

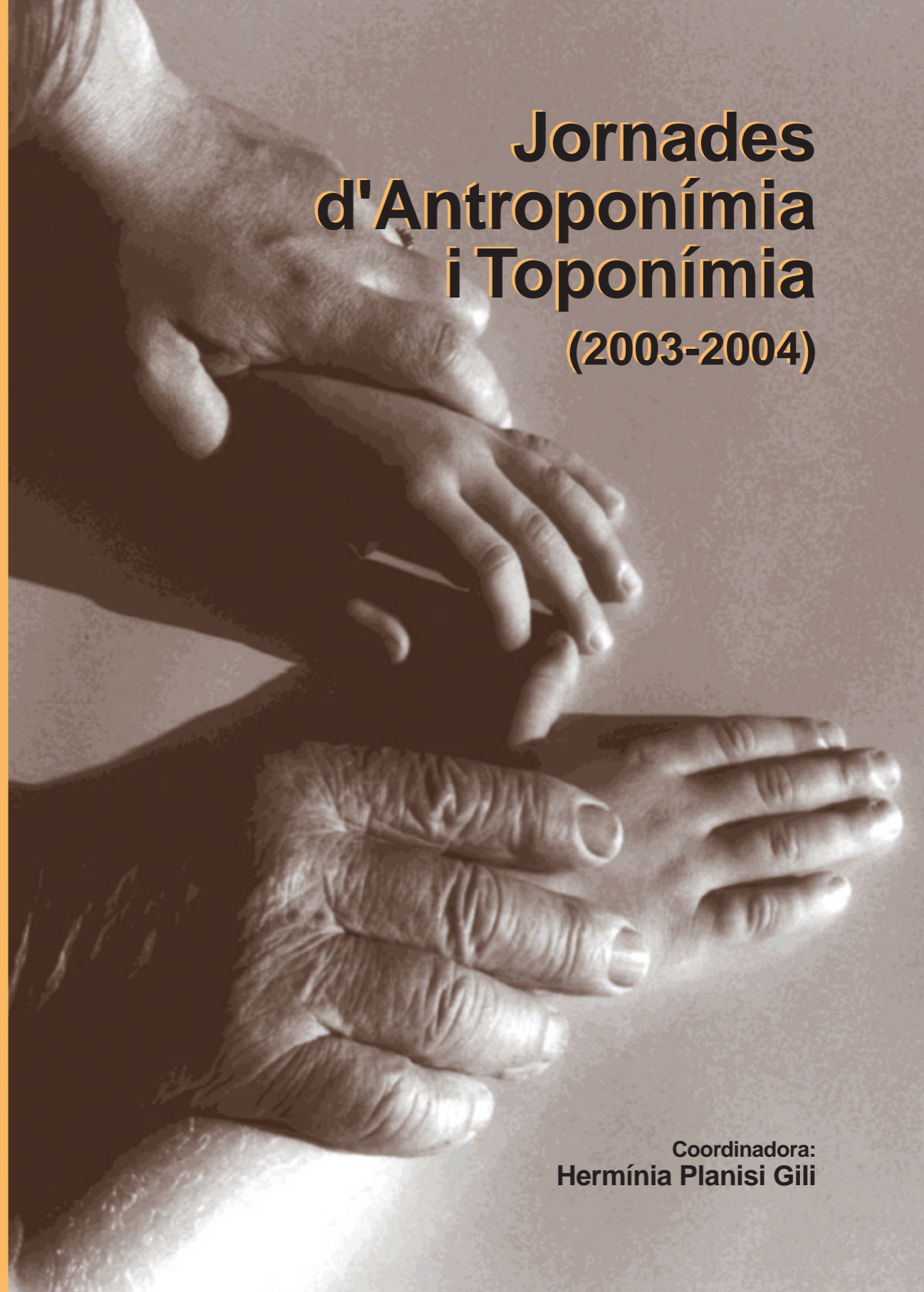
Universitat de les
Illes Balears

Gabinet
d'onomàstica

Jornades d'Antroponímia i Toponímia (2003-2004)

Jornades d'Antroponímia i Toponímia (2003-2004)

Govern de les Illes Balears

Conselleria d'Educació i Cultura
Direcció General de Política Lingüística

ISBN 84-7632-912-1

9 788476 329122

Coordinadora:
Hermínia Planisi Gili

JORNADES D'ANTROPONÍMIA
I TOPONÍMIA (2003-2004)

Universitat de les Illes Balears

Govern de les Illes Balears
Conselleria d'Educació i Cultura
Direcció General de Política Lingüística

**JORNADES D'ANTROPONÍMIA
I TOPONÍMIA (2003-2004)**

Palma, 2005

© del text: els autors, 2005

© de l'edició: Universitat de les Illes Balears, 2005

Primera edició: març de 2005

Coberta: Jaume Falconer

Edició: Universitat de les Illes Balears. Servei de Publicacions i Intercanvi Científic. Cas Jai.

Campus universitari. Cra. de Valldemossa, km 7.5. 07122 Palma (Illes Balears)

Impressió: Taller Gràfic Ramon. Gremi de Forners, 18. Polígon de Son Castelló. 07009 Palma.

ISBN: 84-7632-912-1

DL: PM 349-2005

No es permet la reproducció total o parcial d'aquest llibre ni de la coberta, ni el recull en un sistema informàtic, ni la transmissió en qualsevol forma o per qualsevol mitjà, ja sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per registre o per altres mètodes, sense el permís dels titulars del copyright.

SUMARI

PRÒLEG	9
--------------	---

XVI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA Binissalem, 22 de març de 2003

Tema I: Antroponímia. Aspectes filològics i històrics

— <i>Alguns noms de persona que foren usuals a Mallorca en els segles XIII - XIV i que sobreviuen com a llinatges</i> , per Antoni Lluïl Martí	17
— <i>Femenia / Femenies. Un llinatge toponímic mallorquí</i> , per Antoni Mas i Forners i Joan-Lluïl Monjo i Mascaró	27
— <i>Notícies sobre el cognom Flores i la seva implantació a la ciutat de Palma</i> , per Rosa Planas Ferrer i Josep M. Pomar Reynés	43
— <i>Uns antecedents que ja em tenien sensibilitzada amb l'arbitrarietat dels registres civils</i> , per Àngels Estévez González	47
— <i>Conclusions provisionals després d'una lectura del Repartiment de Mallorca: metodologia emprada pel seu estudi toponímic</i> , per Guillem Rosselló Bordoy	55

Tema II: Toponímia. Aspectes històrics

— <i>L'onomàstica com a mitjà per a l'estudi de l'origen dels colons de Mallorca en el segle XIII</i> , per Antoni Mas i Forners	65
— <i>Toponímia i malnominació. El cas de Llorito</i> , per Pau Bibiloni Jaume i Andreu Ramis Puig-gros	105
— <i>Toponímia medieval artanenca</i> , per Antoni Gili i Ferrer	113
— <i>Toponímia i noms de persona en l'obra del pare Lerchundi: «Vocabulario español-arábigo del dialecto de Marruecos»</i> , per Rosa Planas Ferrer	119
— <i>Topònims nostrans i forans dels carrers de Manacor</i> , per Antoni Bosch Ferragut i Joan Caldentey Brunet	133

Tema III: Toponímia. Aspectes geogràfics

— <i>Alguns topònims enigmàtics i explicats dels termes de Selva i Escorca</i> , per Antoni Ordinas Garau	151
— <i>Al voltant dels topònims de Son Pelat</i> , per Antoni Canyelles Garau	157
— <i>Dos plànols de la parròquia de Sant Josep del Terme (1938 i circa 1957). Anàlisi toponímica i d'evolució del territori</i> , per Antoni Ginard Bujosa i Joan Femenia Àvila	167

—*Sobre alguns topònims de Menorca*, per Cosme Aguiló Adrover 191

XVII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

Santa Margalida, 20 de març de 2004

Tema I: Antroponímia. Aspectes filològics i històrics

—*L'antroponímia mallorquina renaixentista*, per Maria Barceló Crespí i Gabriel Ensenyat Pujol 203

—*La normalització de l'antropotoponímia*, per Gabriel Bibiloni Canyelles 213

Tema II: Toponímia. Aspectes històrics

—*Canvi i continuïtat toponímica en un terme de repoblació moderna. El cas de Tàrbena (segle XVII)*, per Joan-Lluís Monjo Mascaró 221

—*Es Colomer i Son Estela (Llorito). Notes d'història i microtoponímia*, per Pau Bibiloni Jaume i Andreu Ramis Puig-gros 245

—*La talla de Santa Margalida del 1682. Un estudi sobre els canvis en la distribució de la població a partir de l'estudi de l'antroponímia*, per Antoni Mas i Forners 263

—*Raons de la grafia Son Moja i no Son Mòger*, per Cosme Aguiló Adrover 295

—*Una aproximació a l'evolució de la nomenclatura i la toponímia de les parcel·les i propietats d'ús agrari i ramader a Santa Margalida*, per Antoni Mas i Forners 299

Tema III: Toponímia. Aspectes geogràfics

—*De Santa Margalida d'Empúries a Santa Margalida de Mallorca. Un cas de trasplantament d'advocació i de topònim*, per Antoni Mas i Forners 313

—*Els noms dels spots de windsurf, kitesurf, surf i bodyboard a Mallorca: les implicacions de l'embarcament en una neotoponímia inèdita*, per Gabriel Alomar Garau 319

—*La toponímia dels camins rurals dels municipis de Lloseta, Mancor de la Vall, Selva, Binissalem i Inca* per Miquel Grimalt Gelabert i Antoni Ordinas Garau 333

—*La neotoponímia de les cases de Son Macià i s'Espinagar*, per Joan Caldentey Brunet 347

—*La toponímia àrabica de la partió d'Empúries*, per Guillem Rosselló Bordoy 361

—*Toponímia sobre les eres dels voltants del nucli urbà de Llucmajor*, per Celso Calviño Andreu i Joan Clar Montserrat 371

PRÒLEG

Ens congratulam de presentar el segon volum de les Jornades d'Antroponímia i Toponímia. S'hi publiquen les aportacions presentades a les reunions que es varen celebrar a Binissalem (2003) i a Santa Margalida (2004). En aquest món és un veritable miracle aconseguir mantenir aquestes trobades durant més de 20 anys i després de 17 edicions i encara més la d'iniciar un ritme de publicació biennal.

Dins un món despersonalitzat en el qual les identitats personals acaben reduïdes a un número de DNI i les realitats territorials a unes coordenades del GPS a una taca amb atributs al sistema d'informació geogràfica, és especialment necessari reivindicar l'onomàstica i la toponímia com a visió més humana del territori i de la societat.

Davant aquestes circumstàncies adverses el present volum obre una porta a l'esperança, de fet les darreres reunions han estat marcades per l'entrada de saba nova a la toponímia, amb més d'un centenar d'assistents. Potser s'hagi perdut el regust de la semiclandestinitat de les primeres reunions, quasi familiars quant al nombre de participants,... però s'ha guanyat evidentment en ressò social i en esforç de recerca.

La ingent tasca de recollida de noms de lloc que va suposar la revisió de la toponímia del *Mapa Topogràfic Balear*, sota la direcció de Climent Picornell i Antoni Ordinas, als primers anys de la dècada de 1990 va suposar l'entrada al món de l'onomàstica d'estudiants i ha contribuït a la creixent participació en les Jornades que ha augmentat de manera quasi contínua des de l'edició de 1993 (Artà), i en bona part des del vessant geogràfic. Aquest creixement ha rebut un nou impuls des de la reunió del 2002 a Manacor amb una progressiva institucionalització de l'esdeveniment gràcies a la coordinació exercida des de l'Oficina d'Onomàstica amb la implicació dels Departaments als quals pertanyen els estudis de Filologia Catalana i de Geografia.

Bona part d'aquesta contribució ha estat protagonitzada per la geografia, cosa de la qual ens congratulam especialment, perquè es tracta d'una ciència en ple rebull epistemològic i on l'entrada massiva de les noves tecnologies i l'agermanament (de vegades assimilació encoberta) amb els continguts ambientalistes ha posat en perill la important tradició humanista que de sempre havia caracteritzat la nostra ciència. Així, amb la massiva participació dels geògrafs queda palès que van equivocats aquells que autoproclamats consciència de la geografia i des d'una pretesa ortodòxia mediambientalista consideren que treballar en toponímia o tenir-la present és pur folklore.

Aquest volum reuneix un total de 27 articles que abasten un ampli ventall temàtic. La diversitat de continguts és notable en el camp de la toponímia, en què es tracten alguns aspectes poques vegades apuntats, com els noms de les eres (C. Calviño / J. Clar), l'hodonímia (A. Ordinas / M. Grimalt). Altres objectes d'interès han estat la toponímia urbana (A. Bosch / J. Caldentey) i la nomenclatura de les parcel·les (A. Mas).

Els canvis radicals que han sofert darrerament el territori i la societat de la nostra illa es tradueix en l'aparició d'una neotoponímia que omple les àrees rururbanitzades (J. Caldentey) i que s'ha traslladat al litoral a causa de la pràctica de noves modalitats esportives com el surf de vela o «windsurf» (G. Alomar).

Els problemes relacionats amb l'etimologia, significat i grafia dels noms de lloc també han estat objecte d'estudi amb casos de Santanyí i Menorca (C. Aguiló), d'Escorca i Selva (A. Ordinas), i de Santa Margalida (A. Mas).

L'apartat històric ha estat el més profusament tractat dins la toponímia amb les aportacions que fan referència a tot un ampli ventall temporal que va des de l'època del Repartiment (G. Rosselló), a temps medievals posteriors (A. Gili) fins arribar a l'edat moderna, en aquest darrer cas en relació a terres valencianes de repoblació mallorquina (J. L. Monjo).

Els articles relacionats amb la mesotoponímia són presents en referències a la parròquia de Sant Josep del Terme —sa Indioteria— (J. Femenia / A. Ginard), Es Colomer i Son Estela —Llorito— (P. Bibiloni / A. Ramis) i Son Pelat —Pòrtol— (A. Canyelles).

L'antroponímia és estudiada des de diversos enfocaments, així els aspectes filològics són el tema de les aportacions de G. Bibiloni sobre la seva normalització i la d'A. Estévez en torn a problemes administratius en l'ús dels prenom.

L'anàlisi històrica de l'antroponímia ha estat tractada per a diversos períodes, l'època medieval (A. Mas i A. Lluïll), i l'edat moderna (M. Barceló / G. Ensenyat i A. Mas). Per a temps contemporanis s'han investigat llinatges concrets (R. Planas / J.M. Pomar).

La lectura dels continguts dels diferents articles deixa ben clar l'encadellament de les diverses branques científiques que hi han contribuït malgrat una primera impressió de falsa compartimentació entre toponímia i antroponímia. Aquest fet ho confirma la presència de diverses contribucions clarament transversals, referides respectivament a la presència d'elements aràbics a l'onomàstica mallorquina (M. C.

Planas i R. Planas), a llinatges toponímics (A. Mas) i a toponímia i malnominació (P. Bibiloni / A. Ramis).

Aquesta diversitat de continguts que per als ignorants pot semblar dispersió no és sinó el resultat de descriure i integrar una realitat (territorial, social i històrica) complexa, tasca que l'onomàstica, en tant que ciència interdisciplinària, aconsegueix a la perfecció.

Miquel Grimalt / Antoni Ordinas (geògrafs).

XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia
Binissalem, 22 de març de 2003

Tema I
Antroponímia. Aspectes filològics i històrics

ALGUNS NOMS DE PERSONA QUE FOREN USUALS A MALLORCA EN ELS SEGLES XIII - XIV I QUE SOBREVIVEN COM A LLINATGES

Antoni Lull Martí

XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Binissalem, 2003

Aquesta comunicació no va dirigida als especialistes en onomàstica sinó a aquells que comencen a estudiar aqueixa part de la lingüística, als qui simplement s'interessen per conèixer l'origen i significació dels noms, sens aprofundir gaire, o als qui s'agraden d'adquirir coneixements relacionats amb la nostra història.

Amb relació al títol potser qualcú es preguntarà: per què els segles XIII i XIV i no des del XIII al XV i així cobriríem el període comprès entre la Conquesta i el final de l'edat mitjana? Doncs perquè és el cas que entre els segles XIII i el XIV el conjunt onomàstic illenc canvià molt poc, mentre que la majoria dels noms a què tot seguit em referiré, abans que començàs el segle XV, s'havien esvaït com a fum de formatjada, i des de llavors ençà, salvant poquíssimes excepcions, es troben només com a llinatges. No pretenc presentar-ne aquí un recull exhaustiu, però sí que hi figurin els que foren usuals, o prou coneguts. Alguns que només els he trobat una vegada entre tota la documentació consultada referent als dos segles enunciats, encara que sobrevisquin com a llinatge, generalment rar, no els he inclòs per allò que *una flor no fa estiu* i si els hagués de posar tots necessitaria molt més espai i temps del que dispòs ara.

Parlaré sobretot de Berenguer, que durant els primers anys que seguiren a la Conquesta sembla que només era superat en popularitat per Pere i per Bernat; de Ferrer, que durant algunes dècades anà molt poc a darrere de Ramon i de Joan i quasi a la par amb Arnau; i de Guerau, i de Bonanat, i de Garcia, que estaven també entre els preferits, per davant de Jaume, d'Esteve, de Bartomeu i de Francesc, que després d'unes quantes generacions els deixaren molt endarrere. Tot i que tingueren molt menys incidència en el conjunt onomàstic illenc, em referiré també a Alemany, Antic, Barceló, Dalmau, Duran, Gelabert i alguns altres que avui en dia són llinatges molt o bastant corrents i em sembla que a molts de mallorquins els pot interessar saber que hi hagué un temps en què els seus noms de família s'usaren com a noms personals. I, amb tot i que no es pugui assegurar que els llinatges actuals Suau i Saura (aquest últim molt rar a Mallorca) provinguin dels respectius noms de dona, també en parlaré una mica.

Per facilitar la consulta a futurs lectors, si és que aquest breu treball arriba a ser imprès, no em referiré a cadascun dels noms per ordre de la rellevància que tingueren dins

la població illenca, sinó per ordre alfabètic i amb un breu comentari per a cadascun. Comencem, per tant, per:

ALEMANY. (Antigament, també, *Alamany*). No és, en el seu origen, un gentilici, sinó un nom germànic documentat a partir del segle VI amb la forma *Alaman*, i en llatí *Alamannus*, i que en documents catalans del segle XI es troba escrit *Alamanno* i *Alemanno* compost pels mots *alls*, que significa 'tot' i *man* o *manna*, 'home'. Durant l'edat mitjana una de les tribus germàniques, la més acostada a França, prengué o els seus veïns els donaren aquest nom, que amb el temps es va estendre als altres pobles germànics. Amb tot, als països meridionals d'Europa s'usà com a nom de persona que res tenia a veure amb la procedència ètnica dels qui així s'anomenaven. Alemany de Sadava era un cavaller del seguici del rei En Jaume I, i alguns descendents seus que dugueren el mateix nom tingueren càrrecs en el govern de Mallorca, encara en el segle XIV. Es troba també com a nom de bateig en el si d'algunes altres famílies, però abans de finalitzar l'edat mitjana ja només sol aparèixer com a llinatge.

ANTIC. No fou, com a nom de bateig, gaire usual a Mallorca entre els segles XIII i XIV, però encara el trobam documentat, adés i ara, en el segle XVI. Sembla que prové del llatí *anticus*, variant de *antiquus*, que significa, abans que 'antic', 'que està a davant', 'anterior', i que en principi podria haver-se posat com a nom, o com a sobrenom, al fill major d'una família. També es troba documentat en aquell temps, com a nom de dona, Antiga.

ASBERT (> SBERT). L'he escrit amb A inicial perquè amb aquesta forma sol aparèixer als documents (al costat d'ESBERT) i sembla que és més acostada a la germànica originària. Moll,¹ opina que pot provenir d'*Agisbert* o d'*Isanbert*, però pens que també podria ser la forma catalana d'*Ansbert*, nom d'un bisbe de Rouen del segle VII, citat per Förstemann² entre els composts amb el mot nòrdic *ansi*, corresponent a l'antic germànic *áss* o *ôs* que és el nom que en la mitologia nòrdica donaven a cadascun dels dotze déus principals, fills d'Odín, que en català diríem *as*, tot i que no té res a veure amb l'*as* del joc de daus o cartes, homòfon que prové del llatí. El segon element del nom és *berht* 'claredat' (i, metafòricament, 'fama' cf. el castellà *esclarecido*). Asbert de Mediona fou procurador o lloctinent reial de Mallorca entre els anys 1286 i 1288. No fou Asbert un nom gaire corrent, però tampoc podia ésser considerat com a rar fins per devers el segle XV.

BARCELÓ. No fou gaire usat com a nom de persona, però així mateix se'n troba qualcun, més en documents del segle XIII que en els del segle XIV, en el que pràcticament havia desaparegut personal i apareixia més sovint com a nom de família. Sembla, i així ho accepten Moll i Coromines,³ que es tracta d'una forma masculinitzada de *Barcelona*, d'un posttopònim a la manera de Tarragó, Osó etc. El trobam escrit *Barcelonus* a documents medievals en llatí, i en català d'aquell temps, *Barselon*, *Barsalo*, *Barcelo* i potser encara d'altres maneres. *Barcelona* com a nom de dona fou molt més corrent i durà més, a Mallorca, que *Barceló* com a nom d'home. Amb tot, és molt possible que en molts de casos

¹ V. MOLL, Francesc de B. *Els Llinatges Catalans*, 2a edició, Palma 1982, pàg. 96.

² FÖRSTEMANN, Ernst. *Altdeutsches Namenbuch, Erster Band, Personennamen*, Bonn, 1900, Columna 123.

³ MOLL, Francesc de B. Obra citada, pàg. 130, i COROMINES, Joan. *Onomasticon Cataloniae*, tom VI, pàg. 206.

que trobam dones citades amb aquest nom a documents medievals no es tracti del seu veritable nom personal, sinó del seu nom de família, que aleshores podria ja ser *Barceló*, feminitzat. És el cas que les dones eren tingudes en molt poca consideració social en aquell temps i això afectava fins i tot al seu nom, i per això a molts de documents no es refereixen a elles més que com «la muller d'en ...», «la filla d'en ...», o pel malnom de la família.

BERTRAN. No fou tan corrent a l'illa, ni al Principat, com sembla que ho fou a terres de Castella el seu corresponent **BELTRAN**. Però així mateix, si bé dins una tradició d'ús molt limitat, arribà fins més allà de l'edat mitjana. Bertran de Fonollet i Bertran Roig foren procuradors reials de Mallorca en el segle XIV. Bertran és un de tants noms germànics que ens dugueren els visigots. Compost amb els mots *berht* que podia significar 'brillant' o 'famós', i el mot *hraban*, 'corb' (recordem que el corb és un animal sagrat en la mitologia nòrdica). Aquests mateixos elements es troben en el nom propi Rambert, que mai no ha estat usual a Mallorca.

BERENGUER. Fou aquest un dels noms més corrents a Catalunya i a Mallorca en temps de la Conquesta, però cap a finals del segle XIV havia disminuït molt el seu ús, i en els segles XVI i XVII només es conservava, per tradició familiar, dins unes poques famílies. És un nom germànic, introduït pels gots als països meridionals d'Europa, que tingué una notable acceptació a França i a les penínsules Ibèrica i Itàlica. En francès és *Bérenger* i en castellà i italià *Berengario*. En les llengües germàniques es troba documentat en el segle VIII com a *Beringaer*⁴ i està compost amb els mots *bera* o *berin* que significa 'ós' i *gairu*, del que es derivaren *gaer*, i *gêr*, que significa 'llança'. Ha estat el nom de dos reis d'Itàlia, en el segle X, i d'alguns comtes de Barcelona, i també d'alguns sants i beats, entre els quals sant Berenguer de Peralta, que en el segle XIII fou bisbe de Lleida. Es troba com a cognom a Mallorca, però no hi abunda gaire.

BONANAT (>BORONAT). Fou bastant corrent en els segles XIII i XIV, i encara ho era, tot i que no tant, en el XVI i posteriors. Aquest nom, sembla procedir, per reducció, de la locució «en bona hora nat», però quan es va perdre la noció del significat del nom, s'hi produïren canvis fonètics que el deformaren bastant: *Bononat* i, per dissimilació deguda a la proximitat fonètica entre *n* i *r*, *Boronat*, que és com sol aparèixer avui en dia com a llinatge. Bonanada era també corrent com a nom de dona. No he sabut trobar cap sant ni beat amb aquest nom.

BONET. Era rarament usat entre els cristians, però bastant corrent entre els jueus. Amb tot, es troba entre els noms dels qui tingueren part en el repartiment, després de la Conquesta, i en algunes ocasions encara en el segle XVI, com el cas d'en Bonet Bordoy, habitant de Felanitx, segons consta en un document de l'any 1515.⁵ Sembla derivat del llatí *bonitus*, derivat de *bonus* 'bo'.⁶ Hi ha un sant Bonet, que fou bisbe de Clarmont cap a finals del segle VIII, i *Bonnet* és usat com a cognom a França.

⁴ FÖRSTEMANN, Ernst. Obra citada, col. 267.

⁵ Apareix a una *Copia de unas levas o Muestras Generales que en Mallorca se hicieron en 1515, conforme al original que se conserva en el Archivo Histórico de Mallorca*, manuscrit del segle XVIII que fou del cavaller Josep Desbrull, que quan el vaig consultar, fa més de vint anys, es conservava a la Biblioteca Municipal de Palma.

⁶ Així ho indica DAUZAT al *Dictionnaire des Noms et Prénoms de France*, Paris, 1951, s.v. *Bonnet*, pàg. 52.

BORRÀS. És curiós que aquest nom que, com opina Moll,⁷ «prové d'una aplicació onomàstica dels substantiu *borràs*, 'drap grosser de canem o de llana'», i que en tal cas sembla molt probable que en principi hagués estat un malnom donat a qualcú que fabricàs o vengués aquest tipus de tela, passàs a ser usat com a nom personal i que el seu us duràs segles. Perquè ja es troba, llatinitzat *Borracius*, a documents del segle X, quan encara no s'usaven els llinatges, i tot i que no fos molt freqüent no era tampoc un nom rar entre els habitants de Mallorca en els segles XIII i XIV. En el segle següent havia desaparegut o era raríssim, i ja només solia aparèixer com a nom de família.

CASTELLÓ. Probablement es tracta d'una aplicació onomàstica d'un topònim. Castelló, a més de ser el nom d'una part del Regne de València, és en molts de llocs de Catalunya. En aquest cas no hi hauria hagut necessitat de masculinitzar-lo com sembla que va ocórrer amb BARCELÓ i amb TARRAGÓ. No estigué mai entre els noms més corrents, però tampoc era rar en els segles XIII i XIV, si bé en el XV es trobava pràcticament extingit com a nom personal.

DALMAU. No fou mai gaire corrent com a nom propi, a la nostra illa, i en el segle XV ja només hi apareixia (salvant alguna possible excepció) com a llinatge. Correspon al llatí *Dalmatius*, nom ètnic 'originari de la Dalmàcia', regió que es troba a la costa del mar Adriàtic, és a dir, que significa 'dàlmata' per dir-ho en el llenguatge usual d'avui en dia. Dalmau de Garriga, i Dalmau de Banyuls foren lloctinents reials de Mallorca en el segle XIV. També es trobava Dalmau tant com a nom de cavallers com de gent del poble. En el santoral hi figura sant Dalmau, bisbe de Rodez, a França, que morí l'any 580.

GARAU o GUERAU. La primera forma és la més usual com a llinatge a Mallorca. És un cognom molt freqüent, i en els segles XIII i XIV fou molt usat com a nom de bateig. Es tracta d'un nom d'origen germànic, que en els documents catalans de l'alta edat mitjana, escrits en llatí, es troba citat amb les formes *Gairaldus*, *Gairallo*, *Geiraldus*, *Geralt*, *Girallus*, *Guiraldus*, *Guiraldo*, *Guerall* i altres.⁸ Més endavant quedaren Guerau i Garau com les formes més corrents del nom, que és compost amb els mots germànics *gêr*, 'llança' (que hem trobat a Berenguer, comentat més amunt), i, probablement, *vald*, reducció del verb gòtic *valden* o antic alemany *walten* 'regnar', si bé hi ha qui opina que aquest segon element és el germànic *alda*, corresponent al gòtic *alds* i a l'antic alemany *alt* 'vell'. Förstemann i Kremer el posen com a compost amb el derivat de *vald*.⁹ Gueraua fou també molt usat com a nom de dona. Hi ha un sant Guerau, que fou comte d'Aurillac, a França, en el segle X, i Guerau Adarró fou procurador reial a Mallorca durant els anys 1325 i 1326. La forma castellana *Geraldo* pot trobar-se normalment usada com a nom de persona, també la catalana *Guerau*, però aquesta molt rarament.

GELABERT i GILABERT. Es tracta de dues formes del mateix nom germànic que, ja en temps molt més antics, es presentava amb diverses variants, com *Gisilbert*, *Gislabert*, *Geslabert* i altres.¹⁰ L'antic nom germànic està format pels mots *gisil*, que significa 'sageta'

⁷ Moll, obra citada, pàg. 291.

⁸ V. Kremer, obra citada, pàg. 128.

⁹ V. Förstemann, obra citada, columnes 1496-1497 i Kremer, obra citada, pàg. 128-129 i 48-50.

¹⁰ V. Förstemann, obra citada, columnes 650-651.

i *berht*, ‘claredat’, ‘fama’. No fou gaire usual com a nom de bateig a Mallorca, però és un llinatge bastant corrent. Com a prenom ha tingut més acceptació en castellà, amb la forma Gilberto, i en francès, Gilbert (antigament *Gilebert*). La forma Gilbert és l’actual en català i coincideix també amb la de l’anglès i de l’holandès. Hi ha alguns sants amb aquest nom, entre els quals l’anglès sant Gilbert de Sempringham, que en el segle XII fundà l’única orde de religiosos nascuda a Anglaterra, la dels Gilbertins, abolida per la Reforma que hi introduí massivament el protestantisme.¹¹

GINARD. Prové d’un nom germànic, que en documents catalans, del segle XI, en llatí, es troba amb la forma *Ginardus*.¹² No hi ha dubte sobre quin és el segon component del nom: *hardu* ‘fort’, però el primer és molt dubtós. Moll¹³ es limita a indicar que és de significat insegur, i remet a la columna en què Förstemann hi cita *Eginhard*, que en podria ésser el precedent, però també es mostra incapaç de determinar-ne el significat exacte, com tampoc no l’indica Kremer. Fou molt poc usat com a prenom a la nostra terra, si bé hi ha perdurat com a llinatge.

GISPERT. En documents antics es troba també escrit *Jaspert*. Gispert (o Jaspert) de Barberà fou un dels cavallers que acompanyaren en Nunó Sanç a la conquesta de Mallorca. Com a nom de bateig no fou gaire usual entre els repobladors de l’illa, però actualment és un llinatge prou conegut. Prové del nom germànic *Gisiperht*, variant de *Gisilbert* (V. més amunt, GELABERT). Encara que rarament usat, es trobava encara com a nom personal, a l’illa, en el segle XV.

HUGUET. Hipocorístic d’HUG, nom compost d’un únic element, un suposat mot germànic, *hugu*, que podria significar ‘sentit’ o ‘enteniment’. En el segle XIII, Hug, com a nom de persona, fou usual, tot i que no gaire corrent, a Mallorca, i en els documents del mateix segle se’n troben alguns derivats com Hugó i Hugolí, probablement, aquest últim, de procedència italiana. Dins el segle XIV aqueixes formes havien desaparegut de l’onomàstica personal o s’havien fet raríssimes, i aparegué Huguet, que assolí una certa popularitat que durà fins passat el segle XV. Huguet de Ribesaltes era, l’any 1341, sotsveguer de Mallorca. En els segles XV i XVI l’ús d’Hug s’havia incrementat amb relació als anteriors, però en el XVII se’n trobaven molt pocs. Huguet es conserva com a llinatge a la ciutat i a diversos pobles de l’illa.

HUMBERT. Com a llinatge es troba més tost escrit, incorrectament, UMBERT. Prové d’un nom germànic *Hunberht*, que podria estar compost amb el nom que designava una ètnia, els *huni* ‘els huns’, dels qui en fou rei n’Àtila, però sembla més probable, i ja ho indica Förstemann i ho corrobora Kremer¹⁴ que el primer element del nom sigui un altre mot semblant, *hûnn*, que significa ‘cadell d’ós’ (l’ós era un animal totèmic de molt de prestigi en els pobles germànics), i complementat pel mot *berht*, ‘claredat’, ‘fama’. Emperò Moll,¹⁵ i

¹¹ v. *The Oxford Dictionary of Saints*, Oxford & New York, 1987, pàg. 182-184.

¹² V. Kremer, obra citada, pàg. 132.

¹³ Obra citada, pàg. 108.

¹⁴ V. Kremer, obra citada, pàg. 137.

¹⁵ V. Moll, obra citada, pàg. 113. També indica aquesta possible procedència Günther Drowdowski al *Duden Lexikon der Vornamen*, Manheim/Zurich, 1968, pàg. 114.

altres, opinen que el primer component del nom és *Hüni* 'gegant', cosa que també sembla possible. A Mallorca fou usual com a nom de persona fins al segle XVI. A altres països ha estat i és molt més usat. Com a llinatge, potser on més abunda és a Manacor, amb la forma Umbert.

JANER. Tot i que modernament s'hagi adoptat la grafia Gener, tant per al nom del mes com per al nom de persona, als documents antics sempre sol trobar-se escrit Janer, tant si es tracta d'un nom personal com d'un llinatge, grafia que etimològicament seria més apropiada per provenir del llatí *Januarius*, derivat del nom de la deessa Jano. Hi ha diversos sants d'aquest nom (equivalent al castellà Jenaro o Genaro), i a Mallorca, Janer fou usual com a nom de bateig, però no gaire, i molt rarament després del segle XIV. Més de cinquanta màrtirs dels primers segles de cristianisme duïen aquest nom, entre els quals el més famós és aquell que en el segle III fou bisbe de Benevent i que el tenen per patró a Nàpols, on es conserva una fiola amb sang quallada del sant que cada any es liqua quan s'esdevé l'aniversari del seu martiri.

JOFRE. Com a prenom no fou gaire corrent entre la població de Mallorca, però hi hagué diversos personatges d'aquest nom, com el vescomte Jofre de Rocabertí, un dels companys del comte Nunó Sanç en la conquesta de Mallorca. Alguns historiadors cregueren, erròniament, que aquest nom corresponia al germànic *Wigfred*, i en tal cas seria una variant del català *Guifre* i del castellà *Wifredo*, per la qual cosa Coromines considerà oportú, fa més de trenta anys, advertir que Jofre no tenia res a veure amb *Guifre*.¹⁶ Moll, apunta que Jofre és derivat de Gautfrid, compost amb el nom d'un dels déus germànics, *Gaut*, i *friede* 'pau', i Förstemann inclou les formes *Gozfred*, *Gosfrid* i *Joffred* i *Josfred* entre els composts amb aqueixos mots.¹⁷

LLOP. Entre els antics egipcis i els romans, el llop era símbol del coratge, i els pobles germànics el tenien també en molta consideració. Per això des de temps molt antic s'ha usat el nom d'aquest animal com a nom de persona, en llatí, *Lupus*, i es troba també el seu equivalent germànic, *vulfa* (gòtic *vulfs*, antic alt alemany *wolf*, forma idèntica a la de l'alemany actual i a la de l'anglès per a anomenar el llop, en la composició de molts de noms germànics, com *Wolfgang*, *Rodolf*, etc.) A Mallorca hi hagué una certa devoció per sant Llop, que en el segle V fou bisbe de Troia, la ciutat de la Xampanya anomenada en francès Troyes, al qual hom invocava contra mals de gargamella, com a sant Blai. Llop com a nom de persona no fou mai a Mallorca ni Catalunya tan popular com el seu equivalent Lope ho fou en terres de parla castellana, però així mateix se'n trobava qualcun entre els primers repobladors cristians de l'illa.

MAIMÓ. És un nom personal de procedència àrab, usual encara avui en dia als països islàmics (amb la forma *Ma' mûn*) i que, curiosament, en els segles XIII i XIV era usat per cristians, moros i jueus. Moll el presenta com a nom àrab i comenta que pot venir d'un mot que, segons Epalza, significa 'fidel, constant'.¹⁸ De vegades es confon, a documents

¹⁶ COROMINES, Joan. *Estudis de Toponímia Catalana*, tom II, Barcelona, 1970, pàg. 240.

¹⁷ V. Moll, obra citada, pàg. 113, i Förstemann, obra citada, columna 616.

¹⁸ Moll, obra citada, pàg. 303.

d'aquella època, amb *Marimon*, que sembla que no hi té res a veure. Cap al segle XV havia desaparegut de l'onomàstica personal illenca i queda únicament com a nom de família.

MARQUÈS. Prové del mot d'origen germànic *marca*, possiblement a través del verb italià *marcare* que significava 'marcar' amb el sentit d'assenyalar amb una marca' i que es donà a alguns territoris fronterers que eren governats per un *marquès*. Com a nom personal era rar, però durant el segle XIII n'hi havia alguns a Mallorca. Més corrent era el nom de dona *Marquesa* (i el seu derivat *Marquesina*), que durà fins per devers el segle XV.

MARIMON. En alguns documents sembla que el confonen amb el nom de procedència àrab Maimó, però sembla més tost que es tracta del nom germànic llatinitzat *Marimundus*,¹⁹ que pot procedir de la combinació del mot *mâr* 'cèlebre', 'famós', amb *mund* 'protecció', o bé d'una deformació del nom *Munimund*, trobat per Förstemann a un document del segle VII, i que podria estar compost per un mot germànic que en antic nòrdic presentava la forma *munr* 'plaer, goig'²⁰ i amb l'altre al que ja m'he referit, molt usat en l'antroponímia germànica. També podria ser resultat de la deformació d'un topònim català poc conegut, Miramont, o venir, com opina Moll,²¹ del topònim francès *Miremont*. Com a nom de persona a Mallorca, es troba en alguns documents dels segles XIII i XIV, però sembla que en el següent ja havia caigut en desuetud.

MASCARÓ. Fou rarament usat com a nom personal, i aviat desaparegué com a tal, però se'n troben alguns a documents del segle XIII, en els quals generalment s'hi troba escrit *Mascarós*. Segons Moll és derivat de *maskara* o de *màscara*, però Förstemann cita *mask* entre els elements que formaren noms germànics. Mot en tot cas molt rar com a constitutiu d'antroponímics i que sembla estar relacionat, tot i que no directament, amb *màscara* que podria significar, metafòricament, 'que l'atemoreix', i entre els noms que el contenen cita *Mascarius* trobat a un document del segle VI, i dubta entre si el segon element seria *hari*, 'exèrcit, poble', però l'inclou entre els composts amb aquest mot a una altra part de la seva obra.²² La forma feminitzada, *Mascarosa*, era en aquella època usual com a nom de dona.

MASSOT. Nom àrab, *Mas'ûd*, usual als països islàmics. Significa 'feliç'²³ i equival per tant, semànticament, al llatí *Felix* (per tant ve a significar el mateix que Feliu). Esporàdicament es troba usat en el segle XIII per mallorquins cristians. Sembla que en el segle XIV ja no era usual com a nom personal, però sí com a llinatge.

MIRÓ. Durant l'alta edat mitjana es troba usat com a nom personal a Catalunya, i en el segle XIII es troba ocasionalment a Mallorca, però en el XIV ja havia deixat d'usar-se o era raríssim, si bé hi havia algunes famílies que el tenien com a cognom. Un tal Miró de Palau, que sembla que no era mallorquí, fou nomenat batle reial de Mallorca pel rei Alfons

¹⁹ Mencionat per Kremer, obra citada, pàg. 180. No l'he sabut trobar a la de Förstemann, en la qual hi figura *Munimund*.

²⁰ V. Förstemann, obra citada, col. 1137.

²¹ Moll, obra citada, pàg. 168.

²² V. Förstemann, obra citada, columnes 761 i 1108.

²³ SCHIMMEL, Annemarie. *Islamic Names*, Edimburgh University Press, 1995 (Reedició de la de 1922), pàg. 70.

d'Aragó l'any 1287. Un frare del monestir de Ripoll, de nom Miró, el qual morí l'any 1161, fou beatificat. Tot i que hi hagués un escultor grec de nom Miró (*Myron*), el nostre nom/cognom té una altra procedència. Es tracta del nom germànic, gòtic, *Mir* o *Miro*, llatinitzat durant l'alta edat mitjana amb les formes *Mirus* i *Mironus*, que sembla que són una aplicació onomàstica del mot de l'antic alt alemany *mâri*, que significa 'cèlebre', 'famós'. Miró fou també el nom d'un rei dels jueus que regnà entre els anys 570 i 583.

OLIVER. Fou el nom d'un dels paladins de l'emperador Carlemany, company d'aventures del cèlebre Rotlan, amb qui protagonitza la famosa *Chanson de Roland*, cançó de gesta del segle XI. Aquest nom sembla d'origen llatí, i en tal cas procedent d'*olivarius* 'olivera', però és molt possible que no ho sigui, sobretot si tenim en compte que tots els cavallers de la cort de Carlemany solien tenir noms germànics. Entre els onomasticòlegs hi ha qui creu en la procedència llatina d'Oliver, però altres opinen que es tracta d'una adaptació, potser per la via de l'etimologia popular, ja en plena edat mitjana, del nòrdic *Ólafr*, *Olaver*, precedent del nom escandinau *Olaf*, compost amb els elements *anu* 'avantpassat' i *leifr*, 'hereu'. Sant Olaf fou rei de Noruega en el segle XI, i no sembla gens estrany que el seu nom es fes molt conegut dins els països germànics i molts de cavallers el possessin a algun dels seus fills. A Mallorca no fou gaire usual, però actualment és un dels llinatges més corrents. El personatge més conegut a la nostra història amb aquest nom és Oliver de Termes, que vingué a la conquesta acompanyant el rei En Jaume. Aquest cavaller tingué una bona part en el repartiment, però no es quedà a Mallorca, si bé sembla que hi vingueren i hi romangueren alguns dels seus descendents, perquè es troben personatges amb el mateix nom (transformat Termes en Tèrmens), fins al segle XVII.²⁴ És molt probable que quasi tots el anomenats Oliver tinguessin, inicialment, alguna relació amb aquesta família.

PERPINYÀ. Sembla que en el segle XIII era una aplicació onomàstica del nom de la capital del Rosselló, que també fou capital del Regne de Mallorca, on els nostres reis tenien la seva cort, i on encara es conserva el Palau dels Reis de Mallorca. Però és el cas que el nom d'aquesta important població prové d'un nom de persona, d'un suposat *Perpenianu*, derivat del nom romà, ben documentat, *Perpenna*, sembla que d'origen etrusc. Perpinyà es troba des de principis del segle XIII per tot Catalunya,²⁵ i també entre els primers pobladors catalans de l'illa n'hi havia alguns amb aquest nom, tot i que mai fos gaire corrent, sembla que en el segle següent s'havia incrementat el seu ús. En el segle XV, llevat d'algun cas excepcional, ja només es trobava com a llinatge.

ROGER (ROTGER). No era dels noms més corrents, però tenia molt de prestigi perquè era el nom de cavallers molt importants, aquells que figuraven a la història i a les llegendes cavalleresques. Roger de Rovenac era camerlenc i lloctinent del rei a Mallorca l'any 1313. És un de tants noms germànics introduïts pels gots. A documents catalans del segle X es troba escrit *Rodegario*, i a partir del segle XI *Rodger*.²⁶ És compost amb els mots *hrothi* (gòtic *hroths*) que significa 'fama', 'glòria', i *gêr* 'llança', que ja hem vist als noms Berenguer i Guerau. Avui en

²⁴ V. BOVER, Joaquín Mª *Nobiliario Mallorquín*, 2a ed. a la *Biblioteca Balear*, Palma, 1949, tom II, pàg. 286-287.

²⁵ V. Coromines, obra citada, tom VI, pàg. 206.

²⁶ C. Kremer, obra citada, pàg. 152.

dia ha tingut una mica de ressorgiment, i és possible, com a cas excepcional, trobar algun Roger a Mallorca, i bastants més a Catalunya. El seus equivalents castellans, Rogerio o Rogelio han tingut més fortuna com a noms de persona. Com a llinatge, amb la forma Rotger, (més acostada, etimològicament, a la forma originària que Roger) és molt conegut a Mallorca.

ROMEU. Prové del nom aplicat als pelegrins que durant l'alta edat mitjana anaven a Terra Santa, on els deien, en grec, que era la llengua de l'Imperi d'occident, que havien de travessar, *romaios*, pròpiament 'romà', que fou llatinitzat amb la forma *romaeus*.²⁷ Posteriorment, ja durant la baixa edat mitjana, s'aplicà aquest nom a aquells qui pelegrinaven a Roma i també als qui ho feien a Santiago, i *Romeu* començà a usar-se com a nom de persona, com el seu corresponent italià i castellà *Romeo*, i fou bastant corrent a Mallorca en els segles XIII i XIV, i encara era usual, però no tant, en els XV i XVI. Amb el sentit de 'pelegrí' en castellà es generalitzà la forma *romero*. Romeu es troba a Mallorca com a llinatge, però rar, i en una proporció molt inferior, fins i tot a l'illa, a la del castellà *Romero*.

ROTLAN. Nom d'origen germànic compost amb dos mots molt usats en la formació de noms de persona: *hrothi* (gòtic *hroths*) 'fama', 'glòria' (present també a Roger, com més amunt hem vist), i *land* 'terra'. En els segles anteriors a la conquesta de Mallorca es troba a documents catalans en llatí amb les formes *Rodlandus*, *Rotlandus*, *Rollandus*, *Rotilandus* i altres.²⁸ Al santoral hi figura sant Rotlan, bisbe d'Arles, mort pels sarraïns l'any 869.²⁹ Fou molt poc usat a Mallorca com a nom de persona, generalment escrit Rotlan, però es conserva com a llinatge, principalment a Sóller i a Palma, i canviat en Rutlan, Rul-lan o Rullán. Però fora de l'illa, i potser a Mallorca mateixa, es poden trobar altres variants, com Rotlan, Rotlà, Roglà, Rotllan, Rotllà i potser qualcuna més. El seu equivalent castellà, Roldán, és avui en dia a Mallorca més corrent que qualsevol de les formes anteriors catalanes.

SALVAT. Probablement fou posat com a nom, en principi, a algun infant que havia estat en perill de mort i que l'havien salvat. Després podria haver-se posat a altres per pura tradició familiar. Fou molt poc corrent a Mallorca en el segle XIII, i el seu ús s'incrementà una mica en el XIV i encara s'usava en el XV. També es troba en forma femenina, Salvada. Només es conserva com a llinatge.

SANÇ, SANXO. Com a llinatge es troba escrit també SANS, SANZ i SANCHO. Fou el nom del tercer rei de Mallorca, fill del rei Jaume II de Mallorca, anomenat *Sanç* i *Sanxo*, forma, aquesta, més vulgar, però potser tan antiga com l'altra. El fet de ser el nom d'un rei, degué encoratjar el seu ús entre el poble. De fet, es troba molt més en el segle XIV que en el XIII, generalment escrit *Sanxo*, i alguns pics, *Xanxo*. Es tracta del nom llatí *Sanctius*, forma adjectivada o gentilícia de *Sanctus*. Hi ha un màrtir cordovès d'aquest nom, martiritzat en el segle IX, i una santa portuguesa, monja de Santa Clara, de Coimbra, que visqué en el segle XII. Em sembla que tant en la forma masculina com en la femenina, aqueixos noms foren més usuals a terres de parla castellana que a les de parla catalana.

²⁷ COROMINES, Joan. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, tom VII. pàg. 412.

²⁸ V. Kremer, obra citada, pàg. 153 i Förstemann, obra citada, columna 909.

²⁹ V. dins BATTANDER, Albert. *Annuaire Pontifical Catholique, année 1900*, París, 1899, pàg. 15-21, , al dia corresponent al 19-7.

SUAU. En el segle XIII fou usual com a nom de dona, i el seu ús decaigué molt aviat. El llinatge pot provenir d'aquest nom femení, però cal tenir en compte que *suau* (del llatí *suavis*, 'suau', 'dolç', 'agradable') és també adjectiu masculí, que podria haver dut qualcú com a malnom que arribaria a convertir-se en llinatge.

VIDAL. Prové del llatí *Vitalis*, que significa 'vivaç', 'sa', 'fort'. En castellà es troba amb la forma Vidal i Vital, i hi ha com a mínim quinze sants amb aquests noms, alguns dels primers temps del cristianisme. No fou dels noms més corrents, però tampoc podia ser considerat rar en els segles XIII i XIV, i encara en el XV. Es trobava usat per cristians i per jueus. Vidal Catany era l'any 1297 batle de Campos i de Santanyí; i entre els jueus, l'any 1321 habitava a la ciutat de Mallorca un tal Vidal Efraïm que era rabí i talmudista i astròleg de molt de prestigi. Vidal torna ser usat avui en dia com a nom, però menys entre mallorquins que entre immigrants, mentre que Vidal és un llinatge bastant conegut a l'illa que tant pot ser un cognom català com castellà.

Com ja he dit al principi, la llista no és exhaustiva, però crec no haver-ne deixat cap dels que podem considerar que foren usuals, amb tot i que no gaire corrents, en l'onomàstica illenca dels dos segles estudiats i que corresponen a llinatges existents a Mallorca. Uns molt corrents i altres no gaire, però que a un mallorquí no li vendrà de nou sentir-los, per molt que no s'hagi interessat mai per l'estudi dels noms de persona i de família.

FEMENIA / FEMENIES: UN LLINATGE TOPONÍMIC MALLORQUÍ

Antoni Mas i Forners i Joan-Lluís Monjo i Mascaró
XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Binissalem, 2003

Femenia —i la seva variant Femenias— és un llinatge molt difós a Mallorca i a València i molt escàs a Catalunya, on sembla el resultat d'una migració més o manco recent.¹ També és present com a topònim, a Mallorca i al sud de València (Corominas-Mascaró, 1989:140). A la Balear major es localitza com a topònim a Escorca —on no apareix documentat en el Repartiment, almanco exactament amb aquesta forma— i a Santa Margalida, on el 1242 es localitza com a nom d'una alqueria (March-Rosselló, 1981). Tant en Francesc de Borja Moll com en Joan Corominas i en Josep Mascaró coincideixen a assenyalar que la fesomia del mot fa que sembli d'origen precatalà, i considerar la proposta més adient un ètim àrab tot i que divergeixen en les seves hipòtesis sobre l'origen del mot (Corominas-Mascaró, 1989: 140-141; Moll, 1986). El nostre objectiu, però, no és l'estudi del topònim, sinó el del llinatge; concretament, de com es formà i de com es va difondre geogràficament entre els segles XIII i XVII.

FEMENIA, DE TOPÒNIM A LLINATGE

Que nosaltres sapiguem, en el segle XIII només apareix documentat com a llinatge d'un habitant de Santa Margalida, que el 1283 és anomenat *Maymoni de Femia*. Es tracta, sens dubte, del mateix que el 1273 apareix descrit com *Matheo Aham qui alias per gentes voccaris Maymon habitatori Sancte Margarite de Muro* com a posseïdor de l'alqueria *Sentaia*,² atès que, segons reporta en Ramon Rosselló, el 1296 en Mateu Am, també ano-

¹ Segons una recerca duta a terme amb la base de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (<<http://www.idescat.net/onomastica/orpi.stm>>) el dia 30 d'octubre de 2004 hi havia 84 persones a Catalunya que tenien Femenia com a primer cognom, 74 el tenien com a segon, 31 tenien com a primer llinatge Femenias i 64 com a segon. La seva distribució, sobretot a zones receptors d'immigració, com el Barcelonès, com el fet que no aparegui en el buidatge dels cognoms dels fogatges de Catalunya del 1358, 1497 i 1553 (dut a terme per n'Óscar Barea, <<http://www.scgenealogia.org/fitxers/index.htm>>) fa pensar que el llinatge es va difondre a Catalunya des de les Illes Balears o el País Valencià.

² ARM ECR 348 f. 109.

menat Maimó de Femenia (*Mathei Am qui alias nuncuparis Maymonus de Femenia como-ranti apud Sanctam Margaritam de Muro*), va adquirir un rafal a la Vall de la Nou (FERRER-ROSSELLÓ, 1977: 136). Quin és, però, l'origen del llinatge? A la documentació del segle XIII no es coneix cap vinculació d'en Maimó de Femenia amb l'alqueria del mateix nom, però sí en la documentació del segle XIV. Tots els indicis que s'hi contenen apunten que en Maimó de Femenia va deixar de ser conegut com en Mateu Aham o Am i que passà a ser conegut pel nom de l'alqueria on es va establir —Femenia—, situada sota alou de la Baronia del comte d'Empúries, en les proximitats de la vila de Santa Margalida. Vegem-ho: en un establiment de l'alqueria *Beniduç* (l'actual Son Morro), del començament del segle XIV (no es pot precisar la data del document³ pel mal estat que presenta), quan s'hi assenyalen els confrontants de l'alqueria es consignen la cavalleria i honors d'en Pere Satorre (actualment coneguts com sa Torre, Son Fava i Son Flor); l'honor i els béns dels fills i hereus d'en Maimó de Femenia (*filiorum et heredum Maymoni de Femenia*) difunt; l'alqueria anomenda V(...)[ernissa], i de l'altra l'honor d'en *R. G. Surici*, que per altres documents hom coneix que era l'alqueria de Santa Eulària). Segons es desprèn de l'anàlisi d'aquests confrontants, l'honor i els béns dels fills i hereus d'en Maimó de Femenia difunt s'haurien d'identificar amb l'alqueria de Femenia que, el 1339, posseïen els germans Pere i Bernat de Femenia.⁴ Reforça aqueixa proposta d'identificació que en el mapa de Santa Margalida dels segles XVI-XVII (Mas, 1997) la ubicació de l'alqueria Femenia —recordem-ho, ja documentada el 1242 i posseïda per altres tinents— hi coincideixi amb la que es desprèn de l'anàlisi dels confrontants de la primera meitat del segle XIV, i que també ho faci la ubicació del topònim actual. A més, cal notar que en el mateix instrument s'afirma que en Bernat *de Femenia* percebia un cens de 2 morabatins per un camp situat a la porció del comte d'Empúries, que havia estat agregat a l'alqueria de Beniduç.⁵ Segurament es tracta del mateix cens —de 16 sous— que rebien el 1348 sobre aqueixa mateixa alqueria —aleshores anomenada Vallobera— els hereus d'en Pere i d'en Bernat de Femenia.⁶ El 1339 l'alqueria —que no s'anomena— s'havia dividit en dues parts, la dels germans Pere i Bernat de Femenia, que molt probablement eren els fills d'en Maimó de Femenia que apareixen esmentats en els inicis del segle XIV, o descendents d'un d'aquests.⁷

Per les notícies que en tenim, el topònim no es torna a documentar directament fins a mitjan segle XIV. A un establiment (1349) de l'alqueria de Vallobera, entre els confrontants s'assenyalen els honors de les alqueries de Femenia i de Vernissa (*possessionibus alqueriarum de Femenia et de Vernissa*) i entre els posseïdors de drets sobre l'alqueria consten els hereus d'en Pere i en Bernat de Femenia (*Petri et Bernardi de Femenia*).⁸ En un altre establiment (1351) d'una part de l'alqueria Vallobera, aquella que estava situada *versus* l'alqueria de Vernissa, s'esmenta que els hereus d'en Bernat i en Pere de Femenia tenen dret a rebre 16 sous censals sobre l'esmentada tinença (*heredes Petri et Bernardi de Femenia quondam ad censum ·XVI·solidos quolibet anno solvendorum*) i que l'alqueria *confronta ex*

³ ARM PN M-1, f. 59-59v.

⁴ Vegeu les citacions documentals més envant.

⁵ ARM PN M-1, f. 59-59v.

⁶ ARM PN T-390 f. 16-17.

⁷ En un dels establiments que dugué a terme en Bernat Femenia s'esmenta com a confrontant l'honor d'en Pere de Femenia (ARM PN M-4 f. 16v-17) i en un altre que la parcel·la de terra és segregada de les possessions de la seva alqueria (ARM PN M-4 f. 190v).

⁸ ARM PN T-392 f. 5-6. No som més precisos perquè el document està deteriorat.

*una parte in possessionibus alqueria de Vernissa et ex alia parte in honore heredum Petri et Bernardi de Femenia quondam.*⁹ Gairebé amb tota seguretat es tracta dels 2 morabatins que tenien dret a rebre, en els inicis del segle XIV, els fills i hereus d'en Maimó de Femenia. El mateix any, na Margalida, esposa del ciutadà Guillem Mosqueroles i en Pericó de Femenia (*Periconus de Femenia*), de la parròquia de Santa Margalida, es partiren l'alqueria que tenien per indivís a la parròquia de Santa Margalida, sota alou de la Baronia del Comte d'Empúries. Na Margalida es reservà la part de l'alqueria que confronta amb la possessió que es reserva en Pere de Femenia, amb la síquia Reial, amb les possessions de diversos pobladors de Santa Margalida i amb el terme d'Alcudiola. En Pericó de Femenia es reservà l'altra meitat, aquella que cofrontava amb la part de l'alqueria de na Margalida, amb la síquia Reial, i amb l'alqueria de Femenia de l'esmentat Pericó (*alqueria mee de Femenia*).¹⁰ Així doncs, el topònim de l'alqueria —o, més exactament, alqueries i trossos de terra— sembla es trobava ben consolidat, com també es pot apreciar en altres documents: el 1359 s'arrendà d'una alqueria *in termino Alqueria de Femenia*, que confronta amb les possessions dels pobladors de Santa Margalida, amb l'alqueria de Femenia, amb les possessions de Femenia (*possessionibus de Femenia*) i amb la síquia Reial.¹¹ Igualment, el 1388 es va alienar un rafal situat al terme de Femenia, sota alou de la Baronia del Comte d'Empúries que confrontava amb les possessions tingudes sota alou de la cavalleria de Santa Margalida i de l'església de Santa Margalida, dites les Jovades, amb les possessions tingudes sota alou de la cavalleria d'Alcudiola, amb el terme de Femenia i d'altra part amb els termes de les alqueries de Loro i de la Torre, tingudes sota jurisdicció de la cavalleria de la Torre.¹²

ELS FEMENIA DE MALLORCA, DEL SEGLE XIII AL SEGLE XVII

Tota la documentació citada fins ara sembla corroborar que l'origen del llinatge no és altre que l'adopció com a mitjà de designació, per part d'en Mateu Am àlies Maimó, del topònim de l'alqueria que havia passat a posseir (Femenia) en la segona meitat del segle XIII, que també adoptaren els seus fills i descendents. Sembla fer costat a aqueix origen toponímic del llinatge la distribució que presenta en el segle XIV: en la relacions de contribuents i d'homes d'armes publicades per en Joan Miralles apareix a Ciutat com a llinatge d'una persona —en Pere de Femenia— i de només dues més (en Pere i en Bernat de Femenia, residents a Santa Margalida) a la llista d'homes del 1359 de la part Forana (Miralles, 1997: 660, 663). La documentació de la segona meitat del segle XIV suggereix que aparegueren diferents branques del llinatge, encapçalades pels hereus de la família que mantingueren el seu patrimoni —encara que fragmentat en diverses alqueries i trossos de terra—, tot ampliant-lo amb alqueries i rafals dels voltants.¹³

En el primer terç del segle XV hi havia tres persones cognominades Femenia —de les quals hom en desconeix el grau de parentiu— que encara tenien béns a l'alqueria que donà nom al llinatge: el 1424 apareixen documentats com posseïdors de dues alqueries dife-

⁹ ARM PN T-392 f. 122.

¹⁰ ARM PN T-392 f. 236–237.

¹¹ ARM PN T-393 f. 58–58v.

¹² ARM PN T-397 f. 89.

¹³ Cal destacar que en la segona meitat d'aquesta centúria ja apareixen documentades persones d'aquesta família amb el prenom Andreu (ARM PN T-612 f. 98–99; ARM PN T-619 f. 3), que en serà un dels més característics, juntament amb Bernat i Pere.

rents en Martí, ja difunt, i en Guillem Femenia;¹⁴ aquest, segurament, és el mateix Guillem Femenia que va fer donació, el 1440, al seu fill Martí d'una alqueria anomenada Femenia.¹⁵ Dos anys després, el 1426, en Bernat Femenia de Vernissa, posseïdor d'una peça de terra a Femenia, de l'alqueria de Vernissa, i dels rafals confrontants de Santa Eulària i d'en Mas, que ja havia cedit part dels seus béns al seu fill Pere, va fer donació a un altre fill seu, anomenat Andreu, de l'alqueria de Vernissa.¹⁶ També adoptaren el llinatge dos esclaus d'en Bernat: en Gabriel Femenia de nació de rossos, alliberat el 1426, i que passà a residir a la pobla de Santa Margalida amb la seva muller Angelina —amb la qual es casà el mateix dia del seu alliberament— i en Martí, lliure ja el 1427, que apareix descrit com a fill d'en Martí Femenia. Atès que no s'indica que aquest darrer hagués estat esclau, cal pensar que era un lliure, potser el Martí Femenia difunt el 1424.¹⁷

A la talla del 1459 de Santa Margalida apareixen vuit persones amb el llinatge Femenia: n'Andreu, el segon contribuent més important del terme, en Bartomeu, en Gabriel —saig—, en Guillem, en Jaume, en Mateu, en Martí i l'heretat d'en Martinoi Femenia. Un hom desconeix si en Gabriel i en Martinoi Femenia —amb béns d'escassa entitat— eren els esclaus alliberats o els seus descendents; en tot cas, no es pot descartar tampoc que corresponguessin a cristians de natura (vells), atès que terratinents importants de Santa Margalida també tenien aquests prenom a la mateixa època —com és el cas dels Martí Femenia posseïdors d'alqueries que hem esmentat més amunt—.

Les pràctiques d'heretament, doncs, propiciaven l'aparició de diferents branques de la família, definides a partir del patrimoni amb què foren dotats i el que podien assolir. D'una banda, aquelles que mantenien el domini útil de les possessions, alqueries i rafals, que esdevingueren de les més riques del terme, i de l'altra, aquelles formades pels fills que no rebien un patrimoni important i —pot ser— per qualche descendent d'esclaus alliberats (i, és clar, pels descendents dels uns i els altres). Un altre fet que cal destacar és que les branques més riques de la família tenien habitualment un nombre relativament elevat de fills barons que sobreviuen els pares. Això en provocava la divisió del patrimoni i la contínua aparició de ramificacions de la mateixa família, molt sovint amb els mateixos prenom que els seus avantpassats i els seus parents, propers o llunyans, circumstància que hom pot apreciar clarament en les fonts del segle XVI i XVII.

¹⁴ 1424. Venda de l'alqueria que fou d'en Martí Femenia difunt que confronta amb el rafal d'Antoni i Llorenç Flor, amb l'alqueria d'en Guillem Femenia, amb l'altra meitat de l'alqueria que és d'en Guillem Monge i amb la síquia Reial (ARM PN T-640 f. 104v-105).

¹⁵ 1440. Guillem Femenia de l'alqueria de Femenia del terme de Santa Margalida, en contemplació del matrimoni del seu fill Martí amb n'Antònia, filla d'en Guillem Muntaner de l'esmentada parròquia li fa donació de la part de l'herència que li pertoca (ARM PN T-642 f. 104-104v). No seria estrany que fos el mateix Guillem Femenia que apareix com a contribuent a la talla de Muro del 1430 (Barceló), potser perquè posseïa béns en aquell indret.

¹⁶ ARM PN T-419 f. 89-90v.

¹⁷ 1426, octubre, 7. En Bernat Femenia de l'alqueria de Vernissa de la parròquia de Santa Margalida manumiteix i fa franc i alforre el seu serf Gabriel de nació de rossos. Un dels testimonis és en Guillem Femenia. El mateix dia n'Angelina, muller que fou d'en Martí Femenia àlies *Dolor de Santa Margalida* es col·loca en matrimoni amb en Gabriel Femenia franc i alforre, amb dot de 25 lliures. També el mateix dia en Gabriel Femenia i na Magdalena sa muller, de la pobla de Santa Margalida, reconeixen deure a en Bernat Femenia de l'alqueria de Vernissa de la pobla de Santa Margalida 25 lliures, que són d'aquelles 140 lliures a canvi de les quals l'esmentat Bernat Femenia féu en Gabriel Femenia franc i alforre. En idèntica data en Bernat Femenia de l'alqueria de Vernissa de la parròquia de Santa Margalida concedeix al seu serf nodrit de casa, Martí Femenia, fill d'en Martí Femenia, que quan li pagui 135 lliures serà lliure (ARM PN T-411 f. 81-82v). Molt probablement és el que apareix com a alforre a ARM PN T-419 f. 80v.

L'anterior degué ésser la causa de l'emigració cap a Muro de persones amb el llinatge Femenia, que es desprèn de la consignació de set persones amb el mateix cognom a la talla de Muro del 1479,¹⁸ amb una distribució de prenom molt semblant a la dels Femenia de Santa Margalida (Andreu, Angelina, Joan, Mateu (2), Pere i Rafel). Així i tot, cal tenir present que part d'aquestes persones podien tenir dues residències, o béns als dos municipis. De tota manera, com a conseqüència d'aquests canvis de residència, el llinatge Femenia ja s'havia consolidat a Muro. Així ho indica que en la llista d'homes d'armes de Muro del 1515 se'n documentin quatre Femenia a Muro (amb els prenom Bartomeu, Joan, Pere i Rafel) i només tres a Santa Margalida, la localitat on s'havia format el llinatge (que nomien Andreu, Jaume i Pere).

En el morabatí del 1545 i en els estims de Santa Margalida del 1553, 1567, 1578, 1581, 1591, 1595, 1603 i 1613 apareixen nombrosos individus cognominats Femenia, que mostren de manera clara i llampant l'increment de la freqüència del cognom durant aquesta centúria (vegeu l'apèndix). Segons es desprèn dels seus prenom (Andreu, Antoni Joan, Bernat, Damià, Pere) i d'altres referències contingudes en aquestes mateixes fonts (com els béns que posseïen), la gran majoria tenien la seva procedència recent en els Femenia de Vernissa de darreries del segle XV i dels inicis del segle XVI.

Durant aquest període, aquesta família de terratinents havia tornat a dividir el seu patrimoni —que havia incrementat amb diferents possessions— entre els diferents fills. La majoria d'aquests va rebre una possessió, cosa que va propiciar l'aparició de diferents branques de famílies terratinents amb el llinatge en la primera meitat del segle XVI. Així, en Bernat Femenia —difunt ja el 1510 i casat amb n'Apol·lònia— era el titular d'una possessió a Hero i pare d'almanco un fill, també anomenat Bernat.¹⁹ N'Andreu Femenia, documentat el mateix any i ja difunt el 152,²⁰ era un dels veïnats més rics del terme, on tenia com a mínim una altra possessió a Hero, una a Vernissa i la de Son Carbonell a Muro. Tingué, juntament amb la seva esposa Gabriela, un total de cinc fills barons, a més d'almanco una filla, de la qual hom en desconeix el prenom: en Bernat, que heretà Vernissa, n'Antoni Joan, que heretà Son Carbonell,²¹ en Pere, que heretà la possessió d'Hero,²² en Mateu, que havia de rebre 100 lliures com a herència, i n'Andreu, que desconeixem com fou heretat.

¹⁸ A la del 1430 només n'hi havia una.

¹⁹ 1510, abril, 12.- N'Apol·lònia, vídua d'en Bernat Femenia difunt de Santa Margalida arrenda a Pere Croquell de Santa Margalida la possessió que té al lloc d'Hero de la parròquia de Santa Margalida (PN M-512 f.44-45). Al morabatí del 1545 hi apareixen en Bernat Femenia i la dona Apol·lònia, sa mare. El lloc en què apareixen a la font, recaptada amb un ordre geogràfic (darrera en Mateu Fluxà i n'Esteve Bonet, tinents de possessions a Hero, fa pensar que, efectivament, es tracta de la mateix família (Mas, 1997).

²⁰ 1510, març, 12. Andreu Femenia de Santa Margalida (PN M-512 f. 43v); 1513, gener, 14. Andreu Femenia de la parròquia de Santa Margalida ret a Francesc Bonet la possessió d'Hero que li havia venut per preu de 40 lliures (PN M-515 f. 3v).

²¹ 1528, agost, 13. En Bernat, n'Andreu, en Pere, n'Antoni Joan i en Mateu Femenia, fills de n'Andreu Femenia difunt de la parròquia de Santa Margalida, atenint al fet que sa mare Gabriela és creditora dels béns de son pare, li fan donació de la heretat de son pare (S-1228 f. 43v.44v). El mateix dia, na Gabriela, vídua de n'Andreu Femenia difunt de la parròquia de Santa Margalida del lloc de Vernissa, fa donació al seu fill Bernat de l'alqueria de Vernissa, però es reserva tot un seguit de drets durant el temps de la seva vida; que també quan hagi mort i la seva filla la sobrevisqui li ha de donar, de vida seva, tot allò que ella es reservava; i amb la condició que dit Bernat ha de pagar 100 lliures al seu germà Mateu i també l'haurà de mantenir calçat i vestit (S-1228 f. 44v-46v). En idèntica data, l'esmentada Gabriela, vídua de n'Andreu Femenia difunt de la parròquia de Santa Margalida del lloc de Vernissa, fa donació al seu fill Joan [el qual accepta la donació com a Antoni Joan] de la seva possessió anomenada la marjal d'en Carbonell que té a la parròquia de Muro (S-1228 f. 47-47v).

²² 1542, abril, 29. Na Gabriela, vídua de n'Andreu Femenia de l'alqueria de Vernissa, difunt, atenint que anys enrere havia fet donació a en Pere Femenia, fill seu, d'una possessió anomenada d'Hero situada a la dita vila,

En el darrer terç del segle XVI hi havia quatre branques de terratinents amb el llinatge Femenia residents a Santa Margalida —a part d'altres famílies benestants amb el mateix llinatge—: dues anomenades *de Vernissa*, cada una de les quals tenia una possessió anomenada amb aquest topònim,²³ i altres dues —dites *Femenia d'Hero*— que, com en el cas anterior, tenien dues possessions sota alou de la cavalleria del mateix nom.²⁴ Les branques menors del llinatge solien residir a la Vila i, en molt menor mesura, al llogaret de Maria. Pel que sembla, la residència a la possessió de la família —tret de qualque cas aïllat— era reservada a la família del fill que heretava el gruix del patrimoni. Dues d'aquestes branques n'originaren altres dues gràcies a l'assoliment —que un hom desconeix com dugueren a terme— de possessions fora del terme, a Muro i a Manacor (a l'actual terme de Sant Llorenç). El 1585, en Pere Femenia —que apareix descrit com de Santa Margalida, del lloc d'Hero, i fill del difunt Joan Femenia— arrendava juntament amb la seva esposa Joana la seva possessió anomenada Biniaco, situada al terme de Muro.²⁵ El 1589 en Mateu Femenia, de la vila de Santa Margalida, en contemplació del matrimoni del seu fill Andreu amb n'Elisabet, vídua d'en Joan Brotat i filla de l'honor Antoni Fullana de la vila de Manacor, difunt, li féu donació de la possessió anomenada les Toltes, situada en aquell terme. Atesa la combinació de prenom (Andreu i Mateu) cal relacionar-los amb el Mateu que, el 1528, apareix documentat com un dels fills de n'Andreu Femenia de Vernissa.²⁶

L'anterior degué contribuir a consolidar encara més la presència del llinatge a Muro i a difondre'l a Manacor, on el 1581 s'hi registren vuit persones amb el cognom Femenia (Vaquer, 1978; Rosselló-Vaquer, 1991), tot i que la branca principal —els posseïdors de les Toltes— continuaren mantenint la residència a Santa Margalida fins a mitjan segle XVII —o així s'indica a la documentació— i, en tot cas, relacions amb la vila d'origen.²⁷ De més a més, hom té notícies de l'expansió del llinatge a altres localitats —com Campanet i Artà— i, fins i tot, a Sardenya, com a conseqüència de l'establiment en aqueixa illa de comerciants originaris de Santa Margalida, significativament anomenats Bernat i Pere (Deyà, 1998: 147-154).

A hores d'ara Femenia és un llinatge freqüent a Mallorca —especialment la seva pluralització Femenias—. Apareix localitzat, amb una variant o amb l'altra, o amb totes alhora, tant a la població on es va formar —Santa Margalida— com en aquelles on ja apareix documentat en el segle XVI, totes elles confrontats o pròximes al nucli originari: Artà, Campanet, Manacor, Muro i Sant Llorenç del Cardassar. També és freqüent a altres localitats properes a les anteriors, com Búger, Petra i sa Pobla, a la ciutat de Mallorca. També és present a moltes d'altres localitats, tot i que amb magnituds manco freqüents o merament testimonials (Calvià, Capdepera, Felanitx, Inca, Maria, Marratxí, Pollença, Vilafranca...).

atenint que aqueixa donació no fou «inventada», li fa donació de la seva possessió d'Hero situada a la dita vila, que confronta amb en Bernat Femenia, amb Reboster, amb n'Esteve Bonet, i de l'altra part amb el camí que va a la vila de Santa Margalida; es retén diversos drets i el dot de 200 lliures per a la seva filla casada amb en Jaume Rabassa de Sineu (PN M-525 f. 128v-129)

²³ Que eren el resultat de la divisió del nucli antic del patrimoni familiar, el rafal d'en Mas i Vernissa.

²⁴ Una d'aquestes branques devia descendir d'en Bernat Femenia que el 1510 tenia una possessió a Hero i l'altra ho devia ser de n'Andreu Femenia (posseïdor de Vernissa, el rafal d'en Mas, una possessió a Hero a Santa Margalida i Son Carbonell a Muro).

²⁵ ARM PN 5025 f. 107.

²⁶ Atesa la diferència cronològica entre un i altre document —61 anys— es podria tractar tant del mateix Mateu Femenia com d'un successor seu.

²⁷ Segons indica en Damià Ferrà-Pons (1991: 2004), aquesta possessió ja era d'en Mateu Femenia el 1578 i el 1595 era d'aquest mateix o d'una persona del mateix nom, i el 1658 era de l'honor Joan Antoni Femenia de Santa Margalida.

ELS FEMENIA AL REGNE DE VALÈNCIA

Totes les dades a l'abast fan pensar que el llinatge apareix al regne de València amb l'establiment de colons mallorquins que seguí l'expulsió dels moriscs (1609). Les primeres persones documentades en aqueix regne amb el llinatge són mallorquines i totes apareixen referenciades a localitats afectades, en major o menor mesura, per la migració illenca. Així, la primera documentació que tenim del cognom Femenia al regne de València correspon als nous pobladors mallorquins (probablement nadius de Santa Margalida) assentats a la Vall d'Ebo després de l'expulsió dels moriscs,²⁸ i a Llíber, amb el margalidà Bernat Femenia, un dels repobladors inicials d'aquesta localitat (1611). En tots aquests indrets el llinatge es manté al llarg del segle.

Després del període de redacció de les cartes pobles, al primer quart del segle XVII, ja s'observa una expansió ben considerable dels portadors d'aquest cognom per la comarca de la Marina-Comtat, arribats des de punts diferents de Mallorca. En dates ben primerenques hom documenta a Benissa els margalidans Pere (1615) i Guillem Femenia (1633); a Fageca, en Miquel Femenia, possiblement també de Santa Margalida —qui pareix, però, que no va fer arrel en aqueixa població— (1615);²⁹ a Famorca, l'artanenc Antoni Femenia (1616); a la Vall d'Alaguar, en Jaume Femenia (1626); a Murla, el manacorí Antoni Femenia (1627); a Benimassot, en Pere Femenia (1628).

Un cas especial és el de na Margalida Femenia, documentada a l'arxiu parroquial de Pego (1619),³⁰ que era una viuda nascuda a la ciutat de Càller (Sardenya). Es tracta d'una interessant atestació —no aïllada, com veurem a la documentació que tenim a l'abast— de la repoblació mallorquina que arribà a les terres valencianes «de rebot» des de les colònies mallorquines de l'illa de Sardenya i no directament des de Mallorca.³¹

A mitjan segle XVII, ja des d'aquests punts inicials de la comarca, secundàriament, s'ha escampat el llinatge. Com succeeix, per exemple, a Benidoleig o als Poblets, i seguint també el cens de 1646, a Castells, Dénia, Sagra, Tormos, el Verger, Xaló. Seria interessant de poder resseguir quina va ser la trajectòria de cada repoblador; nosaltres, a tall de mostra, exposarem el cas dels fills d'en Bernat Femenia, establits a Llíber, i de n'Antoni Femenia, establert a Famorca.

La primera família, natural de Santa Margalida, estava constituïda per en Bernat Femenia i la seva muller, na Caterina Monjo, i amb els seus fills Gaspar, Joan i Pere, també nascuts a Santa Margalida. Sabem que tant ell com el seu fill Gaspar restaren al poble d'origen; però que en Pere es va traslladar abans de 1637 a la Vall d'Alaguar,³² encara que només temporalment, ja que no figura al cens de 1646 en aquesta vall, sinó a Xaló. El seu fill Joan era capellà a Ondara.³³

²⁸ Dels quals ens dóna notícia l'arxiu parroquial de Pego, a voltes fins i tot abans del document de carta pobla conegut de l'esmentada vall (1610-1611).

²⁹ L'arxiu parroquial de Fageca indica que era fill d'en Jaume Femenia i de na Joana Pastor [APF, QL 1613, Llibre de matrimonis: foli. 92]. La combinació d'aquests dos llinatges, Femenia-Pastor, que són ben documentats i freqüents a Santa Margalida, és un indicatiu més que probable d'aquest origen.

³⁰ Vicens 1987.

³¹ És un fet conegut la immigració de mallorquins a la veïna illa de Sardenya en la segona meitat del segle XVI i encara a la primeria del segle XVII (veg. Deyà 1998: 147-154).

³² APX, QL 1628, Bateigs: f. 15.

³³ En una nota de la partida de defunció de la seva mare, Caterina Monjo, de l'any 1632, diu que aquesta morí estant en Ondara, en companyia de son fill mos[sén] J[oa]n, regent la cura [APX, QL 1628, Difunts: foli 14 v.].

L'artanenc Antoni Femenia es casà al regne de València amb la manacorina Caterina Vidal (1616), i s'establí a Famorca juntament amb la seva muller.³⁴ Mitjançant els registres de bateig de l'arxiu parroquial de Fageca tenim notícia del naixement dels seus fills Antonina (1618), Agnès (1621), Caterina (1623), Jaume (1625), Bartomeu (1628), Antoni (1630), Anna-Maria (1632) i Joan (1634). No hem esbrinat encara quina sort va fer aquesta casada de família: si arribaren tots a l'edat adulta, si es maridaren i amb qui. Només podem aportar la dada que al *Maridatge* de 1660 només hi ha constància d'un cap de família a Famorca que es digués Femenia: n'Antoni. Aqueixa minva no té res d'estrany: el fet que els pobles muntanyencs tinguessin un límit bastant estret quant a l'equilibri entre recursos i població va propiciar que esdevinguessin un focus d'exportació d'efectius demogràfics i —onomàstics, culturals, lingüístics— que nodrien els pobles de les planes de l'entorn.

Actualment es troba tant en la seva àrea originària (Benissa, Castells, Dénia, Fageca, Famorca, Oliva, els Poblets, el Verger, Xaló) com a molts de pobles de l'entorn: a la Marina (Altea, Beniarbeig, Benimeli, Calp, Callosa d'en Sarrià, Gata, Ondara, Pego, el Poblenou de Benitatxell, Xàbia) i a la Safor (especialment a l'Alqueria de la Comtessa, Bellreguard, Daimús, Gandia, Miramar, Palmera, Piles, Rafelcofer. També es localitza, amb menor grau o testimonialment, a Alfauir, Almoines, Benirredrà, Beniarjó, Palma, Tavernes de la Valldigna) i a poblacions situades a comarques una mica més allunyades, com Alacant, Alcoi, Algemesí, Carcaixent, Cullera, Montroi, Sueca, Real de Montroi...

APÈNDIX: EL LLINATGE FEMENIA A LES TALLE I ESTIMS DE SANTA MARGALIDA

Font: Mas (1997b)

Talla del 1459

	Llinatge	Prenom	Quota/valoració	Residència
1	Famania	Andreu	255,0	fora
2	Famania	Matheu	30,0	la Vila
3	Famania	Mertí	12,8	la Vila
4	Famania sag	Gabriel	10,0	la Vila
5	Famania	Jacme	9,5	fora
6	Famania	Guillem	7,5	la Vila
7	Famania	Mertinoy, l'aratat	4,8	la Vila
8	Famania	Barthomeu	4,5	la Vila

Homes d'armes del 1515

Núm.	Llinatge	Prenom
1	Famania	Andreu
2	Famania	Jaume
3	Famania	Pere

³⁴ APF, QL 1613, Llibre de matrimonis: foli 92 v.

Talla del 1545

Núm.	Llinatge	Prenom	Residència
1	Femenia	Andreu	
2	Femania	Antoni Joan	
3	Femania] sa mare	Apolònia, Dona	[Hero]
4	Femania	Bernat	[Vernissa]
5	Femania	Bernat	[Hero]
6	Femenia	Bernat	
7	Femania	Damià	[Vernissa]
8	Femania	Damià	
9	Femania] sa mare	Gabriela	[Vernissa]
10	Femania	Guillem	
11	Femania	Martí	
12	Femania	Pere	
13	Femenia	Pere	

Talla del 1553

Núm.	Llinatge	Prenom	Quota/valoració	Residència
1	Famania	Andreu i son fil	529	la Vila
2	Famania	Barnat	716	Hero
3	Famania q ^o	Bernat	272	la Vila
4	Famania de Vernisa	Bernat	837	Vernissa
5	Famania de Maria	Damià	136	Maria
6	Famania de Vernisa	Damià	780	Vernissa
7	Famania	Guillem	45	la Vila
8	Famania	Johan	35	la Vila
9	Famania	Martí	16	la Vila
10	Famania	Pera	844	Hero
11	Famania maior	Pera	166	la Vila
12	Famania de Campenet	Pera	15	la Vila
13	Famania	Rafel	437	la Vila
14	Famania	Thoni Johan	76	la Vila

Talla de 1567

Núm.	Llinatge	Prenom	Quota/valoració	Residència
1	Famania major	Andreu	204	la Vila
2	Famania manor	Andreu	197	la Vila
3	Famanie de Vernisa	Andreu	19	Vernissa
4	Famenie dEro	B[e]rn[a]t	382	Hero
5	Famanie de Vernisa Barbax.o	B[e]rn[a]t	256	Vernissa
6	Famania de Vernisa major	Barnat are Beltesar	709	Vernissa
7	Famania	Barto[meu]	14	Maria
8	Famania de Maria	Demià	53	Maria
9	Famania	G[uille]m	44	la Vila
10	Famania	Guaspar	60	la Vila
11	Famania	la dona Valentina*	85	la Vila
12	Famania Taxidor	Martí	12	la Vila
13	Famania	Martí	6	la Vila
14	Famanie d'Ero	Pe[re]	653	Hero
15	Famania Farer	Pera	13	la Vila
16	Famania ma[jor]	Pera	85	la Vila
17	<i>Famania Valentí</i>	<i>Pere</i>	22,5	la Vila
18	Famania	Rafell	220	la Vila
19	Famania	Thoni Jo[an]	29	la Vila
20	Famanie de Vernisa	To[ni]	14	Vernissa

Talla de 1581

Núm.	Llinatge	Prenom	Quota/valoració	Residència
1	Famania	Andreu	1	la Vila
2	Famania	Baltasar	104	Vernissa
3	Famanie	Bartomeu	6	Maria
4	Famanie de Hero	Bernat	13	Hero
5	Famania de Vernissa	Bernat	29	Vernissa
6	Famanie	Francesc	10	Hero
7	Famania qondam	Gaspar	8	la Vila
8	Famanie de Hero	Joan	58	Hero
9	Famania	Johan	3	la Vila
10	Famania q°	Martí	0	la Vila
11	Famania	Mateu	57	la Vila
12	Famania de Ero major	Pere	6	la Vila
13	Famania fill de Guillem.	Pere	6	la Vila
14	Famania Valentí	Pere	3	la Vila
15	Famania Farer	Pere	2	la Vila
16	Famania menor	Rafel	10	la Vila
17	Famania major	Rafell	27	la Vila
18	Famanie fill de Barnat	Toni	1	Hero
19	Famania de Vernissa	Toni	1	la Vila

Talla de 1595

Núm.	Llinatge	Prenom	Quota/valoració	Residència
1	Femenia	Andreu, hereus de	1	la Vila
2	Femenia de Vernisse	Anto[ni]	5	la Vila
3	Femenia de B[er]n[a]t	Antoni	1	Hero
4	Femenia de Jo[an]	B[e]rn[at]	2	la Vila
5	Femenia Vernisse	Baltasar	169	Vernissa
6	Femenia	Barto[meu]	16	Maria
7	Femenia Massana	Barto[meu]	1	Maria
8	Femenia Perayre	Bernat	10	la Vila
9	Femenia de Vernisse	Damià	57	Vernissa
10	Femenia	Ff[rance]s[c]	42	He
11	Femenia	Jo[an]	74	Hero
12	Femenia q ^o	Martí	2	la Vila
13	Femenia	Mateu	60	la Vila
14	Femenia de G[uille]m	P[er]e	24	la Vila
15	Femenia Velentí	P[er]e	4	la Vila
16	Femenia p[er]aire	P[er]e, M[est]re	5	Sort d'en Baldor
17	Femenia	Pere	8	la Vila
18	Femenia major	Rafell	53	la Vila
19	Femenia Velentí	Rafell	28	la Vila

Talla del 1603

Núm.	Llin.	Malnom, ofici	Prenom	Quota/valoració	Béns i altres informacions
1	Femenia	de Rafel	Anto[ni]	406	el Mastajar; el camp d'en Gran
2	Famania	de Vernisse	Anto[ni]	12	
3	Famania da Hero	fill d'en B[er]n[a]t	Anto[ni]	40	
4	Famania	de Vernissa	Anto[ni]; mos-sèn	2046	Possessió de Vernissa; el pinar de Mateu Femenia
5	Famania	de Joan	B[er]n[a]t	122	
6	Famania	Mesane	Bart[omeu]	12	Maria
7	Famenia		Bart[omeu]	102	Maria?
8	Famania	Abaxador	Bernat	96	Terres a Femenia; cens d'en Bernat Femenia
9	Famania	de Vernisse	Damià	968	
10	Famenia		F[rancesc]	516	Possessió a Hero
11	Famania	Massana	Joan	12	
12	Famania		Joan	602	Possessió dita Hero
13	Famania		Martí	12	
14	Famania		Matheu	550	la sort Llarga
15	Famania	Farrer	Mi[quel]	12	
16	Famania	de G[uille]m	Pe[re]	280	Na Juja
17	Famenia	Valentí	Pe[re]	68	
18	Famania	Ferrer	Pere	212	
19	Famania	Me[nor] ferrer	Pere	42	
20	Famania	Perico	Pere	12	
21	Famania	major	Raphel	284	sort del Cós
22	Famania	Vermey	Raphel	66	

Talla 1613

Núm.	Llin.	Malnom, ofici	Prenom	Quota/valoració	Residència
1	Famania	de Rafel	Anto[ni]	268	
2	Famania	Viat (?)	Anto[ni]	12	
3	Famania	de Varnissa	Anto[ni]; mo[ssèn]	3196	Varnissa
4	Famania	Parayra	Ba[rna]t	202	
5	Famania]	Abaxador	Barnat	0	
6	Famania	David	Barnat	51	
7	Famanie	Massana	Barto[meu]	12	Maria
8	Famania	de Maria	Damià	336	Maria
9	Famania	de Varnissa	Damià	1600	Varnissa
10	Famania	Sarda	Dona	56	
11	Famania		J[aum]e	162	
12	Famania	de las egos	Jo[an]	22	
13	Famania	Massana	Jo[an]	86	
14	Famania		Jo[an] Anto[ni]	641	
15	Famanie	D'Ero	Jo[an]; done de	1494	Ero
16	Femenia	la muler de mo[ssèn] Antoni de Varnissa	Margarita	93	
17	Famania		Mathià	52	
18	Famanie	Farrer me[nor]	Mi[quel]	126	
19	Femenia]	Massana	Palònia; dona	24	Maria?
20	Famania	de G[uille]m	Pera	281	
21	Famanie	Valantí	Pera	120	
22	Famania	Ferrer ma[jor]	Pera	325	
23	Famania	Ferrer me[nor]	Pera	41	
24	Femenia	Masane	Pere	12	Maria?
25	Famania	Varmay	Rafel	154	
26	Famania		Sabastià, mestre	516	

ELS FEMENIA AL REGNE DE VALÈNCIA

1610-1612

	Població	Nom	Data	Font
1	Llíber	Bernat	1611	CPVX
2	Vall d'Ebo	Antoni	1610	APP
3	Vall d'Ebo	Antonina	1611	APP

fins 1646

	Població	Nom	Data	Font	Altra informació
1	Xaló	Andreu	1646	CRV	
2	Vall d'Ebo	Antoni	1623	QLVE	espòs d'Esperança Romeu
3	Benissa	Antoni	1646	CRV	
4	Castells	Antoni	1646	CRV	
5	Famorca	Antoni	1616	APF	Fill d'en Jaume F. i de na Joana Pastor
6	Murla	Antoni	1627	APM	Fill d'en Miquel F. i de na Caterina Santceloni
7	Oliva	Antoni	1619	APRO	
8	Tormos	Antoni	1646	CRV	
9	Llíber	Bernat	1625	APX	Marit de na Caterina Monjo
10	Benidoleig	Caterina	1647	APO	Muller d'en Miquel Caselles
11	Xaló	Francesca	1634	APX	Filla d'en Jaume F. i de na Caterina Blanquer
12	Llíber	Gaspar	2625	APX	Fill d'en Bernat F i na Caterina Monjo
13	Benissa	Guillem	1633	APB3	Fill d'en Pere Femenia i de na Margalida Font
14	Vall d'Alaguar	Jaume	1626	CVA	
15	Dénia	Joan	1646	CRV	
16	Ondara	Joan		APX	Fill d'en Bernat F. I de na Caterina Monjo
17	Els Poblets	Joan (difunt)	1646	CRV	
18	Quatretondeta	Josep	1660	M1660	
19	Pego	Margalida	1619	APP-M	
20	Vall d'Ebo	Maria	1614	QLVE	
21	Fageca	Miquel	1615	APF	Fill d'en Pere F. i de na Caterina Columbés
22	Els Poblets (Setla)	Miquel	1644	APX	Marit de n'Antònia Mates
23	Els Poblets	Miquel	1646	CRV	
24		Miquela	1626	QLVE	esposa de n'Antoni Ribes
25	Benidoleig	Pere	1641	APO	Fill d'en Jaume F. i de na Caterina Blanquer
26	Benimassot	Pere	1628	APB2	Marit de na Maria Coll
27	Benissa	Pere	1615	APB3	Marit de na Margalida Font
28	Llíber o Xaló	Pere	1620	APX	Marit de na Margalida Serra
29	Vall d'Alaguar	Pere	1637	APX	Fill d'en Bernat F. i de na Caterina Monjo
30	El Verger	Pere	1646	CRV	
31	Xaló	Pere	1646	APX	
32	Vall d'Ebo	Pere-Joan	1646	CRV	
33	<i>Quatretondeta</i>	<i>Pere-Joan</i>	<i>1660</i>		

FONTS DOCUMENTALS CITADES

APB2: Arxiu Parroquial de Benimassot

APB3: Arxiu Parroquial de Benissa³⁵

APF: Arxiu Parroquial de Fageca

APM: Arxiu Parroquial de Murla³⁶

APO: Arxiu Parroquial d'Orba

APP: Arxiu Parroquial de Pego³⁷

APRO: Arxiu Parroquial del raval d'Oliva

APX: Arxiu Parroquial de Xaló

QLVE: Llibres sacramentals de la Vall d'Ebo

CPVX: *Carta pobla de la Vall de Xaló* (12 de setembre de 1611) [Arxiu de la Diputació de València, Fons Duquesa d'Almodóvar, Drets Senyoriais, 1801-1815, caixa 3.]

CVA 1629: *Cens de la Vall d'Alaguar* (1629) [AHN, Osuna, llig. 1240; Giner: 337]

CRV: Veïnat del regne de València (1646) [ARV: Generalitat, 4825-4829]

M-1660: *Certificaciones de los vecinos y habitantes de quareinta y nueve lugares del presente Reyno para el drecho de maridage de la Serenissima Infanta doña María Teresa de Austria Reyna de Fransiá con el cristianesimo rey de Francia* (1660) [ARV, Mestre Racional 110422bis]

BIBLIOGRAFIA

ARAGÓ MENGUAL, Emilio (2000-2001): «Arxiu històric. L'expulsió dels moriscs i el repoblament de la Vall d'Ebo», treball publicat en 4 parts dins la revista *Evos*, núm. 11 (tardor 2000), p. 9-13; núm. 12 (hivern 2000), p. 28-32; núm. 13 (primavera 2001), p. 7-11; núm. 14 (estiu 2001), s/n, Vall d'Ebo.

BALLESTER-OLMOS, J. F. (1992): «Apellidos mallorquines en la comarca valenciana de La Marina Alta», *Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana* (2ª Época), València, p. 169-184.

CARDONA IVARS, Joan-Josep (1998): *Els cognoms i malnoms de Benissa. Història de les famílies*, Publicacions del Calendari dels Brillants, Benissa.

CARUANA Y REIG, José [Barón de San Petrillo] (1999): *La heráldica en Jávea*, Ajuntament de Xàbia, Xàbia.

CASEY, James (1981): *El regne de València al segle XVII*, Curial, Barcelona.

CASIMIRO CAMPOS, Josep-Carles & SANSALONI MARTÍ, Encarna (1998): «L'expulsió dels moriscos i les cartes pobles del Senyoriu de Santa Maria de Valldigna (1609-1648)», *L'Avenc. Revista d'investigació i assaig de la Valldigna*, núm. 4, p. 13-21.

CISCAR PALLARÉS, Eugenio (1977): *Tierra y señorío en el País Valenciano (1570-1620)*, Del Cenía al Segura, València.

CISCAR PALLARÉS, Eugenio (1997): *La Valldigna, siglos XVI y XVII. Cambio y continuidad en el campo valenciano*, Diputació de València, València.

CISCAR PALLARÉS, Eugenio (1998): *Vida cotidiana en la Valldigna (segles XV-XVIII)*, Simat de la Valldigna.

COROMINES, J.; MASCARÓ, J. (1989): *Onomasticon Cataloniae. I. Toponímia antiga de les Illes Balears*, Barcelona.

COSTA MAS, Josep (1977): *El Marquesat de Dénia. Estudio geográfico*, València.

COSTA MAS, Josep (1977-1978): «La repoblació mallorquina en la Marina alta i el seu entorn en el segle XVII», *Trabajos de Geografía*, 34, Mallorca, p. 87-91.

COSTA MAS, Josep (1983): «De les rels... a la llavor», *Programa de Festes de Xaló 1983*, Xaló.

³⁵ Prenem les dades de Cardona 1998.

³⁶ Prenem les dades de Giner: 347.

³⁷ Prenem les dades de Vicens 1986, 1987.

- DEYÀ, Miquel Josep (1998): *La manufactura de la llana a la Mallorca moderna (segles XVI-XVII)*, Mallorca.
- FERRÀ-PONS, Damià (1991): *Gran enciclopèdia de Mallorca. Vol 17. Sóller-Vall de*, Mallorca.
- FERRER MASSANET, Rafel; ROSSELLÓ VAQUER, Ramon (1977): *Història de Manacor. El segle XIII*. Mallorca.
- FONT OBRADOR, Bartomeu (1978): *Historia de Llucmajor. Volumen tercero. El siglo XVI*. Mallorca.
- FONT OBRADOR, Bartomeu (1982): *Historia de Llucmajor. Volumen cuarto. El siglo XVII*, Mallorca.
- GINER BOLUFER, Carmelo (1946): «Topografía histórica de los valles de Pego», *Anales del Centro de Cultura Valenciana* (2a. època), València, 46-74 [reproduït el 1979 dins *Pego (Miscelànea)*, Publicacions de la CAPA – Diputació d'Alacant, p. 123-158].
- GINER GUERRI, Severino (1995): *Historia de Murla*, Institut d'Estudis Juan Gil-Albert, Alacant.
- GRAU ESCRIBUELA, Antonio F. (2001): *Domini i propietat a la Marina Alta. Dénia, Xàbia i el Verger, segles XV-XIX*, Ajuntament de Dénia – Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, Alacant.
- GUINOT, Enric (1999): *Els fundadors del regne de València. Repoblament, antroponímia i llengua a la València medieval*, 2 vols., 3 i 4, València.
- IVARS CERVERA, Joan (1995): *Els noms de lloc i de persona de Dénia*, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta – Institut de Cultura Juan Gil-Albert – Ajuntament de Dénia.
- LA PARRA LÓPEZ, Santiago (1992): *Los Borja y los moriscos*, Edicions Alfons el Magnànim, Generalitat Valenciana - Diputació Provincial de València, València.
- MARCH QUES, Joan Francesc; ROSSELLÓ VAQUER, Ramon (1981): *Història de Santa Margalida. De la prehistòria al segle XVI*. Mallorca.
- MAS FORNERS, Antoni & MONJO MASCARÓ, Joan-Lluís (2000): «Repobladors mallorquins al Sud del País Valencià després de l'expulsió dels moriscs. Cap a un estat de la qüestió», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 56, Mallorca, p. 275-296.
- MAS FORNERS, Antoni & MONJO MASCARÓ, Joan-Lluís (2001a): «Repobladors mallorquins a la Marina Alta i Baixa del País Valencià (segle XVII). El cas de Manacor», *I Jornades d'estudis locals de Manacor* (5 i 6 de maig 2000), Manacor, p. 209-217.
- MAS FORNERS, Antoni & MONJO MASCARÓ, Joan-Lluís (2001b): «Sobre l'origen dels repobladors de Llíber al segle XVII», *Revista Festes de Llíber 2001*, Llíber.
- MAS FORNERS, Antoni & MONJO MASCARÓ, Joan-Lluís (2002a): «La mallorquinització onomàstica a la València del segle XVII. L'aportació de la vila de Santa Margalida», *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes (València, 18-21 d'abril de 2001)*, Universitat de València – Denes, p. 119-144.
- MAS FORNERS, Antoni & MONJO MASCARÓ, Joan-Lluís (2002b): *Per poblar lo regne de València. L'emigració mallorquina al País Valencià en el segle XVII*, Govern de les Illes Balears – Caixa de Balears Sa Nostra, Mallorca.
- MAS FORNERS, Antoni (1997): *Mapa de la Vila de Santa Margalida en el segle XVII*, Santa Margalida.
- MAS FORNERS, Antoni (1997b): *Desposseïssió pagesa, creixement i concentració de la població: Santa Margalida, 1459-1595*, treball de tercer cicle, Universitat de les Illes Balears.
- MAS FORNERS, Antoni (2001): «Algunes consideracions sobre l'ús de la toponomàstica i de l'etimologia com a font per a l'estudi de l'origen dels 'repobladors' de mallorca (Segles XIII-XIV)», *Mayurqa*, Palma, 26, 123-143.
- MAS FORNERS, Antoni (2003): «Petits senyors i grans pagesos. Diferenciació i conflictivitat social a la ruralia de Mallorca (1300-1350)». *El feudalisme comptat i debatut*. Barcelona, 465-502.
- MASCARÓ PASARIUS, J. (1986): *Corpus de toponímia de Mallorca : relación alfabética de los topónimos registrados en el Mapa General de Mallorca, Escala 1:31.250, Palma, 1952-1962 / por J. Mascaró Pasarius ; con la colaboración de Francesc de B. Moll y P. Rafel Ginard Bauçà*. Mallorca.
- MIRALLES CEBRIÀ, Robert (1988): «Crisi i creixement a l'Ondara del segle XVII», *Estudis sobre la població del País Valencià. Actes de les I Jornades sobre la Població del País Valencià*, Edicions Alfons el Magnànim – Institució Valenciana d'Estudis i Investigació – Institut d'Estudis Juan Gil-Albert – Seminari d'Estudis sobre la Població del País Valencià, València, p. 345-356.
- MIRALLES MONTSERAT, Joan (1997): *Corpus d'antroponims mallorquins del segle XIV*, Barcelona.
- MOLL, Francesc de B. (1991): *Gramàtica històrica catalana*, Universitat de València, València [reedició i traducció de l'edició de 1952].
- MONCHO GRAU, Josep-Vicent (2002): «Procedència dels cognoms de Beniarrés», *Fent poble. Revista dependent de L'Esportí*, núm. 7, Beniarrés, p. 6-9.

- MONJO MASCARÓ, Joan-Lluís (1991): «Els cognoms mallorquins de Tàrbena», *Actes del 14è Col·loqui onomàstic (2n d'onomàstica valenciana)*, Alacant, p. 112-117.
- MONJO MASCARÓ, Joan-Lluís (2000a): «Els cognoms de Tàrbena», *Tàrbena. Festes Patronals*, Tàrbena, p. 15-19.
- PLA ALBEROLA, Primitivo-J. (1984): *La población del marquesado de Guadalest en el siglo XVII*, Instituto de Estudios Alicantinos - Diputació Provincial d'Alacant, Alacant.
- RASICO, Philip D. (1982): *Estudis sobre la fonologia del català preliterari*, Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ROSSELLÓ LLITERAS, Joan (1981): *Els homes d'armes de Mallorca. Llista de la Part Forana (1359)*, Publicacions de l'Arxiu Diocesà, Palma de Mallorca.
- ROSSELLÓ VAQUER, Ramon & FERRER MASSANET, Rafel (1977): *Història de Manacor. El segle XIII*, Mallorca.
- ROSSELLÓ VAQUER, Ramon & VAQUER BENNÀSSAR, Onofre (1991): *Història de Manacor. El segle XVI*, Mallorca.
- SANJUAN CAMPS, José Vicente (1995): «Els cognoms del poble de Beniarrés», *Revista de Festes Patronals de Beniarrés*, Beniarrés, s/n.
- SASTRE REUS, María José & ALEMANY GARCIA, Salvador & MONCHO ESCRIVÀ, Silvària (1986): *Dels moriscos als maulets. La Marina Alta al segle XVII*, Alacant.
- SEGURA DE LAGO, Joan (1975): *Llinatges d'un poble valencià. Algemesí. Estudi històric i demogràfic (1433-1850)*, Diputació de València, Institució Alfons el Magnànim - Ajuntament de València, València.
- SENDRA I LLORCA, Salvador (1996): *Documents i estudis de la Vall de Laguar*, Pego.
- TORRES MORERA, Juan Ramón (1969): *Re población del reino de Valencia tras la expulsión de los moriscos*, València, 1969.
- VAQUER BENNÀSSAR, Onofre (1978): *Aspectes socio-econòmics de Manacor al segle XVI*, Mallorca.
- VICENS, Josep (1986): «Els mallorquins a les parròquies de Pego, Alcalà i Patró (I)», *Festes de Pego*, Pego.
- VICENS, Josep (1987): «Els mallorquins a les parròquies de Pego, Alcalà i Patró (II)», *Festes de Pego*, Pego.

NOTÍCIES SOBRE EL COGNOM FLORES I LA SEVA IMPLANTACIÓ A LA CIUTAT DE PALMA

Rosa Planas Ferrer i Josep M. Pomar Reynés

XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Binissalem, 2003

La presència del llinatge Flores en el barri del Segell, relacionat sempre per matrimoni amb cognoms xuetes, ens va dur a pensar en primera instància que fos un malnom, ja que així es registrava en els *Anales Judaicos de Mallorca*, obra anònima de mitjans del segle XIX, on era esmentat com *En Flores*.

De fet, en cap moment no s'ha pogut comprovar que es tractés d'un malnom, ja que sempre que s'ha trobat documentat és en forma de llinatge, i així ha estat de manera continuada des de finals del segle XVIII, quan capbreva Caterina Anna Forteza, vídua d'Antonio Flores i resident al carreró de Calafosca.

També Pere d'Alcàntara Penya (*Guía de Baleares*, 1891) esmenta la botiga de *Novedades de Señora*, de Teresa Flores, situada en el carrer de l'Argenteria número 57, i una altra tenda de teixits de la mateixa propietària situada en el carrer de Jaume II, número 118.

Les notícies més antigues referides al llinatge provenen del segle XVII. Va ser l'any 1613 quan va ser processat per judaïtzant un Hernando Flores, la procedència del qual no sembla mallorquina (Braunstein, p. 244).

Gabriel Cortès àlies *Morrut*, descendent de la família dels Moianets, va fugir de Mallorca després dels processos de 1691, en els quals havia estat condemnat, i es casà a Alexandria amb la filla d'un jueu liornès anomenat Jacob Flores, cosa que prova l'adscripció del cognom al món dels conversos.

Segons el cronista Llabrés Bernal (*Noticias y Relaciones históricas de Mallorca*, s. XIX, I, p. 573) l'any 1819, Antonio Flores tenia en el carrer del Segell un negoci de lloguer de banyeres, de les quals en feia publicitat d'aquesta manera: «se alquilan tinas de hoja de lata para tomar con toda comodidad baños calientes, cuya agua se calienta con mucha facilidad y poco coste».

De quan s'establí el llinatge a Mallorca i a través de quina via, és quelcom que avui encara no podem respondre. Si més no es pot afirmar la seva implantació entre els descendents dels conversos durant el segle XVIII.

El llinatge deriva del llatí *fl?us, fl?ris*, i té les seves correspondències en totes les llengües romàniques: castellà 'flor', italià 'fiore', romanès 'floare', portuguès 'flor', francès 'fleur'.

En català es coneixen alguns derivats de flor que formen part de la nostra onomàstica: Florejacs, del llatí *Floriacus*, derivat del nom personal Florus; Florença, topònim i llinatge, del llatí *Florentia*, nom de la ciutat italiana, actual Firenze; Florentí, gentilici, nom propi d'home i llinatge, del llatí *Florentinus*; Florest, llinatge; Florí, llinatge derivat de flor perquè les primeres monedes així anomenades portaven gravada una flor de lis; Florià, nom propi d'home, del llatí *Florianus*; Floriac, llinatge, derivat del llatí *Floriacus*; Floris, que a banda de ser el nom propi d'un personatge de llegenda, també és llinatge. Segons l'etimologia proposada pel DCVB, el nom procedent del romanç entrà segurament per la via provençal, o per altra banda, d'un castellà Flores. I finalment, Florit, llinatge bastant freqüent a Mallorca.

Els primers derivats de flor que trobam documentats amb ús onomàstic són (RAC 1): Florencius, a.805 Urgell; Florentinus, a.931 Osona; Floresindus, a.900 Urgell; Floridius, a.850 Girona. En els documents templers de Tortosa de l'any 1168, trobam la forma *Floris*.

Pel que fa a la documentació del segle XIV, es troba el nom Flor: *en Flor, hostaler*, Barcelona, 1363 (Fogatge Barcelona 1/5v), *Simon Flor*, Blanes, 1353 (Perg. Arenys de Mar, doc. 465); *Bernat Flors mariner*, Barcelona, 1378, Fogatge Mar Barcelona, 14r; *Ramon Floreis*, Barcelona, 1389, Padró Barcelona, 122r.

No és fins al segle XVI que trobam la forma Flores, encara que en molt poques ocasions, i usat sovint com a nom personal: *Flores Ricart*, Cercs, a.1553, Fogatge Catalunya; *Flores Alguesi*, Aitona, a.1553, Fogatge Catalunya; *Joan Flores, corder*, Ripollet, a.1553, Fogatge Catalunya.

Actualment, en els territoris de parla catalana, es comptabilitzen els següents: 6.584 Flores; 96 Florez i 91 Floris (documentació extreta de materials PatRom).

A través de l'arxiu informatitzat dels Mormons, s'ha pogut comprovar la presència del cognom Flores arreu del món, ja des del segle XVII.

A Holanda, país important pel que fa a la diàspora sefardita, es troba documentat des del segle XVIII: Josephe FLORES, 1713; Aaltje FLORIS, 1690. A Anglaterra és important la freqüència de Floris: Agnes FLORIS, 1841, Middlesex; Teresa FLORIS, Gloucester, 1868; Paz FLORES, Northumberland, 1857, de la qual s'especifica que era nascuda a *Spain*. També durant el XVIII, es localitza a Londres una família que pel seu nom sembla descendent de sefardites: Aron Henriques FLORES, 1770; Abraham López FLORES, London, 1727; Abraham Nunes FLORES, London, 1730. És interessant constatar també la presència del llinatge a Sud-àfrica: Daniel FLORES 1816, *Cap of Good Hope*; Hannah FLORES 1819; Rachel FLORES 1819. Pels noms bíblics sembla que es tracta de jueus.

També a Alemanya, i des del segle XVII, localitzem el cognom: Anna FLORES, 1600, Bunzlan; Anna Catharina FLORES, 1647, Hanau Am Main.

D'altra banda, i segons els mateixos arxius mormons, el llinatge es troba ben representat a Amèrica, sobretot a Mèxic, Califòrnia i Texas. En menor freqüència, també és present a Argentina, Xile, Bolívia, Perú, Brasil, Equador i Colòmbia.

Finalment, cal esmentar la seva presència a les illes del sud-est del Pacífic, on localitzem noms com: Antonia FLORES, 1894; també a Filipines i fins i tot a Pakistan, on a començament del segle XX va néixer Bonifacio Clores FLORES.

Aquesta escampadissa per tot el món conegut, especialment en llocs on la implantació jueva o sefardita és tradicional, demostra que probablement era un nom de família jueu, procedent probablement de l'entorn hispanoportuguès, i que es dispersà pels centres d'acollida dels jueus emigrats en les èpoques immediatament posteriors a l'expulsió d'Espanya.

El fet que el tornem trobar a Mallorca, relacionat amb els xuetes, resulta prou inte-

ressant i enigmàtic. Per sort, comptam avui amb la col·laboració de Josep-Manuel Pomar, descendent dels Flores mallorquins, que ens esbrinarà els orígens de la seva família.

LA FAMÍLIA FLORES A LA CIUTAT DE PALMA

De sempre ens havia resultat un poc misteriós el cognom Flores. Per més que havia demanat al meu pare i a les ties, no vaig obtenir més resposta que la confirmació que la besàvia Flores «venia de Maó». Per altra banda, i a mesura que he conegut alguns fets de la besàvia Flores, l'aura de misteri ha anat creixent.

Ja fa anys, la tia Catalina em va ensenyar un document on apareixien junts, Flores Fuster. Tot i que vaig seguir creient en la tradició familiar menorquina de Joana Maria Flores, ja vaig començar a pensar que la relació anterior amb un cognom xueta, devia haver fet possible l'encontre Flores Pomar.

Les dades del testament de Francesc Flores i Fuster, pare de J. M. Flores, em deixaven prou clar que aquests Flores, en aquests moments, devien ser considerats xuetes. Al llibre de Miquel Forteza (*Els descendents...*) es fa al·lusió a un Can Flores del carrer de la Bosseria (devia ser Ca na Maria des cego ?). En el llibre *Del meu Temps*, del mateix autor, quan es fa referència al carrer de Ca la Fosca cita «l'escaleta de can Flores, d'on venen els de ca na Maria des Cego».

A partir d'aquesta seguretat vaig pensar en dues hipòtesis: 1) Que, Flores fos un malnom convertit en llinatge; 2) Que, els Flores haguessin arribat a Mallorca i per casualitat haguessin restat «segrestats» per matrimonis amb gent del carrer.

Es curiós que Rosa Planas autora del llibre sobre els malnoms dels xuetes de Mallorca, em comentés que havia tengut la mateixa pensada, fins i tot que podia tractar-se d'un malnom de Pomar, això reforçat per l'aparició de *Flores* com a malnom al llibre pamflet *Anales Judaicos de Mallorca* d'autor anònim i publicat a finals del segle XIX. No obstant, la mateixa Rosa Planas, descartà la hipòtesi a partir de les seves recerques a l'Arxiu del Regne de Mallorca.

Finalment, les darreres pistes me les donà Maria Valls, que tenia informació d'un Flores vengut de Còrdova a mitjans del XVIII, Antonio Flores Castro, a qui jo ja havia identificat com el primer de la nissaga mallorquina dels Flores.

Perquè va venir a Mallorca i es va casar l'any 1754 amb la manacorina Catalina Anna Fortesa Valls? Crec que de moment hi ha dues possibilitats; la primera, que fos un fet purament accidental, i la segona que es tractés d'algú també estigmatitzat per la «impuresa de sang». Romà Pinya em digué que probablement calia relacionar l'origen d'alguns cognoms de xuetes, (Cortès, Segura, Flores...) amb comerciants descendents de conversos procedents del sud d'Espanya i amb artesans orfebres.

El cert és que a partir d'aquest matrimoni, s'inicien diverses branques de Flores, sempre vinculades a noms de conversos, trobam així al llarg del segle XIX com a mínim les combinacions següents: Flores-Fortesa, Flores-Fuster, Flores-Pomar, Flores-Martí, Pinya-Flores, Aguiló-Flores, Valls-Flores, Flores-Miró, essent l'únic cas de combinació amb un cognom de fora carrer el dels Flores-Pons, la nostra besàvia, de mare menorquina. No obstant, els germans Flores Pons que hem resseguit, a pesar de no tenir teòricament cap cognom xueta es casen amb Pomar, Miró, Pinya i Fuster.

Tot això desvela dues coses, primer que els Flores eren de Mallorca, no de Menorca, com deduïm d'alguna tradició oral familiar i que no només eren «ben mallorquins» sinó que pels casaments que fan, per les professions i pel cercle social en què viuen són clarament

considerats i es consideren del *carrer*.

El primer Flores, Antonio Flores Castro, ja viu a la seva casa del carrer de Ca la Fosca (al cor del barri del Segell), com probablement ho seguiren fent alguns dels seus descendents, dels que sabem que també vivien a l'Argenteria, plaça de la Pescateria, carrer d'Espanya...

Sabem de l'existència de tres fills d'Antonio Flores: Bartomeu, Antoni i Margarida, Flores Fortesa. El primer és el pare de Francesc Flores Fuster, el nostre besavi i pare de Joana Maria Flores. Els descendents dels altres fills ens emparenten llunyanament amb els paborde de la Joieria Fortesa del carrer d'en Colom i amb els de la Joieria Viuda de Pinya del carrer de l'Argenteria, que no era altra que Maria Flores Fortesa, cosina de la besàvia.

Francesc Flores Fuster, el nostre rebesavi, nascut el 1805, era fill de Bartomeu i Margalida, fa testament el febrer de 1849, davant el notari Antoni Fernández, en català i trobant-se greument malalt. Morí el maig del mateix any de pulmonia, als 44 anys d'edat. Deixà els béns en usdefruit a la seva dona, i repartí l'herència entre els seus fills, afavorint però a Bartomeu. Al testament, privà la dona que mentre i quan els fills siguin fadrins, pugui anar a viure a Maó. Fa tutor i curador, a més de la dona, el seu germà Bartomeu Flores.

Francesc Flores era carnisser, els tres testimonis del testament, cridats expressament pel testador són els carnisseres Gaietà Fortesa, Joan Bonnín i Joan Pomar. A altres documents, després hem vist que era *cortador*, paraula en desús que segons el DRAL, designa en castellà el carnisser que treballa a una carnisseria.

En el testament anomena els seus fills: Bartomeu, Antonina, Margalida i *Josefa*. No obstant això, després trobam una correcció on diu que no es tracta de Josefa, sinó de Joana M. Fet curiós ja que tenim notícia d'una Josefa Flores Pons, filla de Francesc i d'Antònia. L'única explicació possible és que aquesta darrera filla no hagués nascut quan son pare morí i per error s'hagués donat el nom al notari.

Resum de la família Flores mallorquina

Joana Maria Flores Pons, dona de Manuel Pomar Miró, neix a Palma el 1841 o 1842. Filla de Francesc Flores i Fuster i d'Antònia Pons i Costa, natural de Maó. Germans: Bartomeu, Margalida i Antònia. Es va casar el 10 de Març de 1868, als 25 anys, amb Manuel Pomar Miró, *hojalatero*, de 26 anys, a la parròquia de Santa Eulàlia.

El març de 1888 Joana M. Flores, als 46 anys, es casà amb Josep Vivé i Fortesa, *hojalatero* com el seu marit, i viudo de 42 anys. Vivé havia enviudat de Matilde Grassi i era fill d'un barceloní, Antoni Vivé i d'una mallorquina, Anna Maria.

UNS ANTECEDENTS QUE JA EM TENIEN SENSIBILITZADA AMB L'ARBITRARIETAT DELS REGISTRES CIVILS

Àngels Estévez González

XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Binissalem, 2003

El 1979 em va néixer una filla, a qui volia posar de nom Laia. Per inscriure-la, em vaig veure obligada a presentar una nota informativa de l'Obra Cultural Balear, que demostrava que era un nom català. A la vista d'aquesta nota, el Registre Civil de Palma ho va acceptar.

Val a dir que el nom de Laia és considerat, per alguns, un hipocorístic d'Eulàlia, amb la qual cosa es posa de manifest que, ja el 1979, el Registre Civil de Palma acceptava hipocorístics.

Uns altres defensen que prové d'un gentilici preromà, que explicaria l'origen de l'actual i conegut nom de la Via Laietana, de Barcelona. Sigui com sigui, és una novel·la prou coneguda de Salvador Espriu, i a mi, això ja em bastava.

El 1981 em va néixer una altra filla, a qui volia posar de nom Sabela, un nom gallec que apareix a obres literàries d'autors com ara Castelao o Cela, entre molts d'altres. Per a la meva sorpresa, el Registre Civil de Palma, tampoc no m'ho permet de cap de les maneres. Ens deixen que li posem Elisabet, en català, però no pas Sabela, el mateix nom en gallec. Uns mesos més tard, Camilo José Cela s'assabenta d'aquest «ultratge», es posa en contacte amb el Registre Civil de Palma, fa que li canviïn el nom a la meua filla i que, immediatament, consti en el Llibre de família aquest canvi. Efectivament, així es fa i així consta. I d'aquella anècdota ens resta una correspondència manuscrita, entre el futur Premi Nobel i la Sabela, de la qual sempre es considerarà el seu «padrí», i que es mantingué de manera regular fins que ell, anys més tard, se'n va anar de Mallorca.

Pel que fa a la definició d'hipocorístic, em remet a <www.bibiloni.net>:

Els hipocorístics són formes escurçades dels noms, usats de vegades col·loquialment però no, en principi, en la documentació oficial. Per exemple Toni, Pep o Lina. La llei prohibeix la imposició d'hipocorístics llevat que hagin adquirit 'substantivitat pròpia'. Aquest és el punt jurídicament més complicat, atès que els tècnics lingüístics no poden establir objectivament si un hipocorístic ha adquirit aquesta 'substantivitat' (no hi ha criteris científics). Per tant, l'admissió o no d'un hipocorístic depèn de la seva valoració subjectiva i de les pràctiques de cada jutge. Els organismes assessors només emeten una nota informativa

manifestant que la forma que es pretén imposar existeix.

A l'IDESCAT de llengua d'abril de 2001, full núm. 3, es destaca:

[...] pel suplici que representen certes formes hipocorístiques sol·licitades pels ciutadans al Registre Civil. [...] En català, ens consta el cas de Laia per resolució del Registre Civil, però són noms força corrents en àmbits col·loquials i alhora formals els noms de Quim Pep, Magda, Dani, Toni... Ara com ara, la decisió d'acceptar-ne la inscripció depèn de cada jutge, que contrasta amb la llista de freqüències d'ús que publica l'Idescat a la xarxa, extremes del padró d'habitants: Jan, Biel, Mariona...

MARC LEGAL

—Ley 40/1999, de 5 de noviembre, sobre nombres y apellidos y orden de los mismos, a l'article 2 diu:

Quedan prohibidos los nombres que objetivamente perjudiquen a la persona, así como los diminutivos o variantes familiares y coloquiales que no hayan alcanzado sustantividad, los que hagan confusa la identificación y los que induzcan en su conjunto a error en cuanto a sexo.

—Llei espanyola del Registre Civil.

—Reial decret de modificació de determinats articles del Reglament del Registre Civil.

—Decret de la Generalitat de Catalunya sobre acreditació de la correcció lingüística de noms i cognoms.

—Instruccions de la Generalitat de Catalunya sobre l'expedició dels certificats que acrediten la correcció ortogràfica dels cognoms catalans.

Documentació diversa que vaig posar a la disposició de les persones assistents a les Jornades d'Onomàstica i Toponímia

Bibliografia sobre *Ventura* i *Fina*, hipocorístics de Bonaventura i Josefina (diminutiu, al seu torn de Josepa):

Tenen entrada pròpia al *Diccionari de noms de persona* de J. M. Albaigès i Olivart, al DCBV (on també té entrada TONI!), al *Catàleg de noms propis de persona* de J. Miralles i A. Martí, i fins i tot a <www.esglesia.net/santoral> consten els respectius dies de les onomàstiques.

El 27 de març de 2003

Apareix documentat l'hipocorístic Toni onze vegades com a nom propi, a l'Idescat.

A l'entrada Gener i Babot, de la GEC, diu [...] que tothom reconegué amb l'hipocorístic de *Peius*.

11 de novembre de 1999

La Dirección General de Registros y Notariado desestima el recurs d'un infant nascut a Eivissa el 8 de maig de 1999. No li deixen posar TONI.

27 de gener de 2000

Idèntica desestimació d'un altre recurs d'un veí de Falset.

23 d'octubre de 2001

De l'article de Joan Abril *Noms de persona al marge de la llei*, vull destacar les frases següents:

Cada cop més els pares imposen als seus fills noms menys convencionals. La llei no els permet tots perquè n'hi pot haver «que perjudiquin la persona», però és una llei amb ambigüitats que porta a confusions.

[...] Què vol dir la llei de 1994 quan parla de substantivitat del nom? Què és la substantivitat? [...] els jutges, a la pràctica es refereixen al grau d'autonomia del nom considerat primari. Però una vegada fixat el «criteri» de la justícia, sovint la justícia mateixa demana l'opinió dels lingüistes. I com ho han de manejar això, els lingüistes? [...] Podem deduir que no hi ha cap criteri coherent, coordinat i unànime, que no es pot saber «científicament» en quin moment un nom col·loquial adquireix substantivitat. Es demostra un cop més que les lleis, com les normes gramaticals, sempre van uns quants anys enrere dels costums socials i de la cultura pluralista.

Antonio Ballester Pascual, nascut a Lluçmajor el 25 de novembre de 1977, que mai no havia volgut ser Antonio, i que és conegut per tot arreu com Toni, s'assabenta que al Registre Civil ja es pot canviar el nom, i posar-lo en català. Em demana com s'ha de fer i jo li faig arribar tota la informació i la documentació que necessita.

Al Registre Civil li diuen que no pot ser, perquè Toni es un diminutiu de Antonio, però que sí que es pot posar Tony, amb *y grega*, perquè és un nom en anglès.

Davant aquest greuge, jo em comprometo a donar-li tot el meu suport i ajudar-lo fins que ho aconsegueixi.

Començ la meua particular croada davant el Registre Civil de Palma i el Jutjat de Pau de Lluçmajor, on insistesc fins a l'avorriment que Toni no és pas un diminutiu, sinó un hipocorístic que ha adquirit substantivitat des de fa segles.

Demano tota casta d'informació al Registre Civil, a coneguts, amics, filòlegs, advocats..., i m'adon que, com més documentació em fan arribar, més clar veig que hi ha una espècie de «buit legal», i que tot depèn de la subjectivitat de la persona que n'ha de fer la inscripció, cosa que vaig poder comprovar en les nombroses visites que vaig fer al Registre Civil de Palma, i al Jutjat de Pau de Lluçmajor.

Faig un «sondeig» d'opinió entre totes les persones mallorquines que conec que fan servir un hipocorístic (desenes): Pep, Biel, Tomeu, Tòfol, Bel, Xesca, Lina...

Ningú no sembla haver-se plantejat mai el tema, ni se senten especialment sensibilitzats amb la qüestió de tenir un nom «oficial» i un altre de «familiar», llevat de dues persones, un Biel i un Tomeu, que sí que es voldrien canviar el nom (Gabriel i Bartomeu, respectivament).

Aleshores, i com que jo no som mallorquina i potser no en conec molt bé el «funcionament» de l'antroponímia, ja em vaig plantejar de demanar l'opinió d'especialistes. Així:

Obra Cultural Balear (OCB), on faig una sol·licitud d'entrevista formal. No manifesten cap interès pel meu cas. No sembla que sigui un assumpte rellevant, tots els mallorquins accepten que hi hagi aquesta duplictat de nom, un d'oficial i un altre de familiar, sense que els creï cap problema. A mi, em sembla una mena de diglòssia antroponímica.

Universitat de les Illes Balears (UIB), a tots els col·legues del Departament de Filologia Catalana, amb qui tinc confiança i, en alguns casos, relacions d'amistat personal, més enllà de les relacions professionals. La resposta és sempre la mateixa. Tema irrellevant, el de la duplictat.

Direcció general de Política Lingüística (DGPL), ben igual que a la UIB, fins i tot d'una manera més pròxima, ja que jo faig feina al mateix edifici, i hi ha una col·laboració constant i molt estreta amb aquesta Direcció general.

Vull remarcar que la majoria de les vegades faig aquestes consultes de manera informal, pel fet que m'uneixen lligams professionals amb aquestes institucions, i àdhuc afectius amb moltes de les persones consultades, i no crec necessari de fer-ho d'una manera més protocol·lària. Les respostes sempre se'm donaren en un clima de màxima cordialitat.

Així doncs, tots tres organismes coincideixen a dir-me que el cas que vull dur endavant no és rellevant i que faci el que vulgui si tant m'interessa.

Així, veig que després d'aquestes tres consultes infructuoses, i complert per part meua el *fair play* a què m'obliga la professió, em veig lliure d'iniciar pel meu compte i tota sola un camí de burocràcia surrealista que duraria més de dos anys.

21 de març de 2002

Escric una carta a l'Oficina d'Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC): *A les Illes Balears es dona el fenomen curiós que el registre civil admet el nom de TONY (en anglès) però no pas TONI (en català). A més de noms inversemblants com ara Chenoa (ja n'hi ha tres), Vanessa, Àgatha, Lluna... Un cop exhaurides les passes que puc fer des d'aquí —des de les Illes—, que han estat moltes i infructuoses, per resoldre aquest greuge comparatiu que li fan al meu gendre, us demano que des de l'IEC em digueu què s'hi pot fer per posar Toni.*

Com sabeu, les Balears reben a hores d'ara una allau d'immigrants de consideració (s'hi comptabilitzen al voltant de 80 llengües diferents).

Totes aquestes persones vingudes de fora poden inscriure llurs fills amb noms en xinès, japonès, bantu, polonès... sense cap entrebanc. Els mallorquins, però, que paguen religiosament els seus impostos, no ho poden fer.

Gràcies d'antuvi per ajudar-me, i us vull avançar, però, que l'explicació de diminutiu que em donen al jutjat no em serveix, com tampoc la d'hipocorístic, perquè en aquest cas, àdhuc el nom de Laia, considerat hipocorístic d'Eulàlia, tampoc no s'hauria d'admetre i jo tinc una filla que nom Laia des de fa... 22 anys.

26 de març de 2002

A la llista de distribució Zèfir de professionals de la llengua catalana.

Amb el permís del responsable, Joan Vilarnau, que em diu: *La teva carta em sembla molt adequada i plena de raó. Em semblarà molt bé que tu mateixa la facis arribar a Zèfir.*

Us faig arribar aquesta carta, que he enviat a l'Institut d'Estudis Catalans i a totes les societats d'onomàstica que he pogut trobar. Qualsevol suggeriment serà ben rebut i agraït.

Alguns paràgrafs representatius dels nombrosos missatge d'adhesió de la llista de distribució de professionals de la llengua catalana Zèfir.

—Hem rebut aquí, a dinamització lingüística dels jutjats de Barcelona el teu missatge de Zèfir. Resulta que tot acaba sent potestat del jutge del Registre.

—Allò del diminutiu encara és més fort. Tony és diminutiu en anglès d'Anthony. O sigui, que valen els diminutius estrangers, però els autòctons no? Quin escàndol!

—*La cosa està a convèncer a qui siga del registre o del jutjat que el nom ha adquirit substantivitat, cosa que no sé ben bé com es fa. Potser mostrant-los que el nom Toni té entrada pròpia en els diccionaris de nom de persona (per exemple el de la Generalitat Valenciana), en l'Alcover o en la GEC (com a topònim).*

—*Com que admeten noms en anglès, potser dur-los un llibre de Toni Morrison o un disc de Toni Braxton [...].*

—*D'altra banda conec dos germans que es diuen Illa i Llac i no han tingut cap problema. I, més gros, Chimo Lanuza —d'Unió Valenciana— sembla que ha aconseguit renovar el seu carnet amb aquesta grafia.*

—*A mi em va passar una cosa semblant. Vaig tenir un nen i li volia posar Pep [...] Resulta que tot acaba sent potestat del jutge, i ell decideix si aquell diminutiu o hipocorístic ha agafat prou autonomia per tenir categoria de nom propi. La qüestió és absolutament il·lògica [...] tu el pots registrar amb el nom que et plagui (li pots posar Taula), ara bé no li pots posar Pep ni Toni. Que tinguis sort!*

Resposta de l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC, de data 2 d'abril de 2002

Benvolguda senyora,

El cas que ens exposeu no és estrany tampoc, per exemple, a Catalunya, segons la informació de què disposem. Malgrat l'existència d'una sola legislació, pel que es pot comprovar no hi ha una aplicació única d'aquesta legislació, sinó que varia segons la persona encarregada de cada Registre Civil; el mateix que apunteu per a Toni, tenim constància que ha succeït amb Quim, que en alguns registres no ha estat acceptat, mentre que sí s'ha pogut posar Kim (perquè és un nom que existeix en una altra llengua).

Segons la informació que tenim no us podem donar una solució al vostre problema perquè tal com us assenyalàvem, la competència a l'hora d'acceptar un nom o no correspon al registre civil concret. Nosaltres, en aquests casos, podem fer notes informatives en què s'expli (sic) que un nom com Toni és una variant del nom ANTONI, i que en català té tradició d'ús des d'antic. Ara bé, la decisió continua sent de la persona encarregada del Registre Civil que, com deïeu, a vegades accepta Laia i no accepta d'altres variants.

Ben cordialment,

*Joan Anton Rabella
Oficina d'Onomàstica*

A la vista d'aquest escrit, i davant la passivitat de les autoritats lingüístiques, i incomptables anades i tornades del jutjat al Registre Civil (Palma i Lluçmajor), entrevista amb un jutge, personal de les institucions, desenes de telefonades...

Deman una nota informativa a l'Institut d'Estudis Catalans, que contesta el 15 d'abril de 2002:

Atesa la petició de la senyora Àngels Estévez informo del següent:

Que Toni és, d'acord amb els criteris ortogràfics moderns de la llengua catalana, una variant correcta en català de l'antropònim masculí Antoni, tal com consta en les obres d'antroponímia de referència general de la llengua catalana, i que té tradició d'ús des de l'edat mitjana tal com podem comprovar en el Diccionari català-valencià-balear d'A. M. Alcover i F. de B. Moll.

Així doncs, veig que finalment l'Institut d'Estudis Catalans em dona la raó!

El mateix dia en què rebem la carta, en Toni es presenta al Registre Civil, i per a la nostra sorpresa, li continuen dient que no es pot canviar el nom!

7 de maig de 2002

Després de tenir ja a les mans la nota informativa de l'IEC la Societat d'Onomàstica em diu el contrari:

Apreciada senyora,

Efectivament, Toni és considerat un hipocorístic, i només s'admeten aquells que hagin abastat una substantivitat pròpia, entre els quals es troba Laia. De fet, es tracta que aquests i altres noms es van «colar» per culpa de jutges o encarregats inexperts al Registre Civil

Amb la llei a la mà, sento dir-li que no té cap possibilitat... per ara. Cartes com la seva poden ajudar a canviar o millorar els criteris.

Ara ja començo a desesperar-me i, amb el document de l'IEC, torn a demanar, amb insistència i caparrudesa, davant la Direcció general de Política Lingüística, que m'ajudin en aquesta espècie de «croada». Finalment, el 7 de maig de 2002 la Direcció general de Política Lingüística escriu al rector de la UIB i en demana un pronunciament oficial sobre la conveniència o no d'admetre els hipocorístics en català.

27 de maig de 2002

El Gabinet d'Onomàstica de la UIB contesta a la DGPL amb un extens informe del qual destaco les frases següents:

[...] l'ús i la inscripció d'hipocorístics presenta molts de problemes.

Els hipocorístics són formalment variables per essència [...] són una realitat canviant.

En la variant geogràfica mallorquina [...] mai no s'ha perdut la forma sencera de referència i mai no s'ha posat en dubte.

Seria desmuntar la tradició de la nostra cultura popular [...], inventar una nova antroponímia i ensorrar la tradició catalana.

Hi ha un buit legislatiu que s'hauria d'omplir.

Mentrestant, en les moltes anades i vingudes del Jutjat de Palma al de Lluçmajor, el jutge encarregat del Registre Civil de Palma escriu al jutge de pau de Lluçmajor en els termes següents:

4 de juny de 2002

Respondiendo a su consulta [...] debo manifestarle que [...] ello no es posible por ser el criterio de dicha Dirección General que Toni es un simple hipocorístico del nombre Antonio o de Antoni.

26 de juliol de 2002

La Direcció GPL escriu al Servei Lingüístic de la UIB una carta en què fa alguns comentaris sobre l'informe del Gabinet d'Onomàstica, i que acaba dient:

[...] tot i que puc entendre un enfocament del tema des de la tradició mallorquina lligada al santoral catòlic, crec que la situació sociolingüística actual ens obliga a tractar-lo des d'una nova perspectiva [...]

T'agrairé que us plantegeu la possibilitat de fer una nova reflexió sobre aquest tema.

21 d'agost de 2002

Al diari AVUI:

El Registre no admet el canvi de Xavier pel diminutiu Xavi.

En el mateix cas que el nom Xavi hi ha a Catalunya altres diminutius hipocorístics tan populars com [...] Pepa, provinent de Josepa.

23 de setembre de 2002

El Gabinet d'Onomàstica a la DGPL:

[...] La realitat sociolingüística fa que ens haguem de replantejar la qüestió antroponímica des d'una altra perspectiva.

Adjunten una llista de noms i les corresponents formes hipocorístiques que acceptarien (entre els quals, naturalment, Toni).

25 de setembre de 2002

La DGPL escriu al president de la Secció Filològica de l'IEC:

[...] Consideram que la situació sociolingüística ens obliga a no ser excessivament restrictius respecte d'aquest tema [...]

[...] hem sol·licitat informe a la UIB, perquè ens faci arribar una relació dels hipocorístics [...] que pensam fer arribar als registres civils.

Abans, us la trametem perquè ens complaurà conèixer la vostra opinió sobre el tema.

25 de setembre de 2002

La DGPL al Rector de la UIB:

[...] comunicar-vos que després de diversos canvis d'impressions —escrits i verbals— el Servei Lingüístic ens ha tramès una relació dels hipocorístics.

[...] Hem enviat aquesta relació a l'IEC.

22 d'octubre de 2002

President de la Secció Filològica de l'IEC a DGPL:

Considerem que la llei està depassada i que qualsevol mesura que tendeixi a ajustar-la als usos socials serà benvinguda. Valorem, per tant, la vostra iniciativa. [La iniciativa era meva].

3 de novembre de 2002

DGPL demana a Menorca i Eivissa relació d'hipocorístics.

27 de febrer de 2003

Anuncii a la UIB la meva ponència a la XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia, que ha de tenir lloc a Binissalem el 22 de març. Som assistent assídua a aquestes jornades anuals. El títol és: *Toni Ballester, història d'un hipocorístic*.

Amb això, anuncii també que faig comptes de fer públic aquest meu *via crucis* particular, i que faig comptes d'arribar allà on sigui fins que pugui demostrar que tenc raó.

14 de març de 2003

Em fan arribar per fax còpia de resolució de la Dirección General de Registros y Notariado (DGRN) que estima recurs presentat per Toni el Registre Civil de Barcelona, que sol·licitava inscripció de naixement el 12 de juny de 2002.

La DGRN ordena que en la inscripció de naixement debatuda consti TONI.

Aquest recurs és guanyat per a un nounat, no és un canvi de nom, però els fonaments de dret són els mateixos.

17 de març de 2003

Carta de la DGPL al magistrat jutge del Registre Civil de Palma, on s'adjunta una primera relació d'hipocorístics i es prega que es consideri la possibilitat d'admetre'ls al Registre Civil.

22 de març de 2003

Faig pública aquesta «bogeria» en la XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia, que té lloc a Binissalem el 22 de març de 2003, que queda enregistrada en vídeo, com a testimoniatge d'una caparrudesa.

CONCLUSIONES PROVISIONALES DESPRÉS D'UNA LECTURA DEL *REPARTIMENT DE MALLORCA*: METODOLOGIA EMPRADA PEL SEU ESTUDI TOPONÍMIC

Guillem Rosselló Bordoy

XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Binissalem, 2003

En aquesta ocasió tan sols voldria donar a conèixer a tots els presents les conclusions provisionals a les quals he pogut arribar després de l'anàlisi exhaustiu de les diferents versions que s'han conservat del *Llibre del Rei* o *Repartiment de Mallorca*. Tals versions són, per ordre d'antiguitat, les següents:

Text llatinoaràbic (Arm, s/n) que malgrat no tengui l'extensió i referències dels altres textos, pareix el més antic i, endemés, consta de dues parts, per complet diferents a la resta de versions.

En primer lloc, la divisió de la ciutat, en especial la partió que pertocà al Rei, el repartiment dels molins i les fites que marquen les altres partions corresponents als grans magnats: el bisbe de Barcelona Berenguer de Palou, el comte del Rosselló Nunó Sanç, el vescomte de Bearn, Guillem Major de Moncada i Ponç Hug, comte d'Empúries. Tot escrit en llengua àrab.

La part llatina tan sols recull la nòmina de propietats fora de la ciutat que conformaren la part reial, llur extensió i el nom dels mainaders del Rei que foren els beneficiaris del repart. Publicat els anys 1953 i 1954 per Jaume Busquets i Mulet¹ de bell nou transcrit i en espera de publicació la meua traducció i comentari.

Les altres versions són:

El text català (ARM, 18) còpia de l'original feta per manament de l'Infant Jaume amb data XIV de les calendes de maig de l'any 1269. Text editat i publicat per Ricard Soto i Company.²

El text llatí (ARM 19), en tot semblant a l'anterior i també còpia ordenada per l'Infant En Jaume com hereu de la Corona de Mallorca. Inèdit.

¹ Jaume BUSQUETS MULET: «El còdice latinoaràbig del Repartimiento de Mallorca (parte latina)», *BSAL*, XXX, Palma de Mallorca, 1953, 708-758. Existe tirada aparte.

Jaume BUSQUETS MULET: *El còdice latinoaràbig del Repartimiento de Mallorca (Texto árabe)*, *Homenaje a Millàs-Vallcrosa*, Barcelona, 1954, I, 243-300.

² Ricard Soto i Company: *Còdex català del Llibre del Repartiment de Mallorca*, Palma de Mallorca, 1984, 304 p.

El text llatí (ACM, 3.401) còpia datada el 1300, manada fer pel bisbe de Mallorca, XXXXX de Vilanova i el capítol de la Seu. Inèdit.

Finalment, la més moderna de totes les còpies medievals, conservada a Barcelona (ACA, 26), feta possiblement per manament de Pere IV després de l'ocupació dels territoris del Regne de Mallorca al 1349.

Comparar les diferents versions conegudes era del tot necessari fer-ho per tal d'esbrinar les diferències de grafia que, a la llarga, podien donar clàries sobre els orígens dels topònims recollits. Diferències que permeten establir unes directrius per tal de poder escatir quin nom àrab s'havia emprat per denominar el lloc, el seu significat i finalment poder determinar quins foren els mecanismes de formació que originaren la complexa toponímia mallorquina d'època islàmica.

A tals efectes es dissenyà una fitxa on consten les següents entrades:

	Núm.	<input type="text"/>
TOPÒNIM	<input type="text"/>	
Districte	<input type="text"/>	Municipi <input type="text"/>
Extensió	<input type="text"/>	
Porcioner	<input type="text"/>	

GRAFIES

ARM s/n	ARM 18	ARM 19	ACA 26	ACM s/n	Rem. N. S.
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

TRANSCRIPCIÓ

TRADUCCIÓ

PERVIVÈNCIES: grafia	any	font
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

COMENTARI
<input type="text"/>
<input type="text"/>
<input type="text"/>
<input type="text"/>
<input type="text"/>

MECANISME FORMACIÓ	<input type="text"/>
NOM ACTUAL	<input type="text"/>

NÚM. FITXA: compost de tres dígits separats per barres (xxx/x/ooo). El primer identifica el número d'ordre de tots els topònims analitzats; el segon de l'1 al 8 indica el y[uz' corresponent o sia el districte de l'administració de l'època islàmica en el qual estava el lloc en qüestió, la identificació dels ay[za]' seguia l'ordre següent:

1.- AL-AHWIAZ AL- MADIINA	les rodalies de la ciutat
2.- y[uz' d'INKAN	Inca i els municipis veïns
3.- y[uz' de BULLAINSA	Pollença i Alcúdia
4.- y[uz' H>IY[NAW	Sineu, Sant Joan, Llorito, Vilafranca
5.- y[uz' BIT>RA	Petra, Ariany, Maria
6.- y[uz' YARTAN	Artà, Capdepera, Son Servera
7.- y[uz' MUNTUY	Montuïri, Algaida, Lluçmajor
8.- y[uz' AL-Y[IBAIL	Escorca, part de Pollença, Sóller

El tercer dígit, també de l'1 a l'infinit reflecteix el número d'ordre que manté cada lloc dins llur respectiu districte.

TOPÒNIM: nom del lloc segons consta a ARM s/n, paret llatina, i en aquells casos on no consta la grafia recollida a la versió llatina de ARM 19.

DISTRICTE: el de l'administració d'època islàmica.

MUNICIPI: l'actual si se sap. En cas contrari que no es pot ubicar el lloc es posa un interrogant (?).

EXTENSIÓ: expressada en jovades, segons el que indica el text corresponent.

PORCIONER: nom del mainader o mainaders que reben la propietat. En cas de partició entre més de dues persones s'indica l'extensió de cadascuna de les partides.

GRAFIES: caseller on s'inclouen les variants gràfiques que es troben als diferents manuscrits del Repartiment. Una casella final contempla aquelles propietats de la part reial que per diferents raons (compravenda, canvis, etc.) passaren a mans del comte del Rosselló i figuren a la *Remenbrança*.³

TRANSCRIPCIÓ: si es pot identificar el mot que ha donat origen al nom de lloc es transcriu d'acord amb el sistema recomanat per l'antiga Escola d'Estudis Àrabs de Madrid i Granada, acceptades a hores d'ara pel CSIC. En el cas de duplicitat o ambigüitat s'inserixen aquelles lliçons més adients per generar un topònim. Si el nom es pot relacionar amb alguna arrel àrab, malgrat no es pugui traduir, s'expressa amb el signe √ i les radicals, en majúscules, amb els corresponents signes diacrítics.

TRADUCCIÓ: si s'escau.

PERVIVÈNCIES: caseller on es resumeixen aquelles referències obtingudes de la documentació feudal que ens permeten seguir l'evolució soferta pels diferents noms de lloc. Deformacions o canvis que, a la llarga, ens permeten identificar alguns topònims que han perdut la seva denominació original. Si consta queda constància de l'any i de la font d'on procedeix la notícia, sia documental, sia bibliogràfica.

COMENTARI: espai destinat a possibles referències bibliogràfiques, opinions del redactor de la fitxa, observacions obtingudes de la recerca de camp o bé punts de contro-
versia amb altres investigadors.

³ Antoni MUT CALAFELL; G. ROSSELLÓ BORDOY: *La Remenbrança de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*, Palma, 227 p.

MECANISME DE FORMACIÓ: segons els esquemes habituals en aquesta matèria, sense deixar de banda possibles millores aportades pel redactor de la fitxa.

NOM ACTUAL: si s'ha pogut determinar.

Aquest catàleg abasta, pel que fa al *Repartiment* o *Llibre del Rei*, 840 llocs organitzats segons el quadre que s'acompanya:

Afores de la ciutat	99
Inkan	122
Bullalnsa	115
H>iy[naw	104
Bit>ra	94
Yartan	62
Muntuy	188
Al-y[iball	56
TOTAL	840

Les propietats de Nunó Sanç, comte del Rosselló, des de la publicació facsímil de la *Remenbrança* quedaren identificades per un sol dígit que correspon a la ratlla pertinent del manuscrit. Llurs propietats suposen un total de 560 noms de lloc, la qual cosa comporta la possibilitat d'analitzar 1.400 dels noms de llocs que, en el moment de la conquesta, definien la toponímia major de l'illa de Mallorca.

Com a recull toponímic consider que és una molt bona collita, hagut compte que la resta o sia les propietats que pertocaren al bisbe de Barcelona, vescomte de Bearn i comte d'Empúries abasta una minsa part de l'illa de Mallorca si la comparem amb el que reuniren el rei En Jaume i el seu parent Nunó Sanç.

La partió que va correspondre al monarca abastava els districtes abans esmentats mentre que els altres magnats es repartiren les altres contrades de l'illa sempre d'acord amb els cabals que aportaren a l'expedició. Així Nunó Sanç fou el receptor de Bunyola, Muro i Manacor, més part d'Esporles i Banyalbufar.

El bisbe de Barcelona composà la seva baronia amb Marratxí, Calvià, Andratx, Estellencs i Puigpunyent, mentre que al vescomte de Bearn li pertocà Qanarusa i part de Sulyar que compartí amb el comte d'Empúries el qual rebé íntegrament el districte de Muruh. La distribució territorial es pot veure al plànol que s'acompanya (Figura 1).

En no tenir capbreus complets o testimonis escrits dels territoris assignats als tres magnats en qüestió la investigació tan sols es pot abastar a partir de la ulterior documentació feudal, feta malbé pel que fa les denominacions dels llocs que ja presenten denominacions prou allunyades de les originals, juntament amb molts de noms dels nous propietaris. Així la recerca suposa una tasca molt feixuga, en la qual mai sabrem si els resultats són complets.

Les conclusions provisionals que ara per ara es poden presentar referides als mecanismes de formació són les següents:

Baix percentatge: entre un 0,23% i un 0,95% tots aquells que suposen menys de 10 topònims:

Institucional
Agrícola
Instrument
Zoònims
Tribals

Noms de color
Gentilicis i
Locatius

Percentatge mitjà: entre 1,78 % i 8,82 % o sia menys de 100 topònims:

Ofici
Qualificatius
Pervivències anteriors
Arquitectònics

Alt percentatge: entre 14,06% i 20,88% la qual cosa suposa més de 100 topònims:

Geogràfics: orònims i hidrònims
Antropònims
Clànics o noms de família

Sens dubte el percentatge més alt, de moment, encara, correspon a aquells noms de lloc que no s'han pogut identificar els seus ètims, amb un total de 185 que suposen un 22,5% del total. Percentatge que malgrat sia alt, no assoleix una proporció exagerada tal com pensava en iniciar la recerca. Ara bé el problema planteja una incògnita que no havia tingut present abans: si aquests noms de lloc no deriven ni de l'àrab ni del llatí, quin és el seu origen?

Com a complement de la metodologia emprada a l'hora de l'estudi toponímic que ha de cristal·litzar en una tesi doctoral voldria donar uns aclariments sobre el concepte dels diferents mecanismes de formació establerts.

1. Què entenem per topònim d'origen INSTITUCIONAL? Tot aquell que deriva d'una paraula relacionada de manera directa amb l'administració laica o religiosa del món musulmà. Per exemple derivats de majzan = 'govern'; hubs, pl. hubus = 'manda pia', 'béns de mans mortes', ra'iyya = 'concessió administrativa'; hawz, pl. ahwaz = 'rodalies de la ciutat'.

2. Els noms que indiquen lloc d'origen o procedència del titular de la propietat serien els GENTILICIS o *denominatius*, segons la terminologia habitual en els estudis semítics, caracteritzats per l'afixació -í o -iyya, en el casos femenins.

També hi podem incloure aquells noms que assenyalen posició respecte d'un altre o sia els LOCATIUS.

En el primer cas hi trobam al-yabisí, al-bullansí, al-laqantí, al-wahraní o bé ad-daní i en el segon al-garbí = 'l'occidental', al-garbiyya, en el cas femení; as]-s]arqí o as]-s]arqiyya = 'l'oriental' o bé al-wast>iyya = 'la d'enmig'.

3. INSTRUMENT. Noms derivats d'un objecte, eina, contenidor o qualsevulla estri casolà o de treball que per circumstàncies ignotes hagi generat un nom de lloc. Un cas clàssic seria la proposta, avui rebutjada, del nom Alfàbia, que se'l feia derivar de la paraula al-jalbiyya = 'alfàbia', per la suposada semblança del massís d'Alfàbia amb dit contenidor. Per a mi aquesta proposta queda invalidada en estudiar el sistema hidràulic de la finca que en àrab es defineix a partir del mot al-h>awiyya, per la qual cosa pareix més adient aquesta possibilitat.

4. AGRÍCOLA. Per a mi es tracta d'ètims aplicables a llocs en els quals l'home ha deixat la seva petjada mitjançant una actuació per tal de beneficiar el territori, conrear-lo i així poder fruitir de manera més adient dels seus productes. Lligats als noms d'origen geogràfic l'acció de la mà de l'home els diferencia. Alguns exemples podrien ser Algalca o el

seu diminutiu Algolaidiça = 'hort tancat', Annahal = 'lloc de fassers' o 'palmeres', Almobnia = 'finca de repòs' o 'almoina'.

5. ZOÒNIMS. Serien aquells generats per la utilització d'un nom d'animal per tal d'identificar un lloc concret. Trobam indrets com Algemal = 'el camell', Hamem i Hamam = 'coloma', Attayr = 'l'ocell', etc.

6. TRIBALS. Indicatiu d'ètnia entre els quals hi ha un Alarap que cal pensar en una derivació de al-'arab = 'l'àrab', mentre que la resta són referits a ètnies d'origen berber com Albarbar = 'el bereber'; o Gommar i les variants Gotmar, Gomeira; Marniza, Mostragarra, Mastagarra, Mallila, Nebze, Hawuwara o els Masamida que identifiquen uns horts dintre de la ciutat.

7. COLOR. Lligats quasi bé sempre a les característiques cromàtiques dels respectius indrets. Habitualment trobam derivats de blanc i vermell: Alabiat o alabiath en el primer cas i Alahmar, Ahamar, Alatzmar, Alatmar pel que fa al color roig. Dins la toponímia actual els primers conserven més o menys modificada la forma àrab mentre que els altres l'han substituïda per Roig. Es té coneixença d'un Alfumbroix també relacionat amb aquest color i de manera excepcional un Alaztach o Alazarach que deriva de blau, alanbari = 'ambarí' i una Açuada o sia negra juntament amb la punta negra fita de la partió de la ciutat en el lloc ocupat avui pel baluard del Príncep a llevant de Ciutat de Mallorca.

8. OFICI. És tal volta un dels aspectes més interessants del registre toponímic perquè ens dóna a conèixer la funció o mester dels titulars dels respectius indrets o dels seus avantpassats. Per a un estudi socioprofessional és una font d'informació de primera mà que ha permès extreure importants conclusions ja publicades en altres ocasions.⁴

9. QUALIFICATIUS. Derivats d'un adjectiu que es pot referir directament a una qualitat del terreny: Carima = 'òptima', Algedit = 'nou', Zamaha = 'alta', 'elevada' o aplicable a alguna qualitat del lloc a del seu propietari. Almanzor = 'el victoriós' que sens dubte és una referència lligada al propietari o el diminutiu Azogeira que no és més que un diminutiu de sagila = 'petita'.

Dins aquest apartat es poden incloure alguns adjectius que recullen possibles accions anteriors de concentració o parcel·lació d'una propietat tals com: Almocatayt = 'el desmembrat', Muci = 'integrat', 'afegit', Baqi = 'el que resta d'una cosa'.

10. PERVIVÈNCIES. Generalment es tracta de restes fòssils del llatí que bé es mantenen íntegrament bé apareixen sota formes híbrides per incorporació d'elements àrabs, quasi sempre l'article determinat al-, o paraules àrabs que complementen el terme llatí: Acoalbet i Aqualbet on veim un *aqua* + al-bayt = 'la casa' o l'afix -itx que podria ser una deformació per imela del plural femení en -alt: Caldaritx = *caldaria* + alt. En ocasions es tracta d'un nom propi més un qualificatiu àrab que indica posició o gentilici: Costanti Axarquia, Culuinina algarbia, Montagut azagarith o simplement la combinació d'un terme llatí més el diminutiu romanç -ella o -ellos: Montegellos, Petruzella, ortella.

Sens dubte la presència del mot llatí sense aditaments, de vegades amb minses modificacions fonètiques, és freqüent: Agrastex, Canpos, Castel, Castello Formentor, Palumber Padulx d'igual manera que els derivats de villa que suposen un nombre important de pervivències dins la toponímia d'època islàmica.⁵

⁴ M. BERNAT ROCA: «Feudalisme i infraestructura artesanal: de Madilna Maylurqa a Ciutat de Mallorca», *BSAL*, 53, Palma, 1997, 27-70.

G. ROSSELLÓ BORDOY: «Sobre l'estructura socioprofessional de les comunitats islàmiques mallorquines a partir d'una relectura de les fonts documentals

11. **ARQUITECTÒNICS.** Suposen una part important dins els mecanismes de formació de la toponímia prefeudal de Mallorca. Abasta formes i sistemes constructius de tota mena: en superfície, subterranis, defensius, de pur habitatge, d'ús privat, públic o col·lectiu. De caràcter religiós, no tan sols islàmic sinó que trobam referències a llocs de culte antics. Els exemples serien nombrosos.

12. **GEOGRÀFIC.** Per pura lògica les referències a característiques físiques del territori entren dins el grup de més alts percentatges. No tan sols trobam orònims i hidrònims de gran varietat semàntica sinó referències a característiques del terreny i a la seva productivitat, fitònims, odònims, sistemes d'extracció d'aqüífers, molins, llocs de treball o punts de reunió periòdica com puguin ser les indicacions als mercats setmanals que, en general defineixen de manera indirecta el poble que amb el temps es convertirà en capdavanter del districte. Així les Cariat Azoch de Manacor, Inca i Pollença ho demostren.

13. **ANTROPÒNIMS.** Dins tot tipus de registre toponímic els noms dels propietaris solen ser prioritaris a l'hora de designar un indret. La presència d'antropònims d'arrel àrab és fonamental, mentre que els d'origen berber més bé són esquifits i molt poc representatius. La qual cosa no vol dir que l'antroponímia berber no existís a Mallorca. Afirmaria que la berberització illenca, antiga, emperò tan sols ben documentada a partir del segle XII, quan arribà a l'illa estava en una fase avançada d'arabització i la immensa majoria de noms de persona són d'extracció àrab. Aquest fenomen es pot deure a un afany, molt plausible en tot tipus de neòfits, de presentar-se com a musulmans de soca-rel. D'altra banda la petjada antroponímica ha quedat esborrada per complet en benefici de l'antroponímia feudal que ben prest canvià les denominacions. Diria que tan sols dos antropònims perduren avui dia i ambdós no són habituals entre els noms de persona del món àrab: Sabo i Salma que mantenen deformats els originals Xabor i Xalman.

14. **CLÀNIC.** Al contrari dels antropònims els noms de família, sempre introduïts pel mot Beni, deformació de l'originari Banu aràbic, no tan sols va gaudir d'una alta representativitat sinó que el seu rastre es manté amb prou força dins la toponímia illenca. També ens trobam amb un clar avantatge dels noms àrabs per damunt dels berbers. L'única explicació és l'esmentada anteriorment o sia l'afany de les comunitats africanes establertes a al-Andalus d'aparentar un arabisme justificatiu de la seva clara islamització.

Dins aquestes conclusions provisionals queden per aclarir molts d'altres aspectes. Tal volta el més important sia el per què resta un 17,25% de topònims sense aclarir la seva etimologia.

Cal tenir en compte dos punts:

- a. són paraules que no podem identificar ni a partir de l'àrab ni del llatí
- b. algunes d'elles si bé per la seva estructura s'adapten a formes gramaticals àrabs res tenen a veure amb radicals d'aquesta llengua.

L'interrogant que queda obert ens obliga a plantejar quin fou l'origen de tals noms escrits a la terra i que, de moment, ens és impossible escatir quin fou el poble que ens els va llegar.

Tema II
Toponímia. Aspectes històrics

L'ONOMÀSTICA COM A MITJÀ PER A L'ESTUDI DE L'ORIGEN DELS COLONS DE MALLORCA EN EL SEGLE XIII

Antoni Mas i Forners

XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Binissalem, 2003

INTRODUCCIÓ

En altres treballs (Mas, 2000, 2004) ja he fet esment a les possibilitats que ofereix l'antroponímia com a font per a l'estudi de la procedència i de l'estructura social de la població mallorquina posterior a la conquesta del 1229. Aqueix mètode, cal recordar-ho, es basa primordialment en la identificació de les designacions toponímiques que portaven una fracció més o manco elevada dels colons amb les poblacions o indrets a què fan referència, tot suposant que la proporció que en resulti es pot considerar indicativa de la proporció de colons d'aqueix origen sobre el total de la població. Aquesta recerca presenta inconvenients que cal tenir sempre presents, com la coincidència del nom de diferents poblacions o —cosa gens inhabitual— que el topònim que formava part de l'antropònim no es correspongués amb la residència efectiva del colon abans d'establir-se a Mallorca.¹

Com ja va indicar n'Enric Guinot (1999) en el seu magnífic estudi sobre l'origen dels colons del regne de València, l'anàlisi de l'antroponímia toponímica i gentilícia es pot completar amb l'estudi agregat dels prenom i de la resta de designacions —segurament, fins al segle XIV hom no pot parlar pròpiament de llinatges o cognoms, atesa l'acusada inestabilitat dels sistemes onomàstics—.² La conjunció d'ambdós mètodes, com ha demostrat el mateix Guinot, resulta de molta utilitat ferm per estudiar la procedència dels colons del regne de València, ja que permet destriar de manera més o manco clara els d'origen català dels aragonesos i navarresos; és a dir, les procedències de la gran majoria dels pobladors cristians establerts en aquell regne. En el cas de Mallorca, les referències a l'origen dels colons que apareixen en la historiografia no fan esment a cap dualitat, sinó contràriament, al predomini dels pobladors d'origen català, seguits en importància pels d'Occitània.

¹ Per un comentari més extens d'aquestes qüestions, es remet, per tal d'evitar reiteracions innecessàries, als treballs anteriorment citats i al de Guinot (1999).

² D'aquí que preferesqui evitar l'ús del terme llinatge o cognom per referir-me a l'antroponímia del segle XIII, o que l'empri entre cometes.

Contràriament a València, el nombre de colons d'origen aragonès documentats a Mallorca és molt baix. De fet, la majoria d'autors que han tractat la qüestió han seguit o confirmat les asseveracions de Josep Maria Quadrado un llunyà 1850: *entre los pobladores obtuvieron los del principado catalán una preponderancia notable, los del mediodía de Francia acudieron bastantes; de Aragón casi ninguno* (Quadrado, 1850, apèndix 6è: 438-444).

Si en això —la procedència majoritàriament catalana dels colons, seguida en importància dels occitans— hi sembla haver-hi un relatiu acord (tot i que hom assenyala també la presència de persones d'altres procedències, com mercaders i menestrals italians), una altra qüestió, especialment controvertida, és quina proporció suposaven les diferents procedències. Alguns autors, com en Gabriel Alomar (1978) i n'Álvaro Santamaría (1986, 1990), han volgut suposar que els occitans constituïren un percentatge molt apreciable de la població cristiana establerta a Mallorca després de la conquesta. Però, tot i que els treballs més recents basats en el buidatge de documentació del segle XIII no semblen avalar aquesta hipòtesi,³ la gran similitud —molt sovint, coincidència— del lèxic i de la toponímia de Catalunya i Occitània, fa molt difícil un estudi de les designacions basat en la morfologia d'aquestes i resta eficiència —però no fa inútil— l'estudi agregat dels prenom. Tot l'anterior, i les estretes relacions entre Catalunya i Occitània durant l'edat mitjana —que propicien la repetició de molts de noms de població d'ambdues contrades—, dificulta la identificació dels topònims catalans i occitans i, en menor mesura, dels aragonesos.

Però això no lleva que no sigui factible tractar d'apropar-se a la proporció que suposaven, els uns i els altres, sobre el total de la població, tot i que resulta indispensable tenir sempre en compte les circumstàncies abans esmentades. Aquesta tasca, lenta i complicada, pot fixar les bases per a l'aclariment d'una qüestió que suscita tant d'interès en l'opinió pública com en els cercles historiogràfics i, a més, pot contribuir a l'estudi d'altres temes, tant de naturalesa històrica com filològica. Per exemple, un coneixement més ampli de la geografia d'origen dels migrants pot ser de gran utilitat per determinar si determinats trets del català de Mallorca que han estat considerats occitanismes⁴ ho són en realitat o si més aviat podrien ser simplement arcaïsmes i, en conseqüència, dialectalismes passius ja desapareguts o en recessió al Principat. Aquesta recerca també pot contribuir a confirmar o desmentir la idea que la majoria dels colons mallorquins procedien de l'orient de Catalunya, com sembla desprendre's de les característiques actuals de la parla de Mallorca. O, també, si determinats trets dels diferents parlars illencs que s'han atribuït tradicionalment a l'origen primordialment empordanès i rossellonès dels mallorquins de l'edat mitjana tenen el seu origen en el predomini demogràfic i social dels colons procedents d'aquestes comarques, o si,

³ Sobre això, vegeu Mas (2002). En aquest treball inèdit —que tenc previst ampliar amb l'estudi de noves mostres— vaig identificar un total de 4.197 persones diferents (627 de la porció urbana de Nunó Sanç, 2.227 del conjunt de la Ciutat, 844 de Manacor, 278 de Muro, 173 de Santa Margalida i 48 de Petra). De la comptabilització i la identificació provisional de les designacions i gentilicis, i d'una primera depuració d'aquestes, es desprenia que el 79,5% dels antropònims i gentilicis remetien a un origen català, un 10,3% a una procedència occitana i un 6,5% a l'aragonesa. El mateix procediment, només per a les 2.854 persones documentades a la ciutat, dona els següents resultats: 76,4% catalans, 10,9% occitans, 7,3% aragonesos i, per a les 1.349 que ho han estat a la Part Forana, un 85,9% de catalans, un 8,7% d'occitans i un 4,7 d'aragonesos.

⁴ En Joan Coromines afirmava que *són molts els fets d'història i dialectologia que ens duen a pensar en influències occitanes en els parlars de l'illa. La gran barreja de provençals i llenguadocians que prengueren part en el repoblament cristià de Mallorca, hagué de produir-hi, durant un temps més o menys llarg, un estat de fluctuació dialectal* (citat per en Colomina, 1999: 132). Vegeu també l'estudi del català baleàric que fa aquest darrer autor (1999: 131-136).

simplement, el conjunt dels colons d'origen empeltaren a Mallorca trets que eren presents al gruix de la Catalunya oriental a l'edat mitjana.⁵

D'altra banda, un coneixement relativament precís de la procedència dels migrants pot ajudar a conèixer de manera més acurada les característiques del procés de colonització. Concretament, si hi hagué diferències entre l'origen dels pobladors a les diferents àrees de Mallorca (entre la ciutat i la part forana, o entre el reialenc, els districtes senyorials incorporats de manera més primerenca als dominis reials, i aquells que romangueren en mans dels senyors). Tot plegat permetria establir hipòtesis sobre la naturalesa del assentament de colons a Mallorca —dirigit, «autònom», o les dues coses alhora— i, també, apropar-se a la cronologia i les diferències comarcals de l'assentament dels colons.

LA CONSTRUCCIÓ DE LES MOSTRES

Per al segle XIII, són estranyes les fonts —com els capbreus— que puguin proporcionar una llista, més o manco ampla, dels colons residents a un determinat indret en els mateixos anys. Això ha forçat a recórrer a la creació de llistes de població formades a partir del buidatge de la documentació a l'abast del segle XIII (publicada o no),⁶ fonamentalment documentació notarial recollida a l'Escrivania de Cartes Reials de l'Arxiu del Regne de Mallorca, i, en molt menor mesura, capbreus senyorials i pergamins situats en aqueix arxiu i a d'altres. Aqueix mètode —l'únic possible, ara com ara— presenta inconvenients irresolubles: en primer lloc, la diferent riquesa de la documentació referida als diferents àmbits territorials. Cal ressenyar, només com a exemple, les diferències entre la documentació referida a Bunyola i Valldemossa, estudiades per en R. Soto (1991) a la seva tesi doctoral, i aquella que es refereix a altres àmbits territorials de majors dimensions, com la parròquia de Santa Margalida. Aqueixes diferències no es deuen només a les diferents densitats de poblament, sinó que tenen a veure amb altres causes; per exemple, amb la titularitat dels dominis (dels magnats i porcioners, del rei, o porcions incorporades al reialenc). A l'Escrivania de Cartes Reials estan millor representades la porció del rei i aquelles que, com la d'en Nunó Sans, hi foren incorporades de forma més primerenca. En altres casos, com els béns dels comte d'Empúries, part dels quals són l'objecte d'aquest treball, es conserva poca documentació de les primeres dècades que seguiren la conquesta. La documentació, en

⁵ Sobre quina podria ser la utilitat dels estudis sobre l'origen dels colons, hom pot veure el treball clàssic d'en Joan Veny (2002), especialment les planes 54-73. Aquest autor, abans de pronunciar-se sobre la influència de l'occità en el català de Mallorca recomana, molt encertadament al meu parer, comprovar el pes demogràfic que assolí la immigració occitana: *la filiació lingüística oriental del balear té per base la procedència dels pobladors de les Illes després de la conquesta. Efectivament, en llur majoria, procedien de les comarques de l'est que s'estenen entre el Baix Ebre i el Rosselló. Les apoques, testaments, contractes, etc. del segle XIII testifiquen una afluència catalana d'identica proveniença: hi apareix sovint gent de Barcelona, Girona, Besalú, Vic, Banyoles, Olot, Llagostera, Sant Boi, el Conflent, etc. No hi mancarem, a la conquesta, individus d'Occitània (Montpeller, Marsella) i d'Aragó (Zaragoza, Osca), si bé és dubtosa la seva participació real en la colonització. Un argument toponomàstic corrobora el predomini massiu dels colonitzadors orientals. Hi ha un bon grapat de cognoms mallorquins els orígens dels quals remunten a noms de ciutats i viles peninsulars, d'on venien: Terrassa, Manresa, Mataró, Reus, Valls, Blanes, Rosselló, Barceló. Poc planes més envant escriu que la caiguda de la -s- (o -C'-) és molt accentuada a Mallorca i Menorca, però no tant a Eivissa. (...) Aquesta copiosa caiguda no es retroba al català peninsular on només en algun indret és esporàdica, per ex., roella, rosella; cloell, closell. Coromines ha relacionat la baixa freqüència d'aquest so amb la colonització occitana. (...) Abans d'acceptar ulls clucs uns hipòtesi tan suggestiva, caldrà comprovar el nivell demogràfic que va atènyer la repoblació occitana (Veny, 2002: 59-60, 65).*

⁶ En aquest aspecte són de gran utilitat les contribucions d'en Ramon Rosselló, que constitueixen la base primordial d'aquest i d'altres treballs.

aqueix cas, és concentra sobretot en la segona meitat del segle.⁷ Tot plegat, pot afavorir la sobrerepresentació de determinades famílies, tant per la seva presència a diferents documents com per la tipologia documental d'aquests. En els testaments, per exemple, és freqüent que s'hi consigní, com a llegataris o marmessors, bona part de la parentela del testador. Això darrer, si la mostra recollida és de petites dimensions, pot distorsionar els resultats dels posteriors recomptes. De més a més, de vegades resulta difícil destriar si la persona esmentada a un document és la mateixa que apareix a d'altres, per mor de la coincidència del prenom i de la designació o «llinatge» amb la que apareix a una cronologia més avançada, o del fet —gens inusual, d'altra banda— que la mateixa persona aparegui referenciada amb diferents designacions. De tots aquests aspectes n'aportarem diferents exemples en analitzar la mostra que és objecte d'estudi.

La incorporació de tots els documents localitzats referits a un àmbit geogràfic concret pot tenir el mateix efecte, per mor de la diversitat cronològica, i desdibuixar el resultat final del procés migratori iniciat el 1230. Tot i que aquest sembli clar —per exemple, la llista d'homes d'armes de la part forana del 1359⁸ mostra una població amb un disseny onomàstic molt consemblant al de Catalunya a la mateixa època, i amb una gran majoria de llinatges toponímics catalans— no cal menysprear la informació que proporciona la documentació del segle XIII, sobretot si el que un hom du endarrer és aproximar-se a les magnituds bàsiques que caracteritzaren el procés. Molt poca documentació, en l'àmbit ibèric i, fins i tot, europeu, és tan abundant, tant en termes relatius com quantitius, com la mallorquina d'aqueixa època. Treballs semblants referits a altres indrets de la península Ibèrica i d'arreu d'Europa —com els referits a la colonització alemanya dels països eslaus—⁹ s'han hagut de basar per força en mostres documentals més reduïdes.

UN EXEMPLE D'APLICACIÓ DEL MÈTODE: LES PARRÒQUIES DE MURO I SANTA MARGALIDA

L'objectiu d'aquest treball és l'estudi de l'onomàstica que apareix a la documentació, publicada o inèdita fins ara, de la població documentada en l'antic districte andalusí de *Muruh* (posteriorment catalanitzat com a Muro). Aquest districte, situat al nord-est de l'illa, a la badia d'Alcúdia, tenia unes dimensions aproximades de 19.000 ha. En el repartiment de l'illa va tocar al comte d'Empúries i als seus porcioners (el bisbe de Girona i l'abat de Sant Feliu de Guíxols).¹⁰ La zona oriental va tocar íntegrament al comte d'Empúries; la zona sud-occidental integrà els dominis de l'abat de Sant Feliu de Guíxols, i el centre i el nord de l'occident del districte es repartiren entre el comte d'Empúries i el bisbe de Barcelona. Amb l'organització parroquial d'Innocenci IV (1248), la partió senyorial serví per delimitar el terme de les dues parròquies que s'hi crearen: Sant Joan de Muro, a l'occident, i Santa

⁷ Tot i que aquest fet podria estar relacionat amb la densificació del poblament a partir d'aquelles dates, no pens que resulti agosarat pensar que el predomini de la documentació d'aqueixa època tenguí a veure amb la circumstància que és la més apropada cronològicament amb la data de subinfeudació de la Baronia als germans Pere i Francesc Font.

⁸ Publicada per en Joan Miralles (1997).

⁹ Podeu veure com exemple ZIENTARA (1985).

¹⁰ Els criteris per a la divisió en porcions del districte en va aprofitar el major accident geogràfic, la successió de turons que actualment és anomenada la Serra de Muro i que prossegueix per Castellet, sa Torre i Son Flor, que va servir de base per a la divisió.

Margalida de Muro, a l'orient, que serviren de base per a la instauració, en la primera dècada del segle XIV, dels termes dels municipis de Sant Joan de Muro (denominació que en el mateix segle XIII ja apareix reduïda en Muro) i de Santa Margalida de Muro (posteriorment abreujada en Santa Margalida). El comte d'Empúries i el bisbe de Girona subinfeudaren part dels seus territoris en petits feus —anomenats cavalleries— a membres del seu seguici. Tant els grans senyors com els titulars de les cavalleries cediren en establiment, a canvi del pagament de rendes i de la subjecció a l'autoritat de la jurisdicció del tribunal jurisdiccional, la majoria de les seves terres als colons que s'instal·laven a l'illa. Les diferències pel que fa a les preferències i a la capacitat de gestió d'aquests patrimonis segurament expliquen les diferències quant a l'ocupació del districte.¹¹

LA MOSTRA ESTUDIADA

A partir del buidatge del documentari del segle XIII publicat per R. Rosselló (1989) i de la documentació recollida per aquest mateix autor a March-Rosselló (1981), complementada amb recerca arxivística he pogut identificar en totes dues parròquies¹² un total de 458 persones diferents (vegeu la taula núm. 1), de les quals tres-centes noranta (un 85,2%) són homes i només 68 (un 14,8%) són dones.¹³ Aquests individus, segurament, eren una fracció reduïda del total, per mor dels buits existents en la documentació de les porcions senyorials. Es tracta d'una mostra reduïda, si més no en relació amb la importància demogràfica assolida —sobretot per la parròquia de Sant Joan de Muro— que es desprèn d'altres fonts. He eliminat del còmput les referències a persones amb el mateix nom i «llinatge», tret que hi hagi constància explícita que no es tracta de la mateixa persona o que la distància temporal entre un i altre esment permeti suposar que no es tracta de la mateixa. De fet, algunes d'aquestes persones podrien ser la mateixa i aparèixer amb diferents designacions. En aquests casos, m'he estimat més mantenir-les si els indicis documentals no tenen prou consistència. D'altra banda, cal fer notar que he afegit documentació que depassa, tot i que de

¹¹ D'una banda, part dels senyors de les cavalleries es retengueren part dels seus feus com a reserva, circumstància que no s'observa en els dominis dels tres grans senyors —el comte d'Empúries, el bisbe de Barcelona, i l'abat de Sant Feliu de Guíxols—, que establiren la totalitat del seu patrimoni. Una altra diferència entre uns i altres, residia en la capacitat de gestió dels seus patrimonis. Els grans senyors comptaven amb una sòlida estructura administrativa dels seus dominis, que s'aprofitava tant de la major grandària d'aquests, com de l'experiència assolida en la gestió dels senyorius de Catalunya i de la major capacitat per a captar-hi colons per establir-los en les seves terres. Unes oportunitats que no eren a l'abast dels petits senyors, bona part dels quals degueren esdevenir per primera vegada senyors feudals a Mallorca, al cap davant de senyorius de molt manco entitat dels magnats i dels porcioners. Segurament, això explica que la imatge que es desprèn de la documentació: una major densitat del poblament als territoris administrats directament pels procuradors i tribunals dels grans senyors, la majoria dels quals es concentraven a la parròquia de Sant Joan de Muro. Allà, en les immediacions dels terrenys establits i pel bisbe de Girona i pel comte d'Empúries, es consolidà la vila de Muro, l'únic nucli concentrat d'importància del terme, amb un creixement important a la segona meitat de la centúria. Això, tot i la formació, potser més tardana, d'un petit nucli a la cavalleria de *Hiachat*, en les immediacions de l'església parroquial de Santa Margalida, i d'un altre a l'alqueria de Llubí, tenguda sota domini de l'abat de Sant Feliu de Guíxols. La resta de la població residia en les edificacions que ja eren presents o que s'aixecaren de bell nou a les alqueries i rafals, sobretot en el terme de Santa Margalida, on la gran majoria de la població devia ser dispersa. Sobre aqueixes qüestions, hom pot veure Alomar-Rosselló (1989), March-Rosselló (1981) i Mas (2003).

¹² La parròquia de Sant Joan de Muro comprenia els territoris que, en el segle XIV, constituïren el terme municipal de Muro o Sant Joan de Muro (els actuals termes municipals de Muro i de Llubí).

¹³ Aqueix predomini masculí, cal recordar-ho, no és altra cosa que el reflex documental de la situació de la dona a l'època.

poc, els límits cronològics de l'estudi. Concretament, una relació dels posseïdors de la meitat de la cavalleria de Roqueta del 1316, situada a la parròquia de Santa Margalida, atès que s'ha conservat molt poca documentació d'aqueixa parròquia i que, per al cas de Muro, s'han conservat diversos capbreus de la porció del bisbe de Girona.

A més, cal fer esment en la inestabilitat de les designacions, a la qual ja he fet esment anteriorment. Un exemple particularment eloqüent el constitueix el de les persones que, en el darrer quart del segle XIII, apareixen cognominades Monge o Monjo, Campfullós i de Montblanc a la parròquia de Santa Margalida. El 1283, en el testament d'en Bernat de Montblanc de Santa Margalida, s'indica que aquest residia en la casa d'en Domingo Monge a l'alqueria Campfullós; entre els marmessors apareixen en Domingo Monge, en Pere de Montblanc, germans seus (*Domenici Monje et Petri de Monte albo patris dicti testatoris*),¹⁴ i en Bernat de Campfullós. En Bernat de Montblanc féu deixes a sa mare Berenguera, als seus germans Domingo, Guillem, Maria i Saura; a n'Elicsenda, muller d'en Domingo Monjo, a la seva filla Dolça i als seus altres fills Arnau, Domingo, Guillem i Maria,¹⁵ nomenà hereva la seva néta Saura, filla d'en Pere de Montblanc. No seria gens estrany, atesa la residència a l'alqueria Campfullós, que en Pere de Montblanc fos aquell que apareix el 1273 com en Pere de *Campfuyllós*,¹⁶ i que aquell que apareix anomenat únicament amb el prenom —Guillem— fos aquell que tres anys més tard apareix descrit com en Guillem de Campfullós (March-Rosselló, 1981).

LES DESIGNACIONS TOPONÍMIQUES

De les quatre-centes cinquanta-vuit persones documentades, aproximadament 206 (un 4% del total; un 53,5% dels homes amb designació i un 83% de les dones) eren descrites amb referències toponímiques o que podem conèixer quin era el seu origen gràcies a altres informacions (per exemple, un topònim que segueix el prenom i el «llinatge»¹⁷). Com és la tònica a les diferents poblacions mallorquines estudiades (Mas, 2002), el grup absolutament majoritari és el dels colons d'origen català (54%). La particularitat, respecte d'altres poblacions mallorquines¹⁸ és el baixíssim percentatge que suposen els que indiquen una procedència aragonesa (una, el 0,5%) i occitana (sis, el 2,8%).

Taula 1. Persones documentades a les parròquies de Muro i Santa Margalida

Persones documentades	Total	Amb designació	%	Toponímiques	Designacions %
Homes	390	385	98,7	206	53,5
Dones	68	6	8,8	5	83,3
Total	458	391	85,4	211	54,0

¹⁴ ARM ECR 350 f.230-230v.

¹⁵ He suposat que aquests eren germans de na Dolça per tal com aquests apareixen rere el llegat que li va ser efectuat (*Item A. Domenico et Guillelmo et Marie fratribus suis quadraginta solidos per parte hereditate et legitima eis pertinentibus in bonis suis*).

¹⁶ ARM ECR 348 f. 113 v

¹⁷ Vegeu-les a l'apèndix núm. 3.

¹⁸ Mas (2002).

Així mateix, cal destacar l'alt percentatge (vuitanta-dos, un 38,8%) de designacions d'identificació dubtosa. La gran majoria d'aquests darrers (76, un 36% del total) correspon a topònims que són presents tant a Catalunya i Occitània —i, en menor mesura, a Aragó— referits normalment a topònims genèrics, tot i que la gran majoria (71, un 33,6%) coincideix amb noms de poblacions, d'esglésies i termes documentats a Catalunya durant l'edat mitjana i només cinc (un 2,4%) corresponen a topònims que no he pogut identificar amb poblacions i edificacions religioses (vegeu la taula núm. 2). Som ben conscient de les dificultats que sovint suposa classificar determinades designacions toponímiques com a identificables amb una població —més o manco clarament— o com a d'identificació dubtosa, com també ho som que el meu criteri pot no coincidir amb el d'altres autors. Atès l'anterior, he preferit adjuntar un apèndix amb la nòmina completa de persones documentades, tot i que, com es podrà comprovar més endavant, els possibles errors comesos no alterarien les xifres bàsiques que resulten dels càlculs (vegeu l'apèndix núm. 4).

Taula 2. Persones amb designacions toponímiques o gentilicis

	Núm.	%
Origen desconegut	6	2,8
Toponímiques genèriques identificades com a noms de població de Catalunya a l'edat mitjana	71	33,6
Topònims genèrics existents a Catalunya	5	2,4
Topònims o gentilicis catalans	116	55,0
Topònims o gentilicis aragonesos	1	0,5
Topònims o gentilicis occitans	6	2,8
Topònims andalusins	6	2,8
Total	211	100

Les designacions que he considerat com a d'identificació dubtosa consisteixen en noms de vegetals o d'indrets caracteritzats per la presència d'una determinada vegetació o conreu (Alzina, Bosc, Busquets, Figuera, Fonoll, Frígola, Gatell, Hort, s'Olivera, Olives, i Rovira),¹⁹ en accidents geogràfics (Coll, Coma, Cledera, Corbera, Font, Gual, Pedró, Port, Prats, Puig, Risec [Riusec], Sitges, Soler, Torrent, Solana i Sot), edificacions i vies (Carrera, Castell, Castellnou, Castelló, Palau, Sala i Salelles). Més pocs fan referència a poblacions: alguns corresponen a viles, difícilment identificables (Casesnoves, Vilalta, Vilanova) que són presents tant a Catalunya i Occitània. Altres tres corresponen a diferents poblacions d'una identificació més o manco segura que són presents tant a Catalunya com a Occitània (Aguiler, Montagut, Pau) i altres tres són de difícil identificació (Carrà, Gontard o Goutard²⁰ i Paterna).²¹

¹⁹ He normalitzat ortogràficament les grafies, tot basant-me en Moll (1982).

²⁰ Tot i que aquesta designació sembli un prenom, el fet que el 1241 aparegui esmentat n'Arnau Ferrer de Goutard m'ha decidit a incloure-la entre les toponímiques.

²¹ Aquesta darrera podria ser la població valenciana del mateix nom. Així, aquest «llinatge» podria indicar la migració d'un colon establert a València cap a Mallorca.

He pogut localitzar també designacions toponímiques consistents en topònims anteriors a la conquesta —o que almanco ho semblen per la seva morfologia i d'altra informació complementària—. ²² D'aquestes, una consisteix en una persona que apareix anomenada amb el topònim andalusí del districte —en Bernat de Muro— i la resta corresponen a tinençes del terme de Santa Margalida que havien servat el topònim andalusí (Bernat *de Columbars*, Maimó *de Feminia*, Guillem, Joan i Pere de Lluc-roig). Cal pensar que es tracta de persones que havien perdut la seva antiga designació i havien passat a ser conegudes amb el nom de la tinença en què residien o en què posseïen terres, ja que la totalitat dels individus abans esmentats tenien part o fraccions d'aquestes tinençes. ²³ A més, aquesta circumstància s'ha pogut documentar directament per al cas d'en Maimó de Femenia, conegut anteriorment com en Mateu *Aham* o Maimó (Mas-Monjo). ²⁴

He inclòs entre les persones de designació dubtosa algunes que, pel context, semblen tenir una procedència catalana ben clara. Molt probablement el difunt Pere de Castelló, casat amb na Girona, i el seu fill Guillem, casat amb na Ramona, filla d'en Pere de Llagostera (1270), ²⁵ era d'origen català. Així ho fa pensar l'associació de designacions toponímiques de Catalunya de les mateixes comarques (Llagostera i Girona, al Gironès) i Castelló —que en aquest cas sembla fer referència a la població de Castelló d'Empúries—. Aquesta hipòtesi es reforça encara més pel fet que Muro i Santa Margalida eren feus del comte d'Empúries i del bisbe de Girona.

El predomini absolut, entre els llinatges d'identificació dubtosa, dels topònims genèrics o menors, i el baix percentatge que hi suposen aquells referits a poblacions, m'ha decidit a eliminar-los dels càlculs, i reduir-los únicament a aquells d'identificació més o manco segura, tot i que, com ja he esmentat, la gran majoria coincideixen amb poblacions i temples documentats a Catalunya durant l'edat mitjana ²⁶ (vegeu la taula núm. 3). Així, resulta que cent setze, el 94,3% de les designacions, mostren un origen català, que només sis (el 5,2%) indiquen una procedència occitana ²⁷ i que tan sols un (el 0,5%) remet a un origen aragonès. Cal fer esment que aqueix predomini dels colons amb un llinatge toponímic d'origen català és general a les mostres estudiades per a altres indrets de Mallorca, encara que resulta més accentuat a la part forana (Mas, 2002).

Taula 3. Nombre de persones amb antropònims i gentilicis

	Núm.	%
Catalans	116	94,3
Aragonesos	1	0,8
Occitans	6	4,9
Total	123	100

²² Sobre això vegeu Mas (2002b).

²³ He exposat detalladament aquesta argumentació a Mas (2004).

²⁴ No he inclòs dins el còmput les referències a aquestes designacions, ja convertides en llinatges, del segle XIII, ni tampoc aquelles que formaven part d'una designació complexa (en Pere Domènec/Domingo d'Hero i/o de Columbars). Tampoc hi he inclòs en Joan sa Marjal, ja que ignor si Marjal era o no un terme ja adoptat pel català de l'època, com sembla suggerir que estigui precedit per l'article salat.

²⁵ ARM AT armari 14 plec 32 núm. 34.

²⁶ Cosa que fa pensar que una fracció important d'aquests topònims —si no era la majoritària— remetia efectivament a poblacions, llogarets i edificacions religioses

²⁷ He inclòs dins els occitans un cas que aqueix origen només em sembla probable.

D'altra banda, tot i que la procedència catalana que es desprèn de la designació resulti relativament clara, en molts de casos no es pot identificar amb una població concreta, per mor de la repetició de molts de noms de població de Catalunya. És el cas, entre d'altres, de Bellveí, Castellet, Cerdanyola, Guàrdia, Llorenç, Maçanet, Merola, Mollet, Sitges i Vall-llobera.²⁸ Tanmateix, no manquen els topònims que no ofereixen dificultats per a proposar-ne una ubicació concreta, com Cantallops, Fortià, Pedardell, Roses i Verdera a l'Alt Empordà; Ódena a l'Anoia; Manresa i Montserrat al Bages; Barceló al Barcelonès; Almussara al Baix Camp; Llofriu i Torrella (de Montgrí) al Baix Empordà; Montblanc a la Conca de Barberà; Cerdà i Cerdó a la Cerdanya; Bardoi o Bordoï i Guixar al Conflent; Besalú i Bianya a la Garrotxa; Abadenques, de Girona, Llagostera i Ramis al Gironès; Banyoles al Pla de l'Estany; Perpinyà i Rosselló al Rosselló; Amer i Franciac a la Selva; Ivorra a la Segarra; Urgell a la comarca del mateix nom i Pertegàs al Vallès Oriental.

Una altra qüestió és si aquestes localitats a les quals fa referència el topònim —de localització més o manco precisa o només dubtosa— era la població en la qual residien efectivament els colons abans d'establir-se a Mallorca. Sobre això, resulta prou significatiu que es documentin designacions toponímiques dobles —com en Cardona de Roqueta o en Bartomeu de Comabella de Montblanc—. Molt probablement la darrera d'aquestes designacions indicava quina era l'àrea de residència del colon abans de passar a residir a les parròquies de Sant Joan i de Santa Margalida.

Aquestes parròquies, d'altra banda, presenten una particularitat destacable respecte d'altres poblacions de l'illa tengudes sota domini reial o incorporades al reialenc de forma primeirenca.²⁹ Hom hi pot apreciar una relació entre les comarques on se situaven els feus dels senyors a Catalunya —l'Empordà, el Gironès— i les designacions dels colons, ja que una part significativa dels topònims identificats indiquen poblacions d'aqueixes contrades o les seves proximitats (Abadenques, Amer, Besalú, Cantallops, Fortià, Franciac, Girona, Llofriu, Llagostera, Massanet, Pedardell, Pedró, sa Pera, Ramis, Roses, Torrella o Verdera); això, sense tenir en compte les poblacions que es podrien correspondre tant amb poblacions d'aquestes comarques com amb d'altres contrades, com Castelló, des Far, Fontclara, Granollers, Lledó, Merola, Mollet, Olives, Parera, Perelló, Salou o Sarrià. Una circumstància que segurament cal atribuir al fet que els senyors feudals de Muro conservaren els seus feus a l'illa (els comtes d'Empúries fins al 1318, el bisbe de Girona i l'abat de Sant Feliu de Guíxols fins a la dissolució del règim senyorial),³⁰ a diferència d'altres porcions —com la de Nunó Sanç i la d'en Gilabert de Cruïlles— que foren incorporades al patrimoni reial en el mateix segle XIII.

D'altra banda, cal fer esment que la gran majoria dels topònims que indiquen aquests «llinatges», tant els d'identificació més o manco segura com els que es repeteixen a diferents indrets del Principat, es localitzen a la Catalunya oriental; és a dir, a les comarques que durant l'edat mitjana tenien parles amb uns trets molts consemblants amb les de Mallorca.

²⁸ Així i tot, sembla plausible suposar que, malgrat la repetició toponímica, les designacions Martorell o Granollers feien referència a les poblacions de major grandària amb aqueixa denominació.

²⁹ Com, per exemple, el cas de Manacor (Mas, 2002).

³⁰ Mas (2003).

LES DESIGNACIONS NO TOPONÍMIQUES

La informació procedent de les designacions toponímiques es pot creuar amb la que proporciona l'estudi de les característiques de la resta dels llinatges i el disseny dels pre-noms. El lèxic dels antropònims no toponímics pertany en la pràctica totalitat al sistema onomàstic català-occità i és basat sobretot en pre-noms convertits en designacions (com Amat, Andreu, Arnau, Bartomeu, Bernat, Daviu, Esteve, Ferriol, Galceran, Guitard, Joan, March, Martí, Mateu, Miquel, Nicolau, Pasqual, Ramonell, Ricard, Simó, Umbert, Vidal, Vives), en oficis, dedicacions i activitats (Batle, Cabrer, Croquell, Escuder, Fabra, Ferrer, Guerrer, Jover, Mestre, Monge, Moliner, Porquer, Pellicer, Reboster, Sastre) i, en menor mesura, en descriptius, com Carbonell, Feliu, Guaixat, Morre i Roig. Cal destacar, així mateix, que la nòmina d'aquests cognoms és molt semblant a la dels pobles de la Catalunya Vella de l'edat mitjana, sobretot de l'àrea oriental del Principat.³¹

ELS PRENOMS

La nòmina dels pre-noms masculins i femenins de les parròquies de Muro i de Santa Margalida (vegeu els apèndixs núm. 1 i 2) és molt semblant a la de Catalunya i, en menor mesura, a la d'Occitània de la mateixa època i molt diferent, per exemple, de l'aragonesa (Laliena, 1995, 2002). Tot i la coincidència bàsica del disseny de pre-noms català i occità, la freqüència d'aquests variava significativament, tant dins les mateixes regions occitanes com en relació a Catalunya (Beck, 2002; Cursente, 2002; To, 1995, 2002). Significativament, la distribució per freqüències dels pre-noms masculins més habituals de Muro i Santa Margalida³² presenta una elevada similitud amb la de Catalunya del segle XII.³³ Tot i que s'hi observen diferències quant a les magnituds, cal destacar la coincidència entre els sis pre-noms més freqüents de Muro-Santa Margalida i els documentats per en Lluís To a Catalunya en el segle XII (Arnau, Berenguer, Bernat, Guillem, Pere i Ramon). Igualment ressenyable resulta, a totes dues contrades, l'elevat grau de concentració que suposen aquests sis pre-noms sobre el total —el 74,4 a Muro; el 87% a les mostres estudiades de Catalunya—, tret característic de l'antroponímia de la població cristiana catalana en aqueixa època.

³¹ Només com a exemple hom pot veure els estudis d'en M. PUJOL (1997) sobre la vila de Roses, els d'E. Mallorquí (1999) sobre Cruïlles, els de Ll. To (1997 i 2002) sobre diferents indrets de la Catalunya Vella i els de F. Marsà (1977) sobre l'onomàstica barcelonina del segle XIV. Vegeu també les llistes construïdes per n'E. Guinot (1999) dels habitants de diferents poblacions de Catalunya durant l'edat mitjana.

³² La seva distribució és la següent, de major a menor: Pere (95), Guillem (51), Bernat (48), Berenguer (32), Ramon (26), Arnau (25), Joan (18), Bartomeu (11), Jaume (9), Ferrer (8), Francesc (3). La resta de pre-noms tenen una freqüència molt menor: la tenen de «Antoni, Borràs, Domingo, Guerau, Maimó, Marimon, Pasqual, Romeu, Simó i Vidal, i només d'1 Alió, Andreu, Benvençut, C., Castelló, Esteve, Estrany, Ferranet, Garcies, Jordà, Lluc, Marquès, Martí, Mateu, Miró, Montserrat, Omer, Orset, Peiró, Ponç, Ramon Guillem, Renovard, Rigo, Saït, Salvador i Ulset».

³³ Només he dut a terme aquests càlculs per als pre-noms masculins, ja que l'escassetat de les referències als pre-noms femenins no aconsellen l'elaboració d'estadístiques.

Taula 4. Els sis prenom més freqüents a Muro i Santa Margalida (segle XIII), a Catalunya (segle XII) i a l'Aragó (segles XI i XII)

Muro i Santa Margalida (segle XIII)

Prenom	nombre	%
Pere	95	25,5
Guillem	51	13,7
Bernat	48	12,9
Berenguer	32	8,6
Ramon	26	7,0
Arnau	25	6,7
	277	74,4

Catalunya (segle XII) Font: To (1995)

Prenom	%
Guillem	18
Bernat	17
Ramon	17
Pere	15
Berenguer	12
Arnau	8
	87

Aragó (segle XI)

Prenom	%
García	16,8
Sancho	14,2
Iñigo	11,2
Galindo	8,6
Fortún	8,2
Aznar	7,4
	66,4

Aragó (segle XII) (Vall de l'Ebre) Font: Laliena (1995)

Prenom	%
Pedro	15,93
Juan	10,43
Domingo	9,34
García	8,51
Sancho	6,31
Guillén	3,57
	54,09

LES RESTES DE LA POBLACIÓ INDÍGENA

A les parròquies de Muro i de Santa Margalida també es documenta població musulmana o d'aquest origen i/o indígena andalusina,³⁴ en concret, 2 esclaus, 2 tallats (esclaus en procés d'alliberament), 3 batiats lliures, la filla i l'esposa —no sabem si d'origen lliure— d'un dels batiats, el pare d'un batiat —que també podia ser un colon que tengué un fill amb una andalusina— i un possible llibert, del qual hom en desconeix l'origen. En total, 11 persones, el 2,4% de les documentades. El baix percentatge que suposen la població d'origen andalusí/musulmà (inclosos els lliures, els esclaus i els batiats) és general a les diferents poblacions de l'illa que han estat estudiades (Mas, 2002; Soto, 1982, 1994). També és general que els batiats apareguin descrits amb el sistema onomàstic dels colons, amb designacions idèntiques a les dels cristians de natura (Pere Marín, Joan, Ferrera o Guillema). Contràriament, els andalusins/musulmans que continuaven professant l'islam conservaven les seves designacions originàries, tot i que simplificades en un únic apel·latiu (Saït, Omer).

³⁴ M'hi referesc així perquè no hi ha la certesa que es tracti d'indígenes andalusins —tot i que seria el més probable—, ja que durant el segle XIII arribaren a Mallorca esclaus procedents de la resta d'al-Andalus i, possiblement, d'altres indrets, com el nord d'Àfrica (Soto, 1994).

Taula 5. Musulmans, andalusins i batiats a les parròquies de Muro i Santa Margalida

Núm.	Any	Llinatge/descripció	Nom	Descripció
1	1240	Batjat	Joan	
2	1241	Sarraïns (2)		
3	1247	Sarraí franc	Saït	Abans esclau de Bernat de Torrella
4	1247	Sarraí franc	Omer	Abans esclau de Bernat de Torrella
5	1273	Gual	Guillem	Batjat, fill d'en Pere Simó
6	1273	Marín	Pere	Batjat, difunt
7	1273		Ferrera	Vídua de P. Marin batjat
8	1273	Simó	Pere	Batjat? pare d'en Guillem Gual
9	1274	Albertes, ses	Pere	Llibert (?) (fou de Pere Debrea)
10	1273		Guillema	Filla de Pere Marín batjat

RECAPITULACIÓ

L'anàlisi de l'onomàstica de la població documentada a les parròquies de Muro i de Santa Margalida durant el segle XIII, tot i les seves limitacions que presenta, permet aproximar-se a l'impacte demogràfic que hi suposà la conquesta catalana del 1229. La població andalusina documentada només feia, entre els esclaus, els lliures i els batiats, un 2,2% del total. Cal insistir en el fet que, molt probablement, aqueixa no era tota la població andalusina que habitava a la parròquia després de la conquesta, però la documentació conservada, amb tota seguretat, no esmenta tampoc una part molt important dels pobladors cristians. En tot cas, com a la resta de Mallorca, la població musulmana indígena havia desaparegut a la fi del segle XIII, tant per la simple desaparició física com per l'assimilació de les seves restes (Mas, 2002a; Soto, 1991, 1994). Pel que fa als colons cristians, segons es desprèn del creuament de l'estudi de les designacions toponímiques, de la resta de designacions i dels prenom, aquests devien procedir en la seva gran majoria de Catalunya. A més, les designacions toponímiques suggereixen que una fracció significativa devien ser originaris dels indrets de Catalunya on se situaven els feus dels principals senyors feudals de Sant Joan de Muro (el comte d'Empúries, l'abat de Sant Feliu de Guíxols, el bisbe de Girona) i de les proximitats d'aquests. Això darrer permet suposar que aquests senyors i els seus oficials havien tractat de captar colons dels seus dominis i dels territoris circumdants. Si això fou així realment, només ho podrien aclarir recerques basades en la documentació dels llocs d'origen. L'èxit de la iniciativa, si aquesta existí, fou relativament discret, ja que es documenten colons procedents de molts altres indrets de Catalunya i, també, d'altres procedències. En tot cas, que la geografia de l'origen d'una part significativa dels colons de Muro tenga relació directa o de proximitat amb els feus dels senyors a Catalunya, obliga a plantejar-se com s'organitzà la colonització dels diferents senyories feudals. I, més concretament, si el cas de Muro i Santa Margalida pot tenir semblances a la dels territoris tenguets per magnats i porcioners de Catalunya (com els del bisbe de Barcelona, els del vescomte de Bearn o els d'en Bernat de Santa Eugènia) o si, contràriament, només n'hauria estat una excepció.

BIBLIOGRAFIA CITADA

- AA.VV. (1995): *Antroponimia y sociedad. Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*. Valladolid.
- AA.VV. (2002): *Personal names studies of medieval Europe: social identity and familiar structures*. Michigan.
- Alomar, G. (1978): *Cátaros y occitanos en el reino de Mallorca*. Palma.
- Alomar, G.; Rosselló, R. (1989): *Història de Muro*. 1229-1349. Vol II, Mallorca.
- Beck, Patrice (2002): «Personal naming among the rural populations in France at the end of the middle ages». *Personal names studies of medieval Europe: social identity and familiar structures*. Michigan. Pàg. 143-156.
- Colomina, J. (1999): *Dialectologia catalana. Introducció i guia bibliogràfica*. Alacant.
- Cursente, B. (2002): «The french Midi reflected in personal names». *Personal names studies of medieval Europe: social identity and familiar structures*. Michigan. Pàg. 87-96.
- Guinot, E. (1999): *Els fundadors del Regne de València. Repoblament, antroponímia i llengua a la València medieval*. València.
- Laliena, C. (1995): «Los sistemas antroponímicos en Aragón durante los siglos XI i XII». *Antroponimia y sociedad. Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*. Valladolid. Pàg. 231-258.
- Laliena, C. (2002): «Personal names, immigrations, and cultural change: Francos and muslims in the medieval crown of Aragon». *Personal names studies of medieval Europe: social identity and familiar structures*. Michigan. Pàg. 121-130.
- Mallorquí, E. (1999): «Homes, viles i masos (Cruïlles, 1319) », Congost, R.- To, Ll. (Eds.): *Homes, masos, història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX)*, Barcelona.
- March, J. F.; Rosselló, R. (1981): *Història de Santa Margalida. De la prehistòria al segle XVI*, Mallorca.
- Marsà, F. (1977): *Onomàstica barcelonina del segle XIV*, Barcelona.
- Mas, A. (1994): «El procés repoblador a Mallorca durant la primera meitat del segle XIV. Una aportació al seu estudi», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Palma, Tom 50, Pàg. 167-198.
- Mas, A. (2001): «Algunes consideracions sobre l'ús de la toponomàstica i de l'etimologia com a font per a l'estudi de l'origen dels 'repopladors' de mallorca (Segles XIII-XIV)», *Mayurqa*, Palma, 26, 123-143.
- Mas, A. (2002): *Re població o colonització? Indígenes, colons i esclaus a la Mallorca medieval*. Memòria de llicenciatura, Universitat de les Illes Balears.
- Mas, A. (2002b): «Colonització feudal i canvi toponímic a la Mallorca rural (1230-1350). El cas de la parròquia de Santa Margalida», *Congrés internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*. València.
- Mas, A. (2003): «Petits senyors i grans pagesos. Diferenciació i conflictivitat social a la ruralia de Mallorca», *El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*. València, 465-502.
- Mas, A.; Monjo, J. (2003): «Femenia: un llinatge toponímic mallorquí». Comunicació presentada a la XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Universitat de les Illes Balears. Binissalem, 22 de març de 2003 (en premsa).
- Miralles, J. (1997): *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV*, Barcelona.
- Moll, F. de B. (1982): *Els llinatges Catalans. (Catalunya, País Valencià, Illes Balears)*. Assaig de divulgació lingüística. Segona Edició molt augmentada. Mallorca.
- Pujol, M. (1997): *La vila de Roses (segles XIV-XVI)*. Aproximació a l'urbanisme, la societat i l'economia a partir dels capbreus del monestir de Santa Maria de Roses (1304-1565), Roses.
- Quadrado, J. M. (1850): *Historia de la conquista de Mallorca. Crónicas inéditas de Marsili y de Desclot en su testo lemosín vertida la primera al castellano y adcionadas con numerosas notas por Don José María Quadrado Archivero del Antiguo Reino*. Palma.
- Santamaría, A. (1986): «Comunidades occitanas en la conquista y repoblación de Mallorca», *El regne de Mallorca i el sud francès*. Palma, 1986, 9-19.

- Santamaría, A. (1990): *Ejecutoria del Reino de Mallorca*, Palma.
- Soldevila, X. (2001): «L'emigració baix-empordanesa a les Illes Balears a l'edat mitjana (El cas de la plana del Baix Ter, 1290-1348)», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. núm. 57. Mallorca. Pàg. 303-312.
- Soto, R. (1982), «Sobre mudéixars a Mallorca fins a finals del segle XIII», *Estudis de Prehistòria, d'Història de Mayurqa i d'Història de Mallorca dedicats a Guillem Rosselló i Bordoy*, Palma, 197-221.
- Soto, R. (1991): *L'ordenació de l'espai i les relacions socials a mallorca en el segle XIII (1229-1301)*. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona. (Els números romans es refereixen al volum de la tesi).
- Soto, R. (1994): «La situació dels andalusins (musulmans i batejats) a Mallorca després de la conquesta catalana de 1230», *Mélanges de la Casa de Velázquez*, XXX (1), Madrid, 167-206.
- To, Ll. (1995): «Antroponimia de los condados catalanes (Barcelona, Girona y Osona, siglos X-XII)». *Antroponimia y sociedad. Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*. Valladolid. Pàg. 231-258.
- To, Ll. (2002): *Personal names studies of medieval Europe: social identity and familiar structures*. Michigan. Pàg. 53-66.
- Veny, J. (2002): *Els parlars catalans (Síntesi de dialectologia)*. Barcelona.
- Verger, J. (1884): *Breve historia de la villa de Santa Margarita escrita en latín por el Dr. Juan Verger Presbítero y Rector de dicha villa traducida al castellano por Don Simón Alzina traducida al castellano por D. Simón Alzina Presbítero y Rector de N. Señora de la Sapiciencia. Año de 1830*, Palma. [L'original data del segon quart del segle XVIII].
- Zientara, B. (1985): «Les grandes migrations des XIIè-XVIè siècles en Europe de centre-est», *Studia Historiae Oeconomicae*, vol. 18, Poznań.

APÈNDIX

1. Prenoms masculins a Muro i a Santa Margalida (persones que apareixen identificades amb el sobrenom)

Núm.	Prenom	Nombre	%
1	Alió	1	0,3
2	Andreu	1	0,3
3	Antoni	2	0,5
4	Arnau	25	6,7
5	Bartomeu	11	3
6	Benvegut	1	0,3
7	Berenguer	32	8,6
8	Bernat	48	12,9
9	Borràs	2	0,5
10	C.	1	0,3
11	Castelló	1	0,3
12	Domingo	2	0,5
13	Esteve	1	0,3
14	Estrany	1	0,3
15	Ferranet	1	0,3
16	Ferrer	8	2,2
17	Francesc	3	0,8
18	Garcies	1	0,3
19	Guerau	2	0,5
20	Guillem	51	13,7
21	Jaume	9	2,4
22	Joan	18	4,8
23	Jordà	1	0,3
24	Lluc	1	0,3

Núm.	Prenom	Nombre	%
25	Maimó	2	0,5
26	Marimon	2	0,5
27	Marquès	1	0,3
28	Martí	1	0,3
29	Mateu	1	0,3
30	Miró	1	0,3
31	Montserrat	1	0,3
32	Omer	1	0,3
33	Orset	1	0,3
34	Pasqual	2	0,5
35	Peiró	1	0,3
36	Pere	95	25,5
37	Ponç	1	0,3
38	Ramon	26	7
39	Ramon Guillem	1	0,3
40	Renovard	1	0,3
41	Rigo	1	0,3
42	Romeu	2	0,5
43	Saït	1	0,3
44	Salvador	1	0,3
45	Simó	2	0,5
46	Ulset	1	0,3
47	Vidal	2	0,5

2. Prenoms femenins a Muro i a Santa Margalida (persones que apareixen identificades amb el sobrenom)

Prenom	Núm.	Prenom	Núm.
Adalida	1	Ferrera	2
Adelaida	2	Francesca	1
Angoixada	2	Girona	1
Arsenda	2	Guevara	1
Avinent	1	Guillema	4
Barcelona	2	Maria	5
Benveguda	4	Morera	1
Berenguera	1	Ramona	5
Bernarda	2	Romia	1
Brunissenda	1	Saura	4
Dolça	2	Saurina	2
Elicsenda	3	Serena	1
Ermessén	3	Sibila	1
Ermessenda	6	Tolosa	1
Esclarmonda	1	Valença	1
			64

3. Designacions toponímiques i gentilicis documentats

a) d'origen desconegut.

Carrà, de	Goutart
Ferrer de Goutard	Roig de Paterna
Gontard	

b) topònims o gentilicis occitans.

Malbosc, de	Provençal d'Hero
Mandoli, de [de Marsella]	Tolrà/Tolzà

c) topònims o gentilicis aragonesos.

Aragonès

d) topònims andalusins.

<i>Columbars, de</i>	Lluc-roig, de/ <i>Luch Roig, de</i>
<i>Dominici de Columbars</i>	Marjal, sa
<i>Feminia, de *</i>	Muro, de

e) designacions toponímiques genèriques identificades com a noms de població de Catalunya a l'edat mitjana i topònims genèrics existents a Catalunya.

Abellar	Padrina, de
Alzina, d'	Palau, de
Bosc	Pau, de
Busquet	Port
Carrera/Carrera, de	Prats
Casanova	Puig/Podio, de
Cases Noves, de	Riera
Castell	Risec
Castellnou, de	Rovira
Castilione, de	Sala
Coll/ Coll, de	Sales, de
Coma	Serra
Corbera, de	Serrà
Eres, ses	Sitges
Figuera	Soler/Soler, des
Font/Font de Maria/Fonte, de	Sot
Garriga	Torre/Turre, de [sa Torre]
Hort, d'	Torrent
Joan d'Aguiler	Ventallol
Montagut, de	Vidal de Puig
Olivera, s'	Vilalta
Olives, de / Olivis, de	Vilanova, de

f) topònims o gentilicis catalans

	Comarca
Abadenques, de	català (Gironès)
Almussara	català (Baix Camp)
Alòs, d'	català (Noguera)
Amer, d'	català (Selva)
Balsereny	català (Bages)
Barchinoni/Barsaloni	català (Barcelonès)
Bardoi	català (Conflent, Vallès Occidental)
Bellvef/Bellvef, de	català (Baix Penedès, Segarra, Pallars Jussà, Pallars Sobirà)
Bernat de Torrella	català (Baix Empordà)
Besalú	català (Garrotxa)
Bianya, de	català (Garrotxa)
Campfullós, de/Campfuyllós, de	català?
Cantallops	català (Alt Empordà)
Cardona de Roqueta	català (Anoia, Baix Empordà i altres)
Castell de Girona	català (Gironès)
Castellet, de/Castelleto, de	català (Alt Penedès, Vallès Oriental, Noguera, Bages, Pallars Jussà, Bages, Baix Cinca)
Cerdà	català (Cerdanya)
Cerdanyola, de	català (Berguedà, Vallès Occidental)
Cerdó	català (Cerdanya)
Codines, de	català (Oso, Vallès Oriental)
de Comabela de Montecalbo	català (Conca de Barberà)
Deudé de Manresa	català (Bages)
Far, des	català (Alt Empordà, Segarra, Berguedà, Selva, Vallès Oriental, Maresme, Rosselló)
Fontclara	català (Baix Empordà, Rosselló)
Formiguera	català (Capcir)
Fortià, de	català (Alt Empordà)
Franciac, de	català (Selva)
Gàrdia, de/Guàrdia/Guàrdia	català (diversos)
Granollers, de	català (Vallès Oriental, Osona, Gironès)
Guixar	català (Conflent)
Ivorra, d'	català (Segarra)
Lagostera, de/Locustaria, de	català (Gironès)
Lledó	català (Baix Penedès, Barcelonès, Matarranya, Vallès Oriental, Alt Empordà, Baix Empordà, Alt Empordà, Matarranya, Alt Penedès)
Llofriú, de	català (Baix Empordà)
Llorenç/Llorenç, de	català (Noguera, Baix Penedès, Urgell)
Maçanet/Maçanet, de	català (Baix Empordà, Selva)
Martorell	català (Baix Llobregat, Selva)

	Comarca
Mataroni	català (Maresme)
Merola, de	català (Berguedà, Ripollès)
Molet/Mollet, de	català (Alt Empordà, Gironès, Vallès Oriental)
Monte albo, de	català (Conca de Barberà)
Montserrat	català (Bages)
Ódena	català (Anoia)
Osona, de	català (Oso)
Palet/Paleti	català (Rosselló)
Pedardell, de	català (Alt Empordà)
Pedró, de	català (Selva i altres)
Pera, sa	català (Baix Empordà, Garrotxa, Vallès Occidental)
Perdines	català (Osona, Ripollès)
Perelló	català (Rosselló, Alt Empordà)
Perera, sa/Perera	català (Alt Penedès, Cerdanya)
Perpinyà	català (Rosselló)
Pertegàs, de [de Barcelona]	català (Vallès Oriental)
Pujol de Banyoles	català (Pla de l'Estany)
Ramis	català (Gironès)
Roses	català (Alt Empordà)
Rosselló	català (Rosselló)
Salles	català (Baix Empordà, Bages, Rosselló)
Salou	català (Gironès, Bages, Tarragonès)
Sant Esteve d'Areu	català (Pallars Sobirà)
Sant Feliu, de	català (Baix Llobregat, Rosselló, Noguera, Baix Empordà, Bages, Vallès Occidental)
Santa Oliva, de	català (Baix Llobregat, Baix Penedès)
Santmartí, de	català (bisbat de Girona)
Sarrià, de	català (Gironès, Barcelonès)
Seva, de	català (Osona)
Solanes	català (Solsonès)
Solsona	català (Solsonès)
Surriu de Girona	català (Gironès)
Torrella, de/Torroela	català (Baix Empordà)
Urgel, d'	català (Urgell)
Vallis lobera	català (diversos)
Valls, de/ Vails, de	català (Alt Camp, Solsonès)
Verdera, sa/Verdera, de	català (Alt Empordà)
Vilar de Girona	català (Gironès)

4. Persones documentades en els termes de Muro i Santa Margalida en el segle XIII

SEXE: H: home; D: dona;

DESIGNACIÓ TOPONÍMICA: ?[cat] i català?: d'origen català?; ANDALUSÍ: designació toponímica andalusina; occ: occità; arag.: aragonès; ?: desconegut.

PARRÒQUIA: Mu: Muro; SM: Santa Margalida.

REFERÈNCIA: ARM: Arxiu del Regne de Mallorca; APSM: Arxiu Parroquial de Santa Margalida; Verger: Verger, J.(1884); March-Rosselló: March, J. F.; Rosselló, R. (1981). Les xifres aràbigues sense cap altra indicació provenen d'Alomar, G.; Rosselló, R. (1989).

Les referències en lletra rodona provenen de bibliografia o de fonts més tardanes; les que apareixen en cursiva procedeixen de la consulta directa de documents.

Núm.	Any	Prenom	Llinatge	Altra informació	Parròquia	Sexe	Designació toponímica	Referència
1	1285 (...)		Bernat		Mu	H		179 ARM ECR 350
2	1283 (...)		P.		SM	H		260-261 v
3	1288	Abadenques	Ferrer		Mu	H	català (Gironès)	181
4	1240	de	Guillem		Mu	H	(Gironès)	165
5	1288	Abellar	Montserrat		Mu	H	? [cat]	181
6	1255	Aboret	Pere		Mu	H		172
				<i>qui alias per gentes voccaris Maymon habitatori Sancte Margarite de Muro</i>				ARM ECR 348 f. 109
7	1273	Aham*	Matheo		SM	H		
8	1274	Albertes, ses	Pere	llibert (?) (que fou de Pere Debrea)	Mu	H		177
9	1260	Almussara	Bernat		SM	H	català (Baix Camp)	APSM
10	1250	Alòs, d'	Arnau		SM	H	(Noguera)	Verger
11	1234	Alzina, d'	Ramon		Mu	H	? [cat]	164
12	1297	Amat	Bartomeu		Mu	H		187
13	1285	Amer, d'	Antoni		Mu	H	català (Selva)	180
14	1234	Andreu	Pere	germà d'en Guillem d'Abadenques <i>filio d'en Xanxo Aragonès</i>	Mu	H	català (Gironès)	164 ARM ECR 348
15	1273	Aragonès	Garssias	<i>habitatori d'Artan</i>	SM	H	Arag.	f. 102 March- Rosselló
16	1242	Aramon	Berenguer		SM	H		
17	1273	Arnau	Guillem		Mu	H		177
18	1289	Arnau	Pere	difunt (hereus)	Mu	H		185

19	1289	Asbergat	Rigo, ser	cavaller?	Mu	H		186
20	1241	Aurenga	Berenguer		Mu	H		167
21	1234	<i>Barchinoni</i>	Alqueria (d'en)		Mu	H	català (Barcelonès)	164
22	1285	Bardoi	Guillem		SM	H	català (Con, Vallès Occidental)	March- Rosselló ARM RP 2035 f.
23	1316	<i>Barsaloni</i>	<i>Petri</i>		SM	H	(Barcelonès)	55-56v
24	1283	Bartomeu	Pere		Mu	H		179
25	1240	Batjat	Joan	batjat	Mu	H		165
26	1285	Batle	Pere		Mu	H		179
27	1289	Balsereny	Pasqual		Mu	H	català (Bages)	182
28	1285	Bellveí	Pere		SM	H	català (Baix Penedès, Segarra, Pallars Jussà, Pallars Sobirà)	March- Rosselló
29	1289	Bellveí, de	Guillem		Mu	H	català (Baix Penedès, Segarra, Pallars Jussà, Pallars Sobirà)	183
30	1289	Bellveí, de	Pere	fill de Guillem de Bellveí	Mu	H	català (Baix Penedès, Segarra, Pallars Jussà, Pallars Sobirà)	183
31	1241	Bernat	Pere	de Torrella	Mu	H	Empordà)	166
32	1285	Berners	Bernat		Mu	H		180
33	1297	Besalú	Pere		Mu	H	català (Garrotxa)	187
34	1291	Abella, s' 1273 (aba 35 ns)	Guerau	rector de Santa Margalida	SM	H		ARM ECR 644 f. 35 (Rosselló) ARM PN M-3 f. 88v
35	1273	<i>Blanchas</i>	<i>Bno.</i>		SM	H	català (Garrotxa)	ARM ECR 348 f. 69
37	1260	Bonet	Ramon		Mu	H		174
38	1262	Bosc	Guillem	fill de Pere Bosch	Mu	H	? [cat]	174

39 1256 Bosc 1273 (aba 40ns) <i>Bovis</i>	Guillem <i>Berengario</i>	difunt <i>clerico</i>	Mu SM	H H	? [cat]	172 ARM PN M-3 f. 88v
41 1243 Brana	Ramon		Mu	H		167
42 1256 Brandi	Berenguer		Mu	H		172
43 1256 Brandi	Bernat		Mu	H		172
44 1316 <i>Burqueti</i>	<i>Berengariis</i>		SM	H		ARM RP 2035 f. 55-56v ARM RP 2035 f.
45 1316 <i>Busquet</i>	<i>en</i>		SM	H	? Cat	55-56v
46 1263 <i>Busquet</i>	Ramon	difunt	Mu	H	? Cat	174
47 1272 <i>Cabrer</i>	Pere		Mu	H		175
48 1272 <i>Cabron</i>	<i>P.</i>		SM	H		ARM ECR 348 f. 53v
Campfullós, 49 1285 de	Guillem		SM	H	atalà?	March- Rosselló
<i>Campfuyllós,</i> 50 1273 de	<i>P.</i>	<i>habitori</i> <i>parrochie Sancte</i> <i>Margarite de</i> <i>Muro</i>	SM	H	atalà?	ARM ECR 348 f. 113 v
<i>Campfuyós,</i> 51 1283 de	<i>Bn.</i>		SM	H	atalà?	ARM ECR 350 230-230 v
52 1274 <i>Canorat</i>	Pere		Mu	H		178
53 1285 <i>Canorat</i>	Ramon		Mu	H		179
54 1285 <i>Cantallops</i>	Arnau		Mu	H	atalà (Alt Empordà)	180
55 1285 <i>Cantallops</i>	Joan		SM	H	atalà (Alt Empordà)	March- Rosselló
56 1275 <i>Carbonel</i>	<i>En</i>		SM	H		ARM ECR 348 f. 149
57 1239 <i>Cardona</i>		de Roqueta	SM	H	atalà (Anoia, Baix Empordà i altres)	perg. Rp- XIII núm. 51 (Rosselló)
58 1289 <i>Carneró</i>	Antoni		Mu	H		182
59 1289 <i>Carneró</i>	Arnau		Mu	H		182
60 1248 <i>Carrà, de</i>	Berenguer		Mu	H	?	170
61 1248 <i>Carrà, de</i>	Pere		Mu	H	?	170
62 1273 <i>Carrera</i>	Berenguer		Mu	H	? [cat]	177
63 1248 <i>Carrera</i>	Bernat		Mu	H	? [cat]	170
64 1273 <i>Carrera</i>	Pere		Mu	H	? [cat]	176
65 1285 <i>Carrera</i>	Simó		Mu	H	? [cat]	180
66 1257 <i>Carrera, de</i>	Ramon	rector de l'església de Sant Joan de Muro	Mu	H	? [cat]	173

67	1253	Casanova	Ferrer		SM	H	? [cat]	Biblioteca de la Reial 1-141-26 ARM ECR 350 227-228v
<i>Cases</i>								
68	1283	<i>Noves, de</i>	<i>Bartholomei</i>	jurista, fill de Berenguer Castell de Girona	SM	H	? [cat]	
69	1274	Castell	Berenguer		Mu	H	català (Gironès)	177
70	1285	Castell	Guillem		SM	H	? [cat]	March-Rosselló
71	1256	Castellet, de	Bernat	militar	SM	H	? [cat]	ARM ECR 333
<i>Castelleto,</i>								
72	1316	<i>de</i>	<i>Romeum</i>		SM	H	català (Alt Penedès, Vallès Oriental, Noguera, Bages, Pallars Jussà, Bages, f. 156)	ARM RP 2035 f. 55-56v
<i>Castellnou,</i>								
73	1285	<i>de</i>	Alió		SM	H	? [cat]	March-Rosselló ARM AT armari 14 plec 32 núm. 34
<i>Castilione,</i>								
74	1270	<i>de</i>	<i>Guilelmi</i>	fill de Pere de Castelló i de Girona	SM	H	? [cat]	ARM AT armari 14 plec 32 núm. 34
<i>Castilione,</i>								
75	1270	<i>de</i>	<i>Petri</i>	<i>quondam</i>	SM	H	? [cat]	núm. 34
76	1250	Cavaller	Pere		Mu	H		171
77	1280	Cerdà	Bernat		Mu	H	català (Cerdanya)	178
<i>Cerdanyola,</i>								
78	1243	<i>de</i>	Bernat		Mu	H	català (Berguedà, Vallès Occidental)	167
79	1289	Cerdó	Bernat		Mu	H	català (Cerdanya)	184
80	1273	Sitges	Pere	difunt	Mu	H	? [cat]	176
81	1289	Cilià	Joan		Mu	H		182
82	1250	Cledera	Jaume		SM	H		Verger
83	1273	<i>Clauel</i>	<i>Bg.</i>		SM	H		ARM

						ECR 348 f. 68
84	1262 Coll	Pere		Mu	H ? [cat]	174
85	1289 Coll	Ramon		Mu	H ? [cat]	182
86	1260 Coll, de	Pere		SM	H ? [cat]	Verger ARM ECR 348
	<i>Columbars,</i>					
87	1273 de	<i>Bernardi</i>		SM	H ANDALUSÍ	f. 72
88	1256 Coma	Pere		Mu	H ? [cat]	172
						March- Rosselló
89	1285 Corbalesca	Ferrer		SM	H	
90	1248 Corbera, de	Arnau		Mu	H ? [cat]	170
91	1289 Cruquell	Guillem		Mu	H	182
					català (Oso, Vallès Oriental)	
92	1289 Codines, de	Pere		Mu	H	182
						March- Rosselló ARM RP 2035 f.
93	1285 Dalmau	Pere		SM	H	55-56v
						ARM PN M-3 f. 88v
94	1316 Davini	<i>Guillelmi</i>		SM	H	
					català (Conca de Barberà)	
95	1238 de Comabela	<i>Bartholomeo</i>	<i>de Montecalbo</i>	SM	H	181
96	1288 Dent	Guillem		Mu	H	176
97	1273 Clòs, des	Joan		Mu	H	
					català (Bages)	210
98	1231 Deudé	En	de Manresa	Mu	H	Biblioteca de la Reial 1- 141-26
99	1253 Devini	Guillem		SM	H	APSM ARM AT plec 30 núm. 234
100	1260 Domènec	Pere	d'Hero	SM	H ANDALUSÍ	
						ARM ECR 348
101	1295 Dominici	<i>Ferrario</i>		SM	H	
			<i>de Columbars; parrochie Sancte Margarite de Muro</i>			
102	1273 Dominici	P.		SM	H ANDALUSÍ	f. 72
			<i>filius predictorum (P. Dominici)</i>			ARM ECR 348
103	1273 Dominici]	P.		SM	H ANDALUSÍ	f. 72
						ARM ECR 350 227-228v
104	1283 Eres, ses	P.		SM	H ? [cat]	173
105	1257 esclau		batiat	Mu	H	March- Rosselló
106	1242 Escuder	Berenguer		SM	H	165
107	1240 Escuder	Bernat		Mu	H	March- Rosselló
108	1285 Escuder	Bernat		SM	H	

109 1242	Escuder	Jaume		SM	H		March- Rosselló
110 1234	Escuder	Pere		Mu	H		164
			<i>condam parrochiani eiusdem parrochie (Sancte Margarite)</i>				ARM ECR 348 f. 58v
111 1272	<i>Escuderii</i>	<i>Petri</i>		SM	H		March- Rosselló
112 1285	Església	Pere		SM	H		Biblioteca de la Reial 1- 141-26
113 1234	Esteve	Pere		SM	H		169
114 1247	Estruç	Pere		Mu	H		177
115 1274	Fabre	Pere		Mu	H		
							català (Alt Empordà, Segarra, Berguedà, Selva, Vallès Oriental, Maresme, Rosselló)
116 1289	Far, des	Pere	difunt (hereus)	Mu	H		185 Biblioteca de la Reial 1- 141-26
117 1299	Febrer	Pere		SM	H		
			fill d'Ermessenda, muller d'en Pere Rosselló i el seu primer marit, Pere March				
118 1291	Feliu	Jordà		Mu	H		186
119 1291	Feliu	Marimon		Mu	H		186
							ARM ECR 350
120 1283 *	<i>Femínia, de</i>	<i>Maymoni</i>		SM	H	ANDALUSÍ	227-228v
121 1289	Ferrer	Francesc		Mu	H		183
122 1285	Ferrer	Guillem		Mu	H		179
			de Santa Margalida de Muro				ARM ECR 354 f. 198 (Rosselló)
123 1297	Ferrer	Pere		SM	H		March- Rosselló
124 1285	Ferrer	Ramon		SM	H		
	<i>Ferrer de</i>						
125 1241	<i>Goutard</i>	Arnau		Mu	H	?	166
126 1289	Ferrera	Ramona		Mu	D		184
	1273 (aba						ARM PN M-3 f. 88v
127 ns)	<i>Ferrielli</i>	<i>Petro</i>		SM	H		
128 1240	Ferriol	Pere		Mu	H		210

129 1289	Figuera	Bernat		Mu	H ? [cat]	184
						ARM perg. A- XIII núm. 70
130 1293	Figuera	Ramon		SM	H ? [cat]	(Rosselló)
131 1285	Flor	Guillem		Mu	H	179
						ARM RP 2035 f.
132 1316	<i>Fonoy</i>	<i>Poncii</i>		SM	H	55-56v
133 1250	Font	Francesc		SM	H ? [cat]	Verger
134 1250	Font	Jaume		SM	H ? [cat]	Verger
135 1273	Font	Marimon		Mu	H ? [cat]	176
136 1285	Font	Martí		Mu	H ? [cat]	181
						March- Rosselló
137 1285	Font	Miró		SM	H ? [cat]	ARM RP 2035 f.
						55-56v
138 1316	<i>Font</i>	<i>Bernardi</i>	de Maria	SM	H ? [cat]	català (Baix Empordà, RosSelvaló)
139 1285	Fontclara	Pere		Mu	H	180
						ARM ECR 350 265 v
140 1283	<i>Fonte, de</i>	<i>G.</i>	<i>de Sancta Margarita</i>	SM	H ? [cat]	català
141 1288	Formiguera	Guillem		Mu	H (Capcir)	181
						català (Alt Empordà)
142 1243	Fortià, de	Joan		Mu	H	167
						català
143 1260	Franciac, de	Joan		Mu	H (Selva)	174
						català
144 1260	Franciac, de	Pere		Mu	H (Selva)	174
145 1285	Frigola	Pere		Mu	H	181
146 1256	Fuiner	Pere		Mu	H	172
			nebot d'en Berenguer			
147 1297	Fullà	Benventut	Martorell	Mu	H	188
148 1289	Galia	En		Mu	H	184
149 1280	Garcia	Pere		Mu	H	178
						ARM perg. Rp- XIII núm. 51
150 1239	Gàrdia, de	Pere		SM	H (diversos)	(Rosselló)
						March- Rosselló
151 1285	Garriga	Guillem		SM	H ? [cat]	ARM RP 2035 f.
						55-56v
152 1316	<i>Garriga</i>	<i>en</i>		SM	H ? [cat]	March- Rosselló
153 1285	Gassó	Arnau		SM	H	Rosselló

154 1260 Gassó	Berenguer		SM	H	Verger
		<i>habitori parrochie Sancte Margarite de</i>			ARM
155 1273 Gasson	Bno.	<i>Muro</i>	SM	H	ECR 348 f. 113
		<i>filii tuus (Bno. Gasson)</i>			ARM ECR 348 f. 113
156 1273 Gasson]	Estrayn		SM	H	
157 1273 Gatell	Ferrer		Mu	H	176
158 1289 Galceran	Pere	sastre	Mu	H	182
159 1255 Gaud	Joan		Mu	H	172
160 1254 Gaud	Ramon		Mu	H	171
161 1289 Gener	Bernat		Mu	H	182
162 1285 Gener	Guillem		Mu	H	180
163 1297 Genera	dona		Mu	H	187
164 1289 Gontard	Guillem		Mu	H ?	183
					March- Rosselló
165 1242 Gostar	Bernat		SM	H	
166 1285 Goutart	Pere		Mu	H ?	179
167 1270 Goxat	Guillem		Mu	H	210
					català (Vallès Oriental, Osona, Gironès)
Granollers, 168 1260 de	Adelaida	Vidua de Ramon de Verdera	Mu	D	173
		batiat, fill d'en			
169 1273 Gual	Guillem	Pere Simó	Mu	H	176
170 1288 Gual	Pere	fill de Joan Gual	Mu	H	181
171 1288 Gual	Joan	pare de Pere Gual	Mu	H	181
					ARM RP 2035 f. 55-56v Biblioteca de la Reial 1- 141-26 ARM ECR 350 230-230 v
172 1316 Guardia	Arnaldi		SM	H	(diversos)
		fill de Pere i de Saurina			català (diversos)
173 1253 Guàrdia	Berenguer		SM	H	
174 1283 Guerrer	A.		SM	H	
175 1289 Guillem	Bernat		Mu	H	182
176 1289 Guitard	En	difunt (hereus)	Mu	H	183
177 1297 Guitard	Jaume		Mu	H	188
					català (Conflent)
178 1297 Guixar	Bernat		Mu	H	187
					March- Rosselló
179 1285 Hort, d'	Jaume		SM	H ? [cat]	
					March- Rosselló
180 1285 Humbert	Arnau		SM	H	
					català (Segarra)
181 1260 Ivorra, d'	Berenguer		SM	H	APSM
		rector de Santa			català
182 1243 Ivorra, d'	Berenguer	Margalida	Mu	H	(Segarra) 167

183	1234	Joan	Ramon		Mu	H		164
184	1257	Joan	Joan	d'Aguiler	Mu	H	? [cat]	173
185	1273	Jover	Bartomeu		Mu	H		177
186	1240	Jover	Ramon		Mu	H		165
187	1273	Juer	Bartomeu		Mu	H		177
								ARM AT
								armari 14
								plec 32
								núm. 34
188	1270	<i>de</i>	<i>Petri</i>	<i>Lagostera,</i>	SM	H	català (Gironès) català (Baix Penedès, Barcelonès, Matarranya, Vallès Oriental, Alt Empordà, Baix Empordà, Alt Empordà, Matarranya, Alt Penedès)	180
189	1285	Lledó	Pere		Mu	H	català (Noguera, Baix Penedès, Urgell)	166
190	1241	Llorenç	Bernat		Mu	H	català (Noguera, Baix Penedès, Urgell)	169
191	1247	Llorenç	Esteve		Mu	H	català (Noguera, Baix Penedès, Urgell)	186
192	1289	Llorenç	Pere		Mu	H	català (Noguera, Baix Penedès, Urgell)	182
193	1285	Llorenç, de	Borràs		SM	H	Urgell)	March- Rosselló
194	1247	Lluc Roig, de	Guillem,	germà de Joan de	SM	H	ANDALUSÍ	March- Rosselló
195	1247	Lluc Roig, de	Joan	germà de Guillem de Lluc roig	SM	H	ANDALUSÍ	March- Rosselló
196	1285	Lluc-roig, de	Pere		SM	H	ANDALUSÍ	March- Rosselló
197	1289	Llull	Ramon		Mu	H		182
								ARM AT
								plec 30
198	1295	<i>de</i>	<i>Franciscus</i>	<i>Locustaria,</i>	SM	H	(Gironès)	núm. 234
199	1316	<i>Luch Roig,</i>	<i>Bernardus</i>		SM	H	ANDALUSÍ	ARM RP

	<i>de</i>						2035 f. 55-56v ARM RP 2035 f. 55-56v
	<i>Luch Roig,</i>						
200	1316 <i>de</i>	<i>Petri</i>		SM	H	ANDALUSÍ català (Baix Empordà)	Verger
201	1260 Llofriu, de	Berenguer		SM	H	occ	171
202	1250 Malbosc, de	Renovard	Cavaller	Mu	H		181
203	1285 Malferit	Pere		Mu	H		Biblioteca de la Reial 1- 141-26
204	1253 Maliver?	Pere		SM	H		169
205	1248 Mandoli, de	Joan	de Marsella difunt, primer marit d'Ermessenda, muller d'en Pere	Mu	H	occ	
206	1291 Marc	Pere	Rosselló pare d'en Pere	Mu	H		186
207	1273 Marín	Berenguer	Marín	Mu	H		177
208	1273 Marín	Pere	Batiat	Mu	H		177
209	1273 Marín	Pere		Mu	H		177
210	1289 Martí	Romeu	difunt (hereus)	Mu	H		185
211	1240 Martí	Arnau	batiat	Mu	H		165
212	1297 Martorell	Bartomeu		Mu	H	català (Baix Llobregat, Selva)	187
213	1285 Martorell	Berenguer		Mu	H	català (Baix Llobregat, Selva)	180
214	1240 Martorell	Ramon		Mu	H	català (Baix Selva)	165
215	1241 Mascarell	Pere		Mu	H		166
216	1293 Mascaró	Berenguer		Mu	H		186
217	1285 Maçanet	Guerau		Mu	H	català (Baix Empordà, Selva)	180
218	1285 Maçanet, de	Arnau	germà de Pere de Massanet	Mu	H	català (Baix Empordà, Selva)	180
219	1285 Maçanet, de	Bartomeu	fill de Pere de Massanet	Mu	H	català (Baix Empordà, Selva)	180
220	1285 Maçanet, de	Guillem	germà de Pere de Massanet	Mu	H	català (Baix Empordà, Selva)	180
221	1285 Maçanet, de	Pere	testador	Mu	H	català (Baix Empordà, Selva)	179
222	1260 <i>Mataroni</i>	Joan		SM	H	català	Verger

223	1262	Mateu	Pere		Mu	H	(Maresme)	174
224	1287	Merola, de	Salvador	rector de Sant	Mu	H	català	181
225	1285	Mestre	Arnau	Joan de Muro	Mu	H	(Berguedà, Ripollès)	180
226	1262	Miquel	Arnau	fill i hereu de Pere	Mu	H		174
227	1289	Molera	Ferranet	Bosch	Mu	H		185
				cavaller	Mu	H		
228	1285	Molet	Bernat		Mu	H	català (Alt Empordà, Gironès, Vallès Oriental)	180
229	1289	Mollet, de	Pere		Mu	H	català (Alt Empordà, Gironès, Vallès Oriental)	182
230	1273	Monge	Domingo	<i>habitatori</i>	SM	H		ARM
		Montagut,		<i>parrochie Sancte</i>				ECR 348
		de		<i>Margarite de</i>				f. 113
231	1283	de	Ferrer	<i>Muro</i>	Mu	H	? [cat]	179
232	1283	<i>Monte albo,</i> <i>de</i>	<i>Bn.</i>	<i>de Sancta</i> <i>Margarita de</i> <i>Muro</i>	SM	H	català (Conca de Barberà)	ARM ECR 350 230-230 v
233	1283	<i>Monte albo,</i> <i>de</i>	<i>P.</i>		SM	H	català (Conca de Barberà)	ARM ECR 350 230-230 v
234	1283	<i>Monge]</i>	<i>A.</i>	<i>germà de Bn. de</i> <i>Monte albo</i>	SM	H		ARM ECR 350 230-230 v
235	1283	<i>Monge]</i>	<i>Domenico</i>	<i>germà de Bn. de</i> <i>Monte albo</i>	SM	H		ARM ECR 350 230-230 v
236	1283	<i>Monge]</i>	<i>Guilelmo</i>	<i>germà de Bn. de</i> <i>Monte albo</i>	SM	H		ARM ECR 350 230-230 v
237	1295	<i>Montealbo,</i> <i>de]</i>	<i>Berengarii</i>	difunt	SM	H	català (Conca de Barberà)	ARM AT plec 30 núm. 234
238	1295	<i>Montealbo,</i> <i>de]</i>	<i>Maymoni</i>	fill de Berenguer de Montblanc	SM	H	català (Conca de Barberà)	ARM AT plec 30 núm. 234
239	1285	Montserrat	Guillem		Mu	H	català (Bages)	180
240	1272	Moratoni	Bno.	<i>habitante sive</i> <i>populato</i> <i>parrochie Sancte</i> <i>Margarite de</i> <i>Muru</i>	SM	H		ARM ECR 348 f. 58v

241	1285	Morey	Berenguer		Mu	H		180
242	1289	Morre	Arnau	fill de Bernat	Mu	H		182
243	1266	Morre	Bernat		Mu	H		175
244	1297	Mulet	Berenguer		Mu	H		187
245	1266	Mulet	Bernat		Mu	H		175
								Biblioteca de la Reial 1-141-26
246	1253	Mulneri	Guillem		SM	H		ARM PN M-3 f. 88v
247	1238	<i>Mulnerii</i>	<i>Arnaldus</i>		SM	H		88v
248	1241	Muro, de	Bernat		Mu	H	ANDALUSÍ	167
								ARM ECR 350
249	1283	<i>Narbona, de</i>	<i>Bn.</i>		SM	H	occ	227-228v
250	1285	Nicolau	Pere		Mu	H		180
251	1242	Ódena	Pere		Mu	H	català (Anoia)	167
								ARM ECR 348
252	1273	<i>Olivera, s'</i>	<i>G.</i>		SM	H	? [cat]	f. 109v
								ARM ECR 350
253	1283	<i>Olivera, s'</i>	<i>R.</i>		SM	H	? [cat]	227-228v
							català (Alt Empordà, Pla de l'Estany, Noguera)	
254	1299	Olives	Joan		Mu	H		188
								ARM ECR 348
255	1273	<i>Olives, de</i>	<i>P.</i>		SM	H	? [cat]	f. 109v
								ARM ECR 348
256	1273	<i>Olivis, de</i>	<i>A.</i>	<i>quondam</i>	SM	H	? [cat]	f. 68
								ARM RP 2035 f.
257	1316	<i>Olivis, de</i>	<i>Arnaldi</i>		SM	H	? [cat]	55-56v
								ARM ECR 348
258	1273	<i>Olivis, de]</i>	<i>A.</i>	<i>fili A. de Olivis quondam</i>	SM	H	? [cat]	f. 69
259	1289	Ollar	Pere		Mu	H		184
								ARM RP 2035 f.
260	1316	<i>Osona, de</i>	<i>Simonis</i>		SM	H	català (Oso)	55-56v
261	1263	Padrina, de	Pere		Mu	H	? [cat]	174
262	1245	Palau, de	Bernat		Mu	H	? [cat]	168
263	1273	Palet	Arnau		Mu	H	català (Rosselló)	176
264	1285	Palet	Lluc		SM	H	català (Rosselló)	March-Rosselló

1273 (aba 265 ns)	<i>Paleti</i>	<i>Raymundo</i>		SM	H	català (Rosselló)	ARM PN M-3 f. 88v
266 1273	Parera, sa	Berenguer		Mu	H	català (Alt Penedès, Cerdanya)	177
267 1248	Pasqual	Joan		Mu	H		170
268 1232	Pau, de	Guillem		Mu	H	? [cat]	164
	<i>Pedardell,</i>		<i>santras fatre teu</i>				
269 1247	<i>de</i>	<i>Bernat</i>	<i>(Bernat de Pedardell)</i>	SM	H	català (Alt Empordà)	(Aguiló, 287)
			<i>cavaller nostre</i>				
			<i>(del comte</i>				
			<i>d'Empúries;</i>				
			<i>senyor de la</i>				
			<i>cavalleria de</i>				
270 1247	<i>Pedardell,</i> <i>de</i>	<i>Ramon</i>	<i>Santa Margalida)</i>	SM	H	català (Alt Empordà)	(Aguiló, 287)
271 1289	Pedró, de	Guillem		Mu	H	català (Selva i altres)	183
272 1289	Pellicer	Pere		Mu	H		184
273 1285	Pera, sa	Guillem		Mu	H	català (Baix Empordà, Garrotxa, Vallès Occidental)	180
274 1256	Perdines	Bernat		Mu	H	català (Osona, Ripollès)	172
275 1235	Pere Joan	Guillem		Mu	H		210
276 1250	Perelló	Castelló		Mu	H	català (Rosselló, Alt Empordà)	171
277 1275	Perera	Guillem	fill i hereu de Berenguer Perera	Mu	H	català (Alt Penedès, Cerdanya)	ARM ECR 350 227-228v
278 1283	<i>Perpinyà</i>	<i>P.</i>	<i>de Sancta Margarita de Muru</i>	SM	H	català (Rosselló)	ARM ECR 350 227-228v
279 1283	<i>Perpinyà]</i>	<i>Jacobo</i>	fill de Pere Perpinyà	SM	H	català (Rosselló)	ARM ECR 350 227-228v
280 1283	<i>Perpinyà]</i>	<i>Marie</i>	filla de Pere Perpinyà	SM	D	català (Rosselló)	ARM ECR 350 227-228v
281 1283	<i>Perpinyà]</i>	<i>P.</i>	fill de Pere Perpinyà i hereu universal	SM	H	català (Rosselló)	ARM ECR 350 227-228v
282 1242	Perpunt	Arsena	vídua de Pere Perpunt	Mu	H		167
283 1241	Pertegàs, de	Pere	nebot de Ramon de Pertegàs, canonge de	Mu	H	català (Vallès Oriental)	166

Barcelona					
					ARM ECR 350
284	1283 <i>Podio, de</i>	<i>Bartholomei</i>	SM	H ? [cat]	260-261 v
285	1247 <i>Ponç</i>	Ferrer	Mu	H	168
286	1285 <i>Poquet</i>	Guillem	Mu	H	180
287	1273 <i>Porquer</i>	Pere	Mu	H	177
					March- Rosselló
288	1285 <i>Port</i>	Bernat	SM	H ? [cat]	
289	1285 <i>Prats</i>	Bartomeu	Mu	H ? [cat]	180
290	1260 <i>Provençal</i>	Ramon	D'Hero	SM	H occ
291	1285 <i>Puig</i>	Bartomeu	Mu	H ? [cat]	180
292	1248 <i>Pujol</i>	Bernat	de Banyoles	Mu	H català (Pla de l'Estany)
	<i>Quarterades,</i>				
293	1289 <i>ses</i>	Jaume	Mu	H	182
					ARM ECR 350
294	1283 <i>R.</i>	<i>P.</i>	SM	H	260-261 v
295	1246 <i>Rador</i>	Berenguer	Mu	H	168
					<i>habitori</i> <i>parrochie Sancte</i> <i>Margarite de</i> <i>Muro</i>
296	1273 <i>Raffart</i>	<i>G.o.</i>	SM	H	ARM ECR 348 f. 68
297	1285 <i>Ramis</i>	Berenguer	Mu	H català (Gironès)	181
					ARM ECR 333 f. 156 (Rosselló)
298	1256 <i>Ramonell</i>	Guillem	SM	H	ARM ECR 333 f. 156 (Rosselló)
299	1256 <i>Ramonell</i>	Joan	SM	H	ARM ECR 333 f. 156 (Rosselló)
300	1256 <i>Ramonell</i>	Ramon	SM	H	ARM ECR 333 f. 156 (Rosselló)
					ARM AT armari 14 plec 32 núm. 34
301	1270 <i>Reboster</i>	<i>En</i>	SM	H	
302	1273 <i>Riba, sa</i>	Jaume	Mu	H	176
303	1285 <i>Ricart</i>	Berenguer	Mu	H	180
					ARM ECR 348 f. 149 Biblioteca de la Reial 1- 141-26
304	1275 <i>Ricolf</i>	<i>En</i>	SM	H	
305	1253 <i>Riera</i>		mossèn	SM	H ? [cat]
306	1285 <i>Risec</i>	Arnau	Mu	H ? [cat]	180

307	1285	Risec	Berenguer		Mu	H	? [cat]	180
308	1285	Risec	Pere		Mu	H	? [cat]	180
				<i>parrochie Sancte Margarite de Muro</i>				ARM ECR 348 f. 149 March- Rosselló
309	1275	Robert	Bg.		SM	H		
310	1285	Roig	Bernat		SM	H		
311	1254	Roig	Arnau	de Paterna	Mu	H	?	171
312	1234	Roig i Vives	Guillem		Mu	H		164
313	1289	Roja	Ramona		Mu	D		183
								ARM RP
314	1316	Roses	na		SM	D	català (Alt Empordà)	2035 f. 55-56v
315	1291	Rosselló	Pere		Mu	H	(Rosselló)	186
316	1241	Rovira	Ferrer		Mu	H	? [cat]	166
317	1234	Rovira	Guillem		Mu	H	? [cat]	165
318	1285	Sala	Bernat		Mu	H	? [cat]	180
							català (Baix Empordà, Bages, Rosselló)	Biblioteca de la Reial 1- 141-26
319	1275	Salles	Bernat		SM	H	català (Baix Empordà, Bages, Rosselló)	Biblioteca de la Reial 1- 141-26
320	1253	Salles	Guillem		SM	H	Rosselló)	141-26
321	1260	Sales, de	Joan		SM	H	? [cat]	APSM
322	1260	Sales, de	Pere	difunt	SM	H	? [cat]	APSM
							català (Gironès, Bages, Tar)	180
323	1285	Salou	Guillem		Mu	H	Bages, Tar)	180
324	1240	Marjal, sa	Joan		Mu	H	ANDALUSÍ	165
							català (Pallars Sobirà)	
325	1260	d'Areu	C.		Mu	H		173
							català (Baix Llobregat, Roselló, Noguera, Baix Empordà, Bages, Vallès Occidental)	
326	1245	de	Maria		Mu	D	Occidental)	168
							català (Baix Llobregat, Baix Penedès)	
327	1289	de	Pere	difunt (hereus)	Mu	H	Penedès)	183
							català (diversos)	
328	1234	de	Guillem	cavaller	Mu	H	(diversos)	164
							català (diversos)	
329	1289	de	Ramon	cavaller	Mu	H	(diversos)	185

330	1247	Sarraí franc	Omer	sarraí, abans esclau de Bernat de Torrella	Mu	H		169
331	1247	Sarraí franc	Sahit	sarraí, abans esclau de Bernat de Torrella	Mu	H		169
332	1241	sarraïns (2)		sarraïns	Mu	H		166
333	1241	Sarrià, de	Ermessenda		Mu	H	català (Gironès, Barcelonès)	166
334	1289	Sastre	Pasqual		Mu	H		184
335	1273	<i>Scuderii</i>	<i>Borrasscio</i>	<i>habitori parrochie Sancte Margarite de Muro</i>	SM	H		ARM ECR 348 f. 112
336	1273	<i>Scuderii</i>	<i>Go.</i>	<i>habitori parrochie Sancte Margarite de Muro presbiter et rectore ecclesie Sancta Margarite de Muro</i>	SM	H		ARM ECR 348 f. 111v
337	1273 (aba ns)	<i>Sencol</i>	<i>Berengario</i>		SM	H		ARM PN M-3 f. 88v Biblioteca de la Reial 1-141-26 ARM perg. A-XIII núm. 70 (Rosselló)
338	1299	Serra	Guillem		SM	H	? [cat]	ARM perg. A-XIII núm. 70 (Rosselló)
340	1260	Seva, de	Andreu		SM	H	català (Osona)	APSM
341	1289	Silvan	Guillem		Mu	H		184
342	1273	Simó	Pere	batiat? pare d'en Guillem Gual	Mu	H		176
343	1293	Soc	Berenguer		SM	H		ARM perg. A-XIII núm. 70 (Rosselló)
344	1255	Solanes	en		Mu	H	català (Solsonès)	172 Biblioteca de la Reial 1-141-26
345	1253	Soler	Guillem		SM	H	? [cat]	141-26
346	1288	Soler	Guillem		Mu	H	? [cat]	181
347	1273	<i>Soler, des</i>	<i>P.</i>	<i>filio Ferrarii des Soler habitatori parrochie Sancte Margarite de</i>	SM	H	? [cat]	ARM ECR 348 f. 110v

				<i>Muro</i>			
348	1260 Solsona	Joan		SM	H	català (Solsonès)	APSM March- Rosselló
349	1285 Sot	Berenguer		SM	H		
350	1285 Sot	Marquès		Mu	H	? [cat]	180
351	1285 Sot	Ramon		Mu	H	? [cat]	180
352	1316 <i>Sot</i>	<i>Berengarii</i>	<i>heredum</i>	SM	H	? [cat]	ARM RP 2035 f. 55-56v
353	1283 <i>Stephani</i>	<i>G.</i>	<i>de Sancta Margarita</i>	SM	H		ARM ECR 350 260-261 v
354	1283 <i>Stephani</i>]	<i>Orceto</i>	<i>filio suo (G. Stephani)</i>	SM	H		ARM ECR 350 260-261 v
355	1283 <i>Stephani</i>]	<i>Peyronum</i>	<i>filium suum (G. Stephani)</i>	SM	H		ARM ECR 350 260-261 v
356	1247 Sunyer	Arnau		Mu	H		168
357	1285 Sunyer	Pere		Mu	H		179
358	1262 Surriu	Ramon Guillem	de Girona	Mu	H	català (Gironès)	174
359	1270 Tolrà	Pere		Mu	H	occ	210
360	1273 Tolzà	Bernat		Mu	H	occ	177
361	1285 Torre	Ramon		SM	H	? [cat]	March- Rosselló
362	1249 Torrella, de	Arnau	fill de Guillem de Torella	Mu	H	català (Baix Empordà)	171
363	1247 Torrella, de	Bernat		Mu	H	català (Baix Empordà)	169
364	1232 Torrella, de	Guillem		Mu	H	català (Baix Empordà)	164
365	1270 Torrella, de	Pere		Mu	H	català (Baix Empordà)	210
366	1297 Torrent	Bernat		Mu	H	? [cat]	188
367	1252 Torrent	Vidal		Mu	H	? [cat]	171
368	1285 Torrent	Vidal		Mu	H	? [cat]	180
369	1316 <i>Torroela</i>	<i>Petri</i>		SM	H	català (Baix Empordà)	ARM RP 2035 f. 55-56v
370	1272 Trobat	Bernat		Mu	H		175
371	1285 Trobat	Bernat		SM	H		March- Rosselló ARM
372	1272 <i>Trobati</i>	<i>Bn.</i>		SM	H		ECR 348 f. 53v Archivo Ducal de Medinacel i Secc.
373	1272 <i>Turre, de</i>	<i>Petrus</i>	<i>de Maiorice miles</i>	SM	H	? [cat]	Ampurias,

						leg. 43 núm. 5818 ARM ECR 350 227-228v ARM ECR 350 230-230 v ARM M- 1 f. 87 172 187 172 164 ARM ECR 348 f. 68 March- Rosselló ARM ECR 350 230-230 v 185 180 176 210 ARM ECR 348 f. 102 181 184 March- Rosselló Biblioteca de la Reial 1- 141-26 Biblioteca de la Reial 1- 141-26 ARM ECR 348 f. 58v ARM PN		
374	1283	<i>Urgel, d'</i>	<i>Bn</i>		SM	H	català (Urgell)	
375	1283	<i>Vails, de</i>	<i>Bn.</i>		SM	H	català (Alt Camp, Solsonès)	
376	1308	<i>Vallis lobera</i>		<i>alqueria que dicitur</i>	SM	H	català (diversos)	
377	1256	<i>Valls, de</i>	Pere		Mu	H	Solsonès	
378	1297	<i>Ventallol</i>	Pere		Mu	H	? [cat]	
379	1256	<i>Verdera, de</i>	Pere	<i>cavaller</i>	Mu	H	català (Alt Empordà)	
380	1234	<i>Verdera, de</i>	Ramon		Mu	H	català (Alt Empordà)	
381	1273	<i>Verdera, sa</i>	<i>Petri.</i>		SM	H	català (Alt Empordà)	
382	1285	<i>Vey</i>	Bartomeu		SM	H		
383	1283	<i>Vidal</i>	<i>Bn.</i>		SM	H		
		Vidal de						
384	1289	<i>Puig</i>	Guillem		Mu	H	? [cat]	
385	1285	<i>Vilalta</i>	Jaume		Mu	H	? [cat]	
386	1273	<i>Vilanova, de</i>	Pere		Mu	H	? [cat]	
387	1231	<i>Vilar</i>	Pere	<i>de Girona parrochie Sancte Margarite de</i>	Mu	H	català (Gironès)	
				<i>Muro</i>	SM	H		
388	1273	<i>Vitalis</i>	<i>Bn.</i>		SM	H		
389	1285	<i>Vives</i>	Bernat		Mu	H		
390	1289	<i>Vives</i>	Pere	<i>difunt (hereus)</i>	Mu	H		
391	1285	<i>Vives</i>	Pere		SM	H		
392	1275	<i>Cerdà</i>	Ramon		SM	H	català (Cerdanya)	
393	1275	<i>Cerdà</i>	Ulzet	<i>fill de Ramon eius sorori (Barchinione, filla de P. Escuderii)</i>	SM	H	català (Cerdanya)	
394	1272		(...)		SM	D		
395	1273	<i>Adalayda</i>		<i>eius uxor (Petro</i>	SM	D		

(abans)		<i>Ferrielli</i>			M-3 f. 88v Biblioteca de la Reial 1-141-26
396 1234	Adalida	muller de Pere Esteva	SM	D	
397 1240	Angoixada		Mu	D	165
398 1260	Arsenda	filla de Pere de Castellnou i vídua de Pere de Sales	SM	D	APSM ARM AT plec 30 núm. 234
399 1295	<i>Arssendis</i>	filla de Berenguer de Montblanc	SM	D	
400 1262	Avinent	dona de Pere Coll muller de Ramon	Mu	D	174
401 1234	Barcelona	Joan	Mu	D	164
402 1272	<i>Barchinione</i>	<i>filla de P. Escuderii</i>	SM	D	ARM ECR 348 f. 58v
403 1285	Benvenguda	esposa de Bartomeu de Massanet	Mu	D	180
404 1297	Benvenguda	filla d'en Berenguer Martorell i dona d'en Berenguer Mulet	Mu	D	187
405 1247	Benvenguda	muller de Pere Estruz	Mu	D	169
406 1283	<i>Berengarie</i>	<i>matri sue (Bn. de Monte albo)</i> neboda d'en Berenguer Martorell i dona d'en Pere	SM	D	ARM ECR 350 230-230 v
407 1297	Berenguera	Ventayol	Mu	D	187
408 1289	Bernarda	filla d'en Bernat Tolzà i muller d'en Bernat Tolzà	Mu	D	183
409 1295	<i>Bevengude</i>	filla de Berenguer de Montblanc	SM	D	ARM AT plec 30 núm. 234
410 1266	Brunissenda	filla de Bernat Morre	Mu	D	175
411 1288	Dolça	esposa de Guillem Formiguera	Mu	D	181
412 1297	dona innominada	filla d'en Pere Besalú	Mu	D	187
413 1285	dona innominada	mare de Pere de Massanet	Mu	D	180
414 1297	dona innominada	neboda d'en Berenguer	Mu	D	187

415 1297	dones innominades	Martorell i filla d'en Bernat Guixar filles d'en Pere Pellicer	Mu	D	187 ARM ECR 350 230-230 v
416 1283	<i>Dulcie</i>	<i>sorori sue (Bn. de Monte albo?)</i> filla d'en Pere Pellicer i muller	SM	D	
417 1289	Elicsenda	d'en Sala <i>filie Dulcie</i>	Mu	D	184 ARM ECR 350 230-230 v
418 1283	<i>Elicsendi</i>	<i>sororis sue (Bn. de Monte albo)</i>	SM	D	
419 1283	<i>Elicsendi</i>	<i>uxori Dominici Monge</i>	SM	D	ARM ECR 350 230-230 v
420 1283	<i>Ermessendi</i>	<i>filie sue (G. Stephani)</i> muller de	SM	D	ARM ECR 350 260-261 v
421 1242	Ermessén	Berenguer Escuder	SM	D	March- Rosselló
422 1273	Ermessèn	batiada? germana d'en Pere Marín i muller d'en Guillem Arnau	Mu	D	177
423 1241	Ermessèn	muller de Guillem Rovira	Mu	D	166
424 1262	Ermessenda	muller d'Arnau Miquel	Mu	D	174
425 1291	Ermessenda	muller de Pere Rosselló	Mu	D	186
426 1256	Ermessenda	vídua de Ferrer Brandí	Mu	D	172 ARM RP 2035 f.
427 1316	<i>Ermessendis</i>	olim uxor Poncii Fonoy nunc uxor Simonis de Osona	SM	D	55-56v
428 1297	Esclarmonda	filla d'en Berenguer Martorell i dona d'en Bartomeu Amat	Mu	D	187
429 1260	Ferrera	muller d'en C. Sant Esteve d'Areu	Mu	D	173
430 1273	Ferrera	batiada? vídua de Pere Mari Batiat muller de	Mu	D	177
431 1289	Francesca	Montserrat Abeyar	Mu	D	186
432 1270	<i>Gerunda</i>	vídua de Pere de Castelló	SM	D	ARM AT armari 14

						plec 32 núm. 34
433 1297	Guerava	dona d'en Berenguer Martorell	Mu	D		187
434 1273	Guilelma	<i>eius uxor (P. Dominici)</i> vídua de Pere	SM	D		ARM ECR 348 f. 72
435 1256	Guillema	Bosch nebot de Pere de	Mu	D		172
436 1285	Guillem	Massanet	Mu	H		180
437 1293	Guillema	esposa de Ramon Figuera	SM	D		ARM perg. A- XIII núm. 70 (Rosselló)
438 1273	Guillema	batiada?, filla de Pere Mari Batiat fillol d'en Berenguer Martorell i fill de	Mu	D		177
439 1297	home innominat	la dona Janera muller de Guillem	Mu	H		187
440 1234	Maria	Rovira	Mu	D		165
441 1240	Maria, muller de Guillem d'Abadenques		Mu	D		165
442 1283	Marie	<i>germana de Bn. de Monte albo</i> batiada? filla de	SM	D		ARM ECR 350 230-230 v
443 1252	Morera	Joan Batejat	Mu	D		171
444 1270	Raimunda	<i>sponsa tua (Guilelmi de Castilione) filia Petri de Lagostera</i> rector de Sant	SM	D	català (Gironès)	ARM AT armari 14 plec 32 núm. 34
445 1248	Ramon	Joan de Muro vídua de Bernat	Mu	H		170
446 1266	Ramona	Busquet	Mu	D		175
447 1275	Raymunda	<i>eius uxor</i> batiada? muller d'en Berenguer	SM	D		ARM ECR 348 f. 149
448 1273	Romia	Marin	Mu	D		177
449 1288	Saura	esposa de Guillem Soler	Mu	D		
450 1241	Saura	muller de Pere de Pertegàs	Mu	D		166
451 1283	Sauram	<i>neptem suam (Bn. de Monte albo)</i>	SM	D		ARM ECR 350

		<i>filiam dicti P. de Monte albo</i>			230-230 v
452 1283	<i>Saure</i>	<i>sorori sue (Bn. de Monte albo)</i>	SM	D	ARM ECR 350 230-230 v Biblioteca de la Reial 1-141-26
453 1253	Saurina	esposa de Pere Guàrdia	SM	D	
454 1299	Saurina	filla d'en Joan Olives	Mu	D	188
455 1273	<i>Serena</i>	<i>uxor Bni. Vitalis muller d'en Berenguer sa Perera</i>	SM	D	ARM ECR 348 f. 102
456 1273	Sibilia	muller de Pere Fuiner	Mu	D	177
457 1256	Tolosa		Mu	D	172
458 1283	<i>Valense</i>	<i>filie sue (G. Stephani)</i>	SM	D	ARM ECR 350 260-261 v

TOPONÍMIA I MALNOMINACIÓ. EL CAS DE LLORITO

Pau Bibiloni Jaume i Andreu Ramis Puig-gros

XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Binissalem, 2003

INTRODUCCIÓ

Aquesta comunicació té com objectiu inventariar i classificar els malnoms que fan part dels topònims de l'àrea geogràfica septentrional del terme municipal de Llorito (Lloret de Vistalegre). Aquesta àrea suposa aproximadament un terç de la superfície del terme i abraça gairebé totes les terres situades a la franja que va des del nord-est fins al nord-oest. Aquest territori està ocupat per sa Comuna de Llorito, les possessions de Son Gelabert de Baix, Son Gelabert de d'Alt, Son Joan Jaume, Son Marron, Son Joan Arnau i les parcel·lacions o establiments que han generat aquestes grans propietats.

La major quantitat de topònims que incorporen malnoms correspon, lògicament, als establiments de les possessions. La fragmentació de la propietat i la necessària identificació de cada parcel·la expliquen aquest fenomen. En general, s'usa el genèric propi de la finca matriu, acompanyat per un determinant que gairebé sempre coincideix amb el malnom del nou propietari. A tall d'exemple vegeu: *Son Gelabert d'en Rei*, *Son Joan Jaume d'en Ruberto* o *Son Marron de Can Vent*. En alguns casos es precisa encara més incorporant el nom de pila al malnom que es manté com a determinant: *Son Marron de Can Marçal* esdevé *Son Marron de l'amo en Toni Marçal* o *Son Marron de Can Roca* passa a ser *Son Marron de l'amo en Toni Roca*.

El número total de topònims recollits a la zona estudiada és de 572, dels quals 214 són topònims que incorporen malnoms en la seva estructura, amb un percentatge del 37,4%. D'entre el conjunt de topònims amb malnominació hem aïllat un total de 89 malnoms, el que suposa un 16% del total de malnoms de Llorito recollits per Andreu Ramis (1997) *Malnoms a Llorito. Segles XIV-XX*. Mallorca: Di7 Ed.

CLASSIFICACIÓ

La classificació d'aquests topònims, s'ha fet en base a la usada per Andreu Ramis (1997). En aquest sentit, classificam els malnoms a partir del seu camp semàntic. Els que

usen la toponímia major com a configurador sumen un total de 15 (7%). Els corresponents a toponímia menor, sumen 22 (10,2%). Els originats a partir de noms propis són 80 (37,3%). Els relatius a oficis i ocupacions sumen un total de 18 (8,4%). Els sociotopònims recollits han estat 7 (3,2%). Els que fan referència al caràcter de les persones (trets físics i psicològics) sumen 40 (18,6%). Finalment, els que tenen el seu origen a partir d'un símbol o d'una metàfora són 32 (14,9%).

Toponímia major

Són tots aquells que tenen el seu origen en noms de països, regions i localitats. En aquest mateix grup hi afegim els gentilicis que denoten procedència.

Ca s'Inglès	Can Randa
camí de Can Randa	Can Toni Randa
camí de s'Aragonès	es camí de Ca s'Inglès
Can Bieló d'en Sóller	es cau d'en Llubí
Can Bieló d'en Búger	es pins d'en Sóller
Can d'Amós de l'Amo en Jaume de s'Aragonès	sa garriga de Can Menorc
Can Pere Senceller	sa rota d'en Menorc
	Son Joan Jaume de Can Randa

Toponímia menor

Malnoms que tenen el seu origen en noms de possessions, establiments, llocs, cases, indrets, etc. Gairebé sempre indiquen residència.

Ca l'Amo en Toni de Son Ramon	es Rafalet de Binitaref
camí de s'Aragonès	es Rafalot de s'Hort
camí des Rafalet	sa garriga de Can Ramon de sa Riba
Can Bieló de Binitaref	sa garrigueta de s'Hort
Can d'Amós de l'Amo en Jaume de s'Aragonès	sa punta de l'Amo en Toni de Son Marron
Can Daumau de l'Amo en Miquel de s'Hort	sa talaia de l'Amo en Toni de Son Ramon
Can Toni des Colomer	sa tanca de Son Ramon
es camí de Can Campà	Son Gelabert de l'Amo en Toni de Son Ramon
es camí de Son Cul-enrera	Son Joan Jaume de s'Arraval
es camí de Son Gelabert	Son Joan Jaume de s'Hort
es camí de Son Gelabert de Baix	Son Marron de l'Amo en Toni de Son Marron

Noms propis

Malnoms que procedeixen d'un nom o també d'un cognom.

Ca l'Amo en Miquel Ruberto	Ca n'Inès
Ca madò Joanaina Roca	camí de Can Brines
Ca na Balaguera	camí de Can Miqueló
Ca na Companya	camí de Son Rubí
Ca na Daumava	Ca n'Andreu Tòfol

Can Balaguer	es camí des Camp Vanrell
Can Biel Castell	es camí que se'n va en es Camp Vanrell
Can Biel Roca	es camp Vanrell
Can Bielő	es cantó d'en Vicenç
Can Bielő de Binitaref	es claper des Camp Vanrell
Can Bielő de l'Amo en Cion	es coll d'en Sureda
Can Bielő de Mestre Bernat Ferrer	es comellar d'en Cion
Can Bielő de na Beateta d'en Xixili	es comellar d'en Pere Seu
Can Bielő de na Panxona	es pinar de Can Bielő
Can Bielő de ses Martines	es pinar d'en Bielő
Can Bielő d'en Búger	es pinaret d'en Bielő
Can Bielő d'en Pellusco	es pou de Can Bielő
Can Bielő d'en Sóller	es sementer de Ran de Can Brines
Can Bielő d'en Vegili	sa bassa de ses Calusses
Can Bielő des Cristo	sa bassa d'en Calussa
Can Borràs	sa costa d'en Bielő
Can Calussa	sa cova de Can Bielő
Can Daumau de l'Amo en Toni Vermei	sa punta d'en Cion
Can Daumau de l'Amo en Miquel de s'Hort	sa raia d'en Llulla
Can Francesc Castell	sa rota d'en Brines
Ca n'Horrac	sa rota d'en Llofriú
Can Masset	s'era de na Balaguera
Can Miquelet de Cas Ferrer	s'era d'en Mengual
Can Miqueló	Son Gelabert d'en Ruberto
Can Molines	Son Joan Jaume d'en Mengual
Can Pep Palau	Son Joan Jaume de na Balaguera
Can Pere Roca	Son Joan Jaume de na Vanrella
Can Roca	Son Joan Jaume d'en Mengual
Can Romaguera	Son Joan Jaume d'en Perico (Antoni Perico)
Can Sastre	Son Joan Jaume d'en Ruberto
Can Toni Roca	Son Marron de Can Marçal
Can Ventura	Son Marron de Can Roca
Can Xesc Sastre	Son Marron de l'Amo en Toni Roca
es camí de Can Raió	Son Marron de l'Amo en Toni Marçal
es camí de Can Romaguera	Son Marron d'en Quelet

Oficis i ocupacions

Malnoms que tenen el seu origen en els oficis i les ocupacions.

Ca sa Fidevera	Can Pagès
camí de sa Caseta de Cas Garriguer	Cas Garriguer
Can Bielő de Mestre Bernat Ferrer	es Rafalet de ses Sabateres
Can Fideu	es Rafalot de na Sabatera
Can Mercader	sa caseta de Cas Garriguer
Can Miquelet de Cas Ferrer	sa caseta des Garriguer

sa granja des Botiguer Nou
sa rota des Cotxer
Son Gelabert des Lleter

Son Joan Jaume de l'Amo en Toni Garriguer
Son Joan Jaume de na Fustera
Son Marron de Cas Pomer

Sociotopònims

Malnoms que tenen el seu origen en participació ciutadana i estaments socials; professions liberals; activitats intel·lectuals; càrrecs de la vida pública, política, administrativa, religiosa, militar; esports; jocs; teatre; etc.

es cantó de na Frare
es cantó de Ca na Frare
es camí de Can Dimoni
Son Gelabert d'en Rei

Can Bieló des Cristo
es Pi de sa Senyora
Ca l'Hermano

Aspectes caracterològics

Malnoms que tenen el seu origen en les característiques de constitució i morfologia física i corporal; en la higiene, cura i salut del cos; en els trets psicològics, caracterològics i actitudinals.

Baix de Can Panxó
Ca madò Joanaina Rata
Ca madò Rossa
camí de Can Beatet
camí de Can Vermei
Can Basques d'en Rosset
Can Beato
Can Bieló de na Beateta d'en Xixili
Can Bieló de na Panxona
Can Bieló d'en Pellusco
Can Botxa
Can Caparrot d'en Rosset
Can d'Amós d'en Rosset
Can Daumau de l'Amo en Toni Vermei
Can Moreu
Can Pago
Can Quixalí
Can Rei Mengo
Can Rosset
Can Sanat

Cas Gigant
es clot d'en Petot
es racó de Cas Mostel
es Rafalet de Can Rosset
es Rafalet de madò Joanaina Rata
es Rafalot de Can Mandau
es Rafalot d'en Beato
es Rafalot d'en Morret
es sementer de Can Panxó des Cós
sa coma de na Bondada
Son Gelabert d'en Bernat Xoroi
Son Gelabert de Can Blanc
Son Gelabert d'en Pago
Son Joan Jaume d'en Moreu
Son Joan Jaume d'en Pelea
Son Joan Jaume de ses Rossetes
Son Joan Jaume d'en Panxó
Son Joan Jaume d'en Pau Bondat
Son Joan Jaume d'en Rosset
Son Joan Jaume d'en Tasà Moreu

Aspectes simbòlics i metàfores

Malnoms que tenen el seu origen en el simbolisme i les metàfores: per nominació de coses i objectes, per nominació de vegetals i per nominació d'animals. Cada un d'aquests malnoms metafòrics generalment designa alguna qualitat o mancança de la persona que el

porta i, a la vegada, sempre en relació amb el significat del nom del qual prové o amb alguna de les seves qualitats.

Metaforisme i simbolisme procedent de coses, objectes, meteorologia, etc.

Ca na Bossa	Cas Treco
Can Basques	es cantó d'en Boira
Can Basques d'en Rosset	es portell d'en Boira
Can Bieló d'en Vegili	es Rafalot d'en Caramel-lo
Can Brei	es sementer de Can Vegili
Can Pirris	sa caseta d'en Serena
Can Rasca	Son Joan Jaume d'en Vegili
Can Siurell	Son Marron de Can Vent
Can Vegili	

Metaforisme i simbolisme procedent de plantes

Ca na Pomera	Cas Moro Tabac
Can Botxa	es camí de Cas Moro Tabac
Can Parreta	Son Joan Jaume d'en Pomer
Can Revellet	

Metaforisme i simbolisme procedent d'animals

Ca Madò Joanaina Rata	es Rafalet de Madò Joanaina Rata
es comellar d'en Busqueret	es Rafalot d'en Traquet
es pla d'en Busqueret	sa caseta de l'Amo Arnau Ferrerico
es racó de Cas Mostel	Son Joan Jaume d'en Traquet

CASOS PARTICULARS

En el recull toponímic de la zona hem localitzat alguns topònims opacs, dels quals en desconeixem el significat. No obstant això, aportam informacions diverses que poden servir de base de discussió.

Brei

Aquest topònim (*Can Brei*) correspon a una partida de terra d'aproximadament una quarterada d'extensió que confronta amb la possessió de Son Marron i el camí Vell d'Inca. Té tres tanques. Actualment totes de pleta i pinar. Antigament, la de ran de Son Marron es cultivava. L'indret es caracteritza pel fort pendent al costat sud del comellar de Can Canea, ran de les barreres de Son Marron. Les característiques topogràfiques afavoreixen la formació de xaragalls i brolls d'aigua que permeten la conformació d'un mantell vegetal propi de zones humides i ombrívols.

Aquestes característiques biogeogràfiques ens permeten aventurar, amb totes les cautes possibles, alguna relació amb la hipòtesi que explica Joan COROMINES (1989-1997) *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Curial Ed., vol. III, pàg. 128-129, s.v. BRULL.

Marron

Aquest mot que designa la possessió *Son Marron*, situada al nord del terme de Llorito, a més d'altres indrets a Santa Eugènia i Inca, i especialment el malnom *Marron* (RAMIS, 1999: 114), força estès a Llorito, manté la seva opacitat. Coromines (1989-1997, vol. V, pàg. 196) s.v. MARFÀ i MARVÀ, apunta a una possible hipòtesi etimològica. El *Diccionari Català-Valencià-Balear* d'ALCOVER i MOLL (1980) diu del mot Marron: *despectiu que s'aplica als homes inútils o que fan nosa (Manacor)*.

«A una dona treu poc
tenir s'homo jornalera,
perquè d'hivern sempre té
s'arrufó devora es foc,
i si ha d'anar a qualque lloc
ha de dir a s'aubercoc:
Marron, que no hi véns a bé?» (cançó pop. Mall.).

Per la nostra part, a hores d'ara, podem aportar noves referències documentals que es remunten al segle XVI: *Dia 30 de maig de 1510, el lloctinent i capità de Mallorca, vist el procés contra Jaume Gilabert "Marron" de Sineu...*; *Dia 22 de gener de l'any següent* (era l'any 1785) *declaren alguns testimonis: Joan Puig-gros "Marron"...*; *Dia 26 de juny de 1812, Magdalena Marcel, viuda de Miquel Ramis i Ferrer, va capbrevar la possessió de Son Marron, confrontant amb la Casa Baixa, abans Son Gil, el Rafalet que fou de Lleonard Arnau i altres terres*. Veure ROSSELLÓ VAQUER (2002) *Noticiari de Llorito Segles XIII-XX*. Mallorca: Ajuntament de Lloret de Vistalegre. Pàg. 45, 106 i 109.

Pellicà

Propietat anomenada *Cas Pelicà d'en Marron*, d'aproximadament quatre quarterades d'extensió, conformada per 4 tanques de paret seca, propietat dels hereus de Bartomeu Ramis *Marron*. Hi ha la construcció vella d'una caseta amb corral de figueres de moro i corralet amb llimonera; la caseta té una porxada a la part nord. Entre el camí des Rafalet i la caseta, hi ha un aljub amb capella, cisternó, pica i abeurador. Aquesta partida de terra fa part dels establiments de Son Marron i confronta, per llevant, amb el camí des Rafalet; per ponent, amb la partió del terme de Llorito i Costitx; per tramuntana, amb les partides de terra de Cas Treco, Ca l'*Hermano* i es Rafalet de madò Joanaina Rata; pel migjorn, amb Ca n'Andreu Tòfol i Can Masset.

Tant la informació oral, facilitada pel propietari, com una referència documental de la primera part del segle XIX, indiquen l'origen lligat a un malnom, del qual hem de reconèixer l'opacitat.

«*Dia 21 de Mayo de 1824. Convocados todos los Padres en la celda del R. P. fr. Jayme Thomas, el Pr. fr. Domingo Oliver, dijo que en atencion que el Convento no tenia mulo, y lo necesitaba, si les parecia bien comprar uno de un traginero llamado el Pellicá por el precio 83 s. y tomados los informes de los peritos se resolvio que si. De lo que doy fe, fr. Mariano Esteva, secr.* (BB-I-18, *Resoluciones de capítol del Convent de Llorito*, f. 118v).»

Treco

Propietat anomenada *Cas Treco* d'aproximadament una quarterada i mitja poblada d'arbres. Conformada per dues tanques, un corral i una casa amb dependències. Actualment és propietat dels hereus d'Andreu Ramis Aloi *Rosset*. Les confrontes corresponen, per

ponent i tramuntana, amb la partió del terme de Lloret i Costitx, per llevant, amb Ca l'Hermano i, per migjorn, per Cas Pelicà d'en Marron.

Pel que fa al possible origen d'aquesta malnominació, a Llorito hi ha el malnom *Teco*. Andreu Ramis (1977, pàg. 156) el cita des de l'any 1843, encara que també és d'origen i etimologia desconeguts. El suposa com una masculinització de *teca*, entès com a menjar bé o amb la denominació del renou d'un cos sòlid que topa amb un altre (renou de teler). Aquest malnom actualment el porta la família de Llorito, Gelabert Estela.

El *Diccionari Català-Valencià-Balear*, s.v. *Trec* aporta dues accepcions: com a equivalència castellana de *tris* (*Dic. Figuera*) i com a llinatge existent a Marçà i Tivenys (escrit *Trech*). Així mateix, ROSSELLÓ VAQUER i VAQUER BENNÀSSAR (1973) a *Història de Sencelles i Costitx 1229-1600*, Palma: Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear, pàg. 53, el 22 de gener de 1558 documenten: «*Joan Ferragut, (a) Gros de Custix lloga a Pere Rayó i al seu fill Joan, (a) Truc, la seva possessió...*»

Finalment, COROMINES (1989-1997, vol. VII, pàg. 333) s.v. TRAC, apunta un origen onomatopèic, relatiu a enginys d'aigua o a paranys de caça.

TOPONÍMIA MEDIEVAL ARTANENCA

Antoni Gili i Ferrer

XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Binissalem, 2003

Vet aquí una teringa de toponímia medieval d'Artà (Capdepera i Son Servera) dels segles XIII, XIV i XV. Alguns d'ells inèdits, altres ja publicats. (LLITERAS LORENZO *Artà en el siglo XIII*. Mallorca. 1967, 229; LLITERAS, LORENZO (1971): *Artà en el siglo XIV*. Mallorca. 620 i GILI FERRER, ANTONI (1983): *Artà en el siglo XV*. Mallorca. 254) La sèrie no té en compte els noms escrits en el *Llibre del Repartiment* i parteix dels primers documents posteriors i fa veure el seu posterior arrelament o la nova versió, presa, molts de pics, dels antropònims dels nous senyors o propietaris o dels novells amos. A través de l'estudi de la llista toponímica es veurà la cristal·lització de la guerra lingüística dialèctica entre els topònims antics i els nous antropònims. De totes maneres, alguns dels topònims presentats poden referir-se a un mateix lloc.

Abenaroba, rafal	1247	Capdepera
Abiahim Beniaba, rafal	1257	Artà
Addaya	1244	Son Servera
Ad gebell	1333	Artà
Aguila, n'	1423	Artà
Albarcha, alqueria	1268	Artà
Alfagem, Rahallay	1285	Artà
Alfarrich, rafal	1240	Capdepera
Alforfa, alqueria	1285	Artà
Alginyen	1306	Capdepera
Alharich, rafal	1239	Capdepera
Alí Abualaroig, alqueria	1242	Capdepera
Alixiclati	1345	Capdepera
Almahada, alqueria	1313	Artà
Almanssor, rafal	1306	Artà
Almudayna, alqueria	1244	Artà
Alpara, alqueria	1275	Artà

Alpara, lo departiment de	1345	Artà
Alpollenti, rafal	1306	Capdepera
Alqueriassa, l'	1345	Son Servera
Alqueriassa, serral de l'	1345	Son Servera
Alticagati, alqueria d'	1444	Son Servera
Alzinar, molí del	1349	Capdepera
Ametl·lers, rafal dels	1395	Artà
Antigor, bosc	1345	Artà
Argiles, les	1461	Capdepera
Asiella, alqueria	1251	Capdepera
Aterbucha?, rafal	1233	Son Servera
Aterradi, rafal	1395	Son Servera
Atzena, alqueria	1342	Son Servera
Atzua, alqueria	1342	Capdepera
Banyeres, alqueria	1233	Capdepera
Basa de na Martina	1387	Capdepera
Barceló, rafal	1344	Capdepera
Batlessa, la	1421	Artà
Bedell, rafal del puig	1330	Artà
Bedella, alqueria	1323	Artà
Bedella, camí de la	1345	Artà
Bell-lloc, alqueria	1348	Capdepera
Bellpuig	1240	Artà
Beniagam	1431	Son Servera
Beniaxa, rafal	1310	Artà
Benialcur, rafal	1306	Artà
Benialdilbar, alqueria	1306	Artà
Benialgarofa	1392	Capdepera
Benialgorfa, alqueria	1262	Artà
Beniassayt, alqueria i rafals	1345	Artà
Beniatzar, alqueria	1415	Son Servera
Beniquinena exarquia, alqueria	1244	Son Servera
Beniquinena algarbia, alqueria	1244	Son Servera
Benicarax	1240	Artà
Benifaget	1244	Son Servera
Benifaieg, alqueria	1295	Son Servera
Benifela, alqueria	1240	Capdepera
Beniferrug, alqueria	1265	Artà
Benigemila, alqueria	1279	Artà
Benimanent	1345	Artà
Benimassor	1251	Artà
Benimira	1378	Artà
Benimofarrig, alqueria	1285	Artà
Benimossor, rafal	1306	Artà
Benimurxia, alqueria	1338	Artà
Beniuceff, alqueria	1298	Artà
Blanca, alqueria	1345	Artà

Blanquera, alqueria	1389	Son Servera
Blanquera, molí de na	1401	Capdepera
Blanquera, na	1437	Artà
Blanquera, la rota	1435	Artà
Bonaire, molí	1359	Capdepera
Boguet, rafal lo	1469	Artà
Bosc, lo rafal	1354	Son Servera
Cabres, puig de les	1311	Son Servera
Cagatí, rafal	1475	Son Servera
Cala Moltó i de la Marina, camí de	1345	Capdepera
Camí, alqueria des	1302	Capdepera
Camí de Manacor	1348	Artà
Canyamel, la	1479	Capdepera
Canyar, lo	1424	Capdepera
Cap, lo	1471	Capdepera
Cap d'en Clerga, lo (possessió)	1396	Capdepera
Càrritx, rafal del	1345	Son Servera
Carbona, alqueria de la	1377	Artà
Carrió, font d'en	1426	Artà
Carvelar, alqueria	1237	Capdepera
Casa, molí de la	1359	Capdepera
Caselles, alqueria	1436	Capdepera
Caselles, la sort	1459	Artà
Cassa, molí d'en	1373	Artà
Cavaller, honor del	1345	Artà
Cocó, lloc del	1345	Artà
Còdols e de l'Olivar, rafal dels	1395	Son Servera
Coll, alqueria del	1323	Son Servera
Comellar, lloc del	1345	Son Servera
Comuna, la	1459	Artà
Comuna de na Telona, honor de la	1345	Son Servera
Conill, na	1464	Capdepera
Cortal, la torre d'en, alqueria	1397	Capdepera
Corralassos, los	1431	Artà
Costa la, d'en Colell	1456	Artà
Costes les, peça de terra	1377	Capdepera
Covetes, les	1420	Artà
Cremat, rafal	1344	Capdepera
Coch, molí d'en	1457	Artà
Collet, el	1459	Artà
Creu, les garrigues de la	1444	Artà
Cuberta, font d'en	1467	Artà
Dalmada, rafal	1259	Artà
Domenge sort	1481	Artà
Devesa, la	1312	Artà
Dualla, la	1345	Artà
Dualla Vella la, alqueria	1283	Artà

Eres, ses	1345	Artà
Eretes, ses	1407	Artà
Estany del Bisbe de Mallorca	1312	Artà
Estany de la Devesa	1328	Artà
Estepar, l'	1474	Son Servera
Felipa sort	1421	Son Servera
Ferrer, Puig d'en	1458	Artà
Ferrug, alqueria	1285	Artà
Ferruig, cap de	1405	Artà
Figuera, font de la	1329	Artà
Figuera, molí de la	1359	Capdepera
Figueral, lo	1396	Capdepera
Figueral llarg, lo	1459	Artà
Fiol, clos d'en	1427	Artà
Fonte, rafal de	1240	Artà
Forn de calç, camp del	1415	Artà
Galze, lo lloc	1345	Artà
Garbelien, vall de	1248	Capdepera
Garroba, lo rafal de	1395	Capdepera
Garrovel, rafal	1251	Capdepera
Guiot, lo	1422	Artà
Gorg del Vedrier, molí del	1359	Artà
«Gurgite», molí	1283	Artà
Horta l', (peça)	1396	Artà
Horta, clos de l'	1421	Capdepera
Hortes, les	1420	Capdepera
Horts, camí dels	1345	Artà
Jordana, la	1493	Son Servera
Jubar, lo clos del	1345	Son Servera
Lauradora, alqueria	1389	Son Servera
Loseta, alqueria	1251	Capdepera
Llebre, camp de la	1405	Artà
Lluquet, molí	1451	Capdepera
Macip, rafal	1345	Son Servera
Maians, alqueria	1416	Capdepera
Maimó, rafal	1395	Artà
Maiol, camp d'en	1426	Artà
Mar, molí de la	1359	Capdepera
Massor, cap d'en	1405	Capdepera
Mateva, alqueria de na	1359	Artà
Matzer, lo	1456	Artà
Mesquida, comuna de la, possessió	1390	Capdepera
Millach, torrent d'en	1430	Artà
Millaqueta, lo prat de na	1430	Artà
Mina, rafal	1334	Artà
Mitjans, els	1431	Artà
Molinants, camí dels	1420	Artà

Molinet, el	1373	Capdepra
Molinou, camí del	1420	Artà
Molins, alqueria dels	1436	Artà
Montsó, la Vall d'en, alqueria	1360	Capdepera
Montsó, rafal	1345	Capdepera
Morer, lo	1493	Artà
Moreyl, alqueria	1306	Artà
Muntanya, alqueria	1352	Artà
Nou, vall de la	1312	Artà
Olivar, rafal del	1244	Son Servera
Olivaró, lo	1420	Artà
Organyà, font de n'	1460	Artà
Osseres, alqueria	1389	Son Servera
Païssa, la	1416	Artà
Païssa, la	1420	Artà
Palmer, puig del	1470	Capdepera-Son Servera
Payà, rafal	1344	Artà
Peratge, sort d'en	1424	Artà
Perri, rafal	1345	Artà
Pesqueres, les	1459	Artà
Pi, rafal del	1416	Capdepera
Pinet, lo	1398	Capdepera
Plana, la	1456	Artà
Plana, la	1481	Artà
Polenci, rafal	1256	Artà
Polls, hort dels	1417	Artà
Pou, camp del	1345	Artà
Pou del Rafal	1405	Artà
Puig, lo	1425	Capdepera
Puig de les Cabres	1311	Capdepera
Puig de n'Oliver	1342	Capdepera
Pujol del Pou, lloc del	1345	Artà
Pujols, els	1399	Artà
Racó, alqueria lo	1352	Artà
Rafal, lo	1481	Artà
Ramada, plaça de la	1436	Capdepera
Roig, rafal	1344	Capdepera
Roja, alqueria	1345	Artà
Romegaral, na	1420	Artà
Rotes, les	1420	Artà
Salma, alqueria	1338	Artà
Salmeta, rafal	1381	Artà
Sant Jordi, honor	1233	Son Servera
Sant Salvador, puig de	1412	Artà
«Salice», molí	1283	Artà
Sant Martina, na	1424	Artà
Sa Serra (peça de terra)	1344	Artà

Sèquia reial	1345	Artà
Ses Eres, lloc	1326	Artà
Sitjar, lo	1489	Capdepera
Solor, alqueria	1323	Capdepera
Sort llarga, la	1420	Capdepera
Talona, rafal de na	1419	Son Servera
Tarrassa, alqueria	1310	Son Servera
Tauladet, molí	1373	Capdepera
Taulat, molí	1373	Capdepera
Taulats, molins	1359	Capdepera
Taulera, sort de la	1443	Artà
Terragó, lo figueral d'en	1459	Artà
Tiradors, pati o camí dels	1420	Artà
Toragenosa, alqueria	1299	Son Servera
Torre, alqueria de la	1304	Capdepera
Torre, la vall de la, alqueria	1359	Capdepera
Trepitx, torre del	1474	Capdepera
Ttmes, alqueria	1257	Artà
Ullastre del camí	1340	Artà
Valls, na	1430	Artà
Verdeguera sort	1456	Artà
Verger, rafal	1268	Artà
Vidal, la font d'en	1431	Artà
Vinyet, camí del	1344	Capdepera

TOPONÍMIA I NOMS DE PERSONA EN L'OBRA DEL PARE LERCHUNDI: VOCABULARIO ESPAÑOL-ARÁBIGO DEL DIALECTO DE MARRUECOS

Rosa Planas Ferrer

XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Binissalem, 2003

Fra José Lerchundi, de l'orde franciscà, va ser superior de les Missions Catòliques Espanyoles a Marroc. Va néixer a Orío (Guipúzcoa) el 24 de febrer de l'any 1836 i va morir el 8 de març de 1896. Va ser destinat a Tànger l'any 1861. La Santa Seu el designà per a la Prefectura de Marroc, on fundà sanatoris i hospitals. També hi va crear escoles catòliques espanyoles i una impremta de tipografia aràbiga a Tànger. Va acompanyar diverses ambaixades marroquines a Europa.

Destaquen entre les seves obres: *Rudimento del árabe vulgar que se habla en Marruecos*; *Vocabulario del dialecto de Marruecos*; *Crestomatía arábigo-española i Gramática del árabe clásico o literario*.

El pare Lerchundi també va promoure a finals del segle XIX un nou edifici de missions, des d'on s'havia de canalitzar la tasca de cristianització del protectorat. Va patrocinar aquesta idea el segon marquès de Comillas, Claudio López Bru (1853-1825), el qual encarregà el projecte a Antoni Gaudí. Aquest treballà en el tema des de finals de 1892 fins a l'octubre de 1893, visità Tànger amb el marquès i va recórrer Andalusia a la recerca d'idees. El resultat va ser un projecte creatiu ple d'idees innovadores, del qual Gaudí se'n sentia molt orgullós. Malgrat que l'edifici no es va construir mai, Gaudí sempre tingué un dibuix de la façana penjat a l'entrada del seu estudi. Tots els estudiosos del gran arquitecte identifiquen en les torres parabòliques del projecte de Tànger un precedent de les seves obres posteriors, sobretot de la Sagrada Família.

Aquest petit incís ens permet reflectir, ni que sigui d'una manera breu, la personalitat del pare Lerchundi i la seva relació amb el món intel·lectual de l'època.

L'interès que tenen les seves obres es palesarà quan entrem una mica en detall en l'obra que avui destacam: *Vocabulario español-arábigo del dialecto de Marruecos con gran número de voces usadas en Oriente y en la Argelia* por el M.R.P. Fr. José Lerchundi. 3ª edición. Tànger, Tipografia hispano-arábiga de la misión católica, 1932.

L'interès d'aquest llibre rau sobretot en la transcripció de veus dialectals aràbigues, algunes de les quals ens són molt pròximes (per exemple, mots del lèxic comú com bossa, gorfa,... o els noms dels vents: xaloc, mestral... juntament amb d'altres que han passat de l'à-

rab o dels seus dialectes a la nostra llengua). També va resultar ben curiós el conjunt de topònims que s'hi relacionaven: des de noms de ciutats importants fins a noms de països, gentilicis, i regions, on s'afegien sovint comentaris etimològics que ajudaven a la comprensió general del mot. El llibre, que presenta les diferents veus amb la transcripció a la fonètica castellana de les veus àrabs, acompanyat de la seva representació gràfica en l'alfabet d'aquest idioma, és una petita joia que mereix ser coneguda i col·locada a l'abast dels estudiosos de la llengua i, sobretot, dels qui ens interessam per l'onomàstica.

De fet, les obres del Pare Lerchundi són citades en els grans diccionaris de Coromines, i són prou conegudes de tots els arabistes i lingüistes en general. L'aproximació d'avui, ben limitada per altra banda, no intenta descobrir etimologies ni tampoc esmenar la plana a ningú, simplement és una mostra de les coincidències i ambivalències de determinats mots alguns dels quals, encara avui, resten en l'obscuritat o sense determinar definitivament la seva adscripció. També volem parar esment a certes paraules mallorquines que semblen haver arribat a través dels veïns d'Àfrica, alguns dels quals ja havien ocupat Mallorca molt abans que nosaltres.

Si més no, la curiositat per l'onomàstica i per l'immens cabal lingüístic de l'àrab ens ha mogut a fer aquesta comunicació que hem estructurat de la manera següent.

TOPONÍMIA

Topònims inserits en el català

Deià, Bàbel, Barxilóna, Bàida, Borch, Cúdia, Bàdia, Meràia, Àain, Cúra, Gork, Hófra, Randa, Mársa, Menàra, Biar, Kàntira, Todmir

Topònims d'Europa amb els seus corresponents gentilicis

França, Anglaterra, Nàpols, Narbona, Pirineus, Portugal, Santa Maria d'Algarbe, Santaren, Viena.

Topònims de la Península Ibèrica amb els seus gentilicis

Galícia, Guadalajara, Guadix, Jaén, Xàtiva, León, Loja, Lorca, Lugo, Màlaga, Medinaceli, Medina Sidonia, Morón, Múrcia, Oriola, Pamplona, Paterna, Ronda, Santiago, Sevilla, Talavera de la Reina, Itàlica, Tarazona, Tarifa, Albacete, Toledo, Tortosa, Tudela, València, Almodóvar del Río.

Hidrònims

Guadalete, Guadalquivir, Mediterrani, Muluya, Nun, Tajo, Xúcar.

Illes Balears

Regions i ciutats de l'Orient

Israel, Jericó, Jerusalem, la Meca, Mesopotàmia, Moka, Palestina, Sanaa, Yazreb (actual Medina), Yedda.

Regions i ciutats d'Àfrica

Lamtuna, Magreb, Medea, Meliana, Mequinez, Mogador, Rabat, Rif, Saffí, Tànger, Telemsán, Tetuan, Tunísia.

DEIAÂ (= 'llogaret') Lerchundi, p. 49

Corpus T., II, 509 [dejá] del patronímic llatí Didianum, derivat del nom personal Didius.

Onomasticon 0

DECAT, III, p.44 Deia no ve de cap nom de persona llatí, sinó de l'ètim aràbic d'Aldea.

DCVB, 4, 84 Deia. Probablement d'un derivat del nom propi llatí Didius (Didianus).

Moreu-Rey, *Nostres noms ...*, 138 Deia, toponímia llatina (Didianus), terminació -á.

Moll, *Llinatges*, 138. Gentilici llatí Didianum.

BÁBEL (= BABILÒNIA) Lerchundi, p. 124

Onomasticon, II, 290 El Baber o Babel. Nom d'una platja d'Alacant. El Baber ja figura en el s. XVI, l'ús amb l'article fa sospitar que estigui per Albaber i tingui algun enllaç aràbic. Recordar-se, a propòsit d'aquest nom, del cognom Babiloni, que és certament d'extracció morisca. Del nom de la ciutat de Mesopotàmia ve al-babel o el Babel, nom de la platja alacantina.

DECAT 0

DCVB, 2, 189. Babel, top. Pla del Babel: llogaret de la ciutat d'Alacant.

Moreu-Rey, *Nostres noms...* 0

Moll, *Llinatges* 0

BARXILÓNA o BARXOLÓNA (= BARCELONA) Lerchundi, p. 129

Onomasticon, 347. Escrit ja en ibèric, en monedes. Ora Maritima, Avienus Barcionum; Barcino a Pomponi Mela; ? mossàrab > bar?inona: Barchinona. És una forma probablement mossàrab, o judaïtzant. Es troba «don Abraham el-Barchilon» nom d'un jueu. DECAT 0 DCVB, 2, 297 Capital de Catalunya; Possessió del terme de Bunyola; nom propi de dona (1277). També llinatge.

Doc. medievals, forma més comuna és Barchinona, tal grafia era segurament un llatanisme, car ja es troba la forma vulgar Barcelona o Barçalona (s. XIII). També es troben les variants Barchelona i Barchenona, resultat d'una vacil·lació entre la forma vulgar i l'erudita.

Etim. de l'ib. Barcinone.

Moreu-Rey, *Els nostres noms ...*, 142, 14

El sufix -ona -one, de significació col·lectiva, que els romans van afegir a noms prellatins de moltes ciutats ? Barcelona, de Barcino.

Estrats successius: Barcino, Barcinona, Barcilona, Barcelona. Moll, *Llinatges*, 130

BÁIDA (= 'blanca') Lerchundi, p. 139 *Onomasticon*, 66 Albaida; doc. 1271. Abreujament de l'àrab *madina al-baida* 'la ciutat blanca'. La més antiga font és musulmana (s. IX). S'Albaida, vella alqueria menorquina del terme des Mercadal.

DECAT, I, 138 Albaida, designa una espècie d'estepa blanca, de l'àrab *báida* 'blanca'.

DCVB, 1, 415 Albaida. Etim. de l'àrab *al-báida* 'la blanca'.

Moreu-Rey, *Nostres noms...*, 121

Moll, *Llinatges*, 125

BORCH (= 'recinte fortificat') Lerchundi, p. 375

Onomasticon

DECAT, I, 0

DCVB, 1, 439 Alborch. Llinatge de les prov. de València i Alacant. Etim. de l'àrab *al-bor?* 'la torre'. Moreu-Rey, *Nostres noms...* 0 Moll, *Llinatges*, 0

CÚDIA (= 'cerro, collado') Lerchundi, p. 183 *Onomasticon*, II, 108 Nombroses localitats d'aquest nom, provinent de l'àrab *kúdia* 'turó'. Alcúdia a Mallorca; Alcúdia de Carlet, P. Valencià; Alcúdia de Crespins, id. ...

DECAT, I, 166 Alcúdia no és sols nom de lloc molt repetit en terra valenciana i balear, provinent de l'àrab *kúdyā* 'pujol', car conserva certa vida en alguns punts del País Valencià. D'un informant pagès cita: «hi ha dos serradalets o *alkúdyes*, però tot és tapat, voltat d'arròs» (1961).

DCVB, 1, 460 Etim. de l'àrab *al-kúdia* 'el pujol'.

Morey-Rey, *Nostres noms ...*, 119 Alcúdia i l'Alcúdia (que es generalitza al P. Valencià per a designar la part enlairada de pobles i viles).

Moll, *Llinatges* 0

BÀDIA (= 'lloc despoblat') Lerchundi, p. 281

Onomasticon, II, 297 Bastants llocs d'aquest nom (Badia), si bé és probable que en bona part siguin postantropònims [Serra de Badia i pda. Les Badies, Alcoleja] Com demostra la situació, res d'això no pot venir de BADIA (DECAT, I, 539) l'accident coster o marítim; sens dubte es tracta d'una natural afèresi d'ABADIA sigui en el sentit de 'convent governat per un abat' [a.960], mot romànic comú, sigui en l'acc. dial. catalana 'rectoria, casa o lloc d'un rector parroquial'. L'alteració aferètica està bastant estesa, no sols en cat. sinó a Astúries. El cognom Badia, molt estès per tot el Principat i P. Valencià.

DECAT, I, 537 Badia, del fr. baie (que passà també al cast. i port. ba(h)ía i a l'ang. bay), alterat, en cat. i en alguns parlars hispànics, en badia sota la influència del verb gascó i cat. badar 'obrir, partir, esberlar'; en fr. és un mot d'origen incert, potser derivat del fr. antic ba(i)er 'obrir'.

DCVB, 2, 202 4 entrades per BADIA: 1. Part de mar que forma una endinsada ampla dins la línia de la vorera. Etim. incerta; 2. 'pells de badia' doc. a.1403; 3. 1. Manat d'espigues; 2. Cap o ramal de trena; 3. Tros de fil. Etim. del llat. *viticula 'sarmenent o borcany enrevoltat'; 4. Badia. 1. Casa on habita el rector d'un poble a.1417; 2. Llin. molt estès per Cat. i Val. Etim. reducció de *abadia*.

Moreu-Rey, *Nostres noms...*, 91 ... de vegades La Badia, en sentit de 'guaita'.

MIRÁIA o MERÁIA (= 'mirall') Lerchundi, p. 340

Onomasticon

DECAT, V, 699 MIRAR, del llatí MIRARI. En un sentit com el de 'mirador elevat' es degué usar a Cat. el llatí MIRACULUM, pl. -ACULA, potser ja en el llatí vulgar tardà, d'on el NL tan repetit de Miralles, que Balari documentava en escriptures des de 986, en la forma miralias ...

p.700 Mirall ... La introducció de MIRACULUM en substitució del llatí SPECULUM i amb el caràcter de derivat de MIRARI 'contemplar': és una singularitat del llatí vulgar gal·loromànic, que restà estranya al castellà-portuguès, a l'italià, etc.

DCVB, 7, 445 MIRALL, llin. existent a Barc., i Val. Etim. del llatí vulgar *miraculu, mat. sign. //1. der. de MIRARE, mirar.

MIRALLA. f. Talaia, torre de guaita, segons Balari Oríg.

MIRALLES. Top. i llin. Etim. forma pl. de miralla 'talaia de guaita'.

Moreu-Rey, *Nostres noms...*, 91 sinònim de talaia.

Moll, *Llinatges*, 248 i 294

Mirall, reducció d'Almirall/ del subst. mirall 'objecte ...'

Miralles, p.144, de talaia, top.

ÂAIN, pl. ÂIÚN (= 'font') Lerchundi, p. 380

Onomasticon, 2, 40 AÍN Poble valencià, al SO de Castelló de la Plana. Doc. ant. ja en doc. de Jaume I, arran de la conquesta: Ain (1242) ... Un arabista prestigiós (Asín) n'ha publicat una etimologia radicalment falsa. Segons Coromines del NL preromà AGINNUM, tan estès que, des de l'antiguitat, ha deixat continuació en molts llocs de l'Europa occidental: Agén (a la Garona mitjana). L'accent era a la í i, en la zona de substrat mossàrab i arabitzat, la -u es perdia, la -nn- havia de restar com a -n, la g palatal > y es confonia amb la i següent, i aquesta ben normalment en mossàrab restava í, breu que fos, o llarga, en l'origen.

L'etimologia aràbiga d'Asín «només era capaç de proposar-la l'home que, menyspreant sobergament els sons de la llengua, només hi veia lletres, i que desdenyà adquirir les nocions més elementals de la llengua dels valencians. Mot aràbic amb les cons. c, ya, nun: enlloc la vocal í accentuada, i com a tal l'ànima del mot. Salta a la vista que la cons. ya del mot aràbic que significa 'font, deu, ullal d'aigua' no tenia enlloc la vocal que pogués donar la í forta i essencial del nom Aín...». «No cal dir que aquest mot aràbic ha donat bastants noms de lloc, sempre -òbviament- amb la á com a vocal: Áina, poble de la Mancha; Rossalany, Fortaleny ...»

DCVB, 1, 348 AÍN. Top. Poble de la vall d'Artana. Etim. de l'àr. 'ain' 'font'.

Moreu-Rey, *Nostres noms...*, 120 Aín. La hidrografia. Les fonts i saltants d'aigua són evocats per Aín o Ahín.

Moll, *Llinatges*, 0

CÚRA (= 'globus, esfera') Lerchundi, p. 392

Corpus de Toponímia, p.498 «Quizás al alborear el s. XVI la Virgen del Puig de Randa, por los prodigios dispensados sobre los enfermos, ya se aureolaba con una nueva advocación la Mare de Déu de Cura, con que sería conocida en adelante. Documentalmente la encontramos en partidas y disposiciones de mediados de dicha centuria ...» Dice el P. Villanueva que, por el año 1549 resolvió el Capítulo de la Seo que en la dominica III después de Pascua se celebrase con solemnidad mayor la fiesta de Ntra. Sra. de Cura, que es una imagen venerada en la iglesia del monte de Randa.

Onomasticon, I, 122 Cura, santuari de. Si és un nom anterior a la conquesta no sembla gaire probable un nom simbòlic del llatí i cat. cura 'acurament, compte que es té d'una cosa ...' L'aplicació de Cura en el sentit del francès *soin* només s'explicaria com un nom simbòlic... Si és nom anterior a la conquesta podem pensar en un mot originari aràbic, el que ha donat el nostre *alqueria*; aquest nom en àrab té en singular la forma *qaria*, el pl. d'aquest mot en hispanoàrab consta com *qúr?*, segons el vocabulista o dic. de Ramon Martí, traduïnt 'villa, alcària'; aquest pl. ha donat el nom de la vila d'Alcora a la Plana de Castelló; com es veu, una pronúncia corrent de la u d'aquest mot, davant r, era oberta, convertint-la en una o catalana. Però no estem segurs que aquesta fos l'única pronúncia existent en l'àrab corànic, com procuraven pronunciar-lo els alfaquins, li donessin un timbre pròxim a u, i la influència del cat. cura acabaria d'identificar-l'hi. DCVB, 3, 858. 2. Top. Cura. Santuari. Etim. Probablement de l'àrab *k?r?*. 'territori'. Moreu-Rey, *Nostres noms ...* 0

GORK (= 'profunditat d'una cosa')

DECAT, 'estanyol o remans d'aigües profundes' del ll. vg. G?RGUS, G?RGA modificacions del ll. clàssic GURGES, ?TIS m. 'gorga', 'piscina', 'abisme líquid', 'mar fonda'. 1ª doc.: gorgo a.908; gorgs pl. a.1123. A les Illes, salvant-ne algun de famós, és un bassiot o clot vora el camí, on poder abeurar ... A València s'aplica a les sèquies (Riberes del Xúquer).

Gorgo -o final, descendència autòctona en mossàrab. *Corpus de Toponímia*, del ll. vg. G?RGUS 'hoya en el lecho de un río o torrente'. Quasi bé una vintena... es Gorg Blau. DCVB, 1. Clot pregon en el llit d'un riu o torrent, on l'aigua s'entolla o alenteix el seu curs, sia formant remolí, sia encalmant-s'hi. 2. Bassiot, clot ple d'aigua en un camí o en un camp (Alaró, Esporles, Fornalutx). 3. Font, deu (Eivissa). Etim. ll. vg. G?RGUS. Moll, *Llinatges*, del ll. vg. G?RGUS, idèntica etimologia.

HÓFRA (= 'clot') *Corpus Toponímia*, II, 930 L'Ofre. Probablement d'origen àrab. *Onomasticon* DECAT 0 DCVB, 7, 870 Ofre. Top. a) muntanya cònica situada prop de Sóller; b) penyal en terme d'Asp (Vall de Novelda). Etim. probablement de l'àr. al-hofra 'la fondalada'. En el Repartiment de Mallorca (s. XIII) apareix el nom Alhoffra com a top. existent en el terme de Sineu.

Moreu-Rey, *Nostres noms*, p.119. Fondalades i clotes: Alofra i L'Ofre.

Moll, *Llinatges* 0

RANDA (= 'llorer')

Corpus, Toponímia, III, p.1289 Randa. De l'àr. randa 'llorer'. «El 7 de junio de 1264, ante Pedro de Tovars notario, Pedro Ros, jurista, da en establecimiento la alquería de Randa a Berenguer Garau».

DECAT, VII, 92. Randa. No parla del topònim.

DCVB, 9, 133. 3. Randa. Top. Poblet agregat al mun. d'Algaida. Etim. de l'àrab randa 'llorer'.

Moreu-Rey, *Nostres noms*, 120, 129 i 147. La vegetació. Noms d'arbres o arbusts: Randa (el llorer); p.147 Topòn. celtes: Randa (el límit).

Moll, *Llinatges*, 152. De l'àrab randa 'llorer'.

MÁRSA (= 'marina')

Corpus 0

Onomasticon

DECAT, V, 504 marsa, mot fantasma per marso (marcir).

DCVB, 7, 265 marsa. adj. (partida de joc), p.231 Marçà. //1. Top. a) Poble del Priorat; b) Poblet de l'Alt Empordà; c) Poblet d'Igualada //2. Llin. Etim. del llat. Marti?nu, derivat del nom personal Martius. Moreu-Rey, *Nostres noms*, 139 Marçà. Moll, *Llinatges*, 84 Marsà

MENÁRA (= ‘minaret’; ‘lloc de la torre on es col·loca el fanal’)*Corpus 0*

Onomasticon, I, 157 ALMENAR i ALMENARA. De l'ár. mänâr i mänâra ‘talaia on s'encenen fogueres de senyal’ derivats de l'àrab nâr ‘foc, foguera’. 1) Almenar, poble important de la Noguera. Doc. ant. Almenar (1093) ‘castro Almenar’; Almenara (1172); 2) Almenara, te. Agramunt. Doc. ant. ‘serra que descendit de Almenara’ (1076); 3) Almenara, l'important poble i coll entre la Plana i Morvedre. Doc. ant. Almanar (1098). Poema del Cid; Crònica Jaume I, i també en el Repartiment.

DCVB, 1, 529 ALMENAR //1. Topon. Vila del Pla d'Urgell //2. Llin. valencià. Etim. de l'ár. al-menâr ‘lloc on posen el llum’. ALMENARA I. f. ant. //1. Llumenera (doc. ant. 1410) //2. Atalaia //II. Top. 1) Llogaret d'Agramunt; 2) Serra que separa l'Urgell de la Ribera de Sió; 3) Almenara d'Aguiló: llogaret a 1 h de Sta. Col. de Q.; 4) Vila de la prov. de Castelló. III. Llin. del P. Valencià. Etim. de l'ár. al-men?ra ‘lloc on posen el llum’, ‘canelobre’. Moreu-Rey, *Nostres noms*, 122. Almenar, Almenara i Aumenara (la talaia, o torre de senyals). Moll, *Llinatges*, 127 Almenar. Nom d'una vila del Pla d'Urgell, que ve de l'àrab al-menar ‘la talaia’.

BIR, pl. BIÁR (= ‘pou d'aigua’)

Onomasticon, II, 85 L'ALBIR. Llogaret dependent del mun. d'Alfàs. De l'àrab al-bi'r ‘el pou’, en la pronúncia hispànica es canviava en bîr; però l'àlif que hi havia hagut entre la *i* i la *r* actuava encara, impeding que la *i* es pronunciés *e*, com passa normalment davant *r*. Ja figura l'any 1325 en la carta de població de Benidorm... El mateix arabisme, al-bi'r, ha quedat com a NL en altres llocs valencians, Font d'Albir a Eslida.

BIAR, la important i històrica vila valenciana fronterera de Castella. Doc. ant. No figura en el Repartiment però Jaume I ja en la Crònica dóna notícia de la conquesta d'aquell fortíssim castell, en l'any 1245: «Biar és lo millor castell d'aquella frontera». Etim. no es pot dir que l'aràbiga sigui indiscutible. Producció de mel, des de temps dels romans, prolongament d'un nom llatí dels abellars: ALVEARE (Quintilià) o APIARIUM (tos dos en Columel·la) D'altra banda si el mot és un arabisme, també pot ser que els moriscos hi possessin ocasionalment l'article aràbic Al-Biar. Plural bi'âr. Però Asín ens té escarmentats amb un munt d'etimologies no sols dolentes, sinó irresponsables, i les seves dades aràbigues s'han d'acollir sempre amb la més gran desconfiança. Ací la desconfiança augmenta encara en notar que el geògraf àrab d'Almeria Al-Udri escriu Biyâr el nom d'aquesta població... Arabisme que es repeteix en altres llocs; Madoz descriu un Biar «anejo a la parr. de Vélez-Blanco, dióc. de Almería» i un riu de les prov. de Badajoz i Sevilla. (s.v. Viar); l'Arx. Ll. Salv.(Die Balearum, III, 284) diu que El-Biar és una de les poblacions d'Algèria on els menorquins abunden més. DCVB, 2, 475 BIAR, top. Vila situada a 10 k a l'E. de Villena. Etim. de l'ár. bi?r ‘pous’ (Asín, Topon. 94). Moreu-Rey, *Nostres noms*, 121 BIAR (safareigs, cisternes, basses) Albir o Abiar o Biar.

KÁNTRA O KÁNTARA (= 'pont')

Corpus Toponímia 0

Onomasticon, II, p.98 ALCÀNTERA. Poble de la Ribera alta del Xúquer. Doc. ant. 1364; el 1574 era encara poblat de moriscos. No apareix en el Repartiment. Etim. de l'àrab al-qántara 'el pont', per un de molt útil que hi havia prop del poble sobre el Xúquer.

ALCANADA (Alcúdia, illeta davant la costa E. de la península d'Alcúdia i possessió enfront de la illeta) Es tracta d'una forma del mot aràbic al-qántara; més aviat del plural al-qanâtir 'els ponts'. Del plural qanâtir ve el nom del riu Alcanadre, afluent del Cinca, i d'un poble de la Rioja vora l'Ebre (dificultat de Coromines per explicar el sentit)

DCVB, 1, p.450 ALCÀNTARA. Alcàntara de Xúquer // 3. Llin. de Catalunya i València. Etim. de l'àrab al-kantara 'el pont'.

Moreu-Rey, *Els nostres noms*, p. 123

Moll, *Llinatges*, p. 126

TODMIR (= Teodomir, n.pr.m.; Todmir, regne de Múrcia, anomenat així pel nom del seu príncep)

Onomasticon, I, 274. TOMIR, puig, 1100 m. (Escorca, Mallorca). Del germ. Theodomir... el cabdal Puig Tomir (cf. el nom de Theudmir, magnat il·licità mantingut pels invasors sarraïns).

DCVB, 10, 341. TOMÍ. Llin. Puig Tomí, top. V. TOMIC //2.Top. Puig Tomic o Puig Tomí: muntanya situada en el terme de Pollença.

RAC, 1, 533 Teudemirus: 841, PIR (Todemiro); 910, URG (Teudemiro); 949, AUS (Tudmiro); 987, PEN (Tudmir)

Moreu-Rey, *Els nostres noms*, p. 116. Dins antropònims d'origen germànic: Puig tomir (Todmir, s. X)

Moll, *Llinatges*, 123. Tomir. Tomí. De Theudemir, compost de theude 'poble' i mir 'il·lustre'.

TOPÒNIMS D'EUROPA

França (p. 377)	fránza; fránsa	gentilici fransáui; fransís
Anglaterra (p. 448)	belád el-inglíz;inglatírra	inglíz
Nàpols (p. 555)	nábel	nablítán
Narbona (p. 55)	arbóna; narbóna	
Pirineus (p. 632)	bab el-abuáb (porta de les portes o porta principal, suprema)	
Portugal (p. 646)	belád el-portkíz o	
el-portukíz	bortkízi o bortukízi	
Santa Maria de Algarbe (p. 739)		
ant. Ossonoba,		
avui Faro en Portugal (o d'Orient)	xánta maria de Axarq	

TOPÒNIMS DE LA PENÍNSULA IBÈRICA

		gentilici
Galícia (p.384)	galísia; yal-líkiá	yal-líkií; yalálíka
Guadalajara (p. 400)	uád el-hayára (el riu de les pedres)	
ant. Arriaca, del basc arri 'pedra'		
Guadix (p. 400)	uádi aáxi uadiáx (el riu d'Acci)	
ciutat de Granada, ant. Acci		
Jaén (p. 462)	yaiián	yaiiáni
Xàtiva (p. 464)	xátiba	xatibíi
ant. Setabis		
León (p. 484)	Leión	
veu llatina antiga Legio VII		
Gemina		
Loja (p. 493)	Laúxa	
ciutat de Granada ant. Hipula Laus		
Lorca (p. 494)	Lórka o Lauráka	
ciutat de Múrcia ant. Eliocroca		
Lugo (p. 496)	Lúco	
ciutat de Galícia		
ant. Lucus Augusti		
Màlaga (p. 504)	Málaka	
ant. Malaca		
Medinaceli (p. 522)	Medina Sálem (la ciutat de Sálem)	
poble de Sòria		
Medina Sidonia (p. 22)	medina xadúna	
ciutat de Cadis ant. Asido		
Morón (p. 545)	maurúr	maurúrii
poble de Sevilla		
Múrcia (p.552)	mursia	
ciutat i regne		
del llatí myrtea		
També Todmír, del seu príncep		
Teodomir		
Oriola (p. 584)	auriúla i auriuéla	
ciutat de València		
ant. Aurariola		
Pamplona (p. 593)	banbelóna	
Paterna (p. 605)	batérna	baterníi
poble de València / poble d'Almeria		
Ronda (p. 724)	rónða	
ciutat d'Andalusia		
ant. Arunda		
Santiago (p. 739)	xant iakób xant iákob	
Sevilla (p.)	ixbíliá	
Talavera de la Reina	talabeíra	
ciutat de Toledo		
ant. Elbora		
Talica o Itàlica	Tálika	
ant. ciutat de Sevilla		

Tarazona ant. Turiaso	Tarasóna	
Tarifa ciutat d'Andalusia anomenada així per Tarif Abu Zora, primer conque- ridor àrab que entrà a Espanya	Taríf	
Albacete	El-basit, que significa 'planúria, part plana'	
Toledo ant. Toletum a l'edat mitjana Toletula		
Tortosa ant. Dertosa	tortóxa	
Tudela	tutíla	
València	balénsia	balénsi
Almodóvar del Rio poble de Còrdova	El-mudáúuar, que significa 'rodó'	

HIDRÒNIMS

Guadalete, riu	uád-lécca
Guadalquivir, riu ant. Betis	el-uád el-qebír ('el riu gran') uád el-yáuhar ('riu de les perles')
Mediterrani, mar	el-bahár ez-zaguír el-bahár er-rúmi
Muluya, riu (de Marroc)	meluia
Nun, riu (de Marroc)	uád en-nún
Tajo, riu nt. Tagus	táyo
Xúcar, Júcar (riu Xúquer) ant. Suero	xúkar

ILLES

Eivissa ant. Ebusúm	iábisa
Mallorca ant. Majorica	maiórika
Menorca ant. Minorica	menórica

REGIONS I CIUTATS DE L'ORIENT

Israel	isráil	israílí
Jericó	ariha	
Jerusalem ciutat de l'Àsia Menor de la tribu de Benjamí	bit el-mákdís	
Meca ciutat d'Aràbia	el-blád el-amín (‘la ciutat segura’) el-blád el-hrám (‘la ciutat sagrada’) el-blád (‘la Ciutat’) mécca	meccáui
Mesopotàmia	el-yezira	
Moka, Moja ciutat i port del Iemen famosa pel seu cafè		mjáuii o mejáuii
Palestina	blad el-flistín	flistii
Sanaa capital del Iemen	zanâa	zanâânií
Yazreb o Yatreb avui Medina, al nord de La Meca. El seu nom autèntic Iazreb es va canviar pel de Medina (ciutat)	el Medina (‘la Ciutat’) el-medina en-nabí	
Yedda ciutat i port de l'Aràbia a la riba del mar Roig	yédda	

REGIONS I CIUTATS D'ÀFRICA

Lamtuna nom d'una nació africana, origen de l'imperi almoràvit	lamtúna	
Magreb hora en què els musulmans fan l'oració quarta, que és quan el sol es pon	Mágreb	
Medea poble d'Algèria	el-medía	el-medáni
Meliana poble d'Algèria	meliána	meliáni
Mequinez ciutat de Marroc	meqnás	meqnási
Mogador ciutat i port de Marroc	ez-zuíra	zuíri
Rabat ciutat i port de Marroc	er-rebát	rebáti
Rif província de Marroc	er-ríf	rífi
Saffí ciutat i port de Marroc	ásfi	mesfúi
Tànger ciutat i port de Marroc	Tánya	tanyáui
Telemsán, Tremecén o Tlemecén ciutat d'Algèria	Telemsán	
Tetuan ciutat de Marroc	tetáuen	
Tunísia ciutat de Berberia	túnes	túnsi

TOPÒNIMS NOSTRANS I FORANS DELS CARRERS DE MANACOR

Antoni Bosch Ferragut i Joan Caldentey Brunet

XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Binissalem, 2003

RESUM

Aquest treball pretén estudiar i explicar des de la perspectiva de l'anàlisi geogràfica l'origen dels topònims dels carrers de la ciutat de Manacor. Topònims, que corresponen a noms de llocs tant del terme municipal com de fora d'aquest. Així mateix, també s'intentarà introduir elements de caire geogràfic dins d'aquest estudi. L'objectiu, en aquest sentit és relacionar la ubicació d'un determinat carrer amb un determinat nom i la localització del lloc d'on correspon aquest topònim. D'aquesta manera, també hem de dir que realitzarem un apartat final de conclusions on sintetitzarem i reflexionarem sobre els aspectes més rellevants d'aquesta toponímia urbana.

Paraules claus: topònims nostrans, topònims forans, Manacor, toponímia urbana.

INTRODUCCIÓ GENERAL

Amb aquesta comunicació volem realitzar una anàlisi de la toponímia urbana. Una anàlisi, no des de la perspectiva tradicional generalista, sinó només fent referència a aquells noms de carrers de la ciutat que responen al nom de llocs en general. D'aquesta manera, tractarem des de noms de possessions de l'àrea rural del municipi fins a noms d'estats, passant per carrers, el topònim dels quals respon al nom d'un espai característic de la ciutat. La nostra intenció és intentar introduir l'anàlisi geogràfica dins de la perspectiva toponímica. Com a resultat de l'anterior adjuntam aquest estudi. Hem de dir, com a geògrafs en formació que som, que hem intentat relacionar el màxim nombre de variables del nostre camp d'estudi als aspectes toponímics que hem tractat en aquesta comunicació. També, hem d'afegir que una multitud d'aspectes historicistes hi són presents sobretot en el cas dels noms de possessions o d'espais característics de la ciutat. D'aquesta manera, volem incidir en la importància dels processos històrics en l'aparició de determinats topònims.

L'estructura d'aquesta comunicació consistirà en una classificació, tipificació i explicació dels topònims dels carrers del nucli de Manacor que corresponen a noms de llocs. En

aquest sentit, hem de dir que diferenciam entre els topònims de carrers corresponents a noms de llocs del propi municipi, que els consideram com a topònims nostrans i topònims de carrers corresponents a noms de llocs que no es troben situats dins l'àmbit municipal, per tant els anomenam topònims forans. Entre els topònims nostrans, destaquen els noms de possessions situades dins del terme municipal, espais singulars de la mateixa ciutat i noms d'altres nuclis de població del municipi. Per contra, els topònims que consideram com a forans es refereixen generalment a noms de pobles o de ciutats de la mateixa illa, de l'àmbit dels països catalans o de l'àmbit internacional. Referent a aquests topònims forans, destaca la presència de noms relatius a noms d'illes siguin o no de les Balears, noms de regions i els noms relatius a elements del medi natural o inclòs noms d'estats.

La metodologia que hem utilitzat per a dur a terme aquesta comunicació, ha consistit en la recerca bibliogràfica. A més, com tot treball realitzat des de la perspectiva de l'anàlisi geogràfica, requereix un component de treball de camp.

TOPÒNIMS NOSTRANS

Com ja hem citat amb anterioritat, consideram com a topònims nostrans aquells corresponents a llocs situats dins del propi municipi. Des d'aquesta òptica, la primera tipologia de topònims que estudiarem, fan referència a tot un conjunt de noms de carrers que corresponen al nom de tot un conjunt de possessions situades dins del mateix terme municipal.

Referents a possessions

A continuació, adjuntam tot un conjunt de topònims de propietats rurals que donen nom a diferents carrers del nucli de Manacor. Així mateix, es realitza un breu comentari sobre l'origen del topònim. Dins d'aquest darrer, a més de criteris de caire geogràfic ens hem vist obligats a introduir aspectes de caràcter historicista molt importants també, alhora de realitzar estudis toponímics. Els topònims estudiats són els següents:

—Albocàsser: situat al voltant de l'antic camí que anava a la possessió a l'actual barri de sa Torre. El topònim d'Albocàsser, segons els autors consultats, Rosselló Vaquer i Mascaró Pasarius és d'origen àrab. Segons aquest darrer autor, el topònim és idèntic al d'Albocàsser de la comarca de Castelló i prové de l'àrab *abū- Kāsī* que significa 'pare del Kasi'. Es tracta d'un nom propi personal, presumiblement del propietari de l'antiga alqueria musulmana. Sembla que al 1310 els propietaris de la possessió era la família Burguet.

—Bendris: orientat en direcció a la possessió del mateix nom pareix a ser, que el topònim és també d'origen àrab. Prové dels vocables *Ibu Idris* (Fuster J. M. 1997) o de *ibn Idrīs* (Mascaró Pasarius 1962-1967), traduït com a 'fill d'Idrīs', nom d'un profeta àrab. Fuster diu que Rosselló Vaquer afirma que l'assentament ja està documentat al 1329. Altres autors, argumenten que el primer document del qual és té constància sobre la possessió data del 1408. El que sí volem recalcar és l'origen islàmic d'aquest assentament.

—Sa Cabana: situat a una àrea que fou urbanitzada, als anys 60, entorn a la carretera de Son Fortesa. El topònim al·ludeix a la possessió manacorina situada a prop de l'abans esmentada via de comunicació. La possessió està documentada per primera vegada al 1259 (Fuster J. M. 1997).

—Es Banyar: actualment és una àrea d'urbanització consolidada, a més d'un carrer del mateix nom ubicat a l'antiga finca rural. També dona nom a un centre d'ensenyament primari. L'origen d'aquest topònim és incert, no hem trobat cap autor que en parli. Des de la nostra perspectiva, correspon al lloc que l'antic llogaret ocupava un tram del torrent de sa

Cabana, també anomenat de Manacor. La presència d'aquest curs fluvial propicià el creixement de canyes (*Arundo donax*) explicant així, l'origen d'aquest peculiar topònim.

—Sa Coma: carrer situat també a una àrea d'urbanització recent. Es troba al voltant de l'antic camí d'una possessió manacorina del mateix nom. Aquesta se situa entre les carreteres de Porto Cristo i Son Fortesa. Hem de dir que, el topònim de sa Coma és molt comú a l'illa de Mallorca i, per això, dóna nom a multitud de propietats rurals.

—Conies: perllongació dins del traçat urbà de la carretera que passa per la possessió del mateix nom, també arriba fins a la carretera del Port d'Alcúdia. Sembla que Conies, era una alqueria islàmica documentada ja al 1296. Sobre l'origen del topònim, hi ha diverses teories que comentarem tot seguit quan analitzem el topònim de *Cunium*.

—Cunium: situat a la vora de l'abans esmentat carrer des Canyar. El carrer rep el nom al 1967, (Fuster J. M. 1997) quan l'àrea fou urbanitzada. Hi ha una discussió entre diversos autors sobre l'origen del topònim del qual en deriva el de Conies, comentat amb anterioritat. Així Gabriel Fuster, a *Historia de Manacor* publicada al 1966, afirmava que *Cunium* o *Thuscium* a partir de la interpretació d'un paràgraf de Plini (23–79 dC) referent a les poblacions romanes existents a Mallorca, era un antic assentament romà situat a l'actual finca de Conies o bé a la possessió de Son Peretó situada a 5 km de la primera. La seva teoria es basava que a partir de la complexitat i la manca d'informació sobre l'organització territorial romana, és probable que ambdós assentaments es confonguessin. Un argument a favor d'aquesta teoria, són les restes arqueològiques que s'han trobat tant a l'actual possessió de Conies com a Son Peretó d'època romana i paleocristiana. Per altra banda, segons Josep Maria Fuster a *Carrers de Manacor* publicat al 1997 el nom de Conies prové de *Cunicula*, plural de *Cuniculum* que vol dir galeria subterrània. Segons l'autor anteriorment citat, el nom s'aplicava a les coves situades dins l'actual possessió.

Per altra banda, s'ha comentat entre els estudiosos la possibilitat de que el nom que prové de l'antropònim Conilles. Un antropònim aquest darrer, aplicat a Mallorca ja a partir de segle XIII. Segons ell, l'actual possessió de Conies l'any 1260 era propietat de Bernat de Conilles i Ramon de Conilles. Com era costum a l'època el llinatge va donar nom a la possessió. Argumenta a més, que els Conilles o Cunilles provenien d'un lloc situat a prop de Barcelona i que duu aquest nom.

Des de la nostra perspectiva, si bé les tres teories sobre l'origen del topònim són coherents i amb bases científiques, ens decantam per la segona. En aquest sentit, creiem que les restes arqueològiques trobades a l'àrea, tant de l'època romana com musulmana i la presència de les mencionades galeries subterrànies, són arguments suficients per validar la hipòtesi. Igualment pensam, que existeix una clara relació i correspondència entre els topònims de *Cunium* i *Conies*.

—Hort des Gabre: situat dins el barri des Canyar de recent urbanització. Aquest carrer rep el nom des de mitjans dels anys 70. Es troba situat dins la zona que fins a mitjans del segle XX fou una explotació agrícola intensiva amb el mateix nom i a l'actual carrer.

—Na Marranxa: carrer situat al sud de Manacor, enllaça amb el camí que duu al llogaret del mateix nom, situada al voltant de la carretera de Son Fortesa.

—Mendia: carrer retolat als anys 70 quan fou urbanitzat. El topònim del carrer fa al·lusió al nom d'una possessió. Aquest assentament rural està documentat, segons Fuster, al segle XIII. També, hi ha restes de poblats talaiòtics i una capella Romànica. Segons Mascaró Pasarius, el topònim pot venir del basc *mendi-a*, si bé, ell mateix destaca que és estranya la presència de basquismes antics a l'illa de Mallorca, altres fonts, argumenten que el nom de la possessió prové del llinatge *Mendia*, d'origen gallec. Al segle XIII, hi ha documents que

atribueixen la propietat de la finca a Pere Mendía, propietari d'altres alqueries del terme de Manacor. Hem de dir, que al litoral de llevant del municipi de Manacor hi ha una cala amb el mateix nom.

—Ses Pedreres: topònim que rep el nom del mateix camí que té la continuació dins del nucli urbà de Manacor. El nom de l'abans esmentat camí, fa referència que condueix a unes pedreres situades al voltant de la carretera de Vilafranca que actualment ja no són explotades.

—Es Pla: situat al barri des Barracar a una àrea d'urbanització a la segona meitat del segle XX, rep aquest nom al 1985 (Fuster J. M. 1997). Es Pla era una antiga finca rural que a causa de les seves condicions topogràfiques (que en fa al·lusió el topònim), lligada a la fertilitat dels seus sòls i a la presència d'aqüífers, s'hi va desenvolupar l'agricultura de reguiu intensiu. Actualment, es Pla és una àrea rururbanitzada paradigmàtica on conviuen els usos esportius (hipòdroms i edificacions relacionades), els residencials i un reducte agrícola a determinades parcel·les.

—Es Pouàs: situat entre la carretera de Felanitx i el camí de ses Pedreres, el nom d'aquest carrer fa referència a la possessió del mateix nom situada al sector occidental del terme municipal.

—Son Boga: situat al barri des Barracar. Aquest carrer fou retolat amb aquest nom al desembre de 1987 (Fuster J. M. 1997). El nom del carrer correspon a la possessió del mateix nom situat al voltant de les Conies. Hi ha documents que ens parlen d'aquesta possessió l'any 1464 amb el nom de *Rafal de Son Boga*. Aquesta darrera, havia estat adquirida per Rafel Ballester a Jaume Gilabert per 327 lliures i 10 sous. Al segle XIX, sent el propietari de la possessió Jordi Olesa Ballester i Descallar, la possessió fou parcel·lada.

—*Son Fangos*: és la continuació del camí que duu a la possessió del mateix nom. Igual que es Pla, l'àrea on se situa aquest carrer és d'urbanització relativament recent. També podem dir, que es tracta d'un sector de la ciutat rururbanitzat. Amb un creixement anàrquic, a partir d'edificacions il·legals i la ubicació d'usos contaminants poc respectuosos amb el medi agrícola.

—Son Fortesa: correspon a la via de comunicació que condueix a la possessió de topònim idèntic. Aquesta se situa al sector meridional del terme de Manacor. Segons Fuster, antigament la possessió tenia 922 quarterades. Arran de diverses parcel·lacions, a l'actualitat, només en té 117. Se situa a tres quilòmetres de la costa, dedins s'hi troben ubicades les famoses coves des Pirata i des Moro. A més, s'hi troben restes talaiòtiques i pretalaiòtiques, com també una casa amb recinte emmurallat del segle X o XI. El mateix autor citat amb anterioritat, ens indica l'existència d'una torre del segle XVI construïda per vigilar els assalts dels pirates. Al 1578 Son Fortesa Vell era propietat de Leonard Fortesa.

—Son Ganxo: Situat a la part meridional del nucli urbà, el topònim fa referència a la possessió manacorina de nom idèntic. Aquesta se situa també, a prop de la carretera de Son Fortesa.

—Son Moix: camí situat de manera paral·lela al camí de ses Pedreres. El camí condueix, a l'antiga possessió del mateix nom situada devora el camí Reial que anava de Manacor a Porreres (Fuster J. M. 1997). El nom prové de la família Moix, colonitzadors catalans arribats a l'illa amb la reconquesta. Son Moix, era una possessió de terres fèrtils molt aptes per cereals, llegums, vinya i tota casta de fruits. Al 1520 n'era el propietari el senyor Jordi Moix. A partir del segle XVIII, amb la mort de Pere Moix, la possessió passa a la línia femenina de la família. Posteriorment, arran d'un matrimoni entre una Moix i un mercader genovès de la família Fonticelli, arribada a Mallorca a mitjans segle XV, la possessió passà a ser propietat de la darrera. D'aquesta manera, al 1737 la possessió era propietat de Carlo Fonticelli.

Al 1818 el propietari de la possessió era Enric Fonticelli, que començà a parcel·lar la possessió. Els darrers senyors de Son Moix, foren les germanes Concepció i Maria Antònia Salvà de Palau de Comassema passant ja al segle XX a mans de la seva criada Antònia Mascaró Nadal.

—Son Peretó: carrer situat al barri des Canyar, al voltant del curs fluvial del torrent de sa Cabana. Fou retolat amb aquest nom al 1967 (Fuster J. M. 1997). El nom del carrer, correspon a la possessió del mateix nom situada entorn a la carretera de Manacor a San Llorenç des Cardassar. Com ja hem comentat breument, dins d'aquesta possessió, al 1912 Joan Aguiló Pinya va descobrir les restes d'una Basílica paleocristiana (Fuster J. M. 1997).

—Son Talent: a continuació del carrer de la Verònica, aquests dos enllacen el centre de la ciutat amb la carretera de Palma. El carrer condueix a l'antiga possessió del mateix nom. Actualment, aquesta darrera ha estat transformada en una urbanització residencial. La situació des del punt de vista territorial és similar al cas des Pla comentat anteriorment. És a dir, un espai marcat pels impactes del fenomen rururbà amb un model urbanístic residencial extensiu edificat al marge de la legalitat. Encara hi ha un reducte d'activitats agràries.

—Teitet: situat al barri des Canyar, en un espai que com ja hem mencionat en el cas d'altres carrers amb nom de possessió, és d'urbanització relativament recent. El carrer fou retolat amb aquest nom al 1974 (Fuster J. M. 1997), Teitet, és una possessió del terme municipal de Manacor situada al voltant de la carretera de Son Fortesa. Segons Mascaró Pasarius el topònim prové de *tilletum* traduït com a 'camp de tells'. El tell és un arbre caducifoli les flors del qual constitueixen la til·la.

—Tortova: carrer situat a la zona sud del nucli urbà anomenat amb aquest nom des del 1974, (Fuster J. M. 1997) quan l'àrea de la ciutat on es troba fou urbanitzada. El carrer, fa al·lusió a la possessió manacorina situada al costat esquerra de la carretera de Son Fortesa. Tortova, també és el topònim d'un pont situat al camí de l'antiga possessió, destruït l'octubre de l'any 1932 a causa d'una torrentada.

Referent a barris o espais característics de la ciutat i el terme

La segona categoria de topònims nostrens que hem introduït, fa referència a diversos noms de carrers que corresponen als noms de diversos barris de la ciutat o a espais característics. Són espais, bé de la pròpia ciutat, bé del terme municipal. És tal vegada, la categoria on més diversitat de tipologies de topònims hem introduït. Així, s'inclouen tant elements del medi natural, edificacions característiques o punts considerats com a peculiars. Per ser més concrets tot seguit exposam i comentam els següents noms de llocs que donen nom a carrers de la capital del Llevant:

—Baix des Cós: via principal del barri del mateix nom. Fou retolat amb aquest nom al 1984. Aquest carrer apareix documentat ja al 1726, tot i que ha tingut varietat de noms (Fuster J. M. 1997). De totes maneres, Baix des Cós pels manacorins sempre fou el topònim popular per aquesta via de comunicació.

—Barracar: fa referència al nom d'uns dels barris més tradicionals del nucli de Manacor. Aquest carrer és la via principal d'aquest barri comprès entre el carrer de la Verònica i el passeig de na Camel·la. La urbanització, d'aquest espai de la ciutat, va venir condicionat per la parcel·lació prèvia dels terrenys al primer terç del segle XIX. Uns terrenys que eren propietat de la família Fàbregues i del Comte d'Ayamans (Fuster G.; Fuster J. M. 1962).

—*Convent*: el nom d'aquest carrer situat al centre de Manacor respon a l'edificació religiosa que hi ha situada en ella. Durant part del segle XVIII i XIX s'anomenava carrer d'en Perot

Andreu, nom d'un religiós (Fuster 1997 J. M.) El Convent fou construït el darrer quart del segle XVI fundat per l'Orde dels Predicadors (Fuster, G. 1966).

—Coves del Drac: situat a l'abans esmentat barri de Baix des Cós, el topònim fa referència a les coves mundialment conegudes i situades a Porto Cristo. Aquestes, foren explorades per Édouard Alfred Martel el 9 de setembre del 1895, personatge que també dona nom a un carrer de la ciutat (Fuster J. M. 1997). Segons l'autor, aquest anava acompanyat pel seu ajudant i el fill del propietari de les coves. L'exploració turística de les coves, va començar al 1929 gràcies als camins traçats per Joan Servera Camps, batlle de Manacor i un dels impulsors de l'activitat turística al municipi. Al 1935, les coves foren il·luminades (Fuster J. M. 1997). Actualment, les Coves del Drac són el primer recurs turístic del municipi i reben la visita d'un milió de turistes a l'any. Hem de dir que, tot i que Martel fou el primer en explorar les coves des de la perspectiva científica, aquestes ja eren conegudes des de la prehistòria. Així dedins s'hi trobaren restes arqueològiques des de l'esmentat període fins a l'època de dominació àrab (Fuster, G. 1966). De fet, el mateix Gabriel Fuster a la seva *Historia de Manacor* ens comenta un incident ocorregut al 1878 en què uns viatgers catalans es varen extraviiar dins de les cavitats.

—Coves dels Hams: igual que l'anterior, aquest carrer també es troba situat al barri de Baix des Cós. La seva denominació data del 1967 (Fuster, J. M. 1997). Aquestes coves, també molt conegudes, foren descobertes per Pere Caldentey Santandreu al 1905 i foren obertes al públic al 1910. Al 1912 foren electrificades (Fuster, J. M. 1997).

—Estació: el nom d'aquest carrer respon a la presència de l'antic traçat ferroviari i de les instal·lacions associades que hi ha a la ciutat. A l'actualitat, tot aquest conjunt d'infraestructura ferroviària dona nom al barri anomenat des Tren, del qual el passeig de s'Estació n'és una de les principals vies. Des del 1879, any en què s'inaugurà el trajecte Inca-Manacor, el tren que venia de Ciutat tenia el final de trajecte a l'estació de Manacor. Al 1921 es va inaugurar la línia Manacor-Artà (Fuster, J. M. 1997). El Ferrocarril va deixar d'estar en servei al 1977 pel que respecte a la comarca del Llevant. A l'actualitat el traçat ferroviari s'està rehabilitant, igual que l'Estació. S'espera que al maig del 2003 els manacorins podran tornar a gaudir d'aquest mitjà de transport.

—Sa Fàbrica: amb sortida a la plaça de Ramon Llull o des Mercat, és un carrer el topònim del qual respon a l'antiga presència d'una fàbrica de ciment i una serradora. Al 1924 el carrer ja tenia aquest nom (Fuster, J. M. 1997).

—Fartàritx: situat al barri del mateix nom, segons Fuster el carrer rep aquesta denominació dia 7 de novembre de 1985. El carrer, però, ja es coneixia popularment amb aquest nom per la població manacorina. Hem de dir que, quan comentem el topònim de via Argentina, es tornarà a fer referència a aquest pels motius que seran exposats amb posterioritat. El mateix Fuster, ens comenta que a la memòria del projecte d'urbanització de Manacor del 1944, complementari al pla general, es fa la següent consideració: «*Projectam el Passeig de Faràrtix d'uns 300 metres de llarg i 40 d'ample, amb passeig central, limitat a l'Oest amb una plaça circular d'enllaç de diverses vies i per l'Est amb una altra planta quasi quadrada, a la que desemboquen els carrers de Colon i de Fàbrica, principals vies de comunicació d'aquest sector de l'eixampla amb el centre de la població. Ambdues places s'hauran de decorar amb motius urbans, monuments, obeliscs, etc. oferint bon punt de cara al passeig*». En realitat hem de dir que, cap d'aquestes actuacions es va arribar a dur a terme. Fartàritx, era un antic raval caracteritzat per la presència de molins dels quals en realitzarem algunes consideracions específiques quan expliquem el topònim del carrer des Molins.

—Indústria: situat al barri des Tren. És una àrea de la ciutat urbanitzada als anys 50. Així, Gabriel Fuster a *Calles de Manacor* publicat l'any 1962, afirma que és una plaça que fa poc

que s'ha urbanitzat. Ens comenta igualment que té entrades pels carrers de Jordi Sureda, de Sant Rafel, de Rosari i de Sant Antoni. Per altra banda, Josep Maria Fuster al seu llibre *Carrers de Manacor* publicat l'any 1997, afirma que a la sessió plenària del 2 de maig del 1967 es va estudiar un projecte de reconversió de la plaça. El mateix autor afegeix que la plaça fou reestructurada l'any 1986 atenint a la memòria descriptiva i al pressupost addicional de les obres d'acabament aprovats dia 2 de febrer del mateix any. Sobre l'origen del topònim, podem dir que la nostra hipòtesi més probable, és que situada a la plaça al voltant de l'estació de ferrocarril el creixement urbanístic d'aquest sector de la ciutat fou propiciat per l'establiment d'indústries. Algunes d'aquestes encara en funcionament. Hem de dir també, que el topònim tradicional d'aquest espai és el de «*la plaça dels Porcs*».

—Institut: situat al barri des Canyar al sector més meridional de la ciutat, el topònim d'aquest carrer té el seu origen en el centre d'ensenyament secundari Mossèn Alcover. Aquest centre fou inaugurat el 3 de juliol del 1975 amb l'assistència del sotssecretari d'Educació i Ciència, Federico Mayor Zaragoza, i el que n'era llavors director, el professor manacorí Martí Mascaró. (Fuster, J. M. 1997).

—Pas dels Jardins: carrer situat entorn a l'avinguda de Fra Juníper Serra, conegut popularment amb el nom del carrer de *ses Cases Blanques* o *Vivendes protegides*. Les cases que conformen la morfologia urbana d'aquest carrer, foren construïdes als anys 50 pel govern franquista per tal que les famílies menys afavorides poguessin accedir a l'habitatge. El nom del carrer pot respondre al jardí que té cada una de les cases.

—Via Majòrica: Situat entorn al barri del Tren. El nom d'aquest carrer fa referència a la presència de la popular fàbrica de perles fundada per l'alemany Édouard Frederic Hug Heush. Josep Maria Fuster, a *Carrers de Manacor*, ens comenta i transcriu l'acord Municipal del 3 de juny del 1971 on s'acordà la retolació del carrer: «*En relació al canvi de nom de la Via Roma pel de Via Majòrica, amb motiu de que Manacor, tradicional ciutat de les Perles, ha creat la denominació Majòrica, coneguda mundialment. És, doncs de justícia assenyalar amb aquest mateix nom el tram de carrer que va des de l'avinguda Fray Junípero Serra fins a la confluència de la carretera de Palma a Manacor, quedant el nom de Via Roma des de l'avinguda Fray Junípero Serra fins a la plaça de Sant Jaume. I això pel fet que a aquest carrer s'hi ubica la fàbrica de perles*». Amb això donam més que per explicat el motiu del nom d'aquesta via. Altres topònims de carrers de la ciutat de Manacor que fan referència a aquesta activitat industrial són per una banda topònim urbà, a l'actualitat desaparegut, fent al·lusió al nom del fundador de la factoria mencionat amb anterioritat. Per altra banda, un carrer amb el nom del director de la fàbrica, Pere Riche Gautrelet, que durant més de 30 anys presidí i, finalment un darrer amb el nom de ses Perles.

—Es Molins: situat a l'abans esmentat barri de Fartàritx. El seu nom respon als molins que hi hagué, alguns d'ells encara conservats a l'abans esmentat raval rehabilitats als anys 80 mitjançant la figura del PGOU del pla especial. Josep Maria Fuster ens diu el que Josep Segura Salado a una publicació setmanal local afirma que segons el plànol de Berard del 1787 al barri de Fartàritx hi havia ubicats un total de 12 molins.

—Avinguda del Parc: fins al 1989 anomenada com d'Eduard Frederic Hug Heush, fou retolada amb la denominació actual dia 7 de novembre del 1989 (Fuster J. M. 1997). El topònim d'aquesta avinguda respon a la presència del Parc Municipal construït a principis dels anys 70 sobre l'antic cementiri de la ciutat.

—Pou Fondo: situat a l'àrea central de la ciutat, ens apareix documentat amb aquest nom al 1726. Durant el segle XIX i XX experimentà diversos canvis de nom fins que al 1989 tornà a ser retolat amb el seu nom actual (Fuster J. M. 1997). L'origen d'aquest topònim, sembla

que prové com a conseqüència que en aquest carrer hi havia un pou de gran profunditat per a l'època. Hem de dir que, la hipòtesi anterior és bastant probable, ja que el substrat rocós de l'àrea on es troba al carrer, és una roca mare calcària amb propietats aquíferes.

—Es Serralt: el trobam a la part sud de Manacor, en un polígon de vivendes construït als anys 70. L'origen d'aquest topònim, tot i que cap autor dels consultats en fa referència, plantejam la hipòtesi que el nom vingui del nom d'una antiga propietat rural situada a la mateixa àrea actualment urbanitzada. Alhora, el nom d'aquesta propietat rural pot tenir el seu origen en el fet que es troba a una àrea relativament elevada. Per tant, pensam que pot venir de la paraula *serral* que significa 'muntanya de cim allargassat'.

—*Sa Torre*: plaça situada al barri del mateix nom. L'origen del nom respon a la presència de la coneguda Torre de ses Puntes. Es creu que aquesta fou edificada bé al segle XIV o XVI. Des del 1925 és monument historicoartístic (Fuster 1997).

—*Es Torrent*: una de les avingudes més populars de la ciutat la trobam situada sobre el curs fluvial del torrent de sa Cabana, també anomenat de Manacor. Pareix a ser que ja tenim documentat l'avinguda amb aquest nom al 1797 tot i que també s'ha documentat que es va anomenar Travessa del *Corté*. La darrera denominació respon al fet que a una de les seves cantonades hi havia edificat el Quarter de Dragons construït durant el regnat de Carles III (Fuster J. M. 1997). Segons el mateix Fuster, durant la Segona República l'avinguda es va denominar *Pablo Iglesias* i durant la Dictadura franquista l'avinguda va ser retolada amb el nom de *4 de Septiembre*. Per la presència d'aquesta avinguda dins del curs fluvial del torrent de sa Cabana, s'ha vist afectada per diversos episodis d'inundació més o menys intensos als anys 1850, 1932, 1961, 1989 i al 1994.

Referents a altres nuclis del municipi

Per finalitzar aquesta primera part d'aquest treball, és a dir analitzar tot un conjunt de topònims nostrats, comentarem els topònims de dos carrers de Manacor que fan referència al nom de dos nuclis de població del municipi. Per tant, són igualment considerats com a topònims nostrans. Hem de dir, que és estrany el poc nombre de topònims de carrers que fan referència a aquests nuclis, ja que el terme de Manacor és ric des d'aquesta perspectiva. Aquests dos topònims són els següents:

—*Ronda del Port*: és la via de comunicació que serveix de nexa d'unió pel sector meridional articulat a partir de les carreteres de Felanitx i de Porto Cristo. És una àrea urbanitzada a les tres darreres dècades. Lògicament, el topònim fa referència al nom del port de Manacor, un espai litoral que tot i haver trobat restes arqueològiques des de l'època talaiòtica fins a l'època àrab passant per l'època romana i paleocristiana, no es va començar a urbanitzar fins a final del segle XIX. Aquest procés es va iniciar a partir de la parcel·lació de les finques de *sa Marineta* i *Coll d'en Ferragut* (Fuster, G. 1966). A l'actualitat Porto Cristo, és el nucli litoral del municipi de Manacor amb més població resident. En ell, a més d'una basílica paleocristiana hi trobam les ja comentades coves dels Hams i coves del Drac.

—*Son Macià*: situat al barri de sa Torre, aquest carrer fou retolat amb aquest nom al 1967 (Fuster J. M. 1997). El nom, fa referència al nucli de població situat entre Manacor i Felanitx, però dins del primer terme municipal. De fet, el mateix autor citat anteriorment ens comenta que els motius pels quals l'Ajuntament decidí anomenar aquest carrer amb el seu nom actual responen segons la transcripció de l'acta municipal «a la dependència que té amb Manacor i l'ànsia d'acostar-lo més cap el seu Municipi mitjançant aquesta designació i la seva ubicació obliga per motius geogràfics i de continuïtat del camí».

TOPÒNIMS FORANS

Si anteriorment hem analitzat tot un conjunt de topònims nostrans, tot seguit passem a analitzar i comentar tot un conjunt de topònims forans. És a dir, aquells que fan referència a noms de llocs o espais que no es troben situats dins del terme municipal de Manacor. Aquests llocs, donen nom als carrers de la ciutat. Tal i com veurem posteriorment el seu origen és molt variat i de diferents escales. Les tipologies de topònims que trobam i la seva explicació les adjuntam tot seguit.

Referents a àrees naturals

Tot i que d'aquesta categoria només en tenim un topònim, hem de dir que l'ús d'espais naturals és una categoria molt utilitzada alhora d'anomenar carrers per tota Mallorca. Al nostre cas, tal vegada el topònim que adjuntam a la part inferior respongui més que per apreciació dels valors naturals de l'espai al significat religiós d'aquest mateix.

—Bonany: carrer retolat amb aquest nom el 21 de maig del 1975 (Fuster J. M. 1997). Fa referència al puig d'uns 300 metres d'altura situat al terme municipal de Petra on s'hi va construir una ermita a inicis del segle XVII, reconstruïda a principis del segle passat. A l'actualitat, tot el conjunt està declarat seguint la Llei d'Espais Naturals del 1992 com a Àrea Natural d'Especial Interès (A.N.E.I.). Per tant la protecció del seu entorn ambiental d'alt valor paisatgístic està assegurada.

Referents a pobles de Mallorca

Són considerables els carrers de la ciutat de Manacor que duen el nom d'un poble de Mallorca, ja sigui o no de la mateixa comarca. Els motius que poden explicar el nom d'aquests carrers, responen a vincles d'afinitat entre municipis. En la majoria d'ocasions corresponen a la perllongació dins del traçat urbà manacorí, de determinats camins antics que conduïen al poble que a l'actualitat dona nom al carrer. Aquests carrers, són els següents:

—*Artà*: carrer situat entorn a l'antic camí que conduïa a aquest municipi de l'emplaçat a l'extrem sud-oriental de Mallorca, a la serra de Llevant. La seva activitat econòmica se centra en cereals, ametlles, ramaderia i el turisme, que visita les coves càrstiques. Destaquen en aquesta localitat restes megalítics (talaiots, poblat de ses Païsses) i un recinte emmurallat (Almudaina). Va ser fundat per Jaume I el Conqueridor al 1230. Pel que respecta a la seva població aquesta és de poc menys de 6.000 habitants.

—*Felanitx*: aquest carrer és la continuació dins del traçat urbà de la carretera que condueix al poble veí. Al 1859 apareix documentat com *Camino de Felanitx* (Fuster J. M. 1997). Felanitx és el nucli principal de la comarca del Migjorn. S'assenta al peu de la serra de Llevant, a uns 50 km de Palma de Mallorca. És zona agrícola (cereals, ametlles, vins i garroves) i també es practica la ceràmica artística. Actualment es conserva el castell àrab de Santueri (segle XIII). També són dignes d'esment les esglésies de Sant Agustí (segle XVI), de Sant Miguel i el santuari de Sant Salvador (segle XIV). La seva població és de 14.318 habitants.

—*Sant Llorenç des Cardassar*: carrer retolat amb aquest nom al desembre del 1939 (Fuster J. M. 1997). Se situa al barri del Barracar. Fa referència al nom de l'actual municipi que s'assenta en plena serra de Llevant i que va formar part fins al 1892 del terme municipal de

Manacor. La seva economia es basa en l'agricultura de fruiters, ametllers, olivars, ramaderia, indústria de la fusta, artesanía i turisme. Destaquen com a monuments artístics l'església parroquial (segle XIX) i el castell de n'Amer. La seva població és de 5.112 habitants.

—*Son Servera*: aquest carrer, igual que l'anterior, se situa al barri del Barracar i fou retolat al mateix any 1939. A més, igual que Sant Llorenç també se situa al peu de la serra de Llevant.

—*Capdepera*: aquest carrer situat al barri de Baix des Cós fa al·lusió al municipi de la comarca de Llevant del mateix nom. Aquest nucli va ser colònia de pescadors, i actualment ha esdevingut un centre turístic, on es pot visitar el castell de Capdepera (segle XIII), la Torre Àrab, el palau de sa Torre Cega (segle XIX), la Casa del Governador (segle XVIII) i el jardí-museu de la Casa March. Quant a la seva població, aquesta és de 7.223 habitants.

—*Valldemossa*: aquest carrer situat al barri de Santa Catalina va ser retolat amb aquest nom el 1994, a petició dels veïns del barri que volien un carrer amb el nom de la localitat de la seva patrona (Fuster J. M. 1997). Valldemossa està situat a la serra de Tramuntana. Destaca la Cartoixa (segle XIV), aixecada sobre un antic castell, i on van escriure Chopin, George Sand, Rubén Darío, Unamuno i Azorín. També cal citar el palau de Miramar i l'església parroquial. Es conserva la casa natal de Santa Catalina Tomàs. La seva població és d'uns 1.500 habitants.

—*Palma, Via*: aquest carrer anomenat amb el nom actual a partir del 1971 (Fuster J. M. 1997), comprèn el tram urbà que transcorre per la carretera que condueix a la capital de la comunitat autònoma de les Illes Balears. Està situada a la badia de Palma, al sud-oest de l'illa. Alberga el 41% de la població de la comunitat autònoma i el 54% de l'illa de Mallorca. Palma té un gran dinamisme econòmic per les seves funcions terciàries: comerç, turisme, educació, serveis financers i administratius. Encara que el turisme és el sector més important de la seva economia —l'aeroport de Son Santjoan és el segon d'Espanya pel seu trànsit de passatgers—, també és destacada l'activitat en el port. Ha renovat el nucli antic, que posseeix una gran bellesa i múltiples atractius turístics. Compta amb importants monuments com la catedral, d'estil gòtic, començada l'any 1230 i acabada a principis del segle XVII, el castell de Bellver (en el qual, l'any 1801, va estar pres Melcior Gaspar de Jovellanos), la Llotja, el Consolat del Mar, l'Almudaina i nombroses esglésies. La ciutat va ser fundada l'any 122 aC per Quint Cecili Metel amb el nom de Palma. En el segle X el seu perímetre urbà es va ampliar per l'impuls que va rebre del governant musulmà Isam al-Jawlani. Al 1015 va passar a dependre del regne taifa de Dènia i, al 1076, es va convertir en la capital del regne taifa de Mallorca. Fou conquerida per Jaume I el Conqueridor, qui li va atorgar la «carta de franquesa», el que va facilitar la repoblació de la ciutat amb catalans. A la mort de Jaume I va ser seu del regne independent de Mallorca. Durant els segles XIV i XV la ciutat va gaudir de gran esplendor, gràcies a l'activitat comercial. D'aquesta època són molts dels seus principals monuments. El traçat medieval va arribar gairebé intacte fins el segle XIX, moment que es van derrocar les muralles (1872), alguns convents desamortitzats van ser convertits en places i es van construir barris extramurs (el Molinar, la Soledat, els Hostals, Son Espanyol i Santa Catalina). A partir de 1901 es va iniciar l'eixampla i, ja en la segona meitat de la centúria, la ciutat es va estendre per la façana marítima (passeig Marítim) i per la part interior, a continuació de l'eixampla de principis de segle. La població és d'uns 323.138 habitants.

Referents a ciutats del l'àmbit dels Països Catalans

Els vincles socioculturals entre les ciutats dels països catalans, és un fet palès i amb un fort component històric. En la toponímia urbana de Manacor, aquestes relacions s'expressen amb diversos noms de carrers que fan referència a aquestes ciutats. Els noms d'aquests carrers són els següents:

—*Girona*: carrer situat al barri de sa Moladora a la part septentrional de la ciutat, fa referència a la capital de la província catalana del mateix nom. Girona se situa a la vall del riu Ter en confluència amb el riu Onyar. Va experimentar un gran desenvolupament demogràfic i urbanístic en la segona meitat del segle XX, pel fenomen de la immigració. Mantén encara, una forta essència medieval. En l'activitat agrària destaquen els conreus de cereals, vinya i patates. El sector terciari és el predominant. La població és d'uns 73.000 habitants.

—*Lleida*: aquest carrer està situat de manera contigua a l'anterior. També, fa referència a una capital de província catalana, situada a la vora del riu Segre. És un centre comercial de tota la província i la seva indústria se centra en la producció vinícola, alimentària, química, tèxtil i d'oli d'oliva. Entre els llocs d'interès destaquen la catedral Vella o Seu (convertida en caserna en el segle XVIII) i l'ajuntament, ambdós del segle XIII, l'església de San Llorenç (segle XII), l'hospital de Santa Maria (segle XV) i la catedral Nova (finals del segle XVIII). Té uns 115.000 habitants.

—*Tarragona*: aquest carrer, a l'igual que els dos anteriors també se situa al barri de sa Moladora. Fou retolat amb el nom actual al 1975 (Fuster J. M. 1997). Fa referència al nom de la ciutat principal de la província homònima, a la comunitat autònoma de Catalunya. La ciutat compta amb una diversificada activitat industrial, encara que en les seves proximitats es troba la principal indústria química espanyola amb grans factories i una gran refineria de petroli, que ha potenciat l'activitat del port. El Museu Arqueològic de la ciutat alberga una important col·lecció d'escultures romanes. La població és de 114.931 habitants.

—*València*: carrer situat al barri de sa Torre, fou anomenat d'aquesta manera al 1925 que el carrer fou obert (Fuster J. M. 1997). El nom d'aquest carrer fa referència a la capital de la Comunitat Valenciana, situada a la vora del Mediterrani, enfront del golf de València. És la segona ciutat dels Països Catalans. De nord a sud té una extensió de més de 30 km i d'est a oest tot just supera els 7 km. Es troba a una altitud de 13 m sobre el nivell del mar, en el centre d'una plana al·luvial denominada l'Horta, travessada pel riu Túria i les seves vuit sèquies —a l'esquerra: Montcada, Mestalla, Tormos i Rascanya, i a la dreta: Quart, Mislata, Favara i na Rovella—, destinades des de molt antic a l'agricultura de regadiu. És la ciutat més poblada de la Comunitat Valenciana. Més de la meitat de la població treballa en el sector serveis i únicament un 1,7% es dedica a activitats agràries. La indústria de la seda, del moble i la metal·lúrgia són les activitats industrials de major tradició. Actualment destaquen també les de maquinària, construcció naval, llums, joieria, arts gràfiques i d'alimentació, amb predomini de les petites i mitjanes empreses, i el subsector de la construcció.

Referents al nom de les Balears

Dins del context de comunitat insular que són les Balears, dins la toponímia urbana de Manacor hi ha tot un conjunt de carrer referits a cada un dels espais insulars. Aquests carrers els adjuntam a continuació:

—*Menorca*: situat al barri de sa Torre i retolat amb aquest nom als anys 50. Fa referència a la nostra illa gimnèsia veïna. És la segona illa més extensa de les illes Balears; té 48 km de llargària, uns 16 km d'ample i una superfície de 702 km² en general plana, amb una altura màxima de 358 m i unes costes poc accidentades, a excepció feta del port natural de Maó. Maó la principal ciutat, considerada des de l'antiguitat com el millor port de les Balears. Una altra ciutat important és Ciutadella. Els seus recursos procedeixen de l'agricultura, ramaderia, indústria làctia (els famosos formatges de Maó), calçat, begudes alcohòliques i especialment el turisme. L'illa compta amb una població de 68.731 habitants.

—*Eivissa*: situat com l'anterior al barri de sa Torre. Aquest carrer al·ludeix al nom de la major de les Pitiüses. Aquesta, és la tercera en extensió de l'arxipèlag, amb uns 565 km² i 170 km de longitud de costes. El relleu és de formes suaus, amb pujols de poca altura entre les quals s'obren petits plans com el Pla de Sant Antoni; la màxima altura és el massís de sa Talaiassa (475 m). Les costes són accidentades amb abundants cales i penya-segats excepte en el sud-est, on són baixes i de sorra. L'agricultura és de secà (cereals, oliveres, garrovers i ametllers) i en la ramaderia predominen les espècies ovines, caprines i porcines. La seva principal font de riquesa és el turisme. Les ciutats més importants són: Eivissa (34.610 habitants), que és la capital, Sant Antoni de Portmany (15.029 habitants) i Santa Eulària des Riu (18.955 habitants). Va passar a mans musulmanes i, en 1235, a la Corona d'Aragó. A partir de la dècada del 1960 va començar l'empenta turística de l'illa. La seva població és de 84.373 habitants.

—*Cabrera*: carrer situat, també, al barri des Serralt fa referència al nom de l'arxipèlag que pertany a les illes Balears. Està separat de l'extrem meridional de l'illa de Mallorca de la qual dista 9 km per l'estret de Cabrera. Es tracta d'un conjunt de petites illes, amb una extensió total de 17 km, format per l'illa principal, Cabrera, l'illa des Conills, na Plana, na Foradada, na Rodona i diversos illots. Té un relleu accidentat, sobre calcàries i dolomies terciàries, encara que d'escassa altitud (na Picamosques, 172 m) i la seva vegetació dominant és el pi i el matoll xeròfil. El castell, situat al centre de l'illa, és el testimoni d'una antiga ocupació. Actualment, constitueix un Parc Nacional Marítim-Terrestre, l'únic d'aquest caràcter existent a Espanya.

—*Formentera*: aquest carrer situat a la part meridional del nucli fa referència a la més petita de les Pitiüses. A més de l'illa principal, pertanyen a Formentera les illes de s'Espalmador i s'Espardell, a l'estret que la separa d'Eivissa. Formentera està constituïda per dos blocs, Barbaria i la Mola (202 m), en forma d'altiplans d'escassa elevació i composta de materials calcaris units per un istme de sorres i llims compactats. Al nord, al costat de la costa, apareixen llacunes litorals i badies, com l'estany Pudent, unes antigues i importants salines, i l'estany des Peix. Domina el matoll, la pineda i les plantes xeròfiles i halòfiles, encara que queden algunes mostres de les figueres i sabines que cobrien part de l'illa. La capital és Sant Francesc de Formentera, únic municipi de l'illa, encara que el turisme radica en els punts de platja o al port des Pujols. Té una superfície de 77 km² i una població de 5.435 habitants.

Referents a topònims de l'Estat espanyol

Els noms de diversos espais del conjunt de l'Estat espanyol de distint origen, també donen nom a diversos carrers del nucli de Manacor. Aquests topònims i les categories a les quals pertanyen són les següents:

Elements o espais característics del medi natural.

—*Covadonga*: fa al·lusió a l'espai natural situat a Cantàbria on l'any 718 es va produir una sagnant batalla durant la reconquesta cristiana de la península Ibèrica. A l'actualitat, Covadonga és un parc natural amb un medi biòtic de gran valor científic i paisatgístic.

—*Duero, Miño i Tajo*: aquesta sèrie de carrers fan referència als principals rius que travessen la península Ibèrica. Hem de dir, que són noms de carrers molt comuns dins la toponímia urbana de l'Estat espanyol.

Noms de ciutats.

—*Bailén*: carrer situat al barri de Baix des Cós. Fa referència a la localitat de la província de Jaén on al 1808 es va produir una important batalla dins del context de la guerra del francès.

—*Oviedo*: a l'igual que l'anterior, el trobam situat al barri de Baix des Cós. Fa referència al nom de la província i ciutat del nord d'Espanya. Fou retolat el 19 de desembre del 1939 (Fuster J. M. 1997). A *Calles de Manacor* publicat l'any 1962 se cita que aquest carrer fou retolat amb el nom actual com a distinció a aquesta província per haver-se adherit al *Movimiento Nacional*. En realitat, però és ben sabut que durant l'alçament del 18 de juliol del 1936 el govern militar de la província fou fidel al govern de la Segona República.

—*Madrid*: plaça situada a una àrea urbanitzada als anys 60, a la part de llevant del municipi. El nom d'aquest carrer fa referència a la capital de l'Estat espanyol. L'acord municipal de denominació d'aquesta plaça es va produir al 1975 però, no va existir com a tal fins al 1992 (Fuster J. M. 1997).

Noms de ciutats històriques.

—*Numància*: situat al barri de Baix des Cós, el nom d'aquest carrer fa referència a la ciutat celtibèrica, les restes arqueològiques de la qual es troben situades a prop de l'actual Sòria, que fou assetjada per l'exèrcit romà.

Noms de regions.

—*Navarra*: situat al barri de sa Torre, el nom fou acordat al 1939 (Fuster J. M. 1997). Ens trobam davant d'un altre nom de carrer que fa referència a una província de l'Estat espanyol que al cop d'estat del 18 de juliol del 1936 va recolzar el cop en contra del govern de la Segona República.

Referent a topònims de fora dels Països Catalans

Noms d'estats.

—*Espanya*: lògicament, fa referència al nom de l'Estat espanyol. Hi ha la peculiaritat al cas concret de Manacor que des del segle XIX hi ha hagut almenys dos carrers amb aquest nom que no coincideixen amb l'actual. És un nom de carrer molt comú, rara és la ciutat que no tingui un nom de carrer amb aquest topònim.

—*Portugal, via*: situat entre els barris des Canyar i Baix des Cós, aquest carrer fou retolat amb aquest nom al 1939. El seu antic nom era el de *camí de la Mar* (Fuster J. M. 1997). Es tracta d'un topònim que fa referència al nom de l'Estat lusità que dona nom a un carrer de Manacor, en un moment històric i social caracteritzat per l'exaltació dels ideals de la cultura històrica de la península Ibèrica. Tal i com se cita en *Calles de Manacor* del 1962, aquest carrer es retolà amb aquest nom en referència a la «nostra germana i veïna nació».

—*Argentina, via*: nom de carrer molt comú dins el context de la toponímia urbana mallorquina. A Manacor, aquest carrer a l'actualitat s'anomena passeig de Fartàritx que amb anterioritat hem fet referència. Hem cregut convenient incloure aquest topònim dins d'aquesta anàlisi pel seu fort component històric. Tot i que temporalment no hem pogut esbrinar quan, sembla a ser que a petició del diari argentí *Hispano* l'Ajuntament va acordar donar aquest nom a aquest carrer de l'eixampla. (Fuster, G. i Fuster, J. M. 1962). Alhora, volem fer especial esment que aquest estat sud-americà fou l'estat de destí de multitud d'emigrants manacorins des de mitjans del segle XIX fins a la Guerra Civil espanyola. Tal vegada, aquest fet condicionés l'acord municipal d'anomenar el carrer.

—*Alemanya, via*: a l'igual que l'anterior és un nom de carrer típic dels principals nuclis de població mallorquins. Antigament s'anomenava *Camí de Bendrís* (Fuster J. M. 1997). Segons el mateix autor, aquest carrer fou retolat amb aquest nom al 1939. La data de reto-

lació d'aquest carrer, ens fa plantejar la hipòtesi que el nom del carrer vulgui recordar aquest estat centreeuropeu el govern nazista del qual, va col·laborar activament en la victòria del bàndol franquista durant la Guerra Civil espanyola al 1939. El mateix any si recordam, que s'acordà anomenar aquest carrer amb el nom que encara conserva a l'actualitat.

Noms de ciutats.

—*Roma*: a l'igual, que els dos casos anteriors, és un nom de carrer molt comú a l'Estat espanyol. A Manacor, aquest carrer fou retolat amb aquest nom al 1939, tot i que anteriorment s'anomenava *Camí de Ciutat* (Fuster J. M. 1997). La nostra hipòtesi per explicar el motiu pel qual aquest carrer fou anomenat d'aquesta manera, és similar al cas anterior. Hem de pensar que, a l'igual que Alemanya, la Itàlia de Benet Mussolini va col·laborar activament amb la victòria del bàndol nacional. Com a reconeixement d'aquesta ajuda tal vegada el carrer es va retolar amb el nom de la seva capital.

—*Valdívia*: carrer situat a la part nord de la ciutat, fou anomenat d'aquesta manera al 1950 recordant el conquistador Pedro de Valdívia (1497-1553) (Fuster J. M. 1997). De totes maneres, també hem de considerar que el nom del carrer pot fer referència a la ciutat Xilena del mateix nom. Ciutat de la que el personatge citat anteriorment en fou el fundador. A l'igual que ja hem comentat al cas de l'Argentina el flux migratori de manacorins cap a Xile no fou intranscendent.

Regions i espais insulars

—*Provença*: carrer situat al barri de sa Torre a una àrea urbanitzada durant els anys 60 del segle passat, el nom del carrer fa referència a la regió situada al sud de França.

—*Còrsega*: també situat al barri de sa Torre i d'urbanització també als anys 60. El topònim del carrer fa referència a l'illa mediterrània del mateix nom.

—*Rosselló*: situat al barri de sa Torre, fou retolat amb aquest nom al 1925 (Fuster J. M. 1997). El nom del carrer fa referència a la regió del sud de França del mateix nom que juntament amb el Franc Comtat i una part de la Borgonya, formaven part d'una de les múltiples parts de l'imperi de Felip II. Havia pertangut al baró Nunó Sanç, oncle de Jaume I i propietari de gran part del terme de Manacor després de la conquesta de l'illa.

CONCLUSIONS

Hi ha una clara relació entre l'emplaçament dins de l'àmbit rural de cada una de les possessions i la localització dins del traçat urbà del nom dels carrers referits a aquestes possessions. D'aquesta manera alguns casos corresponen a la perllongació dins del traçat urbà dels antics camins que conduïen a aquestes finques rurals.

És important contextualitzar la data de retolació d'alguns carrers amb el moment històric. D'aquesta manera hem pogut observar per exemple que el fet que un carrer s'anomeni amb el mateix nom que la província de Navarra es relaciona amb una determinada situació política de la història de l'Estat espanyol.

La presència d'un espai o lloc peculiar dins de la mateixa trama urbana dóna nom al carrer on està ubicat.

Els noms de llocs, almenys el cas de Manacor, són un important factor que és utilitzat per anomenar carrers.

BIBLIOGRAFIA

- AA. VV.(1995): *Atlas de les Illes Balears*. Ed. Govern Balear. Palma de Mallorca.
- AA. VV. (1991): *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Consell Insular de Mallorca. Promomallorca Edicions S.A. Palma de Mallorca.
- Fuster Forteza, G. (1966): *Historia de Manacor*. Colección Baleria. Ed. Libros de Manacor. Manacor.
- Fuster J. M. (1997): *Així és Manacor. Els carrers de Manacor*. Ed. Ajuntament de Manacor. Manacor.
- Fuster Forteza, G.; Fuster Perelló J. M. (1962): *Calles de Manacor*. Ed. Ayuntamiento de Manacor. Manacor.
- Mascaró Pasarius, J. (1962-1967): *Corpus de toponímia de Mallorca*. Ed. Gràfiques Miramar. Palma de Mallorca.
- Roselló Verger, V. M. (1964): *Mallorca: el sur i el sureste*. Ed. Cámara oficial de comercio, industria i navegación. Palma de Mallorca.

Tema III
Toponímia. Aspectes geogràfics

ALGUNS TOPÒNIMS ENIGMÀTICS I EXPLICATS DELS TERMES DE SELVA I ESCORCA

Antoni Ordinas Garau

XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Binissalem, 2003

Tots sabem que quan ens capficam dins l'apassionant món de la toponímia, i paral·lelament en la curolla d'arreplegar els noms de lloc d'un determinat indret, comencen a sorgir tot tipus d'entrebancs i interrogacions que fan prou complexa la tasca, sobretot si el toponimista és novell.

Entre aquest conjunt d'obstacles i d'incògnites, ben aviat n'apareix una que, de fixar-nos-hi, es pot convertir en un repte particular que ens captivarà el temps i l'esforç. Es tracta de descobrir, per una part, el significat d'alguns topònims, el nom dels quals no ens resulta entenedor ni el trobam en els diccionaris a l'ús. És el que s'anomenen topònims opacs, i els etimologistes hi tenen el seu camp d'estudi.

D'altra banda, en alguns altres casos la incògnita sorgeix, no pel significat pròpiament dit, ja que és perfectament intel·ligible, sinó per l'enigmàtica que esdevé la relació entre el nom i el lloc dit, la qual, d'entrada, no podem ni sabem explicar. Són aquests els que designam com a topònims d'explicació desconeguda i que se'ns presenten, desafiant, esperonant la nostra curiositat. Certament, el grau de dificultat per resoldre aquests topònims inicialment enigmàtics acaba essent força desigual i, molt sovint, un simple escorcoll de les fonts orals i/o escrites basta per satisfer aquella curiositat inicial. Fins i tot, també sovintegen els casos on el sentit comú —tot i ser, a parer de molts, el menys comú dels sentits— ens posa ràpidament sobre la pista de les possibles, i fins i tot probables, explicacions que donen resposta a l'enigma plantejat. Evidentment, la intuïció i una mica de seny són generalment suficients per a interpretar que l'explicació d'un nom de lloc, això és, la relació entre el referent i el referit, tot i passar actualment desapercibuda, no ho degué ser en el passat, malgrat ja no en quedi cap constància, ni per persona ni per document, pel que haurem de donar per bona la hipòtesi més adient.

Un cop feta aquesta reflexió teòrica, anem a comprovar-ho a través d'alguns exemples. Ara fa vint anys que vaig iniciar la recollida de la toponímia del terme de Selva, una tasca que vaig donar per provisionalment conclosa dos anys després, amb la lectura i posterior publicació de la meua tesi de llicenciatura. Era l'any 1991, quan amb els companys Gabriel Ordinas i Antoni Reynés —geògraf, historiador i biòleg, respectivament—, forma-

rem un equip que inicià la recopilació de la toponímia del terme d'Escorca, una tasca que s'ha perllongat durant molts d'anys i que, com totes les recol·leccions toponímiques, mai es pot considerar definitivament enllestida.

Dels dos milers de topònims aleshores recollits del terme de Selva, i més o manco d'altres tants corresponents al municipi d'Escorca, n'hem localitzat un bon grapat d'aquests inicialment inexplicats. D'entre els situats al municipi selvatgí n'he escollit dos: el Pont des Lleó i el comellar de s'Homo.

El Pont des Lleó, o des Llevó (també documentat el 1790 amb la forma «Llahó»), és un antic pont situat al SE del terme, en el camí vell de Pollença, sobre el torrent de Massanella, però que en aquell indret és conegut com a torrent de Can Queto, i que poc més avall ja s'anomena torrent de Búger, en entrar dins aquest terme, el més petit de Mallorca.

Com us podeu suposar, la imaginació arriba a volar molt amunt en associar aquest pont amb un animal tan exòtic i ferotge. I més quan els informadors de la contrada en són tan ignorants de l'explicació com tu mateix. Però la clau a aquest enigma seria desentrançada pels treballs d'escorcollar arxius de Damià Ferrà-Ponç, qui el trobà documentat des del segle XVI amb la denominació de Pont d'en Lleó. En aquesta aparició de l'article pronominal, anunciant la presència d'un antropònim, ja s'hi contenia la resolució de l'enigma perquè el Pont d'en Lleó resultà ser una abreviació del Pont d'en Leonard, qui sens dubte degué ser un personatge rellevant del qual encara no n'hem esbrinat més que el nom, segurament davant la tranquil·litat que ens donà el saber que ja no es tractava de cap bèstia fera.

Un altre exemple de topònim explicat, aquesta vegada situat dins la comuna de Caimari, és el del comellar de s'Homo. És aquesta una depressió situada a la falda del puig de n'Ali, a les proximitats de les possessions de Son Canta i des Barracar, ambdues prou conegudes per la seva ubicació a l'antic camí Vell de Lluc. Tornant al comellar, morfològicament parlant, no té res de particular respecte als altres comellars propers. Però el determinant toponímic, s'Homo, així, sol, tan genèric, sense concretar, gairebé en majúscules..., primer sorprèn, després desconcerta perquè no coneixem, a primera vista, altre nom de lloc semblant. I, aleshores podem entrar dins tota classe d'elucubracions: es tractarà d'un personatge misteriós?, anònim, potser?, és un homenatge a l'espècie humana?, un antropònim (malnom) d'algú?

La resposta a l'enigma en aquesta ocasió ens la dona un informant, un caçador de la contrada: —*Acompanya'm i veuràs...*

Agafarem el cotxe fins arribar a les voltes des Barracar, a la depressió antigament designada amb un topònim ja mort: el clot des Mercadal, que ens ressuscità aquell savi de Lluc, el P. Rafel Juan.

Aquí deixarem el cotxe i partírem, comellar amunt, resseguint el tirany que les ovelles mantenen visible. Quan vàrem ser a més de mitjan comellar, quan ja feia una bona estona que ens faltava l'alè, l'acompanyant es girà a l'esquerra i, assenyalant cap amunt, em va dir:

—*Mira, allà el tens!*, assenyalant amb la mà un penyal disforjo, vertical, de forma suposadament antropomorfa i que ens recorda una d'aquestes modernes escultures contemporànies, abstractes evidentment...

—*Això, —em digué complagut—, això és s'Homo!*

El que per mi havia estat un enigma toponímic quedava resolt. Aquell penyal de singular verticalitat havia estat batiat de forma metafòrica pels habitants de la contrada, esdevenint així una fita espacial dins la immensitat d'aquell comellar esquerp. Com sol passar amb molta freqüència a la toponímia, un element interior, un microtopònim, com en aquest

cas s’Homo, passa a ser l’element determinant, o descriptiu, d’un altre fet geogràfic, d’un altre topònim que conté el primer.

De fet, i sortosament, els informants solen ser els dipositaris de les claus per a desxifrar bona part d’aquests noms de lloc inexplicats. I si no, que els ho demanin als paleontòlegs que descobriren per a la ciència, l’any 1977, a la cova de Muleta (Sóller) els restes fòssils d’un amfibi (l’*Alytes muletensis*) que aleshores creien extingit. Quatre anys més tard els biòlegs en localitzaren un exemplar viu d’aquest petit calàpet dins el terme de Selva i ben aviat se n’adonaren que el que per la ciència havia estat un gran descobriment: el del darrer animal endèmic de la serra de Tramuntana —l’amfibi més rar d’Europa i una de les joies zoològiques de les Balears—, era un coneixement quotidià que no tenia res d’extraordinari pels habitants de la comarca, que des de temps immemorials l’anomenaven ferreret, pel seu cant semblant al renou del ferrer quan pica sobre l’enclusa. I no només això, sinó que la seva presència i hàbitat quedaven també reflectits a la toponímia: el gorg des Ferrerets, situat al torrent de sa Coma, en el sector tramuntanenc del terme de Selva; i en el torrent des Ferrerets, d’uns dos quilòmetres de recorregut, en el terme d’Escorca, a ponent del puig Roig.

Aquest cas deixa ben a les clares no només la ja tòpica, per tantes vegades ressenyada, interdisciplinarietat de la toponímia, sinó també i específicament el servei mutu que es poden fer les diverses ciències al respecte. No serem ara els primers en apuntar els bons resultats que la toponímia pot oferir com a ciència auxiliar de moltes altres i, en especial, de l’arqueologia, com a delatora de nombrosos jaciments.

Com a quart i últim exemple de toponímia explicada podríem ressenyar el del Morro de sa Vaca, un promontori, gairebé un puig, situat a la banda de llevant del port de sa Calobra i també veí de la desembocadura del torrent de Pareis, que ofereix un impressionant espadat a la seva cara nord, exposada a la mar brava. Es tracta d’un topònim àmpliament documentat que ja apareix talment a la descripció de Jeroni de Berard de 1789. Canviant el genèric morro pel de cap («*Cabo de la Vaca*» i «*Cap de la Vaqua*») també és citat l’any 1595 per Joan Binimelis i en un mapa de part de l’illa datat de 1594 que ben bé podria ser obra d’aquest mateix autor.

El propi Binimelis és el primer en donar-nos una explicació del topònim: «*Síguese después el promontorio que dicen de la Vaca, no muy alto, y llámase así porque tiene semejanza a una cabeza de buey, bajo el cual está el puerto tan importante de la Calobra que es muy profundo, y un poco sujeto a la transversía de maestral.*»

Aquesta mateixa explicació seria copiada, literalment, dos segles i mig més tard, per Antoni Furió, a la seva obra *Panorama óptico-histórico-artístico de las Islas Baleares*, de 1840.

A més del cap de bou, no hi ha faltat qui hi ha cregut veure una clara relació amb la presència d’aquest ramat domèstic a la contrada, hipòtesi, d’altra banda, ben plausible si ens atenim a la tradició fins a dates no tan llunyanes del pasturatge de bous i vaques per les muntanyes de Lluç.

No obstant això, tant aquesta suposada forma de cap de bou com la possible presència d’aquest animal, no la degué veure gens clara Joan Coromines, qui cercà l’explicació del topònim en una suposició no exempta d’imaginació: «*El nom Morro-de-vaques havia estat molt viu a Mallorca, com a designació del botxí, en el segle XV, etc. Potser primer Morro-de-vaca comparant els mariners la figura bròfega i amenaçadora, d’aquest penyal ingent, amb la cara d’un terrible botxí que estavellava embarcacions.*»

Efectivament, el botxí a Mallorca, vestit de colors vermell i groc, s’anomenava morro de vaques, designació que tanmateix no coincideix exactament amb la del topònim, Morro de sa Vaca, que porta l’article salat i el determinant en singular.

Però per a conèixer l'autèntica i definitiva explicació d'aquest topònim bastava consultar, una vegada més, les fonts orals. Fins a tres informants (Xesc de *Cosconar*, de Caimari, Pere Antoni *Nyegos*, de Sóller, i Joan *Nyegos*, de Moscarí), tots ells excel·lents coneixedors de la contrada, ens han confirmat l'explicació del topònim: en el Morro de sa Vaca, a la seva cara litoral i gairebé a nivell de la mar, s'hi troba un microtopònim que ens dóna la clau. Es tracta de *sa Vaca*, topònim ja recollit en el mapa de Despuig (1785) i que també reproduceix l'arxiduc Lluís Salvador. Designa una balma que amb el mal temps, l'aigua de la mar hi entra per baix i surt per alt fent molt de renou. Alguns pescadors també la coneixen amb les variants de *na Bugadera*, *sa Bugadera* i *cova de sa Bugadera* que també recullen el mapa de Josep Mascaró i l'arxiduc, qui la defineix com «una profunda clivella a sa Vaca», nom, aquest darrer, que atribueix al conjunt del morro.

Tots els informants afirmen que dóna nom a tota la zona —on, a més del morro que la conté i al qual dóna nom, també hi trobam un *racó de sa Vaca*—, i que quan brama la senten de lluny: de les possessions de sa Casa Nova i de Cosconar, i fins i tot de Lluc, encara que això darrer, segons Pere *Nyegos*, és més bo de dir que de creure.

Es tracta, per tant, d'un típic topònim acústic d'aquests que tant semblen abundar en el litoral: *sa Vaca* és també el trenc d'una roca de l'illa de sa Conillera, a la costa eivissenca de Sant Antoni de Portmany; *es Bou* i *sa Vaca* són altres dos topònims que trobam a l'illa d'en Colom, a la costa llevantina de Menorca; *sa Vaca* és també un indret costaner artanenc, no massa lluny del cap de Ferrutx, i que segurament va associat al *puig de sa Vaca*, el que el convertiria en un cas semblant al *Morro de sa Vaca* de la costa lluquera; *es Brau* és també un illot prop de la bocana del port de Sanitja, a les proximitats del cap de Cavalleria menorquí; *es Bouet* i *sa Bouet* són noms d'una punta de la costa de Sant Joan de Labritja que un temps bufava, abans que la mar la destruís, segons Enric RIBES (1993); *es Brul des Bou* i *es Bou des Cap* són altres exemplars que el mateix autor (RIBES, 1995) ha recollit de la toponímia de la costa de Sant Antoni d'Eivissa. Però potser tots aquests topònims no tinguin res a veure amb un altre d'homònim: el *Morro de sa Vaca*, que trobam a la possessió des Tossals Verds, també situat a Escorca, si bé és un exemplar totalment interior que no consideram homologable amb els anteriors.

Fins i tot, l'explicació del topònim ja no tenia cap secret per alguns dels nostres més il·lustres literats, com Miquel Costa i Llobera, qui en un fragment de *La Ribera de «Canten-i-dormen»*, escriu:

*Ara, al sentir bramular
la Vaca del Cosconar
dins la tempesta que passa,*

*mentre el gegant Cornador
com un antic caçador
par que soni el corn de caça;*

(fragment de *La Ribera de «Canten-i-dormen»*, de Miquel Costa i Llobera, Antologia Lírica, Ed. Moll, Mallorca, 1980. També a *Tradicions i fantasies. Obres completes*, Biblioteca Perenne, Barcelona, 1947, pàg. 386)

I, a més a més, devia ser prou conegut, atès que també trobam aquest enigma desxifrat en una estrofa del cant novè d'*El comte Mal* de Guillem Colom, que diu així:

*Com gegant esfinx de roca
el Puig Roig els núvols toca,
i al seu peu bramula esquerpa la Vaca de Cosconar
flairant l'hòrrida tempesta...
Vetllant la costa feresta
—Torre de David xalesta—,
la Verge de Lluch aguaita dins sa vall, Estel del Mar.*

(estrofa del cant novè d'*El comte Mal* de Guillem Colom, 1950. Ed. Moll. Palma de Mallorca).

I és que ja ho diuen: sap més un toponimista i un poeta, que un toponimista tot sol!

BIBLIOGRAFIA

- AA. VV. (1988): «Un mapa de part de l'illa de Mallorca de l'any 1594 (circa)». *Treballs de Geografia*. 40: 113-117.
- AGUILÓ, Cosme (1990): *Acústica, apicultura, i més coses de la toponímia costanera de Manacor*. *El Mirall*. 40: 5-6.
- ARXIDUC LLUÍS SALVADOR (1955): «*Los pueblos de Mallorca. El estribo Norte de la Sierra y sus cumbres*». A *Las Baleares descritas por la palabra y el grabado*. Imprenta Mossèn Alcover, Palma.
- BERARD, Jeroni de (1983): *Viaje a las Villas de Mallorca 1789*. Ajuntament de Palma, Lluís Ripoll editor, Palma.
- BINIMELIS, Joan (1927): *Nueva historia de la Isla de Mallorca y de otras islas a ella adyacentes compuesta por el Dr...* (escrita l'any 1593 i impresa el 1927). Palma de Mallorca: Imp. José Tous, 5 vol.
- BINIMELIS, Joan (1927): *Historia general del reino de Mallorca. Dirigida a los jurados del mismo reino el año 1595*. Palma, Imprenta de José Tous. Traducció de D. Guillermo Tarrasa Pbro. y Pabde.
- CAMPANER, Álvaro (1984): *Cronicón Mayoricense. Noticias y relaciones históricas de Mallorca desde 1229 á 1800*. 3ª ed. Ajuntament de Palma, Palma, 677 pàg.
- COLOM, Guillem (1950): *El Comte Mal*. Ed. Moll. Palma de Mallorca.
- COROMINES, Joan; MASCARÓ PASSARIUS, Josep (1989): *Onomasticon Cataloniae. I. Toponímia antiga de les Illes Balears*. (1) vol. Barcelona: Ed. Curial. 314 pàg.

- COSTA I LLOBERA, Miquel (1980): *Antologia Lírica*. Ed. Moll, Mallorca. (També a *Tradicions i fantasies*. Obres completes, Biblioteca Perenne, Barcelona, 1947, pàg. 386).
- DESPUIG i DAMETO, Antoni (1785): *Mapa de la yslla de Mallorca*. (Escala aproximada 1:70.000). Mallorca.
- FURIÓ, Antonio (1840): *Panorama óptico-histórico-artístico de las Islas Baleares*. Palma (ed. facsímil 1966).
- GALMÉS DE FUENTES, Álvaro (1990): *Toponimia de Alicante (La oronimia)*. Universidad de Alicante, Alacant.
- GÓMEZ IMAZ, José (1900): *Carta de la isla de Mallorca*. Madrid. Depósito Hidrográfico.
- LÓPEZ, Tomás (1793): *Mapa geográfico y general de las Islas Baleares y Pithiusas*. Madrid.
- MASCARÓ PASARIUS, Josep (1952-62): *Mapa General de Mallorca*. (1 mapa director + 54 fulls escala 1:31.250, 30 x 38 cm.). Palma de Mallorca: Gràfiques Miramar.
- RIBES, Enric (1991): *Aportació pitiüsa al Diccionari Català-Valencià-Balear*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.
- RIBES, Enric (1992): *Noms de lloc. Toponímia de les Pitiüses*. Eivissa: Ed. Can Sifre. Col·lecció Arxipèlag, 2.
- RIBES, Enric (1993): *La toponímia de la costa de Sant Joan de Labritja*. Eivissa: Edicions Can Sifre.
- RIBES, Enric (1995): *La toponímia de la costa de Sant Antoni de Portmany*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.
- TOFIÑO, Vicente (1786): *Carta esférica de la isla de Mallorca y sus adyacentes*.

Informadors:

- Francisco Marroig Provençal, Xesc de *Cosconar* (Caimari)
- Pere Antoni Vicens Mayol *Nyegos* (Sóller)
- Joan Vicens Arbona *Nyegos* (Moscari)

AL VOLTANT DELS TOPÒNIMS DE SON PELAT

Antoni Canyelles Garau

XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Binissalem, 2003

Aquest senzill treball, es basa en el recull i el posterior estudi de la microtoponímia de Son Pelat.

Son Pelat, contrada que pertany al terme municipal de Palma, geogràficament, limita al nord amb el terme de Marratxí, concretament amb el Serrat de Pòrtol — Son Verí, al sud amb la carretera de Sineu, a l'est amb Puntiró i a l'oest amb les terres de Son Peladí i Son Pelat Nou.

Son Pelat, és una àrea força antropitzada, tal i com ho demostra la gènesi dels seus topònims; la majoria dels quals fan referència a l'àmbit de la geografia humana.

Queda doncs palesa i, a la vista de la següent taula, la importància dels topònims entorn a la geografia humana amb un 65% de representació, en comparació al 35% referit a aspectes de la geografia física.

Topònims de la geografia física	35%
---------------------------------	-----

Topònims de la geografia humana	65%
---------------------------------	-----

Els topònims de la geografia física els hem subdividit en tres grups: segons el tipus de relleu, la composició i l'alteració del terreny i els biotopònims.

Els topònims referents a la morfologia del terreny, són els mes nombrosos amb un 47%, seguits dels biotopònims amb un 40% i, finalment els menys importants, els que al·ludeixen a la composició i alteració del terreny amb un 13% de representació.

Pel que fa als biotopònims, hem de remarcar que també han estat inclosos a l'apartat dels topònims de l'àmbit de la geografia humana, ja que aquests biotopònims són d'espècies pròpies dels nostres conreus de secà; és a dir, el garrover i la figuera, arbres que varen ser introduïts per l'home com a complement alimentari per als animals i per a ell, dels quals posteriorment se'n va generar el topònim corresponent.

De la mateixa manera que en el cas anterior, en els topònims relacionats amb els processos erosius també la interferència humana hi ha estat present; així sa Cova de ses Ovelles, és d'origen mixt, ja que es tracta d'una cavitat d'origen natural posteriorment excavada a la roca, aixecant-s'hi una paret de pedra en sec que arriba fins al sostre.

Segons la morfologia del terreny	47%
Els biotopònims	40%
Segons la composició i alteració del terreny	13%

Els topònims que fan esment a la geografia humana, són —com ja hem dit abans— els més nombrosos i els hem subdividit en: els relacionats amb les construccions de l'àmbit ramader, amb les construccions de delimitació de propietat, amb les comunicacions, amb l'agricultura, amb els recintes d'ús agrari-ramader i els relacionats amb la història.

D'aquest grup de topònims de la geografia humana, destaquen sobretot els de l'àmbit ramader amb un 33%, seguits dels referents a les comunicacions amb un 22% i els de l'àmbit agrícola amb un 17%.

En menor nombre apareixen els relatius a la història, amb un 14% seguit dels que fan esment als recintes d'ús agrari-ramader amb un 9% i els de delimitació de propietat, amb un 6%.

Finalment hi ha un recull d'exotopònims, que fan referència a les propietats que confronten amb Son Pelat, Puntiró i Son Peladí.

L'àmbit ramader	33%
Les comunicacions	22%
L'àmbit agrícola	17%
La història	14%
Recintes d'ús agrari i ramader	9%
Delimitació de la propietat	6%

Des de sempre, l'home ha modificat i ha interferit el medi natural en benefici propi, per tant hem de considerar el factor humà com un agent modificador del paisatge i generador de noves formes. Son Pelat no n'és una excepció i no defuig d'aquesta intervenció humana. Així, és ben evident i, a la vista del recull toponímic i dels resultats exposats, que l'ocupació humana d'aquesta àrea ha deixat una forta empremta, perllongant-se fins als nostres dies a través dels seus topònims; propis sobretot dels usos ramaders i agrícoles que Son Pelat havia tingut temps enrere.

A continuació tenim un recull dels topònims més significatius de la contrada, amb una breu explicació del seu significat.

ALJUB

Aljub de Son Pelat m. Dipòsit quadrangular, ample i de poca fondària, excavat en la terra, revestit per dintre de marès o pedres i tapat de volta que serveix per recollir en el camp l'aigua de pluja que corre per terra. (DCVB)

La característica més significativa de *s'Aljub de Son Pelat*, és la seva forma de con escalonat, que reb l'aigua d'escolament mitjançant una espècie d'enginyós aqüeducte que li porta l'aigua per gravetat, recollida a la part més alta de la coma. Aquesta tipologia d'aljub, prou singular, no es correspon amb cap de les tipologies constructives tradicionals.

BARRERA

[ses Barreres de Dalt] [ses Barreres de Baix] [sa Barrereta de sa Tanca Gran] [sa Barrera des Coster de Puntiró] [sa Barrereta des Talaiot]

f. Espècie de porta formada de barres o peces llargueres i espaiades, de manera que impedeix el pas però deixa veure l'altra part. (DCVB)

Aquests topònims però, duen incorporada una informació més valuosa, que va més enllà de la simple definició de barrera; així temim que:

La dicotomia entre els topònims *ses Barreres de Dalt* i *ses Barreres de Baix*, fa entreveure a primer cop d'ull l'existència d'un desnivell. Els adjectius alt i baix, ens informen de la desigual alçada en què es troben les barreres.

En el cas de *sa Barrereta de sa Tanca Gran*, tant el diminutiu del seu substantiu, com l'adjectiu que l'acompanya, són indicatius, per una part del petit tamany de la barrera, i per l'altra de l'extensió de la tanca on s'hi ubica la citada barrera.

Pel que fa a *sa Barrereta des Talaiot*, ens indica la proximitat i existència de l'esmentada construcció, pròpia dels primers pobladors de l'illa. D'altra banda, fa patent l'ocupació humana d'aquesta zona des dels inicis del poblament a l'illa.

CALÇADA

[sa Calçada de s'Aljub]

f. Síquia que va des de la premsa d'oli fins al safareig per conduir-hi l'oli. (DCVB)

Amb aquest topònim *sa Calçada de s'Aljub* s'identifica una superfície encimentada i de relativa planor creada per l'home per arreplegar les aigües d'escorrentia superficial. El mot calçada s'emptra en aquest cas com a metàfora, comparant la síquia d'aigua amb la calçada que sí que existeix a les tafones, o comparant-ho amb un camí.

CASETA

[sa Caseta des Pastor]

Caseta:

f. Casa petita. (DCVB). Diminutiu de casa.

Pastor/a

m. i f. Qui mena a pasturar; es diu principalment del qui mena bestiar de llana. (DCVB)

El topònim *sa Caseta des Pastor* és prou indicatiu del tipus d'activitat ramadera que es duia a terme a l'àrea. D'altra banda, topònims que tenen relació directa amb l'anterior com poden ser es Sestadors, es Sestadors Vells, sa Cova de ses Ovelles, confirmen més encara l'existència d'una ramaderia ovina prou important a la zona.

Com a curiositat, aquesta caseta feta de pedra en sec i situada al cim del puig de Son Pelat, va ser esbucada quan s'hi va estavellar una avioneta de la companyia Spantax l'agost de 1980, hi moriren els 4 passatgers que anaven a bord. Actualment només en queden les runes escampades pel voltant.

COVA

[sa Cova de ses Ovelles]

[sa Cova de Son Pelat]

f. Caverna horitzontal, amb una clara dominant de la dimensió horitzontal sobre la vertical (Ordines, 2001).

f. Barraca oberta dins la terra o la roca, per a soplujar-hi homes o bestiar, guardar-hi eines, etc. (DCVB).

f. Cavitat de dimensions considerables, oberta naturalment o artificialment, que s'estén sota terra. (DCVB)

Les coves són cavitats de mides i formes molt variables, que s'estenen sota terra i de tendència horitzontal. Es corresponen amb una circulació relicte de l'aigua preferentment horitzontal durant la seva gènesi.

En el cas de *sa Cova de ses Ovelles*, aquesta no és en realitat una cova, tal i com s'especifica en la seva definició. Potser seria més correcte utilitzar el terme balma, que és 'una cova no gaire fonda formada per l'avançament d'una roca sobre un espai buit' (Ordines, 2001); sense cap dubte la morfologia del topònim, es cenyeix a la definició anterior, però cova és el terme que la gent té més a mà i per això l'empra generalment.

Igualment, el topònim *sa Cova de Son Pelat*, no es correspon ni de bon tros amb el significat de cova; es tracta d'un avenc, on la característica dominant en tots ells, és la verticalitat front a l'horitzontalitat de les coves.

FIGUERA

[sa Figuera Borda, es Figueralet]

1.f. Arbre de la família de les ficàcies, de l'espècie *ficus carica*, que fa de 2 a 4 metres d'alçada, té les fulles palmades lobulades, rasposes i sinuoses dentades. [...] (DCVB).

2. Figuera borda: arbre de la família de les ficàcies, que creix en llocs incultes i que no produeix fruit. [...] (DCVB).

3. Figuera de moro, o de pala, o d'Índia o de pics: planta de la família de les cactàcies, que té les fulles molt carnoses, grosses i de forma oblonga i cobertes de punxes, i de les fulles en surten els fruits (figues de moro) [...] (DCVB).

La figuera, arbre introduït també per l'home, evidencia una vegada més la importància ramadera d'aquesta zona. El seu fruit, era consumit tant per l'home com pel bestiar oví i porcí. La seva presència a Son Pelat, no és una casualitat, sinó que respon més bé a una necessitat de consum i per a satisfer les necessitats de temps enrere.

GARRIGA

[*es Garrigó, Garriga des Talaiot*]

f. Terreny no conrrat on creixen espontàniament mates i arbusts de poca alçària. [...] (Ordines, 2001).

El mot garriga el trobam a dos topònims, en el primer d'ells, *es Garrigó*, fa referència a una garriga de petites dimensions i, que en la realitat és així. En el segon cas, el topònim *Garriga des Talaiot*, té una informació més valuosa; assenyala l'indret on es troba una construcció de petites dimensions de l'època talaiòtica.

GARROVER

[*Garroveret des Coster de Puntiró, es Garrover Gros*]

m. Arbre de la família de les cesalpínies, espècie *Ceratonia siliqua*, que es fa de 5 a 10 metres d'alçada, té les fulles verdes brillants per damunt i glaucescents per sota [...] (DCVB).

Qualsevol dels topònims que contenen el mot garrover fan incidència a la importància d'aquest arbre dins el món agrícola de la contrada, especialment perquè la seva producció anava destinada a l'alimentació del bestiar. Es per tant un arbre introduït per l'home, que ens fa veure una vegada més la forta empremta deixada per l'ésser humà en el nostre paisatge i, consegüentment l'alt grau d'antropització que ha sofert aquesta zona.

PARET

[*Paret de Son Peladí, Paret de Puntiró*]

f. Obra de fàbrica, relativament ampla i de gruixos diversos, alçada a plom fins a certa altària per a tancar un espai de terreny. [...] (Ordines, 2001).

A Son Pelat el mot paret, apareix a dos topònims *Paret de Son Peladí* i *Paret de Puntiró*. En ambdós casos, es tracta d'una construcció de paret seca, que ens delimita l'espai de la finca de Son Pelat i la separa de les altres dues propietats.

PASSADA

[*sa Passada des Comellar*]

f. Caminet en la muntanya pel qual passa el bestiar (DCVB).

El sufix *-ada* significa col·lectius, quantitativus i intensius.

La *passada des Comellar*, és un camí que travessa per dins el comellar que separa ses Cases de Son Pelat de sa Tanca Nova. Aquesta passada discorre sobre un parat de grans dimensions, la construcció del qual es indicatiu de la successió en qualque moment del passat de pluges torrencials.

La construcció d'aquest parat indica i connota la probabilitat d'ocurrència d'un perill; així el perill pot ser definit com un element desastrós capaç de produir danys en qualsevol indret

i, que implica la presència humana com a factor lesionat o perjudicat. Per tant, la presència d'aquest element constructiu de defensa, remarca una vegada més la influència del factor humà en aquesta àrea i, per tant, l'alt grau d'antropització assolit.

PELAT/PELADA

[*Son Pelat*]

m. f. Adjectiu que apareix substantivat a la toponímia per indicar un lloc mancat de vegetació arbòria (Ordines, 2001). (DCVB)

El topònim *Son Pelat*, que apareix formant part de molts altres topònims de la zona, és el que dona nom a tota l'àrea i que segons la definició, pelat és 'un lloc mancat de vegetació arbòria' (Ordines, 2001). La definició s'ajusta bastant a la realitat d'algunes àrees, però en altres aquesta mancança de vegetació arbòria s'ha vist substituïda pel creixement i expansió d'aquestes espècies.

Les causes d'aquest creixement arbori i arbustiu, responen principalment a dues causes; per una banda, l'abandonament de l'activitat ramadera ha propiciat el creixement ràpid d'espècies pròpies de la màquia. Però sobretot, al fet que les ollerries de Pòrtol, que antigament recollien la llenya d'aquesta zona, hagin substituït avui en dia aquesta font d'energia en favor del gas propà.

Sovint els topònims i els llocs que designen mantenen una relació de semblança, en canvi en el cas de Son Pelat, aquesta relació amb els anys pot desaparèixer.

PICA

[*sa Pica*]

f. Peça de pedra o de terrissa, més gran que de grossària manual, que té una concavitat destinada a rebre i contenir aigua o un altre líquid, que hagi de servir per a rentar, amamar, banyar-s'hi, abeurar animals etc. (DCVB)

També en aquest cas, el topònim *sa Pica*, és una metàfora, que compara aquest petit clot generat a partir d'una surgència d'aigua i posterior dissolució de la roca calcària, amb el que seria una pica convencional destinada a abeurador de bestiar, rentar roba, etc.

PUIG

[*Puig de Son Pelat*]

m. Elevació del terreny, més o menys rosta, formant cim, que sobresurt del terreny circumdant. (Ordines, 2001).

El mot puig, i el topònim que es forma, puig de Son Pelat, fa esment al desnivell positiu de l'àrea, i a la propietat del puig; el qual pertany a la finca de Son Pelat.

SESTADORS

[*es Sestadors, es Sestadors Vells*]

m. Estable o corral cobert on s'esten les ovelles i, en general, lloc on descansa o es refugia el bestiar. [...] (Ordines, 2001).

Els topònims en qüestió fan referència a l'àmbit ramader, els quals són els més nombrosos dins l'apartat de la geografia humana.

En aquesta contrada des de sempre, aquesta activitat ramadera ha tengut molta importància, fins al punt que, la gent major del poble de Pòrtol, encara avui dia relaciona Son Pelat amb les guardes d'ovelles tan importants per a l'economia de moltes famílies.

TANCA

[sa Tanca Nova, Tanca des Garrovers, Tanca de ses Figueres de Moro]

f. Terreny conradís voltat de paret seca. Generalment les tanques constitueixen les terres de millor qualitat, [...](Ordines, 2001).

En qualsevol dels casos, l'adjectiu que acompanya al substantiu tanca, és prou explícit pel que fa referència als usos agrícoles, a què estaven destinades cada una de les tanques esmentades.

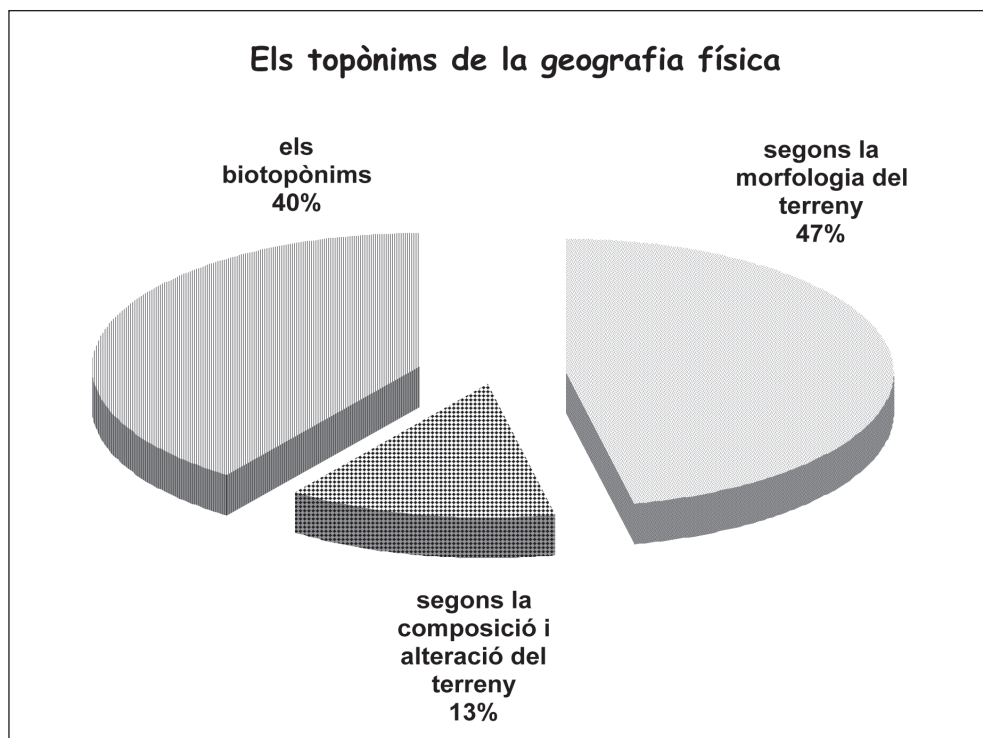
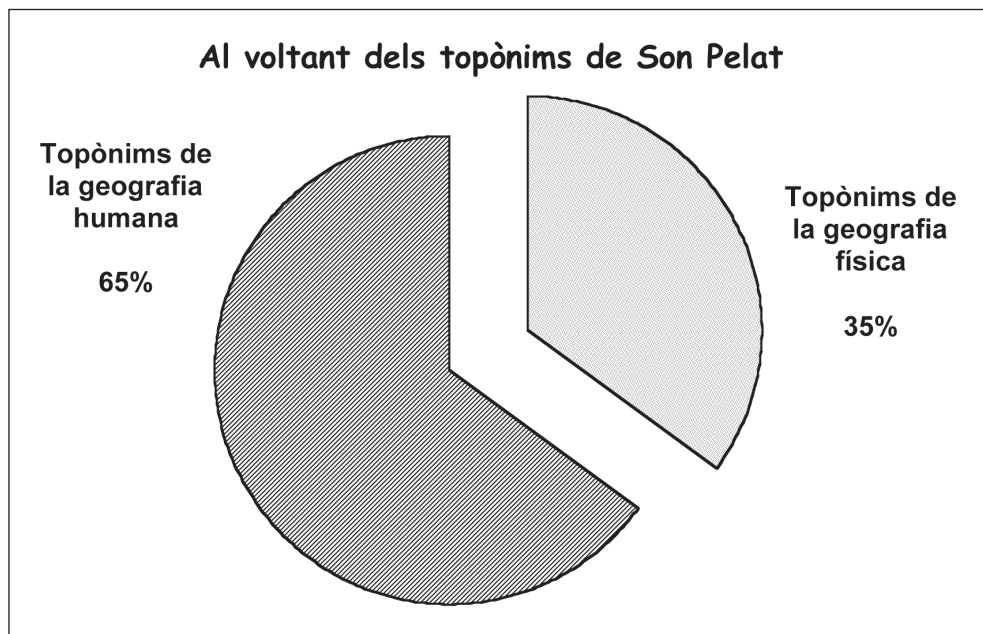
Pel cas de la *Tanca Nova*, aquesta tanca és de construcció molt posterior a les altres, tal i com es desprèn de les informacions donades pels habitants de la zona.

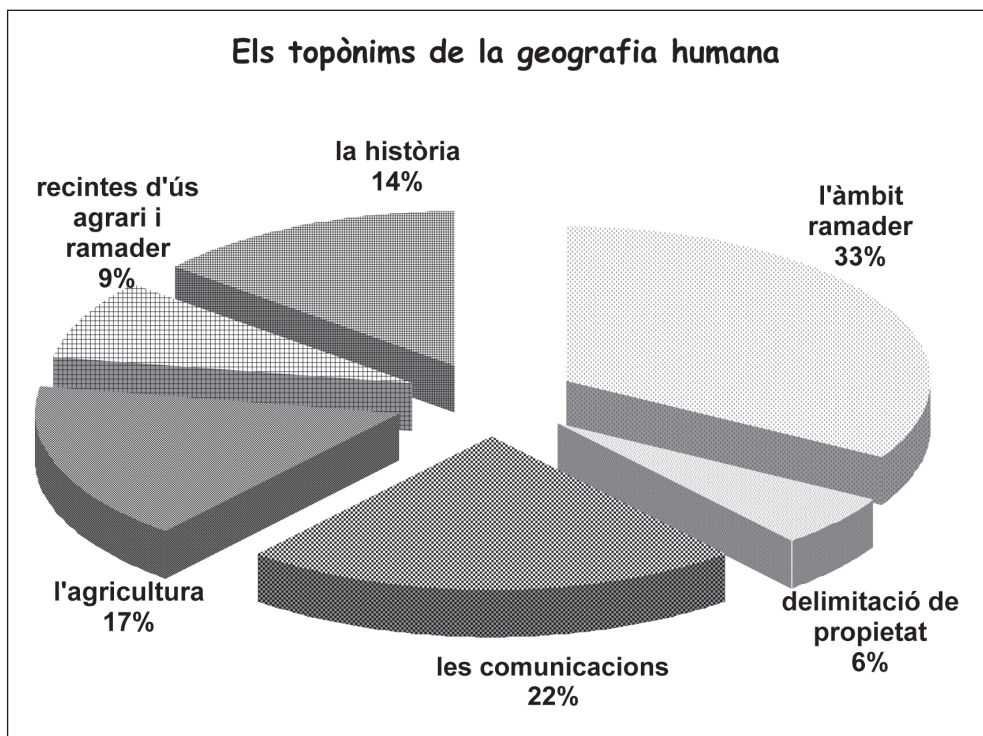
Si bé és cert que els topònims són els nom de lloc, queda ben clar doncs, l'excepcional importància que té l'estudi dels topònims per preservar aquest llegat històric i cultural que ens ha arribat fins als nostres dies. És feina de tots i de cada un de nosaltres, no deixar caure en l'oblit aquests noms que han format part de la nostra història i en són les arrels que ens ajudaran a conèixer millor aspectes d'una cultura i forma de vida passada, que avui dia ja només queda dins la memòria d'uns pocs i, que sembla esvaïr-se com la boira.

AGRAÏMENTS

Miquel Grimalt i Gelabert; Antoni Ordines i Garau; Isabel Pericàs i Sbert i molt especialment a mon pare.

APÈNDIX. GRÀFIQUES SEGONS TIPOLOGIA DELS TOPÒNIMS

DOS PLÀNOLS DE LA PARRÒQUIA DE SANT JOSEP DEL TERME (1938 I CIRCA 1957). ANÀLISI TOPONÍMICA I D'EVOLUCIÓ DEL TERRITORI

Antoni Ginard Bujosa¹ i Joan Femenia Àvila²

XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Binissalem, 2003

INTRODUCCIÓ

La primera intenció del treball era fer un estudi d'un plànol de la parròquia de Sant Josep del Terme (conservat a la casa rectoria de sa Indioteria), escala 1:8.000, sense datar, amb l'objectiu de realitzar una lectura i una interpretació de la representació cartogràfica, així com la transcripció i l'anàlisi dels topònims que hi figuren, per tal d'oferir una primera aproximació al coneixement de la toponímia i de l'evolució del territori parroquial, situat entre Palma i Marratxí.

La recerca de documentació a l'arxiu parroquial ha permès constatar que el plànol escala 1:8.000 és una còpia d'un plànol anterior, escala 1:5.000, datat l'any 1938. Per tant, són dos els plànols del terme parroquial. Els documents tenen grans similituds i per aquest motiu se n'ha realitzat una lectura conjunta. La diferència entre els plànols és gairebé només d'escala; representen la mateixa àrea i contenen pràcticament els mateixos elements topogràfics. La datació del plànol a escala 1:8.000, que no consta al mapa, és de *circa* 1957 i s'ha conegut a través dels inventaris de la parròquia.

Per una part, en relació a la situació actual, els dos mapes permeten constatar els canvis i la transformació de l'espai, que ha evolucionat des d'un hàbitat rural dispers, de tipus tradicional, cap a un poblament més concentrat i amb característiques més urbanes. Per altra part, quant a la toponímia dels plànols, ens hem centrat en transcriure els noms de lloc, tot aportant en alguns casos referències documentals i altres informacions relatives als topònims en particular.

¹ Professor Titular d'Universitat d'Anàlisi Geogràfica Regional. Universitat de les Illes Balears.

² Alumne Col·laborador. Curs 2002-2003. Universitat de les Illes Balears.

LA PARRÒQUIA DE SANT JOSEP DEL TERME³

La constitució de la parròquia de Sant Josep del Terme té l'origen en la construcció del temple dedicat al patriarca sant Josep, la primera pedra del qual es posava el 23 de juny del 1878. L'edificació, amb el projecte inicial encara avui en dia sense acabar, es beneïa solemnement el 24 de juny de 1899. L'autonomia parroquial es consolidava l'any 1907 amb l'erecció de la vicaria *in capite*, que assolí la categoria de parròquia independent el 1935.

En principi, el significat de l'expressió *terme* pot semblar poc clar. No obstant, la parròquia de Sant Josep del Terme té un abast territorial específic, que inclou les zones de sa Indioteria i del Pla de Son Nebot, la primera dins el municipi de Palma i la segona dins el de Marratxí. En origen, el terme parroquial es creava a partir de la segregació de part de tres parròquies matrius: les de Sant Jaume i de Sant Miquel, de Palma, i la de Sant Marçal, de Marratxí. L'àrea de sa Indioteria primitivament formava part de la parròquia de Sant Jaume de Palma, el límit de la qual era el camí Vell de Bunyola. A l'altra part del camí començava la jurisdicció de la parròquia de Sant Miquel, a la qual pertanyien la possessió de Son Nicolau i el solar de l'església parroquial. El Pla de Son Nebot (Marratxí) era la zona més perifèrica de la parròquia de Sant Marçal. A més, dins Palma, segurament en base a l'antiga delimitació parroquial, el camí Vell de Bunyola és el límit de dos districtes municipals: el Pla d'en Fuster (del camí Vell de Bunyola a la carretera d'Inca) i sa Indioteria (del camí Vell de Bunyola a la carretera de Sóller).

Els límits originaris assignats al terme parroquial es detallen a la solemne *Litterae* d'erecció de la nova església filial,⁴ o vicaria *in capite*, signada pel bisbe Pere Joan Campins i Barceló, el dia de la festa de Sant Josep (19 de març) de l'any 1907: (...) *novam FILIALEM ECCLESIAM, sub titulo SANCTI IOSEPH, SPONSI B. M. V., in suburbano huius civitatis «S'Indioteria», per praesentes LITTERAS erigimus et constituimus, cum omnibus iuribus et officiis, quibus huiusmodi ecclesiae in hac Dioecesi gaudent ac semper frui consueverunt. Donec alia confinium assignatio statuatur, districtus novae Filialis Ecclesiae eam regionem complectetur quae partite tribus subiacet paroeciis Sancti Michaelis, Sancti Iacobi et Sancti Martialis, his videlicet circumscrip-tam limitibus: ad Septentrionem, terminis paroeciae Sancti Matthaei de «Bunyola»; ad Orientem «Camí de Montanya», «Torrent de Coa Negra», «Torrent Gros»; ad Meridiem, «Camí Vey de Sineu»; ad Occidentem, «Torrent de Bàrbara», «Camí de Soller», «Camí d'els Reys», et proximioribus terminis praediorum «So'n Pons» et «So'n Reus.»*

Així, la demarcació primitiva era: al nord, el terme parroquial de Sant Mateu de Bunyola, amb les possessions de Son Pons i Son Reus; a l'est, el camí de Muntanya, el torrent de Coa Negra i el torrent Gros; a l'oest, el torrent de na Bàrbara, el camí de Sóller i el camí dels Reis; i al sud, el camí Vell de Sineu. Per tant, la vicaria tenia encomanada una àrea inicial força extensa, que posteriorment seria modificada en el sector situat al sud de la carretera d'Inca per la creació d'altres parròquies.

Dia 9 d'abril de 1935, l'arquebisbe-bisbe Josep Miralles Sbert elevava la vicaria *in capite* a la categoria de parròquia: «*I. Queda canónicamente erigida una Parroquia de entrada en la Iglesia de Sant Jusep del Terme, que hasta el presente ha sido filial de la parroquia de Son Sardina, con todos los derechos y deberes (...)*». El mateix Decret (segons

³ La comunicació es presentava el 22 de març de 2003. El juny de 2004 apareixia la publicació d'una monografia sobre la parròquia de Sant Josep del Terme. Veure GINARD-FEMENIA (2004).

⁴ *Boletín Oficial del Obispado de Mallorca*. Año XLVII, núm. 6. 30 de Marzo de 1907, pàg. 85-88.

còpia conservada a l'arxiu parroquial) especificava que: «2. *Los límites de la expresada Parroquia serán los siguientes: El cauce del torrente de Bárbara (desde la vía férrea), la carretera de Soller, el camino de Reys, las divisiones exclusivas de los predios Son Pons, Torrent Gros, Son Reus, el camino de montaña, la divisoria inclusiva de los predios Son Massiá, Sa Cabana y Ca'n Mayol, las divisiones inclusivas de las fincas que tienen su entrada en el camino de Ca'n Mayol, menos Son Colam, la divisoria inclusiva del predio Son Cladera, en línea recta desde Ca'n Roses hasta Son Moll, la divisoria inclusiva de este predio hasta la vía férrea, el eje de ésta hasta el torrente de Bárbara en el punto que sirvió de partida.*»

Els plànols que ens ocupen segueixen la demarcació parroquial del 1935 i, com veurem, l'erecció de la parròquia també justificava l'aixecament cartogràfic. El terme parroquial ha patit modificacions posteriors que han reduït la superfície representada als plànols de 1938 i de *circa* 1957. El 7 d'octubre de 1969, el bisbe Rafael Álvarez Lara erigia la parròquia de Nostra Senyora del Roser, de Son Cladera, que en part se segregava del territori de Sant Josep del Terme definit el 1935. Els límits amb la nova parròquia eren: «*Torrent Gros, límite exclusivo del Huerto de Can Mayol, límite exclusivo del Huerto de Can Caragol hacia el cruce del Camino de Son Cladera con la carretera Vieja de Bunyola, eje de la carretera Vieja de Bunyola, Torrent Bárbara, vía ferrea Palma-Inca, eje del camino de Can Mayol hasta el límite de la Parroquia de Ntra. Sra. de Lluc*» (GINARD-FEMENIA, 2004: 272). Actualment, el límit meridional del terme de Sant Josep està marcat per l'autopista Palma-Inca. En qualsevol cas, la parròquia abasta el Pla de Son Nebot de Marratxí i sa Indioteria dins el municipi de Palma.

L'ESTRUCTURA DEL TERRITORI

La parròquia de Sant Josep del Terme comprèn l'àrea situada als extrems de Palma i de Marratxí. L'estructura del territori és el resultat d'un procés històric de parcel·lació en petita propietat i en disseminat, que mantenia les característiques de les zones rurals de la perifèria urbana fins a mitjans de la dècada de 1960. El context originari de gran propietat rural era predominant fins a finals del segle XVIII.⁵ Sens dubte, els primers establits en disseminat s'han de remuntar a la segona meitat del segle XVIII. A la primera meitat del segle XIX el procés de parcel·lació de les possessions donava lloc un entramat de petites propietats familiars. En un conglomerat d'hàbitat dispers, de petita propietat i de possessions més grosses, el poblament estava ben consolidat a la segona meitat del segle XIX. Els pobladors habitaven cases aïllades, generalment a la vora dels camins, i a les possessions.

El Pla de Son Nebot és una comarca situada al nord-oest del municipi de Marratxí, entre el torrent Gros i el camí de Muntanya, sobre l'eix del camí Vell de Bunyola, que també era un conglomerat de poblament dispers, en petites i grans propietats, i que sempre ha tengut una estreta vinculació amb sa Indioteria per raons de proximitat.

A sa Indioteria predominaven els petits propietaris que explotaven directament les finques pel seu compte, amb poques excepcions d'avitgeria i d'arrendament. La dedicació tradicional era, sobretot, l'agricultura, en un esquema de policultiu que combinava secà i regadiu, amb el complement de la petita ramaderia domèstica. La qüestió del regadiu és

⁵ Per visualitzar la situació ens remetem al Mapa de Mallorca de 1785, patrocinat per Antoni Despuig i Dameto.

fonamental. La possibilitat d'accedir a la l'aigua de la font de Mestre Pere (o font de *na Pere*) era un factor essencial tant per al Pla de Son Nebot com sobretot per a sa Indioteria, a l'extrem oriental de l'Horta d'Amunt de Palma. El cas concret de sa Indioteria, el recorregut de la síquia de na Cerdana (documentat a la primera meitat del segle XVII) havia d'incidir decisivament en els processos de parcel·lació i en la consolidació dels establiments, de manera que la síquia és determinant per a la mateixa existència de la barriada.

El nucli primitiu de sa Indioteria es desenvolupava prop del camí Roig, camí dels Reis i camí Vell de Bunyola fins al torrent Gros. Més endavant, creixeria cap al sud del camí Vell de Bunyola. El camí dels Reis, el camí Roig i el camí de na Cerdana són els eixos de la part vella de sa Indioteria. Per la situació entre la carretera de Sóller i la carretera d'Inca, l'eix actual de la barriada és el camí Vell de Bunyola. El camí Nou comunica amb Son Cladera i la carretera d'Inca; el camí Nou, obert l'any 1948, té l'origen en l'anomenada síquia de l'Horta, continuació de la síquia de na Cerdana.

Des de mitjans de la dècada de 1960 s'han succeït els impactes de la urbanització. Molt especialment com a conseqüència de la construcció del polígon industrial de Son Castelló (1964-1967), que transformava una part del territori de sa Indioteria. Durant les dècades de 1980 i 1990 la colonització urbana ha continuat i ha afectat també el Pla de Son Nebot.

ELS PLÀNOLS

Els dos plànols són pràcticament idèntics, però a diferent escala. Sens dubte, l'origen de l'aixecament cartogràfic és el decret episcopal de creació de la parròquia de 9 d'abril de 1935, que establia la delimitació del terme parroquial. El bisbat manava explícitament que: «3. *El Rdo. Sacerdote que fuere nombrado Párroco o Ecónomo de Sant Jusep del Terme en el plazo de tres meses hará cuatro ejemplares de un gráfico detallado de los límites señalados a la nueva Parroquia de entrada, para unir un ejemplar al expediente de erección de Parroquia y custodiar los restantes en los archivos de las Iglesias de Son Sardina, Pont d'Inca y Sant Jusep del Terme*».

És evident que el termini fixat de tres mesos no s'acomplia. El primer plànol escala 1:5.000 està datat el 1938 (tres anys després de la data indicada). La base cartogràfica i topogràfica segurament s'extreia d'un mapa existent, encara que es pogués adaptar l'escala i introduir nous elements topogràfics de detall. El segon plànol, que conté poques modificacions respecte al primer, probablement és una còpia realitzada a escala 1:8.000, l'execució de la qual s'ha documentat l'any 1957.

Primer plànol, escala 1:5.000 (1938)

Títol: *Plano de la Demarcación Parroquial / de San José del Término / Parroquia fundada el 9 de abril de 1935*. Té referència d'autor, de lloc i data de realització: *Mario M. Bretcha.- Palma més IV de MCMXXXVIII*. És un manuscrit, en paper, delineat a tinta i colors. El full té unes dimensions de 110 x 146 cm i conté un mapa de 91 x 123 cm. Escala 1:5.000. No té llegenda ni elements d'ornamentació. El títol se situa a la part inferior dreta. El plànol es conserva plegat, en bones condicions, però té un esqueix a la zona del títol. L'expressió del topònim *San José del Término* en castellà concorda amb les circumstàncies del moment (1938), en plena guerra civil. De l'autor o delineant, se'n coneix el nom, però desconeixem, de moment, la identitat de la persona que hi figura.

Formes de representació: és un plànol que té una base topogràfica. Les corbes de

nivell es representen per línies contínues de color vermell. Una ampla franja de color verd pàl·lid segueix els límits del terme parroquial de 1935. Els camins, amb els ponts, i els trams de les línies dels ferrocarrils Palma-Sóller i Palma-Inca són representats en negre. Petits rectangles de línies de color negre representen les edificacions en disseminat (la gran majoria sense el registre dels topònims). Les zones urbanes més concentrades, particularment les de Son Ametler i del Pont d'Inca, són taques de color negre intens. Els cursos dels torrents estan perfectament representats en color blau.

Segon plànol, escala 1:8.000

Títol: *Plano / del / Termino Parroquial / de / Sant Jusep del Terme*. No hi figura ni el nom d'autor, ni la data de realització. És un manuscrit, en paper, delineat a tinta i colors. Les dimensions del mapa, a l'orla, són 57 x 76,5 cm. Escala 1:8.000; escala gràfica [99 mm = 800 m]. No té llegenda. A la part superior esquerra, té una rosa dels vents de setze puntes, en vermell, negre i gris, amb les indicacions *N, E, S, W*. El plànol està entelat i es conserva emmarcat, amb un vidre; està afectat per la humitat sobretot al quadrant inferior de la dreta.

El títol se situa al quadrant superior de la dreta. A la part esquerra, a mode de dedicatòria, hi ha la reproducció del segell de la parròquia, de forma circular, de 12 cm de diàmetre, que té la imatge del patriarca Sant Josep amb el nin Jesús i la inscripció *PAROECIA STI. IOSEPH / SANT JUSEP DEL TERME*. A baix del títol hi ha representat l'escut heràldic dels Font, sens dubte en relació amb mossèn Jordi Font i Font, ecònom de la parròquia des del 1947. És un escut amb un camper quadrilong francès amb set faixes horitzontals: quatre faixes de color obscur (originalment blaves), separades per tres faixes horitzontals de color blanc (originalment de color daurat) que contenen, respectivament, tres, dues i una flors de lis.⁶

Formes de representació: és un plànol fet sobre una base topogràfica. Les corbes de nivell es representen per línies contínues de color vermell. Una línia discontinua, en vermell, marca els límits del terme parroquial de 1935. Els camins, amb els ponts, i els trams de les vies dels ferrocarrils Palma-Sóller i Palma-Inca són representats en negre. Petits rectangles també de color negre representen les edificacions en disseminat (una gran part sense el registre dels topònims). Les zones urbanes més concentrades, particularment les de Son Ametler i del Pont d'Inca, són taques de color negre intens. Els cursos dels torrents, que originalment haurien estat representats de manera versemblant en color blau, no són actualment visibles.

És clarament una còpia del plànol de 1938, escala 1:5.000, que hauria servit de minuta. Tot i que es reduïa l'escala a 1:8.000, el plànol de 1957 representa els mateixos elements topogràfics que l'anterior, però ampliant el registre de toponímia (el nombre de topònims de 1957 és de 105, el doble que els 52 de 1938). El plànol és anònim i no té data de realització, però a l'inventari de la parròquia consta que «*En 1957 se adquiere: [...] Un cuadro con el Plano-Nuevo de la Parroquia. [...] 25 de marzo 1957.*» (GINARD-FEMENIA, 2004: 258).

⁶ Veure l'escut dels Font a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vol. 5, pàg. 363, 370 i 371.

LA TOPONÍMIA

La superfície total de l'àrea representada als plànols és aproximadament d'uns 24 quilòmetres quadrats, una extensió superior a la que correspon pròpiament a la delimitació del terme parroquial de 1935. A més dels camins, els torrents i les grans propietats, la representació de detall mostra un espai on predomina una estructura de petita propietat, d'assentaments dispersos i disseminats en cases aïllades. És molt concreta la cartografia de la planta dels edificis, però la majoria dels quals apareixen sense els topònims, de manera que la toponímia registrada no és exhaustiva i, a vegades, alguns noms tampoc no estan del tot ben col·locats.

L'execució d'un mapa del territori parroquial el 1938 fa pensar en un registre de toponímia que tenia en compte la informació de primera mà, que s'incrementava considerablement l'any 1957. Les grafies dels topònims no segueixen un criteri general de normalització ortogràfica. No obstant els noms escrits amb correcció, és evident la presència d'errors i la influència del castellà.

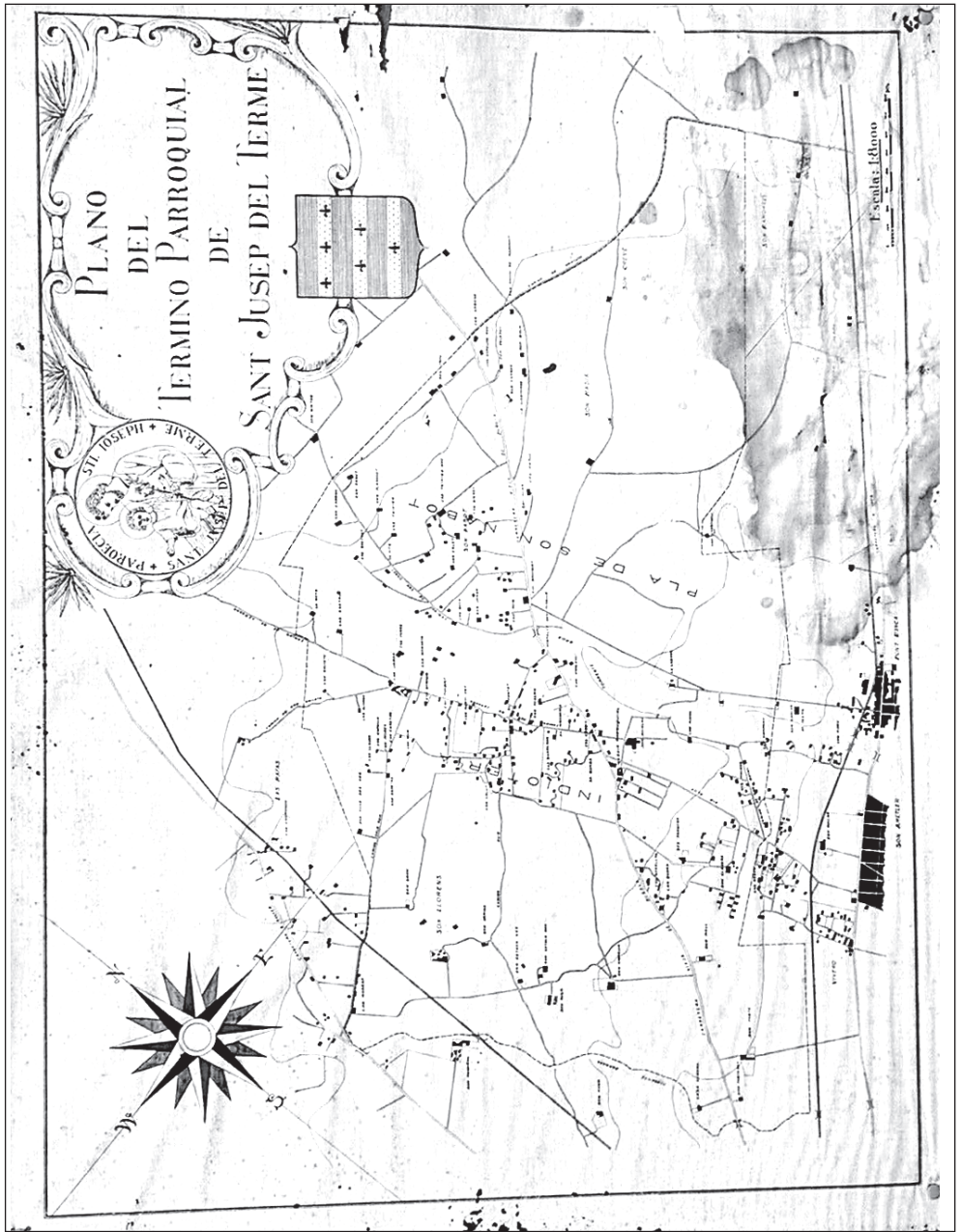
El llistat de topònims s'acompanya amb comentaris particulars, extrets de fonts diverses. Les referències documentals històriques (que són incompletes) que se citen són sobretot de la primera meitat del segle XIX, en base a la consideració que és l'època en què s'articulava una estructura de caràcter comunitari, particularment a sa Indioteria. En concret, per a sa Indioteria, hem consultat una relació de totes les finques i horts del terme de Palma per parròquies⁷ dels anys 1836 i 1841. Un apèndix de la relació de 1836, encapçalat pel terme *Andiotes* (sic), conté una agrupació de seixanta-cinc propietats. A un altre apèndix de la mateixa relació per parròquies de l'any 1841, també encapçalada pel nom *Andiotes*, hi figuren un total de vuitanta-quatre propietats. Quant a les petites propietats en disseminat, a vegades, amb un mateix topònim s'agrupen diversos propietaris.

Els topònims corresponents del mapa de Mallorca de 1785, escala aproximada 1:73.000, patrocinat per Antoni Despuig i Dameto, se citen per Despuig, 1785. La referència Mascaró indica la toponímia registrada al *Mapa General de Mallorca* de Josep Mascaró Pasarius, escala aproximada 1:31.250. A més del treball de camp, s'ha recorregut a diversos informadors. Hem d'agrair en concret la col·laboració de Pere Balaguer Santandreu (sa Indioteria, 1952).

La grafia dels topònims dels dos plànols ha estat objecte de transcripció, tot indicant l'any del plànol de procedència (1938 o 1957). Per altra part, el llistat s'ha completat amb la incorporació de la toponímia d'alguns camins que apareixen representats als plànols però sense denominació (que s'indica entre claudàtors).

Quant a l'evolució del territori i de la toponímia, una part important de les terres han patit els efectes de la urbanització. Algunes propietats actuals (o la part que en resta) conserven, almenys aparentment, una dedicació agrícola o unes característiques més rurals. La gran majoria dels topònims encara són vius a la memòria col·lectiva i molts es mantenen. Això no obstant, n'hi ha que estan en vertader perill d'extinció, perquè el suport físic de la casa i les terres han desaparegut o s'han transformat.

⁷ AMP (Arxiu Municipal de Palma), lligall 936, núm. II.

Plànol de la parròquia de Sant Josep del Terme, escala 1:8.000, circa 1957.

LLISTAT DE TOPÒNIMS

SAN JOSÉ DEL TÉRMINO [1938]; *SANT JUSEP DEL TERME* [1957].- El primer nom a considerar és el de Sant Josep del Terme,⁸ que apareix al títol dels plànols i que és la denominació de la parròquia (en castellà l'any 1938). Des del 1878, any d'inici de les obres del temple, els estaments eclesiàstics promogueren, de forma decidida, la substitució del nom «vulgar» de sa Indioteria per la nova denominació de Sant Josep. La iniciativa no prosperava i s'ha mantingut el nom d'origen popular. El nom de Sant Josep arribava a traslladar-se als registres estadístics oficials. Al *Nomenclátor* del 1920, hi consta el *caserío* de *Son Nicolau o San José*, amb 46 habitants de fet i de dret, separat de sa Indioteria. El *Nomenclátor* de 1930, també separat de sa Indioteria, identificava novament el *caserío* de *Son Nicolau o San José*, amb 4 habitants de fet i de dret (Veure GINARD, 2004; GINARD-FEMENIA, 2004). La versió oficialista del nom de Sant Josep és recollida al *Diccionari Català-Valencià-Balear*, d'Alcover-Moll, a la veu *Indioteria*, quan es refereix l'accepció toponímica: «a) topon. Llogaret i gairebé barriada de la ciutat de Palma, que oficialment s'anomena Sant Josep del Terme.»⁹ En qualsevol cas, l'ús toponímic de Sant Josep del Terme s'ha conservat fins a l'actualitat, encara que sigui com un nom restringit a l'àmbit eclesiàstic i parroquial.

[municipi de Palma]

TÉRMINO DE PALMA (1938, en majúscules).

[camí de Passatemp].- És la representació del començament del camí de Passatemp, eix de la barriada de Son Sardina, que va des de l'actual rotonda de la carretera de Sóller fins a la font de na Pere.

CARRETERA DE SOLLER (1938, en majúscules); *CARRETERA A SOLLER* (1957).- És la carretera de Sóller.

[traçat de la via del tren de Sóller].- Apareix el 1938 i el 1957, sense denominació.

LAS RAFAS (1938, en majúscules); *LAS RAFAS* (1957).- Topònim situat fora del terme parroquial, a la zona de Son Sardina. Està documentat a diversos mapes de finals del segle XIX,¹⁰ però és un nom que no hem pogut identificar i del qual en desconeixem l'ús popular. Potser es tracta d'un error traslladat a la cartografia.

⁸ L'origen de l'expressió «*del Terme*» (o «*del Término*», en castellà), a part de referir-se a un terme parroquial específic, també podria interpretar-se com a una possible deformació de la identificació primitiva referida a la «*Iglesia de San José del Término* [municipal] de Palma», documentada en alguns casos (veure, per exemple, ADM III/11/11) (GINARD-FEMENIA, 2004).

⁹ DCVB, tom 6, pàg. 640. Fem notar que l'edició del tom 6 és de l'any 1954. Per altra part, el Doctor Vicenç Maria Rosselló i Verger ens ha informat que a la barriada, a finals dels anys 1950 i principis dels 1960, hi havia rètols amb el nom de Sant Josep del Terme.

¹⁰ Veure, per exemple, el plànol parcel·lari de 1896 de l'Horta de Ciutat de 1896 (AMP), reproduït a l'edició de GOMILA JAQUOTOT, 2000, pàg. XXI.

CAS CHORONDO (1957).- Situat fora del terme parroquial, és un topònim documentat el 1841 (*Can Chorondo*); poc conegut a sa Indioteria.

SA INDIOTERIA [1938, en majúscules]; *INDIOTERIA* [1957, en vermell, molt destacat].- El nom de la barriada té un tractament de topònim major. La documentació més primerenca del nom *Indioteria* és de 1869. L'evolució toponímica ha estat objecte d'un estudi específic (GINARD, 2004).

SON ROSSIÑOL (1957).- Son Rossinyol. Despuig, 1785: *Sô Rosiñol*. Mascaró: *Son Rossinyol*. Fora del terme parroquial; prop del polígon de Son Castelló; una gran part de les terres de l'antiga possessió està actualment (2002-2004) en fase d'urbanització per a una àrea de serveis, que manté el nom de Son Rossinyol.

SON HUGO (1957).- Despuig, 1785: *Sô Hugo*. Mascaró: *Son Hugo*. Antiga possessió afectada per la urbanització. Fora del terme parroquial, es conserven les cases, que mantenen el nom.

TORRENTE DE BARBARÁ (1938, en majúscules); *TORRENTE BARBARA* (1957).- El torrent de na Bàrbara és el límit de ponent del terme parroquial. Mascaró: *Torrent de na Bàrbara*.

CA'SA SENYORA (1957).- Ca sa Senyora. Mascaró: *Ca sa Senyora*. Al límit de la parròquia, des de mitjans dels anys 1960, la finca està ocupada pel convent de les monges dominiques de Santa Catalina de Sena.

SON FORTEZA (1938).- Son Fortesa. Fora del terme parroquial, la parcel·lació i el procés d'urbanització s'iniciaven l'any 1927.¹¹ El barri manté el nom.

SON FUSTERET (1957).- Mascaró: *Son Fusteret*. Denominació procedent de la segregació de Son Fuster. Al límit de la parròquia i molt propera a la via de cintura, part de les terres han patit els efectes de la urbanització.

SON FUSTER (1938); *SON FUSTE* (1957).- Son Fuster. Despuig, 1785: *Sô Fuster*. Mascaró: *Son Fuster*. Les terres d'aquesta antiga gran propietat (Son Fuster, Son Fuster Nou i també Son Fusteret), entre el camí Vell de Bunyola i la carretera d'Inca, s'han de considerar urbanitzades. Es manté el nom de polígon de Son Fuster.

SON MOLL (1938); *SON MOLL* (1957).- Despuig, 1785: *Sô Moll*. Mascaró: *Son Moll*. La finca, que manté el nom, és ocupada per la Granja Escola Jovent des del 1998.

SON CASTELLÓ (1938); *SON CASTELLO* (1957).- Son Castelló. Despuig, 1785: *Sô Casteyó*. Mascaró: *Son Castelló*. Les terres de la possessió estan completament urbanitzades. El topònim dóna nom al polígon industrial de Son Castelló.

[camí dels Moliners].- El camí apareix representat sense denominació, però està ben documentat i és conegut per tradició oral. El camí, actualment desaparegut, passava prop de Son

¹¹ Veure *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vol. 6, pàg. 20.

Castelló i anava del camí Vell de Bunyola a la carretera de Sóller, per enllaçar amb la carretera de Valldemossa, on es localitzaven els molins de la font de la Vila. El nom s'ha perdut amb el camí, enterrat pel polígon de Son Castelló.

SON VIGO (1938); *SON RIGO* (1957).- Son Rigo. Despuig, 1785: *Sô Rigo*. Mascaró: *Son Rigo*. Terres ocupades pel polígon de Son Castelló, on un carrer conserva el topònim («Vial Son Rigo»).

SON ESTACA NOU (1957).- Propietat segregada de Son Estaca, ocupada pel polígon de Son Castelló.

SON ESTACA VEY (1957).- Son Estaca. Despuig, 1785: *Sô Staca*. Mascaró: *So N'Estaca*. Terres ocupades pel polígon de Son Castelló.

SON ESPINA (1938); *SON ARPINA* (1957).- Son Arpina. Despuig, 1785: *Sô Arpina*. Mascaró: *So n'Espina*. Nom documentat amb diferents grafies (també *Orpina* i *Horpina*). La parcel·lació històrica de part de la propietat és a l'origen de l'establiment de sa Indioteria. La possessió de principis dels anys 1960 era ocupada pel polígon de Son Castelló.

SON LLORENS (1938, en majúscules); *SON LLORENS* (1957).- Despuig, 1785: *Sô Llorès*. Mascaró: *Son Llorens*. Les terres eren ocupades pel polígon de Son Castelló.

SON DAVIU (1938); *SON DAVIU* (1957).- Despuig, 1785: *Sô Daviu*. Mascaró: *Son Daviu*. Les terres estan urbanitzades, formant part del polígon de Son Castelló.

CAMINO DELS REIS (1938); *CAMINO DELS REIS* (1957).- Camí dels Reis. El plànol fa referència al sector que enllaça amb la carretera de Sóller, que s'ha vist en part afectat pel polígon de Son Castelló. El traçat actual complet del camí dels Reis connecta el camí Vell de Bunyola amb la carretera de Sóller i el recorregut té un tram paral·lel a la síquia de na Cerdana.

CAN MARRAP (1957).- Al límit del terme parroquial, és un topònim ben conegut per tradició oral.

SON PONS DES COS (1957).- Son Pons des Cós. Terres procedents, entre d'altres propietats, de l'antiga Son Pons, que apareix a Despuig, 1785: *Sô Pons*. Mascaró: *Son Pons des Cos*. Com el nom indica, antigament hi havia un cós on es feien corregudes. Es manté la finca i el nom.

CAN CASETES (1938); *CAN CASETAS* (1957).- Can Casetes. Propietat documentada el 1836 (*Can Casetes*). Es conserva el nom.

CAS LLAUNE (1957).- Cas Llauner. Propietat documentada el 1818 (*Cas Llauné*, com a procedència de Son Pons) i el 1841 (*Cas Llaune*). Es manté la finca i el nom.

CAS CAPELLA (1957).- Cas Capellà. El 1836 es documenta *Can Alorde Terres del Capella Mateu Arendat* i el 1841 *Cas Capella Meteu*.

CAN MOREY (1957).- Can Morei. Es conserva la finca i el nom.

CAN CABETAS (1957).- Can Casetes (és la segona casa que apareix amb aquest nom).

CAN ROIG (1957).- Can Roig. Es manté el nom.

CAMINO DE NA CERDANA (1938); *CAMINO DE NA CERDANA* (1957).- El camí de na Cerdana té l'origen en el recorregut de la síquia de na Cerdana (documentat des de la primera meitat del segle XVII, 1623). La característica de la representació cartogràfica és que inclou l'actual camí 140 (que en realitat és també el camí de na Cerdana i així consta documentat a diverses escriptures de propietat), un tram de l'actual camí dels Reis i tot l'actual camí de na Cerdana; és a dir, el plànol respecta tot el recorregut de la síquia de na Cerdana, des de la carretera de Sóller fins al camí Vell de Bunyola. El camí (que actualment manté el nom des del Pontet fins al camí Vell de Bunyola) era declarat d'utilitat pública el 12 de juny de 1901 i camí veïnal el 23 de juliol de 1909 (GINARD, 1985). L'antiga síquia de na Cerdana és un factor bàsic per a la localització i la consolidació de la barriada de sa Indioteria.

CAN ALORDA (1938); *CAN ALORDA* (1957).- Can Alorda. Propietat documentada el 1836 (*Can Alorda*) i el 1841 (*Can Alorde*). Mascaró: *Ca N'Alorda*. Una part ha estat parcel·lada, però la finca actual manté el nom.

CAS SELLETÉ (1938); *CAN SALLETE* (1957).- Cas Selleter, prop de l'actual camí 140. Propietat documentada el 1841 (*Cas Sallate*). Mascaró: *Cas Selleter*. La finca actual manté el nom. Es pot veure afectada pel projecte del segon cinturó.

CAMINO DE CAS SELLETÉ (1938, en majúscules); *CAMINO DE CAN SALLETE* (1957).- És un camí que passa per Cas Selleter, des de la carretera de Sóller fins a *sa Punta* (a l'actual camí 140).

SA ROTA (1957).- Mascaró: *Sa Rota*. L'Ajuntament de Palma hi manté un viver de plantes. Es conserva el nom.

CAS SASTRE (1957).- Propietat documentada el 1836 (*Cas Sastre*) i el 1841 (*Cas Sastre*). Mascaró: *Cas Sastre*. La finca actual manté el nom. Es pot veure afectada pel projecte del segon cinturó.

CAN JORDÁ (1938); *CAN JORDA* (1957).- Can Jordà. Propietat documentada el 1841 (*Can Jordà*). Mascaró: *Can Jordà*. La finca actual conserva el nom.

CAS FERRÉ (1938); *CAS FERRE* (1957).- Cas Ferrer. Propietat documentada el 1841 (*Cas Ferre*). Mascaró: *Cas Ferrer*. Les terres estan parcel·lades. Les cases conserven el nom.

CAN MORANTA (1938); *CAN MORANTA* (1957).- És un topònim documentat el 1836 (*Can Morante*) i el 1841 (*Can Morante*), amb diversos propietaris, situats entre l'actual camí dels Reis (al tram paral·lel a la síquia de na Cerdana) i el torrent Gros.

CAN ENRIQUE (1957).- Can Enric. Propietat documentada el 1836 (*Can Enrich*) i el 1841 (*Can Anric*). Mascaró: *Ca N'Enric*. Les terres han estat parcel·lades. Es conserven les cases i es manté el nom.

CAN PASQUET (1957).- Nom documentat el 1836 (*Can Pescet*) i el 1841 (*Can Pescet*), amb diversos propietaris. Es conserva el topònim.

[camí de Can Caietano o camí de Can Gaietà].- Camí que va del camí Roig cap a la propietat de Can Caietano, de la qual pren el nom. La propietat està documentada el 1836 com *Can Retat* («*Can Retat den Seguí es Ferrer per son conte 18*» [Lliures]). El nom antic canviava pel nom actual de Can Caietano, agafant el nom de pila del propietari, documentat el 1841 («*Can Cayetano Segui por su cuenta 15*» [Lliures]).

CAN MARTI VEY (1957).- Can Martí Vell. El 1836 es documenta un *Can Marti Cañellas*. Es conserva el nom de Can Martí.

EL PONTET (1957).- *Es Pontet* és el lloc de confluència dels actuals camí dels Reis, camí Roig i camí de na Cerdana. El nom prové d'un petit pont que permetia passar per damunt de la síquia de na Cerdana. Tradicionalment, ha estat un punt neuràlgic de la vida civil de sa Indioteria vella, sobretot perquè al mateix indret s'hi troba *es Cupet*,¹² des d'on se centralitzava bàsicament (i encara ara) la distribució d'aigua per als petits regants de la barriada. És un topònim viu, encara que, avui en dia, per proximitat, també identifica sobretot l'actual establiment que havia estat l'antic cafè i botiga de *Can Ros*.

CAMINO ROIG (1957).- És el camí Roig amb tot el traçat. Mascaró: *Camí Roig*. La part occidental del camí desapareixia dins el polígon de Son Castelló. L'antiga sortida a la carretera de Sóller coincideix amb l'actual carrer de Sant Francesc de Sales.

CAN CALUT (1957). Topònim situat devora el camí Roig i al límit de l'actual polígon de Son Castelló.

[camí del Fred].- El camí actual connecta el camí Roig i el camí de na Cerdana. Als plànols no té el traçat ben consolidat.

CAN FEDERIC (1957).- Propietat documentada el 1826 (*Can Fadalich*), el 1836 (*Can Fedalich*) i el 1841 (*Can Fedelic*). La finca actual manté el nom de *Can Fedelic*.

SA MIDONERIA (1957).- Sa Midoneria o s'Amidoneria és dels pocs topònims que és indicatiu d'una activitat de caràcter industrial. Es manté el nom.

CAS CABRIT (1957).- Propietat documentada el 1841 (*Cas Cabrit*). Mascaró: *Cas Cabrit*. La casa ha fet les funcions amb cafè i botiga i probablement d'hostal de carretera. Actualment encara és un cafè, que conserva el nom.

SA BOMBA (1957).- Sa Bomba és una propietat documentada el 1836 (*Se Bombe* i *S. Bomba*) i el 1841 (*S. Bombe*). Desconeixem en concret l'origen del nom, però podria fer referència al significat d'una màquina per elevar aigua. Històricament se subdividia en sa Bomba Vella i sa Bomba Nova. A les terres de sa Bomba Vella s'hi feia una de les primeres

¹² *Es Cupet* és un recipient d'obra que serveix per distribuir l'aigua.

urbanitzacions modernes, que rebia el nom de Torre Vella (1963-1964); des del 1974 els solaris que havien quedat buits de la urbanització eren ocupats per blocs d'habitatges (anomenades *ses verdes*). A sa Bomba Nova (Mascaró: *Sa Bomba Nova*), que confrontava amb el polígon de Son Castelló, la Cooperativa Sindical el 1969 hi construïa blocs d'habitatges (anomenats *ses blanques*), ocupats des del 1971. Després d'una ocupació urbana intensiva, actualment es manté el camí de sa Bomba i es conserven les cases de sa Bomba Vella (anomenades sa Bomba); el més característic és l'estructura d'un antic molí de vent, en relació al qual s'hi ha localitzat una mola datada l'any 1802.¹³

[camí de sa Bomba].- Camí que anava del camí de Bunyola cap a l'interior, passant per davant sa Bomba Vella. Actualment es manté una part del camí que connecta amb el carrer de Gabriel Cortès de la urbanització de sa Bomba Vella.

CAS BARRERAS (1938); *CAS BARRERAS* (1957).- Nom documentat el 1836 (*Can Barrera*) i el 1841 (*Can Barrera*), amb diversos propietaris. Es conserva Can Barrera.

CARRETERA VIEJA DE PALMA BUÑOLA (1938, en majúscules); *CARRETERA VIEJA DE BUÑOLA* (1957).- És el camí Vell (o carretera Vella) de Bunyola. És el *Chemin de Bunola*, que conduïa a la Porta Pintada, i que apareix al plànol de Palma de Nicolas de Fer (París, 1715). Fins al torrent de na Bàrbara, també s'ha vist afectat pel polígon de Son Castelló. Des de sa Indioteria, un ramal de la continuació de la síquia de na Cerdana seguia paral·lel al camí (les restes de la conducció són encara identificables fins al polígon). Lògicament, la representació cartogràfica inclou, després del pont del torrent Gros, el traçat del camí dins el terme de Marratxí.

CAS AUSELLAS (1957).- És *Ca ses Aucelles*. Nom documentat com a mínim des del 1826 (*Ca s'aucella*).¹⁴ Fins al 1980 identificava una petita agrupació de cases, que fou arrasada a causa de la construcció de la rotonda que connecta el polígon de Son Castelló amb l'autopista Palma-Inca i la via de Cintura.

CAN BORRA (1957).- Can Borra. Mascaró: *Can Borra*. Es conserva la casa.

SES TANQUES (1957).- Despuig, 1785: *Tanca*. Mascaró: *Ses Tanques*. La zona s'ha vist afectada pel traçat de l'autopista Palma-Inca. El topònim és poc conegut.

IGLESIA PARROQUIAL (1957).- És el solar de les dependències parroquials i de l'església de Sant Josep, procedent de terres de Son Nicolau, cedides pel propietari Joan Palou i Miró. És ocupat pel temple, la casa rectoria, el convent i col·legi de les monges agustines, el saló parroquial i la plaça de la parròquia o plaça de l'església. Els terrenys immediats a l'església fins a l'actual autopista Palma-Inca eren objecte d'un primitiu projecte de caràcter urbànic, dels anys 1930, amb una planificació i el traçat de diferents carrers: de Palou del Reguer (antic Sant Josep), de Galatzó, de Sant Mateu, de Sant Lluc, de Sant Marc, de Sor Tomassa i de les Cabrelles. Mantenia unes característiques rurals fins temps recents. L'any

¹³ Informació de Gabriel Janer Manila.

¹⁴ AMP, Lligall 893, núm. II, f. 131 v.

1967 apareixien els primers blocs de pisos al carrer de Sant Marc; actualment, tot i que existeix alguna finca com Can Caragol Nou, gairebé la totalitat de la zona està urbanitzada de manera intensiva, amb construccions de pisos molt noves, com les de Can Balaguer i Can Salom.

SON NICOLAU (1938); *SON NICOLAU* (1957).- Despuig, 1785: *Sô Nicolas*. Mascaró: *St. Nicolau*. La possessió de Son Nicolau ha tengut un paper molt important en l'evolució de sa Indioteria, sobretot pel que fa a la disponibilitat d'aigua, tant de font com de pou. Les cases (amb la capella que havia estat oratori públic des de 1746) s'han conservat en bon estat gràcies a un conegut establiment d'oci, *Abacanto*, que potser acabi per substituir el topònim tradicional.

[camí de Son Nicolau].- El camí (que tenia una síquia paral·lela) va del camí Vell de Bunyola (de davant Cas Cabrit) a les cases de Son Nicolau (fa anys que la possessió també té l'entrada pel camí Nou).

SA CABANA NOVA (1938); *CAN NICOLAUET* (1957).- La finca actual és Son Nicolauet, nom derivat per segregació de Son Nicolau. Mascaró: *St. Nicolauet*. La denominació de sa Cabana Nova potser sigui perquè confronta amb sa Cabana (anomenada sa Cabana Vella el 1938), amb el torrent Gros enmig que fa de partió, i perquè eren propietat de la mateixa família.

HOSTALET DEN PERELLO (1957).- És *s'Hostalet*. L'afegit *den Perello* és pel malnom de la família. Era un antic hostal situat a un camí públic just al límit del terme municipal, a la confluència del camí Vell de Bunyola amb el camí dels Reis, prop del pont del torrent Gros. Sens dubte, aquest és l'hostal representat al mapa de Mallorca de 1785.¹⁵ A la façana de la casa es conserva una inscripció amb la data 1776. El 1818 el propietari era *Jayme Jaume*. El 1826 apareix documentat com a *Hostal des Pont de Buñola*, propietat de *Jayme Jaume casado*. Posteriorment, *circa* 1836, es documenta *Hostalet del camí de Buñola*, propietat dels *Hereds. de Jayme Jaume*, amb *Casa y 4 1/2 qd*. El 1836 també apareix com a *Hostal de Buñola per son conte 50* [Lliures]. El 1841 la referència és *Sostelet Bartomeu Jayme por su cuenta 30* [Lliures]. La denominació *Hostalet d'en Perelló* potser sigui una lleugera confusió, perquè Can Perelló (nom documentat el 1818, *Can Perello*, i el 1841, *Can Pareyjo*) és una propietat veïna. El mapa de Mascaró registra correctament *s'Hostalet* i *Can Perelló*. El topònim viu és *s'Hostalet*.

TORRENTE GROS (1938, en majúscules); *TORRENTE GROS* (1957).- El torrent Gros és el límit dels municipis de Palma i Marratxí. També és la divisòria entre sa Indioteria i el Pla de Son Nebot. De fet, per als indioters, el Pla de Son Nebot és *allà deçà des torrent* (GINARD, 1991).

VIA ALOY (1957).- És el nom que el plànol de 1957 assigna a l'actual camí Nou, que té l'origen en la síquia de l'Horta, continuació de la síquia de na Cerdana, des del camí vell de Bunyola fins al camí d'en Maiol i la carretera d'Inca. El diumenge dia 14 de novembre de

¹⁵ Val a dir que la proximitat de Cas Cabrit (al camí Vell de Bunyola) i de Cas Andritxol (a l'indret del Pontet), que també haurien pogut fer funcions d'hostals de carretera, ens ha fet dubtar alguna vegada a l'hora d'identificar *s'Hostalet* amb l'hostal del mapa de 1785.

1948, amb la presència del Governador Civil i del batle de Palma, es realitzava la benedicció i la inauguració del camí Nou, que fins aleshores era el caminet de pas paral·lel al traçat de la síquia de l'Horta fins a Can Roses i Son Cladera. L'ecònom i el metge de sa Indioteria havien demanat a l'Ajuntament que el nom del nou carrer fos el de Guillem Aloy Salom, indioter i antic regidor de l'Ajuntament de Palma. La proposta de denominació personalitzada del camí no tenia cap efecte (GINARD-FEMENIA, 2004: 229-230). Potser el nom de «*Via Aloy*» figuri al plànol de 1957 perquè probablement el mapa del terme parroquial era un obsequi dels feligresos al responsable de la parròquia i és molt possible que Guillem Aloy en fos un dels promotors. El topònim actual és camí Nou.

CAN MAYOL (1957).- Can Maiol. Mascaró: *Can Maiol*. Els terrenys han estat objecte de parcel·lació i d'urbanització. Es conserva el nom.

CAMINO DE CAN MAYOL (1957).- Camí d'en Maiol (des de Can Maiol fins a la carretera d'Inca).

SON CLADERA (1957).- Despuig, 1785: *Sô Cladera*. Mascaró: *Son Cladera*. La construcció de blocs d'habitatges des del 1964 suposava la urbanització de la major part de la possessió, que pertanyia al terme parroquial fins al 1969. El barri actual manté el nom de Son Cladera.

CAN ROSES (1938); *CAN ROSES* (1957).- Mascaró: *Can Roses*. Fora del terme parroquial, la zona és urbanitzada com a continuació de Son Cladera. Es conserva el nom.

CAS MOLONS (1957).- Cas Molons. Nom ben conegut per tradició oral.

CAN COMPANYYS (1938); *CAN COMPANYY* (1957).- Can Company. La finca actual manté el nom.

SON ADOLSA (1938); *SON ADOLSA* (1957).- So na Dolça. Mascaró: *So Na Dolça*. Fora del terme parroquial; propera als habitatges de pisos promoguts pel Patronat Mare de Déu de Lluc (acabats el 1959).

SON RUTLAN (1938); *SON RULLAN* (1957).- Son Rullan. Mascaró: *Son Rul·lan*. Situats fora del terme parroquial, els terrenys estan completament urbanitzats. El barri actual manté el nom.

CARRETERA DE PALMA INCA ALCUDIA (1938, en majúscules); *CARRETERA A INCA* (1957).- És la carretera d'Inca (fora del terme parroquial).

VIVERO (1938, en majúscules); *VIVERO* (1957).- Es Vivero. Mascaró: *Es Vivero*. Nom derivat d'un antic viver de plantes, construït el 1854 pel Ministeri d'Obres Públiques en terrenys adquirits a la possessió de Son Montserrat.¹⁶ Fora del terme parroquial, és una zona completament urbana que manté el nom.

¹⁶ Veure *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vol. 18, pàg. 213.

SON AMETLER (1938, en majúscules); *SON AMETLER* (1957).- Despuig, 1785: *Só Ametler*. Als plànols és possible identificar el traçat de la primera urbanització, feta el 1923 sobre unes 60 quarterades, segons projecte de Jaume Alenyar Ginart i promoguda per Baltasar Valentí Forteza.¹⁷ Mascaró: *Son Ametler*. Fora del terme parroquial, l'àrea és urbana i manté el nom.

[municipi de Marratxí]

TÉRMINO DE BUÑOLA (1938, en majúscules).

PLA DE SON NABOT (1957, en vermell, molt destacat).- El Pla de Son Nebot, que figura al plànol de 1957 com a topònim major, pren el nom de la possessió de Son Nebot.

CAMINO DE CAN CANUT (1938); *CAMINO DE CAN CANUT* (1957).- Els plànols registren el camí de Can Canut, que va des del camí Vell de Bunyola, en paral·lel al torrent Gros, en direcció a Can Canut, a l'extrem del terme municipal de Marratxí. També es conegut i està documentat com a camí de Son Frau. Actualment, és el camí de sa Fita. El 1937 s'adobaven i eixamplaven alguns trams del camí, que el 1938 era declarat veïnal;¹⁸ s'hi feia una modificació l'any 1942 i s'asfaltava el 1969 (ORDINES *et alter*, 2002: 19-20). Devora Can Canut, el creuer format per tres camins, el camí de sa Fita, l'actual camí de Son Frau (que arriba a la carretera vella de Bunyola) i el que arriba a Son Reus, coincideix amb el límit dels termes municipals de Bunyola, Palma i Marratxí; recentment, la cruïlla ha estat transformada en una rotonda.

CAN PUIG (1957).- Mascaró: *Can Puig*. Pren el nom d'un propietari, Joan Puig i Mas, natural de Campos (veure GINARD-FEMENIA, 2004: 216, nota 3). La finca ha estat parcel·lada.

SON JUSEP (1957).- Son Josep. Mascaró: *St. Josep*. Les cases velles estan en procés de reforma (2004). Els voltants han patit algunes parcel·lacions. Es conserva el nom.

CAN BUCH (1957).- A més de la casa de Can Buc, el topònim ja apareixia al mapa de Mallorca de 1785 (*Câ Buc*) com a un lloc de «*Muchas casas separadas ó Establecimientos*». Segons Berard (1789; ed. 1983: 302), «*Can Buch también son varias casas reunidas*». Mascaró: *Can Buc*. El topònim dóna nom a l'indret situat entre l'actual camí de sa Fita, el camí Vell de Bunyola i Can Bronquet. La zona ha estat molt parcel·lada, però es manté el topònim.

CAN CALET (1957).- Can Quelet. La finca actual manté el nom.

¹⁷ Veure *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vol. 18, pàg. 213.

¹⁸ De l'any 1938, ORDINES *et alter* (2002:19-20) reproduïen aquesta queixa veïnal: «*que el camino del barrio de Son Nebot, llamado de Sa Fita, se halla desde hace mucho tiempo en estado intransitable y que además necesita ensancharse en varias partes por no poder dos carros que se encuentren sin pisar el terreno colindante, siendo ello un gran inconveniente, siendo este el único camino de dicho barrio, aparte de la carretera de Palma a Buñola que lo atraviesa y por tanto, el de más importancia para el tránsito por el gran número de vecinos que han de servirse de él necesariamente, considera de suma necesidad el que se proceda cuanto antes a su arreglo y a ponerlo en las debidas condiciones de anchura para salvar los inconvenientes apuntados*».

SA FITA (1957).- Mascaró: *Sa Fita*. La finca ha estat en part parcel·lada, però es manté el topònim.

CAS SASTRET (1957).- Cas Sastret. La finca actual manté el nom.

CAS TEIXIDO (1957).- Cas Teixidor o Cas Teixidor Vell. Mascaró: *Cas Teixidor Vell*. Tot i que hi ha les cases velles, la propietat s'ha vist molt afectada per les parcel·lacions.

CAS TEIXIDO NOU (1957).- Cas Teixidor Nou. Mascaró: *Cas Teixidor Nou*. La finca actual manté el nom.

CAN FLASQUET (1957).- *Can Flesquet*. Mascaró: *Can Fresquet*. La finca manté el topònim.

CAN GARRIGA (1957).- Mascaró: *Can Garriga*. La finca actual conserva el nom, tot i que està en part parcel·lada i urbanitzada.

CAN CANUT (1957).- Mascaró: *Can Canut*. Es conserven les cases i dóna nom a l'àrea del recent Parc de Tecnologies Ambientals del Consell de Mallorca.

SON FRAU (1938); *SON FRAU* (1957).- Despuig, 1785: *Sô Frau*. Era una de les grans possessions de Marratxí. Antiga propietat de l'orde dels dominics, fou desamortitzada el 1835. Les subdivisions diversificaren la toponímia: Son Frau de Dalt (Mascaró), Son Frau de Baix (Mascaró) i Son Frau d'en Serra (Mascaró: *Can Serra*).

SON SINTES.- Son Sintes. Mascaró: *Son Sintas*. Fora del terme parroquial, es conserva el nom.

SON REUS (1938, en majúscules).- Amb diverses segregacions, es conserva el nom.

CAMINO DE MONTAÑA (1938); *CAMINO DE MONTANA* (1957).- El camí de Muntanya és el límit oriental del terme parroquial. Mascaró: *Es Camí de Muntanya*.

CAN BRONQUET (1957).- Mascaró: *Can Bronquet*. La finca actual manté el topònim. A l'antic rellotge de sol de la façana restaurada de les cases hi figura la data de 1837. [Camí de Son Macià]. Camí del camí Vell de Bunyola a les cases de Son Macià. L'antiga connexió amb el camí Vell de Bunyola (davant les cases de Can Bronquet) ha estat modificada a causa de les urbanitzacions.

SON MACIÀ (1938, en majúscules); *SON MASIA* (1957).- Son Macià. Despuig, 1785: *Sô Macià Negre*. Mascaró: *Son Macià*. Des dels anys noranta, una part de les terres de la possessió, en concret les que confronten amb sa Cabana, han estat objecte de diverses urbanitzacions. Es conserven les cases i part de la propietat, que es pot veure molt afectada pel projecte del segon cinturó. Es manté el nom.

SON CREVÉ (1938); *SON CREVE* (1957).- Son Creuer. Mascaró: *Son Creuer*. Prop de Son Macià, les cases estan mig esbucades.

SON GUIEM (1957).- Son Guillem. Despuig, 1785: *Sô Guiem*. Mascaró: *Son Guiem*. La finca actual manté el nom.

CAS METJE (1957).- Cas Metge. Mascaró: *Cas Metge*. En part parcel·lada, es conserven les cases i es manté el nom.

SON NABOT (1957).- Son Nebot és la possessió que dóna nom al Pla de Son Nebot. Despuig, 1785: *Sô Nabot*. Berard (1789, ed. 1983: 302) esmenta la «*Família distinguida Nebot de Son Nebot*». Mascaró: *Son Nebot*. La propietat actual conserva el nom.

CAN SIONET (1957).- Can Sionet. Ha estat objecte de parcel·lació.

SON SALETAS (1938); *SON SALETES* (1957).- Son Saletes. Mascaró: *Son Saletes*. La finca manté el nom.

SON VERGÉ (1938); *SON VERGER* (1957).- Mascaró: *Son Verger (Can Bota)*. Més que Son Verger el nom popular era Can Bota. La finca manté el nom de Son Verger.

SES LLEGÍTIMES (1938); *SES LLEGITIMES* (1957).- Ses Llegítimes. Mascaró: *Ses Llegítimes*. Ha estat parcel·lada. Es manté el nom.

SON VIALO (1938); *SON SIALO* (1957).- Son Bieló. Mascaró: *Son Bieló*. Parcel·lada; les cases mantenen el nom.

SON DAVIU (1938); *SON DAVIU DE MARRAXIT* (sic) (1957).- Son Daviu (de Marratxí). Al plànol de 1957 la denominació apareix probablement per contraposició a l'altre Son Daviu, situat dins sa Indioteria. Mascaró: *Son Daviu Nou*. Propietat parcel·lada; les cases mantenen el nom.

CAS CAPELLES NOU (1957).- Cas Capellers Nou. Mascaró: *Cas Capellers Nou*. Ha patit parcel·lacions.

CAN ARBONA (1938); *CAN ARBONA* (1957).- Mascaró: *Ca N'Arbona*. La finca actual manté el nom.

[Camí de sa Cabana].- Camí que va del camí Vell de Bunyola (de davant Can Bronquet) cap a sa Cabana. És un camí relativament recent, de la primera meitat del segle XX. Segons ORDINES *et alter* (2002: 19), a partir de 1922 es parlava de la unió del camí de sa Cabana amb el camí Vell de Bunyola; el 1924 es declarava d'utilitat pública. És l'eix de les recents urbanitzacions de sa Cabana i de Son Macià.

SA CABANA VEIA (1938); *LA CABANA* (1957).- Sa Cabana. Mascaró: *Sa Cabana*. Propietat històricament vinculada a Son Nicolau (a l'altra part del torrent Gros). Les terres de sa Cabana han estat urbanitzades de manera intensiva. Les antigues cases eren arrasades per l'autopista Palma-Inca. La barriada actual manté el topònim.

F. TEXTIL (1957).- Es refereix a l'antiga fàbrica tèxtil situada entre el Pont d'Inca i sa Cabana. L'estructura de l'edifici encara es conserva, ocupada per les dependències del col·legi Liceu Balear.

CAN FIDEU (1957).- Can Fideu. La zona està urbanitzada.

ESTACION PONT D'INCA (1938, en majúscules); *PONT D'INCA* (1957).- L'estació del tren i el nucli urbà del Pont d'Inca estan fora del terme parroquial. La zona està completament urbanitzada.

FERROCARRIL DE PALMA A MANACOR (1938, en majúscules; 1957, sense denominació).- És la via del tren Palma-Inca-Manacor (igualmente representada dins el municipi de Palma).

CAN CARBONELL (1938); *CAN CARBONELL* (1957).- Mascaró: *Can Carbonell*. Fora del terme parroquial; existeixen les cases, però la propietat està urbanitzada.

SON RAMONELL (1957).- Mascaró: *Can Ramonell*. Fora del terme parroquial. Les terres estan urbanitzades, properes a la gran superfície comercial *Alcampo*.

TORRENTE DE CONA (sic) *NEGRE* (1938, en majúscules); *TORRENTE DE COA NEGRE* (1957).- És el torrent de Coa Negra. Mascaró: *Torrent de Ses Mates*.

L'EVOLUCIÓ DEL TERRITORI

Amb el pas del temps el territori ha evolucionat i ha canviat. L'àrea de la parròquia de Sant Josep del Terme és un espai que ha patit una transformació especialment profunda. En relació als plànols de 1938 i de 1957 és possible pensar que el període de temps ha estat relativament curt fins a l'actualitat, però la cartografia és interessant perquè ofereix la imatge d'una zona que tenia els aspectes propis d'un espai rural, de petita i gran propietat i d'assentaments en disseminat.

En primer lloc, és fàcil constatar la decadència i l'abandó de les activitats agrícoles tradicionals. En tot cas, en ocasions, és possible observar el manteniment d'alguna activitat agrària, residual o transitòria, que podria considerar-se, amb escasses excepcions, com a agricultura a temps parcial i també de *hobby farmers* o d'agricultura d'oci. Algunes propietats actuals presenten encara, almenys en aparença externa, signes d'una dedicació agrícola.

En segon lloc, sens dubte, el factor de canvi més espectacular és el derivat del procés generalitzat d'urbanització, tant per actuacions urbanístiques planificades, com pels impactes d'una urbanització de caràcter rururbà, que en gran part ha estat incontrolada i en bona mesura d'autoconstrucció, tant dins Palma com dins Marratxí. El fet de ser una zona situada a la perifèria de Palma ha contribuït a potenciar el grau d'impacte, que ha estat particularment notable des de mitjans dels anys 1960 i que ha augmentat sobretot durant els darrers vint anys.

A mitjans dels anys 1960 els impactes per al territori eren els projectes urbanístics, especialment a la zona de sa Indioteria. La primera urbanització moderna és de 1963-1964 dins les terres de sa Bomba Vella, molt pròxima a l'església parroquial. La urbanització rebia el nom de Torre Vella. L'ocupació dels solars era inicialment molt escassa; des del 1974 els solars que havien quedat buits eren ocupats per blocs d'habitatges (anomenats *ses Verdes*).

De totes maneres, la major actuació fou la construcció del polígon industrial de Son Castelló, que ocupa una extensió d'unes 313 quarterades (2.226.517 m²). Les obres, promogudes per l'Associació Sindical d'Industrials de Mallorca (ASIMA), començaren el 1964

i s'acabaren el 1967. La primera denominació oficial assignada fou la de *Polígono de La Victòria* (un dels punts centrals del polígon encara manté la denominació de plaça del *Caudillo*). Més endavant, l'any 1984, el polígon rebia el nom de Ramon Esteban Fabra (1927-1983), primer president d'Asima.

Malgrat que, finalment, el polígon de Son Castelló és conegut pel nom tradicional d'una de les possessions afectades, és possible intuir que els noms de les altres propietats incloses dins la urbanització, que és una toponímia que s'ha conservat fins ara a la memòria col·lectiva, potser s'ha de considerar pràcticament perduda per les noves generacions. Ens referim a Son Arpina, Son Estaca, Son Llorenç o Son Daviu. Entre les denominacions dels carrers del polígon, dedicades gairebé exclusivament a noms d'antics gremis artesans, només un simulacre de carrer ha conservat el topònim de Son Rigo.

El polígon de Son Castelló se situa estratègicament entre el camí dels Reis, el camí Vell de Bunyola i la carretera de Sóller. És una àrea urbana, connectada per la via de cintura, amb les autopistes i tota la xarxa radial de carreteres de Mallorca. A més de l'ocupació immediata de les terres de cultiu de les diverses finques, ocasionava la desaparició de gran part del camí Roig i de tot el camí dels Moliners; les obres també tenien conseqüències negatives per a una part del ramal de la síquia de na Cerdana. Altres obres posteriors (1980), de connexió amb l'autopista Palma-Inca, feien desaparèixer el petit nucli de cases de Ca ses Aucelles i del camí de Son Caldera. Actualment, l'àrea urbana té continuació amb el més recent polígon de Son Fuster.

Igualment, l'any 1964 començava la urbanització (1964-1966) de la nova barriada de Son Cladera, que se segregava del territori parroquial de Sant Josep del Terme l'any 1969. La proximitat del polígon també impulsava de manera directa l'edificació dels blocs de pisos dins sa Bomba Nova, que confrontava amb el polígon de Son Castelló, on la Cooperativa Sindical promovia la construcció (1969) dels habitatges anomenats *ses Blanques*, ocupats des del 1971.

Els primers anys de la dècada de 1970 són un moment decisiu en el procés de transformació de la barriada de sa Indioteria. L'ocupació dels blocs d'habitatges es traduïa en un augment, espectacular i sobtat, d'habitants. De fet, l'impacte demogràfic i urbanístic dividia sa Indioteria en dues parts: sa Indioteria vella, que conservava la fesomia d'àrea rural, i sa Indioteria nova, completament urbana. En molt poc temps el volum de població creixia de manera extraordinària. Les estadístiques assignaven a sa Indioteria 902 habitants el 1960 i 1.166 habitants el 1970. La població creixia fins a 4.588 habitants el 1975, que eren 4.517 el 1978, 4.509 el 1979 i 4.617 el 1981. L'any 1975 la població s'havia multiplicat per quatre en relació a la de 1970.

Com a continuació del creixement urbanístic i de població que experimentava l'àrea de sa Indioteria, el procés de colonització territorial ha seguit augmentant d'una manera espectacular durant les dècades de 1980 i 1990, tant a sa Indioteria com al Pla de Son Nebot, que s'han vist molt afectades per les parcel·lacions i la urbanització. Aquella antiga zona agrícola i rural de la perifèria de Palma, on s'alternaven els conreus de secà i de regadiu, s'ha anat integrant progressivament a l'àrea urbana. Tot plegat, ha suposat la definitiva arribada de la ciutat i del mode de vida urbà que han transformat l'estructura tradicional. Paral·lelament, s'ha produït el quasi definitiu abandó de l'activitat agrària, excepció feta de molt poques persones o d'algunes finques emblemàtiques que resisteixen la invasió.

Un impacte molt notable és el derivat del traçat de l'autopista central Palma - Inca (PM-27). L'any 1981 acabava la construcció del tram entre Palma i Marratxí. Primer, la nova rotonda i l'enllaç del polígon de Son Castelló des de la carretera Vella de Bunyola fins a l'au-

topista feia desaparèixer (1980) el grup de cases de Ca ses Aucelles i el camí de Son Cladera. Segon, el recorregut l'autopista, que separa Son Nicolau i Can Maiol, passava per damunt les cases de la possessió de sa Cabana, per continuar en paral·lel a les terres de Son Macià. Per altra part, la carretera Vella de Bunyola s'ha transformat en una via molt problemàtica, amb una gran intensitat de trànsit de vehicles. Fins i tot, el recent projecte de la segona via de cintura (2004) torna afectar de ple les terres de Son Macià i de part del Pla de Son Nebot i de sa Indioteria, de manera que la barriada pot quedar enclosa entre l'autopista Palma - Inca i el segon cinturó.

Dins el Pla de Son Nebot, una de les primeres actuacions significatives era la urbanització dels Garrovers, situada entre es Caülls, el polígon industrial de Marratxí, ses Llegítimes, Son Macià i Son Nebot. El projecte de parcel·lació rústica s'aprojava el 1975 i el d'urbanització el 1979, promoguts per Ignacio Zabala Sarrià. És una zona residencial de caràcter extensiu, amb una tipologia d'habitatges unifamiliars. El 1991 ocupava unes 62,46 hectàrees i tenia uns 400 habitants.¹⁹ S'ha convertit en un dels nous barris urbans del municipi de Marratxí.

Des dels primers anys de 1970 s'edificaven blocs d'habitatges prop de sa Cabana. Durant la dècada de 1980 es consolidava la urbanització als terrenys de l'antiga possessió. El procés urbanístic, de caràcter extensiu i residencial, amb habitatges unifamiliars, ha continuat els anys 1990 i s'ha estès cap a una part de les terres de Son Macià, on probablement seguirà creixent.

Tot el Pla de Son Nebot s'ha vist afectat per la rururbanització, per edificacions aïllades o per les parcel·lacions de finques rústiques, així com per altres usos, com el centre d'Aspace (dins Can Arbona), les instal·lacions esportives del col·legi Santa Mònica, de les religioses agustines de Palma (dins Son Frau d'en Serra), o el camp de tir (també dins Son Frau). Les parcel·lacions rústiques, inicialment en gran mesura de caràcter il·legal i sense cap tipus de planificació, han escampat la urbanització. Alguns exemples són la tanca de Can Buc, Cas Teixidor Vell, Can Garriga (devora el torrent Gros), Son Bieló, Son Vivot, Can Sionet, Cas Metge, etc., o les actuacions urbanístiques a Son Daviu Nou o a ses Llegítimes. En general, el municipi de Marratxí és un exemple paradigmàtic del creixement urbanístic dels darrers vint anys.

A la part de Palma, una bona part de les terres de Son Fuster estan ocupades pel polígon de Son Fuster, continuació del polígon de Son Castelló. A la zona més antiga de Sa Indioteria, després de la parcel·lació de Son Llompart, altres finques també estan parcel·lades, essencialment amb el recurs de l'autoconstrucció, com Cas Ferrer, Can Enric, etc. Una qüestió afegida és que la nova urbanització ha provocat, en alguns casos, el canvi o la creació de nous noms assignats a les propietats (neotopònims) que no tenen res a veure amb la toponímia tradicional.

Per altra part, durant els anys 1990, la part més antiga de sa Indioteria tampoc no s'ha lliurat de la tendència constructora de nous habitatges del tipus de cases adossades unifamiliars, la qual cosa ha donat lloc a l'aparició de dos carrers (quan totes les vies públiques han rebut sempre la denominació de *camí*); els exemples són els nous carrers del Pare Francesc Bonafè o, sobretot, el de Joaquim Torrents Lladó. Així mateix, prop de l'església parroquial, els darrers anys s'han construït nous blocs d'habitatges que han ocupat completament antigues propietats, com Can Salom o Can Balaguer, dos topònims en vertader perill d'extinció.

¹⁹ *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vol. 6, pàg. 192.

En definitiva, els espais rurals tradicionals s'han vist afectats, de manera molt intensa, sobretot per una gran quantitat de parcel·lacions sense planificar, front a les quals les administracions municipals han adoptat clarament una actitud de *laisser faire*. Fins i tot, amb motiu de convocatòries electorals, tant el partit del govern com el més important de l'oposició de l'Ajuntament de Palma feien campanya a sa Indioteria amb l'oferta de legalitzar les construccions si guanyaven les eleccions.

L'allau de cases i de petites casetes de nova construcció també ha provocat la introducció de neotopònims, a vegades inventats a gust del propietari i a vegades del tot eixelebrats. Per l'objectiu del treball, no farem menció explícita a la neotoponímia. Com a anècdota, recordarem que l'imaginari satíric popular també batejà qualche invasió de casetes; la franja immediata al torrent Gros, on les cases (la majoria d'autoconstrucció) s'iniciaven a mitjans dels anys 1960, s'anomenà la *Ciudad del Río*.

La transformació de l'espai també ha afectat tota l'antiga xarxa de síquies de regadiu. El cas més evident és el de la síquia de na Cerdana, que estava (i encara es conserva a determinats punts) canalitzada amb peces de marès, com a conseqüència d'antigues obres de millora a la zona de sa Indioteria de la síquia que conduïa les aigües de la font de Mestre Pere. La canalització de marès abastava el tram de la síquia del camí dels Reis, camí de na Cerdana, part del camí vell de Bunyola i part del camí Nou. És possible datar la realització de les obres cap al 1913. Segons testimonis orals del tot fiables i precisos, sobretot el de l'amo Antoni Pizà Frau, *Cantó* (1909-1992), siquier de la font de Mestre Pere durant més de quaranta anys, els maresos usats provenien de la demolició de la Porta de Jesús i de la cortina situada entre els baluards de Jesús i de Sitjar, que havia començat a enderrocar-se el 20 de juny de 1912. Actualment, la síquia ha estat coberta per acerces al camí de na Cerdana, al camí vell de Bunyola (on els restes de marès són encara visibles) i al camí Nou.

CONCLUSIONS

L'anàlisi dels plànols de la parròquia de Sant Josep del Terme, escala 1:5.000 (1938) i escala 1:8.000 (*circa* 1957), ens ha permès comprovar que recullen només en part la toponímia de sa Indioteria i del Pla de Son Nebot. El mapa realitzat l'any 1957 és el més significatiu. També són útils per conèixer i estudiar l'evolució del territori, sobretot durant els darrers quaranta anys.

En general, els topònims de les grans propietats poden documentar-se amb anterioritat al segle XVIII. Les petites propietats es documenten especialment durant el segle XIX. Abans de les grans transformacions de la segona meitat del segle XX, una referència cartogràfica és el registre de topònims del *Mapa General de Mallorca* de Josep Mascaró Pasarius.²⁰

El llistat dels topònims que figuren als plànols (sobretot al de 1957) s'ha de considerar representatiu de la toponímia de l'àrea representada, però no és de cap manera exhaustiu. En moltes ocasions, els edificis estan ben cartografiats, però sense el corresponent nom de les cases. Paradoxalment, el plànol a escala més gran (1:5.000) registra 52 noms de lloc,

²⁰ Encara que la correspondència de topònims no és exacta, és possible que Josep Mascaró Pasarius tengués accés als plànols del terme parroquial i a informació de primera mà, en concret a través de la col·laboració de mossèn Jordi Font i Font, rector de la parròquia de Sant Josep del Terme entre 1947 i 1988, que, a més, és l'autor de la veu «Indioteria» al

gairebé la meitat dels 105 que hi ha al plànol a escala menor (1:8.000). Tenint en compte l'escala dels mapes, la densitat de topònims podria ser més alta. Hi manquen, per exemple, topònims emblemàtics de sa Indioteria (que estan ben documentats i que són vius) com Ca sa Viuda, Cas Pedacer, Can Caietano, Can Caragol, Can Climent, Cas Solleric, etc.

Encara resta pendent de recollir una nombrosa i rica microtoponímia, per a la qual cosa els plànols de la parròquia han de ser de gran utilitat, no només perquè ens ofereixen una visió del territori prèvia a les grans transformacions produïdes des de mitjans de la dècada de 1960, sinó també perquè la seva cartografia és una base de primera mà per completar els topònims que no hi figuren. Quant a l'evolució del territori, l'àrea que ens ocupa pot presentar-se com a un exemple gairebé paradigmàtic dels canvis i de les transformacions que s'han generat a causa del procés d'urbanització i de la rururbanització a la perifèria urbana de Palma.

L'impacte de la urbanització és la primera amenaça real per a la conservació de la toponímia. Si l'espai físic ha canviat de manera radical, el perill d'extinció és gairebé inqüestionable; l'exemple més clar serien els topònims de les possessions incloses dins el polígon industrial de Son Castelló. La segona amenaça està relacionada amb la immigració i amb els nous residents, particularment forta des de principis dels anys setanta. La desaparició física dels elements constructius i dels espais que identificaven els topònims, el canvis de les bases culturals i el mode de vida urbana provoquen la pèrdua dels referents rurals i tradicionals, així com l'afebliment de l'ús social de la denominació toponímica local i autòctona.

Molts dels topònims s'han conservat fins a l'actualitat per l'ús o per la memòria col·lectiva, sobretot fins a la generació de la postguerra. El greu perill és el seu desconeixement per part de les noves generacions i de les persones residents vengudes de fora. Tot plegat, dibuixa un panorama de futur no gaire llunyà que s'encamina cap a la desaparició si més no d'una part de la toponímia tradicional i, fins i tot, cap a la introducció de neotopònims que no tenen res a veure amb els noms de lloc històrics i tradicionals.

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. (1975): *Diccionari Català – Valencià – Balear*. Palma: Editorial Moll.
- BERARD, Gerónimo de (1789, ed. 1983): *Viaje a las Villas de Mallorca 1789*. Palma: Ajuntament de Palma.
- GINARD, Antoni (1985): «El camí de na Cerdana, un topònim a corregir». *Última Hora (Domingo)*, 17 de març de 1985, pàg. 20.
- GINARD, Antoni (1991): «Allà deçà del torrent. Notes sobre el Pla de Son Nebot (Marratxí)». *Pòrtula*, 100, 60-61.
- GINARD BUJOSA, Antoni (2004): «Sa Indioteria [Palma, Mallorca]. Un cas de pervivència d'un topònim popular». A PLANISI GILI, Hermínia; ROSSELLÓ GAIÀ, Margalida (Coord.) (2004) *Sobre Onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- GINARD BUJOSA, Antoni; FEMENIA ÁVILA, Joan (2004): *Sant Josep del Terme (1878-2003). Crònica de 125 anys de la parròquia*. Palma: Parròquia de Sant Josep del Terme.
- GOMILA JAQUOTOT Y SANCHO, Luis Ignacio (2000): *Derechos sobre el agua de la fuente de la villa en la huerta de Palma. Año MDCCCLXVIII*. Palma: Ajuntament de Palma.
- Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Palma: Promomallorca Edicions.
- MASCARÓ PASARIUS, J. (1958, ed. 1987): *Mapa General de Mallorca*. Escala aprox. 1:31.250. Palma: V. Colom R. Editor.
- ORDINES MARCÉ, Gabriel; ROTGER MOYÀ, Francisca; FORTEZA PONS, Vicenç; REYNÉS TRIAS, Antoni (2002): «Notes històriques dels camins de Marratxí». A *III Jornades d'Estudis Locals a Marratxí*, Ajuntament de Marratxí, pàg. 15-23.

SOBRE ALGUNS TOPÒNIMS DE MENORCA

Cosme Aguiló Adrover

XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Binissalem, 2003

El traspàs del senyor Francesc de B. Moll em va motivar a escriure, fa més de deu anys,¹ que «era una excel·lent persona, amb un humor sempre a flor de llavis, amb l'optimisme a la cara i el somriure a la boca. Amb la seva mort hem perdut tot això, però resta la seva obra, una obra immensa com una catedral gòtica, amb pinacles randats d'una finura inusitada, amb columnes i arcbotants de ferma solidesa, amb claraboies i finestrals de cegadora llum». Enlluernat encara per la claror del seu treball i gojós pel fet d'haver gaudit una mica —durant els darrers anys de la seva vida— d'un aprecí mutu, em plau afegir-me a aquest homenatge amb unes notes que intenten aproximar-se a l'ètim o l'explicació d'uns pocs topònims de l'illa que el va veure néixer. La modèstia de l'estudi no té altra pretensió que la de manifestar el meu agraïment com a investigador envers l'home que, amb tanta humilitat com saviesa, va rescatar una infinitat de mots de les més pregones tenebres etimològiques.

VULLMENOR / PUIGMENOR UN AJUT DISCRET PER A LA MOTIVACIÓ D'ULLDEMOLINS (PRIORAT)

Vora el límit oriental del terme menorquí d'Alaior, tocant la ratlla divisòria del terme de Maó, dins la comarca que en la bibliografia apareix sota el nom de la Grava, es troba un lloc transcrit en els mapes actuals amb la denominació de *Puigmenor*, de vegades amb grafia desaglutinada. Documents de finals del segle XVI, declaren com a confrontants seus les alqueries de Binixems, Llumena i Biniac.² Aquest indret, dividit en dues explotacions, Puigmenor Vell i Puigmenor Nou, estava adscrit segons un capbreu de 1600 a la cavalleria de Binixems.³ El 1816 es troba inscrit en una relació de *Casulans de Menorca*.⁴ Un *Son Puig*

¹ C. AGUILÓ, *Francesc de B. Moll*, «Felanitx» (16-III-1991), pàg. 6 i 7.

² A. RAMIS Y RAMIS, *Notícies relatives a la isla de Menorca*, IV (Maó, 1829), facsímil d'Edicions Nura (Menorca, 1980), p. 35-37.

³ A. RAMIS Y RAMIS, op., cit., II (Maó, 1826), p. 27 i 39.

⁴ A. RAMIS Y RAMIS, op., cit., IV, p. 11.

Menor que es documenta així el 1815 sembla que no té res a veure amb el lloc objecte d'estudi, malgrat la relativa proximitat, més enllà de Binixems.⁵

La situació enlairada de les cases de Puigmenor Vell, sobre un turó que assoleix els 99 m sobre el nivell de la mar, convida a pensar en una etimologia basada en el genèric *puig*, en suposada oposició (*menor*) a una altra explotació agrària de cases més elevades (**major*), però tal altre indret no fa enlloc acte de presència. Tota l'àrea de Puigmenor és brufada de discretes elevacions, però resulta difícil d'entendre que una possessió es pugui batejar acompanyada de l'adjectiu *menor* quan la cota més alta dels voltants (112 m) no alberga cap edificació i, a més, és identificada pels mapes actuals amb el mateix nom de la finca, o sigui *Puigmenor*. Un **Puigmajor* segurament no ha existit mai, almenys a la rodalia.

L'oposició *major / menor* (o *petit*) aplicada a finques que conegueren segregacions antigues té una certa incidència en la toponímia, tot i que avui el sistema ja no és operatiu. A Lluçmajor (Mallorca), en el segle XIV, la finca de *Solleric* tenia una part segregada que es deia *Solleric lo Menor*.⁶ No sé si *Lluçmajor* tenia algun tipus d'oposició semblant.⁷ No resulta fàcil pensar en un **Lluçmenor* que s'hagi perdut sense haver deixat rastre escrit. A Menorca hi ha documentats, a finals del segle XVI, els casos de *Biniay Major / Biniay Menor*,⁸ *Cutayna Major*⁹ i, el 1815, *Llucas[s]aldent Major / Llucas[s]aldent Petit*.¹⁰

A parer meu, la transparència que sembla envoltar el topònim és força enganyosa i producte d'un acostament formal ajudat pel relleu que dinamitza la topografia de la zona, alegrament ondulada. La clau de l'aclariment es troba en un topònim del terme de Maó, documentat el 1403 amb el nom de *Vullmenor*.¹¹ La variant *Vuymenor*, sense datar a l'opuscle on es publicà, mostra els efectes de la iodització.¹² El fet que estigui dins el terme de Maó no ha de ser motiu per no veure en tal nom l'antecessor de *Puigmenor*, alqueria situada en una àrea de frontera. És més, *Vullmenor* no és un topònim mort, com es podria pensar, ja que l'he sentit usar a diversos pagesos referint-se al mateix lloc que altres anomenen *Puigmenor*. He recollit la pronúncia ioditzada de *Vuimenó* a Maó i a Migjorn i, amb oclusivització, *Buimenó*, a Sant Lluís. Fins i tot hi ha gent que usa una forma pluralitzada, amb article, *es Vullmenors*,¹³ nascuda segurament a l'empara de modernes segregacions. No tenc gaires dubtes que el bandejament cartogràfic de la variant antiga *Vullmenor*, absent de tots els mapes, és causat per l'opacitat del nom, que té un concurrent poderós que s'agermana, almenys en aparença, a la irregularitat del relleu.

La discreció d'aquesta alqueria, allunyada de rutes transitades i de nom que sembla no presentar reptes interpretatius, ha estat la causa —pens— de la poca atenció que li han

⁵ J. RAMIS Y RAMIS, *Alquerias de Menorca en 1815* (Maó, 1815), facsímil d'Edicions Nura (Menorca, 1989), p. 16.

⁶ B. FONT OBRADOR, *Historia de Lluçmajor, I* (Mallorca, 1972), p. 199.

⁷ Qualsevol intent d'aproximació al nom d'aquesta vila i als topònims que contenen l'element *Lluç* ha de tenir present que a la Suïssa rètica hi ha el nom paral·lel de *Lucmagn*, en el cantó de Graubünden. Vegeu: I. CAMARTIN, *Meherheit und Minderheiten in Graubünden*, a *Graubünden Grigioni Grischun* (Graubünden, 1991), p. 40.

⁸ A. RAMIS Y RAMIS, op., cit., IV, p. 16.

⁹ A. RAMIS Y RAMIS, op., cit., IV p. 16.

¹⁰ J. RAMIS Y RAMIS, op., cit., p. 16.

¹¹ A. RAMIS Y RAMIS, op., cit., IV, p. 60.

¹² A. RAMIS Y RAMIS, op., cit., IV, p. 12.

¹³ Agraesc la comunicació a Joan F. López Casasnoves. El seu informant li proporcionà una etimologia popular, tan absurda com interessant, que relaciona el nom amb els religiosos del Toro. En el lloc s'hi haurien establert *vuit* [freses] *menors*, i d'aquest fet hauria sorgit *es Vui(t)menors!*

prestat els etimòlegs. Només conec la proposta de l'*Onomasticon Cataloniae*, que apareix en el primer volum, sota l'entrada *Puig-Menor*.¹⁴ D'antuvi, els autors ens adverteixen que correntment es pronuncia *Vuimenó*, nom que «no és corrupció de *Puig Menor*, sinó que és almenys tan antic com l'altre, i potser l'únic antic». Apunten com a no rebutjable un PODIUM MINORE 'puig menor', mossàrab *puimnore*, arabitzat en *Buimenor*, amb canvi posterior *b* > *v* de factura popular catalana. S'hauria actuat creient que la bilabial «era deguda a la incapacitat dels moros de pronunciar una *v* labiodental». Com a reforç de l'afirmació, l'exemple del *Puig Campana* de la Marina d'Alacant, pronunciat localment *buskampana*. Mascaró ens diu, finalment, allò que és més que evident: que el nom no s'oposa al del Toro. Recordem que es tracta de la cota més alta de l'illa, allunyada uns vuit quilòmetres.

La coneixença directa del lloc i les instructives converses amb experimentats page-sos menorquins fan la cosa molt més senzilla i es pot prescindir de l'ajut dels protocatalans de l'illa. Què és allò que era *menor* en el lloc de Vullmenor? Doncs, això, el *vull*, o sigui l'*ull* (< del llatí OCULU, amb una labiodental protètica com *Ulldecona* > *Vulldecona*, *Ulldemolins* > *Vulldemolins*), referit evidentment a l'ull d'una font, una petita deu ara inactiva per causa del descens del nivell freàtic. Els vells la recorden i diuen que l'aigua eixia de manera escampada i no com a broll potent. És possible que el lloc veí, dit *es Puntarró*, no sigui més que una mala grafia del *Mapa Topogràfic Nacional* per *es Pontarró*, construcció sota qual devien passar les aigües sobrants quan, com per tot arreu, no es feia un consum tan alt del líquid element. Però a quina sorgència més grossa s'oposava aquesta font discreta? A *s'Ullal de Santa Catalina*, grafiat en el susdit mapa com a *Font de na Vermella*, un doll d'aigua importantíssim pertanyent a la conca de s'Albufera des Grau. La variant moderna *Puigmenor* es pronuncia, evidentment, *Puimenó*. Com es va passar de la pronúncia ioditzada *Vuimenor* a *Pui(g)menor*? Segurament a través d'una forma intermèdia **Buimenor*. De la mateixa manera el topònim *Son Vallfogó* (Sineu), que conté l'antropònim *Vallfogona* masculinitzat (cf. *Barcelona* > antr. *Barceló*, *Tarragona* > antr. *Tarragó*, etc.), és pronuncia localment *Son Baifogó*¹⁵ i del topònim *Vallgornera* (Llucmajor) n'hi ha que en fan *Baigornera*,¹⁶ i això en un país on la freqüència de canvis de bilabial a labiodental és baixíssima. **Buimenor* hauria passat després a *Pui(g)menor* per homonimització formal.

Per al nom d'*Ulldemolins* (Priorat), Joan Coromines va creure durant cert temps en l'ètim OCTO MOLINORUM 'vuit molins', ja que J. M. de Casacuberta relatava que un informant seu, erudit, havia trobat aquesta forma a papers antics. Cal tenir present que el mateix Coromines havia sentit la pronúncia *Vuitmolins* per al nom de la població. El mestre, però, la va abandonar després d'escorcollar molts documents antics i veure que aquella grafia llatina no apareixia mai, cosa que li féu deduir que l'informant de Casacuberta hauria llegit documents tardans que llatinitzarien la pronúncia popular de *Vuitmolins*. A l'*Onomasticon Cataloniae*, s. v. *Ulldemolins*, on es llegeixen les anteriors afirmacions, es decanta decididament per a entendre el nom en el sentit de 'l'ull del riu on hi ha molts molins', sent aquest ull les fonts del Montsant, situades ben prop de la població.

Per contra, Ramon Amigó, bon coneixedor de la contrada, pensa que no és desenca-minat interpretar «ull» en el sentit de 'centre de molins' i no creu que el topònim pugui refe-

¹⁴ J. COROMINES, *Onomasticon Cataloniae, I, Toponímia antiga de les illes Balears*, conjuntament amb J. MASCARÓ PASSARIUS (Barcelona, 1989), p. 237.

¹⁵ J. MASCARÓ PASARIUS, *Mapa General de Mallorca*, escala, 1: 31.250 (Palma, 1958), 19-11f.

¹⁶ C. AGUILÓ, *La toponímia de la costa de Llucmajor*, Institut d'Estudis Catalans, Treballs de l'Oficina d'Onomàstica, II (Barcelona, 1996), p. 62.

rir-se a un *ullal*, o 'clot del qual surt aigua', perquè les poques sorgències de la zona són minses per respondre a tal genèric i l'única que hi podria ser designada té l'inconvenient de ser d'activitat esporàdica. Per això proposa una interpretació metafòrica basada en l'eixample arrodonit que presenta la vall, com «un ull de claror que s'obre a tota mena d'esperances entremig de la grisor mineral de Montsant, per una banda, i de la serra de la Llana, per l'altra». Altres investigadors citats oportunament per aquest autor, han entès el nom del poble com a 'centre o ull dels molins'. El toponimista reusenc afegeix que seria factible veure'l també com a 'concentració de molins', quan la tradició diu que n'hi havia vuit i ell mateix, amb un col·laborador, n'havia arribat a localitzar set.¹⁷

El fet que el topònim menorquí presenti una consonant protètica, retrobada en algunes pronúncies d'Ulldemolins, i que relativament prop de Vullmenor es documentin molins d'aigua, concretament a Tordonell,¹⁸ fa que resulti inevitable relacionar ambdós topònims, tot i que aquests molins menorquins possiblement no tenen cap vincle amb el lloc de Vullmenor.

Tot advertint que no conec ni el poble ni la rodalia d'Ulldemolins, voldria afegir una altra possible interpretació a les que forneixen els articles de J. Coromines i de l'amic Ramon Amigó. Una de les acepcions que el *Diccionari Català-Valencià-Balear* reporta per a la paraula *ull* està vinculada directament als molins: «Forat per on surt l'aigua d'un molí o per on passa l'aigua d'una sèquia». A parer meu, les investigacions que es facin per descobrir l'origen d'aquell nom de lloc del Priorat es poden encaminar també, almenys en teoria, a localitzar i resseguir, arxivísticament o arqueològicament, la síquia que nodria d'aigua l'antic conjunt de molins de la població i a fer una valoració dels elements que tenen possibilitats d'haver motivat el nom de la vila.

TALIS / ATALIS, UN POSSIBLE TRASLLAT DEL NORD D'ÀFRICA

Lloc del terme des Migjorn, situat vora mar, al costat del límit d'Alaior, marcat de manera natural pel barranc de Son Boter. Indret d'aiguamolls que ha merescut una nota etimològica de l'*Onomasticon Cataloniae*, obra que li dona entrada sota la veu *Atàlitx* i testimoniat, a més, les grafies i pronúncies *Atalis*, *Atalix*, *Talis*, *Talix* i *Talix*. Aquesta nota s'aixopluga sota les pronúncies de l'encapçalament proporcionades per un ciutadellenc.¹⁹ Segons Coromines i Mascaró, sembla que és nom idèntic al de la població valenciana de *Tales*. Ambdós autors fan la comparació amb els noms de persona algerians *Ta Ṭlās* i *Ta Ṭlīs* i citen també un congènere mallorquí del Repartiment, el *Rahal athalic*. Fan, a més, algunes disquisicions sobre diverses arrels àrabs, que no interessin aquí i que ells mateixos descarten per inviables. Segons Carme Barceló²⁰ prop d'Onda (la Plana Baixa) es documenta una alqueria de *Tales* (1237, 1256), un castell de *Tales* (1246) i una vila de *Talis* (1248).

¹⁷ R. AMIGÓ I ANGLÈS, *Sobre el nom de la vila d'Ulldemolins*, a Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior, LXIV (Barcelona, 1996), pàg. 5-7. R. AMIGÓ ANGLÈS, *Ulldemolins, nom de persona i de lloc*, a *Anuari de festes* (Ulldemolins, 1997), sense paginar. R. PERE ANGLÈS i R. AMIGÓ ANGLÈS, *Onomàstica del terme municipal d'Ulldemolins*, Institut cartogràfic de Catalunya (Barcelona, 1997), p. 25-27.

¹⁸ A. RAMIS Y RAMIS, op., cit., IV, p. 21.

¹⁹ En som deutor a F. López Casasnovas, al qual manifest el meu agraïment.

²⁰ C. BARCELÓ TORRES, op. cit., p. 211.

Personalment, crec que el rafal del Repartiment, amb una consonant velar final, és més relacionable amb el topònim felanitxer de *Tàlic*,²¹ que el mapa Mascaró grafia com a *Talic* (41-5b) per les muntanyes de s'Horta, entre es Puig de ses Mamelles i la carretera de Portocolom. Seria partidari de veure-hi l'antropònim àrab *Taṣriq*, present també a *Benitàric*, en el País Valencià²² i a *Gibraltar*.²³

Els portolans mallorquins ens posen sobre la bona pista —crec— del topònim mig-jornenc en la grafia antiga d'una ciutat algeriana que en l'actualitat porta el nom de *Dellys* i que en català antic es deia *Tedel-lis*, segons la *Gran Enciclopèdia Catalana*. Està situada entre Alger i Bugia i en la carta de Joan Oliva (1582) figura transcrita com a *Tadlis*, entre els topònims de Benigenet i el cap de Madala. Es tracta del mateix lloc on s'aixecava la ciutat romana de Rusuccuru. El nom de *Tadlis* (> *Talis*) pogué arribar a la Menorca prealfonsina com a antropònim. *Tadlis* hauria passat a **Tal-lis* i després s'hauria simplificat en *Talis*. Caldria saber si corren per l'illa pronúncies amb final africacat o palatalitzat.

ES CAP PENTINÉ, UN NOM DE LLOC ANTROPONÍMIC I NO DESCRIPTIU

En el terme des Mercadal, a llevant de la Mola de Fornells, hi ha una punta orientada cap a l'est, de la qual en diuen *es Cap Pentiné*. És un topònim que té entrada en el primer volum de l'*Onomasticon Cataloniae*, s. v. *Pentiner*; *Cap*. Els autors en donen una etimologia sorprenent: «D'un adjectiu PECTINARIUS, derivat del ll. PECTEN 'copinya', 'conquilla'». Assenyalen també un *Cap Pentiner* entre Tossa i Sant Feliu de Guíxols, entre d'altres que n'hi ha —diuen— al continent. Transcriuen una citació de 1641, aportada per l'obra d'Antoni Ramis,²⁴ que dona el nom de *Pantinell* a aquesta punta.

La simple lectura del *Mapa General de Menorca*²⁵ ja ens guia cap a una altra explicació, perquè al costat de la *Punta Redona*, *Pantiné* o *Pantinat*, transcrita així i amb aquests variants, grafia unes *Llosas d'en Pantine* (sic) que indiquen que es tracta d'un antropònim, cosa que corrobora la forma que, de manera incompleta, es publica a l'*OnomCat*. En el segle XVI, segons A. Ramis (p. 102) era el *Cap d'en Pantinell* i del 1641 ens transmet (p. 90) la grafia castellanitzada de *Cabo d'en Pentinell*.²⁶ Res, doncs, de copinyes ni conquilles. Falta només que la documentació menorquina mostri, qualsevol dia i en el lloc que es vulgui, l'antropònim *Pantinell*. De Mallorca conec un Guillem *Pintener* documentat el 1302 a la ciutat.²⁷ Pens que cal escriure *es Cap Pentiné* si l'antropònim originari era *Pantinell*.

²¹ Tenen poca credibilitat les etimologies àrabs que proposa J. MASCARÓ PASARIUS en el *Corpus de toponímia de Mallorca*, s. v., VI (Palma, 1967), p. 2881 amb els significats de *cós* o *planura*, tan poc adients per a un orònim que no és una mola.

²² C. BARCELÓ TORRES, *Toponímia àrabica del País Valencià. Alqueries i castells*, II Premis Ciutat de Xàtiva (València, 1983), p. 258.

²³ C. TAGLIAVINI, *Orígenes de las lenguas neolatinas*, Fondo de Cultura Económica (Madrid, 1993), p. 428.

²⁴ A. RAMIS Y RAMIS, *Noticias relativas a la isla de Menorca*, VI (Maó, 1829), pàg. 90 i 102.

²⁵ J. MASCARÓ PASARIUS, *Mapa General de Menorca*, escala 1: 31.250 (Menorca, 1946-1951), làmina 3, quadrícula 10-b.

²⁶ Dec la informació a la gentilesa de Joan F. López Casasnoves.

²⁷ R. ROSSELLÓ VAQUER, *El rei En Jaume II de Mallorca i el seu temps* (Felanitx, 2001), p. 54.

MONGOFRA, 'TORRE MUTILADA' O 'LLOC DE POUS'?

En el terme de Maó, entre el port d'Addaia i Capifort, s'estenen les terres de *Mongofra*, dividides entre Mongofra Vell i Mongofra Nou. A finals del segle XVI, se'ns diu que *Mongofre* (sic) confronta amb Tordonell i les planures dels molins.²⁸ J. Coromines i J. Mascaró Pasarius²⁹ donen com a possibilitat etimològica l'àrab *Manqûfa* 'mutilada', en el sentit de 'torre escapçada', nom congènere del de *Moncofa*, poble costaner de la Plana de Castelló. El fet de no haver-hi cap torre en el lloc obliga els autors a cercar-la en les immediacions costaneres, a Cala Molí, concretament (Cala Molins, en el text). Com que aquesta torre no té prou antigor, apunten la possibilitat que s'hagués edificada sobre una torre més antiga i parcialment enrunada.

Carme Barceló, però, proposa una hipòtesi diferent per a la mateixa localitat castellanenca i per a un lloc del terme d'Albalat de la Ribera, la qual és molt més útil per a cercar l'etimologia del lloc maonès: és, a nivell d'hipòtesi, l'àrab *manqûba* 'lloc de pous' i no cal sortir de la finca per a trobar-los, ja que dins Mongofra n'hi ha diversos, un dels quals, amb un ben fornit sistema de piques i amb un parament petri intern de venerable antigor, es troba, ben visible, ran de camí.

NA XAROLINA, UN COGNOM DEFRESSAT PER L'EVOLUCIÓ

L'ajut de la documentació és bàsic per a la investigació etimològica. L'investigador i amic maonès Andreu Murillo m'explicava fa poc que havia trobat a papers del segle XVI o XVII el nom d'aquesta font de les proximitats de ses Coves Noves, que nodria el molí d'aigua del lloc des Molinet,³⁰ transcrita com a *na Sadorlina* (citava de memòria), per la qual cosa pensava que l'origen es trobava en la feminització de l'antropònim *Sadorní*. Crec que no hi caben dubtes i que l'encerta de ple. El llatí *Saturninus*, derivat de *Saturnus* va donar *Sadorní*, amb *o* tancada com correspon al caràcter de la U breu (conservada pel fet que la pèrdua hauria estat conflictiva per a la pronúncia **sadrní*, cf. HORTULANU > *hortolà*). El fet que el cognom *Sadorní* conegui la variant *Sadurní* s'explica pel tancament vocàlic provocat per la *í* tònica següent (com *molí* > *mulí*). La dental intervocàlica se sonoritzà, seguint la seva evolució normal (cf. VITELLU > *vedell*, RETUNDU > *redó*), però també es va perdre, juntament amb la vocal pretònica, en el cognom *Serní*, com en els casos de D llatina situada abans de l'accent (CREDEBAT > *creia*, LAUDARE > *lloar*). El pas a lateral alveolar de *Sadornina* > *Sadorlina* respon a una dissimilació com *canina* > mall. *galina* ([fam] *galina*), *cotonina* > empordanès *cotolina*,³¹ *top. es Tomaninar* > *es Tomarinar*. La palatalització de l'alveolar, com *saragall* > *xaragall*, *sangonera* > *xingonera*, > *cigala*, *xigala*, és molt freqüent. El rotacisme assimilatori de la dental es dóna ara i adés: *cadira* > vulg. *carira*, *poder* > *porer*, i és habitual en alguerès i en llenguatge infantil.³² La bategant en posició de coda es va assimila-

²⁸ A. RAMIS Y RAMIS, *Noticias...*, IV, p. 3. Els referits molins eren uns molins d'aigua del lloc mateix de Tordonell.

²⁹ J. COROMINES I J. MASCARÓ PASSARIUS, *op. cit.*, p. 208; i J. COROMINES, *OnomCat.*, vol. V (Barcelona, 1996), p. 315.

³⁰ C. AGUILÓ, *La toponímia de Menorca a les obres de Ramon Rosselló Vaquer*, Institut Menorquí d'Estudis (Menorca, 2000), p. 13-16-

³¹ D. RECASENS I VIVES, *Fonètica descriptiva del català*, Institut d'Estudis Catalans (Barcelona, 1996), p.261-262).

³² Agraesc en aquest sentit les informacions de Nicolau Dols.

lar a la lateral següent, com *Carles* > pron. *Cal-les*, *Esporles* > *Espot-les* i després es van simplificar les geminades, com *xebel-lí* > *xibelí*,³³ **Tal-lis* *Talis*, **Torre-sol-lí* (< **Torre-sorlí* < *Torrazorolí*, 1290)³⁴ > *Torre-solí*. Així **na Sadornina*, passant per *na Sadorlina*, va arribar a *na Xarolina*, que és la forma actual.

LA UTILITAT DE LA CARTOGRAFIA NORD-AFRICANA PER A LA TOPONÍMIA DE MENORCA

Ja n'hem fet un tast en parlar del topònim *Talis*. Doncs, sí. Un simple passeig de la vista pels portolans antics (topònim *Balàfia* de l'atles de Joan Oliva) i pels mapes actuals dels estats nord-africans mediterranis pot fer bona llum sobre topònims opacs de les illes, sobretot de Menorca, que conserva un envejable patrimoni de toponímia antiga. Àrabs i berbers van deixar a les terres insulars catalanes noms que són encara presents en els països d'on provenien. Miquel Barceló³⁵ ha identificat el de *Trebalúger* (que es troba a dos indrets menorquins) amb la denominació antiga de Trípoli, o sigui *Tara* *ⴰⵔⴰ* *ⵢⵓⵍⵓ*. Pens que qualche dia caldrà adequar la grafia del nom del barranc menorquí a aquesta etimologia.

És la meua intenció assenyalar alguns topònims africans, extrets de mapes actuals del Marroc —cal, per tant, no refiar-se gens de les grafies—, que poden servir d'orientació als qui pel fet de conèixer l'àrab o l'amazigh puguin acostar-se amb fermesa a llurs etimologies, cosa fora del meu abast.

És obvi que el topònim maonès de *Binixíquer* ha estat explicat de manera molt desafortunada per l'*OnomCat.*, sota la grafia *Binixica* (entrada *Xica*, *Bini-*, al volum I), si tenim present que a l'oest de Melilla hi ha un *Bni Xiquer* i a l'oest de Marràqueix hi ha un *Sidi-Xiquer*. Evidentment ha de tractar-se d'un antropònim araboberber i és fora de lloc veure-hi llatinismes.

El topònim marroquí *Karrouba*, al sud-est de Ksar-el-Kebir, ens remet al rafal maonès d'*Algarrova*, d'ètim clar en un país on encara hi ha gent que cull garroves. Un *Sidi-kacem* del nord de Meknès ens fa arribar al *Binicàssim* maonès i a llocs de noms semblants del País Valencià. El lloc de *Binissaida*, situat a Castell, s'emmiralla en els topònims *Saida* marroquins, a l'est de Melilla i al nord-est de Berkane. En el mateix terme menorquí, *Biniatap*, amb una rèplica mallorquina del Repartiment, *Abentaip*, troba un clar congènere en un *Ben Taip* marroquí del nord de Midar, entre Melilla i el Hoceima.

Trepitjant un terreny molt insegur, es podria veure quina relació hi pot haver entre *Khouadra*, al nord-est de Marràqueix, i el *Binicodrell* migjornenc i entre *Telat-Azlaf*, al sud-est d'el Hoceima i *Talatí*, de Maó.

És evident que també es beneficia de tals observacions la toponímia de Mallorca que troba rèpliques marroquines per a noms de lloc com *Biniamar*, *Binissabà*, *Raixa*, *Defla*, *Magaluf* (que tant es deu poder explicar per l'hebreu com per l'àrab), *Binixiri*, *Randa*, etc., a més de l'antiga alqueria *Nacla*, documentada el 1239 a Felanitx.³⁶ Això, però, són figures

³³ Recollit a Mercadal per C. AGUILÓ i A. MESTRE, *Atles oronítimic de les illes Balears* (AOIB), en curs d'elaboració.

³⁴ C. AGUILÓ, *La toponímia...*, p. 119. No representaria un gran esforç explicar l'ètim de Torre-solí a partir d'una **Torre d'en Sadorní*, però és un fre el fet que els primers anys de la conquesta alfonsina ja tenguem documentat *Torrazorolí* (llegiu *Torre-sorolí*).

³⁵ M. BARCELÓ, *Loquella barbarica* (II), *Faventia* (22/1, 2000), pàg. 104-107.

³⁶ R. ROSSELLÓ VAQUER, *Noticiari de Felanitx, 1228-1599* (Felanitx, 1997), p. 10.

d'altre sostre i em limitaré, per tant, a l'àmbit que marca la capçalera de l'article i deixaré tals noms per a una ocasió més adient.

Sorprèn el fet que al sud-est de Tànger hi hagi un indret dit *Melloussa* i costa molt no veure-hi una clonació de l'antic nom hel·lènic de Menorca.

He subratllat tots aquests topònims, extrets de la cartografia, només amb l'esperança que algun investigador amb coneixements de les llengües de l'Àfrica suprasahariana en tregui bon profit, si són útils, o desfermi definitivament els lligams que tot just he insinuat, tot retent un humil i discretíssim, però sentit, homenatge al savi de Ciutadella que fou trasplantat a Mallorca per l'home de combat.

XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia
Santa Margalida, 20 de març de 2004

Tema I
Antroponímia. Aspectes filològics i històrics

L'ANTROPONÍMIA MALLORQUINA RENAIXENTISTA

Maria Barceló Crespí i Gabriel Ensenyat Pujol

XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Margalida, 2004

La irrupció de noms d'origen grecollatí és una de les característiques més destacades de l'antroponímia mallorquina del segle XV i primeres dècades del XVI. El fet cal relacionar-lo amb la irrupció dels nous aires culturals de tendència humanista que arribaren a l'illa durant aquest període: la difusió de la cultura clàssica, repristinada pels illencs tocats d'humanisme, provocà, a més d'altres manifestacions, que tot un seguit de noms fins aleshores aliens a l'onomàstica insular començassin a ser presents i fer fortuna, en major o menor grau, entre la societat illenca.

El fenomen ja l'hem estudiat en altres llocs¹ però la paulatina aparició de nova documentació al respecte fa que de bell nou hàgim cregut convenient d'exposar-lo i completar-lo. Per tant el que farem serà una relació de noms de pila de procedència clàssica o susceptible de ser-ho, aprofitant les referències antigues i aportant-ne de noves. Utilitzarem el sistema de fitxa, tot incloent les dades ja publicades a través de la referència bibliogràfica i les inèdites amb la corresponent referència arxivística.²

PATRONÍMICS MASCULINS

Aristòtil

Aristòtil Pau, mercader de Barcelona.

31-7-1451: habitava i feia negocis a Nàpols (ARM, Prot. C-180, 1)

29-9-1452: nomena un procurador de béns a Nàpols (ARM, Prot. C-180, 33v).

¹ Vegeu els nostres treballs *Ferrando Valentí i la seva família*, Barcelona, 1996, pàg. 81-83; *Els nous horitzons culturals a Mallorca al final de l'Edat Mitjana*, Palma, 2000, pàg. 125-129; i «Pervivència de la tradició clàssica a través de la iconografia y la onomàstica en Mallorca durante la época del humanismo», dins *Humanismo y pervivencia del mundo clásico*, III.3, Alcañiz-Madrid, 2002, pàg. 1557-1569.

² Les referències bibliogràfiques corresponents als estudis esmentats en la nota anterior les citarem de manera abreujada sota les formes *Ferrando Valentí* i *Nous honitzons*, respectivament. Les de caràcter arxivístic corresponen a: ARM: Arxiu del Regne de Mallorca; AH: Arxiu Històric; prot.: protocol.

Cèsar

Cèsar Spatafora, italià (?)

19-1-1514: és escuder a la casa de Dolcet Sala; actua de testimoni (ARM, Prot. S-1098, 94).

Claudi

Claudi Salvat, botiguer i mercader.

27-10-1518: actua de testimoni (ARM, Prot. S-1092, 28).

12-4-1521: nomena procurador Jeroni Ferrer, notari (ARM, Prot. S-1073, 15v).

23-4-1521: era casat amb Maria Flores, originària de Salamanca. Dot: 170 ducats d'or, equivalents a 272 lliures (ARM, Prot. S-1073, 15v-16).

Dionís

Dionís Pont, prevere.

19-2-1519: actua de testimoni en un contracte de compra-venda (ARM, Prot. B-172, 11v).

Eusebi

Eusebi Santandreu, de Petra.

18-2-1508: era fill de Pere Santandreu, de qui n'és l'hereu (ARM, Prot. E-28, 63v).

17-7-1512: és síndic i clavari del Sindicat Forà, juntament amb Pau Casasnoves d'Inca (ARM, Prot. M-771, 63v).

4-1-1520: arrenda l'escrivania de Petra que posseïa Antoni Ramir, notari, el qual li subroga per un temps de 5 anys, facultant-lo a rebre *omnes fructus, salaria, lucra, proventa et emolumenta illius*; el preu de l'operació és de 30 lliures anuals (ARM, Prot. M-780, 67r-v).

Febus

Tomàs Febus, pare i fill.

1501: Tomàs Febus, fill d'un pare del mateix nom, arranja qüestions del dot de la seva mare (*Nous horitzons*, p. 129).

Ganimesdes

Joan Pasqual Ganimesdes, fill de Ferrando Valentí?

(*Nous horitzons*, p. 86).

Hèctor

Hèctor Morell, frare carmelita.

1500, 1501: documentat entre la comunitat del Carme de la ciutat de Mallorca (ARM, Prot. 839, 25v-26 i C-243, 24v-25).

Hèrcules

Hèrcules Nasello, mercader llombart.

12-8-1516: resideix a Mallorca, on fa negocis (ARM, Prot. M-746, 134v).

Hipòlit

Hipòlit Ricard.

1451: compareix davant els jurats (*Nous horitzons*, p. 129).

Hipòlit Valls, sabater.

1512: viu a l'illa de mossèn Joanot de Pacs, a la parròquia de Sant Nicolau (ARM, AH 3015, 295).

Horaci

s. XVI: Horaci de Villalonga, fill natural de Gaspar de Villalonga (*Nous horitzons*, p. 129).

Marc Antoni

Patronímic de la família Cotoner (*Nous horitzons*, p. 129).

Narcís

Narcís Moragues.

1496: casa una filla (*Nous horitzons*, p. 129).

Narcís Massanes.

Actua de testimoni (*Nous horitzons*, p. 129).

Paris

Paris Cerdà

Actua de testimoni (*Nous horitzons*, p. 129).

Príam

Príam de Villalonga.

Casat amb Prudència (*Nous horitzons*, p. 128-129).

31-1-1501: estableix una societat amb els germans Francesc i Joan Janer d'Artà, amb una durada prevista de 3 anys (ARM, Prot. M-731, 16v-17).

3-8-1503: nomena procurador de béns Feliu Torres (ARM, Prot. M-736, 134).

28-8-1503: estableix una societat amb Anneta, vídua de Pere Crespi d'Artà, i el seu fill Joan Crespi (ARM, Prot. M-732, 17v).

16-9-1503: rep una pensió anual de 48 lliures de Pere Sastre d'Algaida (ARM, Prot. M-732, 20).

11-10-1503: després d'establir una comanda amb el mercader Antoni d'Illa ara tots dos pledegen i designen àrbitres els mercaders Blai Nét i Andreu Vallori (ARM, Prot. F-234, 110v).

30-1-1507: absent del regne; la seva esposa Prudència actua de procuradora dels seus béns (ARM, Prot. C-262, 7).

8-11-1511: nomena procurador l'escrivà Pere Truyol (ARM, Prot. S-1098, 51v).

20-3-1512: actua de testimoni del magnífic Nicolau de Quint (ARM, Prot. N-25, 25v).

2-7-1513: intítulat cavaller, actua de testimoni en un document de Bartomeu de Verí, doctor en dret, i Miquel Soler, notari (ARM, Prot. B-131, 40-41).

3-11-1513: actua de testimoni del donzell Gaspar Tomàs i del mercader Antoni Domènec (ARM, Prot. N-25, 96v).

18-4-1515: actua en qualitat de pare i administrador dels béns del seu fill Lluís, absent del regne (ARM, Prot. S-1069, 10).

10-3-1518: juntament amb el seu fill Pere, *milites*, transfereixen un censal de 24 lliures que percebien de la parròquia de Manacor al canonge Gabriel Pons; preu de la transferència: 300 lliures (ARM, Prot. N-27, 98).

1-7-1518: amb el seu fill Pere transfereixen un altre censal a Gabriel Pons, de 16 lliures, també a Manacor, per un valor de 200 lliures.

23-2-1520: contracte matrimonial de la seva filla Elisabet amb Carles Desbac, donzell, fill de Joan Desbac; dot: 3000 lliures (ARM, Prot. R- 591, 69v-71).

Teseu

Teseu Valentí.

Fill de Ferrando Valentí, jurista (*Ferrando Valentí*, p. 63-75; *Nous horitzons*, p. 83-84). El nom de Teseu perdura dins la família Valentí al llarg del segle XVI (*Nous horitzons*, p. 87).

Teseu d'Àngel, mercader.

1442: participa en un negoci amb Francesc Aixaló (*Nous horitzons*, p. 128).

Joan Teseu, mercader.

1459: figura com a tal (*Nous horitzons*, p. 128).

Teseu de Muntanyans, fill de Miquel de Muntanyans i d'Esclarmonda.

1460: son pare li fa una deïxa testamentària de 500 lliures (*Nous horitzons*, p. 128).
27-10-1469: ja és difunt (ARM, Prot. P-365, 11).

Teseu Móra.

1483-1490: fa diverses adquisicions (*Nous horitzons*, p. 128).

Teseu Valero.

1503: es documenta una filla seva, Elionor (*Nous horitzons*, p. 128).

Teseu Falquer.

1522: patí els efectes de la germania (*Nous horitzons*, p. 128).

Troia

Robert de Troia.

1522: esmentat com a tal (ARM, Prot. C-314, 34v).

PATRONÍMICS FEMENINS

Adriana

Adriana, filla de Ferrando Valentí. (*Ferrando Valentí*, p. 82-83; *Nous horitzons*, p. 85).

Adriana, esposa de Bernat Gual.

1519: figura com a tal (*Nous horitzons*, p. 128).

18-9-1515: juntament amb el seu espòs i altres persones amortitzen un censal que feien a Miquel Móra, prevere (ARM, Prot. R-991, 70v-71).

Adriana, tercerola.

8-1-1545: figura com a beata de la tercera regla del convent de Santa Maria de Jesús; fa testament (ARM, Prot. S-1114, 170).

Anastàsia

Anastàsia, vídua de Bernadí Fusteret, brasser.

10-3-1467: fa donació de béns *post mortem* a favor del frare Mateu Sureda, de Sant Antoni de Viana. Tenia una filla natural, Margalida, casada amb Miquel Truyol, picapedrer (ARM, Prot. T-809, 3).

Cassandra

Cassandra, néta de Ferrando Valentí, filla d'Hipòlita i Pere Abrí Descatlar. Figura com a tal (*Nous horitzons*, p. 128).

12-8-1503: juntament amb el seu espòs —també anomenat Abrí Descatlar— i el seu germà Valentí Descatlar entreguen 100 lliures a Antonina, vídua del donzell Joan de Sant Joan, *quas vobis virtute certi pacti ego dictus Abrinus solvere promiseram* (ARM, Prot. M-736, 134v).

28-5-1509: amb el seu espòs, el seu germà Valentí i la seva germana Elionor paguen 102 lliures i 10 sous per una casa a Santa Eulàlia, al carrer del Sol —actual casal de la família Descatlar— (ARM, Prot. M-734, 79-80).

Diana

Diana, filla del mercader Joan Sadín.

1456: contracte matrimonial amb Martí Pou, picapedrer (*Nous horitzons*, p. 128).

Dionísia

Dionísia, vídua de Bartomeu Tortosa, teixidor.

12-2-1438: estableix el seu contracte matrimonial (*volendo co(ns)olare me ad secundas nuptias*) amb Jaume Garriga, ciutadà; dot: 100 lliures (ARM, Prot. M-162, 14v).

Drusiana

Drusiana, esposa de Bartomeu de Verí. Figura com a tal (*Nous horitzons*, p. 128).

Estàcia

Estàcia, esclava de Francesc Aixaló.

1439: venuda (*Nous horitzons*, p. 127).

Estàcia, esposa de Nicolau de Pacs.

1451: figura com a tal (*Nous horitzons*, p. 127).

Estàcia, vídua del cavaller Paulí Sureda. Figura com a tal (*Nous horitzons*, p. 127).

Estàcia, exesclava de Miquel Poquet, de Selva.

1459: figura com a tal (*Nous horitzons*, p. 127).

Estàcia Domènec, esclava russa. Figura com a tal (*Nous horitzons*, p. 127).

Estàcia, indeterminada.

1478: documentada a la talla d'aquest any (*Nous horitzons*, p. 127).

Estàcia, esposa de Joan Fuster.

1478: documentada a la talla d'aquest any (*Nous horitzons*, p. 127).

Estàcia, esposa d'en Seguals.

1478: documentada a la talla d'aquest any (*Nous horitzons*, p. 127).

Estàcia, lliberta.

Antiga esclava d'Adriana Moix, vídua de Joan Ribes, bracer (ARM, Prot. M-273, 60-61).

Estàcia Femenies.

1496: casada amb Bartomeu Mestre (*Nous horitzons*, p. 127).

Fedra

Fedra, filla de Ferrando Valentí. (*Nous horitzons*, p. 85).

Fedra, filla de Joan de Pacs. Figura com a tal (*Nous horitzons*, p. 128).

Helena

Helena, esposa de Martí Eiximenis.

Mare del canonge i doctor en drets Francesc Eiximenis (*Nous horitzons*, p. 126).

Helena, lliberta.

1436: Cília de Pacs li fa una deixa testamentària per a la seva remissió (*Nous horitzons*, p. 127).

Helena, lliberta de Berenguer Costa de Sineu. Figura com a tal (*Nous horitzons*, p. 127).

Helena, esclava russa de Francesc Eixaló.

1450: venuda a Pere Bertran, prevere, per 70 lliures (*Nous horitzons*, p. 127).

Helena Copons, lliberta.

1460: casada amb Joan Blanc de Campos (*Nous horitzons*, p. 127).

Helena, serventa del prevere Miquel Joan.

1462: figura com a tal (*Nous horitzons*, p. 127).

Helena, lliberta de Joan Coloy.

1473: nomena un procurador (*Nous horitzons*, p. 127).

Helena, esclava d'Antoni Xalpers. Figura com a tal (*Nous horitzons*, p. 127).

Helena Reyas, lliberta.

1497: contreu matrimoni (*Nous horitzons*, p. 127).

Hipòlita

Hipòlita, filla de Ferrando Valentí (Ferrando Valentí, p. 82).

20-9-1472: Antoni Massot, al seu testament fa un llegat a favor d'Hipòlita Valentina, *filie mee naturali* (ARM, Prot. C-173, 172).

Hipòlita Soldevila, monja de Santa Clara.

23-3-1534: apareix com a difunta (ARM, Prot. G-148, 219).

Lucrècia

Lucrècia, filla de Ferrando Valentí (Ferrando Valentí, p. 82; Nous horitzons, p. 85-86).

Lucrècia Vivota.

El 1483 apareix casada amb Joan Vivot, donzell, de qui ja és vídua el 1488. Tengueren almenys un fill que nomia Berenguer. Un germà d'aquesta Lucrècia era Bernat Abrí, àlies Bennàsser (*Ferrando Valentí, p. 81*).

7-12-1502: nomena procurador el seu fill Pere Joan Vivot (ARM, Prot. M-731, 68).

Lucrècia, filla del mercader Pere Pardo.

Era néta del també mercader Pau Pardo. El 1464 es casà amb Mateu Gual, ciutadà, nebot de Pere Gual, doctor en lleis i ardiaca i canonge de la Seu (*Ferrando Valentí, p. 81*).

Lucrècia, muller de Baptista Sitjar, mercader (Ferrando Valentí, p. 81).

Lucrècia, muller de Pere Petit, pescador. (Ferrando Valentí, p. 81).

1503: transfereix un censal al notari Bernat Perera (ARM, Prot. E-33, 76v).

Lucrècia, filla de Galceran Janer (Ferrando Valentí, p. 81).

Lucrècia, muller de Baptista Terrades (Ferrando Valentí, p. 81).

23-10-1512: vídua. Els seus fills eren: Baptista, Miquel, Lluís i Jeroni (ARM, Prot. N-25, 64).

26-4-1513: actua de procuradora dels fills, en nom dels quals arrenda una possessió a Esporles anomenada d'en Tries (ARM, Prot. R-990, 12-15).

8-10-1515: de manera semblant arrenda al clergue Jeroni Terrades la quarta part d'una possessió a Esporles (ARM, Prot. S-1069, 51v).

26-5-1519: finalment, ven la possessió (ARM, Prot. S-1072, 14-15).

Lucrècia Tomassa (Ferrando Valentí, p. 81).

Lucrècia, serventa d'Agnès de Pacs.

1483: Agnès de Pacs li fa una deixa testamentària de 20 sous (*Nous horitzons, p.126*).

Lucrècia de Tudela.

1483: adquireix diverses peces de roba i altres teixits (*Nous horitzons, p. 126*).

Lucrècia Perera, filla d'Antoni Perera, monja del convent de Santa Margalida.

1484?: entra al convent (Arxiu del Monestir de la Concepció, capbreu del Monestir

de Santa Margalida fet per Lluç Salvà, notari, f. 16).
1488: altra referència documental (*Nous horitzons*, p. 126).

Lucrècia, germana de Francesc Talens, monja de Santa Margalida.

1485: Nomena procurador el seu germà Joan (*Nous horitzons*, p. 126).
17-4-1501: ja figura com a monja de Santa Margalida; nomena procurador el prevere Francesc Esteve (ARM, Prot. E-30, 90).

Lucrècia, esposa del picapedrer Joan Lossa.

1502: citada com a tal (*Nous horitzons*, p. 126).
31-1-1502: ella i el seu marit venen unes cases al notari Miquel Puig situades *in vico antiquitus dicto de mestre Fiol nunc vero dicitur Blasinet* (ARM, Prot. P-416, 16v).

Lucrècia, vídua del paraire Esteve Garau.

1506: citada com a tal (*Nous horitzons*, p. 126).

Lucrècia, esposa de Bernat Oliver, d'Alaró.

7-1-1520: abans havia estat casada amb Antoni Simó, de la mateixa vila, amb qui tingué un fill anomenat Antoni (ARM, Prot. R-591, 62v).

Narcisa

Narcisa, esposa de Gabriel Llunes, paraire, difunt.

11-3-1512: ven a un altre paraire, Joan Ferragut, una botiga a Santa Eulàlia, *in vico maiori Sanctae Clare* (ARM, Prot. M-771, 54v).

Policena

Policena, filla de Ferrando Valentí (Ferrando Valentí, p. 82; Nous horitzons, p. 85).

Policena, filla de Francesc Vilella, néta de Francesc Pardo, mercaders.

1468: contracte matrimonial amb el mercader Gabriel Vidal (*Nous horitzons*, p. 127).

1489: confiscació dels seus béns per part de la Inquisició; es tractà de la seva casa a Sant Nicolau ensems amb dues algorfes (ARM, Diversos 1/1, 105).

Reconciliada el 21 de desembre de 1490, juntament amb el seu espòs (J. Mascaró Pasarius: «Judíos y descendientes de judíos conversos en Mallorca», dins *Història de Mallorca*, Palma, 1974, vol. 5, p. 703-704).

Policena, filla del mercader Pere de Burgos.

1470: la seva germana Francina li fa una deixa testamentària (*Nous horitzons*, p. 127). 1487: referència a sa mare, Coloma (ARM, prot. R-564, 34v-35).

Policena, esposa de Joan Sagarriga, mestre en arts i medicina.

1509: nomena procurador el seu fill natural Gabriel Vidal (*Nous horitzons*, p. 127).

Policena, vídua de Paulí Claver.

1514: rep una quantitat (*Nous horitzons*, p. 127-128). 1517: altra referència (ARM, prot. V-400, 84v-85).

Policena, vídua de Pere d'Illa, sucrer.

16-9-1518: actua com a tutora dels seus fills, Pere Jeroni i Caterina (ARM, Prot. S-1092, 24).

Policena de Brossa, filla de Francina i de Bernat de Brossa, ciutadà, difunt.

28-12-1532: sa mare li fa donació, a ella i a una germana seva anomenada Anna, dels seus béns, *propter purum amorem* (ARM, Prot. M-781, 1).

Prudència

Casada amb Príam de Villalonga, *cit. supra*.

Romana

Laura Romana.

Esmantada com a tal (ARM, S-1212, 61v).

Troiana

Troiana, esposa de Pere de Mondragó, camarlenc.

1456: documentada a Nàpols (*Nous horitzons*, p. 128).

LA NORMALITZACIÓ DE L'ANTROPOTOPONÍMIA

Gabriel Bibiloni Canyelles

XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Margalida, 2004

RELACIONS ENTRE ANTROPÒNIMS I TOPÒNIMS

Antropònims (noms de fonts, cognoms, malnoms) i topònims mantenen una vinculació estreta i intensa. Cada una de les dues sèries d'elements serveix per a generar-ne de l'altra. Així tenim que molts d'antropònims són formats a partir de topònims, i molts de topònims s'han format a partir de noms de persona.

Cognoms procedents de topònims

Qualsevol antropònim pot procedir d'un topònim. Pel que fa als noms de fonts basta esmentar els nombrosos noms femenins de vinculacions marianes (*Núria, Montserrat, Meritxell*, etc.). També els malnoms poden arrancar d'un nom de lloc. Però aquí ens interessa especialment el cas dels cognoms.

Molta de gent porta cognoms que són simples topònims. És ben conegut el fet que un gran nombre de cognoms actuals de les Illes Balears corresponen a topònims del Principat (*Alenyà, Alsamora, Amer, Alcover, Balaguer, Begur...*). Segurament al voltant d'un vint o vint-i-cinc per cent del corpus de cognoms tradicionals de les Illes. Aquests cognoms mostren la procedència dels repobladors de les Balears que succeí la conquesta catalanoaragonesa. Amb tot, el fet que un repoblador fos identificat amb un d'aquests elements onomàstics no vol dir necessàriament que tal repoblador fos del lloc en qüestió: podia ser un habitant de qualsevol vila i portar ja el dit cognom o sobrenom, que, en tot cas, indicaria un origen més remot del lloc assenyalat pel cognom.

Alguns cognoms actuals de les Illes Balears són formats a partir de topònims de les mateixes Illes (*Bunyola, Caimari, Deià*). Això vol dir que aquests cognoms s'han generat a l'arxipèlag, i, naturalment, també indiquen una procedència geogràfica (lloc d'habitatge o alguna altra vinculació). Cal observar que en el moment inicial de la repoblació els cognoms no eren encara uns elements acabats de fixar.

Una altra manera com uns topònims passen a fer part d'un cognom, ben conegut a les Illes, és amb el mecanisme utilitzat per famílies de classe elevada d'incorporar als seus

cognoms els noms de les seves terres —sobretot quan aquests cognoms no eren *per se* prou indicadors de categoria social—, amb la intenció de diferenciar-se d'altres famílies portadores del mateix cognom. D'aquesta manera tenim els *Font dels Olors*, *Ramis d'Aireflor*, *Palou de Coma-sema*, *Ribes de Pina*, *Serra de Gaieta*, i altres de semblants, que en ser fixats i oficialitzats es transmeten a la descendència com a cognom únic.

Topònims procedents d'antropònims

En primer lloc, tenim un sens fi de topònims del tipus genèric més determinatiu, en què la part determinativa fa referència a un antropònim: *cap d'en Font*, *carrer d'en Vilanova*, *molí d'en Gaspar*, *puig d'en Bord*, etc. El tipus de relació entre el lloc i la persona associada a l'antropònim pot ser molt diversa.

En segon lloc, un tipus característic i interessant a les Illes Balears és el format amb un antropònim precedit per les partícules *Can*, *Son* o *Bini*. En els tres casos originàriament apareix la designació d'una propietat vinculada al portador de l'antropònim. La partícula *Can* en topònims fixats apareix a tot el territori de la llengua catalana, fins i tot a zones en què la partícula prenominal *en* ja no és d'ús popular. Els topònims amb la partícula *Son* són exclusius de Mallorca i Menorca, i s'apliquen en principi a les possessions, ço és a les grans propietats rurals. La partícula és una evolució de *Ço d'en*, és a dir «la propietat d'en». Aquests topònims apareixen documentats a final del segle XV, que és quan la fórmula *Ço d'en* es degué acabar de fossilitzar, i les noves denominacions substituïren les anteriors (moltes, per exemple, començades en *Bini-*), algunes de l'època precatalana. En la majoria de casos *Son* va seguir del cognom del propietari de la possessió en el moment de la fixació del topònim. Les successives transmissions patrimonials i el pas a altres llinatges no alteraran mai —o quasi mai— aquell topònim. En alguns casos, sobretot tractant-se de propietats menors, el *Son* va seguir d'un malnom, i havent-hi elements onomàstics que poden ser cognom i malnom, sovint només acudint a la documentació es pot escatir quin element antroponímic donà lloc al topònim en qüestió (com el tipus *Son Fonoll*, per exemple). Fins i tot, hi ha alguns topònims —tot i que no gaire— en què la part que segueix el *Son* és el conjunt de nom i cognom (com *Son Joan Arnau*). La gran productivitat del mecanisme *Son* més antropònim per a designar propietats rústiques, ha acabat generant topònims d'aquests tipus en què no hi apareix cap antropònim, sinó un mot qualsevol, sovint amb càrrega expressiva, com *Son Dur-hi* o *Son Vitamina*. La variant femenina *Ço de na* va produir *So na*, que apareix en una dotzena de topònims antics (evidentment fa segles que *So na* no és productiu), però com que el procés de fossilització i de buidatge de significat de la partícula *Son* són tan antics i arrelats, aquests topònims amb antropònim femení fa segles que se senten com allò que és regular, és a dir *Son* seguit d'una altra paraula. Per això *So na Dolça*, *So na Móra* o *So na Moixa* s'han escrit tradicionalment *Son Adolsa*, *Son Amora* i *Son Amoixa*.

La fórmula *Bini* més antropònim ha estat i és encara particularment productiva a Menorca. A partir d'un fons ampli de topònims començats per *Bini* (uns d'origen àrab i altres d'origen neollatí, segons Joan Coromines), aquesta partícula opera com un generador d'antropotopònims de manera semblant a la partícula *Son*. I així s'han produït topònims no solament amb cognoms locals (com *Bini-Camps* o *Bini-Salord*) o amb malnoms (com *Binitort*), sinó també amb cognoms o noms forans (com *Bini-Carloan* o *Bini-Conchi*), i, fins i tot, amb mots comuns amb intenció expressiva (com *Binibò*).

I, finalment, encara hi ha un altre mecanisme que permet la presència d'un antropònim en un topònim, que és la simple utilització del primer com a topònim amb adjunció d'article i eventualment marca de femení: a Mallorca en trobam casos, com *la Dusaita* (amb arti-

cle invariable), aplicat a una propietat originàriament de la família cognominada Dusai, o *la Jordana* (col·loquial *sa Jordana*), nom d'una propietat d'una persona de cognom Jordà.

Aquí entenem per *antropotopònim* aquell topònim format a partir d'un antropònim. El terme és paral·lel a bastants altres, com *fitotopònim* (topònim format a partir d'un nom de vegetal), *zootopònim* (topònim format a partir d'un nom d'animal), *hagiotopònim* (topònim format a partir d'un nom de sant), etc.

La confluència dels mecanismes de producció onomàstica analitzats més amunt crea una profunda interrelació entre topònims i antropònims. Un topònim con *Cervera*, corresponent a diversos llocs del Principat, ha creat el cognom *Cervera* (usual a Mallorca, on és escrit tradicionalment *Servera*). I després aquest cognom serveix per a produir el topònim *Son Cervera*, inicialment una possessió que amb el temps ha arribat a ser un municipi.

LA NORMALITZACIÓ DE COGNOMS I ANTROPOTOPÒNIMS

Per normalització d'aquests elements entenem la seva regularització gràfica d'acord amb les normes ortogràfiques de la llengua i l'etimologia, a fi de disposar d'una grafia uniforme a tot el domini de l'idioma. Aquest fet es justifica en l'aplicació del *principi d'unitat onomàstica*, que afirma que un mateix element onomàstic (en aquest cas cognom o topònim) ha de rebre un mateix tractament gràfic a tot el domini de la llengua. Si és el mateix element, no tenen sentit grafies discordants.

Crec, però, que a aquesta idea s'hi ha d'afegir un matís important: la normalització ha de donar una forma gràfica única al cognom o topònim que té una única forma fonètica. Així *Cervera/Servera* i *Cerdà/Sardà* han de confluïr en les formes regularitzades *Cervera* i *Cerdà*. L'existència de formes fonètiques diverses s'hauria de considerar com a presència de variants formals, que no tenen per què exigir una única grafia. És el cas de *Arlès* i *Al·lès*, *Boades* i *Buades*, *Caselles* i *Caelles*, *Masroig* i *Marroig*, *Planícia* i *Planici*, *Vilallonga* i *Vil·lalonga*. La regularització gràfica d'aquestes peces no ens ha de fer anar massa lluny en la transformació d'una realitat que és la que és. D'altra banda, cal tenir present que l'adopció d'una grafia no acordada amb la pronunciació representaria una tendència a la modificació d'aquesta, cosa que segurament no ens interessa. Tanmateix, les coses no sempre són diàfanes i perfectament ubicades, i a l'hora d'afrontar seriosament la qüestió de la normalització gràfica dels cognoms ens trobam amb dubtes gens trivials; com la qüestió de si *Guardiola/Gordiola*, *Guarners/Gorners* o *Fillol/Fiol* s'han de considerar variants formals complementàries (amb realitats fonètiques diferents) o cognoms unificables del punt de vista de la normalització gràfica, tenint en compte la regularitat dels fenòmens fonètics de la monoftongació del diftong *ua* o la iodització.

Pel que fa als cognoms, és important diferenciar la utilització particular i la patrimonialització col·lectiva. Els cognoms que porta una persona són propietat d'aquesta persona. Fer el tràmit administratiu de normalitzar-los o utilitzar-los segons la tradició familiar és una decisió que ha de prendre lliurement cadascú; i una decisió que ha de ser respectada sense discussió. Fins i tot, la decisió de la Gran Enciclopèdia Catalana, de regularitzar tots els cognoms anteriors a la creació del Registre civil em sembla problemàtica. Ara, quan el cognom dóna lloc a un antropotopònim esdevé un patrimoni col·lectiu i aquí és quan s'imposa la normalització. La regularització gràfica dels cognoms té, doncs, una aplicació de primera importància, en la normalització de l'antropotoponímia.

CRITERIS DE NORMALITZACIÓ

La normalització d'un cognom o topònim ha de ser el resultat de l'aplicació de tres fases ordenades d'actuació.

1. Aplicació de les regles convencionals de l'ortografia. En funció d'aquest criteri resten desautoritzades les segones de les grafies dels parells següents:

- Borràs/Borrás, Ramon/Ramón, Cós/Cos, Móra/Mora, Nét/Net*
- Ribes/Ribas*
- Pinya/Piña, Penya/Peña*
- Moià/Moyà*
- Marc/March, Horrac/Horrach*
- Pasqual/Pascual, Quart/Cuart*
- Reixac/Rexach*
- Rosselló/Roselló*

Igualment cal aplicar les convencions regulars sobre aspectes diversos, com aglutinacions (*Santjoan, Santpol*), ús de guionets (*Mont-roig, Puig-de-ros, Puiggròs*), etc.

2. Els aspectes que no es puguin resoldre a la fase anterior, es resoldran amb l'aplicació de les grafies exigides per l'etimologia. D'aquesta manera seran descartades les segones formes de la sèrie següent: *Bastard/Bestard, Centener/Santaner, Flequer/Flaquer, Grimald/Grimalt, Guerau/Garau, Llebrers/Llabrés, Lledó/Lladó, Llompard/Llompert, Macip/Massip, Maure/Maura, Omar/Homar, Pacs/Pax, Pisà/Pizà, Ponç/Pons, Poncetí/Ponsetí, Proenç/Prohens, Puigcerver/Puigserver, Rutlan/Rullan, Sançó/Sansó, Teuler/Tauler, Vedell/Vadell, Venrell/Vanrell*. No és el moment ara de comentar les etimologies d'aquests cognoms, que pos a tall d'exemple. Per a això remet el lector al meu llibre *Els cognoms de les Illes Balears* (nom provisional), de pròxima publicació.

3. Quan l'etimologia no és clara o les hipòtesis siguin només això, crec que és recomanable cenyir-se a la tradició. En aquest terreny no es poden fer passes en fals, perquè escampar una grafia nova a partir d'una decisió que després es pugui demostrar que ha estat errònia causa un mal considerable i una indesitjable desorientació entre els usuaris de la llengua. Per exemple, el cognom *Escarrer* pot tenir el seu origen en el segment «es carrer» o en l'adjectiu *esquerrer* (derivat de *esquerra*). No tenint més elements que aquests, és recomanable d'escriure'l com s'ha fet sempre, és a dir *Escarrer*. Un altre exemple seria *Sintes*, la relació del qual amb el nom comú *cinta* seria només una hipòtesi arriscada.

ASPECTES PARTICULARS

Abans hem fet referència a un aspecte complex, com és la regularització gràfica en aquells punts en què tenim una determinada pronúncia dialectal que correspon, però, a una grafia estàndard de manera generalment sistemàtica.

La iodització

El cognom que a les Illes Balears s'ha escrit tradicionalment *Fiol* podria ser considerat una variant de *Fillol*, tal com hem definit el concepte de variant formal més amunt, i, per tant, és mantindrien les dues grafies (*Fillol* i *Fiol*) com a igualment normalitzades. Aquest problema el trobam en un bon grapat de cognoms, que, no sols a les Illes sinó a altres àrees del territori de la llengua, presenten formes ioditzades, i, naturalment, deriven d'uns ètims que expliquen aquesta iodització. Pensem, però, que pel que fa als mots comuns en què es dóna aquest fenomen ja estam tots perfectament avesats a la rutina d'associar la pronúncia local i la grafia normalitzada amb *ll*. Els cognoms amb iodització solen tenir correspondència amb un mot comú, com ara *Fillol*, *Mallol*, *Triall*, *Trilles*, *Trullol*, etc. Per tot això, crec que seria més aconsellable de considerar únicament grafia normalitzada la que no reflecteix el fenomen dialectal de la iodització. I tampoc no ha de ser cap problema rellevant el fet que aquesta grafia pugui impulsar —especialment en topònims— una pronúncia amb so lateral.

En el cas de cognoms que no tinguin correspondència amb un mot comú, caldria aplicar el principi d'unitat onomàstica, explicat més amunt. D'aquesta manera regularitzaríem els cognoms *Bordoll*, *Mieres* (del llatí *miliarias*) o *Llampalles*, que procedeixen de sengles topònims del Principat, els quals s'escriuen tal com aquí resta expressat.

Vocalització de *l*

Es tracta d'un fenomen equiparable al de la iodització, per la qual cosa el criteri de normalització hauria de ser el mateix. Tots escrivim *Alcadena*, *Alcanada*, *Selva*, malgrat les pronúncies locals *Aucadena*, *Aucanada*, *Seuva* (fins i tot *Alcúdia* té una fonètica tradicional *Aucudi*, tot i que ara en regressió per efecte de l'escriptura), i ho fem simplement per una qüestió de tradició gràfica que seria absurd d'interrompre. De la mateixa manera cal escriure amb *l* topònims o cognoms com *Calbet*, o cognoms com *Galmés*, que, almenys en qualque topònim de Menorca, conserva una pronúncia vocalitzada *Gaumés* (v.g. *torre d'en Galmés*).

Un detall per a acabar: en alguns casos valdria la pena que la regularització gràfica de cognoms anàs associada a la recuperació d'una forma fonètica que ha estat alterada per l'efecte de la lectura en clau espanyola. L'escriptura tradicional *Rullán* i *Vallori* ha portat a pronunciar aquests cognoms —sobretot el segon— amb consonant lateral palatal, tot i que la pronunciació correcta ha de ser amb *l* geminada. Raó per la qual és especialment aconsellable de regularitzar les grafies *Rutlan* i *Vatlori* (variant *Batllori*), d'acord amb l'etimologia.

Tema II
Toponímia. Aspectes històrics

CANVI I CONTINUÏTAT TOPONÍMICA EN UN TERME DE REPOBLACIÓ MODERNA. EL CAS DE TÀRBENA (SEGLE XVII)

Joan-Lluís Monjo Mascaró

XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Margalida, 2004

Les conquestes, les invasions, les deportacions, les colonitzacions són canvis violents que afecten irreversiblement en la vida de les comunitats humanes. Entre tots els àmbits, la toponímia és un camp especialment sensible si tenim en compte la fidelitat amb què reflexionem la relació tan estreta que hi ha entre un grup humà concret i l'espai que aquest grup ocupa i es fa seu. En aquest sentit, l'expulsió dels moriscs, decretada en 1609, i la posterior reocupació dels territoris despoblats, és un d'aquests esdeveniments que per força degué tenir un ressò important en la toponímia: pensem que el contingent dels colons era totalment alié a la terres de repoblació i que, per tant, no participava de la manera de relacionar-se amb l'entorn que tenia la gent autòctona deportada, de la seua tradició toponímica, i que, a més, era portador d'una llengua i d'una cultura totalment diferents.

En aquest treball ens centrarem en l'estudi des del punt de vista diacrònic de la toponímia del terme de Tàrbena (la Marina, País Valencià).¹ Ens hem plantejat dues qüestions. Atés que es tracta d'un dels pobles que es veieren afectats per l'expulsió dels moriscs, fins a quin punt ha desaparegut la toponímia àrab en aqueix territori tan violentament desarabitzat i en dates relativament tan tardanes? I, com que la immensa majoria dels seus repobladors era originària de Mallorca, hi podem trobar topònims mallorquins transportats o al manco alguna influència toponímica?²

¹ Per conèixer la toponímia tarbenera hi ha una sèrie d'arreplecs i estudis precedents. S'inclou una detallada descripció del terme municipal, amb la indicació d'una bona part dels seus topònims, dins la tesina de llicenciatura de na Maria Francisca Ripoll: *Tàrbena. Estudio de un municipio de la Marina alicantina* (1960). Comptem amb l'aportació valuosa d'en Joan Coromines, el qual visità directament Tàrbena en 1963, i va tenir en compte la toponímia tarbenera dins l'*Onomasticon Cataloniae*. Els arabistes Maria Jesús Rubiera i Mikel de Epalza interpretaren alguns arabismes toponímics tarbeners en *Els noms àrabs de Benidorm i la seua comarca* (1984). L'estudi més detallat és el treball que va fer el professor Jordi Colomina amb la col·laboració de na Maria-Josep Pont i d'en Miquel-Àngel Salvà: *Topònims i malnoms de Tàrbena (Marina Meridional)* (1986). Actualment, i participant en el projecte de l'*Atlas Toponímic Valencià*, que inicià la Generalitat Valenciana (i que ara continua l'Acadèmia de la Llengua Valenciana), s'està duent a terme una enquesta molt minuciosa de tota la toponímia viva del terme de Tàrbena de la mà de na Núria Soliveres i de qui signa aquest treball.

² Per al paper de les illes Balears dins de la repoblació valenciana arran de l'expulsió dels moriscs vegeu Costa 1977-1978, Mas-Monjo 2000, Mas-Monjo 2002.

Les fonts documentals de les quals hem disposat són principalment:

1. El text dels *Establiments de la vall de Tàrbena fets p[er] lo doctor Gaspar Tàrrega pr[ocurador] de la Sr. dona Cathelina de Moncada, marquesa de Aytona*, datats en 2 de gener de 1612, que són la continuació del text de la carta pobla que es va redactar en 14 de desembre de 1611. D'aquest text hi ha una versió en català que es conserva a l'Arxiu del Col·legi del Patriarca (que citarem com a 1612/AP)³ i una en castellà que es conserva a l'Arxiu del Regne de València [1612/ARV].⁴ Fem servir la versió castellana sobretot per verificar la forma dels topònims àrabs.

2. El text dels establiments que tingueren lloc el 27 d'agost de 1616 i un annex en què s'afigen noves terres en emfiteusi, presumiblement procedents de l'Arxiu del Col·legi del Patriarca de València, el notari dels quals era en Francisco Sepulcre (els citem com a 1616/A i 1616/B). D'aquests texts hem consultat la transcripció que en féu l'historiador Adolf Salvà Ballester per a la seua obra inèdita *Documentos históricos de la villa de Tàrbena*.⁵ És un text redactat en llatí, els topònims romànics solen aparèixer llatinitzats o castellanitzats, encara que a voltes es conserven en català.

3. La relació feta pel notari Francisco Martínez en agost de 1618 (en nom de la marquesa d'Aitona, Caterina de Montcada) de les terres reservades per a l'església parroquial de la vall de Tàrbena que havien estat antigament de l'antiga mesquita [1618/APT]. Se'n conserva una còpia del segle XVIII a l'arxiu parroquial de Tàrbena inclosa dins el *Título de las tierras que posee esta iglesia parroquial de la baronía de Tàrbena, su origen y estado hasta el presente 1757*.

4. Diversos documents notarial del segle XVII procedents de la baronia de Tàrbena, pertanyents al marquès d'Aitona, que es conserven a l'Arxiu Municipal de Gandia (els citarem com [any del document]/AMG).⁶ Per la seua antiguitat, remarquem el text de l'acte de venda de les possessions del pollencí Joan Antigo Martí, datat en 26 d'octubre de 1617 [1617/AMG].

5. El *Llibre de la iglésia parrochial y pobres de Tàrbena. Entrades y exides de les rentes de aquella comensant lo any 1654*, que es conserva a l'arxiu parroquial de Tàrbena [any del document/APT].

LA TOPONÍMIA ANTERIOR A LA REPOBLACIÓ

A la llum de la documentació del segle XVII, i tenint en compte altres aportacions de diversos treballs d'història medieval, podem fer un inventari d'una sèrie de topònims anteriors al canvi històric que suposà la repoblació.

En aquest llistat la majoria dels topònims són de suposat origen àrab (alguns, semiàrabs, ja que contenen també elements llatins), una situació que no és gens estranya si tenim en compte la pervivència de la comunitat andalusina després de la cessió del castell de Tàrbena a la Corona d'Aragó en 1244, fins que els seus descendents, els moriscs, foren

³ Arxiu de Col·legi de Patriarca, llibre 1896-68 w, notari Joaquim Martí. No hem tingut accés directe a aquest document i fem servir la transcripció que en va fer na Mari Carmen Cases (veg. bibliografia), p. 146-192. Ens referirem en les cites al número de pàgina d'aquesta edició.

⁴ ARV, protocols notarials 10.187 (del notari Joaquim Martí, 1612), mà núm. 4.

⁵ Aquest text es troba actualment en parador desconegut. Fem servir la còpia que en féu na Mari Carmen Cases (veg. la bibliografia), p. 193-231. Donem el número de pàgina d'aquesta edició.

⁶ AMG, D-H, 2/12.

Sa Caseta des Moros i es Seguers, al mig. Al fons, a mà esquerra, ses Penyes de s'Ombria.

expel·lits en 1609. La problemàtica d'aquestes formes és la seua transmissió documental, en molts casos possiblement defectuosa, al llarg dels segles. Si els notaris del segle XVII reproduïen alguns d'aquests noms, no sabem fins a quin punt eren fidels a la seua pronúncia i, a més, ja no tenien el referent del punt de vista autòcton per esmenar-ne les errades. Ja en el segle XVII es perceben, com veurem, algunes mostres ben eloqüents de reinterpretacions partint de l'aparent similitud de determinades seqüències amb algunes formes catalanes.

Els topònims que podem considerar d'origen llatí són d'una extensió cronològica molt més laxa. Tant ens hi podem trobar formes medievals com formes modernes creades en el període en què la vall de Tàrbena, encara que de població andalusina, és ja un senyoriu cristià, com possibles recialles fossilitzades llatines d'una etapa molt anterior. No es descarta tampoc la possibilitat que algun d'aquests noms siga la traducció d'un terme àrab precedent. Pel que toca la toponímia romanç, hem hagut de dedicar un apartat especial a aquells apel·latius que de manera provisional, o en tot cas, sense que hagen esdevingut plenament veritables topònims, es fan servir en els primers sis-centistes analitzats; podríem considerar-los *pseudotopònims*.

Només hi ha un topònim que siga candidat, com veurem, a ser considerat d'origen prellatí. Caldrà discutir amb gran cautela aquest punt i deixar la porta oberta a noves interpretacions, si és que es disposa de la documentació que ho pugava avalar.

En la nostra exposició, les entrades que van en cursiva assenyalen els topònims que no són vius. Entre claudàtors s'indiquen les variants formals i la data de documentació.

Topònims d'origen prellatí

Tàrbena [*Tarbana*: 1244; *Tàrbena*: 1322]. Precisament el nom del poble és el topònim de més antiguitat del terme. Apareix documentat per primera volta en el tractat de rendició del cabdill al-Azraq amb el rei Jaume I i l'infant Alfons a l'any 1244. En aquella ocasió es referia al castell de Tàrbena (*hishn Tarbana*), que és l'element que donà nom al territori

que estava davall de la seua jurisdicció (*la vall de Tàrbena*). També s'anomenava així la població principal de la vall, que era dins del castell. Arran de l'establiment per carta pobla atorgada en 1280 de 40 famílies cristianes al castell, la població mudèjar es traslladà extra-murs, dins de dos raval; però no tingué continuïtat aquesta comunitat cristiana i la vila castrenal quedà deshabitada al segle XIV.⁷

Després de l'expulsió dels moriscs, el topònim s'identifica amb Benitalfa, una de les alqueries de la vall que foren repoblades i que n'esdevingué el nucli de població més important i seu de la parròquia i del govern municipal. En aquest cas predominà el nom del castell sobre el nom de les alqueries —contràriament al que va succeir, com ara, amb Garx (veg. *Garx*); i paral·lelament als casos de Castells o la Vall d'Ebo—.

Els historiadors Guichard-Bazzana remarquen que molt sovint els noms dels castells àrabs es remunten a l'època romana o iberoromana.⁸ Concretament la forma *Tàrbena* (més antigament, *Tarbanà*) ha estat interpretada per en Joan Coromines com a possiblement ibèrica (*OnCat*, VII: 235-237). Potser derivada d'una forma primitiva *TARBAN*, que significava una cosa així com 'gran penyal', 'roca, muntanya d'aires taurins', que descrivia una muntanya característica d'aquest territori, possiblement la penya sobre la qual es trobava el nucli de població principal en aquell moment. La professora Rubiera, en canvi, la fa derivar del topònim viari llatí *TABERNA* 'parador', destacant així el paper de la vall com a lloc de passatge.⁹

Topònims d'origen àrab

L'Albicà [*Partida del Alvicà; barranch del Alvicà; camí del Alvicà, camí de Alvicà*: 1612/AP]. Coincideix amb la forma actual, amb doble article. Ha estat interpretat a partir de l'àrab *al-biqā* 'els camps'.

Albirec [*Partida Albirech*: 1616/A; *hereditatem dictam del Albirech*: 1616/B]. Coincideix amb la forma actual. Existeix, i està documentat, la variant minoritària amb l'article duplicat: *l'Albirec*. S'ha interpretat com un plural de la paraula *al-birka* 'la bassa' (o 'la llacuna'). Reapareix a Benimantell, vall de Guadalest, (*OnCat*, II: 79).

L'Alcúdia [1612]. Topònim desaparegut, situat prop de Picassàries, en una elevació (com pertoca al seu significat etimològic: *al-kudia* 'el turó'). «*Triginta fanecate in la Alcúdia supra una montanea, confrontatur cum torrente et cum terris Bartolomei Jaume et cum terris Cristofori Molines et cum partita Picassarries*» [1616/A: 223].

Arcam [1612]. Topònim desaparegut. Designava una font situada prop de la partida de la Creu, en l'espai que hi ha entre les actuals partides de sa Foia i sa Mallada, devora l'antic camí de València. Possiblement es tracte de l'actual font d'en Serra, ja que les terres de devora es donaren a l'alaroner Sebastià Serra. | «*Diez vancales tierra campa en lo alto del varranco de la Cruz, que son ençima de la senda q[ue] va a Fabara, es 20 f[anegas], confronta con Juan Sabater senda en medio y con camino de Valençia y con montaña y [con] fuente de Arcam*» [1612/ARV: f. 13v.].

Autell [1612]. Topònim desaparegut, designava un barranc o riera (*escorredero*, en la versió castellana) situat devora de la partida de l'Alcúdia. | «*Ocho vancales en la Alcudia, tiene una garroferilla, es 6 f[anegas], confrenta con loma donde ay un pino y con el mismo Juan Ribes y con el varranco de Autell*» [1612/ARV: f. 26].

⁷ Aquests raval estan ben documentats fins als segle XIV, els seus noms eren *ravallo Tarbane* o *ravalet del Castell*, i *raval de l'Olivera* (Torró: 68).

⁸ Guichard-Bazzana 1980: 227.

⁹ Rubiera 1991: 671.

Benacham [1616].¹⁰ Topònim desaparegut. Designava un barranc situat a la partida de Parelles i que, per tant, no té res a veure amb l'actual *Benijam* (veg. 2.3.2). | «*In Parelles, confrontatur cum torrente Benacham*» [1616/A: 223-224].

Benicaubell [1650/AMG]. Topònim desaparegut, mal de localitzar. Anomenava una partida que fitava amb l'actual Picassàries (veg. més avall *Beniguaima*).

Beniguaima [*Beniguayma*: 1650/AMG]. Es tracta del nom antic de l'actual partida coneguda com *Picassàries*. L'actual nom ja apareix registrat des de la primeria del segle XVII: *partida Picassàries* [1616]. Encara que un document de l'AMG més avançat ens indica encara l'antic nom. Es tracta de la renovació de l'arrendament d'una extensa partida del terme de Tàrbena per part dels hereus del cavaller gandíenc Bertran Picassàries (o Beltran Picassarri),¹¹ com podeu observar davall [1650/AMG]:

«Una casa, corral de ganado y heretat junta situada y possada en lo terme de dita vall y baronia de Tàrbena, en la partida de Beniguayma, que seran cent jornals de llaurar poch més o meys, plantada de amel·lers y altres arbres, terra seca, segons que confronta en terra de Machí Ripoll nomenada Benicaubell y en terra de Bernat Carrió de Juan, y en terra de Miquel Carrió, y en terra de Juan Molines, y en terra de Miquel Molines, y en terra de Juan Mascaró, y en terra dels hereus de Miquel Moragues, y per les demés parts, en montaña».

El cognom del posseïdor va desplaçar el topònim andalusí antic. Pel que toca a l'evolució *Picassàries* > *Picassàries* / *Picassàries*, es veu clarament la influència d'una interpretació popular basada en una homofonia (<*pica* + *sàries*); encara que, sense gaire sentit. Possiblement també hi degué influir en la relectura i en l'evolució posterior, la pronúncia mallorquina dialectal del grup final *-ia* en *-i*. L'aparició documental de designacions com *la heretat de Picasàries* [1677/AMG] ens confirma definitivament l'origen antroponímic.

Beniplà [*Beniflà*: 1391, 1445; *Beniplà, Veniplà, Viniplà*: 1612]. Es tracta d'una de les poblacions antigues de la vall de Tàrbena, documentada en els segles XIV i XV;¹² encara que ja des poblada en el segle XVII. Als texts sis-centistes només es refereix a una partida i a una font (*partida de la font de Viniplà*: 1612/AP). El seu nom antic es retroba en una localitat de l'Horta de Gandia, Beniflà, interpretada com *bani Ifran*.¹³ La forma sis-centista i actual ha estat possiblement assimilada a la paraula catalana *pla*; encara que, sense gens de fonament, ja que no respon a aqueixa realitat geogràfica.

Benisebel [*Benixebel*: 1391, 1445; *Benizebel*: 1616]. És el nom d'una de les poblacions que conformaven la vall de Tàrbena. Després de l'expulsió dels moriscs va ser una de les dues localitats repoblades, concretament es tractava de la segona població en importància. El nom ha estat interpretat pels professors M. Jesús Rubiera i Mikel de Epalza com un possible derivat *bani sabbala* 'els de la font pública' o *bani sabala* 'els del corrent d'aigua'; una explicació molt més escaient, tanmateix, a les característiques de Benitalfa (veg. davall *Benitalfa*).¹⁴ En els documents del segle XVII encara apareixia ocasionalment; però ja lla-

¹⁰ No hem gosat transcriure en català aquesta forma àrab que trobem escassament en una font llatina.

¹¹ Amb aquesta darrera forma es documenta en els censos de 1589 i 1603 de la veïna població de Murla, com a *cavaller* o *generós* (Giner 1995: 264, 265). Però hi ha altres cavallers gandians portadors d'aquest mateix llinatge que estan vinculats a Murla: en Nicolau Picassarri, batle entre 1612 i 1615, i terratinent; en Teodor Picassarri, un dels terratinents absentistes esmentats en el capbreu de 1629 (Giner 1995: 338).

¹² Torró 1988/89: 80, Boluda-Galiana-Pons 1991: 20.

¹³ Barceló 1983: 117.

¹⁴ Rubiera-De Epalza 1984: 60-61.

vors era més habitual dir *lloc de dalt* [1612] o *lloc de més amunt* [1639/AMG]; i, un poc més avançat el segle, *poble de dalt* [1670/AMG], que és la forma que ha arribat fins als nostres dies. El *Pobledalt* es va despoblar definitivament a la primeria del segle XX i actualment és una partida rural i un espai de segones residències. | «[*Confrontatur*] *cum itinere per quod tenditur a Benizebel*» [1616/A: 206] | «Un cor[r]al y bancalet a les espal·les del cor[r]al posat y situat en la vall de Tàrbena en lo poble de dalt» [1670/AMG].

Benitalfa [*Benitallia*: 1391; *Benitalfa*: 1445; *Benitala*: 1616]. És el nom d'una de les poblacions de la vall de Tàrbena, documentada en els segles XIV i XV.¹⁵ La seua varietat formal en dificulta la interpretació. Encara ens apareix el seu nom en els documents de la primeria del segle XVII, anomenava llavors la població més important de la vall, la base de la població actual de Tàrbena, reduïda en aquell temps poc més del que és actualment la Placeta Vella; però era més habitual anomenar-la *lloc de baix* o *d'avall* [1616], i, més avançat el segle, *poble de baix* [1690/AMG]. Comptava amb l'església, el fossar, *la font de la yglésia* (dita també *del lloch de baix*, *del lloch de davall* o —segons una versió llatina— *fonte dite ville*; possiblement es tracta de l'actual *font des Garrofer*), *la font de en mig* (veg. 2.1). | «*Tria bancalia cum quinquaginta amigdalibus quod sunt quinque fanecate in partita del Macil, confrontatur cum terris Petri Palau et cum itineri quam descenditur ad Benitala et cum semita quam descenditur ad Callosa*» [1616/A: 220].

Benissa [1612]. Nom desaparegut. Designava una partida i un barranc que podem situar poc dalt poc baix entre les actuals Fondo des Pou i Parelles. És un arabisme molt suggerent, *bani Isa*' que es retroba en el nom d'una població propera de la Marina. | «Dotze bancals de terra en la partida de la oya de Benisa» [1612/AP: 189].

Benissalim [*Benicelim*, *Benicilim*: 1612; *Beniselim*, *Benizelim*: 1616/A; *Banisilim*: 1617; *Benissalim*: s. XVIII]. Actualment es coneix encara com a *Benissalim* una font i una partida del terme de Tàrbena. El nom procedeix de l'àrab *bani Salim*. El resultat actual és explicable com a resultat de la tendència local de confondre l'articulació de les *aa* i *ee* àtones que precedeixen una *i* tònica (per exemple, *veí> vaí*), a partir de la forma *Benisselim*, i casualment s'acosta més a la forma àrab clàssica que no pas les formes antigues documentades. Al segle XVII, en canvi, es percebia encara el resultat dialectal de la imela, *S'lim> Silim*, com succeïx també en la forma paral·lela *Benissili* —viva encara a la Vall de Gallinera—.

Bijauca [*Bijauca*, *Vijauca*, *Villauca*: 1612]. Actualment es pronuncia [bi>d?Zçwka]; i molt més minoritàriament també [bi>d?ZEwka] o [bi>d?Zawka]. Al segle XVII designava una partida, un coll (a l'indret conegut actualment com *ses Saleretes des Pou*), un barranc (dit hui *des Fondo des Pou*) i unes muntanyes (les *montanyes de Bijauca*; les actuals *penyes de l'Albicà*; no sabem si també es referien a l'actual *Solana de Bijauca*). El seu nom no ha estat interpretat satisfactòriament; encara que en Joan Coromines l'ha identificat com a arabisme relacionat amb la forma *djawq* 'colla' (*OnCat*, II: 315).

Binarreal [*Benirreal*, *Beni Real*, *Veni Real*: 1612; *Benirial*: 1617]. El nom actual d'aquesta partida, *Binarreal*, difereix una mica de la forma documentada antiga, que denominava també, com actualment, una partida, un barranc i una font, i, a més, un corral. El segon element es pot interpretar com *ar-riyad* 'l'hort' o com *ar-rahal* 'la finca', però no entrarem pas ací en polèmica. La font de Binarreal es coneix actualment com *sa Font Grossa*, o amb l'arabisme *s'Assut*.

Binortell [*Beniautey*, *Veniautey* / *Beniautell*, *Veniautell*: 1612; *Benihortell*,

¹⁵ Torró 1988/89: 80, Boluda-Galiana-Pons 1991: 20.

Beniortell: 1679/AMG; *Biniortell*: 1680/AMG]. Es tracta de l'actual partida i font anomenada *Binortell*. Es veu clarament que aqueix nom prové de la reinterpretació a partir del català d'un nom àrab que en principi era *Beniautei*, amb el característic element inicial *beni-* indicador d'un determinat origen clànic. Ja en el segle XVII, a causa del seu caràcter de terra d'horta, la segona part *Autei*, que ja oscil·lava amb *Autell*, es va entendre com a *Hortell* 'hortet'. La variant *bini-* per *beni-* es deu a una assimilació de caràcter popular que explica diverses evolucions tarbeneres: *Binarreal*, *Binortell*. | «*Más cinco vancales tierra campa en Veniautey, que-s 12 f[anegas], tiene 6 almendros, dos çiruelos y un çereço y un açebuche*» [1612/ARV: 13].

Es Birlam [*Mil·lan*, *Milan*, *Mil·là*, *Milà*: 1612; *Mil·lam*, *el Milán*, *Milán*: 1616; *Mirlam*: segle XVIII]. Al segle XVII estava associat a unes construccions anomenades corrals que devien tractar-se més aviat de ruïnes d'un despoblat (*senda del corral de Milà*: 1612/A: 155; *camí dels cor[r]als de Mil·lan*: 1617/AMG). Encara que també designava l'extensió de terme en què es trobaven aqueixes construccions; per exemple, s'anomena el *coll de Mil·là* («coll de Milla»).¹⁶ Al segle XVIII encara eren apreciables aqueixes ruïnes, segons ens indica Mn. Francisco Escrivà, rector de Callosa: «*Y a Occidente [hay] otro lugar derruido, a la misma distancia [a medio cuarto], llamado Mirlam*». ¹⁷ L'actual partida anomenada *es Serral* deu ser la successora de l'antic *Mil·lam*; actualment *es Birlam* i *es Birlamet* són uns paratges situats dins d'aqueixa partida. La documentació ens indica, com hem vist, que la forma més antiga d'aquest topònim era *Mil·lam* (i no *Bislam*, com proposa en Coromines). Segons s'exposa a l'*OC* (III: 26), la seua etimologia s'hauria de relacionar amb l'origen del topònim *Bil·la* de la veïna localitat de Castells (<llat. VILLA) o amb el nom d'una alqueria de la Vall d'Ebo que compta també amb una gran quantitat de variants formals a través dels temps (*Bixbella*, 1369; *Bexbilan*, 1391; *Bisbilim*, 1535, 1574; *Bisbilan*, 1622; *Villans*, 1744).¹⁸ Encara que davant de totes aquestes formes hi ha una oclusiva bilabial, que a Tàrbena, curiosament, és de documentació més tardana. La forma viva actual presenta una dissimilació de líquides *-l-l-> -r/-*, com succeeix localment també en alguna altra paraula (com ara, *camamirla*); encara que no és un fenòmen general, ja que majoritàriament sol conservar-se la doble ela: *espatlar*, *guatla*, *-metla*, *vetlar*...

Favara [*Favara*: 1612/AP; *Fabara*: 1612/ARV]. Topònim actualment desaparegut. Designava una partida situada, més o menys, entre les actuals Foia i Mallada. El seu nom ve de l'àrab *fawwara* 'font', que ha donat nombrosos topònims majors i menors (a la Marina hi ha, com ara, *la Favara* a la Nucia; *Favara* a Pego). Sense dubte al·ludia una font destacada, com podria ser, per la situació, l'actual *fonteta d'en Benijam*.

Garx. És el nom d'un castell, una vila i una vall castral que en 1273 el rei Jaume I concedí al bisbe i capítol de València. En el segle XVII només es conservava als documents el nom medieval del castell («*Terram sive bançalia posita sub castellum de Garche*» [1616/B]), en canvi, la vall ja s'anomenava *Bolulla*, el nom de l'única alqueria que es repoblà. Actualment és el nom d'una partida que s'estén entre els termes de Bolulla i de Tàrbena, en què hi ha les ruïnes del castell (a *sa penya des Castellet*, segons es diu a Tàrbena). Ve de l'àrab *gardj* 'costera'. En època medieval presentava diverses variants gràfiques: *Garg*, *Garchi*, *Garig*, *Garch*.¹⁹ | «*In partita vulgo dicta de Garx confrontato cum terra vidue*

¹⁶ 1612/A: 154.

¹⁷ López 1918: 56.

¹⁸ Torró 1985: 244.

¹⁹ Sanchis: 242.

Sa Fonteta d'en Benijam.

Mesquida et cum termino loci Bollulla» [1649/AMG].

Lo Massil [*partida del Macil, cabeçol del Macil: 1612/AP; lo Macil: 1618/APT*]. Al segle XVII era una de les partides més importants del terme de Tàrbena, situada devora la població principal. El poble actual de Tàrbena s'ha construït en bona part damunt d'aquesta partida i turó, però, curiosament, s'ha perdut com a topònim, encara que s'ha mantingut com a nom comú. Al parlar tarbener actual la paraula *massil* significa 'tros de terra proper al poble', i forma part d'alguns microtopònims que designen determinats paratges pròxims al poble, com *es Massil des Pou, es Massilet...* El seu origen està en la paraula *al-massil* 'el barranc', i sospitem que devia referir-se al barranc actualment canalitzat que travessa una part del poble i que es coneix actualment com *sa Volta*.²⁰ Ja en el segle XVII hi ha indicis de la disgregació d'aquest topònim a partir d'un genèric pluralitzat (hom parla, com ara, de *la senda dels Masils* [1639/AMG] o de *la partida dels Masils* [1690/AMG]) i en una sèrie de subtopònims assimilats a uns nous punts de referència més explícits (com és el cas del *masil dit del Llogaret* [1654/APT], que es correspon a l'actual partida del Llogaret, al costat de la part del nucli urbà que es coneix també com *el Llogaret*; i *lo masil qu'està de front de la era* [1659/APT], i així mateix, per extensió, *lo masil del lloc de dalt* [1654/APT], també anomenat *masil de la Yglésia* [1672/APT]).²¹

Lo Massil Alquenèssia [*barranch del Macil Alquenèsia: 1612/AP; una oya que se llama Maçil Alquenésia: 1612/ARV*]. Es tracta d'un preciós arabisme actualment desaparegut. De localització imprecisa, encara que la documentació l'esmenta entre l'Albicà i sa Font Blanca. El seu ètim és l'àrab *massil* 'barranc' + *al-kanisa* 'l'església'. Com és sabut,

²⁰ Pronunciat [ɤbçlta].

²¹ APT, *Llibre de la iglésia parrochial y pobres de Tàrbena. Entrades y exides de les rentes: fols. 164v i 166v, 108v, 154v, 35v.*

indica la presència de ruïnes considerades com a venerables pels àrabs; possiblement un lloc de soterrament o de culte preislàmic.²² A la població veïna de Parcent perviu un topònim amb el mateix origen: *la Canèssia / les Canèssies*.

Es Massilcamp [*Macil Alcamp*: 1616/A, *partida del Masil Camp*: 1649/AMG, *lloma del Masil Camp*: 1677/AMG]. Actualment sol dir-se *el Campo*, una forma que pareix que no es correspon als topònims arcaïtzants que conserven la *-o* romànica precatalana, com ens ho demostra la documentació; a més, una petita part de la població encara utilitza la versió antiga: *es Massilcamp*. Aqueix topònim presenta un primer element *massil* que pot interpretar-se tant a partir de l'àrab *massil* 'barranc' com *manzir* 'distància recorreguda' o *manzil* 'parador devora d'un camí' (ben possible, ja que és proper del coll de Rates). El segon element, tanmateix, és interessant com a llatinisme fossilitzat. La toponímia derivada conserva també la forma antiga: *coveta des Massil, lloma des Massilcamp*. | «Un tros de terra seca situat y posat en lo terme de la present vall de Tàrbena en la partida del Masil Camp» [1649/AMG]

Es tossal d'en Polupi (o **es tossal d'Alpolupi**).²³ No hem trobat referències documentals antigues d'aquest orònim. Es tracta del gentilici àrab de *Polop*, una població de la mateixa comarca, *polūpī* (*OnCat*, VI: 252); curiosament documentat entre els cognoms d'alguns moriscs de la Marina al segle XVI.²⁴ Una de les variants locals l'assimila a un sobrenom, precedit per l'article personal (a la veïna població de Benigembla, on no fan servir l'article personal, en diuen *l'altet de Polupi*; segons arplegà en Joan Coromines; *loc. cit.*).

La Ràbita [*la Ràvita*: 1612; *la Ràbita, la Ràpita*: 1616]. Es tracta d'un interessant topònim que malauradament no es conserva, i pel que fa a la seua situació hem d'interpretar provisionalment que era l'actualment anomenada *penya d'en Xiula* o *Corral d'en Pau*. Al segle XVII designava una partida, una elevació (dita *penya, tossal* o *penyó*) i un barranc. El seu ètim és l'àrab *ribat*, 'lloc d'oració, caserna'.

El Rafalet [*lo Rafaler*: 1581]. Es documenta ja en el segle XVI com una partida en què el senyor de Tàrbena tenia un ametleral («tenia un ramat de vaques en Tàrbena y fea plantar ametllers en lo Rafalet de Tàrbena a dos moros que tenia»)²⁵ El seu nom és un diminutiu de *rafal*, l'evolució catalana de l'àrab *raḥal* 'finca'.

La Soloja [*Soroja*: 1527; *Soraya*: 1535; *Soroja*: 1562; *la Seroja, la Serolla*: 1612; *la Soroja*: 1616/A].²⁶ Nom d'una antiga alqueria de la vall de Garx (posteriorment, Bolulla). Actualment és una partida que s'estén entre els termes de Bolulla i Tàrbena. Pel que fa al topònim, les formes sis-centistes són més properes a les versions bolulleres actuals (*la Saroja, la Seroja*) que a la tarbenera;²⁷ la variant *Serolla* a banda d'una defectuosa representació gràfica potser és també una reinterpretació.²⁸ Una sèrie de topònims valencians paral·lels (*Soroixa*, a Picassent, Montserrat; *Sarroja*, a Torre dels Domenges) han permés a

²² Bramon 1992: 42-44.

²³ Hem transcrit *d'Alpolupi*, mantenint l'article àrab aglutinat, tot i que la fonètica sintàctica del parlar local només permet realitzar [to»sal del po»lupi]; seria preferible escriure *del Polupi*?

²⁴ En 1554 hi ha entre els propietaris de béns a Murla en Joan *Palopi* de Benimaurell (Giner 1995: 247).

²⁵ Salvà 1960, I: 58.

²⁶ Les formes de 1527 i 1562 procedeixen de llibres de visites parroquials, segons la transcripció que en va fer l'historiador Adolf Salvà per a la seua inèdita *Noticia historica del valle de Bolulla y Garig*, 1935, que es pot consultar a la Biblioteca Valenciana (manuscrit núm. 485); agraïm la informació a na Maria Isabel Guardiola. La forma de 1535 procedeix de Sanchis: 154.

²⁷ El cadastre més antic de Bolulla (datat en 1911, amb còpia feta als anys 50) fa servir les formes *Sarocha* i *Soroja*, segons ens indica na Maria Isabel Guardiola; curiosament, el cadastre antic de Tàrbena (dels anys 10 del segle XX) també registra la forma *Soroja*.

²⁸ Potser influïda per les formes *serola, sorolla*, variants dialectals valencianes d'*atzerola*.

en Coromines (*OnCat*, VI: 452) d'interpretar-lo a partir de la forma *surudj*, el plural de la paraula àrab *sardj* 'sella de muntar', que devia designar una formació orogràfica que recor-dava aqueix aparell; no hem de veure ací, per tant, una *sort roja* evolucionada a *saroja* (<*sarroja* <*sorroja* <*sort roja*), com ha succeït amb *les Sarroges* d'Ulldemolins, ja que la *o* és tancada.²⁹ Però cal tenir també en compte l'estranya variant *Soraia* (potser hàpax), que ha estat relacionada per en Coromines amb el topònim també valencià *el Solatx* (de Betxí), i interpretada com una evolució de la forma àrab *suraydj*, un diminutiu de *siradj* 'llàntia', amb el valor de 'punt alt apte per a posar-hi almenares' (*OnCat*, VI: 452); si no és que es puga tractar d'una derivació del gentilici *suriya* (vegeu *OnCat*, VII: 163). Ja hem fet referència a la problemàtica de les fonts per a l'estudi de la toponímia d'origen andalusí; caldria disposar d'una documentació més antiga per arribar a conèixer quina és la veritable forma primitiva i, per consegüent, quin és l'ètim més encertat.

Sacos [*Xacos*: 1321; *Sacos*: 1612; *partida del barranch de Sacos*: 1621/AMG]. Nom d'una partida que s'estén entre els termes de Tàrbena i de Callosa d'en Sarrià i d'un barranc que rep el qualificatiu de *riu de Sacos*. Es tracta d'un dels topònims de documentació més antiga. Apareix anomenat entre les possessions que en Bernat de Sarrià cedí *mortis causa* a l'infant Pere, comte de Ribagorça, el 12 d'agost de 1321.³⁰ En aquell moment es deia *Xacos*, una forma que pot interpretar-se més fàcilment a partir de l'àrab *xaqq* com a 'gorg, pas estret' (*OnCat*, VIII: 107). L'evolució actual s'ha degut produir per la similitud amb *sac*.

Es Xiquirimí [*partida dicta Xicalami, saxi de Chacalim*: 1616/A; *Chirimi*: 1616/B; *Xacarami*: 1677/AMG]. Nom d'una partida d'escassa extensió situada al costat de Picassàries. Els establiments de 1616 indicaven clarament l'existència d'una partida que era «*hereditatem quam solebat esse del dixer alias Chirimi*» [1616]. És a dir, el topònim ens recorda el nom del seu antic amo morisc, encara que, contràriament al que podríem imaginar, la forma actual està molt més acostada a l'antic cognom morisc que a les variants que ens ofereixen els escrivans. En efecte, es documenta un morisc anomenat *Lluís Chiquirrimí* entre els habitants o propietaris de terra a Murla (1547, 1554) i entre els habitants de Mosquera (actual deshabitada situada al terme d'Alcanalí) en 1600, 1602.³¹

Topònims d'origen romanc

La Caiguda [*Partida de la Cayguda*: 1612/AP; *la Ca?da*: 1612/ARV]. En un dels texts consultats es parla de «la partida de la Cayguda, en front de Benirreal» [1612/AP: 171], que fitava amb el barranc de Binarreal. Podríem pensar que es tracta del precedent immediat de l'actual partida dita *sa Foia*. Entenent que el genèric *foia*, típicament valencià i tortosí, no significa ací 'clotada' sinó 'costera conreada que conté una sèrie de bancals escalonats' (veg. *DCVB* s. v. *foia*).

Canilles [*font de Canilles*: 1612/AP; *fuelle de Canillas*: 1612/ARV]. El nom d'aquesta partida conserva una derivació arcaïtzant de la forma llatina CANNELLAS 'canyetes'; sense palatalitzar, amb un sufix actualment fossilitzat. Mossarabisme?

Caudet [*barranch dit de Caudet*: 1612/AP]. Nom desaparegut d'un barranc que pareix que fitava amb l'Alcúdia. El topònim sembla coincidir (encara que no tenim suficients dades per aclarir-ho i les fonts no són directes) amb el nom d'un barranc transcrit com a *Caudet* o *Caudell*, devora la partida de l'Albicà [1616: 218, 223]. Potser es tracte d'un

²⁹ Amigó 1999: 20.

³⁰ Orts 1987: 11-12.

³¹ Giner 1995: 246; Monserrat: 590-591, 597, 603.

derivat del terme llatí CAPUT AQUAE, amb el sentit de ‘punt d’on arranca una font o un torrent’, que ha donat nombrosos derivats per tota la península. Encara que el resultat vocalitzant *cau-* és més habitual de l’àrea castellana; excepte algun cas com la *font de Caudet* de Novelda (*OnCat*, III: 163-164). I «Tretze bancals de terra en la partida de la Alcúdia [...] afronten ab un matorral y ab una garrofera borda y ab lo barranch dit de Caudet de part altra» [1612/AP: 191].

La Cova [*la Cova*: 1612/AP; *la Cueva*: 1612/ARV]. No té res a veure amb l’actual topònim designat *sa Cova*. Al segle XVII s’anomenava així una partida i un punt elevat (*serra de la Cova*) situats prop de la Font Blanca, de front a l’Albicà. Podríem aventurar que es tracta de l’actual *tossal de Parelles*?

Coll de Rates³² [*Coll de Rates*: 1400; *Rates*: 1612]. Al segle XVII el topònim *Rates* anomenava una partida i un barranc. Com succeí amb la Creu (veg. *la Creu*), la gran importància d’aquest coll o port de muntanya que comunicava la Marina septentrional i meridional va fer que aqueix punt de referència (el coll de Rates) aprofitàs per a situar tota la partida i, per extensió, els elements geogràfics immediats. Com en el cas de la Creu ja hem observat també indicis ben primerencs d’aquest desplaçament metonímic (observeu, si no: «*montaneas del coll de Rates*» [1616/A]; «un tros de terra seca situat y posat en lo terme de la present vall de Tàrbena en la partida de Coll de Rates» [1650/AMG]). Ja hi ha documentació medieval del coll com a punt de referència geogràfic; per exemple en el *Libre de la col·lecta dels morabatins que al batle de Callosa són tenguts de pagar los moros dels seus lochs de les montanyes del coll de Rates* (1409).³³ Actualment el topònim a Tàrbena no va precedit per article i es pronuncia amb un sol colp de veu i, curiosament, per referir-se concretament al port de muntanya, es fa servir una tautologia: *es collaret de Coll de Rates*, que aplega una variant diminutiva del castellanisme *collado* i l’apel·latiu català *coll*, ací fossilitzat.³⁴ L’origen de la paraula *Rates* va ser interpretada per en Coromines com un derivat molt conservador del plural de la paraula llatina RATIS ‘bosc’ (*OnCat*, VI: 348); i per tant, contràriament a la interpretació popular, no té res a veure amb animals rosegadors ni amb bandolerisme.

Es Coll de sa Creu [*la Creu*: 1612/AP]. Als documents de la primeria del segle XVII s’esmenta la partida de *la Creu*, i, per extensió, la *muntanya de la Creu* (l’actual *tossal Gros*), el *barranc de la Creu*, la *comada de la Creu*, i el *coll* (o *collado*) *de la Creu*. Però la importància del coll com a punt de referència (era un pas destacat en l’antic camí Real de València, *es camí des Arrieros*) féu que es prenguéssim com a referència per anomenar la totalitat del tros de terme (veg. *Coll de Rates*). Ja hi ha indicis primerencs d’aquesta evolució: «Un tros de terra seca situat y posat en lo terme de la present vall de Tàrbena en la partida del coll de la Creu» [1650/AMG].

L’Escorredor [*partida del escorredor*: 1612/AP]. Topònim desaparegut i de localització molt imprecisa; només sabem amb seguretat que era devora el camí Real.

La serra del Ferrer [1612]. Al segle XVII (*serra*, *penyes*, *muntanya*) designava les muntanyes que actualment a Tàrbena diem *penyes de s’Ombria*. Existia també una *partida de la falda de la serra del Ferrer* o *davall la muntanya del Ferrer* [1612/AP: 165] o *foia del Ferrer* [1616/A], que estava situada davall d’aqueixa serra (una denominació paral·lela de

³² Pronunciat [kuʎde»rates].

³³ N’hem consultat l’estudi d’en Felip Mateu.

³⁴ Noteu així mateix l’evolució fonètica *collader* > *collaret*.

l'actual partida de *ses Ombries*). És interessant la pèrdua local d'aqueix nom, que ja hem trobat documentada al segle XVIII i que contrasta amb el seu manteniment en la cartografia oficial i en les poblacions de la redolada.³⁵

Sa Font Blanca [*la Font Blanca, partida de la Aygua Blanca*: 1612]. Nom d'una partida i barranc que en el segle XVII tenia la doble forma *Font / Aygua Blanca*. Deu el seu nom a un jaciment d'algeps. Actualment la font s'anomena, *sa font Salada*.

L'Hostalet [*Ostalet de Tàrbena*: 1381; *Hostalet de la Vall*: 1445; *l'Hostalet*: 1612]. Topònim desaparegut. En els segles XIV i XV anomenava una alqueria de la vall de Tàrbena.³⁶ En els primers documents del segle XVII designava només una partida, de situació bastant precisa devora l'antic camí de València conegut hui com *camí de ses Roques*. I «Item 14 bancals de terra campa en la partida del Hostalet continent en si quinze fanecades ab uns amel·lers y una garrofera, segons afronten dos parts ab camí de València y ab barranch que baixa del Alvicà y ab escorredor de la font de Beniautey de part altra» [1612/AP: 160].³⁷

La Murta [1612]. Coincideix plenament amb el topònim actual. Es tracta d'un dels topònims anteriors a la repoblació del segle XVII que solen conservar els articles derivats de ILLE, ILLA, i no s'han adaptat al sistema illenc (veg. les conclusions). Al segle XVII es referia a una partida, una font, una bassa, un barranc i un camí.

L'Oliva [*barranch de la Oliva*: 1612/A; *partida de la Aceytuna*: 1612/ARV; *la Azeytuna, torrente de la Azeytuna, barranch de la Aceytuna*: 1616/A]. Nom d'un barranc i partida situada aproximadament entre els barrancs de Benirreal i de la Creu. Només hem trobat documentada una volta la versió catalana; per tant no sabem fins a quin punt és més fidel la versió castellanitzant que dona el text llatí, també més arabitzant. No seria tanmateix un deficiència si tenim en compte que existeix, com ara, el *Pla de l'Asseituna* a Agost; o *l'Asseit* a Nules i a Bufali.³⁸

Parelles [*Palletes*: 1404; *Parelles*: 1612; *Parejas*: 1616/A]. En un document de 1404 en què es tracta el tema polèmic de l'entrada dels bestiaris de Tàrbena en terme de Castells, s'esmenta l'abeurador de *Palletes*.³⁹ Dins de les resolucions que prenen els representants de les dues comunitats hi ha l'ús exclusiu d'aquest abeurador per part dels tarbeners.⁴⁰ Aquesta és la primera documentació del nom de la partida anomenada actualment *Parelles*, d'una sèrie de topònims derivats (*es tossal de Parelles, sa Solana de Parelles, sa Pujada de Parelles*). Podem encetar la interpretació de la forma antiga a partir de la paraula catalana *pala*, que significa 'costera no només quasi vertical sinó llisa', usada sobretot al Pirineu i Prepirineu, que possiblement es refereix a la Solana de Parelles (ja documentada al segle XVII com a *montanya de Parelles*).⁴¹

Santa Bàrbera [*partida de santa Bàrbera*: 1612/AP]. L'origen d'aquest topònim està lligat al nom del castell de Tàrbena, que en el segle XVII es deia *castell de Santa*

³⁵ La denominació local ja apareix en una descripció del terme de Tàrbena del segle XVIII del rector de Callosa, Mn. Escrivà: «por Levante tiene el monte Bernia y el monte llamado Umbría, que tira de Oriente a Norte» (López 1918: 56). Així mateix apareix la forma *Peñas de la Ombría* en la descripció de Tàrbena que hi ha al *Diccionario geográfico-estadístico-histórico* d'en Pascual Madoz (Madrid, 1849); hem consultat la còpia facsímil del partit judicial de Callosa d'en Sarrià (París-Valencia, 1995: 4, 5).

³⁶ Torró 1988/89: 80, Boluda-Galiana-Pons 1991: 20.

³⁷ Potser siguen les ruïnes que en el segle XVIII encara eren visibles i anomenades, segons Mn. Francisco Escrivà, rector de Callosa, *Benissalim*: «hacia el norte ai un lugar derruido, a medio quarto de Tàrbena, llamado *Benissalim*» (López 1918: 56).

³⁸ Iborra-Jover 1991: 450; *OnCat*, II: 265.

³⁹ Per a la correcta lectura d'aquest topònim hem d'agrair la col·laboració d'en Josep Torró.

⁴⁰ ARV, Mestre Racional 9568, f. 133; esmentat dins Campón 1988/89: 71.

⁴¹ DCVB s. v. *pala*, 9; *DECat*, VI: 180-181; *OnCat*, VI: 118; Domingo 1997: 121-122.

Bàrbera, i al de la muntanya sobre la qual es trobava: *peña de Sancta Bárbara*, *cabeço de Santa Bárbara* [1612/ARV] o *penya del Castell* [1612/AP], segons els nostres documents (actualment s'anomena *sa Caseta des Moros*, el castell i el tossal). La raó d'aquest hagiotopònim es troba en l'advocació de l'antiga capella del castell, que en el segle XVI mudà a santa Bàrbera, la patrona actual del poble.⁴² Per identificar el tros de terme de dessota el castell per llevant la documentació parla de la «partida de davall del castell de Santa Bàrbera»; i, de manera simplificada, «partida de Santa Bàrbera».

El Somo. No coneixem documentació antiga d'aquest orònim que al segle XVII no estava encara comprés dins del terme de Tàrbena. Presenta una solució no catalana de la forma llatina SUMMU(M). Potser és un arcaisme de tipus mossàrab, que es retroba en diversos indrets valencians meridionals (*OnCat*, VI: 456).

La Travessa [*camí de la Travessa*: 1612]. Topònim viari desaparegut, es correspon a l'actual carretera comarcal Tàrbena-Castells en el seu pas als peus del Pinyol Roig. Devia ser un camí secundari cap a Bijauca; alternatiu del camí Vell de Castells, que prenia l'aiguavessant oest del Pinyol Roig. Donà nom a la cova que hi ha a sa Foia d'en Soler: «*in partita de la foya de Soler sub cova de la Travesa*» [1616/A: 202].

Ses Vinyes [*les Vinyes, toçal de les Vinyes, coll de les Vinyes*: 1612]. Nom d'una elevació abancalada per l'aiguavessant nord, als peus de la qual està construït el poble.

Xintes [*Chintes*: 1612; *Xintes*: 1616, 1618]. Aquest és el nom antic, i desaparegut, de l'actual partida i elevació de *sa Montanya*. El nom podria interpretar-se com la forma de plural llatina CINCTAS 'cenyides', arcaïtzant, amb una pronúncia precatalana amb palatal per al grup inicial *ci-*. Devia fer referència al caràcter d'aïllament de les penyes per la fondària dels barrancs que quasi les volten. | «Sinch bancals llarchs que estan a la senda que va a la muntaña dita de Xintes» [1618/APT].

ELS TOPÒNIMS CREATS A PARTIR DEL SEGLE XVII

L'efervescència toponímica dels documents

Hem pogut comprovar com la toponímia referida a les partides es conservà encara en la documentació del procés d'establiment dels colons repobladors amb una gran riquesa. No podem dir el mateix pel que fa a realitats més petites com paratges concrets dins de les partides, penyes, coves, fonts... Observem que hi ha una gran imprecisió en la designació d'aquests referents que, tanmateix, són importants per a situar i delimitar de manera inequívoca les terres que s'atorgaven a cada repobrador.

Per exemple, és bastant freqüent en la nostra documentació l'ús del recurs de l'associació amb determinats punts de referència especialment visibles o aclaridors per localitzar determinades partides de les quals no hi ha (o no se sap) un nom més concret. Hi ha la fórmula *partida (de) davall de: partida de davall de la muntanya del Ferrer, p.d.d. del castell de Sta. Bàrbera, p.d. la hera del lloch, p.d. de la font de Beniautell, p.d. del corral del Rafalet, p.d. del toçal de les Vinyes...* O bé la fórmula *partida damunt de / del alt de: partida damunt lo camí de València, p.d. de la cova, p.d. de lo penyàs de la edra, p.d. la font de Benicelim, partida del alt del toçal de les Vinyes, p.d.a. de les penyes de Chintes, p.d.a. del alt del barranch de la Creu, p.d.a. del barranch de Parelles, p.d.a. del camí de Vijauca, p.d.a. del Macil, p.d.a. del barranch de la Murta, p. en lo alt del Rafalet...* En ocasions es destaca només la proximitat a un lloc: *una*

⁴² Signes 1992: 25.

oyeta [sic] al costat de la font Blanca, partida prop de la font, partida darrere cases...

Com podem veure, els podríem considerar més que com a veritables topònims, com a *pseudotopònims*, ja que no es tracta sempre de formes fixades sinó de fórmules provisionals només aprofitables en la primera documentació. Amb el temps es crearen noms particulars per als indrets que calia definir amb precisió, la resta s'assimilà al topònim que prenien com a referència. Hi ha, tanmateix, casos en què aqueixes fórmules s'han tornat veritables topònims (veg. dins 1.3. *la serra del Ferrer*) i que, a més, han sobreviscut fins ara (veg. dins 1.3. *Santa Bàrbera*).

La manca de microtopònims referits a determinades formes de relleu o a elements petits com fonts, coves..., es fa molt evident en les descripcions que es lligen als primers documents, amb la seua característica provisionalitat toponímica. Observeu, si no, com es fa la localització d'aquest tros de terra:

«Quatre bancals de ferreginal en la partida del Macil continents en si cinch fanecades ab cinquanta ammel-lers, cinch oliveres, tres figueres y una carrasca, segons que afronten de una part ab una *muntanya que y a tres tronchs de oliveres y carrasques* y ab terra de Miquel Solivera senda en mig, y ab una *penya gran* de altra part" [1612/AP: 157].»

La quantitat d'aquestes fórmules identificadores que uneixen a un apel·latiu genèric un determinat complement (com les que hem subratllat dalt; i també *serra de la cova* —ja esmentada—, *partida del barranch dels olms*, *font del àlamo*, *font del espí*, *font del olm*, *cabeçol dels pins*, *montanya que té un pi*, *muntanya de argilagues*, *penya que té edra*, *ribaç de la perera*, *una peña q[ue] ay un cereso*, *peña redonda*, *cueba de la yedra*...) ens permeten d'avaluar amb molta claredat fins on arribà la pèrdua del bagatge toponímic anterior a l'expulsió. En pocs casos es devia tractar de veritables topònims. La relació humana amb aqueixos indrets els acabà identificant a un nom perdurable; moltes voltes els actuals topònims són hereus d'aquest mateix procediment tan senzill d'unir als genèrics qualificatius que facen referència: al color (p. ex., *es tossal Groc*, *sa Foia Roja*), a la forma (p. ex., *es tossal Redó*, *sa Mallada Plana*), a la vegetació característica (per ex., *sa penya des Pinets*, *sa font des Taronger*...)

No es consolidà tampoc aquesta toponímia provisional, llevat d'alguns casos ben concrets. L'anomenada *fonte del Ovi* [1616/A: 204] reapareix en la documentació més tardana com *la font dels Olbis* [1670/AMG], que concorda perfectament amb el nom actual d'una font i partida: *sa Font des Olbis*. Així mateix succeeix amb *la font d'Enmig*, el nom de la qual encara perdura hui:⁴³ es deia *d'enmig* perquè estava situada entre les dues poblacions de la vall, devora el camí sobre el qual posteriorment es construí el carrer *de sa Font*.⁴⁴ En altres casos el precedent és menys precís, com ara, *la peña colorada* [1612/ARV: fol. 27v] de dalt de l'Albicà, que deu ser l'actual *Pinyol* (o *penyol*) *Roig*.

Es podia donar també el cas de la identificació d'un determinat tros de terra amb el seu amo, bé perquè era la seua única possessió o allà on tenia més propietats, bé perquè l'amo era un personatge singular. Així, als establiments de 1612 es parla de *la terranova d'Ivanyes*, que pertanyia a en Bernat Ivanyes, el notari redactor de la carta pobla, un funcionari a qui correspongueren propietats a la vall de Tàrbena, encara que habitava a Gandia:

⁴³ Encara que en l'actualitat fa referència a una font que es va canalitzar a la primeria del segle XX. La font antiga estava situada prop de l'actual, en el mateix carrer, en un lloc on ara hi ha cases construïdes.

⁴⁴ Observeu aquest text: «En la partida del Macil, en *la font de en mig* [...] afronten de una part ab la mateixa font y ab camí que va de un lloch a altre» [1612/AP: 179].

potser és el nucli de l'actual partida de *Casivanyes* (<*Casa Ivanyes*). Als establiments de 1616, sis anys després de la primera carta pobla, el nombre d'heretats associades a un determinat personatge forà és més gran: *partida Picassàries*, *partida de la foya de Soler*, *terra nova de Abarques*, *terra Jaume Saxa* i *ovile del Sastre*. Les dues primeres són les més anomenades i les que veritablement tingueren transcendència. Ja ens hem referit a l'origen del topònim Picassàries (veg. dins 1.2 *Beniguaima*); el cas de la foia de Soler devia ser similar: un terratinent absentista, que no tenim encara identificat, tenia arrendada una determinada partida del terme i el seu cognom servia per identificar-la; la fórmula s'acabà fossilitzant i ha arribat fins hui (actualment es coneix com *sa Foia d'en Soler*).

Topònims de documentació més tardana

Al llarg del segle XVII, ja ben consolidat el procés de repoblació, es documenten per primera volta alguns topònims els quals ja és arriscat de considerar com a anteriors a 1609, potser siguen ja de nova creació: *la partida del bancal llarch* [1690/AMG], *lo Llogaret* [1650/AMG], *la foia del Rafalet de la Yglésia* [1672/APT], *la partida del Vilage* [1686/AMG] —actualment es diuen *es Bancal Llarch*, *el Llogaret* (pronunciat [ʎofe»Ret]), *sa Foia Església* (o *Iglésia*, els menors de 70 anys), *es Vilatge*—. És interessant la forma *llogaret*, que a mitjan segle XVII designava una unitat menor de població de la vall (actualment és un barri del poble) i que, paral·lelament a *el Pobledalt*, ha conservat l'article literari administratiu. Vegeu el fragment en què s'esmenta aqueixa forma:

«Una casa situada y posada en la dita vall de Tàrbena en lo lloch nomenat lo Llogaret, segons que afronta en casa de Miquel Pont y en casa y/o solar de casa de la viuda de Jaume Cifra» [1650/AMG].

L'empremta mallorquina a la toponímia

L'impacte de la repoblació mallorquina en la toponímia d'algunes contrades valencianes ja ha estat objecte d'estudi d'alguns investigadors valencians i mallorquins.

En Josep Costa (1977-1978: 91) va retreure el possible origen mallorquí d'algunes formes toponímiques de la Marina, com la partida de *Saforna* (de Callosa) o la *bassa de Sineu* (de Pego).⁴⁵

En Jordi Colomina (1986: 671-672) ha estudiat apel·latius i formes lèxiques fossilitzades en uns quants topònims de Tàrbena i de la Marina Alta, com *garrigó* (*el Garrigó*, a la Vall de Gallinera; *es Garrigó*, a Tàrbena), *garriga* (*la Garriga*, a la Vall de Gallinera), *planiol* (*els Planiols*, a Llíber), *serral* (*es Serral*, a Tàrbena); *seguer* (*es Seguers*, a Tàrbena). L'aportació de Mas-Monjo (2000: 121-122) s'ha fixat sobretot en la formació de topònims a partir de cognoms vinguts de Mallorca.

La darrera aportació és el treball d'en Vicenç Rosselló *La geografia i la toponímia de Mallorca i la Marina* (2003), que s'ha centrat detalladament en aquesta qüestió. Ha distingit tres tipus de topònims que puguen tenir algun lligam amb la toponímia de l'illa de Mallorca:

—Les paraules genèriques que són més habituals per a un català de Mallorca. Geoformes: *arenal*, *cocó*, *coma*, *costera*, *pedrissa*...; vegetals: *calcida*, *carritxar*...; explotacions agràries: *rota*, *sort*...

—Determinades solucions fonètiques o morfològiques especials, com *Asbardalet*

⁴⁵ En Vicenç Rosselló i en Joan Veny tornen a referir-se a la bassa de Sineu —o *del Sineu*— i al riu Sineu de Pego (documentat aquest darrer en 1733), els quals, si pogués demostrar-se que de veritat provéien d'un sobrenom gentilici, serien un cas rar de toponímia mallorquina trasportada al País Valencià (Rosselló 2003: 641; Veny 2003: 714).

(Pedreguer), *Ascassar* (el Poblenou de Benitatxell), *Portitxol* o *Portitxolet* (Benissa, Teulada, Xàbia)...

—Uns quants topònims *evocadors* perquè contenen una sèrie de «ressonàncies culturals» que poden ser indicadors d'un mallorquinisme (tot i que el mateix geògraf és conscient del caràcter extremadament subjectiu del criteri adoptat). Aquests topònims són referents paisatgístics: *buscarró*, *crestall*, *planissa*, *puig*, *pujol*, *torrent*, *xap*... Ens parlen de determinades activitats humanes: *camada*, *cortó* (<*quartó*>), *eixeremat*, *figural*, *rota*... Contenen determinades solucions lèxiques «arcaïtzants» dins del context general del valencià: *ase*, *coll*...

Hem de mantenir, però, les necessàries reserves davant d'alguns d'aquests plantejaments, a voltes una mica impressionistes. Si analitzem detingudament els topònims i apel·latius adduïts per en Rosselló ens adonarem que no sempre es pot plantejar un origen mallorquí com a explicació de les similituds que se'ns presenten, ja que, en efecte, molts ni són exclusius de la Marina ni de les Illes i, a més, hi pot haver documentació anterior al segle XVII.⁴⁶ De tota manera considerem que és molt enriquidora aquesta visió del paisatge toponímic de la Marina valenciana feta «des de fora» per un mallorquí (i més encara si es tracta d'un geògraf, com és el cas que ens ocupa). Sense dubte reproduïx la sensació de familiaritat que experimenta un mallorquí en estudiar aqueixa comarca:

«És clar que la major part del fons toponímic comú prové del Principat i no fa més que confirmar la unitat lingüística dels Països Catalans. Jo diria, tanmateix, que a la Marina i les Illes hi ha més *pedrissos*, *rotes*, *sorts* i *torrents*, per exemple, que en altres contrades».⁴⁷

Tot seguit ens referirem concretament al cas de Tàrbena. Els únics toponímics tarberners que es puguen considerar mallorquinitzants estan formats o a partir d'una paraula dialectalment característica de les Illes o a partir de llinatges vinguts de Mallorca arran del procés de repoblació:

Topònims que contenen mallorquinismes lèxics

Es Buscarró. La forma del nom d'aquesta partida coincideix amb una forma diminutiva mallorquina i menorquina de *bosc* que, a més, a Mallorca és pronunciada també amb [u].⁴⁸ Però, amb tot i això, no podem assegurar plenament que siga un mallorquinisme; si bé es retroba en altres punts afectats per la repoblació insular, com la Vall d'Ebo,⁴⁹ la seua difusió al País Valencià és prou més ampla; per exemple, l'*OC* (III: 24) ens dóna mostres de la Plana, a Borriol, la Pobla Tornesa, Cabanes, encara que d'explicació difícil.⁵⁰ Actualment és un terme opac, fossilitzat com a topònim.

Sa Falzia. En aquest cas el pretés mallorquinisme del nom d'aquesta partida i barranc és dubtós. En Coromines ja va explicar l'extensió de la forma *falzia* / *falcia*, tant

⁴⁶ Per exemple, el topònim *Portitxol* reapareix a Llombai, Ontinyent i Alacant (Casanova 1991: 579, Segura 1996: 309).

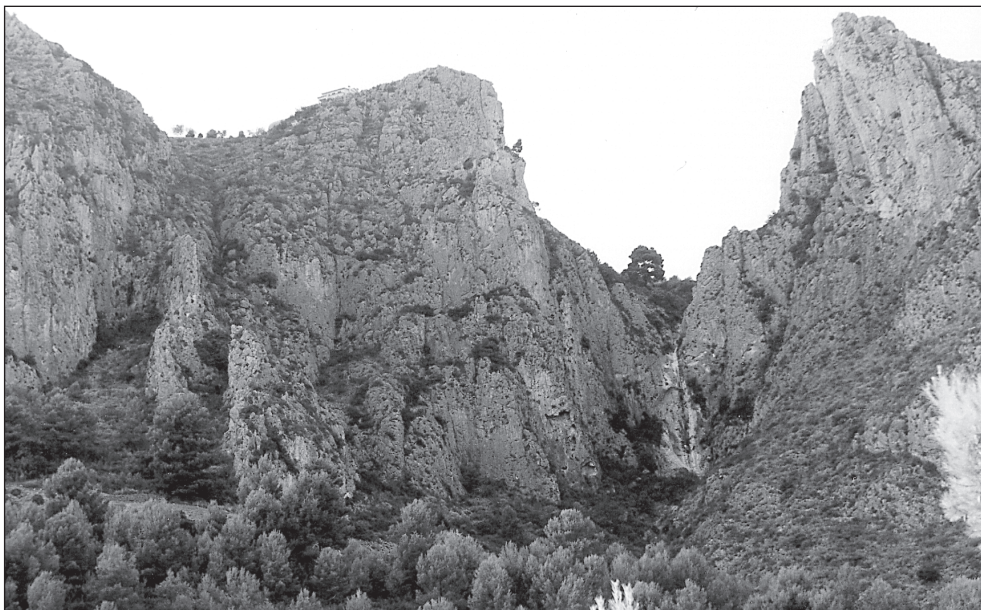
⁴⁷ Rosselló 2003: 643.

⁴⁸ Aguiló-Miralles 2004: 419.

⁴⁹ Moll 1991: 478.

⁵⁰ Les propostes etimològiques poden ser diverses i molt controvertides. A banda de «bosquet», és també un orònim i un terme geològic 'pedra de color groc vermellós amb vetes vermelles; pedrera de marbre' (DCVB). Presenta la variant *buixcarró* a Barxeta, Benigànim, Bocairent, Alcoi, Banyeres.

⁵¹ Coromines 1976: 33.

Es Lliset des Salt.

com a fitònim (<FILICICULA) com a zoònim (<FALCICULA), en lloc de les etimològiques *falzilla* / *falcilla*, com una dissimilació.⁵¹ Si consultem el DCVB, comprovarem que, en efecte, la difusió geogràfica de la terminació *-ia* no té a veure amb l'àrea dialectal de la iodització i no s'ha vist afectada pel blasme cultista. Pel que fa al valencià, tant en el nom de planta, que deu ser l'origen d'aquest topònim, com de l'ocell, els diccionaris antics l'arreglen des del segle XVI majoritàriament.⁵² Tot i això, si observem la seua extensió pel valencià meridional, ens sobtarà que a la Marina les poblacions més mallorquinitzants presenten la forma amb *-ia* (hi ha una isoglosa que abasta la Marina Alta) i contrasten les de la Marina Baixa, en què és viva la forma occidentalitzant *franzilla* per a la planta (i per a l'ocell, *franzilla*, *franzillot*, *franzellot*).⁵³ En el cas de Tàrbena, a més, el topònim conserva fossilitzat el nom antic de la planta anomenada científicament *Adiantum capillus-Veneris*, ja que hui es fa servir la forma *herba capellera*; la paraula *falzia* es manté només com a zoònim.

Es Garrigó. El nom d'aquest paratge situat devora el Pobledalt, encara poblat d'alzines, manté fossilitzat un mallorquinisme lèxic desuet al parlar tarbener actual: *garrigó* 'garriga menuda'. També existeix com a topònim a la Vall de Gallinera.⁵⁴

Es Lliset des Salt. Possiblement la forma tarbenera *lliset* siga un derivat de la paraula mallorquina *lliser* (a Menorca, *llisar*, segons el DCVB) 'terreny format de roques llises', amb el sentit vertical de 'precipici'. Actualment s'interpreta encara com a genèric amb el

⁵² Concretament com a planta, apareix en els diccionaris de Palmireno (1569), Pou (1575), Ros (1764), Cabanilles (1797), Sanelo (1802), Lamarca (1839, 1842), Escrig (1851), Cabrera (1868) i Pla (1880). Hem obtingut les dades del *Tresor lexicogràfic valencià (1643-1880)* en curs d'elaboració per na Maria-Isabel Guardiola, a qui agraïm la informació.

⁵³ Beltran 1994: 89. Agraïm així mateix la seua aportació personal.

⁵⁴ Faure 2000: 199.

sentit de 'precipici de penyes llises com una paret', aplicat a l'estimball en què ve a morir el barranc de la fondalada on està construït el poble. Antigament, segons es recorda encara, es deia *es Salt des Llop*.⁵⁵ *Lliser* (o *llisar*) és un genèric que es retroba en el subdialecte mallorquinitzant de la Marina septentrional.⁵⁶

Es Mitjà des Flors. Encara és viu a Tàrbena el genèric *mitjà* 'terra erma, poblada d'arbusts i mates, enmig de terres treballades', que podríem considerar com un mallorquinisme lèxic, ja que, encara que el DCVB l'arreglega en algun punt del valencià septentrional, no és una paraula gaire usual en valencià general (no l'ha registrada cap diccionari antic). El segon element és la forma de plural d'un sobrenom (*en Flor* > *es Flors*). És un apel·latiu característic a la toponímia mallorquina.⁵⁷ A Sant Llorenç des Cardassar és sinònim de *marina*.⁵⁸

Es Seguers. En Coromines (*DECat*, VII, s. v. *seguer*) documenta a Tàrbena aquest topònim i en dedueix la procedència mallorquina, ja que la paraula *seguer* 'buc d'abelles (especialment el que ha fet un eixam en un lloc silvestre)' és totalment desconeguda al parlar tarbener actual i en valencià general i és, en canvi, viva a Mallorca, Menorca, la Ribagorça i al N-O del Principat.⁵⁹ És un arabisme (<*sagir* '[buc] petit').

Es Serral. El genèric *serral* 'turó o muntanya de cim allargassat' (DCVB), característic de Mallorca i d'una part del Principat, és a Tàrbena actualment un fòssil lèxic que es conserva en el nom d'una partida situada sobre una petita elevació allargassada, totalment abancalada.

Es Xap. És el nom d'una llarga fractura o falla situada al S-O de la penya *des Niu*; que en l'extrem interior presenta un avenc i en l'exterior, una paret que testimonia el seu aprofitament per a ús ramader. Per la seua fondària i estretor rebé l'apel·latiu de *xap* 'clivella' —actualment conservat en la parla local per designar 'clot obert dins de roques' o 'depressió menor que un avenc'—, que reapareix en altres pobles mallorquinitzants com la Vall de Gallinera per anomenar formacions anàlogues.⁶⁰

Antropotopònims d'origen mallorquí

Un grup de topònims tarbeners s'ha format a partir d'un antropònim (siga llinatge, siga nom, siga sobrenom). Ens interessa ací els que s'han creat associant un determinat genèric a un llinatge, possiblement el nom d'un personatge vinculat a un determinat indret per causes diver-

⁵⁵ Deu el nom a un succeït local. Es tracta del salt que pegà des d'aqueix punt un llop que acaçaven des del poble, segons recorden encara algunes persones ancianes i segons arreglegà l'historiador Salvà en unes notes inèdites que molt amablement ens deixà consultar el seu besnét Joaquim Ronda (Monjo 2001: 16).

⁵⁶ És viva la forma *lliser* a Benigembla i la Vall d'Alaguar, i *llisar*, a l'Atzúvia, Benimeli, Castells, Fageca, Orba, Parcent, Pego, Tormos, la Vall d'Alcalà, la Vall d'Ebo i la Vall de Gallinera, segons ens informa molt amablement el professor Vicent Beltran, qui ha dedicat una tesi doctoral al parlar de la Marina Alta que, malauradament, resta encara inèdita.

⁵⁷ Si ens fixem, per exemple, en mostres de Sant Joan i Vilafranca, que són els termes del Pla en què són més abundosos, veurem com donen indicis de la seua forma: *es Mitjà Redó*, *es Mitjà Pla*, *es Mitjà Llarg*; o vegetació més característica: *es Mitjà des Càrritx*, *es Mitjà des Esclata-sangs* (Canuto: 234).

⁵⁸ Grimalt-Rodríguez 2004: 365.

⁵⁹ Tanmateix en altres punts del País Valencià també s'ha registrat aquest topònim. També deu tenir procedència mallorquina *els Seguers* d'Alcanalí, a la Marina septentrional. Pel que fa a la *Costa del Seguer* de Sorita, a l'extrem nord valencià, ja s'ha de pensar en una forma autòctona, vinguda amb els catalans o aragonesos medievals; en canvi la forma *Seguer* d'Alcalà de Xivert i Benassal (Maestrat), sense article, s'adiu millor a un ètim antropònim germànic proposat també per en Coromines (*OnCat*, VII: 84, nota; *DECat*, VII, s. v. *seguer*).

⁶⁰ «*Es el nombre de unas crestas (648 m.) que presentan muescas y tajos al noreste de la serra de la Foradada*» (Faure 2000: 202).

ses: perquè li pertanyia, perquè tenia terra devora, perquè li succeï alguna cosa en aqueix lloc. Aquests cognoms poden ser tant els dels primers repobladors (com succeeix sovint: una partida rural adjudicada a un colon pren posteriorment el seu llinatge, encara que no faça rel al poble) com de qual-sevol habitant de Tàrbena dels segles posteriors. Es distribueixen en diversos camps:

—barrancs: *es fondo d'en Cirerol*.

—fonts (i partides associades): *sa fonteta d'en Benijam, sa Font d'en Gordiola, sa fonteta d'en Mas i sa Font d'en Serra*.

—orònims: *s'altet d'en Calafat, es penyó d'en Cifre, es tossalet d'en Miquelet Monjo, sa llima d'en Pont, es morro d'en Serra i sa penya d'en Soliveres*.

—partides i paratges: *es Fondo des Marcons, es Pinar d'en Marcó, sa Foia des Masos, es Pla d'en Moragues, es Fondo de ses Ordines, sa Barraqueta d'en Pont, es Sester d'en Pont, es Cau d'en Serra, es Corral d'en Soliveres i sa Foieta d'en Vila*.

—vies de comunicació: *es pas d'en Ribot, sa pujada d'en Pont i es recingle d'en Porcell*.

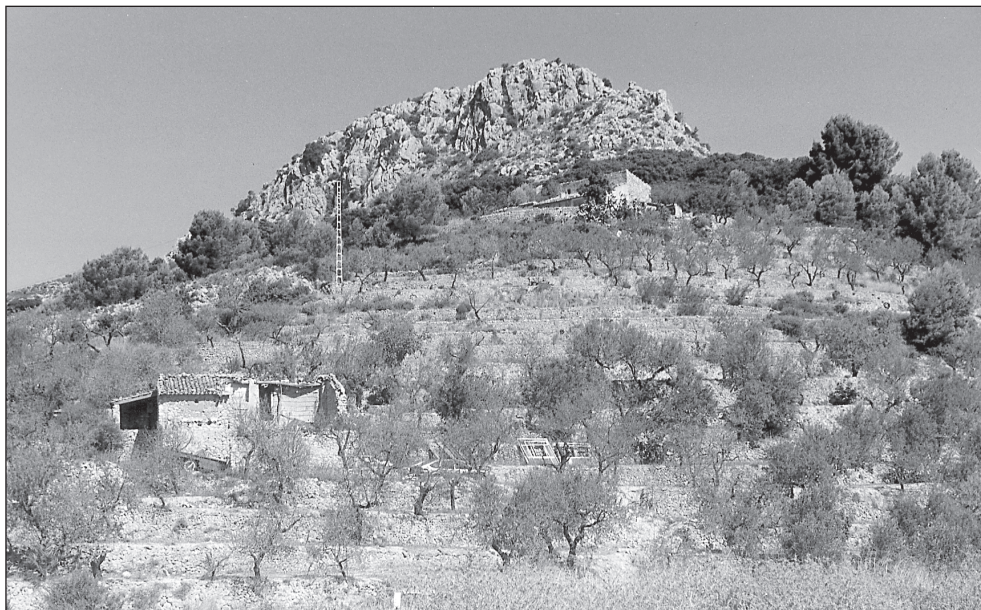
Alguns d'aquests llinatges, però, no estan vinculats a la història de Tàrbena, encara que sí que estan documentats en determinades localitats veïnes de la Marina septentrional: Cirerol, Ordines i Ribot. D'altres sabem amb tota certesa que reproduïxen el cognom d'un repobrador sis-centista, perquè es tracta d'aquells signataris de les cartes pobles que no feren efectiu l'establiment a la vall. És el que succeeix amb *sa Font d'en Gordiola*, que ha fet perviure fins als nostres dies —amb una interessant versió dialectal monoftongant de tipus mallorquí (*gua* > *go*)— el cognom de n'Antoni o d'en Joan Guardiola, documentats a la carta pobla de 1611, i amb *sa fonteta d'en Benijam*, que ha conservat —amb una curiosa deformació aràbitzant— el cognom d'en Miquel Benajam, documentat al text dels establiments de 1616.

CONCLUSIONS

No tota la toponímia anterior a l'expulsió dels moriscs desaparegué de la vall de Tàrbena, un 50% dels topònims que apareixen als documents coetanis de la repoblació són

Sa fonteta d'en Mas.

Es penyó d'en Cifre.

encara vius hui (i que representen poc més del 29% dels noms de les partides actuals; sense comptar un 0,98% de topònims dels quals es documenta la formació al s. XVII). Però aquesta minorització no respon a un arraconament dels topònims antics a indrets extrems, el procés de creació de neotopònims va ser molt intens i en molts casos fragmentà determinats punts de les partides antigues. Els topònims conservats es refereixen generalment a partides (curiosament un dels pocs orònims que es conservà documentalment, *Xintes*, desaparegué a favor d'un simple apel·latiu: *sa Montanya*).

En alguns casos els topònims antics, com que patiren transformacions, esdevingueren també neotopònims:

—Per la reinterpretació des del punt de vista català d'algunes formes àrabs partint d'un lligam paronímic (*Beniautei* > *Binortell*; *Beniflà* > *Beniplà*).

—Per la reducció metonímiques de denominar tota una partida per un element destacat situat dins (*la Creu* > *es Coll de sa Creu*, *Rates* > *Coll de Rates*).

—Per alguns canvis fonètics, que afecten al vocalisme (*Benirreal* > *Binarreal*, *Benissilim* / *Benisselim* > *Benissalim*), al consonantisme (*Mil·lam* > *Birlam*), o a consonants i vocals (*la Seroja* > *la Soloja*).

—Per alguns canvis morfològics, com és l'adaptació al sistema local mallorquinitzant dels articles determinants i personals: *la foia de Soler* > *sa Foia d'en Soler*, *la Font Blanca* > *sa Font Blanca*, *la font de l'Obi* / *la Font dels Olbis* > *sa Font des Olbis*, *les Vinyes* > *ses Vinyes*... D'aquest procés no participaren totes les formes, algunes, especialment les d'origen àrab, encara conserven inalterat l'article literari: *l'Albicà*, *la Murta*, *el Rafalet*, *la Soloja*, *el Somo* (i així mateix algunes formes creades al segle XVII, potser per l'influx del model administratiu: *el Llogaret*, *el Pobledalt*).

L'aportació mallorquina a la toponímia tarbenera és ben modesta i no gens cridanera, es redueix a algunes formes lèxiques considerades mallorquinitzants dins del context dialectal valencià, que sovint són apel·latius genèrics típicament insulars fossilitzats com a

topònims (*buscarró?*, *garrigó*, *serral*), o que encara sobreviuen com a genèrics (*mitjà*; i en certa manera també *lisset*, *xap*), i a determinats antropònims originaris de l'illa de Mallorca que formen part d'alguns topònims (com *es tossal d'en Cifre*, *sa fonteta d'en Mas*). No podem parlar de l'existència d'una veritable topònimia transportada des de Mallorca arran de la repoblació;⁶¹ les condicions d'aquest procés no tingueren res a veure, per exemple, ni amb la colonització medieval dels regnes de Mallorca i de València, ni molt manco amb les colonitzacions modernes d'Amèrica i d' Austràlia; per molt que en algunes localitats valencianes més del 80% dels repobladors eren mallorquins. La repoblació valenciana del segle XVII no suposà un canvi de propietaris en el territori morisc: abans i després de l'expulsió l'aristocràcia en conservà el domini; els nouvinguts repobladors no eren més que els nous treballadors que, acceptant les condicions senyoriales particulars imposades i el sistema de copropietat emfiteùtic, s'instal·laven a les terres dels senyors. No es crearen pobles nous, sinó que es reocuparen els ja existents, i molts dels noms de les partides d'aqueixos llocs varen ser transmesos pels notaris i escrivans senyoriales als nous pobladors (encara que, com ja hem vist, hi ha des del primer moment unes mancances molt grans pel que fa a determinats microtopònims).

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

- AGUILÓ, Cosme & MIRALLES, Joan (2004): «Transcripció i normativització toponímica», *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*, p. 415-422.
- AMIGÓ, Ramon (1999): *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BARCELÓ, Carme (1983): *Toponímia àrabica del País Valencià. Alqueries i castells*, II Premis Ciutat de Xàtiva, Xàtiva.
- BELTRAN, Vicent (1994): *El parlar de Callosa d'en Sarrià i de les valls de Tàrbena i de Guadalest. Aproximació al vocabulari fitonímic i zoonímic valencià*, Estudis del Valencià Actual, Generalitat Valenciana - Ajuntament de Callosa d'en Sarrià - Comercial Denes, València.
- BELTRAN, Vicent (1999): «Els parlars mallorquinitzants de la Marina», *Caplletra*, 26, p. 171-191.
- BOLUDA, Alfred & GALIANA, Juan P. & PONS, Vicente (1991): *El vínculo de los Bou: La documentación de Callosa d'en Sarrià y Tàrbena en el archivo de los condes de Orgaz*, Institut d'Estudis Juan Gil-Albert, Diputació Provincial d'Alacant, Alacant.
- BRAMON, Dolores (1992): «El passat àrabo-musulmà a Catalunya: ni tan lluny, ni tan aliè», *Revista de Catalunya*, p. 37-48.
- CAMPÓN, Júlia (1998): «Les muntanyes d'en Sarrià i el comtat de Dénia», *Sarrià*, 1, Callosa d'en Sarrià, p. 58-74.
- CANUTO, Francesc (2004): «Genèrics toponímics del Pla de Mallorca», *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*, p. 231-236.
- CASANOVA, Emili (1991): «Toponímia, oronímia i repartició semàntica», *Actes de 14è Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica (2n d'Onomàstica Valenciana)*, II, p. 569-586.
- CASES, M. Carmen (1983): *Aproximación a la demografía y a la estructura de la propiedad en Tàrbena (Alicante) tras la expulsión de los moriscos*, tesi de llicenciatura inèdita dirigida pel professor Rafael Benítez, Departament d'Història Moderna, Facultat de Filosofia i Lletres, Universitat de València.
- COLOMINA, Jordi & PONT, Maria-Josep & SALVÀ, Miquel-Àngel (1986): «Topònims i malnoms de Tàrbena (Marina Meridional)», *Actes del 10è Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica, 1r. d'Onomàstica valenciana*, p. 91-100.

⁶¹ En Xavier Terrado (1997) fa un interessant estudi metodològic de la toponímia transportada.

- COLOMINA, Jordi (1986): «Mallorquinismes a Tàrbena i a la Marina Alta», *Actes del 7è Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Abadia de Montserrat, p. 659-678.
- COSTA, Josep (1977-1978): «La repoblació mallorquina en la Marina alta i el seu entorn en el segle XVII», *Trabajos de Geografía*, 34, Mallorca, p. 87-91.
- COROMINES, Joan (1976): *Entre dos llenguatges*, vol. I, Curial, Barcelona.
- COROMINES, Joan (1980): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Curial, Barcelona [DECat].
- COROMINES, Joan (1989-1997): *Onomasticon Cataloniae*, 8 vol. Curial, Barcelona [OnCat].
- DOMINGO, Carles (1997): *Els noms de les formes de relleu*, Societat d'Onomàstica – Institut Cartogràfic de Catalunya, Barcelona.
- FAURE, Roberto (2000): «Toponímia de la Vall de Gallinera», *Actes del XXIV Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Eivissa, 1998)*, Consell Insular d'Eivissa i Formentera, p. 191-204.
- GINER, Severino (1995): *Historia de Murla*, Institut de Cultura Juan Gil-Albert, Diputació d'Alacant, Alacant.
- GRIMALT, Miquel & RODRÍGUEZ, Raquel (2004): «El paisatge de Sant Llorenç des Cardassar a partir de la fitotoponímia», *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*, p. 365-378.
- GUARDIOLA, M. Isabel (2003): «Apel·latius i genèrics en els diccionaris del *Tresor lexicogràfic valencià*», *XXIX Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Teulada, desembre de 2002)*, Denes, València, p. 425-438.
- GUICHARD, Pierre & BAZZANA, André (1980): «La sociedad valenciana en vísperas de la conquista cristiana», dins de *Nuestra Historia*, Mas Ivars, p. 263-280.
- IBORRA, Dolors & JOVER, M. Reis (1991): «Toponímia d'Agost», *Actes del 14è Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica (Segon d'Onomàstica Valenciana)*, Generalitat Valenciana, vol. II, 450-452.
- LÓPEZ, Tomás (1918): «Relaciones geográficas, topográficas e históricas del Reino de Valencia hechas en el siglo XVIII», *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 36, p. 43-59.
- MAS, Antoni & MONJO, Joan-Lluís (2000): «Repobladors mallorquins al Sud del País Valencià després de l'expulsió dels moriscs. Cap a un estat de la qüestió», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 56, Mallorca, p. 275-296.
- MAS, Antoni & MONJO, Joan-Lluís (2002): *Per poblar lo regne de València... L'emigració mallorquina al País Valencià en el segle XVII*, Govern de les Illes Balears, Sa Nostra, Mallorca.
- MATEU, Felipe (1942): «Nómina de los musulmanes de las montañas del Coll de Rates del Reino de Valencia en 1409, según el libro de la colecta del morabatí del baile de Callosa, precedido de unas notas sobre su toponímia», *Al-Andalus*, VII, p. 299-335.
- MOLL, Robert (1991): «Toponímia de la Vall d'Ebo (Marina Alta)», *Actes del 14è Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica (Segon d'Onomàstica Valenciana)*, Generalitat Valenciana, p. 477-484.
- MONJO, Joan-Lluís (2001): «Adolf Salvà Ballester i Tàrbena», *Tàrbena. Festes patronals*, p. 14-16.
- MONSERRAT, Miquel (2003): *El valle de Xaló. Visión histórica del 1238 al 1600*, Ajuntament de Xaló, Xaló.
- ORTS, Pere-Maria (1987): *La carta de poblament de Benidorm i l'almirall Bernat de Sarrià*, València.
- RIPOLL, Maria Francisca (1960): *Tàrbena. Estudio de un municipio de la Marina alicantina*, tesi de llicenciatura inèdita, Universitat de Múrcia, Facultat de Filosofia i Lletres.
- ROSSELLÓ, Vicenç (2003): «La geografia i la toponímia de Mallorca i la Marina (valenciana)», *XXIX Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Teulada, desembre de 2002)*, Denes, València, p. 637-645.
- RUBIERA, M. Jesús (1991): «Els camins àrabs de la Muntanya i la Marina alacantines i una hipòtesi sobre el nom d'Alcoi», dins les *Actes de 14 Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica (2n d'Onomàstica Valenciana)*, II, p. 671-672.
- RUBIERA, M. Jesús & DE EPALZA, Mikel (1984): *Els noms àrabs de Benidorm i la seua comarca*, Ajuntament de Benidorm – Universitat d'Alacant.
- SALVÀ, Adolf (1960): *La villa de Callosa d'en Sarrià. Monografia històrica documentada*, 2 vols.,

- Instituto de Estudios Alicantinos, Diputación Provincial de Alicante, Alacant.
- SANCHIS, José (1922): *Nomenclator geográfico-eclesiástico de los pueblos de la diócesis de Valencia* [còpia facsímil, Edicions París-Valencia, València, 1980].
- SIGNES, Miguel (1992): *Historia de Tàrbena*, Alacant.
- SEGURA, Carles (1996): *Estudi lingüístic del parlar d'Alacant*, Genneralitat Valenciana, Institut de Cultura Juan Gil-Albert, Diputació Provincial d'Alacant, Alacant.
- TERRADO, Xavier (1997): «Toponímia trasportada: el cas valencià», actes del *IV Col·loqui d'Onomàstica Valenciana (XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica)*, p. 1149-1172.
- TORRÓ, Josep (1985):
- «Prospecció toponímica i distribució del poblament: Els despoblats de la Vall d'Ebo», *Afers*, núm. 1, p. 227-248.
- TORRÓ, Josep (1988/89): «El problema del hábitat fortificado en el sur del Reino de Valencia después de la segunda revuelta mudéjar (1276-1304)», *Anales de la Universidad de Alicante*, 7, Alacant, p. 53-81.
- VENY, Joan (2003): «Relacions toponímiques i lingüístiques entre les Balears i la Marina», *XXIX Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Teulada, desembre de 2002)*, Denes, València, p. 705-730.

ANNEX

A continuació reproduïm gràficament la distribució dels topònims estudiats en aquest treball dins el terme municipal de Tàrbena. Pel que fa als topònims anteriors a l'expulsió dels moriscs, només representem els que s'han pogut localitzar amb una major seguretat. Agraïm l'ajut d'en Carles Segura.

ES COLOMER I SON ESTELA (LLORITO). NOTES D'HISTÒRIA I MICROTAPONÍMIA

Pau Bibiloni Jaume i Andreu Ramis Puig-gros

XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Margalida, 2004

DESCRIPCIÓ GEOGRÀFICA

Conjunt de terres situades al nord-est del terme municipal de Lloret de Vistalegre, a banda i banda de la carretera de Sineu (PM-313), d'una extensió aproximada de 0,52 km², dels quals 0,37 km² corresponen a la possessió des Colomer i als seus establiments i 0,15 km² a Son Estela. Aquestes terres confronten amb Son Joan Arnau, Son Real, Son Mas, Son Busquets, Son Gacies, Palaci i es Puig. Tot plegat conforma un conjunt de parcel·les originàriament lligades a la possessió des Colomer, llargament vinculada a la família Estela.

Aquestes terres ocupen una vall que s'estén entre la línia de turons de Palaci i es Puig (nord-oest), Son Joan Arnau (nord), els turons de Son Real (est) i ses Planes de Son Mas (sud). La part baixa, prop de la carretera, recull les aigües procedents des Colomer i de Son Estela mitjançant un sistema de síquies i albellons que a través de Son Busquets i Son Mas les condueix al torrent de Llorac. Es tracta de terres de conreu, majoritàriament destinades a cereals i a arbres de secà a les zones més aturonades. Així i tot, es mantenen restes de garriga i alzinar a la part nord, prop de les cases des Colomer i alguns canyars, ran de síquia, dins el comellar.

Els límits d'aquest sector vénen definits pel camí des Colomer, el camí de Son Real, el camí de Son Estela i la carretera PM-313 i per les ja citades línies de turons. A hores d'ara la propietat està intensament dividida encara que a la part nord del sector es manté la possessió des Colomer. Aquesta conserva unes cases prou notables que durant els anys 1997 i 1998 foren profundament reformades. S'hi accedeix pel camí des Colomer que parteix de la carretera PM-313. A tall d'hipòtesi, els límits originaris de la possessió devien coincidir amb aquest conjunt de terres, els establiments de la part de migjorn i les partides de terra conegudes com a Son Arrufat i Son Estela.

ASPECTES HISTÒRICS

Deixant de banda la presència de dos jaciments arqueològics,¹ pel que fa als antecedents històrics d'aquest territori, s'ha de dir que la propietat està lligada a la cavalleria *Guatners* o *Gotners* de la qual en foren propietaris de manera successiva Ponç Llupià, Pere Malbosc i la família Desbac. El 1r de març de 1343, els procuradors reials de Mallorca notifiquen a Berenguer Palau, batle de Sineu, que han venuda a Bernat Malbosch, ciutadà, la cavalleria que fou de Ponç Llupià, en el lloc de Guatners, terme de Sineu, per 286 lliures i es mana al batle que el nou propietari sia posat en possessió corporal de la cavalleria.² L'any següent, el 27 de febrer de 1344, el donzell Joan Desbac, fill de Tomàs, reconeixia posseir la cavalleria que fou de Ponç Llupià, anomenada *Gotners*, que havia estat venuda pels procuradors reials. El citat Joan Desbac la té per adquisició feta a Pere de Malbosc àlies *Vellà*. Confrontava amb el camí que des de Sineu va a Montuïri, l'alqueria Manresa i altres terres.³

Les referències a la cavalleria *Guatners* o *Gotners* són escasses. A mitjan segle XIV, l'alqueria de Manresa fou establerta per persones originàries, sobretot de Sineu i de Ciutat, entre les quals destacaren Bernat i Guillem Pasqual, Bernat Rex i Pere Malbosc.⁴ Aquest darrer segurament vinculat amb Renard de Malbosc que el 1253 havia estat jurat juntament amb Àries Ivanyes, Guillem Delfí, Ramon des Clergue, Arnau Sesolives i Ramon Sescodines.⁵ Com ja hem vist, a mitjan segle XIV, la cavalleria passa a mans dels Desbac, una antiga família del braç noble mallorquí, emparentada amb Hug Desbac, setè bisbe d'Urgell i copríncep d'Andorra (1351-1361). El donzell Joanet Desbac es casà amb Marió de Térmens, i el seu fill Tomàs Desbac i de Térmens, fou vicealmirall de l'armada de Mallorca (1365) i almirall de la de València (1369). Casat amb Maria Desportell, una rica pubilla, tengué almenys tres fills. Joan Desbac Desportell (Mallorca s. XIV-Tedellis, Algèria, 1398), donzell, succeí el seu pare com a vicealmirall de Mallorca i fou senyor de la cavalleria de *Gotners*, que capbrevà el 1389.

Des de la primera meitat del segle XV, el domini útil de la cavalleria era de la família Sabater. De fet, el 6 de juny de 1424, Joan Desbac, cavaller ciutadà, senyor de la cavalleria *Gotners*, reclamava blat i diners als posseïdors Ferrer Sabater, Antoni Sabater major, Antoni Sabater menor i Bernat Sabater (ARM. AH. 100, f. 138). Així mateix, el 3 de juny

¹ Es tracta, en primer lloc, del jaciment des Colomer, amb abundoses restes ceràmiques a les marjades immediates a les cases de la possessió i molt proper a la cova des Xot; en segon lloc, el jaciment del camp Vanrell dins Son Joan Arnau; finalment, el jaciment de ses Planes de Son Mas que s'estén pel camí de Son Real i Son Busquets d'en Poleo.

² ACM. Pergamí, núm. 8.787. Citat per MULET RAMIS, Bartomeu; ROSSELLÓ VAQUER, Ramon; SALOM SANCHO, Josep M. (1994): *La capitalitat de Sineu. Segles XIII i XIV*. Sineu: Ajuntament de Sineu. Pàg. 99-100.

³ ARM. ECR 1145, f.2. Vegeu MULET RAMIS, Bartomeu; ROSSELLÓ VAQUER, Ramon; SALOM SANCHO, Josep M. (1994): *Op. Cit.* Pàg. 100. Novament citat per Ramon ROSSELLÓ VAQUER (2002) *Noticiari de Llorito. Segles XIII-XX*. Mallorca: Ajuntament de Lloret de Vistalegre. Pàg. 35.

⁴ Vegeu Gaspar MUNAR (1975): *Història de Lloret de Vista Alegre i del seu convent*. Palma de Mallorca: Ed. Moll. Pàg. 26) i *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (1989-1998) [GEM]. Mallorca: Promomallorca Ed. Tom VIII, Pàg. 18.

⁵ Vegeu GEM Tom I, Pàg. 172. Segurament es tracta de Ranovart de Malbosch que Joan Miralles cita com a resident a l'illa d'en Berenguer Rubert a la Parròquia de Sant Nicolau (PSN2, 135). Vegeu MIRALLES MONSERRAT, Joan (1997): *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV*. Barcelona Institut d'Estudis Catalans. Pàg. 511.

de 1437, el governador de Mallorca notificà al batle de Sineu que Esteve Cànoves de Lluçmajor havia exposat que a instància de creditors és subhastada l'alqueria del Colomer que és d'Antoni Sabater i ell és creditor censalista i reclama els seus drets.⁶ Aquesta possessió es perllongaria fins a mitjan segle XV, quan dia 8 de febrer de 1450, Jaume Sabater des Colomer féu donació a la seva filla Francesquina de la meitat dels béns mobles i immobles per, tot seguit, col·locar-la en matrimoni amb Gabriel Estela de Sencelles i tot aportant la meitat de béns; el nuvi, per la virginitat, afegí 25 lliures.⁷ Segurament aquest és l'origen del lligam que s'establirà entre les terres des Colomer i la família Estela i probablement també l'origen de la divisió entre el que a hores d'ara és es Colomer i Son Estela.

Durant el segle XVI apareixen noves referències documentals a la cavalleria Gotners i al Colomer. Dia 2 de setembre de 1511, els germans Lluç, Miquel i Gabriel Gelabert lloguen durant 5 anys a Lluç Gelabert, fill d'Antoni que habita a Gotners, tota la possessió anomenada Manresa.⁸ Igualment, el 3 de setembre de 1513, Joan Antich, Joan Rabassa, Martí Ferragut i Pere Aulet, jurats, fan donació entre vius als germans Pere i Joan Fiol d'un tros de terra on hi ha una teulera on s'hi fan teules que és de la Universitat, confrontant amb un camí sender que des del camí de Manresa va al Colomer d'Antoni Verger (ARM. Joan Gili G-174 f. 103). Així mateix, durant la primera meitat del segle XVII, es mantenen algunes referències a Gotners. Aquest és el cas del testament atorgat el 13 de gener de 1633 per Margarita Real, filla de Juan Real i Magdalena Roselló, quondam, muller de Guillem Real de Juan de la possessió de Gotners, tots del terme de la vila de Sineu. Elegí sepultura a l'església de Nostra Senyora del present lloc de Llorito (ARM. Not. Joan Torrens. Testaments 1605-1646. T. 106, f. 175).

Pel que fa a la possessió des Colomer, durant la segona meitat del segle XVI, trobam, així mateix, alguna referència de caràcter econòmic. El mes d'agost de 1556 es concedí la primera franquesa de no pagar delme durant quinze anys als qui plantassin noves vinyes a Mallorca. Entre els qui denunciïn haver-ne plantada trobam a Miquel Estela amb una quarterada a Son Estela del Colomer (ARM. RP 2.676 f. 93v-104).

Tal com ja s'ha dit, a la segona part del segle XVI es constata la divisió de l'antiga possessió. De fet, en el estims de 1578 apareixen ja dues propietats diferenciades. Per una part, les cases i terres del rafal de *Michel Stela arruffat*, en alou de fra Domingo Desbac, valorades en vuit-centes lliures (AMS. 1578 Estims, f. 103v) i, per altra part, *Michel stela del Colomer cases y terras de la sua possessió dita del Colomer en alou del Sr. fra domingo des bach, compres tres corterades de terra tinent a son Vanrell, fonch stimada tres milia liures 3000£.* (AMS. 1578 Estims, f. 104v).

Aquesta divisió es mantindrà al llarg del segle XVII i el malnom *Arruffat* donarà lloc a un nou topònim que a hores d'ara ha estat substituït pel de Son Estela, amb el qual intuïm una certa coincidència. La documentació de l'època és explícita en aquest sentit: *La possessió dita son estela 20 quarterades* (AMS. 1607 Cadastre, 76v) o *M. Pe. Stela de la Garriga i la sua possessió dita son Stela* (AMS. 1607 Cadastre, 81v). Segons Gaspar Munar (1975:28-29), Son Arruffat confrontava, d'una part, amb el camí públic que va de Sineu a Algaida; d'altra, amb terres dels hereus de Rafel Jaume; d'altra, amb terres del Magnífic Joan Miquel Antic de Llorac, vulgarment anomenades Son Busquets, i d'altra, amb terres de Miquel Real i un carreró que va a les cases del mateix. A final del segle XVI, Son Arruffat

⁶ ARM. AH 124, f. 120v. Citat per ROSSELLÓ VAQUER (2002:39).

⁷ ARM. Not. Francesc Esteve E-10, f. 7v. Citat per ROSSELLÓ VAQUER (2002:39).

⁸ ARM. Not. Joan Gili G-174. Foli 36 i 37. Citat per ROSSELLÓ VAQUER (2002:46).

era de Miquel Estela, probablement el mateix que tenia es Colomer, el qual per testament fet l'any 1608 deixà Son Arrufat al seu fill Joan (BBLR. DOC I. f. 101). L'any 1675, Son Arrufat fou estimat en 2.400 lliures, i a la seva casa hi havia un molí de sang, dues someres, dos bous i un rossí (AMS. *Estims 1675*, f. 548v). Aquesta possessió fou segrestada per la Cúria de béns confiscats del Sant Ofici segons sentència de 23 d'agost de 1764.

Com a informació complementària, val a dir que vinculat amb Son Estela, destacà com a religiós i escriptor Miquel Estela Ponç (Llorito, 1666 - Jaca, 1727) que ingressà a l'ordre dels mínims el 1683. El 1715 fou nomenat provincial, delegat al capítol de Marsella, visitador general a la Toscana, Nàpols i Sicília, i general del seu ordre (1716). El 1721, fou nomenat bisbe de Jaca (Aragó). És autor de diverses obres religioses i destacà com a mecenès dels convents dels mínims de Sineu i de Muro.

Pel que fa a la possessió des Colomer, l'any 1587, Miquel Stela capbrevà, davant el notari Joan Soler, la possessió des Colomer com a propietat seva i declarà que l'havia adquirida d'Antoni Sabater.⁹ El 3 de maig de 1602, fou fet inventari dels béns de Miquel Estela del Colomer. Tenia la possessió i cases dita el Colomer, abans anomenada *el Bosc*, de 54 quarterades en alou i directa senyoria de Joan Baptista Desbac, donzell, de pertinençies de la cavalleria Gotners. És precisament d'aquesta data que coneixem la descripció dels mobles i robes de les cases; molí i celler, on hi havia 2 bótes congrenyades de 16 i 10 somades respectivament; un cup de 100 somades, 4 carretells, 2 bótes de mena buides; la cuina; diverses cambres; una ballesta, 6 gàbies de perdius, un mul, un rossí, 2 egües, una somera, etc.¹⁰ En els estims de 1607, tenim documentat a Bartomeu Stela del Colomer i la possessió del Colomer, valorada en 5.000 lliures (AMS. *1607 Cadastre*, f.117).

El 1759, segons el cadastre, la possessió i l'hort del Colomer estaven dividits en dues meitats, propietat de Caterina i Sebastià Gelabert, respectivament i valorades en 912 lliures i 10 sous cada una (AMS. *1759 Cadastre*. f. 73v). Així mateix, el 1789, Jeroni de Berard, en el seu famós viatge per les viles de Mallorca diferencia entre *Son Estela. Mediano. Del señor Lorenzo Costa, particular* i *Colomer. Mediano. Trigo, huerto. Del señor Josef Riutort, particular*.¹¹

Durant el segle XIX, es Colomer era propietat de Bartomeu Gibert i tenia 25 quarterades, distribuïdes en sementers, garrigues i un hort (GEM, vol. III, pàg. 380). Actualment és propietat dels hereus d'Andreu Real Rullan i té una extensió de 23 quarterades.

ASPECTES TOPONÍMICS

Pel que fa a la toponímia antiga de la zona, el cas més enigmàtic és el de la cavalleria *Guatners* (1343) o *Gotners* (1344) que, a tall d'hipòtesi, es podria relacionar amb el *Rahal Uaner Abenjuluz Alguazaria, iiii jo. et es den P. Martel* o bé amb el *Rahal Huacner Almagzen, v jornades, e es den Ponz de Olzet, ab v companyons* que apareixen en el *Còdex català del llibre del repartiment de Mallorca* (9r i 9v).¹² Així mateix, la situació annexa a

⁹ Segons Gaspar MUNAR (1975:28), la referència documental és AHM. Prot. Bernat Reus. P.R. Núm. 810, f. 116.

¹⁰ ARM. Not. Joan Torrents T-79, f. 286. Citat per ROSSELLÓ VAQUER (2002:68-69).

¹¹ BERARD, Jerónimo (1983): *Viaje a las villas de Mallorca 1789*. Palma. Ajuntament de Palma. Pàg. 245-246.

¹² SOTO i COMPANYY, Ricard (1984): *Còdex català del llibre del repartiment de Mallorca*. Palma: Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear. Pàg. 59-60.

l'actual torrent de Llorac i la presència de síquies que travessen aquestes terres i flueixen cap al torrent, podria conduir a una etimologia precatalana relacionada amb el nom àrab *wadi* 'riu'. Amb atreviment evident podríem parlar, fins i tot, del 'riu negre'. A parer, però, de Guillem Rosselló, *Uaner/Huacner* tendria relació amb l'antropònim berber *Uacnar* que res tendria a veure amb cap curs d'aigua, però que etimològicament podria ser antecedent de *Guatners/Gotners*.

Un altre topònim documentat a principis del segle XVII és *el Bosc*, que seria la denominació antiga des Colomer. Tendria un cert predicament atesa l'existència de formacions boscoses, especialment d'alzinar, a la zona dels turons i timbes d'aquesta possessió i de la veïna de Son Joan Arnau. Això no obstant, d'aquest nom de lloc només en roman una referència documental indirecta.

Pel que fa a la tipologia dels topònims, entre els orònims, més enllà de la pròpia metàfora des *Colomer* com a lloc aturonat, les elevacions de la part nord del sector estudiat, tenen el seu reflex a la nominació amb un 8% del total de noms de lloc. Tot un seguit de topònims reflecteixen precisament aquest desnivell com és ara *es turó de s'Hort* o *es Planols*, així com també *ses marjades de sa Garriga*, *sa marjada de Baix des Camí* i *sa marjada des Tarongers*. Els descriptors de relleu positiu o neutre contrasten amb *sa coma d'en Nofre Senyora* o amb *sa Vall*, transformada en *Ca na sa Vall*, que és la denominació que rep la depressió central.

En el grup dels hidrònims, tot i l'existència d'albellons i l'abundor de pous de greixina a la part baixa, els únics indrets que s'identifiquen com a hidrònims són *es pou de Son Estela* i *sa síquia de Son Estela*.

Els fitònims estan representats també en un percentatge baix (8%) que inclou *es Garrover des cuïro*, *es cantó de ses Cebes*, *es Garrovers* i *es Pinaret des Ribero* a més de les ja citades *marjades de sa Garriga*, un dels topònims interiors des Colomer al que s'afegeixen *es corral de ses Figueres de Moro*, *es sementer de ses Violetes* i *sa marjada des Tarongers*. Els zoònims localitzats es redueixen al *corral des Porcs*.

Com és habitual en els espais intensament humanitzats i amb una propietat fragmentada de forma igualment intensa, els noms relacionats amb l'activitat humana són majoritaris (78%). Els topònims lligats a l'explotació agrícola i ramadera (39%) permeten reconstruir part de les activitats tradicionals de la possessió: *ses Cases*, *sa Cova*, *es Corralassos*, *es corral des Porcs*, *es corral de ses Figueres de Moro*, *sa Roteta*, *ses marjades de sa Garriga* i *de Baix des Camí*, *sa marjada des Tarongers*, *es sementers des Porxo* i *de ses Violetes*, *s'Hort*, *sa Veleta de s'Hort* i *sa tanca de s'Era*.

Pel que fa a les vies de comunicació (21%), més enllà de la carretera de Llorito a Sineu (PM-313), totes elles condueixen a propietats o indrets de la contrada: *es camí des Colomer* (2), *es camí de Son Real d'Alt*, *es camí de Ca ses Rectores*, *es camí de Son Estela* o *de Son Busquets*, *es camí de Palaci* i *es camí des Pou de Son Estela*.

El que resulta majoritari és el topònim que lliga la terminologia amb el sentit de pertinença o de propietat i, per tant, com a pauta general formalment es compon d'un genèric al qual s'hi suma el pertinent antropònim (generalment un malnom). Aquest grup suposa, de fet, el 36% dels antropotopònims. En aquest àmbit podem establir tres grups de topònims que corresponen a altres tres nivells determinats per la importància de la propietat. Primerament, el que podríem qualificar de «grans» propietats es reduïrien a *es Colomer*, *Son Estela* i *Son Busquets*, que designen les possessions d'origen medieval i que, a hores d'ara, identifiquen un territori més o menys ampli, generalment fragmentat en micropropietats. *Es Colomer* ocupa la part nord de la carretera de Llorito a Sineu (PM-313); *Son Estela*, la part

sud i *Son Busquets* —probablement per contaminació— algunes parcel·les de l'extrem sud-est de Son Estela que confronten amb terres de Son Busquets. El topònim històric *Son Arrufat*, avui fora d'ús, devia ocupar la part central de Son Estela.

Un segon nivell toponímic correspon a les parcel·les que a partir de l'establiment de la possessió o propietat primigènica, assoliren una major rellevància a causa de l'extensió, l'existència d'una construcció destacada o qualsevol altra causa. És el cas de *Can Quelino*, *Ca ses Rectores*, *Can Morro*, *es Pinaret des Ribero*, *Can Guillem Puput*, *Cas Capità*, *Can Florit de sa Tanca*, *Can Beca Rotja* o *Can Recolat*.

El tercer nivell seria el que permet designar i identificar cada una de les petites propietats sorgides a partir de l'establiment i que se conformen amb el genèric de primer nivell (es Colomer, Son Estela o Son Busquets) seguit de l'antropònim del propietari —generalment el malnom—. Així tenim *es Colomer de + en Beato*, en Benet Corredor, en Borràs, en Bossa, en Filau (2), en Gasparet, en Llubí, en Moreu, en Mudaino, en Niell (2), en Pago, en Panxó, en Pelea, en Pep Ruberto, en Pere Antoni Cauvó, en Perico des Molí, en Puntarró (2), en Rafel Beato, es Ribero, en Roca, en Senyora, en Toni de sa Plaça, en Toni Estela, en Xiu (2), na Crista, na Joana de Son Brondo, na Reala i s'Artanenc. Igualment succeeix amb *Son Estela de + en Bernat Ferrer*, en Calussa, en Florit, en Fona-Fona, en Joan Bou, en Moll, en Muro, en Perico des Molí, en Toni Estela (2), en Xiu, es Fuster, es Ribero, n'Estela i na Blanca. Finalment, es repeteix la fórmula amb *Son Busquets de + en Poleo*, en Recolat i en Xuia.

La mateixa estructura formal es repeteix en el conjunt de topònims generats a l'entorn d'un nom arcaic, segurament lligat a la toponímia antiga de la possessió, com és el cas de *sa Vall*, que ha evolucionat cap a *Ca na sa Vall de + en Moreu*, en Roca, en Ruberto, en Toni de sa Plaça, en Toni Estela i es Ribero, que s'usen simultàniament amb la ja citada fórmula de *es Colomer de...*

Pel que fa a la densitat toponímica hem de dir que està dins la mitjana de les demás zones establides i intensament parcel·lades de la resta del terme. La densitat és de 171,1 topònims per km² que s'accentua en els establiments des Colomer on arriba als 230 topònims per km².

El recull toponímic, a més d'algunes referències documentals i cartogràfiques citades, s'ha fet a partir de la informació oral, recollida entre 1998 i 2003, facilitada per Gabriel Alomar Ferriol *Gorilla* (Sineu, 1933), Antoni Estela Gelabert *Estela* (Llorito, 1937), Lluç Gelabert Jaume *Moix* (Llorito, 1933), Catalina Gomila Puigserver *des Pou* (Llorito, 1922), Joan Jaume Ramis *Mino* (Llorito, 1946), Pedro Niell Esteva *Perico Pou* (Sineu, 1918), Onofre Pou Amengual *Senyora* (Llorito, 1939) i Bartomeu Ramis *Morro* (Sineu, 1916). Així mateix, hem utilitzat el recull realitzat el 1992 per Francesc Canuto i Bauçà per a la revisió toponímica del full corresponent a Son Real (699-5-3) del *Mapa Topogràfic Balear 1:5000* de la Conselleria d'Obres Públiques i Ordenació del Territori del Govern Balear. L'informador fou d'Antoni Oliver Nicolau *des Colomer* (Llorito, 1942-1999).

Es Colomer

Sota aquesta denominació s'identifiquen el conjunt de terres conformades per la citada possessió i les parcel·les procedents del seu establiment. En conjunt parlem d'unes 52 quarterades, situades a la part nord de la carretera PM-313. Des del punt de vista toponímic, s'ha de destacar la diferència existent entre la toponímia interior de la possessió que denomina tanques i sementers de la dels establiments que respon als criteris ja explicats del genèric seguit d'un determinant de propietat. Pel que fa a aquest nom, Coromines a l'*Onomasticon Cataloniae* (vol. III, Pàg. 413) s.v. COLOMER fa referència explícita a *Es Colomer*, partida antiga del terme de Sineu que ja figura en el mapa del cardenal Despuig.

Es camí des Colomer

Camí que va des de la carretera de Sineu a Llorito (PM-313) a les cases des Colomer. És continuació del camí que, provinent de Son Mas, passa entre Son Real d'Alt i Son Estela. El camí transcorre entre es camp Vanrell de Son Joan Arnau i diversos establiments des Colomer. Dóna camí, també, a la possessió de Son Joan Arnau.

Ses Cases

Casa de dos aiguavessos i construccions annexes situada a la part més elevada de la finca, a tocar amb les terres de Son Joan Arnau. La casa fou reformada durant els anys 1997 i 1998. La façana principal, orientada cap a migjorn, té portal amb arc de mig punt, finestres balconeres, carrera i una construcció annexa amb porxo i forn. Enmig de la carrera hi ha una cisterna amb coll. A la part posterior de la casa, abans de la reforma, l'aiguavés estava ocupat per dependències agrícoles, actualment transformades per a habitatge. A ponent, separat pel camí que dóna accés a les cases, hi ha unes solls i l'era amb un ullastre de bones dimensions.

Es Pletó

Tancó situat a l'extrem nord de la possessió, darrera les cases, entre Son Joan Arnau, es corral des Porcs, ses Cases i sa tanca de s'Era. Predomina la vegetació d'ullastres amb algunes mates.

Es corral des Porcs / es corralet des Porcs

Tancat adossat al nord de les cases, entre aquestes i la paret amitgera de Son Joan Arnau. Hi ha algunes alzines entre les quals n'hi ha una de grans dimensions. Al nord del corral, hi romanen restes d'una construcció.

Es corral de ses Figueres de Moro

Tanca d'aproximadament un hort d'extensió, situat al sud-est de les cases, ran de la carrera i per sobre ses marjades de sa Garriga de davant ses cases. Actualment dedicat a conreu amb arbres fruiters de recent plantació (2000).

Ses marjades de sa Garriga de Davant ses Cases / ses timbes des Colomer

Trinxà d'aproximadament dues quarterades d'extensió que va des de sa cova des Xot —dins Son Joan Arnau— fins a s'hort d'aquesta mateixa possessió. Conformen un conjunt de tenasses i timbes que salven el desnivell del turó de les cases i de sa tanca de s'Era. Hi ha restes de petites marjades, antany conrades, i actualment poblades d'ullastres, alzines i mates. Un microtopònim, actualment desaparegut, que indica aquest aprofitament és *es Racó de ses Cebes*. A llevant, ran de la partió de Son Joan Arnau, romanen traces de l'antic camí que pujava a les cases. És un indret macell de restes ceràmiques i indicis d'ocupació humana antiga.

Sa marjada de Baix des Camí

Peça de terra llarguera d'aproximadament mitja quarterada amb una tirada de garrovers joves, situada entre ses marjades de sa Garriga de Davant ses Cases i es sementer des Porxo. L'actual camí separa aquesta peça de terra de ses marjades de sa Garriga de Davant ses Cases.

Es sementer des Porxo

Peça de terra d'aproximadament tres quarterades i mitja, poblada d'ametlers, situada entre els establiments des Colomer, es sementer de ses Violetes, es turó de s'Hort, sa marjada de Baix des Camí i es camí des Colomer. Pren el nom d'un porxo d'un aiguavés d'aproximadament una vintena de metres situat ran del portell d'accés a la possessió.

Es sementer de ses Violetes

Peça de terra de sis o set quarterades amb tenasses a l'interior i poblada d'ametlers i algun garrover. Situada entre Can Quelino, s'Hort, es turó de s'Hort, es sementer des Porxo i terres d'establiments. A l'extrem sud-oest, ran de la paret, hi ha un canyar que té continuïtat a la vorera de Can Quelino i que s'alimenta de la síquia que davalla de l'hort.

Es Garrover des Cuiro

Arbre singular, situat dins es sementer de ses Violetes a la part nord-oest. Sembla que el nom s'originà pel fet que en alguna ocasió hi assecaren cuiros d'animals.

Es turó de s'Hort / es Planiols

Partida de terra lleugerament aturonada, conformada per un conjunt de tenasses i tres marjades de terres de cultiu mig abandonades on s'alternen els ametlers amb pins i ullastres. A la part més elevada hi ha terra de cultiu amb ametlers i noguers. Situat entre s'Hort, es sementer des Porxo i es sementer de ses Violetes.

Sa tanca de s'Era

Peça de terra de conró d'aproximadament tres quarterades i mitja amb figueral. Situada entre s'Hort de Son Joan Arnau, es camí de s'Hort de Son Joan Arnau, es Pletó de Darrera ses Cases, ses cases i ses marjades de sa Garriga de Davant ses Cases. Pren nom de l'era situada a la part de llevant, ran de les cases que té un cintell de pedra; l'any 2003, l'era encara es feia servir per batre les faves amb tractor.

S'Hort / sa Veleta de s'Hort

Peça de terra llarguera d'aproximadament mitja quarterada d'extensió que s'extén de nord a sud, conformada per tres marjades. A la primera, del nord, hi ha un antic pou de vena, adequat com a sínia amb un cintell de pedra i una pica gran amb uns abeuradors; a la marjada central hi ha un safareig, actualment descuidat, que s'alimentava de l'aigua del pou a través d'una canaleta de marès de la qual romanen restes. Hi subsisteixen també alguns tarongers vells juntament amb oms i canyar a les voreres. El conjunt se situa entre Can Quelino, sa marjada des Tarongers, s'Hort de Son Joan Arnau, ses marjades de sa Garriga de Davant ses Cases i es turó de s'Hort. Entre s'Hort i es turó de s'Hort, transcorre una síquia que s'alimenta de l'aigua del pou i que segueix cap a migjorn entre Can Quelino i es sementer de ses Violetes. Continua albellonada per dins els establiments fins a sa Punta d'en Pagès.

Sa marjada des Tarongers / sa Cova

Peça de terra rectangular d'aproximadament una quarterada amb dues marjades, la de baix poblada de tarongers. Situada entre es Garroveres, ses Corones de Son Joan Arnau, s'Hort de Son Joan Arnau i s'Hort des Colomer. A la part alta, a ponent, acaba amb una timba amb vegetació i pins que la separa de ses Corones de Son Joan Arnau. Dins la timba

hi ha una balma amb una paret de tancament que era usada per al bestiar. Aquesta peça de terra era propietat de Maria Nicolau *Calussa*, esposa de l'amo Arnau Oliver *Morret*, que la vengué al senyor des Colomer.

Can Quelino

Sementer de tres quarterades i mitja de conró amb ametlerar, tancat de bardisses. Situat entre els establiments, es Garrovers, s'Hort i es sementer de ses Violetes. A migjorn, alimentats per la síquia que davalla de l'hort, ran de la paret dels establiments, hi ha dos canyars, un dels quals és continuació del des sementer de ses Violetes.

Es Garrovers / sa Roteta des Colomer

Peça de terra d'aproximadament una quarterada, conformada per dues marjades. Una poblada de garrovers i l'altra, la de d'alt, de garriga. Confronta amb establiments, ses Coronas de Son Joan Arnau, sa marjada des Tarongers i Can Quelino. Prop del cantó sud-oest hi ha un portell amb una barrereta que dona pas a la possessió per un camí de tres peus des del camí des Colomer de Can Nofre Senyora.

Es Colomer de Can Nofre Senyora / sa Coma d'en Nofre Senyora

Peça de terra d'entre tres i quatre quarterades de conradís conformada per quatre marjades amb ametlers i figueres i casa de dos aiguavessos i construccions annexes a ponent de la parcel·la. Confronta amb es Puig, Son Món, Son Joan Arnau, es Colomer i establiments d'aquesta darrera possessió. Té accés per camí de carro (núm. 17) des de la carretera de Sineu a Llorito.

Es Corralassos

Peça de ? quarterada de terra, de conradís i pinar situada entre sa Coma d'en Nofre Senyora, Son Joan Arnau i es Colomer. Actualment propietat d'Onofre Pou *Senyora* que la va adquirir de la família dels *Beatets*.

Es camí des Colomer

Camí de carro que des de la carretera PM-313 d'Algaida a Sineu, dona accés a partides de terra de Palaci, establiments des Colomer i a la mateixa possessió a través d'un camí de tres peus que transcorre entre es Colomer d'en Senyora i es Colomer d'en Beato i de na Joana de Son Brondo.

Es Colomer d'en Beato

Peça de terra d'aproximadament sis quartons de conró amb ametlerar. Confronta amb es Colomer d'en Benet Corredor, es camí de Palaci, es camí de tres peus des Colomer i es Colomer de na Joana de Son Brondo o Fustera.

Es Colomer de na Joana de Son Brondo

Peça de terra d'aproximadament dues quarterades de conró amb ametlerar. A la part central hi ha una tenassa amb ullastres i, part damunt, una casa gran de nova construcció amb diversos aiguavessos, terrasses, forn, etc. Construïda els anys vuitanta del segle XX sobre una antiga caseta. Confronta amb es Colomer d'en Borràs, es Colomer d'en Benet Corredor, es Colomer d'en Beato, es camí de tres peus des Colomer, la possessió des Colomer i es Colomer de Can Bossa i de Ca na Pomera.

Es Colomer d'en Bossa

Peça de terra rectangular d'aproximadament mitja quarterada de conró amb ametlerar i figueres. Confronta amb es Colomer d'en Perico des Molí (actualment d'en Lluç Gelabert *Moix*), de na Pomera, de na Joana de Son Brondo i la possessió des Colomer.

Es Colomer de na Pomera

Peça de terra rectangular d'aproximadament mitja quarterada de conró amb ametlerar. Confronta amb es Colomer d'en Perico des Molí (actualment d'en Lluç Gelabert *Moix*), d'en Borràs, de na Joana de Son Brondo i d'en Bossa. Té accés pel camí de Ca ses Rectores.

Es Colomer d'en Borràs

Peça de terra quadrada d'aproximadament una quarterada de conró amb ametlerar, figueres i una marjada amb arbres fruiters. Hi ha una caseta de dos aiguavessos de nova construcció i un pou de greixina. Confronta amb es Colomer d'en Filau (27), de na Crista, d'en Llubí, d'en Panxó, d'en Benet Corredor i de na Joana de Son Brondo. Té accés pel camí de Palaci i des Colomer.

Es Colomer d'en Benet Corredor

Peça de terra quadrada d'aproximadament mig quartó amb caseta de dos aiguavessos i altres dependències. Actualment és propietat de na Belén Sureda. Confronta amb es Colomer d'en Panxó, d'en Beato, de na Joana de Son Brondo i d'en Borràs. Té accés pel camí de Palaci i des Colomer.

Es Colomer d'en Panxó

Peça de terra d'aproximadament mig quartó amb caseta d'un aiguavés i ametlers. Actualment és propietat de na Maria Vanrell *Perica*. Confronta amb es Colomer d'en Llubí, es camí de Palaci, es Colomer d'en Beato, d'en Benet Corredor i d'en Borràs. Té accés pel camí de Palaci.

Es Colomer d'en Llubí

Peça de terra d'aproximadament mig quartó de conró i ametlers. Confronta amb es Colomer de na Crista, es camí de Palaci, es Colomer d'en Panxó i d'en Borràs. Té accés pel camí de Palaci.

Es Colomer de na Crista

Peça de terra d'aproximadament mitja quarterada de conró i ametlers. A la part nord-oest hi ha una marjada sustentada per una timba de pedra. Confronta amb es Colomer de na Reala, d'en Mudaino, es camí de Palaci, es Colomer d'en Llubí i d'en Filau (27). Té accés pel camí de Palaci.

Es Colomer d'en Filau

Peça de terra d'aproximadament mitja quarterada de conró. Confronta amb es Colomer de Can Xiu, d'en Niell, de na Crista, d'en Borràs i es camí de Ca ses Rectores, per on té accés.

Es Colomer d'en Mudaino

Peça de terra d'aproximadament un quartó de conró amb ametlers. Actualment pro-

pietat de na Catalina Munar *Pomera*. Confronta amb es Colomer d'en Filau (29), es camí de Palaci que li dóna accés, es Colomer de na Crista i de na Reala.

Es Colomer d'en Filau

Peça de terra d'aproximadament un quartó de conró amb ametlers. Confronta amb la carretera PM-313, es camí de Palaci, es Colomer d'en Mudaino i de na Reala.

Es camí de Palaci

Camí de carro que des de la carretera PM-313, dóna pas als establiments des Colomer i Palaci i conflueix al camí des Colomer (17).

Es Colomer de na Reala

Peça de terra d'aproximadament tres quartons de conró sense arbres. Confronta amb la carretera PM-313, es Colomer d'en Filau (27 i 29), d'en Mudaino, de na Crista i d'en Niell.

Es Colomer d'en Niell

Peça de terra d'aproximadament tres quartons de conró sense arbres. Confronta amb la carretera PM-313, es Colomer de na Reala, d'en Filau (27) i d'en Xiu (32).

Es Colomer d'en Xiu

Peça de terra d'aproximadament una quarterada de conró amb ametlers. Confronta amb la carretera PM-313, es Colomer d'en Niell, d'en Filau (27) i es camí de Ca ses Rectores.

Es camí de Ca ses Rectores

Camí de carro que des de la carretera PM-313, dóna accés as Colomer de Can Perico des Molí, es Colomer d'en Filau (27) i de na Pomera.

Ca ses Rectores

Partida de terra d'aproximadament sis quartons de conró i caseta amb corral davant i darrera. Té un pou al nord-est de la parcel·la. A migjorn confronta amb la carretera de Sineu, amb es camí de Ca ses Rectores, es Colomer de Can Perico des Molí i es Colomer d'en Toni Estela. Propietat de Bernat Garcias *Ferrer*.

Es Colomer d'en Perico des Molí / Ca na Paloni des Molí

Partida de terra d'aproximadament sis quartons de conró. Aquesta partida està formada per dues peces de terra, la de ponent té caseta de dos aiguavessos amb cisterna davant la carrera i corral de figueres de moro a la part posterior i un pou al nord de la parcel·la; la de llevant, denominada Ca na sa Vall d'en Bou —anteriorment propietat de Joan Amengual *Bou*—, està separada per un marge i disposa de pou a la part de migjorn. Confronta amb Ca ses Rectores, es camí de Ca ses Rectores, es Colomer de na Pomera, d'en Bossa, la possessió des Colomer i es Colomer d'en Toni Estela. Actualment propietat de Lluc Gelabert *Moix*.

Es Colomer d'en Toni Estela / Ca na sa Vall d'en Toni Estela

Peça de terra d'aproximadament mitja quarterada de conró sense arbres. Confronta amb la carretera PM-313, Ca ses Rectores, es Colomer d'en Perico des Molí, la possessió des Colomer i es Colomer des Ribero.

Es Colomer des Ribero / Ca na sa Vall des Ribero

Peça de terra d'aproximadament mitja quarterada de conró sense arbres. Confronta amb la carretera PM-313, es Colomer d'en Toni Estela, la possessió des Colomer i es Colomer d'en Ruberto.

Es Colomer d'en Ruberto / Ca na sa Vall d'en Ruberto

Peça de terra d'aproximadament mitja quarterada de conró sense arbres. Confronta amb la carretera PM-313, es Colomer des Ribero, la possessió des Colomer i es Colomer d'en Roca.

Es Colomer d'en Roca/ Ca na sa Vall d'en Roca

Peça de terra d'aproximadament onze quartons de conró sense arbres, una caseta d'un aiguavés a l'est de la part central i un pou a l'extrem nord-est. Aquesta propietat, de fet, està conformada per quatre parcel·les. La més septentrional era propietat de Gaspar Jaume *Sóller* (1/2 quarterada). Confronta amb la carretera PM-313, es Colomer d'en Ruberto, la possessió des Colomer i es Colomer d'en Moreu.

Es Colomer d'en Moreu/ Ca na sa Vall d'en Moreu

Peça de terra d'aproximadament tres quartons grans de conró sense arbres. Confronta amb la carretera PM-313, es Colomer d'en Pere Roca, Can Morro i es Colomer de Can Toni de sa Plaça de Ruberts.

Es Colomer de Can Toni de sa Plaça de Ruberts / Ca na sa Vall d'en Toni de sa Plaça de Ruberts

Peça de terra d'aproximadament mig quartó de conró sense arbres. Confronta amb la carretera PM-313, es Colomer d'en Moreu i Can Morro.

Can Morro / es Colomer d'en Pere Antoni Cauvó

Peça de terra d'aproximadament tres quarterades de conró amb una caseta de dos aiguavessos, porxos annexos i parral davant la casa. Confronta amb la carretera PM-313, es Colomer de Can Toni de sa Plaça de Ruberts, d'en Moreu, d'en Pere Roca, d'en Lluç Moix —abans de Can Pago— (46), d'en Rafel Beato, d'en Puntarró (44) i d'en Pep Ruberto.

Es Colomer d'en Pep Ruberto

Peça de terra d'aproximadament tres quartons de conró sense arbres. Confronta amb la carretera PM-313, Can Morro i es Colomer d'en Puntarró (44) i es camí des Colomer.

Es Colomer d'en Puntarró

Peça de terra d'aproximadament tres quartons de conró sense arbres. Confronta amb es Colomer d'en Pep Ruberto, Can Morro, es Colomer d'en Rafel Beato i es camí des Colomer (1).

Es Colomer d'en Rafel Beato

Peça de terra d'aproximadament tres quartons de conró sense arbres. Confronta amb es Colomer d'en Puntarró, Can Morro, es Colomer de Can Pago (46) i es camí des Colomer (1).

Es Colomer de Can Pago

Peça de terra llarguera d'aproximadament una quarterada de conró amb arbres i una caseta d'un aiguavés amb un corralet a la part posterior amb fruiters, i parral a la façana.

Confronta amb es Colomer d'en Rafel Beato, Can Morro, es Colomer d'en Pere Roca, la possessió des Colomer, es Colomer d'en Pelea i es camí des Colomer (1). Actualment propietat d'en Lluç Gelabert *Moix*.

Es Colomer d'en Pelea

Peça de terra d'aproximadament una quarterada de conró amb arbres. Caseta de dos aiguavessos a la part central i forn annex a la façana i teules regadores damunt el portal. Confronta amb es Colomer de Can Pago, la possessió des Colomer, es Colomer d'en Gasparet i es camí des Colomer.

Es Colomer d'en Gasparet

Peça de terra d'aproximadament una quarterada de conró sense arbres. Confronta amb es Colomer d'en Pelea, la possessió des Colomer, es Colomer d'en Puntarró (49) i es camí des Colomer (1).

Es Colomer d'en Puntarró

Peça de terra d'aproximadament mig quartó de conró amb figueres, un pou i una caseta d'un aiguavés a l'extrem de ponent. Confronta amb es Colomer d'en Gasparet, la possessió des Colomer, es Colomer de s'Artanenc i es camí des Colomer (1).

Es Colomer de s'Artanenc

Peça de terra d'aproximadament un quartó i mig de conró sense arbres. Confronta amb es Colomer d'en Puntarró (49), la possessió des Colomer, es Colomer d'en Xiu (51) i es camí des Colomer (1).

Es Colomer d'en Xiu

Peça de terra d'aproximadament un quartó i mig de conró amb dos ametlers. Confronta amb es Colomer de s'Artanenc, la possessió des Colomer, es Colomer d'en Niell (52) i es camí des Colomer (1).

Es Colomer d'en Niell

Peça de terra d'aproximadament tres quartons de conró amb ametlers. Confronta amb es Colomer d'en Xiu (51), la possessió des Colomer i es camí des Colomer (1).

Son Estela

Sota aquesta denominació s'identifiquen el conjunt de terres conformades pels establiments de l'antiga possessió de Son Estela i de Son Arrufat. Es tracta d'una partida de terra d'aproximadament vint-i-una quarterades, situada a la part de migjorn de la carretera PM-313. Confronta amb el camí de Son Real, les Planes de Son Mas, Son Busquets, el camí de Son Estela i el camí Vell d'Algaida. Són terres de cultiu. Té l'origen en el llinatge de la família Estela.

Es camí de Son Real d'Alt

Camí de carro sense asfaltar que va des de la carretera PM-313 fins al camí de Son Mas, antigament conegut per camí de Montuiri. Dóna pas a la possessió de Son Real d'Alt, als establiments de Son Estela i a les Planes de Son Mas. D'aquest camí tenim una referència documental de la segona meitat del segle XVIII: *Prosequint des de dit Travaser de son*

Llull fins al carraro de entre son Estela y son Real per entre los dos camins de Llorito y Montuiri.

Lo Predio son Real de Guillem Real Dama 1618 £.

Lo Rafal dit son Real pocasanch del Rd. Joan Bapta. Royal prev. 382£ (AMS. Registre de finques 1759. 2/19, f. 32).

Son Estela de Ca na Blanca

Peça de terra rectangular de ? quarterada de conradís sense arbres que fa cantonada entre es camí de Son Real i la carretera PM-313.

Son Estela des Ribero / es Pinaret des Ribero

Peça de terra de conró sense arbres d'aproximadament dues quarterades. Al cantó nord-oest de la parcel·la hi ha un turonet de roca amb pinar amb una caseta reformada i ampliada com a habitatge els anys vuitanta del segle XX. A finals dels anys noranta es va iniciar una construcció destinada a garatge d'aproximadament ? quartó entre la parcel·la 54 i el camí de Son Real.

Segons informació de Joan Jaume *Mino*, Perico Pou i Bartomeu Morro, l'actual casa o xalet d'en Ribero seria l'emplaçament de les antigues cases de Son Estela. Segons Lluç Gelabert *Moix*, aquesta zona era coneguda també com a Son Arrufat.

Es camí des Pou de Son Estela

Camí de carro, tancat de paret seca, que parteix del camí de Son Real d'Alt cap a ponent i condueix al pou de Son Estela. Està molt descuidat (2003). Joan Jaume *Mino*, Perico Pou i Bartomeu Morro, reafirmen el caràcter públic del camí i del pou.

Es pou de Son Estela

Pou públic, situat en el pla de Son Estela, amb coll de marès i dues columnes. El pou està paredat i el clot és de forma quadrada. Conserva dues piques de pedra. Situat al centre d'una petita explanada elevada respecte als conreus contigus a la part de ponent. S'hi accedeix des del camí de Son Real pel camí des Pou de Son Estela.¹³

Can Guillem Puput

Parcel·la de terra de conró d'aproximadament ? quarterada amb una caseta de sequer amb forn exterior i porxada —existeix un dibuix de Biel Bonnín publicat a *Elements de societat preturística* (1989:177)—. Confronta amb Son Estela de na Bel Eivissenca, d'en Xuia, d'en Ribero, es camí des Pou de Son Estela i Cas Capità.

Cas Capità / Ca sa Rectora

Parcel·la de terra de conró d'una quarterada d'extensió amb una caseta d'un aiguavés, situada just baix del camí de Son Real. Cisterna i parral davant la carrera, un corralet davant la caseta i un altre de figueres de moro a la part posterior. Confronta amb la parcel·la núm. 60, amb Can Guiem Puput, amb el camí des Pou de Son Estela i el camí de Son Real. L'estiu del 1998 s'hi iniciaren reformes i ampliació a partir de la venda a estrangers.

¹³ ORDINAS MARCÈ, Gabriel (1999): «Els pous públics de Llorito» a *3 Jornades d'Estudis Locals. Mancomunitat Pla de Mallorca. Lloret de Vistalegre, 27-28 març 1998*

Son Estela de sa Monja Sineuera

Parcel·la de terra de conró d'un quartó i mig d'extensió, poblada d'ametlers. Confronta amb Can Florit, Can Guiem Puput, Cas Capità i es camí de Son Real.

Can Florit / Can Florit de sa Tanca

Parcel·la de terra de conró d'una quarterada d'extensió sense arbres. Ran del camí de Son Real hi ha una casa amb dos aiguavessos i portassa, reformada els anys noranta del segle XX. Confronta amb Son Busquets d'en Poleo, Son Busquets des Capellà Recolat, Son Estela d'en Xuia, la parcel·la núm. 60 i es camí de Son Real. Propietat d'en Xesc Gili *Nina*. Era dels mateixos propietaris de Can Florit de darrere Son Real, al costat de sa Raia.

Son Busquets d'en Poleo

Parcel·la de terra de conró de mitja quarterada d'extensió amb figueres. Confronta amb ses Planes de Son Mas, Can Recolat, Can Florit i es camí de Son Real.

Can Recolat / Son Busquets des Capellà Recolat

Parcel·la de terra de conró amb arbres d'aproximadament dues quarterades d'extensió. A ponent de la parcel·la, entre el camí de la casa i el de Son Estela, hi ha una marjada. A la part central de la parcel·la, damunt el turó, hi ha una casa de dos aiguavessos amb carreta, parral i cisterna. S'hi accedeix des del camí de Son Estela. Confronta amb ses Planes de Son Mas, distintes parcel·les de Son Busquets i de Son Estela.

Son Estela d'en Xuia

Parcel·la de terra de conró amb ametlers d'aproximadament tres quartons d'extensió. Confronta amb Can Recolat, Son Estela d'en Calussa, de n'Estela i d'en Puput. Té accés pel camí des Pou de Son Estela.

Son Estela de n'Estela

Parcel·la de terra de conró d'aproximadament mitja quarterada d'extensió. A la part central de la parcel·la hi ha una caseta construïda a finals dels setanta del segle XX amb arbres fruiters i una tira de polls al llarg del camí d'accés a la caseta. Confronta amb Son Estela d'en Xuia, d'en Calussa, la carretera PM-313 i es Pinaret des Ribero.

Son Estela d'en Joan Bou

Parcel·la de terra de conró d'aproximadament mitja quarterada d'extensió sense arbres que confronta amb Son Estela d'en Xuia, d'en Bernat Ferrer, carretera PM-313 i Son Estela de n'Estela.

Son Estela d'en Bernat Ferrer

Parcel·la de terra de conró d'aproximadament una quarterada d'extensió sense arbres que confronta amb Son Estela d'en Xuia, d'en Calussa, carretera PM-313 i Son Estela d'en Bou.

Son Estela d'en Calussa

Parcel·la de terra de conró d'aproximadament una quarterada gran d'extensió. Actualment està dividida en tres parcel·les longitudinals de la mateixa extensió repartides entre els hereus de la família Nicolau *Calussa*. La de llevant amb una caseta de sequer i un pou de greixina a la part central era de madò Maria Nicolau *Calussa* (mare de Toni Oliver

Morret o des Colomer); la parcel·la central és propietat de l'amo en Toni Nicolau *Calussa* (casat amb na Coloma Ramis *Perica*), té una tenassa amb una alzina; i la de ponent, amb un altre pou de greixina, de na Calussa casada amb n'Ullet. Confronta amb Can Recolat, Son Estela des Fuster, carretera PM-313 i Son Estela d'en Bernat Ferrer.

Son Estela des Fuster

Parcel·la de terra de conró d'aproximadament una quarterada d'extensió. Pou de greixina i a migjorn, una caseta de sequer esbucada amb un pinaret, al recés del qual s'hi ha construït (últims anys del segle XX) una casa de planta baixa i pis amb dos aiguavessos. Confronta amb Can Recolat, Son Estela d'en Muro, carretera PM-313 i Son Estela d'en Calussa. Havia estat propietat des Bubo de Sineu. Actualment és propietat d'uns alemanys i s'ha retolat com *Son Lia*.

Son Estela d'en Muro / Son Estela d'en Fona-Fona

Parcel·la de terra de conró d'aproximadament una quarterada petita d'extensió. A la part de migjorn, damunt el turó, hi ha una caseta amb dependències annexes. Actualment propietat d'en Llorenç Vallcaneres *Munar*. Dins el comellar hi havia un pou de greixina actualment tapat. Confronta amb Can Recolat, Son Estela d'en Toni Estela (72), d'en Xiu, carretera PM-313 i Son Estela des Fuster.

Son Estela d'en Xiu

Parcel·la de terra de conró d'aproximadament un quartó i mig d'extensió sense arbres. Hi havia un pou de greixina actualment tapat. Confronta amb Son Estela d'en Toni Estela, camí Vell d'Algaida i Son Estela d'en Muro. A l'extrem nord-oest de la parcel·la, ran de la síquia del camí, hi ha un petit canyar. D'aquesta propietat hem localitzat la següent referència documental: *Y una porción de terreno situada también en este término municipal y conocida por Son Estela, de cabida aproximada de veintiséis área sesenta y tres centiáreas (ciento cincuenta destres) lindante por el Norte con el camino de Algaida, por el Este con tierras de Margarita Jaume Picornell y por el Sur y Oeste con las de Francisco Jordá Jaume. Su valor se fija en cuatrocientas sesenta pesetas*, segons escriptura de manifestació i acceptació d'herència atorgada per Miquel Munar Camps, Isabel Amengual Jaume i Sebastià Horrach Bibiloni el dia 11 d'octubre del 1911 davant el notari de Sineu José de Barcia y Calero.

Son Estela d'en Toni Estela

Parcel·la de terra de conró d'aproximadament mitja quarterada d'extensió amb ametllar i caseta a migjorn. Confronta amb el camí de Son Estela, des del qual s'hi accedeix; Can Beca Rotja, Son Estela d'en Toni Estela (73), Son Estela d'en Xiu i Son Estela d'en Muro.

Son Estela d'en Toni Estela

Parcel·la de terra de conró d'aproximadament mitja quarterada d'extensió sense arbres i un pou de greixina. Confronta amb Can Beca Rotja, Son Estela d'en Perico des Molí, el camí Vell d'Algaida, Son Estela d'en Xiu i Son Estela d'en Toni Estela (72).

Son Estela d'en Perico des Molí

Parcel·la de terra de conró d'aproximadament d'un quartó i mig d'extensió sense arbres. Confronta amb Can Beca Rotja, Son Estela d'en Moll, es camí Vell d'Algaida i Son Estela d'en Toni Estela (73).

Son Estela d'en Moll

Parcel·la de terra de conró d'aproximadament d'un quartó d'extensió sense arbres. Confronta amb Can Beca Rotja, es camí de Son Estela, es camí Vell d'Algaida i Son Estela d'en Perico des Molí. A aquesta parcel·la i l'anterior, segons Lluç Gelabert *Moix*, s'hi sembrava cànem per teixir.

Can Beca Rotja

Parcel·la de terra quadrada de conró d'aproximadament una quarterada amb arbres i una caseta antiga, actualment en runes. A la darrera del segle XX s'hi va construir un habitatge. Confronta amb es camí de Son Estela, Son Estela d'en Moll, d'en Perico des Molí i d'en Toni Estela (72 i 73). Era propietat de Can Pollencí, actualment propietat d'un alemany (Gerard).

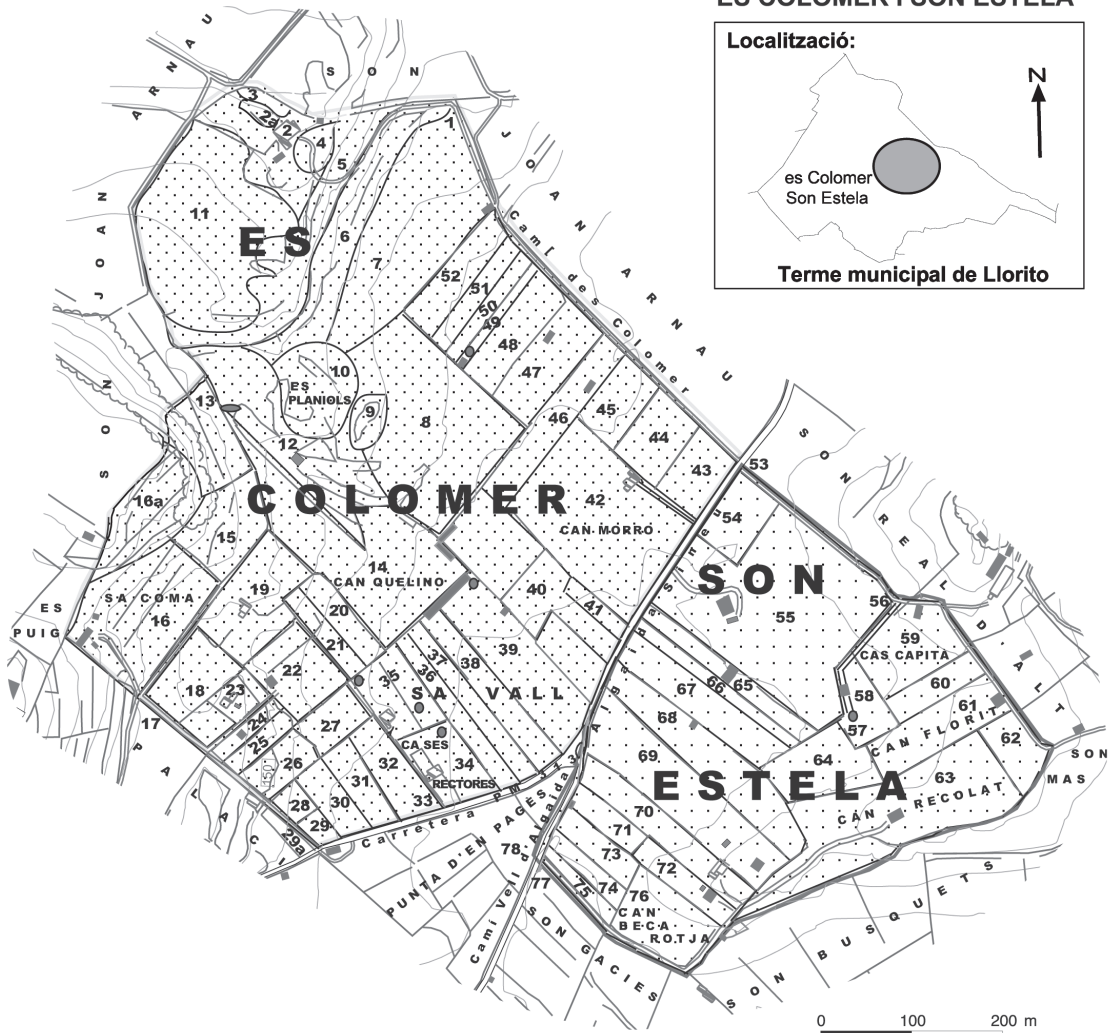
Es camí de Son Estela / es camí de Son Busquets

Camí de carro sense asfaltar que des del camí Vell d'Algaida dóna pas a les parcel·les de Son Estela, Son Busquets i Son Mas.

Sa síquia de Son Estela

Conducció que s'inicia a sa punta d'en Pagès, prossegueix ran del camí Vell d'Algaida per la vorera esquerra cap a Algaida i, passat el camí de Son Estela, travessa Son Busquets en direcció al torrent de Llorac. En alguns trams va albellonada. Aquesta síquia arreplega l'aigua provinent des Colomer, sa Vall i Son Estela.

ES COLOMER I SON ESTELA

LA TALLA DE SANTA MARGALIDA DEL 1682. UN ESTUDI SOBRE ELS CANVIS EN LA DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ A PARTIR DE L'ESTUDI DE L'ANTROPONÍMIA

Antoni Mas i Forners

XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Margalida, 2004

La comparació de l'onomàstica continguda a les talles i d'altres llistats nominals referits a la mateixa població possibilita el coneixement de les línies mestres de l'evolució onomàstica i de les magnituds demogràfiques a Mallorca durant l'època preestadística, si més no quan es comparen fonts creades amb la mateixa finalitat, com les talles. L'evolució del nombre de contribuents a les derrames municipals es pot emprar com a indicador de l'evolució poblacional, ja que la forma de contribució no va canviar, al manco substancialment, entre el segle XV i els inicis del segle XVII.¹ L'estudi comparat de l'onomàstica de diferents èpoques ofereix a més la possibilitat d'aproximar-se als canvis que experimentarà la població estudiada; concretament, als moviments migratoris (evidenciats per l'aparició de nous llinatges i per la desaparició d'altres, tot i que aquesta es pot deure també a la manca de descendència, al manco masculina) i al creixement natural de la població, que es desprèn de la multiplicació del nombre de persones amb el mateix llinatge.

En el moment de redactar aquest treball, he sistematitzat les dades relatives a Santa Margalida que apareixen a les llistes d'homes d'armes del 1359 i del 1515, les del morabatí del 1545, l'estim del 1578 i les talles municipals² de 1459, 1553, 1567, 1581, 1595, 1603, 1613 i 1682.³ He dut a terme el buidatge d'aquesta darrera talla, que present aquí,⁴ amb la finalitat de mesurar l'impacte onomàstic i poblacional causat per l'emigració margalidana al sud del País Valencià en la primera meitat de la centúria (segons les fonts contemporànies,

¹ En els quaderns de talla s'hi consignava la quota amb què havia de contribuir cada unitat fiscal, famílies o persones soles que visquessin de manera independent de la resta de la família. Hi apareixen, diferenciats, els veïnats del terme i els d'altres municipis que hi tenien béns.

² Quan es tracta de fonts, com les talles i l'estim, que recullen també persones d'altres termes, només he recollit les que consten com a residents al municipi de Santa Margalida.

³ Aquest buidatge fou recollit al meu treball de curs de doctorat: *Desposseïció pagesa, creixement i concentració de la població: Santa Margalida, 1459-1595* (treball de tercer cicle, Universitat de les Illes Balears, 1997) que esper poder publicar pròximament, de forma íntegra o resumida.

⁴ Que complementaré, si hi ha temps i lleguda, amb d'altres del segle XVII.

abandonaren Santa Margalida prop de 400 persones, entorn d'una quarta part de la població).⁵

LA VILA (SANTA MARGALIDA) I MARIA, POBLACIONS AMB LLINATGES DIFERENTS

Segons el resultat del recompte de contribuents a la talla del 1682,⁶ al terme hi havia, una vegada eliminades algunes duplicacions, un total de 623 contribuents, dels quals 511 (un 82%) residien a la Vila (Santa Margalida) i a les possessions, i altres 112 (18%) al terme de la vicaria de Maria, on s'havia consolidat una petita població des del segle XVI.

Els dos nuclis presenten un disseny onomàstic mol diferenciats, cosa que fa pensar que la majoria de la població de Maria procedia d'altres termes. Només 20 dels 41 llinatges documentats a Maria coincideixen amb els de Santa Margalida. Alguns, com Bibiloni, Bunyola, Femenia, Fluixà, Monjo, Pastor i Ribes, semblen d'un origen margalidà més o manco clar –així ho indica la repetició dels malnoms⁷ i dels prenom, documentació notarial i que, en les llistes del segle XVI, aquests llinatges només es consignassen a la Vila.⁸ En altres casos (Amengual, Capó, Ferragut, Castelló, Font, Gibert, Quetgles, Perelló i Serra) l'origen margalidà és més dubtós i caldria verificar-ho amb altres fonts. Altres semblen haver arribat a la Vila des de Maria (Duran, Ferrer, Gibert, Font i Roig i Pou), tot i que en qualche cas es podria tractar de diferents branques, no emparentades, del mateix llinatge, com és el cas de les persones cognominades Mas, que a Santa Margalida i Maria sembla tenir orígens diferents.⁹ Atesa la finalitat d'aquest treball, només he estudiat l'onomàstica de la Vila i les possessions, tot i que, també, adjunt la transcripció i les taules sobre l'onomàstica de Maria.¹⁰

⁵ Sobre l'emigració des de Santa Margalida, i des de Mallorca en general, cap al sud del País Valencià després de l'expulsió dels moriscs, podeu veure els següents treballs de n'Antoni Mas i Forners i en Joan-Lluís Monjo i Mascaró: «Repobladors mallorquins al Sud del país valencià després de l'expulsió dels moriscs. Cap a un estat de la qüestió», *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 56, Palma, 2000, 275-296; *Per poblar lo regne de València... L'emigració mallorquina al País Valencià en el segle XVII*, Mallorca, 2002 i «La mallorquinització onomàstica a la València del segle XVII. L'aportació de la vila de Santa Margalida», dins les actes del *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes* (València, 18-21 d'abril de 2001), Universitat de València, Denes, València, 2002, 119-144.

⁶ Arxiu Municipal de Santa Margalida, 2001. El llibre du escrit al lloc tallas 1682 i a la portada Fluxà 7 talles 1682, ja que la recaptació d'aquestes fou encarregada el 20 desembre de 1682 al claviari Joan Fluixà de Bartomeu. Vull fer notar que aquests llibres solen contenir, sobretot als darrers fulls, nombroses anotacions fetes pel recaptador de la talla o per altres persones, que es refereixen a assumptes relacionats amb el cobrament de les talles, però també d'altra naturalesa. Pens que aqueixes anotacions poden tenir un considerable interès lingüístic, ja que sovint prescindeixen, tot i que sigui parcialment, dels usos gràfics dels escriptors cultes. La talla estudiada n'és un bon exemple: als primers i darrers fulls hi apareixen nombroses addicions, entre els quals es troba l'oració del Pare nostre, datada el 1703.

⁷ Per exemple, a Santa Margalida es documenten els Bibiloni *Gater* i els Pastor *Burball*, també referenciats a Maria, on aquests llinatges no hi existien en el segle XVI. Igualment simptomàtic resulta que persones de Maria amb llinatges coincidents amb els de Santa Margalida (com Font i Pastor) tinguin els malnoms, respectivament, *Porrillo* i *Cotó*, també presents a la Vila, tot i que associats a altres cognoms (Mas, 1997).

⁸ És el cas, entre d'altres, del llinatge Bunyola.

⁹ La primera persona documentada a Maria amb aqueix llinatge era Antoni Mas *dit de Manacor*, el 1578. En aquella data el cognom ja era freqüent a la Vila (Mas, 1997).

¹⁰ Adjunt a més com a apèndix, pel seu interès onomàstic, una taula amb la distribució dels prenom de Santa Margalida i una altra amb els malnoms i oficis documentats.

LA DISTRIBUCIÓ A PARTIR DE LA CRONOLOGIA DE LA DOCUMENTACIÓ DEL LLINATGE

Gràcies a les dades procedents de llistats nominals anteriors citats més amunt, hom coneix que només 14 llinatges de la vila de Santa Margalida (el 15,1%) ja apareixien a la documentació del segle XIII i, posteriorment, a la llista d'homes d'armes del 1359; altres 7 llinatges (el 7,5%) es referencien per primera vegada a la talla del 1459. La majoria dels llinatges (47, el 50,5%) es documenten per primera vegada a les diferents llistes del segle XVI (1515-1595) i un percentatge apreciable es consignen per primera vegada a les llistes del segle XVII: 7 (7,5%) apareixen documentats per primera vegada al cadastre de 1613 i altres 18 (19,4%) el 1682. Aqueixa distribució, però, amaga diferències més que apreciables quant a les proporcions que suposen el nombre de persones amb aquests llinatges sobre el total de la població documentada. Així, els documentats en el segle XIII i XIV en constitueixen el 37,4% del total; els llinatges que apareixen per primera vegada en el segle XV n'assoleixen el 15,1 (conjuntament, els ja documentats a l'edat mitjana fan el 52,5% de les persones recollides a la talla del 1682). Els cognoms documentats per primera vegada del segle XVI en són el 39,1%, els que ho són el 1613 un 7,5% i els qui apareixen el 1682 únicament un 4,3. Així doncs, els documentats per primera vegada en el segle XVII només suposen l'11,8%.

D'acord amb l'anterior, Santa Margalida es presenta com una localitat on la majoria de persones (el 52,5%) tenen llinatges que ja eren presents a la població a l'edat mitjana. Possiblement, les elevades magnituds que assoleixen part d'aquests llinatges —de fet, són els més freqüents— poden ser conseqüència, tot i que siga parcialment, de les estratègies demogràfiques adoptades per aquestes famílies. Totes elles, tret del Font, descendien dels que havien estat grans terratinens del terme en la segona meitat del segle XV, i el seu nombre s'incrementà significativament des d'aqueixa mateixa època, al mateix temps que desapareixia un nombre molt important d'altres llinatges. Una de les principals causes d'aquest fenomen va ser el daltabaix causat per la venda, per part dels terratinens pagesos endeutats, d'un nombre molt considerable de grans tinences (alqueries, rafals, possessions) a l'aristocràcia. La reorientació dels conreus a les possessions, tots primant-ne l'agricultura extensiva, i algunes parcel·lacions, degueren ésser la causa de la important emigració que rebé el municipi durant el segle XVI (Mas, 1997), que es fa patent en el fet que les persones amb llinatges documentats per primera vegada en el segle XVI suposin un percentatge molt important (el 39,1%) de la població registrada a la talla del 1682.

ELS EFECTES DE L'EMIGRACIÓ CAP A VALÈNCIA

Tot i la sagnia que va suposar la migració cap a València, no s'observen canvis significatius en la freqüència dels llinatges més nombrosos.¹¹ De tota manera, la migració degué causar —o ajudar— a la minva de la freqüència de cognoms que apareixen entre els margalidans establerts a València (com Canet, Ciurana, Rosselló i Server) i a la desaparició d'altres que havien tengut una freqüència baixa (Albanell, Capdebou, Garcia, Gibert, Gili, Mestre, Pont, Riera, Sequier) o només mitjana (com Omar i Pons) durant el segle XVI. En tot cas, la població es degué recuperar relativament aviat de la minva demogràfica, ja que el

¹¹ Moltes de persones amb aquests llinatges es compten entre els emigrants margalidans residents a València (Mas-Monjo, 2002).

1613 es documenten 480 contribuents, nombre que el 1682 havia augmentat fins a 623. Tot i que aquest augment tan accentuat es podria deure al fet que el 1682 famílies emparentades que residien dins la mateixa llar haguessin estat computades com a unitats fiscals diferents, la tendència a l'alça demogràfica pareix prou clara. Però aquesta puja, probablement, es devia més al creixement natural que a les aportacions demogràfiques rebudes entre el 1613 i el 1682. Aquestes, segons es desprèn de l'estudi de l'onomàstica de la talla, només suposen un total de 18 llinatges nous (el 19,4% dels llinatges del 1682), però només el 4,3% de la població documentada. En resum, el disseny onomàstic d'aquesta època sembla manifestar una tendència clara a la estabilització; de fet, no fou fins a la segona meitat del segle XIX en què la població de Santa Margalida es veié afectada per fenòmens migratoris susceptibles de modificar-la sensiblement.

Distribució de la població a Santa Margalida (1682) a partir de l'antiguitat i la freqüència dels llinatges

Freqüència	XIII-XIV				XV				XVI			
	Llinatges	%	Núm.	%	Llinatges	%	Núm.	%	Llinatges	%	Núm.	%
més de 20	6	6,5	151	29,5	1	1,1	24	4,7	0	0,0	0	0,0
d'11 a 20	1	1,1	12	2,3	3	3,2	43	8,4	6	6,5	71	13,9
de 6 a 10	2	2,2	15	2,9	1	1,1	6	1,2	9	9,7	64	12,5
de 4 a 5	1	1,1	5	1,0	0	0,0	0	0,0	4	4,3	16	3,1
3	1	1,1	3	0,6	0	0,0	0	0,0	6	6,5	18	3,5
2	2	2,2	4	0,8	2	2,2	4	0,8	9	9,7	18	3,5
1	1	1,1	1	0,2	0	0,0	0	0,0	13	14,0	13	2,5
Total	14	15,	191	37,4	7	7,5	77	15,1	47	50,5	200	39,1

Freqüència	1613				1682				total			
	Llinatges	%	Núm.	%	Llinatges	%	Núm.	%	Llinatges	%	Núm.	%
més de 20	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	7	7,5	175	34,2
d'11 a 20	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	10	10,8	126	24,7
de 6 a 10	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	12	12,9	85	16,6
de 4 a 5	2	2,2	9	1,8	0	0,0	0	0,0	7	7,5	30	5,9
3	3	3,2	9	1,8	0	0,0	0	0,0	10	10,8	30	5,9
2	1	1,1	2	0,4	4	4,3	8	1,6	18	19,4	36	7,0
1	1	1,1	1	0,2	14	15,1	14	2,7	29	31,2	29	5,7
Total	7	7,5	21	4,1	18	19,4	22	4,3	93	100,0	511	100,0

LLINATGES DE SANTA MARGALIDA CONTINGUTS A LA TALLA DEL 1682 I FREQUÈNCIA D'AQUESTS

(Les xifres en números romans indiquen el segle en què apareix documentat per primera vegada el llinatge, sempre que aquesta representació continuï en les llistes posteriors cronològicament)

FREQUÈNCIA	LLINATGES
més de 20	Estelric (28) –XIV- Monjo (28) –XIII- Pastor (28) –XIV- Femenia (24) –XIII- Fluixà (24) –XV- Alòs (22) –XIV- Font (21) –XIII-
d'11 a 20	Ribes (20) –XV- Malonda (14) –XVI- Mulet (13) –XVI- Calafat (12) –XIV- Vives (12) –XV- Bibiloni (11) –XVI- Capó (11) –XVI- Molines (11) –XV- Morei (11) –XVI- Serra (11) –XVI-
de 6 a 10	Vidal (10) –XVI- Tous (9) –XVI- Vell.vei (9) –XIII- Cledera (8) –XVI- Ferragut (7) XVI- Alemany (6) –XVI- Amengual (6) –XVI- Castelló (6) –XIII- Esbert (6) –XVI- Muntaner (6) –XV- Ordines (6) –XVI- Ribot (6) –XVI-
de 4 a 5	Delmau (5) –XIII- Santandreu (5) –1613- Anfós (4) –XVI- Cifre (4) –XVI- Galí (4) –1613- Moragues (4) –XVI- Roca (4) –XVI-
3	Bonet (3) –XVI- Cerver (3) –XIII [Llorenç àlies Puigserver]- Mas (3) –XVI- Mir (3) –XVI- Pasqual (3) –1613- Pou (3) –XVI- Puig (3) –XVI- Quetgles (3) –XVI- Torrents (3) –1613- Torres (3) –1613-
2	Bunyola (2) –XVI- Carreres (2) –XV- Cerdà (2) –XIV- COMELLES (2) –1682- Escales (2) –XVI- Ferrer (2) –XVI- Flor (2) –XVI- Font i Roig (2) –XIV- Garau (2) –XVI- Gelabert (2) –XVI- Grimalt (2) –1613- Mateu (2) –XVI- PIERES (2) –1682- Quintana (2) –XVI- Rabassa (2) –XV- RIUDAVENTS (2) –1682- RUBÍ (2) –1682- Samar (2) –XVI-
1	Bassa (1) –XVI- Bennàsser (1) –XVI- Buades (1) –XVI- CAIMARI (1) –1682- CALVÓ (1) –1682- Canet (1) –XVI- CERDÓ (1) –1682- CERVERA (1) –1682- Ciurana (1) –XIV- DAVIU (1) –1682- DURAN (1) –1682- FONOLLAR (1) –1682- Gibert (1) –XVI- LLENSOR (1) –1682- Llofriu (1) –XVI- LLULL (1) –1682- Maimó (1) –1613- MASSOT (1) –1682- Moll (1) –XVI- MORA (1) –1682- PALMER (1) –1682- Perelló (1) –XVI- PERETÓ (1) –1682- PUJALS (1) –1682- Rosselló (1) –XVI- Sastre (1) –XVI- Seguí (1) –XVI- Vicens (1) –XVI- Xemena (1) –XVI-

Llinatges del terme de Santa Margalida segons la talla del 1682

ALBA	només de Maria
Alemaný	només de la Vila
Amengual	de la Vila i de Maria

Llinatge	la Vila		Total	la Vila			Maria		
	La Vila	Maria		*	Llinatge	Núm.	*	Llinatge	Núm.
ALBA		4	4	1	Alemaný	6	1	Alba	4
Alemaný	6		6	2	Alòs	22	2	Amengual	4
Alòs	22		22	3	Amengual	6	3	Anglada	3
Amengual	6	4	10	4	Anfòs	4	4	Barceló	2
Anfòs	4		4	5	Bassa	1	5	Berga	3
ANGLADA		3	3	6	Bennàsser	1	6	Bibiloni	1
BARCELÓ		2	2	7	Bibiloni	11	7	Blai	1
Bassa	1		1	8	Bonet	3	8	Bunyola	3
Bennàsser	1		1	9	Buades	1	9	Capó	1
BERGA		3	3	10	Bunyola	2	10	Carbonell	7
Bibiloni	11	1	12	11	Caimari	1	11	Castelló	10
BLAI		1	1	12	Calafat	12	12	Duran	3
Bonet	3		3	13	Calvó	1	13	Fanals	1
Buades	1		1	14	Canet	1	14	Femenia	6
Bunyola	2	3	5	15	Capó	11	15	Ferragut	1
Caimari	1		1	16	Carreres	2	16	Ferrer	1
Calafat	12		12	17	Castelló	6	17	Fiol	3
Calvó	1		1	18	Cerdà	2	18	Fluixà	1
Canet	1		1	19	Cerdó	1	19	Font	3
Capó	11	1	12	20	Cerver	3	20	FontCuberta	1
CARBONELL		7	7	21	Cervera	1	21	Font i Roig	2
Carreres	2		2	22	Cifre	4	22	Gibert	4
Castelló	6	10	16	23	Ciurana	1	23	Ginard	2
Cerdà	2		2	24	Cledera	8	24	Jordà	7
Cerdó	1		1	25	Comelles	2	25	Mas	6
Cerver	3		3	26	Daviu	1	26	Monjo	2
Cervera	1		1	27	Delmau	5	27	Negre	1
Cifre	4		4	28	Duran	1	28	Nicolau	1
Ciurana	1		1	29	Esbert	6	29	Paieres	1
Cledera	8		8	30	Escales	2	30	Pastor	2
Comelles	2		2	31	Estelric	28	31	Perelló	1
Daviu	1		1	32	Femenia	24	32	Pou	1
Delmau	5		5	33	Ferragut	7	33	Puigserver	1
Duran	1	3	4	34	Ferrer	2	34	Quetgles	1
Esbert	6		6	35	Flor	2	35	Ribes	3
Escales	2		2	36	Fluixà	24	36	Rigo	3

Estelric	28		28
FANALS		1	1
Femenia	24	6	30
Ferragut	7	1	8
Ferrer	2	1	3
FIOL		3	3
Flor	2		2
Fluixà	24	1	25
Fonollar	1		1
Font	21	3	24
FONT			
CUBERTA		1	1
Font i Roig	2	2	4
Gali	4		4
Garau	2		2
Gelabert	2		2
Gibert	1	4	5
GINARD		2	2
Grimalt	2		2
JORDÀ		7	7
Llensor	1		1
Llofriú	1		1
Llull	1		1
Maimó	1		1
Malonda	14		14
Mas	3	6	9
Massot	1		1
Mateu	2		2
Mir	3		3
Molines	11		11
Moll	1		1
Monjo	28	2	30
Mora	1		1
Moragues	4		4
Morei	11		11
Mulet	13		13
Muntaner	6		6
NEGRE		1	1
NICOLAU		1	1
Ordines	6		6
Paieres		1	1
Palmer	1		1
Pasqual	3		3
Pastor	28	2	30

37	Fonollar	1
38	Font	21
39	Font i Roig	2
40	Gali	4
41	Garau	2
42	Gelabert	2
43	Gibert	1
44	Grimalt	2
45	Llensor	1
46	Llofriú	1
47	Llull	1
48	Maimó	1
49	Malonda	14
50	Mas	3
51	Massot	1
52	Mateu	2
53	Mir	3
54	Molines	11
55	Moll	1
56	Monjo	28
57	Mora	1
58	Moragues	4
59	Morei	11
60	Mulet	13
61	Muntaner	6
62	Ordines	6
63	Palmer	1
64	Pasqual	3
65	Pastor	28
66	Perelló	1
67	Peretó	1
68	Pieres	2
69	Pou	3
70	Puig	3
71	Pujals	1
72	Quetgles	3
73	Quintana	2
74	Rabassa	2
75	Ribes	20
76	Ribot	6
77	Riudavets	2
78	Roca	4
79	Rosselló	1

37	Riutort	1
38	Roig	2
39	Serra	5
40	Tugores	6
41	Vilallonga	1
		112

Perelló	1	1	2
Peretó	1		1
Pierres	2		2
Pou	3	1	4
Puig	3		3
PUIGSERVER		1	1
Pujals	1		1
Quetgles	3	1	4
Quintana	2		2
Rabassa	2		2
Ribes	20	3	23
Ribot	6		6
RIGO		3	3
Riudavets	2		2
Riutort		1	1
Roca	4		4
ROIG		2	2
Rosselló	1		1
Rubí	2		2
Samar	2		2
Santandreu	5		5
Sastre	1		1
Seguí	1		1
Serra	11	5	16
Torrents	3		3
Torres	3		3
Tous	9		9
TUGORES		6	6
Vell/vei	9		9
Vicens	1		1
Vidal	10		10
VILALLONGA		1	1
Vives	12		12
Xemena	1		1
	511	112	623

80	Rubí	2
81	Samar	2
82	Santandreu	5
83	Sastre	1
84	Seguí	1
85	Serra	11
86	Torrents	3
87	Torres	3
88	Tous	9
89	Vell/vei	9
90	Vicens	1
91	Vidal	10
92	Vives	12
93	Xemena	1

511

Prenoms de Santa Margalida (1682)

freqüència	Prenoms masculins
més de 25	Antoni (82), Joan (82), Miquel(52), Pere (50), Gabriel (30)
de 15 fins a 25	Jaume (25), Mateu (21), Martí (18), Bartomeu (16), Bernat (16), Francesc (15)
de 5 fins a 15	Rafel (13), Cristòfol (8), Guillem (8), Llorenç (8), Sebastià (8), Esteve (6), Damià (5)
de 3 fins a 5	Gaspar (4), Jeroni (4), Pere Joan (4), Andreu (3), Joan Antoni (3)
d'1 fins a 3	Cosme (2), Miquel Onofre (2), Onofre (2), Simó (2), Baltasar (1), Bernardí (1), Felip (1), Gregori (1), Lleonard (1), Mateu Hèctor (1), Miquel Joan (1), Pere Andreu (1), Pere Antoni (1), Salvador(1)

Prenoms femenins	
Margalida (4), Joana (3), Catalina (1), Francina (1), Joana Anna (1), Magdalena (1), Apol·lònia (1)	

Malnoms i oficis de Santa Margalida el 1682
(els que apareixen en versaletes són els conservats actualment)

Núm.	Malnom/designació	Llinatge	Comentari
1	Base	Ribes	
2	Bebet	Pastor	
3	Benet	Font	
4	Beraque	Pesqual	
5	Berguny	Stalrich	
6	Bieló	Stelrich	Prenom (característic de la família)
7	Boire	Fluxà	
8	Borí	Ferregut	
9	Borjes	Serra	topònim de Santa Margalida ? (torrent de na Borges)
10	Borràs <i>major</i>	Vives	
11	Bosch	Pastor	
12	Brague	Font	
13	Bújer	Castelló	topònim mallorquí
14	Burbay	Pastor	
15	BURGUET	Amengual	topònim de Santa Margalida? (Son Burguet)
16	CABANE	Pastor	
17	CANET	Font	
	CANET	Monjo	
	CANET	Scales	
18	Capeller	Alòs	
	Capeller	Gali	
19	Caseta	Ribes	topònim de Santa Margalida? (la Caseta)
	Caseta	Ribot	topònim de Santa Margalida? (la Caseta)
20	Catelà	Monjo	
21	Catiu	Stelrich	
22	Corral	Pastor	
23	Coscois	Monjo	topònim de Santa Margalida (els Coscolls)
24	Costelle	Fluxà	
25	Costix	Bibiloni	
26	COTÓ	Bibiloni	
27	Coves	Bibiloni	
28	Cranc	Fluxà	
29	Crastos	Femenia	
30	Crespí	Mir	
31	Curt	Font	Documentat en el segle XV
	Curt Coxó	Font	
32	de Artà	Morey	

	de Artà	Servera	
33	de Castellet	Morey	topònim de Santa Margalida
	de Castellet	Mulet	topònim de Santa Margalida
34	de Femenia	Mulet	topònim de Santa Margalida
35	de Hero	Bonet	topònim de Santa Margalida
36	de Incha	Daviu	
37	de le Boleda	Font	topònim de Santa Margalida
38	de le Vall	Femenia	
39	de Lloro	Flor	topònim de Santa Margalida
40	de Sante Aulari	Capó	topònim de Santa Margalida
41	de Son Fluxà	Malonda	topònim de Santa Margalida
42	de Son Gergori	Ribot	topònim de Santa Margalida
43	de Son Morro	Mollines	topònim de Santa Margalida
44	de Son Morro	Mollines	topònim de Santa Margalida
45	de Vernisse	Femenia	topònim de Santa Margalida
46	del carrer Forà	Tous	topònim de Santa Margalida
47	del Raphal	Alòs	topònim de Santa Margalida
48	d'Elcodiole	Alòs	topònim de Santa Margalida
49	d'Elcúdie	Caymari	
	d'Elcúdie	Torrens	
50	Domingo	Fluxà	
51	Enjo	Torrens	
52	Enparedor	Castelló	
53	Farrer	Bibiloni	
	Farrer	Femenia	
	Ferrer	Calefat	
	Ferrer	Femenia	
	Ferrer	Ordines	
54	Frigo	Stelrich	
55	FRIT	Capó	
56	Fullane	Torres	
57	FULLÓS	Alemany	topònim de Santa Margalida (son Fullós)
58	Fuster	Cifra	
59	Galicant	Alòs	topònim de Santa Margalida (el Galicant)

60	Gargori	Alòs	
61	GARIT	Malonda	
62	Garranxo	Ferregut	
63	Garreta	Alemaný	
64	Gater	Bibiloni	
65	Geroni	Xemena	
66	Gol·let	Monjo	
67	Gran	Sastra	
68	Gros	Puix	
	Gros	Scales	
69	Homenàs	Font	
70	Jeumoy	Fluxà	
71	Jordià	Femenia	
72	Julià	Vives	
73	LLEBRO	Serdà	
74	Lledoner	Ribes	topònim de Santa Margalida? (els Lledoners, plaça dels Lledoners)
75	LLESET	Gelebert	
76	Llonpard	Vives	
77	Magra	Ribes	Topònim de Santa Margalida? (Son Llompart)
78	MANYO	Monjo	
79	Maos	Vey	
80	March	Torres	
81	Maria	Ribes	
	Marià	Carreres	
82	Menecor	Vey	
83	Menjetres	Malonda	
84	Merget	Quetgles	
85	Mertinó	Stalrich	
86	Mestra	Fluxà	
87	Micaló	Mas	
88	Micalot	Anfós	
89	MILÀ	Ferrer	
90	Monget	Amengual	
91	Monserrat	Capó	
92	Morey	Stelrich	
93	Mort	Mulet	topònim de Santa Margalida? (rafal de la Mort)
94	Mosco	Font	
	Mosco	Vey	
95	Negra	Font	
	Negra	Roselló	
96	Nel·lo	Pastor	prenom (diminitiu de Martí, nom molt habitual a la família)

97	Nofret	Calefat	prenom (diminitiu d'Onofre, nom molt habitual a la família)
98	Noje (Noye?)	Castelló	
99	Notari	Font y Roig	
100	Oller	Riudevets	
101	Palat	Mulet	
102	Paraire	Fluxà	
	Paraire	Monjo	
	Paraire	Vidal	
	Parayre	Alòs	
103	Paxam	Castelló	
104	Perico	Pastor	
105	Petllonga	Moragues	
106	Picapedrer	Serra	
107	PORRILLO	Font	
	PORRILLO	Stalrich	
108	Prenes (o Preves?)	Stelrich	
109	Prevere	Femenia	
110	PUNTES	Server	
111	Rata	Mulet	
112	Rebasó	Pastor	
113	Refaloto	Capó	
114	Rejés/Reyés	Font	
115	Relline	Femenia	
116	RELLIU	Stalrich	
117	Remenat	Monjo	
118	Repete	Monjo	
119	Rocha Xinet	Server	
120	Rros	Quetgles	
121	Sart	Stalrich	
122	Sastra	Alòs	
	Sastra	Malonda	
123	Sastra	Vives	
	sastra Bori	Alòs	
124	Scales	Bibiloni	
125	Sebater	Muñtaner	
126	Simó	Vey	
127	Sitges	Morey	
128	Sordet [sic]	Ribes	
	Sordet abitedor en Ciutat	Ribes	
129	Spaseta	Fluxà	
130	Tauler	Quetgles	
131	Tie	Stalrich	
132	TORRETE	Vives	topònim de Santa Margalida
133	Tricons (?)	Vissens	

134	Tubet	Serra	
135	Vador	Stalrich	prenom (diminitiu de Salvador, nom d'un avantpassat de la família en el segle XV que donà nom a la possessió Son Vador)
136	Vallobera	Serdó	topònim de Santa Margalida
137	VARDERA	Esbert	topònim de Llubí
138	Velleya	Fluxà	
139	Verro <i>menor</i>	Vidal	
140	Vieh	Monjo	
141	Vidalet	Vidal	
142	Xemene	Ordines	
143	XICH	Capó	
144	Xoroi	Calefat	
145	XULÍ	Canet	

Població de Santa Margalida documentada a la talla del 1682

Núm. vídues	Tractament	Nom	Llinatge	altres	residència	foli
1		<i>Antoni</i>	Alemaný		LA VILA	57
2		<i>Joan</i>	Alemaný	Garreta	LA VILA	59
3		<i>Martí</i>	Alemaný	Fullós	LA VILA	34v
4 o hereus		<i>Martí</i>	Alemaný		LA VILA	40
5		<i>Martí</i>	Alemaný		LA VILA	57
6		<i>Miquel</i>	Alemaný	Fullós	LA VILA	52
7		<i>Andreu</i>	Alòs		LA VILA	70v
8		<i>Andreu</i>	Alòs	del Codiole	LA VILA	73v
9 vídua de		<i>Antoni</i>	Alòs	del Raphal	LA VILA	13v
10 le fille de	<i>mestre</i>	<i>Antoni</i>	Alòs	parayre	CASA	80v
11	<i>mestre</i>	<i>Antoni</i>	Alòs	Sastra	LA VILA	50v
12 o hereus		<i>Antoni</i>	Alòs		LA VILA	57v
13		<i>Barnat</i>	Alòs	del Codiole	LA VILA	73v
14		<i>Barnat</i>	Alòs	Galicant muller de <i>mestre</i>	LA VILA	74
15		<i>Ffrancina</i>	Alòs	<i>Joan Just</i>	CASA	89v
16		<i>Gargori</i>	Alòs		LA VILA	3
17		<i>Joan</i>	Alòs	Galicant	CASA	80v
18		<i>Joan</i>	Alòs	Gargori	LA VILA	3
19		<i>Joan</i>	Alòs		CASA	83
20		<i>Joana</i>	Alòs		CASA	86v
21 vídua		<i>Joane</i>	Alòs		CASA	82
22	<i>mestre</i>	<i>Martí</i>	Alòs	sastra	LA VILA	7v
23	<i>mestre</i>	<i>Miquel</i>	Alòs		LA VILA	70v
24		<i>Pere</i>	Alòs	Capeller	LA VILA	67v
25		<i>Pere</i>	Alòs	de <i>Antoni</i>	LA VILA	57v
26		<i>Pere</i>	Alòs	Galicant	LA VILA	33v
27	<i>mestre</i>	<i>Pere</i>	Alòs	sastra Borí	CASA	81
28		<i>Sebastià</i>	Alòs	del Codiole	LA VILA	73
29		<i>Antoni</i>	Amengual	Monget	CASA	85
30		<i>Bartomeu</i>	Amengual	Monjet	LA VILA	41v
31 vídua de		<i>Guillem</i>	Amengual		CASA	88
32		<i>Joan</i>	Amengual	Burguet	LA VILA	55
33		<i>Joan</i>	Amengual	Monjet de <i>Bartomeu</i>	LA VILA	41v
34 vídua de		<i>Miquel</i>	Amengual		LA VILA	39
35		<i>Cathelina</i>	Anfós	y Micalote	LA VILA	27
36		<i>Jaume</i>	Anfós	de <i>Pere</i>	LA VILA	36v

37	<i>vídua</i> de	<i>Miquel</i>	Anfós	Micalot	SENSE CASA	90
38	o hereus	<i>Miquel</i>	Anfós		LA VILA	51v
39		<i>Miquel</i>	Bassa		SENSE CASA	76v
40		<i>Gabriell</i>	Betnazer		LA VILA	30
41		<i>Antoni</i>	Bibiloni	Cotó	LA VILA	54v
42		Gaspar	Bibiloni	Costix	LA VILA	34
43		Gaspar	Bibiloni	Coves	LA VILA	51v
44	<i>mestre</i>	Gaspar	Bibiloni		LA VILA	57
45	<i>vídua</i> de	<i>Miquel</i>	Bibiloni	Coves	LA VILA	10v
46		<i>Miquel</i>	Bibiloni	Gater	LA VILA	21
47		<i>Miquel</i>	Bibiloni	Gater	LA VILA	58v
48		<i>Miquel</i>	Bibiloni	Gater de Joan	LA VILA	8
49		<i>Miquel</i>	Bibiloni	Scales de Jaume	LA VILA	54
50		<i>Pere</i>	Bibiloni	Cotó	LA VILA	55
51	<i>mestre</i>	<i>Pere Joan</i>	Bibiloni	farrer	SENSE CASA	83v
52		<i>Esteva</i>	Bonet	de Ffrancesc	LA VILA	25v
53	o hereus	<i>Esteva</i>	Bonet		LA VILA	71
54		<i>Mateu</i>	Bonet	de Hero	LA VILA	74v
55		<i>Joan</i>	Buades		LA VILA	4
56	<i>vídua</i> de	<i>Antoni</i>	Bunyole		LA VILA	51v
57		<i>Antoni</i>	Bunyole		LA VILA	52
58		<i>Antoni</i>	Calefat	de Barnat	LA VILA	10
59	<i>vídua</i> de	<i>Antoni</i>	Calefat	Nofret	LA VILA	31v
60		<i>Antoni</i>	Calefat	Nofret	SENSE CASA	76v
61	Hereus de	Baltezar	Calefat		LA VILA	17
62	hereus de	Barnat	Calefat		LA VILA	68v
63		Ffrancesc	Calefat		SENSE CASA	76v
64	<i>mestre</i>	Honofre	Calefat	ferrer	SENSE CASA	78v
65		Honofre	Calefat		LA VILA	28
66		<i>Joan</i>	Calefat	Xoroi	LA VILA	47v
67		<i>Mateu</i>	Calefat		LA VILA	19
68		<i>Miquel</i>	Calefat	de Barnat fedrí	LA VILA	69
69		<i>Miquel</i>	Calefat		LA VILA	27
70		Cosme	Calvó		SENSE CASA	88v
71		Martí	Canet	Xulí	LA VILA	59v
72	<i>vídua</i> de	<i>Antoni</i>	Capó	Monserrat	LA VILA	11v

73		Antoni	Capó	Montserrat	LA VILA	50
74		Antoni	Capó	Xich	LA VILA	59v
75 o hereus		Antoni	Capó		LA VILA	49
76 o hereus		Bartomeu	Capó		LA VILA	64v
				de Sante		
77		Gabriell	Capó	Aulari	LA VILA	65
78		Joan	Capó	Montserrat	LA VILA	50v
79		Joan	Capó	Xich	LA VILA	70
80		Miquel	Capó	Frit	LA VILA	30
81 hereus de		Pere	Capó		LA VILA	33v
82		Rephel	Capó	Refaloto	LA VILA	31
83		Gabriell	Carreres		LA VILA	24
84 vídua de		Pere	Carreres	Marià	LA VILA	61
85		Antoni	Castelló	Bújer	LA VILA	47
86 vídua de		Antoni	Castelló	Noje (?)	LA VILA	60
87 vídua de		Antoni	Castelló		LA VILA	47
					SENSE	
88		Gabriell	Castelló	Paxam	CASA	82
89 vídua de		Joan	Castelló	Enparedor	LA VILA	21v
					SENSE	
90		Pere Joan	Castelló		CASA	92
					SENSE	
91	mestre	Jaume	Caymari	d'Elcúdie	CASA	78
92	mestre	Antoni	Cifra		LA VILA	21
					SENSE	
93		Jaume	Cifra		CASA	83
					SENSE	
94		Matheu	Cifra	de Antoni	CASA	91v
95	mestre	Miquel	Cifra	fuster	LA VILA	62v
96		Jaume	Cladera	major	LA VILA	26v
97		Jaume	Cladera	menor	LA VILA	21
					SENSE	
98		Joan	Cladera	de Jaume	CASA	80v
99		Joan	Cladera	de Llorens	LA VILA	51
					SENSE	
100		Llorens	Cladera	Menor	CASA	87
101		Mateu	Cladera		LA VILA	34
102		Miquel	Cladera	de Llorens	LA VILA	51
103		Miquel	Cladera	de Miquel	LA VILA	48v
104		Mateu	Comelles		LA VILA	10
					SENSE	
105		Pere	Comelles		CASA	85v
					SENSE	
106		Antoni	Daviu	de Incha	CASA	89
107		Antoni	Delmau		LA VILA	44
108	mestre	Antoni	Delmau		LA VILA	48v
109	mestre	Joan	Delmau		LA VILA	48v
110		Joan	Delmau		LA VILA	73

111		<i>mestre</i>	Martí	Delmau		LA VILA	62
						SENSE	
112			Antoni	Duran		CASA	86v
			Margaritt			SENSE	
113			a	Esbert	Vardera	CASA	85v
114	<i>vídua de</i>		Miquel	Farrer	Millà	LA VILA	5
115		<i>mestre</i>	Barnat	Femenia		LA VILA	19v
116			Antoni	Femenia	de Antoni	LA VILA	35
117			Antoni	Femenia	de Vernisse Jaume de	LA VILA	12
118			Antoni	Femenia	Antoni	LA VILA	65
119			Damià	Femenia	de Raphel	LA VILA	14
						SENSE	
120			Demià	Femenia	de le Vall	CASA	88
121			Ffrancesc	Femenia		LA VILA	69
					de		
122			Gabriell	Femenia	Ffrancesc	LA VILA	7
123			Jaume	Femenia	de Antoni	LA VILA	24
						SENSE	
124			Jaume	Femenia	de Pere	CASA	87
125			Joan	Femenia	Crastos	LA VILA	36v
						SENSE	
126			Joan	Femenia	Jaume	CASA	78
			Joan				
127			Antoni	Femenia	de Andreu	LA VILA	6
			Joan			SENSE	
128	hereus del	<i>revererend</i>	Anttoni	Femenia	prevere	CASA	91
129	hereus de	<i>mestre</i>	Michel	Femenia	farrer	LA VILA	26v
130			Miquel	Femenia	de Antoni	LA VILA	35v
131	o hereus		Miquel	Femenia	Ferrer	LA VILA	48
132	<i>vídua de</i>	<i>mestre</i>	Miquel	Femenia	Jordià	LA VILA	6
133			Pera	Femenia		LA VILA	24
134	<i>vídua de</i>		Pere	Femenia	Ferrer	LA VILA	61v
135	<i>vídua de</i>		Pere	Femenia	Relline	LA VILA	60v
					abitedor en		
136			Antoni	Femenia	Ciutat	LA VILA	71v
137			Rephel	Femenia		LA VILA	15
138		<i>mestre</i>	Sebastià	Femenia		LA VILA	8
139			Antoni	Ferregut	de Antoni	LA VILA	6v
140			Ffrancesc	Ferregut	Garranxo	LA VILA	40
141	<i>vídua de</i>		Joan	Ferregut	Xemena	LA VILA	66v
						SENSE	
142			Pere	Ferregut	Borí	CASA	86v
143	o hereus		Rephel	Ferregut		LA VILA	33v
144			Sebastià	Ferregut	de Sebastià	LA VILA	37
145			Sebastià	Ferregut		LA VILA	37
146			Pera	Ferrer	Milà	LA VILA	63v
147			Joan	Flor	De Lloro	LA VILA	11
148			Joane	Flor		SENSE	89

					SENSE	
149	<i>vídua</i> de	<i>Antoni</i>	Fluxà	Boyre	CASA	86
150	<i>vídua</i> de	<i>Antoni</i>	Fluxà	Cranch	LA VILA	45
				Cranch de		
151		<i>Antoni</i>	Fluxà	<i>Antoni</i>	LA VILA	41
152	<i>mestre</i>	<i>Barnat</i>	Fluxà	parayre	LA VILA	20
153		<i>Bartomeu</i>	Fluxà	de <i>Joan</i>	LA VILA	7v
154	<i>vídua</i> de	<i>Bartomeu</i>	Fluxà	Spaseta	LA VILA	15v
155	<i>mestre</i>	<i>Ffrancesc</i>	Fluxà		LA VILA	21v
156	<i>vídua</i> de	<i>Ffrancesc</i>	Fluxà		LA VILA	22
157		<i>Guillem</i>	Fluxà	<i>Mestra</i>	LA VILA	58v
158	<i>mestre</i>	<i>Jaume</i>	Fluxà	<i>Boire</i>	LA VILA	60
159		<i>Jaume</i>	Fluxà	<i>Jeumoy</i>	LA VILA	56
160		<i>Joan</i>	Fluxà	<i>Cranc</i>	LA VILA	10
				de		
161		<i>Joan</i>	Fluxà	<i>Bartomeu</i>	LA VILA	43v
162		<i>Joan</i>	Fluxà	de <i>Joan</i>	LA VILA	8v
163		<i>Joan</i>	Fluxà	<i>Domingo</i>	LA VILA	22v
164		<i>Margarita</i>	Fluxà	<i>Velleya</i>	LA VILA	22v
165		<i>Mateu</i>	Fluxà	<i>Costelle</i>	LA VILA	29v
166		<i>Mateu</i>	Fluxà	de <i>Joan</i>	LA VILA	18v
167		<i>Miquel</i>	Fluxà	<i>Domingo</i>	LA VILA	22v
168		<i>Pera</i>	Fluxà	de <i>Joan</i>	LA VILA	9v
169		<i>Pere</i>	Fluxà	<i>Cranch</i>	LA VILA	41
		X[Cristò]		<i>Cranch</i>		
170		phol	Fluxà	<i>major</i>	LA VILA	40v
				<i>Cranch</i>		
		X[Cristò]		menor de		
171		phol	Fluxà	<i>Antoni</i>	LA VILA	40v
		Xcristòph			SENSE	
172	<i>vídua</i> de	ol	Fluxà	<i>Cranc</i>	CASA	82v
					SENSE	
173	<i>mestre</i>	<i>Jaume</i>	Fonollar		CASA	80
174		<i>Antoni</i>	Font	<i>Curt</i>	LA VILA	42v
175		<i>Antoni</i>	Font	<i>Curt Coxó</i>	LA VILA	63v
176		<i>Antoni</i>	Font	<i>Negra</i>	LA VILA	25v
				de <i>Pere</i>		
177		<i>Ffrancesc</i>	Font	<i>Joan</i>	LA VILA	23v
178		<i>Gabriell</i>	Font	<i>Mosco</i>	LA VILA	19
179		<i>Gabriell</i>	Font	<i>Porrillo</i>	LA VILA	76
180		<i>Jaume</i>	Font	<i>Brague</i>	LA VILA	54
181		<i>Jaume</i>	Font	<i>Canet</i>	LA VILA	37v
182		<i>Jaume</i>	Font	<i>Curt</i>	LA VILA	25
					SENSE	
183	<i>mestre</i>	<i>Joan</i>	Font	<i>Benet</i>	CASA	87
				de le		
184	<i>lo senyor</i>	<i>Joan</i>	Font	<i>Boleda</i>	LA VILA	75
185		<i>Joan</i>	Font	<i>Homenàs</i>	LA VILA	59

186	o hereus	Joan	Font	Rejés (?)	LA VILA	60v
187	<i>mestre</i>	Joan	Font		LA VILA	58
188		Matdelena	Font		LA VILA	36
					SENSE	
189		<i>Miquel</i>	Font	Rejés	CASA	83v
				Benet de		
190		Pera	Font	Joan	LA VILA	36
				de Pere		
191		Pera Joan	Font	Joan	LA VILA	23
					SENSE	
192		Pere	Font	Homenàs	CASA	84
					SENSE	
193		<i>Antoni</i>	Font	Reyés	CASA	81v
					SENSE	
194		Joan	Font	Rejés (?)	CASA	89
			Font y			
195	<i>vídua de</i>	<i>Jaume</i>	Roig		LA VILA	33v
			Font y			
196		Mateu	Roig	notari	LA VILA	28v
197		Joan	Galí	Capeller	LA VILA	44v
				[fill d'en		
198		Pere	Galí	Rafel]	LA VILA	66v
199	hereus de	Pere	Galí	Capeller	LA VILA	34v
200		Rephel	Galí		LA VILA	66v
					SENSE	
201		Simó	Garau	de Simó	CASA	79
202	<i>mestre</i>	Simó	Garau		LA VILA	29v
203		Joan	Gelebert	Lleset	LA VILA	46
204		Pera	Gelebert	Lleset	LA VILA	46v
					SENSE	
205	<i>vídua de</i>	Higeroni	Gibert		CASA	90v
206		Joan	Grimalt		LA VILA	68
207		<i>Miquel</i>	Grimalt		LA VILA	68v
208		<i>Antoni</i>	Llensor		LA VILA	15
		<i>Mateu</i>				
209		Ector	Llofriú		LA VILA	70v
210		<i>Gabriell</i>	Llull		LA VILA	27
					SENSE	
211		<i>Antoni</i>	Malonda	Garit [als.]	CASA	84
212		<i>Antoni</i>	Malonda		LA VILA	28v
213		<i>Ffrancesc</i>	Malonda	de <i>Antoni</i>	LA VILA	9
					SENSE	
214		<i>Jaume</i>	Malonda	de <i>Mateu</i>	CASA	86
215		Joan	Malonda	de <i>Pere</i>	LA VILA	36
216		Joan	Malonda		LA VILA	37v
		<i>Joan</i>				
217	<i>vídua de</i>	<i>Antoni</i>	Malonda		LA VILA	37v
					SENSE	
218		<i>Mateu</i>	Malonda	de <i>Mateu</i>	CASA	77
219		<i>Mateu</i>	Malonda	de Son	LA VILA	74v

				Fluxà		
220		Mateu	Malonda	Menjetres	LA VILA	38
221	mestre	Mateu	Malonda	sastra	LA VILA	68v
222		Miquel	Malonda	Menjetres	LA VILA	49
223		Pere	Malonda	de Pere	SENSE CASA	85v
224		Jaume	Malonde	de Jaume	LA VILA	45
225		Antoni	Mas	Menor	SENSE CASA	84v
226		Antoni	Mas		LA VILA	67
227		Miquel	Mas	Micaló	LA VILA	39v
228		Barnardí	Mateu		LA VILA	42
229	mestre	Damià	Matheu		LA VILA	12
230		Antoni	Maymó		LA VILA	17
231		Antoni	Mazot		LA VILA	43v
232		Guillem	Mir	Crespí	LA VILA	35
233	vídua de	Guillem	Mir	Crespí	SENSE CASA	79
234		Joan	Mir	Crespí	LA VILA	35v
235		Miquel	Moll		LA VILA	37
236		Ffrancesc	Mollines	de Ffrancesc de Son	LA VILA	32
237		Ffrancesc	Mollines	Morro	LA VILA	4v
238		Jaume	Mollines		LA VILA	10v
239		Joan	Mollines	de Ffrancesc de Son	LA VILA	32
240		Joan	Mollines	Morro	LA VILA	4v
241		Pera	Mollines	de Pere	LA VILA	7
242	vídua de	Pera	Mollines		LA VILA	7
243		Pere	Mollines	de Rephel	LA VILA	39v
244		Raphel	Mollines	de Ffrancesc de	LA VILA	6v
245	vídua de	Raphel	Mollines	Ffrancesc	LA VILA	6v
246		Rephel	Mollines	de Pere	LA VILA	19
247		Antoni	Monjo	Coscois	SENSE CASA	79
248		Antoni	Monjo	de Mateu	LA VILA	29
249		Antoni	Monjo	de Miquel	LA VILA	35
250		Antoni	Monjo	Gol-let	LA VILA	28
251		Antoni	Monjo	menor	LA VILA	20v
252		Antoni	Monjo	parayre	LA VILA	5v
253		Antoni	Monjo	Remenat major de	LA VILA	20v
254		Barnat	Monjo	Bartomeu	LA VILA	30
255		Barnat	Monjo	de Miquel	LA VILA	22

				SENSE	
256	Barnat	Monjo	de <i>Miquel</i>	CASA	81v
257	<i>Bartomeu</i>	Monjo	Paraire	LA VILA	70
	<i>Bartomeu</i>		de		
258	i <i>Antoni</i>	Monjo	<i>Bartomeu</i>	LA VILA	15
259	<i>vídua</i> de	<i>Ffrancesc</i>	Monjo	Manyo	LA VILA 46v
				SENSE	
260	<i>Jaume</i>	Monjo	Gol·let	CASA	89v
				SENSE	
261	<i>Joan</i>	Monjo	Canet	CASA	80
262	<i>Joan</i>	Monjo	Coscois	LA VILA	72
			de	SENSE	
263	<i>Joan</i>	Monjo	<i>Bartomeu</i>	CASA	82
				SENSE	
264	o hereus	<i>Joan</i>	Monjo	CASA	78v
	<i>Margaritt</i>				
265	a	Monjo		LA VILA	28v
266	<i>Mateu</i>	Monjo	Repete	LA VILA	4v
267	Hereus de	<i>Mateu</i>	Monjo	LA VILA	20
				SENSE	
268		<i>Miquel</i>	Monjo	Remenat	CASA 77v
269	<i>vídua</i> de	<i>Miquel</i>	Monjo		LA VILA 22
270		Pera	Monjo	Catelà	LA VILA 65v
271		Pera	Monjo	Vich	LA VILA 15v
272		<i>Pere</i>	Monjo	de <i>Miquel</i>	LA VILA 34v
273	o hereus	Salvador	Monjo	LA VILA	36v
				SENSE	
274		Sebastià	Monjo	Gol·let	CASA 84v
275		<i>Antoni</i>	Moragues	de <i>Antoni</i>	LA VILA 18v
276		<i>Antoni</i>	Moragues	de <i>Joan</i>	LA VILA 54v
277		Hígeroni	Moragues		LA VILA 15v
278		<i>Miquel</i>	Moragues	Petllonga	LA VILA 11v
279		Llorens	More		LA VILA 66
				SENSE	
280		<i>Antoni</i>	Morey		CASA 85
	<i>Christòph</i>				
281	ol	Morey	de <i>Miquel</i>	LA VILA	20v
282	<i>Ffrancesc</i>	Morey		LA VILA	71
283	<i>Gabriell</i>	Morey	de <i>Miquel</i>	LA VILA	63
284	hereus de	<i>Gabriell</i>	Morey	LA VILA	63v
				SENSE	
285	o hereus	<i>Guillem</i>	Morey	CASA	87
				SENSE	
286		<i>Jaume</i>	Morey	Sitges	CASA 85
				de	
				X[<i>Cristò</i>]p	
287		<i>Joan</i>	Morey	hol	LA VILA 44
				SENSE	
288		<i>Joan</i>	Morey	de Artà	CASA 92
289		<i>Xcristòph</i>	Morey	de Castellet	LA VILA 74

			ol			
			Xcristòph			
290			ol	Morey	de Miquel	LA VILA 64v
291			Antoni	Mulet	Mort [als.]	LA VILA 4
292			Antoni	Mulet		LA VILA 23v
			Christòph			
293			ol	Mulet		LA VILA 23v
						SENSE
294			Faliph	Mulet		CASA 88v
						SENSE
295			Gabriell	Mulet	Mort	CASA 81
						SENSE
296			Gabriell	Mulet	Palat	CASA 90
297 vídua de			Guillem	Mulet	Rata	LA VILA 49
298			Joan	Mulet	de Femenia	LA VILA 74
299			Joan	Mulet	Mort	LA VILA 4
300			Llorens	Mulet		LA VILA 59
						SENSE
301			Martí	Mulet		CASA 80v
						SENSE
302			Pelònie	Mulet	y Seguine	CASA 79v
303			Jaume	Mulet	de Castellet	LA VILA 73
						SENSE
304	mestre		Jaume	Muntaner	Sebater	CASA 90v
						SENSE
305			Joan	Muntaner	de Miquel	CASA 88
306			Mateu	Muntaner	de Pere	LA VILA 27v
307			Matheu	Muntaner	de Antoni	LA VILA 3
308 vídua de			Miquel	Muntaner		LA VILA 28
309 o hereus			Miquel	Muntaner		LA VILA 35v
						SENSE
310			Antoni	Ordines		CASA 82
311			Joan	Ordines	de Miquel	LA VILA 67
312	mestre		Joan	Ordines	ferrer	LA VILA 64
313			Joan	Ordines	Xemene	LA VILA 65v
314 vídua de			Miquel	Ordines		LA VILA 66
315			Pere	Ordines	Ferrer	LA VILA 64
						SENSE
316 vídua de			Antoni	Palmer		CASA 89
						SENSE
317 vídua de			Antoni	Pastor		CASA 84
					de	
318			Esteva	Pastor	Fontanes	LA VILA 62
319			Esteva	Pastor		LA VILA 29
						SENSE
320 vídua de			Gabriell	Pastor	Bosch	CASA 78
						SENSE
321			Gabriell	Pastor		CASA 86
322 vídua de			Joan	Pastor	Corral	LA VILA 25
323			Joan	Pastor	de Miquel	LA VILA 16

324		Joan	Pastor	de <i>Miquel</i>	LA VILA SENSE	49v
325		Joan	Pastor	Perico	CASA SENSE	85
326	<i>vídua</i> de	Joan	Pastor	Rebasó	CASA	84v
327	<i>mestre</i>	Joan	Pastor	Rebazó	LA VILA	43
328	<i>vídua</i> de; o hereus	Joan	Pastor		LA VILA SENSE	61
329		Martí	Pastor	Just	CASA	89v
330		Martí	Pastor	Nel-lo	LA VILA	6
331		Martí	Pastor	Perico	LA VILA	56v
332		Mateu	Pastor	Bosch	LA VILA	3v
333		Miquel	Pastor	Bebet	LA VILA SENSE	17
334		Miquel	Pastor	Cabane	CASA	77
335		Miquel	Pastor	de <i>Miquel</i> de <i>Miquel</i>	LA VILA	26v
336		Miquel	Pastor	<i>major</i>	LA VILA SENSE	44v
337		Pera	Pastor	Burbay	CASA	88v
338		Pera	Pastor	de <i>Joan</i>	LA VILA	3v
339		Pera	Pastor	de <i>Miquel</i>	LA VILA	7v
340		Pera	Pastor		LA VILA	27v
341		Pere	Pastor	de <i>Joan</i>	LA VILA SENSE	68
342		Pere	Pastor	de <i>Miquel</i>	CASA	92
343		Pere	Pastor	Rebasó	LA VILA	72
344		Sebastià	Pastor		LA VILA	51
345		Joan	Perelló		LA VILA	41
346		Bartomeu	Peretó		LA VILA	12v
347		Antoni	Pesqual	Berraque	LA VILA	62v
348		Joan	Pesqual	Beraque	LA VILA SENSE	65v
349		Joan	Pesqual	de <i>Joan</i>	CASA SENSE	84v
350	<i>mestre</i>	Joan	Pieres		CASA SENSE	77v
351	<i>mestre</i>	Mateu	Pieres		CASA	80
352	<i>mestre</i>	Barnat	Pou		LA VILA SENSE	30v
353		Pere	Pou	de Barnat	CASA	83v
354		Pere	Pou		LA VILA SENSE	56v
355		Anttoni	Puix		CASA	91
356	<i>mestre</i>	Gabriell	Puix	Gros	LA VILA	64v
357	<i>vídua</i> de	Joan	Puix		LA VILA SENSE	55
358	<i>mestre</i>	Lleonard	Pujals		CASA	91v

359		<i>Antoni</i>	Quetgles	Tauler	LA VILA	38
360		Gaspar	Quetgles	Merget	LA VILA	42v
					SENSE	
361		<i>Pere</i>	Quetgles	Rros	CASA	87v
362		Llorens	Quintane	de Mateu	LA VILA	10v
					SENSE	
363		<i>Mateu</i>	Quintane		CASA	77v
364		Barnat	Rebaze		LA VILA	31v
365		<i>Bartomeu</i>	Rebezeta		LA VILA	16v
366		<i>Bartomeu</i>	Ribes	de Esteva	LA VILA	13
					SENSE	
367		<i>Bartomeu</i>	Ribes	Magra	CASA	83
368		<i>Bartomeu</i>	Ribes	Sordet [sic]	LA VILA	43
				Sordet		
				abitedor en		
369		<i>Bartomeu</i>	Ribes	Ciutat	LA VILA	60
				Sordet		
				abitedor en	SENSE	
370	<i>vídua de</i>	<i>Bartomeu</i>	Ribes	Ciutat	CASA	87v
371		Esteva	Ribes	de Esteva	LA VILA	12v
372		Esteva	Ribes	de Sebastià	LA VILA	12v
373		<i>Ffrancesc</i>	Ribes	Cazeta	LA VILA	30v
374	<i>vídua de</i>	<i>Gabriell</i>	Ribes	Lledoner	LA VILA	13
375		<i>Gabriell</i>	Ribes	Lledoner	LA VILA	13v
					SENSE	
376		<i>Gabriell</i>	Ribes	Maria	CASA	79
377	<i>vídua de</i>	<i>Gabriell</i>	Ribes		LA VILA	23
378		<i>Gabriell</i>	Ribes		LA VILA	70v
379		<i>Jaume</i>	Ribes	Caseta	LA VILA	42
380		Joan	Ribes	Baze (?)	LA VILA	26
381		Joan	Ribes	de <i>Antoni</i>	LA VILA	56v
					SENSE	
382		Joan	Ribes	de Esteva	CASA	83
383		Joan	Ribes	de <i>Jaume</i>	LA VILA	69
384		<i>Miquel</i>	Ribes	de <i>Joan</i>	LA VILA	61v
385		<i>Pere</i>	Ribes	de <i>Jaume</i>	LA VILA	44v
				Caseta de		
386		<i>Antoni</i>	Ribot	<i>Bartomeu</i>	LA VILA	19v
387		<i>Antoni</i>	Ribot	Cazete	LA VILA	71v
				menor de		
388		<i>Antoni</i>	Ribot	<i>Antoni</i>	LA VILA	72v
389	<i>vídua de</i>	<i>Bartomeu</i>	Ribot	Cazete	LA VILA	71v
				de Son		
390		<i>Gabriell</i>	Ribot	Gergori	LA VILA	72v
391		Pera	Ribot	Cazete	LA VILA	30v
392		<i>Antoni</i>	Riudevets	Oller	LA VILA	27v
393	<i>mestre</i>	Damià	Riudevets		LA VILA	59v
394		<i>Antoni</i>	Robí		LA VILA	50
395		<i>Pere</i>	Robí		LA VILA	67

				SENSE	
396	Barnat	Rocha		CASA	82v
397	Bartomeu	Rocha		LA VILA	9
				SENSE	
398	Jaume	Rocha		CASA	91
				SENSE	
399	Joan	Rocha		CASA	82v
				SENSE	
400	Miquel	Rocha		CASA	91
401	Martí	Roselló	Negra	LA VILA	5v
402	Pere Joan	Samar		LA VILA	67v
		Sant			
403	Guillem	Andreu	de Guillem	LA VILA	53
		Sant			
404	Guillem	Andreu	de Pere	LA VILA	29
		Sant		SENSE	
405	Martí	Andreu		CASA	90v
		Sant		SENSE	
406	Miquel	Andreu		CASA	92
	Miquel	Sant			
407	Joan	Andreu		LA VILA	64
408	Miquel	Sastra	Gran	LA VILA	3v
409	Antoni	Sbert	de Pere	LA VILA	69v
				SENSE	
410 o hereus	Barnat	Sbert		CASA	87v
411	Joan	Sbert	de Miquel	LA VILA	76
				SENSE	
412	Pere	Sbert	de Antoni	CASA	85v
413	Pere	Sbert	de Miquel	LA VILA	70
				SENSE	
414	Andreu	Scales	Canet	CASA	81v
415	Pere	Scales	Gros	LA VILA	34
416	Joan	Seguí	de Gabriell	LA VILA	50v
				SENSE	
417	Sebastià	Semar		CASA	90
	Christòph				
418	ol	Serdà	Llebro	LA VILA	14
			Llebro de		
419	Gabriell	Serdà	Martí	LA VILA	11v
420	Antoni	Serdó	Vallobera	LA VILA	75
421	Antoni	Serra	Borjes	LA VILA	66
422	Antoni	Serra	Tubet	LA VILA	66v
				SENSE	
423 vídua de	Antoni	Serra	Tubet	CASA	88v
424 vídua de	Antoni	Serra		LA VILA	5
425 hereus de	Cosme	Serra		LA VILA	46v
426	Higeroni	Serra		LA VILA	44
427	Jaume	Serra	Tubet	LA VILA	40
428	Joan	Serra	de Sebastià	LA VILA	20
429 mestre	Pera	Serra	picapedrer	LA VILA	5

				SENSE	
430		<i>Antoni</i>	Serra	de <i>Antoni</i>	CASA 77
431		Barnat	Serre	de Cosme Rocha	LA VILA 69v
432		<i>Gabriell</i>	Server	Xinet	LA VILA 54
433		<i>Joan</i>	Server	Puntes	SENSE CASA 79v
434		<i>Miquel</i> Honofre	Server		SENSE CASA 80
435		<i>Antoni</i>	Servera	de Artà	LA VILA 72
436		<i>Antoni</i>	Siurane		SENSE CASA 79v
437	mestre	<i>Antoni</i>	Stalrich	Mertinó	LA VILA 46
438		<i>Antoni</i>	Stalrich	Relliu	LA VILA 9v
439		Barnat	Stalrich	de Pere	LA VILA 68
440		Damià	Stalrich		LA VILA 56
441		<i>Ffrancesc</i>	Stalrich	Porrillo	LA VILA 16
442		<i>Gabriell</i>	Stalrich	Relliu	LA VILA 42
443		<i>Gabriell</i>	Stalrich	Sart	LA VILA 9v
444	o sos hereus	<i>Joan</i>	Stalrich	Relliu	LA VILA 67v
				muller de <i>Xristòphol</i>	
445		Joane	Stalrich	Morey	LA VILA 50
446	<i>vídua</i> de	Martí	Stalrich	Sart	LA VILA 19v
447		Martí	Stalrich	Vador	LA VILA 49v
448		<i>Miquel</i>	Stalrich	Vador	LA VILA 18v
				Vador de	
449		<i>Miquel</i>	Stalrich	<i>Miquel</i>	LA VILA 49v
450		Pere	Stalrich	Berguny	LA VILA 58v
451		Rephel	Stalrich	Tie	LA VILA 41v
452		Margaritt a	Stalrich y Tous		LA VILA 47v
453		<i>Antoni</i>	Stelrich	Vador	LA VILA 72v
					SENSE
454		Barnat	Stelrich	Morey	CASA 77
455		<i>Bartomeu</i>	Stelrich	de Pere	LA VILA 31
456	<i>vídua</i> de	<i>Ffrancesc</i>	Stelrich	Catiu	LA VILA 8v
					SENSE
457		<i>Gabriell</i>	Stelrich	Bieló	CASA 90
458		<i>Gabriell</i>	Stelrich	Catiu	LA VILA 54v
459		<i>Gabriell</i>	Stelrich	Tie	LA VILA 60v
					SENSE
460		<i>Joan</i>	Stelrich	de <i>Gabriell</i>	CASA 81
				Prenes (o Preves?)	
461		<i>Mateu</i>	Stelrich		LA VILA 31
					SENSE
462		Pere	Stelrich	Bieló	CASA 81
463		Raphel	Stelrich	Frijo	LA VILA 9
				Frijo	SENSE
464		Raphel	Stelrich	<i>Menor</i>	CASA 91v

465		Martí	Torrens	Enjo	LA VILA	61v
466		Raphel	Torrens	d'Elcúdie	LA VILA	63
467	<i>mestre</i>	Raphel	Torrens		LA VILA	61
468		<i>Jaume</i>	Torres	March [als.]	LA VILA	42v
469		<i>Miquel</i>	Torres	Fullane	LA VILA	63
470		<i>Miquel</i>	Torres	major	LA VILA	29v
471		<i>Mateu</i>	Tous		LA VILA	13
472		<i>Miquel</i>	Tous	de Joan	LA VILA	48
473		<i>Miquel</i>	Tous	menor de Pere	LA VILA	26
474		Sebastià	Tous		SENSE CASA	88
475		Joan	Tous	de Joan	LA VILA	25v
476		Joan	Tous	de Pere	LA VILA	47v
477		Joan	Tous	del carrer Forà	LA VILA	65
478		<i>Miquel</i>	Tous	de Miquel	LA VILA	11
479		Pera	Tous	de Pere	LA VILA	26
480	<i>vídua de</i>	<i>Antoni</i>	Vey	Mosco	LA VILA	43v
481	<i>o hereus</i>	<i>Antoni</i>	Vey		LA VILA	53
482	<i>mestre</i>	Joan	Vey	Menecor	LA VILA	21v
483		Joan	Vey	Mosco de Antoni	LA VILA	43
484	<i>o hereus</i>	<i>mestre</i> Martí	Vey	Menecor	LA VILA	48
485		Martí	Vey		SENSE CASA	86
486		<i>Miquel</i>	Vey	Simó	LA VILA	71
487	<i>o hereus</i>	Rephel	Vey	Maos (?) Mosco	LA VILA	39v
488		Joan	Vey	major	LA VILA	47
489	<i>vídua de</i>	<i>Antoni</i>	Vidal	de Joan	LA VILA	5v
490		<i>Antoni</i>	Vidal	de Llorens	LA VILA	14v
491		Llorens	Vidal	de Llorens	SENSE CASA	78v
492		Llorens	Vidal	de Martí	SENSE CASA	84
493		Llorens	Vidal	major	LA VILA	16
494	<i>mestre</i>	Llorens	Vidal	parayre	LA VILA	14v
495	<i>mestre</i>	Martí	Vidal		SENSE CASA	86v
496		<i>Miquel</i>	Vidal	Verro menor	LA VILA	16v
497		<i>Miquel</i>	Vidal	Vidalet	LA VILA	8v
498		Pera Andreu	Vidal		LA VILA	16v
499	<i>vídua de</i>	<i>Pere</i>	Vissens	Tricons (?)	SENSE CASA	87v
500		<i>Antoni</i>	Vives	Borràs	LA VILA	57v

501		Barnat	Vives	de Joan	LA VILA	62
502	<i>vídua</i> de	Ffrancesc	Vives		LA VILA	69v
503		Gabriell	Vives	Julià	LA VILA	8
504		Higeroni	Vives		LA VILA	40v
505	<i>vídua</i> de	Joan	Vives	Borràs	LA VILA	58
506		Joan	Vives	Borràs major de	LA VILA	58
507		Joan	Vives	Ffrancesc	LA VILA	69v
508		Joan	Vives	Llonpard	LA VILA	62v
509	<i>mestre</i>	Joan	Vives	Sastra	LA VILA	23
510	<i>vídua</i> de	Pere	Vives	Torrete	LA VILA	39
511		Gabriell	Vives	de Gabriell	LA VILA	33v
512		Miquel	Xemena	Geroni	LA VILA	14v

Població de Maria documentada a la talla del 1682

Núm	vídues	Tractament	Nom	Llinatge	altres	residència	foli
1			Joseph	Alba		MARIA	104
2			Mateu	Alba	de Joan	MARIA	93v
3			Bartomeu	Albe	de Joan	MARIA	104v
4			Joan	Albe		MARIA	105
5			Antoni	Amengual	Sineu	MARIA	95
6			Martí	Amengual		MARIA	94v
7	vídua de		Matià	Amengual		MARIA	95
8			Michel	Amengual		MARIA	99v
9			Bartomeu	Anglade		MARIA	98
10			Pera	Anglade	de Bartomeu	MARIA	107v
11	les filles de		Rephel	Berceló		MARIA	97v
12			Joan	Berga		MARIA	108v
13			Joan	Berga		MARIA	109v
14			Raphel	Berga	Blay	MARIA	105v
15	vídua de		Andreu	Berseló		MARIA	101v
16	hereus de		Pere	Bibiloni	Gater	MARIA	94
17			Gabriell	Blay	de Castellobí	MARIA	97
18			Antoni	Bunyole	de Son Suau	MARIA	97
19			Demià	Bunyole		MARIA	102v
20		mestre	Pere Jordi	Bunyole		MARIA	103
21	vídua de		Raphel	Capó		MARIA	99
22			Antoni	Carbonell		MARIA	98v
23	vídua de		Joan	Carbonell	de Jordi	MARIA	95v
24			Jordi	Carbonell	de Jordi	MARIA	97
25			Jordi	Carbonell	de Pere	MARIA	94
26			Jordi	Carbonell	de Jordi	MARIA	109
27			Miquel	Carbonell	de Jordi	MARIA	98v
28			Pera	Carbonell		MARIA	110
29			Antoni	Castelló	des Viudo	MARIA	102v
30			Guillem	Castelló	de Guillem	MARIA	93
31			Guillem	Castelló	Purdot	MARIA	99v
32			Joan	Castelló	de Miquel	MARIA	93
33			Llorens	Castelló	Cunill (?)	MARIA	97v
34			Miquel	Castelló	Pinede	MARIA	93
35			Miquel	Castelló	Purdot	MARIA	107
36	vídua de		Miquel	Castelló		MARIA	95
37			Bartomeu	Castelló	de Llorens	MARIA	95
38	vídua de		Joan	Ribes		MARIA	93v
39	vídua de		Antoni	Duran		MARIA	100v
40			Joan	Duran	major	MARIA	96
41			Pera	Duran		MARIA	101
42	vídua de		Bartomeu	Englade		MARIA	101v
43			Pera	Fanals		MARIA	99v
44			Michel	Farrer	Miret	MARIA	110v

			donsella de		
45	Anne	Femenia	Martí	MARIA	108v
46	Bartomeu	Femenia	Mesane	MARIA	99
47	Demià	Femenia	Major	MARIA	102
48	Joan	Femenia	de Martí	MARIA	108
49	Martí	Femenia	Botille	MARIA	101v
50	Demià	Femenia	de Joan	MARIA	97v
51	Guillem	Ferregut	Forduy (?)	MARIA	96v
52	Barnat	Fiol		MARIA	98
53	Nadal	Fiol	y Crespi	MARIA	100v
54	Raphel	Fiol	Paxut	MARIA	108
55	Joan	Fluxà	Verger	MARIA	92v
56	Miquel	Font	Porrillo	MARIA	106v
57	Sebastià	Font	de Sebastià	MARIA	110
58	Sebastià	Font	Porrillo	MARIA	106v
59	Antoni	Font Cuberta		MARIA	109
60	Demià	Font y Roig		MARIA	103v
61	Joan	Font y Roig		MARIA	103
62 vidua de	Guillem	Gibert		MARIA	96v
63	Joan	Gibert	de Miquel	MARIA	104
64	Joan	Gibert	Guiemet	MARIA	101
65	Miquel	Gibert	de Guillem	MARIA	106
66	Jaume	Ginard	Menor	MARIA	108v
67	Jaume	Ginart		MARIA	102
68	Andreu	Jordà	del Camp	MARIA	105
69	Antoni	Jordà		MARIA	108
70	Bartomeu	Jordà	de Bartomeu	MARIA	100
71	Bartomeu	Jordà	del Camp	MARIA	105
72	Joan	Jordà	del Camp	MARIA	104v
73	Michel	Jordà	de Bartomeu	MARIA	100v
74	Pera	Jordà	del Camp	MARIA	105
75	Antoni	Mas	de Pere	MARIA	96v
76	Joan	Mas	de Pere	MARIA	95v
77	Miquel	Mas	de Joan	MARIA	103v
78	Miquel	Mas	de Pere	MARIA	105v
79	Pera	Mas	de Antoni	MARIA	96
80 vidua de	Pere	Mas		MARIA	96
81	Antoni	Monjo	de Bartomeu	MARIA	104
82	Demià	Monjo	de Bartomeu	MARIA	105v
83	Pera	Negra		MARIA	100
84	Pau	Nicolau		MARIA	110v
85	Anttoni	Pastor	Burbay	MARIA	107v
86 vidua de	Joan	Pastor]	Cotó	MARIA	94v
87	Joan	Payeres		MARIA	102v

88		Bartomeu	Pereyó	Porret	MARIA	106v	
89		Ffrancesc	Pou		MARIA	96	
90	mestre	Antem	Puix Server		MARIA	106	
91		Antoni	Quetgles	Poll	MARIA	102	
92		Jaume	Ribes		MARIA	101	
93	o hereus	Joan	Ribes	Cassa	MARIA	98v	
94		Pera	Ribes		MARIA	103	
95		Jaume	Rigo	Menor	MARIA	110	
96		Jaume	Rigo		MARIA	92v	
97		Sebastià	Rigo		MARIA	107	
98	vídua de	Joan	Riutort		MARIA	94v	
99		Ffrancesc	Roig		MARIA	107	
100		Guillem	Roig		MARIA	93v	
101		Antoni	Serra	Tronpítxol	MARIA	109v	
102	o hereus	mestre	Antoni	Serra	MARIA	99	
103	o hereus		Llorens	Serra	MARIA	98	
104			Pera	Serra	Tronpítxol	MARIA	109v
105			Sebastià	Serra	MARIA	98	
106			Antoni	Tugores	MARIA	92v	
107			Bartomeu	Tugores	MARIA	100	
108			Gabriell	Tugores	de Joan	MARIA	107v
109			Joan	Tugores	de Joan	MARIA	95v
	vídua de; o						
110	hereus		Joan	Tugores	MARIA	96v	
111			Miquel	Tugores	MARIA	106	
112			Gabriell	Vila llonga	MARIA	94	

RAONS DE LA GRAFIA SON MOJA I NO SON MÒGER

Cosme Aguiló Adrover

XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Margalida, 2004

Son Moja és el nom d'un antic terreny de conreu amb arbres, avui urbanitzat i abans ja molt dividit, situat a Mallorca, en el terme de Santanyí, a uns 1500 m de la població, entre es Torrent d'en Manento i es Torrent de sa Tanca.

L'ús escrit del topònim sempre s'ha fet des de la incoherència de múltiples grafies, tant en els poquíssims documents que en coneixem, com en els rètols actuals indicadors del nucli urbanitzat. L'Ajuntament de Santanyí, fa poc temps, va acordar unificar-les i aquesta decisió va generar la petita investigació que m'és grat exposar avui en aquesta reunió d'estudiosos de l'onomàstica.

Sempre havíem considerat escaient escriure *Son Mòger*, pel fet que el topònim era basat en un cognom mallorquí (un *son* antic no sol regir altra cosa) que ha arribat a l'actualitat transcrit amb una bategant final, òbviament muda, com és habitual en mallorquí.

Mòger perviu a Mallorca com a cognom i com a malnom. El DCVB, s. v., registra el llinatge a Lluçmajor, Campanet i Selva i no en dóna cap etimologia. F. de B. Moll (1982: 116) transcriu la pronúncia fricativa [ˈmɔʒə], tot classificant l'antroponim entre els d'origen germànic i, sense oferir un ètim segur, es limita a apuntar una possible relació amb el cognom català *Motger*, igualment germànic, relació difícil, ja que no s'explica el desplaçament accentual. El DCVB reporta també aquest antroponim amb la grafia *Mutjé*.

La documentació mallorquina del segle XV mostra que al costat de la pronúncia fricativa se'n va desenvolupar una altra d'africada, amb les grafies *Motge* i *Motger*, ambdues llegibles com a [ˈmɔʒə], ja que, tractant-se d'una variant de la mateixa família i a vegades del mateix individu, no sembla que la segona s'hagi d'interpretar com a *Motger*, amb pronúncia oxítona i no paroxítona. A Campanet la pronúncia actual del cognom *Mòger* és l'africada [ˈmɔʒə], mentre a Santanyí segueix sent fricativa (com *plaja* i no *platja*).¹

Del topònim, no en tenim testimoniatges antics, sinó sols dues ocurrences molt recents, ambdues amb bategant final: el 1818, *Son Mòger* (*Apeo* de Santanyí) i el 1909, *Son Mòjer* (Papers de Cas Guaret Vell).

¹ Segons una amable comunicació verbal de Damià Ferrà-Ponç.

La documentació més antiga del cognom a Mallorca² no reflecteix mai la consonant final, la qual comença a aparèixer el 1426. Aquesta és la relació:

1336, *Moga*, monedatge d'Inca (J. Miralles: 1997, p. 714).

1357, *Moge* (Miralles: 1984, p. 143 i 169).

1359, *Moga*, homes d'armes de Binimala (Miralles: 1997, p. 714).

1359, *Moge*, homes d'armes d'Huialfàs, de Binimala i de Sencelles i homes d'armes de Montuiri (Miralles: 1997, p. 714).

1404, *Moge* (G. Llupart, 1980, p. 121).

1416, *Moga* (G. Llupart, 1980, p. 125).

1426, *Moger* (G. Llupart, 1980, p. 126).

1435, *Moye* (G. Llupart, 1980, p. 128).

1436, *Motge* (G. Llupart, 1980, p. 128).

1438, *Moger* (G. Llupart, 1980, p. 129).

1485, *Moge* (G. Llupart, 1980, p. 171).

1485, *Motger* (G. Llupart, 1980, p. 172).

A parer meu, el cognom mallorquí *Moja* (avui grafiat *Mòger*, amb una consonant paragògica que no es realitza fonèticament), prové, com tants altres llinatges mallorquins,³ d'un poble homònim del Principat, situat, aquest, en el municipi d'Olèrdola, a l'Alt Penedès, a 2 km de Vilafranca.⁴ Hi ha dos indrets més amb el mateix topònim, l'un vora la fortalesa de Biure, al sud-oest de Santa Coloma de Queralt (mapa 61 de l'*Atlas Topogràfic de Catalunya*) entre Barberà de la Conca i Cabra del Camp (mapa 75 de la mateixa obra). És presumible, encara que res no en sé, que els noms d'aquests dos indrets de menor entitat poblacional siguin trasllats del primer. Recordem també que a Barcelona hi ha el Palau *Moja*.

L'etimologia d'aquest lloc no és fàcilment abordable. J. Coromines (*Onomasticon Cataloniae*, s. v.) descarta una base *Modius*, impossible fonèticament. També rebutja les propostes de Griera i Pere Català com a variant de molló 'fita', que amb raó etiqueta d'absurdes. Diu que és vague pensar en ètims preromans i assaja trobar paral·lels en les formes antigues de *Monza* (Llombardia) i en noms de la planta *Cistus monspeliensis* com *moudjo* (Llenguadoc), *motgera* (rossellonès), que té la variant *motja*, la qual es pronuncia amb la vocal tancada. Al final esmenta com a més fundades dues etimologies basades en l'àrab: segons la primera seria un derivat de *muja* 'lloc aigualós'; la segona emparentaria el nom amb el barranc de *Mautx* del terme de la Nucua, també relacionat amb l'aigua. En definitiva: res no se sap amb seguretat de l'ètim.

Però si l'ètim és incert, la qüestió de l'absència de bategant final és fora de dubtes en totes les mencions del topònim penedesenc (J. Coromines: *id.*): *Moia* (981), *Mogia* (1011). En el segle XI dos documents llatins, una mica desconcertants, transcriuen «castro *Mox*» (1068), «castro *Mocho*» (1080). A partir dels inicis del segle XII, la forma moderna *Moja* (grafuada *Moia*, *Moya* i *Modia*) és constant.

De tot això es dedueix que la *r* final de la grafia *Mòger* és espúria, afegitò analògic dels escrivans a partir del segle XV, que devien basar les fluctuacions en les de topònims preromans i araboberbers com *Bóquer*, *Míner*, *Cúber*, *Bèquer*, *Síller*, *Tènger*, *Monnàber*,

² Em plau agrair a Antoni I. Alomar el seu inestimable ajut en la recerca documental del cognom.

³ No apareix al treball de J. ROSSELLÓ LLITERES i J. A. VIDAL RETTICH, *Incidència de la toponímia catalana sobre els llinatges de Mallorca*, «Publicacions de l'Arxiu Diocesà», (Palma de Mallorca, 1982).

⁴ *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*, p. 114.

que podeu veure grafats en el mapa Despuig (1784) amb vocal final: *Boca, Mina, Cuba, Beca, Silla, Tange, Monnaba*. D'altres han arribat a l'actualitat amb aquesta vocal: *Selva, Tanca, Pula*. Sabem que el primer tenia la mateixa consonant i, contra l'aparença, no basa el seu ètim en el llatí SILVA.

I doncs, si els llinatges són de les persones i poden transcriure's segons la tradició o la voluntat de normativització (*Suñer / Sunyer, Covas / Coves, Truyols / Trullols, Vercher / Verger*), els topònims són de tots els usuaris de l'idioma i quan la tradició gràfica no té un gran arrelament, com és el cas de Son Moja, és convenient que la grafia s'adapti a l'ètim, sempre que no distorsioni la pronúncia i la del topònim santanyiner, que és fricativa com la del Principat (a Vilafranca del Penedès diuen que «a Moja, poca gent i boja») ha de veure desaparèixer, segons el meu parer, una consonant final que no fa sinó desfigurar la forma antiga del cognom, allunyar-la dels orígens i enfosquir, més encara, la seva etimologia.

BIBLIOGRAFIA

- M. ALCOVER i F. DE B. MOLL, *Diccionari Català-Valencià-Balear*, vol. 7 (Palma de Mallorca, 1977).
 J. COROMINES, *Onomasticon Cataloniae*, Curial edicions catalanes, vol. V (Barcelona, 1996).
 GENERALITAT DE CATALUNYA i INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* (Barcelona, 2003).
 INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA, *Atles topogràfic de Catalunya, 1: 50 000*, Generalitat de Catalunya, vol 2 (Barcelona, 1995).
 G. LLOMPART MORAGUES, *La pintura medieval mallorquina, su entorno cultural y su iconografía*, ed. Lluís Ripoll (Palma de Mallorca, 1980).
 J. MIRALLES I MONSERRAT, *Un llibre de cort reial mallorquí del segle XIV*, vol. II, editorial Moll (Mallorca, 1984).
 J. MIRALLES I MONSERRAT, *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV*, Institut d'Estudis Catalans (Barcelona, 1997).
 F. DE B. MOLL, *Els llinatges catalans*, editorial Moll (Mallorca, 1982).

UNA APROXIMACIÓ A L'EVOLUCIÓ DE LA NOMENCLATURA I LA TOPONÍMIA DE LES PARCEL·LES I PROPIETATS D'ÚS AGRARI I RAMADER A SANTA MARGALIDA

Antoni Mas i Forners

XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Margalida, 2004

INTRODUCCIÓ

Aquests fulls no són altra cosa que un breu recorregut per l'evolució de les característiques bàsiques dels sistemes de designació de tinences, parcel·les i propietats de tipus agrari i ramader¹ (i, per tant, també dels mecanismes de producció toponímica) documentats o identificats a la ruralia de Santa Margalida² des de l'edat mitjana fins a l'actualitat. Tot i que som ben conscient del caràcter esquemàtic d'aquest treball, esper que pugui servir de base per a un estudi acurat de la toponímia de Santa Margalida. I, també, que pugui ser d'utilitat per comparar-lo amb estudis centrats en altres municipis del Pla i del Migjorn de Mallorca. Molt probablement, tret de qualche particularitat local —com la difusió dels genèrics carrerassa i tanca—, els canvis que he pogut detectar en els sistemes de designacions i en la creació de topònims són d'una naturalesa i una cronologia molt consemblant a l'esdevinguda en altres municipis de Mallorca.

LES ROMANALLES D'ÈPOCA ANDALUSINA³

La documentació només permet conèixer una fracció molt reduïda de la toponímia d'aquesta època, de manera que hom desconeix quin havia estat el topònim que designava les alqueries i rafals del terme.⁴ Només es documenten 15 topònims que semblen clarament

¹ No faig esment a la toponímia urbana ni a la referida a edificacions.

² El municipi de Santa Margalida està situat al nord-est de l'illa, a la badia d'Alcúdia i té una superfície aproximada de 8.479 hectàrees. S'hi troben tres nuclis de població: el tradicional —la Vila o Santa Margalida— i les urbanitzacions costaneres de Son Bauló i Son Serra. Vull fer notar que aquest treball es refereix només a l'actual terme de Santa Margalida; no m'hi referesc, doncs, a la toponímia del terme de Maria, que se'n segregà el 1837.

³ Els apartats 1 i 2 resumeixen el meu treball (Mas, 2002). Hi trobareu una descripció més detallada d'aquestes qüestions com també les citacions documentals d'aquests apartats que no apareixen ací. D'altra banda, cal dir que les sigles ARM i AMSM corresponen, respectivament, a l'Arxiu del Regne de Mallorca i a l'Arxiu Municipal de Santa Margalida.

⁴ Alqueria i rafal són els únics apel·latius d'origen andalusí documentats en la documentació del segle XIII per tal de nomenar tinences. Cal fer esment que eren els absolutament majoritaris a la resta de l'illa (Poveda, 1992).

d'època andalusina, tots ells alqueries (a) i rafals (r): Alcudiola (a), *Benicalvel* (a), *Beniez alcheria* (a) [sense identificar], *Beniaduz* (a) [Son Morro, *Benahitir* (r) > Reboster, *Boxaqueria* (a) > es Puig, Son Ferrer, Famenia (a), *Larconum* (a) > Son Flor i Son Fava?, Hero (a) *Hiachat* o *Yachat* (a) > Santa Margalida, *Robaria* (a) > Son Serra, Son Marí, *Sarracil* (a) > l'alqueria, *Sentoder* (a) > Castellet, 14) *Sentanja* (a) [sense identificar] i *Vernissam* (a). En el cas dels topònims *sa Boleda* (a) i *Vilelam* (a) > sa Torre l'origen andalusí és només probable. De tots aquests, a mitjan segle XIV només es conservaven els cinc mateixos que en l'actualitat Benicalvel > Binicalvell o Binicuell, sa Boleda, Femenia, Hero i Vernissa.

LA NOMENCLATURA I LA TOPONÍMIA POSTERIOR A LA CONQUESTA DEL 1229: FEUDAL I CATALANA

Amb el repartiment que seguí la conquesta catalana del 1229, i com a part d'un procés general a tota l'illa, els termes alqueria i rafal perderen el seu sentit originari i es convertiren en un genèric amb el qual, juntament amb el d'honor, es designaven les tinences de dimensions considerables cedides (íntegrament o dividides en fraccions) als beneficiaris o als colons en domini útil o ple. Normalment, amb el genèric alqueria es feia esment a les tinences de major grandària i amb el de rafal a les de dimensions inferiors —però superior en tot cas a les parcel·les, camps o sorts de terra—. Tanmateix, no resulta estrany que es produeixi una indentificació entre ambdós termes (*alquerie sive rafallo de Benicalvell* —1331—; *rafallo seu alqueria vocato de les Coves que est in valle de Nuce* —1339—) que, tal volta, era només un «record» dels apel·latius amb els quals s'hi feia referència en les primeres actes notariais. Per la seva banda, sembla que el genèric honor feia referència tant a les alqueries com als rafals; de fet, la mateixa tinença pot aparèixer referenciada indistintament com a honor (*honore Petri Fornari* —1337—) o com a rafal o alqueria (*alqueria Petri Fornari* —1308—). Resulta habitual també que, sobretot en el segle XIII, els genèrics alqueria i rafal apareguin precedits o com a sinònims dels apel·latius —en llatí— tenència o possessió, en singular o en plural, amb els quals es podia fer referència a la divisió de l'alqueria o rafal en diverses parts, però també fer esment a la totalitat de les parcel·les o tinences tingudes pel mateix colon o beneficiari —que de vegades podien procedir de diferents alqueries o rafals andalusins— i que aleshores integraven l'alqueria o rafal *feudal* d'aquell mateix posseïdor. Pel que respecta a la nova toponímia referida a alqueries, rafals i honors de l'àrea objecte d'estudi, cal distingir entre la descriptiva i aquella formada a partir de l'antropònim del posseïdor.

La toponímia descriptiva emprada per tal de designar alqueries i rafals és molt escassa;⁵ només n'he pogut documentar quatre casos, en la qual és emprada per tal d'anomenar rafals: un que fa esment al color clar del terreny (*rafall Blanch* —1371—) i tres més que, curiosament, fan esment a la presència de coves, que devien constituir l'únic referent geogràfic que podia individualitzar aquells indrets, caracteritzats per la seva planor i per compartir una vegetació molt similar —pinar, alzinar i garriga—: *raffallus de ses Coves des Pílers* (1346), *raffalli vocati de la cova d'en Serdà* (1347) *rafallo seu alqueria vocato de les Coves que est in valle de Nuce* (1339).⁶

⁵ Era més habitual per referir-se a sorts o peces de terra i a accidents geogràfics, com torrents, barrancs, puigs, els quals solen aparèixer esmentats com a límits de tinences.

⁶ A més dels anteriors, es documenten altres topònims descriptius, però que no fan referència a alqueries o rafals. Si els indic ací és perquè designaven contrades àmplies, que de vegades podien abastar diverses alqueries i rafals: es tracta del bosc anomenat pinar (1272), situat a la vorera de la mar (*boschi que vocatur pinar*); de la vall

La resta de la toponímia, aquella que fa esment, per exemple, a tinences de menors dimensions (com possessió, peça, terra, sort, camp, hort, rota, clos...), a les edificacions i als accidents geogràfics de qualsevol tipus (elevacions, torrents, camins i altres elements descriptius...) ⁷ reproduïx la mateixa terminologia emprada a Catalunya abans de la conquesta. ⁸

La gran majoria de la nova toponímia referida a alqueries, rafals i honors, i també bona part de la que designava les tinences de petites dimensions, es formà unint el nom o llinatge del posseïdor (o antic posseïdor) al genèric. ⁹ Es tracta, en molts de casos, d'una toponímia efímera, que, fins que es produí una certa estabilitat de la població —a mitjan segle XIV—, només solia perdurar el temps que romania en mans del mateix colon o beneficiari o, com a molt, poc temps després de la seva mort o de l'alienació de la tinença, tot i que hi ha casos —com Castellet, sa Torre i Vallobera— en els quals el topònim va romandre sense que s'haguera produït la permanència de colons amb el mateix llinatge.

de la Nou (*in valle vocata de Nuce*), on eren ubicades documentalment, a més del terme de Santa Margalida, les alqueries de Binicavell i Roberia, tant en el segle XIII (1273) com en el segle XIV; de *les Corterades*, terme amb el qual sembla que es designava en el 1359 les terres situades sota alou de la cavalleria de Santa Margalida i Hero que havien estat parcel·lades i dividides en peces i sorts de terra.

⁷ En poden servir d'exemple, entre d'altres, les següents citacions documentals, procedents de diverses escriptures notariales: Els confrontes [1373] d'una vinya al terme del Jonquerol eren *ex una parte in honore Raymundi Marc et ex allia parte in honore Jacobi Barceloni et ex alia parte in honore Johannis Pastoris er P. Perpiniani et ex alia parte in camino del Joncaroll*. El mateix any, els confrontes assenyalats a *quendam ortetum nostrum qui est intus populam de Sancta Margarita que se tenet cum columbario dicte cavallarie* eren els següents: *ex una parte cum dicto columbario et ex alia parte cum camino publico et ex alia parte cum honore Petri Baroni et ex alia parte cum honoris Johannis Subirats* (ARM PN T-610 f. 3v-4v). Vegeu també els següents, especialment interessants per ser en català [1377]: *Una peça [de] terra y gariga apel·lade lo camp de la Font (...) E afronta la dita pesa de terra de una part ab la honor d'en Domingo Monge e d'altre part ab la honor d'en Andreu Fabania [sic] y ab la cavalleria d'Elcudiola y d'altre part ab lo camí que partex de Santa Margalida y va a Campfuyós. Ítem un tros de paret que afronta ab lo dit camí y d'altre part ab la honor d'en Jacme Vey y d'altra part ab la honor del hereu d'en Guillem Beltran* (ARM PN T-612 f. 25). *Una sort de terra la qual yo avuia y posayia en la dita cavalleria la quals és asats prop la font de la pobla de Senta Margalida (...) la qual pesa de terra afronta de la una part ab lo camí públich e de les duas parts afronta ab les posacions d'en Jacme Vey e de le altre part ab I trosset de prat de Jacme Barsaló (...). I altre sort de terra la qual yo avia e poseyia en la dita cavalleria asats prop del Stanyol (...) E afronta aquesta dita pesa de terra a la-I part a I-cararany que ve devés lo Stanyol y va devés Ero e de le altre part ab la posació d'en Pere Lonpart e de altre part ab les garigas comunes dels habitadós de la dita cavalleria e de la altre part afronta ab la posació d'en Jacme Vey* (ARM PN T-612 f. 39v-40).

⁸ Sobre això, vegeu Bolós (1997).

⁹ Vegeu-ne un seguit d'exemples referits a grans tinences: *rafallo Jacobi Scutiferi* (1308, ARM PN M-1. 87); *totum raffallum dictorum pupillorum [filiorum pupillorum Jacme Ferrarii quondam de parrochie Beate Margarite de Muro] pro ut dictum raffallum dicti pupilli habent et habere debent in termino parrochie Beate Margarite de Muro* (1337, ARM PN R-11 f. 49v); *honore domini Bertrandi de Fenoyet* (1337, ARM PN R-11 f. 49v); *honore Berengarii Torroga* (1337, ARM PN R-11 f. 59v); *honore Petri de Turri* (1337, ARM PN R-11 f. 59v); *alqueria quam Arnaldus de Frigola filius meus habet in parrochia Sancte Margarite de Muro* (1338, ARM PN R-11 f. 62); *rafalli Galcerandi de Pontem* (1340, ARM PN M-4 f. 88-89); *alqueriam dictorum pupillorum [filiis et heredibus Simonis Dalmatii] quam habent et tenent in parrochie Beate Margarite de Muro* (1338 ARM PN R-11 f. 62v); *honore Bernardi Cerdani* (1343, ARM PNM-4 f. 198-200); *rafallo dels Gassons* (1343, ARM PN M-4 f. 198-200); *alquerie mee dicte parrochie Sancte Margarite (...) honoribus Petri Vey et d'en Colomer fabris (...)* *honore Jacobi Llufriu* (1345, ARM PN T-388 f. 64); *rafallo vocato sa Teulada* (1347, ARM PN M-5 f. 95-96); *alqueria Francischi Rigolff (...)* *alqueria Petri Garcia* (1350, ARM PN M-5 f. 142-143).

LA TOPONÍMIA DEL SEGLE XV: DE L'ALQUERIA A LA MARINA, I DE LA MARINA A LA POSSESIÓ

Aquesta nomenclatura roman, bàsicament, durant el segle XV. Tanmateix, cal ressenyar la pràctica desaparició documental del terme honor¹⁰ i la generalització del terme «marina» per tal de designar tinences de considerables dimensions (alqueries i rafals) situades a les marines del terme.¹¹ Tot i que el caràcter geogràfic del mot remet a les tinences ubicades al litoral o properes a aquest (com la marina d'en Real i la d'en Fornari), també era usat per designar aquelles situades més a l'interior, però que reunien unes característiques paisatgístiques, orogràfiques i edafològiques consemblants a les primeres; és a dir, la manca d'elevacions significatives, una àrea de conreu molt reduïda, la primor del gruix del sòl i el predomini absolut del pinar i la garriga. És el cas, per exemple, de les marines de la Teulada i de les coves dels Pilars, situades a poca distància de la Vila.¹² Però la difusió d'aquest terme no comportà la desaparició dels genèrics alqueria i rafal; contràriament, sembla que tots ells eren emprats indistintament per tal de referir-se a la mateixa realitat física. Per exemple, la *marina d'en Reyal* —topònim aparegut en el segle XV—¹³ era anomenada el 1421 el rafal d'en Robert (*quodam rafallo dicto lo rafffal d'en Rubert*).¹⁴ D'altra banda, en la segona meitat del segle XV hom fa referència a l'*alqueria e marina apel-lada Benicalvell* i a la *marina appel-lada la cova dels Pilars*,¹⁵ la mateixa que pocs anys més tard (1485) fou descrita com el rafal de la Cova dels Pilars (*dictum rafallum nominatum de la cova dels Pilars*).¹⁶

Igualment, cal ressenyar que és mantenia l'ús —documental, almanco— del terme possessió per tal de referir-se a les quarterades, camps, sorts i peces de terra, tot i que aquests genèrics continuaren sent emprats profusament.¹⁷ Però la documentació permet resseguir com, de mica en mica, el mot possessió passà a ser habitual per tal de nomenar tinences de més grandària i que l'ús d'aqueix apel·latiu per referir-se a les de petites dimensions conegué la tendència inversa. De fet, a la segona meitat del segle XV ja sem-

¹⁰ Contràriament a la permanència dels genèrics alqueria i rafal [1416] *alquerie Petri Fornari* (ARM PN T-404 f. 74); [1417] *Item invenim[us] in marinis p[ar]rochie S[an]cte Margarite de M[u]ro quendam rafallu[m]* (ARM PN T-405 f. 77); [1419] *quandam alqueriam dictam Femeniam* (ARM PN T-404 f. 99); [2 ? s.XV] *la alqueria o refal qui olim fou d'en Mas le qual ara posseeix en Bernat Femenia* (A-45 111v).

¹¹ Cal fer esment als rafals i a les alqueries ubicats en aquests indrets, solen ser situats documentalment a les marines de Santa Margalida. El 1417 el rafal de Santa Eulària era situat documentalment a les *marinis parrochie S[an]cte Margarite* (ARM PN T-639 f. 166v), com també ho era el rafal que havia estat d'en Mateu Pont (*in marinis dicte p[ar]rochie S[an]cte Marg[ar]ite* (ARM PN 642 f. 115v). El 1504 en Joan Bauló de Muro féu donació a Francesc Miquel Font de la seva marina dita d'en Pastor, situada al terme de Santa Margalida *in loco vulgari dicto de las Marinas* (ARM PN S-393 f. 201-202v).

¹² Vegeu-ne dos exemples: [1480] *quadam medietatem marina vocata la Teulada* (1480, ARM PN S- 43 f. 186); [1504] *Yo Per[e] Joan d[e] Sant Joan stablesch (...) an Bern[a]t Carreras una mia merin[a] que tinch e pos[e]desch a Santa Margarite [la Boleda]* (ARM PN-S 393 full solt entre el 181v i el 182).

¹³ [1468] *quadam marina vocata ab antiquo la marina d'en Reyal Mòger* (ARM PN M-503 f. 51-52).

¹⁴ ARM T-640 9-10.

¹⁵ ARM AH 4121 f. 138v-140.

¹⁶ AMSM 906 f. 7v

¹⁷ En pot servir d'exemple la relació de les terres del difunt Martí Dalmau que apareixen a l'inventari postmortem del seus béns (1431): *quandam possessionem in t[e]rmino de la cequia Reyal (...) nuncupatur lo camp d'en Muntaner (...) quandam aliam possessionem scitam in t[e]rmino d[e]ls cors de les Oques (...) quandam aliam possessionem clausam in t[e]rmino del Stanyol (...) unam quart[er]iatam et unu[m] corto de vinea scitam in t[e]rmino de Femanía* (ARM PN T-405 f. 97v-98).

bla clara la tendència a substituir els apel·latius alqueria, marina i rafal¹⁸ pel de possessió, tot i que els apel·latius medievals continuïn essent emprats durant el segle XVI, però de cada vegada amb més poca freqüència. El 1483 en el mateix document es fa referència indistintament a Campfullós —l'actual Son Fullós— com a alqueria (*la alcharia de Can fullós*) i com a possessió (*possessió apel·lada Campfullós*).¹⁹ Tot i que resulta difícil precisar la cronologia de la generalització del canvi de nomenclatura, resulta especialment simptomàtic que en la relació, de la segona meitat del segle XV, de grans tinences adquirides per l'aristocràcia ciutadana a Santa Margalida, aquestes apareguen descrites amb els genèrics alqueria, rafal i marina, i que en la llista aixecada el 1511 totes siguin anomenades possessions. Així, l'*alcharia qui era d'en Xpofol. Ferrer* de la segona meitat del segle XV va esdevenir la *possessió qui és stada d'en Xpofol. Ferrer* el 1511; la *marina qui era d'en Marí* era la mateixa que el 1511 era anomenada la *possessió apel·lada d'en Marí*, i la *marina d'en Reyal* passà a ser designada com la *possessió en dita parròquia anomenada d'en Reyal*.²⁰

EL SEGLE XVI I XVII: LA DIFUSIÓ DE SON / SONA²¹

És també en la primera meitat del segle XVI quan els genèrics alqueria, rafal, marina o possessió comencen a ser substituïts —documentalment, almanco— per la partícules Son/ Sona unides, com en els casos anteriors, al llinatge o malnom del posseïdor, antic o del moment.

¹⁸ Per exemple: [1497] *Ego Georgius albertinus domicellus de Ma. habens possessiones in perochia Sancte Mergualite de Muro (...) do stabilio (...) quendam possessionem meam in dicta perochia Sancte Mergualite de Muro scituatam vulgariter nuncupatam de Castellet* (ARM PN A-107 f. 54).

¹⁹ Entre els confrontants d'aqueixa tinença s'assenyalen diferents possessions, que anteriorment havien estat anomenades alqueria o rafal (*posseció de Gabriel Stelrich*, posteriorment Son Vador) i les *posseccions de Joan monge menor* —posteriorment Son Monjo— (AMSM 906 f. 1-2). Vegeu un cas de l'ús dels termes marina i possessió per referir-se al mateix tipus de tinença: [1468] *quadam marina vocata ab antiquo la marina d'en Reyal Moger (...) Et affrontatur ex una parte cum quadam possessione vocata la Teulada et ex alia parte cum possessionibus vocatis Benicalvell et marina Johannis Mari perochie de Petra et Petri Fornari predictae ville Sancte Margarite de Muro (...) possessione vocata le Boleda et ex alia parte cum dicta possessione vocata Le Taulade* (ARM PN M-503 f. 51-52).

²⁰ [2 ? XV] *una marina apel·lada la cova dels Pilars (...) una alcharia qui era d'en Xpofol. Ferrer (...) altra alcharia e marina apel·lada Benicalvell (...) altra marina qui era d'en Marí apel·lada lo rafal Roig. Ítem altra marina qui era d'en Fornari apel·lada Cap de Xada. Ítem altra marina qui era d'en Guiamó Fornari. Ítem una alqaria qui era d'en Guillamó Femenia apel·lada lo Pujol. Ítem altra alqueria qui era d'en Joan Monge apel·lada Femanía. Ítem altra alcharia o rafal apel·lada lo Rafalet (...) una marina qui era d'en Monge de Campfuyós apel·lada la marina d'en Reyal* (AH 4121 f. 138v-140).

[1511] *una possessió apel·lada Castelet (...) una part de possessió apel·lada de Yero (...) una possessió la qual ha vista possehir an en Miquel Gamundí (...) mossèn Salvador Serdà cavaller posseheix en lo terme de la dita parròquia de Sta. Margarita cinch possessions apel·lades la una Femenia (...) e l'altre lo Rafalet (...) e l'altre Campfullós (...) e l'altre la Taulada (...) e la possessió qui és stada d'en Xpofol. Ferrer (...) la mitat de la possessió dita de la cova dels Pilars (...) una altre possessió apel·lada Benicalvell que fonch d'en Anthoni Serdà (...) e una altra possessió apel·lada d'en Marí (...) e una altre possessió qui fonch del dit Marí apel·lada Rafal Roig e altre possessió apel·lada d'en Ganoy qui fonch d'en Pere Fornari (...) una possessió en dita parròquia anomenada d'en Reyal* (AH 4121 f. 469v-470v).

²¹ Per aquesta època hom disposa d'una peça important de la cartografia mallorquina, un mapa de Santa Margalida i el seu terme aixecat entre el darrer quart del segle XVI i la primera meitat del segle XVII. Vegeu una còpia en color d'aquest mapa i diferents reconstruccions cartogràfiques fetes a partir de la combinació de les dades d'aqueix mapa i d'informació documental a Mas (1997).

Els primers exemples que he pogut localitzar són els següents: [1515] *Quandam pessionem meam vocatam Son Tozell*²² (ARM PN M-516 f. 94 v), [1520] *Son Muntaner* (ARM PN 517 f. 69v), ([primera meitat segle XVI], *la poseció de Castelet y Son Gamundí* ARM PN M-517 full solt junt el fol 30), [1532] *la possessió o marina vella (...) anomenada Robaria y per la pessionió y terres anomenades Son Ganoy* (ARM PN M-511, 210v-211), [1538] *quandam meam pessionem vocatam la Marina y Son Ganoy* (ARM PN M-524, f. 29v), [1543] *la marina de Son Marí* (ARM PN M-525 f. 237), [1547] *i Son Bauló* (ARM PN M-527 f. 55).

Cal pensar que aquest mitjà de designació segurament tengué un ús oral superior al del seu sinònim possessió d'en / na, si més no a partir de la segona meitat del segle XVI o de la primera meitat del XVII, com ho mostra la consolidació d'aquests topònims (com Son n'Alòs, Son Bauló, Son Bonet, Son Canet, Son Cerdà, Son Fava, Son Femenia, Son Fluixà, Son Ganoy, Son Gebellí, Son Marí, Son Morro, Son Real i Son Serra), bona part dels quals han arribat a l'actualitat. De més a més, cal ressenyar que algunes d'aquestes possessions passaren a ser conegudes amb topònims descriptius, com el rafal Roig —després Son Doblons— i d'altres aparegudes com a conseqüència de la fragmentació de possessions de majors dimensions.²³

Durant els segles XVI i XVII, la subdivisió de les sorts, conseqüència del gran creixement de la població, i la parcel·lació, total o parcial, de diferents possessions (com Femenia i Son Morro),²⁴ com també la cessió en forma de rotes de part de l'extensió de les comunes i de les possessions, va multiplicar les tinences de petita grandària i, per tant, els esments documentals a aquestes. Es tracta, normalment, de designacions:

precedides pels genèrics sort, camp, rota i d'altres consemblants²⁵ units a l'antropònim o a un element descriptiu.²⁶

— Camp: [1613]: *Camp de na Mat, camp dels Buyagols, camp d'en Gran, camp d'en Serra, camp Pla, camp d'en Lleó.*

— Rota: [1671] (nom d'algunes de les rotes cedides pel municipi a la Comuna de Santa Margalida).²⁷ *La rota de Joan Tous (...) la rota dita na Cranca deval liurada a Joan Puig (...) la rota dita na Cranca demunt liurada a en Pere Escales (...) la rota dita de Miquel*

²² Aquesta possessió actualment forma part del terme de Llubí, però en el segle XVI formava part del de Santa Margalida.

²³ Concretament, la caseta Rotja i el cau del Gat, fins a darreries del segle XV part de l'alqueria d'en Pere Fornari, i la Dragonera i el corral Serra, part de la possessió de la Boleda.

²⁴ [1630] establiment de mitja quarterada de terra *de pertinentiis unius quarteriate campi et vinea scitua-tam in termino presenti ville Sancte Margarite in loco dicto Son Morro* (ARM PN 3277 f. 84-84v). Espeses vegades lun hom localitza la construcció a referència de *de pertinentiis* o de pertinències de per tal d'indicar que la parcel·la a la qual es fa referència s'ha originat com a la parcel·lació d'una possessió o de la reparcel·lació d'una parcel·la de majors dimensions: [1630] *vos done 6 quarterades de terra de pertinències de la mia possessió de Alcudiola confrontades dites 6 quarterades de una part amb terres mies y de altra part ab la vinya de Son Alòs y de altre part ab terres mies dites la Alsineta y de altra part ab la possessió del honor. Antoni Alòs dita al Rafal y de altra part ab terres mies restants que tinch a Femenia* (ARM PN 3277 f. 86v)

²⁵ El genèric peça, molt habitual a l'edat mitjana, només apareix de manera esporàdica. Així [1661] la pesa de terra dels Clapesos (ARM PN M-972 f. 266)

²⁶ Les referències que apareixen darrera una data en claudàtors i de les quals no s'indica la font documental provenen de les següents fonts: [1603], AMSM 1812; [1613] i [1620], AMSM 1813; [1666] AMSM 1814; [1676], AMSM 1815. No se n'assenyalen els fulls concrets a fi de no carregar innecessàriament el treball de notes documentals.

²⁷ *Libre lliurament de les rotes de nostre vila en lo any 1672* (AMSM 2489).

Calafat lliurada a Bartomeu Amengual (...) la rota dita na Pera Monja lliurada a Toni Malonda (...) la rota d'en Ciurana (...) la rota de Toni Calafat (...) la rota dita na Cloquella (...) la rota de G[uille]m Mas (...) la rota de Joan Femenia de lo Estret (...) la rota dita na Xicardilla (...) la rota dita na Panxa.

— Sort. [1613]: *la sort del Colomer, sort del Cós, la sort de l'Ullastre; sort vora l'Espaseta, la sort del pont Vey, la sort de Lloro, la sort de l'Holivera, la sort del Castellàs, la sort del Molí de Vent, la sort Llarga, la sort vora l'Hort d'en Molinas, la sort Mitjana, la sort dels Pols, la sort de la Font, la sort de la Teulera, sort del Camí de la Torre, sort de terra dels Amal·lés, sort d'en Rata, sort del Camí de Muro, sort del camp de n'Amat, sort del Pont, sort de les Jovadas, sort dels Homs;*[1620]: *la sort de l'Abalar, la sort del Puig, la sort d'en Sebastià Gran, la sort del Pas, la sort del Mal pas, la sort del Camp de sa Val, la sort del Cós, la sort d'en Miquel Font dita Son Gardutxo, la sort d'en Genís, la sort d'en Pont.*

b) formades per altres elements descriptius, tot sols o acompanyant una altra referència toponímica, per tal de referir-se a la vegetació, les característiques del terreny, a construccions i elements que les individualitzaven en relació a la resta, i d'altres de consemblants: [2na ? s. XVI- 1ra ? XVII]: *la Comuna, les Comunes* (1997: 11-12); [1613]: *lo pou d'Ero, la Torreta, las covas de Son Canat, la quintane d'Alcudiola, el molí da Vent, els Clapers, el Gorg, la comata del Pi, el Pontarró, l'Abellar, l'Espareguera, la Padrera, les Mosqueretes, la tanca de l'Olivera, la cloa de n'Aubar, la punta d'en Mugut, lo cloat de la Font, el Mal pas, la pedra Ficada, el llagost Vart, lo Colomer, lo pont Vey;*[1620]: *Mal pas, la Coma, el Mal pas, el Cós, la vale Negre;* [1666]: *la vela, clot de la Grava;* [1670]: *lo puig d'en Mogut, la Tria, la Jonquera.*²⁸

c) que fan referència al tipus de conreu: [2na ? s. XVI- 1ra ? XVII]: *les Vinyes* (1997: 11); [1613]: *hort d'en Molinas, hort de les Jovades, hort d'en Dondina, hort de Femenia;* [1620]: *lo Figaralet.*

d) formades per la feminització del nom o malnom del posseïdor. Apareix documentada per primera vegada en aquesta època, i sempre per designar rotes (vegeu *supra*) i sorts de terra: [1603]: *na Juja, na Nedal;* [1661]: *unum cortonum terre plantatum vinea de pertinentiis cuiusdam petie terre dicta ne Calafat;*²⁹ [1666]: *la sort dita ne Paneret, ne Marinera, mitje q[uartera]de dita ne Regente, una q[uartera]de en el Mal pas dita ne Doblons;* [1676]: *4 q[uartera]des dites ne Ne Veya (...) 4 q[uartera]des dites ne Tou (...) 4 q[uartera]des i mitje a Son Fotje dites na Nicolaue, 3 q[uartera]des camp y vinya dites ne Quell.*³⁰

e) constituïdes per l'addició al nom o malnom del posseïdor de les partícules Son / So na. Així doncs, aquest tipus de referenciació (i de topònim), a més de designar les possessions i de servir per nomenar el conjunt de parcel·les resultat de l'establiment, total o parcial, d'aquestes (Son Llompard, Son Morro, Son Sant Martí),³¹ era emprat també per designar un conjunt de parcel·les veinades del mateix propietari o una parcel·la, segons es desprèn de la

²⁸ ARM PN M-959 f. 19, 60v, 82v.

²⁹ ARM PN M-972 f. 248v.

³⁰ AMSM 1815 f. 403-403v.

³¹ Per exemple, [1630] *una pessa de terra (...) en lo lloc d'Alcudiola dites Son Monjo i sinch cortons de terra (...) en lo lloch de Son Llompard* (ARM PN C-873 f. 105 v).

documentació, d'una o més —normalment— quarterades. És el cas, per exemple de: [1603]: *Son Forner, Son Garduxo, Son Groch, Son Mugut, Son Scales*, la *sort de Son Rocelló*, la *sort de So Na Sorella*; [1613]: *Son Apallada* [so na Pelada?], *Son Aumanara, son Coador, Son Rosayó, Son Seya, Son Siurana*, de *dos sorts dites son Virallonga, So Na Fiola*; [1666]: *Son Barraque, Son Bià, Son Fotje*.

Sembla, per tant un sistema de referenciació que era referida a la mateixa realitat que el genèric sort o, com a molt, de possessions de petites dimensions.³² Així i tot, cal fer notar que cap de les terres que apareixen referenciades amb aquests topònims mai són descrites com a possessions a la documentació cadastral del segle XVI i XVII.³³ Esdevé difícil d'esbrinar si la tendència a designar les sorts amb aquesta partícula coincidí cronològicament amb la d'anomenar-hi les possessions, com ho suggereix la documentació del topònim *Son Muntaner* el 1520 a un indret hom no ha pogut identificar cap possessió o alqueria de la família Muntaner. Si aqueixa interpretació fos correcta, la referenciació més tardana —el segle XVII— d'aquests tipus de topònims podria ser deguda a un problema documental, causat pel caràcter conservador de la documentació notarial pel fet que els estims i les talles del segle XVI habitualment no anomenen la tinença. En tot cas, cal destacar que una part significativa d'aquests topònims, com *Son Burguet, Son Bià, So na Fiola, Son Coador, Son Fotja, Son Aumanara/Son Homonara*³⁴ > *Son Amanada* i *Son Reus* es consolidaren i s'han conservat fins a l'actualitat.

He pogut documentar que dues o més d'aquestes solucions foren emprades per referenciar la mateixa realitat física (o això es desprèn de l'element descriptiu o antroponímic que acompanya aquestes partícules)³⁵ i que, a més, es podien combinar per tal de fer esment al mateix topònim.³⁶ Tot plegat fa pensar que el genèric d'aquestes designacions documentals podria ser en realitat únicament un mitjà de referenciació cadastral que no era emprat oralment com a topònim, sobretot aquells encapçalats pel genèric sort (com podria ser el cas, entre d'altres, *sort vora l'hort d'en Molinas, sort del camí de la Torre, sort de terra dels amal-lés*). En tot cas, no deixa de ser significatiu que tots els genèrics que els encapçalen esdevenguessin mitjans efectius de creació toponímica. Així ho demostra que designacions d'aquestes característiques (com na Mas, na Vella, sa sort Llarga, es camp Pla, sa rota des Comte, ses rotes Velles, Son Fotja o So na Fiola) hagin perviscut fins als nostres dies.

Igualment, l'augment de la superfície de la terra de conreu a les possessions i la intensificació dels usos de les àrees forestals hi va comportar la generalització d'un lèxic de designació característic, com segurament l'increment de la nòmina de topònims. En pot servir d'exemple una de les clàusules de l'arrendament de la possessió de l'Alqueria [1636]:

³² Per exemple, d'entre 15 quarterades i 30, tot i que aquestes xifres, basades en enquestes orals, són ben arbitràries. Una qüestió que no sembla gens clara és a partir de quina extensió una terra amb unes cases de les quals se n'organitza l'explotació era —i és— considerada una possessió.

³³ En la primera meitat del segle XVII es documenten dues quarterades de terra dites Son Calafat, altres dues quarterades dites Son Malonda, una quarterada de terra anomenada So na Bisbaya, una quarterada de terra dita Son Ordinas i 6 quartons de terra anomenats Son Ordines (ARM C-3273 f. 23v-329).

³⁴ [1661] petiam terre vocatam Son Homonara (ARM PN M-972 f. 243).

³⁵ És el cas, per exemple [1603] de la *sort de Son Rocelló*, i [1613] *Son Rosayó* i de *So na Sorela* (que al mapa de Santa Margalida dels segles XVI-XVII apareix simplement com *na Sorela* (Mas, 1997: 15). És el cas també [1571] de la sort d'en *Gardutxo* anomenada lo *rafal Payar* (ARM PN G-146 f. 212) i [1603] de *Son Garduxo*. Vegeu-ne altres casos entre els citats en aquest mateix treball.

³⁶ [1670] *loco dicto la Padrera d'en Rabassa (...)* *possessionis dicte Son Sant Martí de Castellet* (ARM M-959 f. 12v, 13).

Ítem tornareu lo fi de lo vostre arrendament los goretz de la manera que haureu rebuts aquells ço és lo sementer del Prat avall y la rota d'en Prom tot terçat salvó el rotó visí de dita rota, que és binat y aquell tornareu també binat, la closa del Pou, la Vinyassa, la closa de les Figueres de la vinya amunt fins a l'Estret junt a la olivera tot goret terçat y de la olivera amunt, que és circa 5 quartons binat, los closos ço és de un entigor o claper mirant de les penyes de la Coma, y a les penyes de la Boleda hi ha circa una quarterada y mitja binat (...) Ítem vos advertesch que la rota d'en Prom y al rota [sic] va en lo sementer del Araix, la closa de la vinya amunt juntament ab los closos va en lo sementer de la vinya y les restants closes en lo sementer del Prat.³⁷

CARRERASSA: UNA INNOVACIÓ DEL SEGLE XVII

En aquesta centúria he pogut documentar per primera vegada dos genèrics (carrerassa i tanca) que, com a conseqüència de les parcel·lacions de diferents possessions en els segles XIX i XX, esdevidran característics de la toponímia margalidana. El fragment de l'arrendament de l'Alqueria reproduït més amunt, com d'altres referències citades anteriorment, permeten apreciar el predomini del terme closa i les seves variants per tal de designar un espai delimitat per una paret o amb un altre tipus de tancament (com bardissa). Actualment, però, el terme usat de manera predominant a Santa Margalida per fer referència a la mateixa realitat física és el de tanca.³⁸ Sembla que cal relacionar la difusió d'aquest apel·latiu, tot i que es documenti de manera aïllada en altres àmbits (*la tanca dita la Olivera*, el 1620),³⁹ amb la cessió en forma de rotes de part de la comuna de la Vila. Els conjunts de rotes situats a un mateix indret de la Comuna solien ésser anomenats tanca ([1671-1672]: *la tanca de la barrera dels Cavallers y la tanca junt amb lo rafal Roig (...) la tanca de lo Stanyol*,⁴⁰ i les diferents notícies documentals fan pensar que totes estaven tancades de paret. També cal relacionar amb la cessió de rotes a la Comuna la difusió del terme carrerassa — que sembla propi només de Santa Margalida —, amb el qual actualment hom fa referència a un camí d'establí, normalment de traçat rectilini. En el mapa de Santa Margalida de darreries del segle XVI i els inicis del segle XVII apareix el *camí de la Cararasa* (Mas, 1997: 11), que travessava la Comuna. Les característiques del mot — un augmentatiu de carrera — fan pensar que es va formar amb la finalitat d'anomenar un tipus de via fins aleshores inexistent al terme: un camí d'una amplària considerable i d'un traçat aproximadament rectilini, com els que s'obriren dins les terres comunals en el mateix segle XVII. En un consell de la Universitat de Santa Margalida del 23 de juliol de 1662 els jurats proposaren que, *com en lo altra consell se tractà si se pendrian rotas de la Garriga comunas*⁴¹ [sic] *de nostra vila, axí v[os]se[s] m[er]cè[s] resolguera que nos altres anàsem y vésem lo que més convindria, y axí que tots juns som anats a ditas comunas ab altres tersers, y auem resolt y trobat e bé que se donan rotas a treura de nostra garriga comunas so es a saber des de les barreras tirant una carrerassa just a lo cap de la paret de las rotas vellas de lo Estañol una tanca fins allí a hont*

³⁷ ARM PN 3276 f. 290v.

³⁸ Clova a hores d'ara és emprat únicament per designar els tancament dels sementers i mitjans de les possessions, sobretot si no tenen una planta quadrada o rectangular, i només a les més llunyanes a la Vila.

³⁹ AMSM 1813 f. 119.

⁴⁰ AMSM 2489 f. 3 i 4v.

⁴¹ També es podria llegir com una ela (comunal), tot i que em sembla més poc probable per la grafia d'altres els finals del mateix document.

traurà lo millor y convenient y des de allí altra paret de a més de la carrerase just a los rotas vellas ditas de junt la barera dels cavallers o allí ha hont treurà lo més convenient per nostra vila.

El consell va resoldre que es cedissin rotes deixant una carrerassa, tot ordenant que cada roter havia de tancar la seva rota de paret: *se donan las rotas de la garriga comuna fins allí hahont per los honorables jurats serà ben vist ab la conformitat que està proposat comensant a lo Estañol fins al cap de la paret de las rotas vellas de lo Estañol dexant una carrerase per-e porer anar a les restants garrigas y abaurar lo bastiar (...) y al pr[esent] any tingan obligació de tancar de paret quiscun lo que li tocarà per quarterade.*⁴²

CAN I CA NA, CARRERASSES I TANQUES

En els segle XVIII i fins, aproximadament, mitjan segle XIX, no s'observen canvis significatius en la nomenclatura i en els mecanismes de creació toponímica,⁴³ tret de la difusió progressiva de les partícules can i ca na.⁴⁴ Una circumstància que segurament també cal relacionar amb l'augment de l'hàbitat dispers causat per les parcel·lacions de la Comuna en la primera meitat del segle XIX. Les terres comunals es dividiren en parcel·les de forma rectangular, d'una o més quarterades, que foren tancades de paret seca i a les quals s'accedia per camins rectilinis i paral·lels; és a dir, per carrerasses. En moltes d'aquestes parcel·les s'aixecaren, durant la segona meitat del segle XIX, casetes que, de vegades, eren l'únic lloc d'habitació de què disposaven els seus propietaris. Segons la informació oral que he pogut recollir de persones d'edat que posseeixen béns a la contrada, aquests camins passaren a ser coneguts com a carrerasses⁴⁵ i les parcel·les com a rotes —record de l'antic ús de la contrada— però sobretot com a tanques (segurament recollint el terme amb què eren anomenades, des del segle XVII, un conjunt de rotes tancades de paret seca). Així doncs, aquestes parcel·les passaren a ser conegudes com sa tanca d'en / na i, sobretot aquelles on hi havia una caseta, per can / ca na. D'acord amb aquestes informacions, cal interpretar que la necessitat de designar el nou paisatge agrari causat per aquesta parcel·lació, aleshores totalment diferent del de la resta del terme (en la seva gran majoria, camps oberts i possessions) convertí aquesta contrada en un centre d'innovació toponímica. Així i tot, a les darreries del segle XIX, els mecanismes de designació amb el qual s'anomenava la gran majoria de la superfície del terme continuaven sent pràcticament els mateixos que en els segles XVII i XVIII tret, però, de la difusió dels genèrics «tros» i «pou» per referir-se a les parcel·les de petita extensió que substituïren, llevat de molt comptades excepcions, el de sort. Així i tot, cal fer esment que les terres de bona qualitat de les proximitats de la Vila, parcel·lades des d'antic, continuen essent conegudes com «ses Sorts». Mossèn Antoni Rubí, a *La Vila abans de 1925*, ho descrivia així: *En els començaments del segle actual, que ja s'acaba* [el segle XX], *la*

⁴² AMSM 13 f. 105-105v.

⁴³ En tot cas, cal deixar constància de l'aparició —documental, si més no, atès que podien existir prèviament— de nous topònims, de les mateixes característiques que els descrits anteriorment, com la Capella, na Mas, Son Alegre, Son Dico, Son Forat, Son Lluent, Son Mirombo, Son Paparreta, Son Serení i Son Terrola.

⁴⁴ Al *Padrón eclesiástico de la parroquia de Santa Margarita formado en el año 1845* apareixen sis cases habitades continuament fora de la població amb aquest tipus de topònim: can Alòs, cal Cen, can Degollat, can Molines, can Molas i can Pastora.

⁴⁵ Habitualment designades amb el nom de la finca o del propietari situat més a baix, com la d'en Pastora, la de l'Estret o la de Son Alegre.

Vila creixia a base de fer feina a foravila i no tenia altra sortida. La major part del terme de Santa Margalida era de finques grans, que les deien possessions. (...) Per altra part, hi havia també finques més reduïdes, que les deien «ses sorts», que eren de casolans que les contraven directament. (...)

Sortint pels camins de foravila i entrant per dins les terres de les sorts, aviat un se troba qualque pou abandonar del tot i de vegades més de mig esbucacat, amb el coll a nivell de terra, o sia, sense mota, que són un perill ben declarat, que un no se'mn tem fins que hi és damunt. D'aquests pous, que ja no en queden gaire, en el començament del segle actual n'hi havia molts i es podia dir que cada finca, sobretot les de més a prop del poble, tenien el seu pouet. En aquell temps, els pous tenien la seva importància dins el compàs de la vida pobra i foravilera en què es movia la gent, i de tal manera era així, que els que tenien un pou a foravila no solien anomenar la finca amb el nom que tenia damunt els papers del testament o l'acta notarial de compra, sinó que senzillament li deien «es pou» (Rubí, 1999: 31, 120).

La freqüència de la diferent nomenclatura no va canviar substancialment fins al període comprès entre les darreries del segle XIX i la primera meitat del segle XX, com a conseqüència de la parcel·lació de bona part de les possessions del terme (Son Bauló, Santa Eulària / Son Taulari, Son Durí, la caseta Vella, Vernissa, Son Morro, Son Fluixà, Son Fullós, Son Papparreta, sa Teulada i part de Son Serra). La superfície establida, la majoria ocupada per terres de poca qualitat, suposava conjuntament una extensió superior al 30% de l'extensió del terme. En paraules de Mossèn Antoni Rubí,⁴⁶ *Els vileros no tenien qui els empetàs vases en les feines de foravila. Quan pogueren comprar quarterades de garriga a les possessions que s'estabiren en bones condicions, barat, i necessitaven fer feina per viure, com praren terres, arrabassaren mates i ullastres, i a força de barrobins, aixades amb punta i perpals, traqueren moltes carretades de pedres grosses, que les aprofitaren per fer parets i tanques per posar-hi animals* (Rubí, 1999: 36).

Aquestes parcel·lacions varen propiciar l'aparició d'un paisatge agrari molt semblant al dels establits de la Comuna; és a dir, caracteritzat pels tancaments de paret seca, que sovint contenien casetes i cases i que confrontaven amb camins rectilinis d'una considerable llargària. Com a la Comuna, les parcel·les eren anomenades tanques (sa tanca d'en / na) que la presència d'una edificació feia singularitzar en can / ca na, i els camins foren coneguts com carrerasses. Hom pot observar com la distribució geogràfica del terme carrerassa —que el parlar de Santa Margalida destria de genèric camí— se circumscriu a l'àrea afectada per les parcel·lacions del segle XIX i XX tancades de paret seca, i que la majoria dels topònims del tipus can /ca na es concentren en aquestes mateixes parcel·lacions.⁴⁷

⁴⁶ Escau de recordar la gran riquesa de la informació toponímica, etnològica, històrica i antropològica que ofereix l'esmentada obra.

⁴⁷ Només com a exemple, als establits de Vernissa, Son Morro i Son Durí, en el full 11 del *mapa general de Mallorca* d'en Josep Mascaró Pasarius es consignen ca n'Esteve Pic, can Cocou, can Frit, can Tem, can Terrola, can Memori, can Ceia, can Biel, can Ferrer, ca na Foc, can Lluc, can Vellà i can Boscà.

LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XX: DE LES ROTES VELLES A LAS ÁGUILAS

La toponímia generada en aquesta època, que se sumava a la conservada d'èpoques anteriors, no va experimentar canvis significatius fins al darrer quart del segle XX. La disminució dels usos agraris, la immigració, la terciarització de les activitats i la reconversió en residències d'antigues cases i casetes dels establits i les possessions, com també la construcció de nous habitatges, ha causat l'aparició d'una nova toponímia —espesses vegades en castellà, reflex de la castellanització i de la immigració— que designa els nous propietaris i els seus gusts, i els usos del sòl actuals. Només com a exemple, la garriga de Son Bauló de baix ara és *es Karts*, una antiga caseta de ses rotes des Cavallers ha esdevengut *las Águilas*, les rotes de Son Serení ara solen ésser dites *ses rotes de Forasters*, bona part del pinar de Santa Eulària les urbanitzacions *Cortijo Alto* y *el Cortijo Bajo* i el caminó des molí d'en Xic ha estat batiat pels seus nous propietaris alemanys com *camino molino* [sic]. M'estim més no continuar amb la nòmina d'exemples. De més a més, hi ha un altre factor que cal tenir en compte: la majoria de la població jove —auctòctona o no— desconeix la toponímia del terme, fins i tot el nom amb què són designades les finques familiars i els camins i les carrerasses que hi duen. No crec que m'errí si afirm que la gran majoria de la toponímia tradicional del municipi, estratificada durant més de set-cents anys d'economia agrària, desapareixerà en dues o tres generacions. I desapareixerà perquè ha deixat de ser útil o perquè l'indret a què es referia ha deixat de tenir la funció agrícola-ramadera que tenia en el passat i, a més, perquè té uns propietaris molt diferents als que tenia en el passat. Si no m'err en les meves apreciacions, previsiblement només se'n salvaran els noms de les possessions i aquells d'ús comú —com el camí de Son Flor, el camí de Son Mas, o topònims com Son Gotlet, aquest darrer perquè és aquí on s'ubica el cementeri—, aquells que hagin estat incorporats a la nomenclatura viària urbana —com Son Amanada, ses Vinyes i sa Creveta—, els que hagin estat convertits en la denominació oficial dels camins i de les carrerasses (gràcies a la senyalització que en fa, amb els noms tradicionals, l'Ajuntament de Santa Margalida) i, transitòriament, aquells que s'incorporin a la designació d'una altra activitat econòmica (com *Jovades auto* o *pub es Colomer*). La resta, com a molt, només seran coneguts pels propietaris de béns a l'indret. La gran majoria, segurament, passaran a formar part de la toponímia cadastral, desapareguda de l'ús oral, com la que apareix en les escriptures de Can Picafort i que recorda que, no fa una quarantena d'anys, aquells indrets eren part de les marines de Son Bauló i de Santa Eulària.

BIBLIOGRAFIA CITADA

- BOLÓS, J. (1997): «Aportació al coneixement de les terres de conreu a Catalunya a l'edat mitjana», *Acta Histórica er Archeologica Mediaevalia*, 14-15, Barcelona, 143-174.
- MARCH, J. F.; ROSSELLÓ, R. (1981): *Història de Santa Margalida. De la prehistòria al segle XVI*, Mallorca.
- MAS, A. (1997): *Mapa de la Vila de Santa Margalida del segle XVII*. Ajuntament de Santa Margalida, Mallorca.
- MAS, A. (2002): «Colonització feudal i canvi toponímic a la Mallorca rural (1230-1350). El cas de la parròquia de Santa Margalida», *Congrés internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*, València, 321-339.
- MASCARÓ, J. (1958): *Mapa general de la isla de Mallorca. Croquis topográfico a escala aprox. 1: 31.250 formado por J. Mascaró Pasarius*, Mallorca.
- POVEDA (1992): «Mayurqa. Un espai agrari d'alqueries i rafals», *Estudis d'història econòmica*, 1992/1. Mallorca, 5-11.
- RUBÍ, A. (1999): *En aquell temps. La Vila abans de 1925 (I)*, Santa Margalida.

Tema III
Toponímia. Aspectes geogràfics

DE SANTA MARGALIDA D'EMPÚRIES A SANTA MARGALIDA DE MALLORCA. UN CAS DE TRASPLANTAMENT D'ADVOCACIÓ I DE TOPÒNIM

Antoni Mas i Forners

XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Margalida, 2004

Recentment, en Cosme Aguiló ha escrit *que tot i que no es pot excloure categòricament la possibilitat de trasllats de topònims del Principat per part dels repobladors medievals, avui em sent inclinat a creure que els noms de possessions com Tortova, Montblanc i el mateix Pontiró són els cognoms dels seus propietaris o usufructuaris transferits a la terra* (Aguiló, 2002: 48). Qui escriu aquestes planes va arribar a la mateixa conclusió estudiant la primera toponímia catalana de Santa Margalida i de Maria. En aquest treball (Mas, 2002:333-337) vaig indicar que els topònims Campfullós, Castellet, Montblanc, Roqueta i sa Torre eren trasllats; és a dir, tot seguint la nomenclatura d'en Xavier Terrado, quan topònims convertits prèviament en antropònims arrela altre cop en un nou territori (TERRADO, 1997:1149-1150). Aquests noms de lloc de Santa Margalida i Maria varen aparèixer com a resultat de la conversió en topònim de la designació o «llinatge» dels seus primers tenents documentats (en Pere de Campfullós, en Bernat de Castellet, en Bartomeu de Comabella de Montblanc, en Cardona de Roqueta i en Pere sa Torre). Però hi havia dos topònims que considerava que podrien ser trasplantaments (segons en Terrado *l'assignació d'un nom conegut a una nova realitat geogràfica, motivada normalment per una colonització o per un domini territorial*). Es tractava de Vallllobera —no vaig poder documentar cap posseïdor de l'alqueria amb aqueix llinatge— i de Santa Margalida, que designava tant la parròquia medieval com el terme d'aquesta¹ —els actuals municipis de Santa Margalida i Maria—. Reproduesc literalment la meva argumentació sobre aquest darrer topònim:

¹ *termino Sancte Margarite de Moro* (1270, Arxiu Torrella armari 14, plec 32 núm. 34) *parrochie Sancte Margarite de Muru* (1272 ECR 348 f. 58v); *termino sive parrochia Sancte Margarite de Muro* (1273 ECR 348 f. 69); *Matheo Aham qui alias per gentes voccaris Maymon habitatori Sancte Margarite de Muro* (1273 ECR 348 f. 109); *termino sive parrochia Sancte Margarite de Muro* (1273 ECR 348 f. 111v); *termino sive parrochia Sancte Margarite de Muro* (1273 ECR 348 f. 112); *parrochia Sancte Margarite de Muro* (1290, Arxiu Torrella armari 14, plec 30 núm. 234).

Santa Margalida (alqueria). Es tracta de l'advocació a la qual fou dedicada l'església bastida en els terrenys de l'alqueria de Yachat o Hiachat (*la sgleya de aquí instituhida de Hiachat —1247—*), ja documentada el 1243 (ALOMAR-ROSSELLÓ, 1989:167) i definitivament institucionalitzada com a parròquia en la butlla del 1248 (LLOMPART-PALOU, 1998). Aquest hagiòtopònim, en el decurs del segle XIII, va substituir l'andalusí de Yachat o Hiachat i va passar a designar tant aqueixa alqueria (*alcheria Sancte Margarite —1340—*),² com la cavalleria o senyoriu feudal que la comprenia (*cavalleria nuncuptae Sanctae Margaritae de Muro et de Ero*), el terme assignat a la parròquia —que, a partir de la primera meitat del segle XIV, es convertí en el seu terme municipal—,³ com també el nucli de població que es va formar en les terres de l'alqueria (*ville et parrochie Sancte Margarite de Muro —1321—*).⁴ Si l'he inclòs dins els topònims transportats és perquè —si interpret correctament un document al qual ara faré referència— la parròquia hauria estat dedicada a Santa Margalida per mor que el primer o els primers clergues de la parròquia creada a Hiachat probablement procedien d'una parròquia o monestir anomenat Santa Margalida d'Empúries (*Sanctae Margaritae de Empurias*). Aquests, si la meua hipòtesi és la correcta, no haurien fet altra cosa que dedicar la nova parròquia a la mateixa advocació del monestir o parròquia del qual procedien; un trasllat d'advocació que, a la llarga, s'hauria convertit en transport toponímic.

Caldrà, però, argumentar aquesta proposta. El comte d'Empúries, en Pons Hugó, va cedir dues jовades en alou franc a l'església creada a Hiachat, donació que ja s'havia dut a terme el 1247 (*la cavalleria qui és dita Yachat, e són setze jовades, retingudes dues jовades en lo comun loch, les quals en Guillem Hugo ja dit dóna a la sgleya de aquí instituïda, de Hiachat*).⁵ En una còpia d'un document del 1290 [del segle XVII] s'indica que aquestes dues jовades havien estat cedides pel comte a l'esmentada església i als seus germans, en poder d'en Joan de Verdura, prevere i procurador de Santa Margalida d'Empúries (*dictas duas jовatas terrae de Yachant pro ut melius datae et assignatae fuerunt per alodium franchum per Guillerum Ugo quon-*

² ARM PN M-4 f. 88v. El 1301 també es feia referència a l'alqueria Santa Margalida, com a una de les que integraven la cavalleria que després fou anomenada de Santa Margalida: *Nos Jacobus dei gratia rex Maioricarum (...) damus et concedimus vobis Berengario Arnaldi de Insula militi et vestris successoribus in aeternum omnes justitias civiles tantum in alcareis vocatis Sancta Margarita Hero et in rafallis vocatis Baxachdiria et Reboster et in rafalli d'en Castelló quem tenet quidam vocatus Colomeris que alcariae et rafalli sunt in parrochia Sancte Margarite de Muro in insula Maioricarum in portione seu parta nobilis comitis Empuriarum* (Còpia del 1620 continguda a la capbreuació de les cavalleries de Santa Margalida de Pere Ramon Safortesa, ARM ECR 1148 f. 6v-7v).

³ Vegeu-ne una mostra, recollida de documents del segle XIII: *termino Sancte Margarite de Moro* (1270, Arxiu Torrella armari 14, plec 32 núm. 34) *parrochie Sancte Margarite de Muru* (1272 ECR 348 f. 58v); *termino sive parrochia Sancte Margarite de Muro* (1273 ECR 348 f. 69); *Matheo Aham qui alias per gentes voccaris Maymon habitatori Sancte Margarite de Muro* (1273 ECR 348 f. 109); *termino sive parrochia Sancte Margarite de Muro* (1273 ECR 348 f. 111v); *termino sive parrochia Sancte Margarite de Muro* (1273 ECR 348 f. 112); *parrochia Sancte Margarite de Muro* (1290, Arxiu Torrella armari 14, plec 30 núm. 234).

⁴ Arxiu Municipal de Santa Margalida, pergami núm. 3.

⁵ E. de K. AGUILÓ (1911).

*dam tunc administratorem seu procuratorem domini Ponciis Ugonis bonae memoriae Dei gratia ecclesiae predictae et fratibus eiusdem in posse fratris Joannis Verdarie praesbyterii et procuratoriis Sanctae Margaritae de Empurias).*⁶ Tot i que no es pot precisar quan es produí aquesta donació, en tot cas era anterior al 1247, i —com veurem més envant— no seria estrany que s'hagués produït en els primers anys que seguiren la conquesta. Que en Joan de Verdera, un prevere, rebés aquesta donació com a procurador de Santa Margalida d'Empúries i que s'esmentin els germans de la dita església (*gratia ecclesiae predictae et fratibus eiusdem in posse fratris Joannis Verdarie praesbyterii et procuratoriis Sanctae Margaritae de Empurias*) fa pensar que, almanco en principi, l'administració de l'església s'encomanava a l'església o monestir de Santa Margalida d'Empúries (Mas, 2202: 335-337).

Tanmateix, que la referència en què havia basat aqueixa afirmació provingués d'una cita d'un document del segle XVII podia fer dubtar del significat exacte del document, atès que la parròquia de Santa Margalida de Mallorca formava part dels dominis mallorquins del comte d'Empúries, i, fins i tot, si era autèntic. Recentment, gràcies a l'amabilitat d'en Joan Manuel Antem, he tingut accés a una notícia documental que sembla confirmar la meua hipòtesi. En el regest d'un document del 1232, que figura en una base de dades de l'Arxiu Diocesà de Girona (document núm. P00600060; 1232, gener, 5) s'indica el següent: «*Guillem de Galliners, la seva esposa Ermessendis i els seus fills Ramon i Arnau, enfranqueixen Guillem Ramon, fill de Guillem Ramon de Vilauir, que passa a ser home propi de Santa Margarida del Pla d'Empúries i del procurador d'aquest lloc, Joan clergue, dit Verdera, per 115 sous melg. Notari: Arnau, prevere.*

Aqueix document prova l'existència de l'església de Santa Margalida del Pla d'Empúries,⁷ i que el seu procurador, poc temps després de la conquesta i en el mateix

⁶ Arxiu Diocesà de Mallorca III/163/4.

⁷ Segons una amable comunicació epistolar d'en Joan Manuel Antem, del 10 d'abril de 2003, aquesta església és la que apareix referenciada a la Catalunya romànica com a Santa Margarida d'Empúries. A l'esmentada obra hom llegeix que *l'església de Santa Margarida, avui en ruïnes, formava part del conjunt de capelles de la rodalia d'Empúries, situada en un punt amagat del mar, a poc menys d'1 km. al sud-oest de l'antiga ciutat i a 2 km a ponent de la vila de l'Escala, a l'indret anomenat Santa Margarida o Pla de Santa Margarida, al qual donà nom. Aquesta és l'església que estigué dedicada a santa Margarida i amb aquest nom han estat conegudes sempre, popularment, les seves ruïnes. Ha estat publicada amb el nom de «Santa Margarida I», mentre que les restes de l'altra església propera eren designades «Santa Margarida II» pel fet que s'ignorava la dedicació d'aquesta darrera. Hom sap actualment que la dita església propera estigué dedicada a santa Magdalena; ja no cal, doncs, continuar utilitzant aquesta terminologia arqueològica, ja que pot ésser aplicada a cadascun dels edificis llur nom correcte. La «capella sancte Margarite» apareix documentada l'any 1279 a les Rationes decimarum; curiosament no surt esmentada a les mateixes llistes d'un any més tard. (...) En altres documents relatius a aquesta casa monàstica, s'hi troben referències a Santa Margarida i al benefici que hi era instituit. Així, l'any 1358 quan un pagès de remença, home propi del monestir de Vilanera, promet de prestar les servituds corresponents, el document és signat pel notari públic «... regentisque scribaniam Castrí de Impuriis pro beneficio instituto per comitem de Impuriis in capella Beate Margarite dicti Castrí ...». En termes pràcticament idèntics, hi ha un nou esment del benefici en la signatura notarial d'un document de l'any 1367. Als nomenclàtors sinodals de la diòcesi, que daten de cap al final del segle XIV, hi ha l'al·lusió a la «Capella sacte Margarita, in parrochia Impuriis», entre les esglésies no parroquials amb benefici propi i sacerdot adscrit. L'església mantingué el culte almenys fins al començament del segle XVII. (...) Al darrer quart del segle XVIII la capella de Santa Margarida —igual que la seva veïna, que apareix dedicada a santa Magdalena— ja no tenia culte, ja que figura com a «derruïda» en un mapa d'aquests paratges*

any que es va crear la cavalleria de Santa Margalida —el 1232— (Verger, 1884) era la mateixa persona: el clergue Joan Verdera (al document de l'Arxiu Diocesà de Girona en Joan Clergue dit Verdera). Així doncs, sembla clar que l'església de Hiachat fou dedicada a Santa Margalida perquè aquesta era l'advocació de l'església que rebé les dues jovades de terra a l'esmentada alqueria, segurament com a contrapartida de l'obligació de tenir cura de l'administració de la parròquia mallorquina. Així pareix indicar-ho que aquestes dues jovades, a partir del segle XIV, fossin tingudes en alou propi de la parròquia de Santa Margalida i dedicades al seu sosteniment (March-Rosselló, 1981).

Cal fer notar que aquest trasplantament d'advocació hauria tingut almanco dos paral·lels a la Part Forana de Mallorca. L'oratori de Llubí, documentat el 1297 sota l'advocació de Sant Feliu,⁸ estava situat sota el domini de l'abat Sant Feliu de Guíxols (Alomar-Rosselló, 1989:72). Un altre cas de trasplantament, d'advocació i toponímic, hauria estat el de la parròquia de Santa Maria del Camí, creada dins els dominis feudals que havien tocat a en Bernat de Santa Eugènia. Aquest seria, a parer d'en Josep Capó Juan, qui hauria decidit l'advocació de la nova parròquia (*Per què aquest títol? Per voluntat de Bernat de Santa Eugènia, fundador del poble i de la parròquia*). Segons el mateix autor, els Santa Eugènia, des del segle XI, eren els senyors de la capella de Santa Maria del Camí, situada al municipi de la Garriga, entre Barcelona i Vic, i el 1222 fundaren una altra església, també anomenada Santa Maria del Camí, situada a la diòcesi de Vic (Capó, 1980:68-70).

BIBLIOGRAFIA CITADA

- Aguiló, C. (2002): *Toponímia i etimologia*. Barcelona.
- Aguiló (1911), E. de K.: «Pons Hugo, Comte d'Ampúries atorga a'n Ramon de Pedardell reducció a una sola cavalleria de les dues que havien de prestar el dit Ramon y son germà quondam, per terres que tenien en feu en el terme de Muro —16 desembre 1247—»: *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XIII, Mallorca, 287-288.
- Alomar, G.; Rosselló, R. (1989): *Història de Muro*. 1229-1349. Vol II, Mallorca.
- Badia, J. (1990): «Santa Margalida d'Empúries», *Catalunya Romànica*, IX L'Empordà ·II·. Barcelona, 459-461.
- Capó, J. (1980): *La vila de Santa Maria del Camí*. Volum primer. De la prehistòria al segle XVI. Mallorca.
- Llompert, G.; Palou, J. M. (1998): *1248-1998. Commemoració del 750è aniversari de la Bul·la del Papa Innocenci IV*, Palma.
- March, J. F.; Rosselló, R. (1981): *Història de Santa Margalida. De la prehistòria al segle XVI*, Mallorca.
- Mas, A. (2002): «Colonització feudal i canvi toponímic a la Mallorca rural (1230-1350). El cas de la parròquia de Santa Margalida», *Congrés internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*. València, 321-339.

que hom data de l'època esmentada. (...) L'església de Santa Margarida, actualment molt enrunada, és un edifici d'una sola nau rectangular, capçada a llevant per un absis de ferradura, de planta en semicercle marcadament passat de radi. L'observació dels diferents sectors de la construcció sembla indicar que l'absis és una pervivència d'un temple preromànic, mentre que els murs de la nau corresponen a una reforma molt tardana, al menys en bona part. (Badia, 1990: 459-460).

⁸ Actualment és una parròquia amb la mateixa advocació.

- Terrado, X. (1997): «Toponímia transportada: el cas valencià», *IV Col·loqui d'onomàstica Valenciana. XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica*, Volum LXX-LXXI, Ontinyent, 1149-1172
- Verger, J. (1884): *Breve historia de la villa de Santa Margarita escrita en latín por el Dr. Juan Verger Presbítero y Rector de dicha villa traducida al castellano por Don Simón Alzina traducida al castellano por D. Simón Alzina Presbítero y Rector de N. Señora de la Sapiciencia. Año de 1830*, Palma [L'original data del segon quart del segle XVIII].

ELS NOMS DELS SPOTS DE WINDSURF, KITESURF, SURF I BODYBOARD A MALLORCA: LES IMPLICACIONS DE L'EMBAT EN UNA NEOTOPONÍMIA INÈDITA.

Gabriel Alomar Garau

XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Margalida, 2004

Main Entry: ¹**spot**

Pronunciation: 'spät

Function: *noun*

Etymology: Middle English; akin to Middle Dutch *spotte* stain, speck, Old Norse *spotti* small piece

Date: 13th century

5 a : «a particular place, area, or part b : a small extent of space

- on the spot 1 : at once :

IMMEDIATELY 2 : at the place of action

3 a : in a responsible or accountable position b : in a difficult».

És obligat, abans d'entrar en la matèria que ocupa aquesta comunicació, deturar-se des del començament i fixar l'atenció en l'entrada anglesa que l'encapçala: *spot* (la font és el Merriam-Webster Online Thesaurus). Es llegeix: «*a particular place, area, or part*» (un lloc, àrea o part particular) i «*a small extent of space*» (una petita extensió d'espai). La paraula anglesa *spot* es fa servir per designar, en el cas que ens ocupa, una localització — platja o escull— on concorren unes singulars condicions pel windsurfing, el kitesurf, el surf o el bodyboard. Ja que la pràctica esportiva comporta precisament l'ocurrència d'una acció, els anomenats esports d'acció —certament, una expressió redundant, potser perquè es desenvolupen en contacte directe amb un medi natural de naturalesa hostil (la redundància ara és meva) — es fan en indrets particulars pels quals es reserva l'anglicisme *spot*, que esdevé així el lloc on ocorre l'esdeveniment. L'ús de la paraula és comú en el col·lectiu que practica esports com els esmentats. Per aquests, el litoral mallorquí està configurat «idealment» no tant en llocs, indrets, platges o sortints rocallosos, sinó en *spots*.

El «conjunt dels noms de lloc d'un país o comarca» (*Diccionari Català-Valencià-Balear*), en resum allò que s'entén per toponímia (el seu origen grec és ben descriptiu: *τοπος* 'lloc' i *ὄνομα* 'nom'), resulta, des d'antuvi, de la necessitat de l'home proveït de llenguatge verbal de dotar de nom certes àrees interessades d'una regió, extenses o ben petites; és a dir dotar-les d'una identitat i, en definitiva, d'una imatge de marca. Tot seguint Plató, posant nom a les coses és la manera com els humans s'apropien de les mateixes —i també dels

llocs—. Aquesta «imatge de marca» relacionada amb l'ús d'una terminologia popular caracteritzadora d'objectes o d'espais ha estat lúcidament observada per BONET i GRIMALT (2002) en el seu recull de *Noms populars de núvols i la seva significació climàtica*.

Els estudis toponímics tenen la finalitat fonamental d'explicar l'origen i la significació dels noms que reben els llocs d'un territori. L'origen i la significació del nom que reben certs indrets costaners de l'illa de Mallorca per part del col·lectiu citat, és, en definitiva, l'objecte de la present comunicació per a la XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia, celebrada a Santa Margalida. Aquesta aportació pretén donar notícia de l'ús social de topònims privatis del col·lectiu que es dedica a la pràctica del windsurf, kitesurf, surf i bodyboard a Mallorca, tot posant de manifest, una vegada més, que la toponímia és quelcom no tancat en el temps, sinó viu i en permanent —lent o no— procés de construcció.

Consultes efectuades entre els individus que practiquen aquestes modalitats esportives demostren que, relativament, un gran grup de persones —uns dos-cents aficionats en total és una xifra aproximada— ha donat nom propi, d'ús exclusiu, a certs llocs freqüentats per a la seva acció esportiva, és a dir que ha instaurat una terminologia particular enmig de la gran graella gràfica en què es constitueix la Mallorca mesotoponímica del nostre temps (*Mapa Topogràfic Balear*, d'escala 1/5.000, conté una mitjana de 30 noms per km², uns 40.000 topònims en total).

Cal advertir, així mateix, que el recull de noms presentat no constitueix una recopilació exhaustiva ni sistemàtica de la neotoponímia trobada, i en conseqüència resta relativament incomplet. És una tasca quasi bé irrealitzable arregar i donar compte de la totalitat dels noms que es fan servir, tenint en compte que el col·lectiu d'adeptes als esports de vocació *surf*, tot i que forma amplis i compactes grups i colles, no sempre es coneixen entre ells, de forma que la transmissió i dispersió oral del nom és més reduïda. Malgrat tot, la neotoponímia de què es fa ressò aquesta comunicació és notablement reconeguda i acceptada entre la comunitat dels prosèlits, i, com a tal, el seu ús sol ser l'acostumat. Aquest treball pretén demostrar l'existència i l'ús corrent d'una neotoponímia com la que es relata, tot oferint una visió global del fenomen, i perquè constitueix «una capa d'informació que molt sovint encara resta inèdita, lluny de la mirada de la ciència i dels seus investigadors» (ORDINES, 2002). De fet, el fenomen aquí descrit és inèdit per als investigadors com és inèdit i estrany per a la majoria de la societat.

No és un assumpte anodí considerar aquí un cert desconeixement per part de la societat illenca de la presència d'esports amb arrel *surf* a Mallorca. Al contrari, el distintiu *surf* omple les platges i esculls de l'illa quan hi conflueixen les condicions apropiades. Durant l'estiu, dominat atmosfèricament pel vent general que localment s'anomena embat, la distribució territorial dels prosèlits està molt repartida entre Palma, les badies d'Alcúdia i de Pollença, el sud i sud-est de l'illa (sa Ràpita, es Trenc) i, en menor mesura, certs indrets litorals del llevant mallorquí (Cala Millor, sa Coma, Cala Murada). La presència a Mallorca del kitesurf i del windsurf està relacionada directament amb el fenomen de la brisa marina, que assegura als aficionats unes condicions regulars i diàries de vent més o menys constant durant les hores centrals del dia i tot al llarg dels mesos centrals de l'any (més o menys de maig a setembre). De fet, la distribució territorial dels *spots* més visitats de l'illa coincideix plenament amb les àrees on l'embat té una més bona ocurrència, tant pel que fa a freqüència com a intensitat del vent: badia de Palma, badia d'Alcúdia i badia de Pollença. Les tres badies incorporen un ampli nombre de neotopònims d'ús corrent que funcionen superposats d'alguna manera a la toponímia oficial. A l'hivern, en canvi, la concentració espacial és prou més gran a causa d'una situació atmosfèrica o marina òptima de vent i ones que només fa que siguin practicables certs indrets del litoral de l'illa.

Molt breument, les clàssiques situacions hivernals i de tardor de vent moderant o fort de SW i W o NW, ocasionats per la presència dins la latitud peninsular de les perturbacions atlàntiques, fa que el gruix de windsurfistes es concentri preferentment a la costa sud de l'illa, que rep així el vent més o menys de costat. Les situacions de component E o NE solen portar el col·lectiu a tota la part de ponent de la badia de Palma (Palmanova, per exemple), mentre que les situacions de N i NE reuneix ineludiblement la gent tot al llarg de la costa nord de l'illa. Quant als surfistes i bodyboarders, són les condicions de mar de fons amb diferents orígens (per exemple el golf de Lleó) les que ells cerquen. Son Serra de Marina, Cala Major, Peguera o Cala Mesquida, l'acció es centralitza normalment en aquests *spots* fonamentals, encara que dispersos entre si.

La irrupció del windsurf a Mallorca, i de manera paral·lela també la del surf (el kite-surf hi apareix amb prou feines fa només uns quatre anys, però el nombre d'aficionats augmenta dia rere dia; mentre que el bodyboard és prou més recent que el surf), es produeix a mitjans de la dècada dels 70 i principis dels 80, amb la presència dins la costa illenca de planxes i veles introduïdes probablement per estiuejants estrangers i ràpidament adoptades per la població local interessada. És l'època del nord-americà resident a les illes Hawaii, el ja mític Robby Naish, entre alguns altres, les sessions dels quals sobre les ones d'una famosa platja, Hookipa, arriba als ulls i a l'oïda d'un reduït però creixent grup de residents mallorquins que freqüenten les àrees costaneres amb una incipient petjada turística: s'Arenal, Cala Agulla, badia d'Alcúdia, etc.

Uns vint-i-cinc anys més tard, el nombre d'aficionats al windsurf, kitesurf, surf i bodyboard s'ha ampliat considerablement, i esports d'acció com aquests són avui dia presents tot arreu de la costa mallorquina —més pròpiament, allà on certs condicionants geogràfics costaners ho permeten— i durant tots els mesos de l'any. Tot plegat, una expansió semblant ha propiciat entre els aficionats un més que notable coneixement geogràfic dels indrets dels que són assidus visitants, i ha redundat, així mateix, en la instauració i consolidació de topònims d'invenció pròpia amb els que es reconeixen certs llocs precisos del territori. Altres indrets del litoral, en canvi, per una raó o una altra no tenen cap al·licient per als egoistes interessos del surfista. El sovinteig de les visites a determinats indrets, que amb el temps es consoliden com a *spots*, és a causa, fonamentalment, a la qualitat de les condicions atmosfèriques i marítimes necessàries per a la pràctica del windsurf, kitesurf, surf i bodyboard en cada cas (per als dos primers, la direcció i velocitat del vent —de l'ordre de 4 m/s com a mínim exigible— i la qualitat de les ones que hi conflueixen; per als dos darrers, l'ocurrència d'onades a la costa). Hi ha al món, per exemple, un cas típic de topònim associat a una ona sobre la qual lliscarà un surfista o un windsurfista: *Jaws*, paraula anglesa que significa mandíbula, en referència a la forma de mandíbula de tauró que s'atribueix a aquesta ona gegantina i perillosa que es forma a l'illa de Maui, Hawaii. Per últim, el factor de l'accessibilitat en cotxe sovint és determinant en el reforçament d'un lloc com a *spot*.

El conjunt de noms propis de lloc emprats pel col·lectiu de Mallorca constitueix, en fi, un cas vertader i viu de neotoponímia, per bé que aquest és un cas de toponímia exclusivament oral. Tot plegat, els informadors que han col·laborat en el recull toponímic d'aquest treball tenen una edat mitjana compresa entre els 20 i els 40 anys, completament representativa de la mitjana d'edat dels aficionats a les modalitats contemplades aquí.

El nombre total d'aficionats és difícil d'establir, però s'accepta com a bo un número mínim de 200 pel conjunt de l'illa, i la majoria d'ells estan familiaritzats al menys amb els neotopònims més usats dins el seu circuit particular. Encara més, la recopilació dels noms dels *spots* ha estat possible només a través de fonts d'informació oral, ja que de la neotopo-

nímia presentada no hi ha més rastre escrit —a més a més d'efímer— que el que es pugui trobar en els missatges curts de les pantalles dels telèfons mòbils o als fòrums virtuals d'internet. Malgrat tot, l'oralitat de la informació no resta validesa a la veracitat del neotopònim, bé perquè la font oral ha estat convenientment contrastada, o bé perquè bona part d'aquesta neotoponímia presenta un notabilíssim grau d'estabilitat, i per tant hi ha una marcada coincidència entre els informadors.

L'arreglament toponímic del present treball contempla els topònims emprats per dos grups principals: els de windsurf i kitesurf per una banda, i el de surf i bodyboard per l'altra. Aquesta separació és obligada si es té en compte que cada un d'aquests dos grups és, en general, independent de l'altre, i els seus *spots* (els llocs on van) rarament coincideixen. En altres paraules, el surf i bodyboard, d'una banda, solen compartir els mateixos espais litorals, i per tant comparteixen també l'ús d'una toponímia comú. El mateix ocorre, d'altra banda, per al windsurf i kitesurf: les dues modalitats solen moure gent que comparteix un mateix *spot*, i la neotoponímia els és, en general, comuna.

Atenent la consideració preliminar, feta de bon començament, sobre l'ús de la paraula *spot*, s'ha d'advertir que no tots els indrets susceptibles d'aquestes activitats esportives són considerats *spots*, sinó només els «històricament» reconeguts com aquells on les bones condicions es repeteixen any rere any, la qual cosa té com a resultat un reconeixement de les qualitats i la «utilitat» dels mateixos, que se sol premiar amb l'adjudicació d'un nom que els particularitza. És interessant afegir que existeixen els anomenats *secret spot*: són indrets útils els «descobridors» dels quals, en el sentit de descobridors del lloc com a òptim per a les modalitats de les que donem compte, es reserven la informació de la seva localització i potser li assignen un topònim propi que queda fora de l'abast de la resta d'aficionats.

Per una altra part, amb tota lògica la presència toponímica a què es refereix aquest relat se circumscriu únicament al litoral mallorquí i deixa fora tot el solar de l'interior de l'illa. És més densa neotoponímicament l'àrea costanera de la badia de Palma, dins la qual convergeixen múltiples i variats *spots*, on es desenvolupen algunes de les quatre modalitats esportives que donen títol a aquest treball. La raó d'aquesta concentració neotoponímica —que no arriba a constituir una macrocefàlia, ja que la costa nord de l'illa, per bé que més extensa perimetralment que aquella, aglutina també un gran nombre de *spots*— s'ha de cercar principalment en la concentració demogràfica de Palma. Els residents a Palma tenen més fàcil arribar a un *spot* proper (la isòcrona palmesana rondaria els 15 minuts aproximadament), de manera que el nombre d'*spots* i els neotopònims associats ha proliferat dins la seva àrea litoral d'influència.

La densitat toponímica litoral no és estranya ni sorprenent. AGUILÓ (1997) i ORDINES (2002) han fet notar la freqüència de topònims relacionats amb la morfologia litoral en general, i els illots i illes menors en particular. En el cas que aquí ens ocupa, és interessant comprovar que dins la petita àrea que dóna nom a un *spot* sovint hi conviu una sèrie més o menys llarga de microtopònims. Com es veurà més endavant, és el cas, per exemple, del *Búnker*, nom genèric amb què es coneix l'àrea que s'estén a l'esquerra de Son Serra de Marina, reservada per al surf i el bodyboard.

El *Búnker* comprèn 4 microtopònims distribuïts de manera consecutiva partint cap a l'esquerra des del mollet de Son Serra: *la Compuerta*, *la Papa*, *el Búnker* pròpiament dit i *la Imposible* (potser també *el segundo búnker*). També s'ha constatat l'existència del microtopònim *Berberechos*, però la seva localització no s'ha pogut encara contrastar. Un altre exemple de microtoponímia és el que proporciona Cala Major a Palma, àrea també reservada per al surf i bodyboard. El genèric Cala Major, sense ser un neotopònim, està format real-

ment per tres microneotopònims: *Fondo Sur*, *Murphy* i *el Malecón*. Per afegit, a Can Pastilla, dins la platja de Palma, l'*spot* de windsurf i kitesurf conegut amb el nom ben descriptiu de l'*Spot*, enfront de l'hotel el Cid, conté el microtopònim el *Céspedes* per a referir-se a la diminuta àrea enjardinada aferrada al mateix hotel. Per últim, l'*spot* de s'Estanyol a Artà, conegut com *los Cobardes*, té un àrea contigua —tan sols a uns 200 m lineals en direcció a la platja (es Bartolins)— a la qual alguns windsurfistes diuen *Cayo Macho*.

El fenomen d'una microtoponímia associada singularment als *spots* no és, en absolut, un fet aïllat sinó, ben al contrari, comú a tots els indrets del món amb algun tipus de relació o propensió al surf. Com exemple, serveixi el de la platja de Las Canteras a l'illa de Gran Canària, on hi conviuen topònims de curt abast com *la Barra* o *la Cícer*. Un cas definitiu és que el que representa la platja de Banzai Pipeline a la costa nord d'Oahu (Hawaii), on una mateixa ona rep dos noms diferents: *Backdoor* si és la part cap a la dreta de l'ona, i *Pipeline* si és la part cap a l'esquerra (el seu famós tub esquerra). Tots dos són casos extrems de microtoponímia o, més acuradament si cal, de talassomicrotoponímia.

Finalment, s'ha considerat convenient elaborar una cartografia elemental més o menys segura dels noms dels *spots* de windsurf, kitesurf, surf i bodyboard de l'illa de Mallorca, amb la contemplació d'informació terminològica referida als *spots* els topònims dels quals corresponen a una invenció més o menys recent, i la localització geogràfica dels quals (assenyalada amb un número) no apareix en les fonts cartogràfiques com ara són els mapes turístics o el *Mapa Topogràfic Balear*. Per altra part, s'ha confeccionat una llista d'aquest grup toponímic, tot intentant-ne una explicació sobre l'origen i la seva justificació o causa com a neotopònim (etiologia), o totes dues coses alhora.

Per les causes que ja han estat explicades, el recull toponímic que oferim en forma de llistat ha estat dividit en dues parts: la primera inclou els neotopònims referits als *spots* de windsurf i kitesurf conjuntament. La segona comprèn els neotopònims dels *spots* específics de surf i bodyboard. Per l'altre costat, s'ha cregut adequat citar en una llista a part els llocs que funcionen com *spots* a Mallorca però que, per alguna raó, no han estat rebatejats —o no es coneix encara que ho hagin estat— amb un neotopònim d'ús generalitzat, de forma que són anomenats per la comunitat de vocació *surf* per la seva forma normal i original.

Neotopònims que funcionen com *spots* preferentment per a WINDSURF i KITESURF, amb indicació de la pràctica esportiva predominant, la seva localització geogràfica i uns apunts sobre la seva etiologia:

El Buzón: genèric simple i forma única. Windsurf i kitesurf. Situat a la platja de Muro, passat el pont dels Anglesos. *Etiologia*: L'accés a la part de la platja que dona nom a aquest *spot* es fa voltant a l'esquerra en un punt de la carretera que uneix el Port d'Alcúdia amb Can Picafort. La platja queda amagada per la urbanització Platja de Muro. Fa uns anys, el lloc exacte on voltar es reconeixia per la presència d'una bústia de color groc. Així, *el Buzón* indica un punt del litoral l'accés al qual el constituïa una bústia de Correus que servia com a senyalització indirecta. La bústia ha desaparegut, però hi resta un neotopònim. Abans del seu bateig com el *Buzón*, alguns windsurfistes illencs (anys 80) li deien Hawaii, tot emulant no les semblances entre tots dos paisatges sinó una subjectiva i arbitrària «sensació hawaiana».

Little Hookipa: topònim d'estructura composta descriptiva i forma única (de vegades anomenada, reductoremment, *Little*). Principalment windsurf, i en menor mesura, surf i bodyboard. Rep aquest nom una cala —més aviat, una entrada oberta— situada a la dreta del moll de la població de sa Colònia de Sant Pere, Artà. *Etiologia*: El nom de l'*spot* resulta clara-

ment d'un intent d'establir semblances respecte a les excel·lents condicions per al surf i el windsurf entre aquest *spot* mallorquí i la famosa platja, de nom Hookipa, de l'illa hawaiana de Maui. La sola menció del nom Hookipa suggereix, en la ment d'un surfista o windsurfista, el lloc ideal per al surf, l'*spot* perfecte. *Little Hookipa*, a Mallorca, és un *spot* per a experts a causa de l'altura que poden assolir les ones, la separació entre elles i una direcció del vent perfecta, en situacions sinòptiques determinades. Aquells que no es veuen amb cor d'entrar a agafar ones a *Little Hookipa*, se'n van a un *spot* proper anomenat *los Cobardes*. En definitiva, *Little Hookipa* és un neotopònim que cerca l'analogia entre dos referents, tot funcionant com una mena de metonímia o, si més no, de metàfora pejorativa. La seva particularitat és la d'anomenar el fet excepcional o rar.

Los Cobardes: genèric simple i forma única. Windsurf i kitesurf. És el nom que rep la part de costa que comença a l'esquerra de s'Estanyol, Artà, entre el punt on desemboca el torrent del barranc de sa Canova i la zona arenosa de nom oficial s'Entrada. *Etiologia*: Inicialment, *los Cobardes* és l'*spot* per a aquells que no s'atreveixen a entrar a les ones de *Little Hookipa*, i opten per la solució «covarda» d'anar a l'*spot* més pròxim. Tanmateix, és una qüestió relativa ja que *los Cobardes* és una digna alternativa —per la qualitat, en quant a grandària i separació de les onades, i per la direcció del vent— quan es decideix prescindir de *Little Hookipa*.

Cayo Macho: Microtopònim del genèric *los Cobardes*. Windsurf i kitesurf. Situat a l'esquerra de *los Cobardes*, en direcció a la platja d'enfront. *Etiologia*: Probablement al·ludeix a la perillositat que significa entrar en aquesta part adjacent a l'*spot* principal, essent més «macho» aquell que no es conforma i s'endinsa a navegar uns dos-cents metres en direcció a la platja de sa Canova.

El Spot, *s'Espot*: genèric. Windsurf i kitesurf. La localització exacta correspon al carrer del Vaixell de Can Pastilla, Palma, enfront de l'hotel el Cid. *Etiologia*: al final del carrer del Vaixell esdevé, d'uns cinc o sis anys ençà, el lloc d'aparcament dels cotxes de windsurfistes. L'èxit d'aquest indret com a lloc de reunió i concentració, en el que concorren factors geogràfics rellevants per als windsurfistes (possibilitat d'aparcar a uns metres de l'arena, proximitat al centre de la ciutat, confluència i freqüència d'unes condicions òptimes per al windsurf i kitesurf a Can Pastilla —predomini de la component SW del vent, ocurrencia de l'embat a l'estiu—), ha donat com a resultat la instauració, relativament recent però exitosa, del neotopònim *el Spot*, com a recordatori d'*spot* —també en el sentit de lloc de trobada— per antonomàsia.

El Césped: Microtopònim del genèric *el Spot* i forma única. *Etiologia*: *el Césped* constitueix una localització molt puntual del carrer del Vaixell, que coincideix amb una zona enjardinada del lateral més pròxim al mar de l'hotel el Cid.

El Cero, es Zero: genèric. Windsurf, kitesurf i, esporàdicament, surf. Correspon a la platja existent al costat del Club Nàutic Sant Antoni de la Platja, a Can Pastilla. *Etiologia*: El nom és neotopònim de vida llarga que té dues etiologies possibles, o la confluència de les dues: 1) El Balneari número 0 de la platja de Palma era, anys enrere, el de Can Pastilla. Ara la situació és a la inversa, i els balnearis es numeren del 0 (al Club Nàutic s'Arenal) al 15 (a Can Pastilla); 2) el carrer de nom Ciceró té el seu final a la platja de Can Pastilla. És possi-

ble que es produís una mena de metonímia que desmembrés Ciceró en dues parts sil·làbiques i de la darrera en resultés *Ceró*, i que una persona no versada en autors clàssics en deduí el castellanisme *Cero*.

Cayo Coco: Microtopònim de *el Cero* i forma única. *Cayo Coco* és topònim poc usat per a referir-se a la zona marina, molt puntual, que constitueix l'escullera del Club Nàutic Sant Antoni de la Platja. *Etiologia*: desconeguda.

El Barón: Microtopònim de *el Cero* i forma única. Neotopònim en desús referit al mateix indret descrit com *Cayo Coco*. *Etiologia*: Metonímia construïda amb el llinatge d'un prestigiós windsurfista local de nom Carlos Baronet, el qual tenia preferència per agafar les ones que es formen en aquest lateral de l'escullera en situacions de component W i SW. Una expressió normal per a referir-se a aquesta àrea és «*la ola del Baronet*».

El Anticero: genèric i forma única: windsurf. Localització que correspon a la platja del Club Nàutic de s'Arenal, Lluçmajor. *Etiologia*: El neotopònim és un clar contratopònim del *Cero*, i designa, en efecte, la cantonada est de la platja de Palma o s'Arenal, en oposició a la cantonada oest de Can Pastilla.

El Uno: forma única: windsurf i kitesurf. Localització que correspon a la part inicial de la platja de s'Arenal, és a dir encara a Can Pastilla i enfront de l'hotel el Cid. En realitat, la situació coincideix amb la de l'*Spot*, per bé que aquest es refereix originalment al lloc d'aparcament. S'ha de dir que *el Uno* és el nom emprat pels usuaris habituals del *Cero*, i no pels usuaris habituals de l'*Spot*. Això ve a indicar una certa disparitat en l'adjudicació o en l'ús d'un nom de lloc, que sol dependre de la predominància d'una colla determinada en un indret, o de la diferent interpretació espacial que les distintes colles poden fer de l'indret. *Etiologia*: *el Uno* és un neotopònim que descriu la seva contigüïtat espacial amb *el Cero*.

El Aya, s'Aya: genèric. Windsurf i kitesurf. *Spot* situat al final del carrer de nom Camí de na Gabriela, i enfront de l'hotel Aya, a s'Arenal. *Etiologia*: denominació inequívoca i abreujada que prové del nom de l'hotel Aya, un lateral del qual serveix d'aparcament i lloc de concentració de windsurfistes que compareixen quasi exclusivament durant els episodis de vent de NW (mestral).

El Fontanellas, es Fontanelles: genèric. Windsurf. Localitzat enfront del restaurant Ses Fontanelles, que duu el mateix nom de la zona humida que sobreviu en aquesta part de la platja de Palma. *Etiologia*: Neotopònim que deriva inequívocament del topònim existent ses Fontanelles. Aquest *spot* era conegut abans amb el nom del *Marimón*, igualment inferit del nom del restaurant El Marimón que hi havia en la zona dunar, ara desapareguda, de s'Arenal.

sa Merdera, La Merdera: genèric. Windsurf i surf. Correspon a la platja de Ciutat Jardí (Palma). *Etiologia*: el neotopònim és una al·lusió directa a la contaminació marina que afecta a aquesta platja de petites dimensions, provocada per la presència d'un emissari submarí d'aigües fecals.

La Cruz: genèric i forma única. Windsurf. Nom que rep una porció del litoral rocallós al peu de la Creu del Rei en Jaume situada al costat esquerre de l'entrada del Club Nàutic de Santa

Ponça (Calvià). *Etiologia*: la formació del neotopònim està directa i clarament relacionada amb la presència, promontori amunt, de la Creu del Rei en Jaume.

El Laguito: genèric i forma única. Windsurf. Localitzat dins Portocolom. *Etiologia*: El topònim es refereix clarament a l'aspecte aplanat del mar dins el gran port de Portocolom, completament a recer de la maror o mar alterada que es produeix a fora d'ell en situacions de llevant moderat o fort.

La Charca: genèric i forma única. Kitesurf. Correspon a la platja que existeix a l'esquerra del dic del Port d'Alcúdia. *Etiologia*: Neotopònim de creació recent, però d'ús creixent, relacionat amb l'àrea de mar, relativament plana i a recer, que constitueix la cantonada oest de la badia d'Alcúdia.

Neotopònims que funcionen com a *spots* preferentment per a SURF i BODYBOARD, amb indicació de la pràctica esportiva predominant, la seva localització geogràfica i uns apunts sobre la seva etiologia:

El Búnker, es Búnker. Genèric. Surf i bodyboard. Situat tot al llarg de la franja litoral a l'esquerra del mollet de Son Serra, a Son Serra de Marina (Santa Margalida, nord de Mallorca). *Etiologia*: neotopònim d'ús molt estès la procedència del qual s'ha de cercar, inevitablement, en la presència de construccions militars de defensa, ara en ruïnes, que daten dels anys de la postguerra espanyola.

La Compuerta: microtopònim del Búnker i forma única. Lloc més proper al mollet de Son Serra, i que queda just a la seva esquerra mirant en direcció a la mar. *Etiologia*: el nom deriva de la portalada que dona pas des del mar a l'interior del moll.

La Papa: microtopònim del Búnker i forma única. *Etiologia*: no determinada.

Berberechos: microtopònim del Búnker i forma única. Localització no determinada, però potser equival a la de *la Papa*. *Etiologia*: no determinada.

La Imposible: microtopònim del Búnker i forma única. Últim tram del litoral a l'esquerra del mollet de Son Serra on es fa surf o bodyboard. No s'ha contrastat la informació, però al tram costaner de *la Imposible* li diuen també *el segundo Búnker*. *Etiologia*: no contrastada, però el nom es deu referir de manera irònica a la «impossibilitat» o dificultat de fer surf en aquest lloc, possiblement perquè l'ona romp massa propera a la vora (*shore break*) sobre un fons de roca, o bé perquè l'ona d'aquest rompent no és fàcil d'agafar.

Honolua Bay: topònim d'estructura composta descriptiva i forma única (normalment anomenat *Honolua*). L'*spot* correspon al mateix indret que els windsurfistes anomenen *Little Hookipa*, de manera que *Honolua* és el seu equivalent per als que hi fan surf. *Etiologia*: La causa etiològica del nom de l'*spot* és idèntica a la que s'ha comentat per al cas de *Little Hookipa*: un intent d'establir semblances (paisatgístiques, marítimes) respecte a les excel·lents condicions per al surf entre aquest *spot* mallorquí i la famosa badia hawaiana de nom Honolua Bay.

El Porti: genèric i forma única. Surf. Situat a l'esquerra de la platja de Can Pere Antoni, i a la dreta des Portitxol. *Etiologia*: Clara reducció del topònim es Portitxol.

Second Porti (de vegades, *Second*): microtopònim del *Porti*. Surf. *Etiologia*: anglicisme que es refereix a un *spot* alternatiu adjacent al *Porti*.

Es Port, El Port: genèric. Surf. Correspon a la Cala des Port des Canonge, a Banyalbufar. *Etiologia*: Es tracta d'una derivació per simple reducció o abreviació del topònim Port des Canonge.

Fenicios, Fenicis: genèric. Surf. Correspon a la punta des Fenicis, entre la platja de Son Bauló i l'illa des Porros. *Etiologia*: Es tracta d'una derivació per simple reducció o abreviació del topònim punta des Fenicis.

Fondo Sur: microtopònim del genèric i castellanisme Cala Mayor (en català, Cala Major). Bodyboard i surf. Correspon a la cala principal de Cala Major. *Etiologia*: no determinada.

Murphy: microtopònim del genèric i castellanisme Cala Mayor (en català, Cala Major). Surf i bodyboard. Correspon a la part a l'esquerra de *Fondo Sur*. *Etiologia*: no determinada.

El Malecón: microtopònim del genèric i castellanisme Cala Mayor. Surf i bodyboard. Constitueix la part contigua de *Murphy*, aferrada a l'escullera que tanca la cala de Cala Major. *Etiologia*: el topònim és una clara assimilació del dic de l'esquerra de Cala Major.

Topònims ja existents que reuneixen, o ho han fet en el passat, la condició d'*spots* de windsurf, kitesurf, surf o bodyboard, esporàdics o habituals, amb indicació de la modalitat esportiva comuna.

Ciutat Jardí: windsurf, kitesurf i surf.

Can Pastilla: windsurf, kitesurf, surf (esporàdic).

s'Arenal: windsurf, kitesurf.

Cala Blava: windsurf.

Palmira (Calvià): surf, bodyboard.

Peguera: surf, bodyboard, windsurf (esporàdic).

Torà: Surf, bodyboard, windsurf (esporàdic).

Magaluf: windsurf.

Son Maties (Palma Nova): windsurf, kitesurf.

sa Ràpita: windsurf, kitesurf, surf, bodyboard.

es Trenc: windsurf, kitesurf.

sa Colònia de Sant Jordi: windsurf, kitesurf.

es Carbó: windsurf, kitesurf.

Cala Millor: windsurf, kitesurf, surf.

sa Coma: windsurf, kitesurf, surf, bodyboard.

Cala Murada: windsurf.

Son Moll: surf, bodyboard, windsurf.

Cala Agulla: windsurf, surf, bodyboard.

Cala Mesquida: surf, bodyboard, windsurf (esporàdic).

Cala Torta: surf.
 Colònia de Sant Pere: windsurf, surf, bodyboard.
 s'Estanyol: windsurf, kitesurf.
 Son Serra de Marina: surf, bodyboard, windsurf, kitesurf.
 sa Caseta des Capellans: windsurf.
 Platja de Santa Margalida: windsurf, kitesurf.
 Port d'Alcúdia: kitesurf.
 Port des Canonge: surf.
 Alcanada: windsurf, surf.
 Platja de Muro: windsurf, kitesurf.
 Portocolom: windsurf.
 Sant Elm: windsurf.
 Cala Major: bodyboard i surf.
 Platja de sa Marina (badia de Pollença): kitesurf, windsurf.
 es Barcarès (badia de Pollença): windsurf, kitesurf.
 Manresa: surf i bodyboard.
 Santa Ponça: windsurf.
 Canyamel: surf.
 Cap de ses Salines: windsurf.
 s'Algar: windsurf.

CONCLUSIONS

Amb l'acceptació per endavant que aquest recull inèdit de noms populars de lloc no contempla la totalitat dels que habiten en el cap dels aficionats al windsurf, kitesurf, surf o bodyboard, la llista és prou significativa de l'existència a Mallorca d'una neotoponímia d'ús demostradorament corrent. En canvi, no s'ha considerat encara possible intentar una classificació sistemàtica del conjunt dels noms aportats, pel seu relativament reduït nombre, a pesar de la qual cosa ha estat possible fer una ressenya de la fenomenologia observada.

Les possibilitats interpretatives de gran part dels neotopònims són múltiples i difícils si no existeix una certa familiarització amb el fenomen del surf, bodyboard, windsurf o kitesurf a Mallorca. Encara és patent la sorpresa amb què reacciona una majoria de gent quan es parla de la presència de surf a l'illa, per bé que els fets contradiuen la creença segons la qual Mallorca no està dotada per al surf o el windsurf. L'existència mateixa d'una toponímia pròpia i peculiar demostren precisament el contrari. A més a més, el sistema de brises marines que s'estableix a Mallorca durant els mesos càlids de l'any ha afavorit des del principi l'afluència i concentració a les platges dels aficionats al windsurf i kitesurf, fet que ha redundat quasi inevitable en la formació i arrelament d'una neotoponímia que competeix amb la toponímia oficial, encara que la intenció no és substituir-la.

Certament sorprenent resulta el fet que la neotoponímia descrita no obeeix a criteris relacionats amb la direcció o la força del vent, per exemple, o a l'orientació geogràfica d'un *spot*, o l'onatge característic d'un indret, com per ventura caldria esperar d'una toponímia litoral. Els criteris d'implantació d'un grup neotoponímic com aquest són considerablement variats, i la neotoponímia trobada és prolífica en neologismes, anglicismes, castellanismes i mots que denoten una gran espontaneïtat i improvisació en la formació del nom. El reconeixement etiològic així ho demostra. Per altra banda, assignar un nou nom a una platja o escull, o bé a un bocí concret d'aquests indrets, respon a una clara i doble intencionalitat:

d'un costat, afinar o perfeccionar la localització geogràfica d'un *spot*; d'altre, llorejar o distingir en cert sentit l'*spot* per la seva qualitat o demostrada «utilitat» per a practicar-hi surf, bodyboard, windsurf o kitesurf. S'ha d'esmentar també la fortíssima empremta castellana en la toponímia ressenyada. Això no es deu a una massiva implantació de la llengua castellana dins del col·lectiu d'aficionats, ja que la convivència entre els dos idiomes —català i castellà— és la tònica general. La raó s'ha de cercar en la inèrcia de l'ús del castellà en la societat mallorquina del nostre temps.

Finalment, la neotoponímia descrita no es demostra unànimement dotada de càrrega semàntica, és a dir de significat, si bé les paraules de MORAN (1996) són especialment adequades al cas d'aquest treball: «El significat d'un nom propi no és pas el sentit etimològic d'origen, sinó la realitat sincrònica i actual que denomina». De fet, la sincronia és també un tret característic d'aquesta neotoponímia: *el Buzón, el Búnker, la Charca, el Cero, el Anticero, Little Hookipa* o *los Cobardes* són realitats inequívocament sincròniques en què la formació del topònim s'emmarca de manera fonamental dins d'un context social o físic. Per altra banda, la difícil qüestió de la distinció entre nom propi i nom comú (el primer, entès com a *unitat significativa*; el segon, com a *marca d'identificació*) sembla trobar en la toponímia ressenyada un punt de confluència, ja que els noms dels *spots* funcionen alhora com a marques d'identificació d'un lloc al temps que venen carregades de significat.

De manera resumida, la neotoponímia especificada en aquesta comunicació es pot caracteritzar com segueix:

—Neotoponímia de transmissió i ús exclusivament oral (200 usuaris a Mallorca aproximadament, dividits en dos grups d'acord amb els indrets o *spots* que freqüenten: surf i bodyboard, windsurf i kitesurf).

—Doble intencionalitat en la formació del nou topònim: a) afinar o perfeccionar la localització geogràfica d'un *spot*; b) distingir (en el doble sentit de diferenciar i d'honorar) un *spot* per la seva qualitat o utilitat per a practicar-hi surf, bodyboard, windsurf o kitesurf.

—Espontaneïtat i improvisació en la formulació del topònim.

—Multiplicitat de criteris en la formulació del topònim: etiologia diversa (dificulta la classificació).

—Domini de neologismes, anglicismes i castellanismes.

—Sincronia.

—Densitat toponímica a les badies de Palma i Alcúdia, coincidint amb els *spots* més freqüentats.

—Notable grau d'estabilitat, a pesar de la pervivència oral.

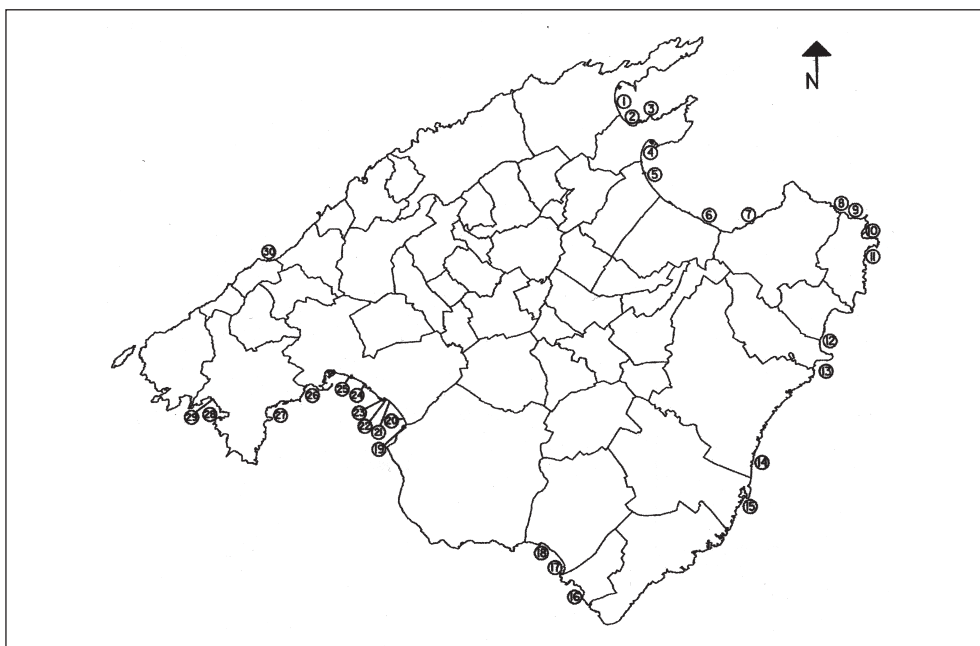
BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, A. M., MOLL, F. de B. (1930-62): *Diccionari Català-Valencià-Balear* (10 vol.) Palma. Ed. Moll.
- BONET VIDAL, M., GRIMALT GELABERT, M. (2002): «Noms populars de núvols a Mallorca. Notes sobre la seva significació climàtica», a *L'aigua i el Clima*, Asociación Española de Climatología, serie A, núm. 3.
- MORAN, Josep (1996): *Consideracions sobre l'onomàstica*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.
- ORDINES GARAU, A. (2002): «La fixació dels elements climàtics en el paisatge de les Illes Balears a través de la toponímia», a *L'aigua i el Clima*, Asociación Española de Climatología, seria A, num. 3.
- TORT DONADA, J. (2001): «La toponímia com a camp de coneixement interdisciplinari. Algunes bases teòriques i epistemològiques per a l'estudi dels noms de lloc», a *Scripta Nova, Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*. Universidad de Barcelona, nº 86.

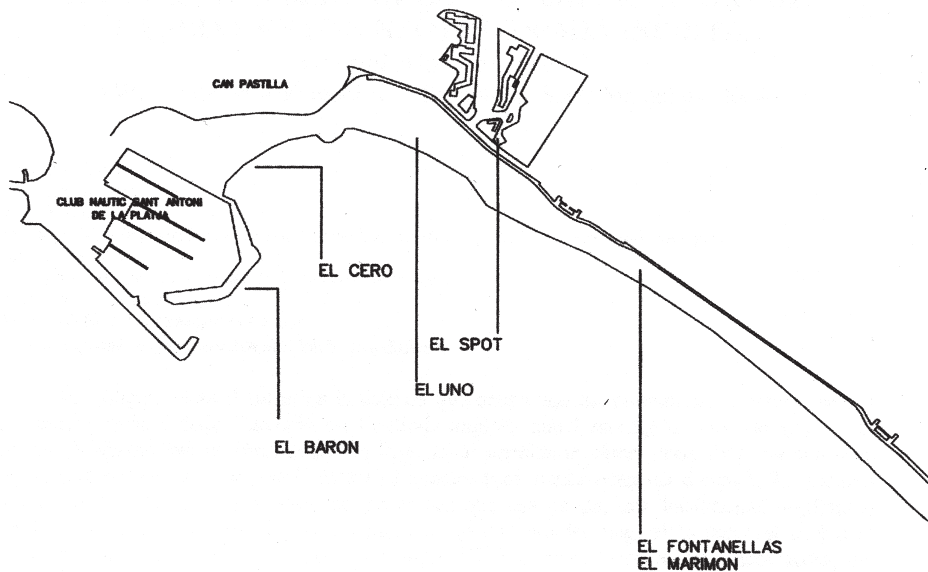
AGRAÏMENTS

Pepe Carayol, Toni Darder, Rubén Alonso, Philippe Álvaro i altres informadors. Al Dr. Miquel Grimalt Gelabert, per posar-me la idea al cap i pel seu seguiment del treball.

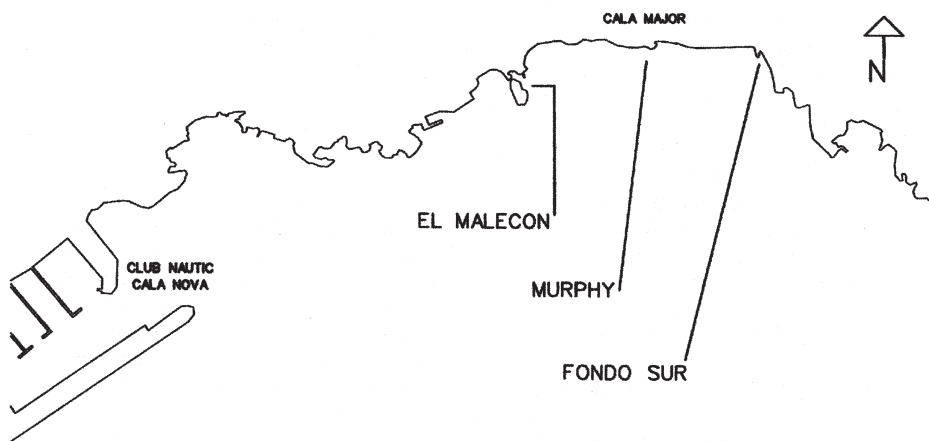
LOCALITZACIÓ DELS SPOTS COMUNS DE L'ILLA DE MALLORCA

- 4 La Charca (k)
- 5 El Buzón (w, k)
- 6 El Bunker (s, b, w, k): La Compuerta, La Papa, El Búnker, La Imposible
- 7 Little Hookipa, Los Cobardes (w, s, b): Cayo Macho
- 19 El Anticero (w, k)
- 20 El Aya (w, k)
- 22 El Fontanellas, El Marimón (w)
- 23 El Cero, El Uno, El Spot (w, k, s, b): 24 Sa Merdera

NEOTOPONÍMIA DINS CALA MAJOR

LA TOPONÍMIA DELS CAMINS RURALS DELS MUNICIPIS DE LLOSETA, MANCOR DE LA VALL, SELVA, BINISSALEM I INCA

Miquel Grimalt Gelabert i Antoni Ordinas Garau

XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Margalida, 2004

El sector de la comarca del Raiguer objecte d'estudi —format pels municipis de Lloseta, Mancor de la Vall, Selva, Binissalem i Inca—, té una superfície total de 168,8 km² (el 4,6% del conjunt de l'illa). Aquestes dades, juntament amb la localització concentrada de l'àrea d'estudi i la seva escassa extensió, no ens permeten considerar-la, per raons de localització i distribució geogràfiques, com a suficientment representativa del conjunt de l'illa de Mallorca, i encara menys des del punt de vista de la diversitat terminològica dels genèrics toponímics relatius a les vies de comunicació en general, i a les d'àmbit rural, en particular, ja que, com s'analitzarà posteriorment, ha resultat força minsa.

L'arrellega odonímica ha afectat a un total de 224 camins rurals, els quals, en base a una múltiple denominació toponímica d'una part d'ells, els hi corresponen 291 topònims que els identifiquen, el que representa una densitat mitjana d'1,7 odònims/km² la qual, malgrat la inexistència d'estudis semblants al respecte, sembla que es podria considerar relativament alta.

L'àrea analitzada es tracta d'un sector amb una notòria complexitat viària a causa de la intensa urbanització atès que s'hi concentren múltiples i extensos nuclis de població. Així, per exemple, s'hi troba un dels municipis polinuclears de més llarga tradició: Selva, que a més de la vila que dona nom al municipi i el capitalitza administrativament, compta amb els nuclis de Caimari, Moscarí, Biniamar i Binibona. Mancor de la Vall —que fins l'any 1924 també formava part del municipi de Selva—, també presenta un nivell de polinuclearitat poblacional considerable amb la presència dins els seus límits municipals dels llogarets històrics de Massanella i de Biniarroi. Binissalem, per la seva part, també compta amb el de Biniagual. Lloseta, malgrat no comptar amb cap altre nucli, presenta un índex d'urbanització prou elevat a causa de la reduïda extensió del municipi. Finalment, Inca, tot i no comptar amb nuclis de població tradicionals perifèrics, presenta un aclaparador pes urbanístic i poblacional específic, en tant que exerceix de capital comarcal.

Un cop establerta la premissa de la urbanització i la polinuclearitat d'aquest territori, la relació amb una densa xarxa viària que articula la comunicació entre tots aquests punts quasi resulta una obvietat. Tot i això, encara un altre factor accentua la densitat dels camins

rurals: la intensa parcel·lació del territori com a resultat d'un llarg procés històric de segregació de la propietat que ha donat lloc a un predomini del minifundisme agrari al qual necessàriament va lligada una progressiva extensió de la xarxa viària de tercer ordre que permet l'accés a les nombroses petites propietats.

El caràcter històric d'aquesta xarxa viària queda també palès per la multiplicitat de connexions existents entre els diversos nuclis de la contrada. A més, es comptabilitzen fins a 27 casos de camins que porten l'adjectiu «vell» com a clar indicador de la seva antiguitat, i no tant en termes absoluts, sinó en relació a una xarxa paral·lela i posterior que obliga a la incorporació d'aquest adjectiu per raons òbvies de distinció entre unes i altres vies.

La importància de l'aigua com a element vital queda també demostrada per l'abundància de topònims de vies que fan referència als punts d'aprovisionament (fonts, pous...) i que, d'alguna manera, esdevenen estratègics. També de la nomenclatura dels camins rurals en podem deduir el caràcter vitenc del relleu d'aquesta comarca, amb municipis que contenen territoris plenament inserits dins la serra de Tramuntana i altres tanmateix aturonats.

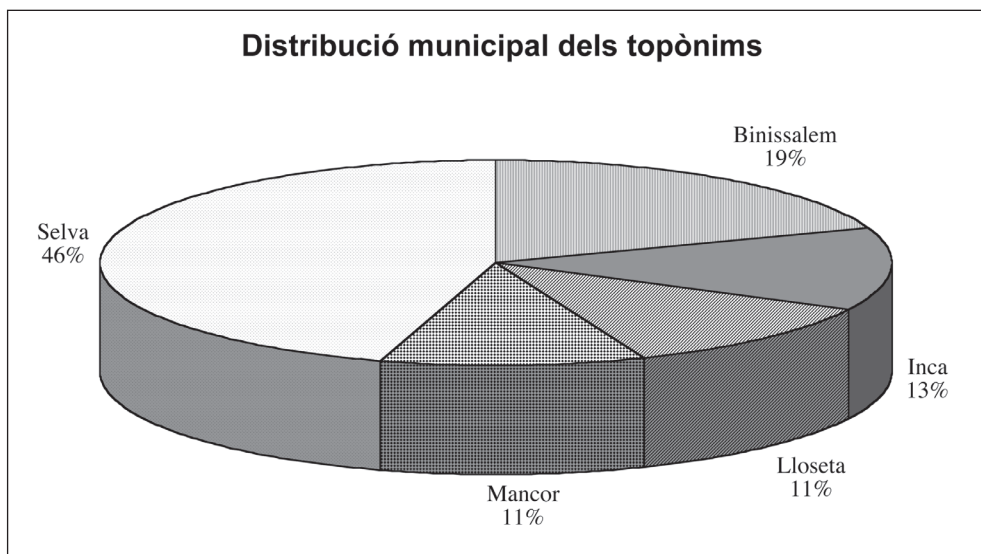
D'altra banda, la intensa roturació del territori queda reflectida per l'escassa representació de la vegetació natural, reduïda a una minsa representació d'espècies de distribució lineal que segueixen el curs dels camins i torrents.

Des del punt de vista de l'activitat humana, a l'odonímia dels camins rurals de l'àrea hi apareix l'activitat extractiva, tan característica d'aquesta contrada. Basti recordar que als municipis estudiats s'hi concentrava bona part de l'extracció dels lignits de l'illa, darrer vestigi de mineria. A Mallorca, tanmateix, abandonat a les primeries del segle XX.

Són moltes, per tant, les claus que ens ofereix l'anàlisi toponímica per a la interpretació del territori. En qualsevol cas, a la següent taula apareixen les dades relatives tant a l'extensió municipal com a les dimensions de l'arreglada onomímic i els percentatges corresponents que ens permeten comparar les xifres de cada una d'aquestes unitats administratives amb les del conjunt.

TOPONÍMIA DELS CAMINS RURALS

Municipi	Extensió terme municipal (km ²)	Nombre d'odònims	% Extensió	% Odonímia
Lloseta	12,1	33	7,16	11,38
Mancor	19,9	32	11,78	11,03
Selva	48,7	131	28,85	45,17
Binissalem	29,8	56	17,65	19,31
Inca	58,3	38	34,53	13,10
TOTAL	168,8	290	100	100

La toponímia dels camins rurals de Lloseta

El municipi de Lloseta és el menor, en extensió, del conjunt, amb una superfície de només 12,1 km², el que representa el 7,1% sobre el total del territori d'arreplega. En ell s'hi han recollit 33 topònims relatius a camins rurals, l'11,4% del conjunt dels topònims. De la comparació entre ambdós percentatges es demostra una densitat per sobre de la mitjana que es podria relacionar amb l'elevada població relativa d'aquest municipi, una de les més altes de la Part Forana de Mallorca.

Des de la perspectiva de la informació temàtica que apareix en els propis topònims objecte d'estudi destaca, en primer lloc i respecte als genèrics, la sola presència de «camí». Aquesta escassa varietat també s'estén, curiosament, als determinants, on la diversitat temàtica es multiplica. No obstant això, els determinants toponímics dels camins rurals de Lloseta es concentren entorn a vuit grans grups temàtics: el conradís, la hidronímia, la mineria, topònims de nuclis, oficis, la oronímia, les possessions i altres petites propietats. De fet, quasi 2/3 parts dels determinants fan referència a possessions i propietats, com a suposades destinacions d'aquestes vies. En un segon terme, i amb el 12% dels determinants, hi trobam els relatius a nuclis de població, mentre que la resta només compten amb una representació gairebé testimonial. Es pot constatar, per tant, una relació entre la nomenclatura de les vies rurals i la realitat geogràfica d'aquest municipi, on les referències a l'oronímia són escasses, i a la fitonímia i zoonímia són fins i tot nul·les. No deixa de cridar l'atenció l'absència, entre d'altres, de determinants antroponímics, atesa l'omnipresència de l'antropotoponímia en el conjunt de la toponímia.

La toponímia dels camins rurals de Mancor de la Vall

El municipi de Mancor de la Vall té una extensió de 19,9 km², el que representa l'11,78% sobre el total del territori d'arreplega. En aquest terme s'han recollit 32 topònims relatius a camins rurals, l'11% del conjunt dels topònims. La qual cosa indica una densitat semblant a la mitjana, si bé s'ha de precisar que es tracta d'un municipi orogràficament migpartit, amb una meitat nord plenament inserida a la serra de Tramuntana i d'un relleu força

vitenc, mentre que a la meitat sud s'hi troben les terres aturonades i planes que permeten l'explotació agrària i on se situen la major part dels camins i, en conseqüència, dels topònims que els designen.

Com a resultat de l'explotació de la informació temàtica reflectida en els topònims del terme s'observa, pel que fa als genèrics, la única presència del terme «camí». En canvi, i quant als determinants toponímics dels camins rurals de Mancor de la Vall, aquests es distribueixen entorn a nou dels grups temàtics: el conradís, l'hagiotoponímia, la hidronímia, la mineria, topònims de nuclis, l'oronímia, les possessions i altres petites propietats, a més del cas desconegut del camí d'Escorques. Una altra vegada també destaquen els determinants que fan referència explícita a possessions i propietats, els quals suposen en conjunt el 43,7%. La segona posició l'ocupen, amb un 21,8% els determinants relatius a l'oronímia, tret ben característic, atesa l'orografia muntanyenca de bona part del municipi. En una posició més discreta s'hi situen els noms dels camins que agafen com a determinant tant les denominacions del conradís (12,5%) com les dels topònims dels nuclis de població, que porten (9,3%), mentre que la resta dels grups semàntics citats només compten amb una representació testimonial. Tampoc aquí es recullen representants de la fitonímia i la zoonímia, ni antropònims.

La toponímia dels camins rurals de Selva

El municipi de Selva, amb una extensió de 48,7 km², representa el 28,85% del conjunt de l'àrea objecte del recull realitzat. En aquest terme s'han recollit fins a 131 topònims de camins rurals, xifra que suposa el 45,17% de la totalitat dels topònims arreplegats. La confrontació d'aquests dos percentatges deixa palesa una elevada densitat, molt superior a la mitjana. Aquesta característica és atribuïble, en primer lloc, a la multiplicitat de nuclis que integren aquest municipi, format per fins a cinc pobles: Selva, Caimari, Moscarí, Biniamar i Binibona. L'elevada densitat detectada també pot ser explicada per tractar-se d'un municipi profundament estudiat des del punt de vista toponímic, en ser objecte d'un recull exhaustiu realitzat l'any 1985 que donà lloc a la publicació de l'obra *Els noms de lloc del terme de Selva* (1988) juntament al *Mapa toponímic del terme de Selva* (1988).

L'anàlisi de la toponímia recollida ens proporciona, quant als genèrics, una immensa majoria de «camins», tot i que també apareixen, encara que de forma testimonial, els termes «carreró» (carreró d'en Jeroni), «drecera» (drecera des Cementeri) i «costa» (sa costa Llarga, costa d'en Barral) aquestes darreres usades per a identificar sengles trams del camí Vell de Lluc, entre d'altres. La tímida varietat en els genèrics es veu multiplicada quan se sistematitza la informació que apareix en els determinants. De fet, dels vint camps temàtics que conté la classificació utilitzada, la toponímia dels camins rurals del terme de Selva tenen representació a divuit. Només són absents les referències a la zoonímia i als establits. També aquí el grup dels determinants que fan referència explícita a possessions i propietats és el majoritari, amb un 32%. No obstant, són igualment remarcables el grup dels nuclis de població (16%) i de l'oronímia (12,2%) i

La toponímia dels camins rurals de Binissalem

En els 29,8 km² d'extensió del terme municipal de Binissalem (17,6% del conjunt del territori analitzat) s'han recollit un total de 56 topònims, xifra que representa el 19,3% del conjunt dels noms de camins rurals arreplegats. Comparant aquests dos percentatges, s'observa que el recull d'aquest municipi presenta una densitat lleugerament superior a la de la mitjana del conjunt. Efectivament, Binissalem compta amb una atapeïda xarxa viària per

la posició geogràficament cèntrica que la converteix en obligada terra de pas a l'hora de comunicar els nombrosos nuclis que l'envolten (Consell, Alaró, Lloseta, Sencelles i Inca).

Mitjançant l'anàlisi de la toponímia recollida comprovam que al costat de l'omnipresent genèric «camí» també apareix, amb un sol exemplar, el genèric «camada» (camada de Can Garriga). Evidentment, la varietat temàtica augmenta si atenem a la informació que ens aporta la part determinant. Destaca, una vegada més, l'àmplia representació dels topònims relatius a la propietat i a les possessions (35,7%), tot i que en aquest cas la petita propietat és predominant (25%). Però també sobresurten els topònims que indiquen el nucli de població (19,6%), la hidronímia (10,7%) i l'oronímia (8,9%), mentre que els relatius a la zoonímia, oficis, odonímia, mineria, fitonímia i construccions, tot i tenir una desigual representació, passen a ser secundaris.

La toponímia dels camins rurals d'Inca

Els 58,3 km² de superfície que té el terme d'Inca el converteixen en el de major extensió dels estudiats, de forma que representa més d'un terç, concretament el 34,5%, del territori d'arplega. No obstant això, el número de topònims és de 38, un nombre relativament baix i molt per davall de la mitjana, atès que significa el 13,1% dels odònims arplegats. La fretura de les fonts d'informació toponímiques és la causa d'aquesta baixa densitat i que aconsellaria la realització d'un recull toponímic exhaustiu a partir del treball de camp per aconseguir detectar un major nombre d'odònims inquers que, ben segur, han d'existir. No cal oblidar que la posició quasi central d'Inca en el conjunt de l'illa (el cor de Mallorca), juntament amb el caràcter secular de capital comarcal i el tradicional mercat del dijous d'origen medieval, han conformat històricament una important xarxa de camins de forma radial, els quals procedents de tots els punts cardinals de l'illa, conflueixen a aquesta ciutat. Aquesta i no altra és l'explicació de l'elevat percentatge (34,2%) —el primer, en ordre d'importància—, del grup dels odònims que porten com a determinant un nucli de població (la destinació o origen de la via) en el terme d'Inca. A continuació, destaca una vegada més la representació dels topònims indicadors de la petita propietat (18,4%) i de les possessions (15,8%), que presenten un sumatori del 34,2%.

Una tercera posició, tot i que allunyada, l'ocupen els hagiogonònims (7,9%), mentre que només amb una minsa representació s'han recollit odònims amb informació relativa a la zoonímia, l'odonímia, la mineria, els establits, la construcció i l'antroponímia.

Quant als genèrics, el «camí» aclapara, provisionalment, la quasi pràctica totalitat dels topònims viaris del municipi d'Inca, atesa l'única presència d'un sol exemplar de «carreró» (carreró de sa Bata), a l'espera de la confirmació que només una recollida exhaustiva pot aportar.

CONCLUSIONS ODONÍMIQUES

La problemàtica derivada de la confusió que la denominació toponímica pot produir

A partir de l'anàlisi dels topònims viaris recollits es pot constatar una casuística digna de ser esmentada pel fet dels inconvenients que pot implicar a l'hora d'atorgar una nomenclatura oficial als eixos viaris de la ruralia mallorquina.

En primer lloc, es produeixen alguns casos que els podríem anomenar homonímia toponímica, això és, el fet que distints camins són identificats per un mateix topònim. Alguns exemples en podrien ser el camí Vell d'Inca, el camí Vell de Biniamar, el camí Vell de Pollença, el camí Vell de Selva, el camí de Binibona, etc. La raó, d'altra banda ben lògica,

ca, d'aquesta coincidència toponímica, és la mateixa destinació d'aquests camins des de distints punts d'origen. Com veurem més endavant, la destinació es converteix preferentment en el determinant dels odònims viaris. Aleshores, com a conseqüència de la percepció dels habitants de distints nuclis de població de sengles vies que porten cap a una mateixa destinació —generalment també un altre nucli de població— explica la detecció de duplicitats (o fins i tot de repeticions de major nombre) en els topònims que designen els camins.

A l'altre extrem, també ens podem trobar sovint amb el cas contrari, el de la polisèmia odonímica que es produeix quan un mateix camí és conegut i designat mitjançant dos o més topònims. És aquesta una altra pràctica bastant habitual a l'odonímia viària rural de la qual en podem esmentar alguns exemples:

Camí des Polls/ camí des Blanquer/ camí des Moliners (Binissalem)
 Camí des Coll d'en Simonet/ camí de sa Socorrada/ camí de Can Arabí (Binissalem)
 Camí de Can Amengual/ camí de Can Tous (Binissalem)
 Camí de ses Quarterades/ camí de ses Quarterades Noves (Mancor)
 Camí d'Escorca/ camí de Lluc/ camí Vell de Lluc (Selva)
 Camí de sa Comuna/ camí de sa Torrenera/ camí des Caçadors (Selva)
 Camí de Son Penya/ camí de ses Mines (Selva)
 Camí de Binibona/ camí de Caimari (Selva)
 etc.

En aquest cas, però, l'explicació pot ser múltiple:

—Doble (o múltiple) denominació com a conseqüència de l'exposat anteriorment i referit a la distinta percepció que tenen els habitants de cada nucli respecte del punt de destinació d'una mateixa via. Així, per exemple, el camí que uneix Caimari i Mancor de la Vall és identificat com a camí de Caimari pels habitants de Mancor; i, òbviament, camí de Mancor, pels habitants de Caimari.

—En altres casos, la doble, o múltiple, denominació correspon als diversos punts de destinació, o de pas, de la via, que coincideixen en una part del seu recorregut. La doble denominació del camí de Son Penya / camí de ses Mines, o del camí de Cantabou/ camí de Campanet (Selva) obeeix a la doble destinació de la via, malgrat un únic traçat en bona part coincident. Això no obstant, també sol donar lloc a la segmentació o fragmentació toponímica dels camins, de manera que es pot arribar a distingir toponímicament cada un dels trams d'un mateix camí amb els topònims que corresponen a cada un d'ells. Així, el camí de s'Alqueria (Selva) correspon amb un primer tram del camí que porta la denominació, més estesa i general, de camí de Binibona. Casos semblants són els del camí de Montaura i el camí de Biniatzen (Mancor), o el del camí des Pou Ferrer i el camí de ses Casetes (Selva).

—A vegades la doble, o múltiple, denominació és conseqüència de variants toponímiques formals que coexisteixen tradicionalment i que són resultat d'afegir algun determinant enriquidor: camí de ses Quarterades/ camí de ses Quarterades Noves (Mancor), sa Dreuera/ dreuera des Cementeri (Selva), camí de Lluc/ camí Vell de Lluc (Selva), camí des Castell/ camí des Castell Gran (Selva), o simplement una variant fonètica: camí de Borneta/ camí de Morneta (Lloseta) a vegades amb caràcter d'etimologia popular: camí des Rafal Garcès/ camí des Rafal Encès (Lloseta).

—Però tampoc és infreqüent que la doble, o múltiple, denominació sigui fruit d'etologies toponímiques ben diferents que tanmateix cohabitin en una mateixa via, tot i que

no sempre, o fins i tot rarament, amb la mateixa intensitat d'ús, com a aquests exemples, tots ells al terme de Selva:

Camí des Polls/ camí des Blanquer/ camí des Moliners,
 Camí de sa Comuna/ camí de sa Torrenera/ camí des Caçadors,
 Camí des Pou/ camí de ses Tanques,
 Camí de ses Guixeries/ camí des Canyar.

Els genèrics

Per anteriors estudis sobre el conjunt de la toponímia de les Illes Balears sabem que un 10% dels genèrics que componen la terminologia geogràfica de caire humà pertanyen al grup de les comunicacions (ORDINAS, 2001) i gairebé 2/3 parts dels apel·latius toponímics referents a elles corresponen a la nomenclatura amb què es designen les vies. No debades, l'empremta que deixa sobre el paisatge el conjunt d'aquest tipus d'infraestructures és cada cop més gran en ser aquest un dels sectors que caracteritza el nostre món «civilitzat», al temps que també sorgeixen noves nomenclatures que identifiquen els moderns sistemes de comunicació.

No obstant això, a l'àrea objecte d'aquest estudi, la varietat dels genèrics ononímics relatius als camins rurals ha resultat ben minsa, amb aparició de només cinc genèrics: camí, dreuera, costa, carreró i camada; que a més a més presenten una freqüència de repetició força desigual: dos exemplars de carreró (carreró d'en Jeroni, carreró de sa Bata) i costa (sa Costa Llarga, costa d'en Barral), i només un de dreuera (dreuera des Cementeri) i un altre de camada (camada de Can Garriga). La resta (98%) porten «camí» com a genèric omnipresent i que esdevé, per tant, com a genuí per a la denominació de les vies rurals de l'àrea estudiada. La definició de cada un d'aquests genèrics apareix en el llistat següent, tot i que la fretura d'aquesta zona objecte d'estudi la converteix en poc significativa des del punt de vista dels genèrics ononímics.

Camada (f): camí que va entre dues propietat o que passa per dins una propietat per anar a una altra (Artà, Manacor, Vilafranca de Bonany.) (DCVB, 2, 870,2,10). Al respecte ens sembla oportú reproduir el que hi diu Coromines: com a mot de les Illes, camada, nom d'una mena de camí és d'origen incert, i probablement s'hi han sumat arrels diverses: tenint en compte que a Sineu es diu camanera i que a Felanitx inclouen entre les camades la Camada Real (= 'cabanera rel', 'canyada real') es pot sospitar que es tracti d'una alteració, probablement ja mossàrab, de *capanna* amb sentit de *camí de bestiar* (...) de tota manera hi ha dades d'altres llocs que indiquen altres orígens o convergències: camí d'establiments que no és principal; camí solament explicat que deriva a un costat de la carretera i serveix per entrar a una heretat a Cala Rajada i Felanitx «simple camí de carro» (DECLLC, 2, p 446).

Camí (m): espai o via apte per transitar-hi, que cal recórrer per anar d'un lloc a un altre. N'existeix una àmplia tipologia: camí reial, general, de carro o carreter, de ferradura, de bast, sender, de carboners, de muntanya, de sagraments, misser o misseter, de pans, de cabres, veinal, partioner... A Eivissa, per exemple, porten el nom de camí general aquells que duen a Vila, des d'un poble o l'altre. En altres casos els camins són particulars i porten el nom de la propietat, o bé el del topònim més important que sol coincidir amb el final del camí. Aquest fet és el causant d'una certa confusió toponímica dels camins, ja que resulta bastant corrent que un mateix nom —que coincideix amb el destí final del camí— s'adjudiqui a distints camins o trams determinats pel distint origen o port inicial. A més, a la toponímia són corrents les variants diminutives «caminet» i «caminoi», encara que també apareix el despectiu «caminot». (DECLLC, 2, 454, v. camí).

Carreró (m): carrer estret; però també camí estret entre dues parets (DCVB, 2, 1060, 1 i 2). A Manacor s'aplica a alguns camins que comuniquen parts importants del terme i segurament amb un trànsit molt important temps enrera.

Drecera (f): camí més curt que el principal per a arribar a un lloc (DCVB, 4, p.598, 2). Camí o sender que uneix punts diversos d'un camí més important i que serveix per escurçar-ne el temps de recorregut.

Els determinants

La informació que apareix a la part determinant dels topònims viaris, i més concretament dels camins rurals, és prou extensa i heterogènia. Per tal de poder extreure'n algunes conclusions, procedirem a agrupar els odònims recollits en base a una classificació formada per vint entrades.

De l'explotació d'aquesta classificació aplicada als 192 topònims recollits en resulta la següent taula:

Classificació dels determinants odonímics

Grup	Núm. topònims	Percentatge (%)
Antroponímia	4	1,36
Béns comunals	1	0,34
Conradís	12	4,10
Construcció	8	2,73
Desconegut	6	2,05
Establlits	2	0,68
Fitonímia	8	2,73
Hagiotoponímia	8	2,73
Hidronímia	18	6,16
Lleure	3	1,02
Mineria	9	3,08
Nucli de població	52	17,80
Odonímia	9	3,08
Oficis i lleure	4	2,38
Oronímia /Situació	32	10,95
Possessions	61	20,89
Propietat menor	50	17,12
Zoonímia	2	0,68
TOTAL	292	100

La representació més nombrosa és la de les possessions (20,89%) seguida de la dels nuclis de població (17,8%) i de les propietats menors (17,12%). A certa distància percentual i en un interval de representació mitjana s'hi situa l'oronímia (10,61%), la hidronímia (6,16%), i el conradís (4,1%). Amb un nivell de representació baixa s'hi troben els determinants relatius a la mineria i l'odonímia (ambdós amb un 3,08%), la fitonímia, l'hagiotoponímia i la construcció (també tots amb un 2,73%). I finalment, amb una representació gairebé testimonial s'hi poden considerar la resta: antroponímia, comuna, establits, funerari, lleure, ofici, situació i zoonímia.

El camí de Son Peña (Selva), camí d'Aiamans (Lloseta), camí de Bellveure (Binissalem), camí de Biniatzen (Manacor), camí de Son Gual (Inca)... constitueixen una mostra dels noms de camins que porten com a determinant el topònim d'una possessió o gran propietat.

Un cas semblant són el camí de Can Gallina (Mancor), camí de Can Pere Antoni (Binissalem), camí de Can Pastora (Inca), camí de Can Ringo (Selva), camí de Can Groc (Lloseta) que, entre molts d'altres, també informen sobre altres propietats on aquests camins arriben.

Però sens dubte, la destinació més important a la que poden conduir els camins és el d'un nucli de població (ciutat, poble, llogaret...): camí de Muro (Binissalem, Inca, Selva), camí d'Alaró (Binissalem), camí de Binissalem (Lloseta), camí de Campanet (Selva), camí d'Inca (Lloseta, Selva), camí de Lloseta (Binissalem, Inca, Selva), camí de Mancor (Selva), camí de Caimari (Mancor), camí de Binibona (Selva), camí de Lluc (Selva), camí de Selva (Binissalem)... Dins aquest grup hi destaquen els topònims que inclouen l'adjectiu «vell» per a distingir la via d'una altra més recent, els quals arriben a suposar més del 60% dels topònims de camins relatius a nuclis de població: camí Vell de Costitx (Inca), camí Vell de Llubí (Inca), camí Vell de Pollença (Inca, Selva), camí Vell d'Inca (Lloseta, Selva), etc.

Encara queden alguns aspectes relacionats amb la propietat, com el de les propietats comunals i els dels establits. Quant al primer cas, només un únic camí de sa Comuna cabria dins aquesta subentrada. El topònim fa referència a la Comuna de Caimari, en el municipi de Selva. Respecte al segon, el camí d'Establits, també selvatgí, fa explícita referència al fenomen que suposa el procés de parcel·lació de les grans propietats.

Les referències a l'orografia són prou presents en els determinants toponímics dels camins, a vegades també com a destinació última de la via, però també com a característiques del seu pas: camí de sa Coma (Mancor, Selva), camí de sa Clota (Lloseta), camí des Comellar de Can Pipa (Selva), camí des Clot de Massanella (Mancor), camí des Puig (Lloseta), camí des Pujols (Selva), camí des Putxos (Mancor), camí des Penyal Alt (Selva), camí de Muntanya (Binissalem)... A més de l'orografia positiva i negativa, també hi detectem termes amb una clara significació cap a l'absència de relleu o, millor dit, la seva horitzontalitat: camí de ses Planes (Selva), camí des Camp d'en Caldès (Selva). Fins i tot, a vegades, més que de l'orografia, els determinants ens informen de la composició del terreny, dels materials: camí des Blanquer —argila— (Binissalem), camí des Pedregaret (Mancor).

De la presència d'aigua (natural o artificial) també ens assabenten els determinants hidronímics, ja sia fent al·lusió a les fonts: camí de sa Font Seca (Lloseta), camí de sa Font Ufana (Binissalem), camí de sa Fontassa (Selva), camí de sa Font (Binissalem)...; als pous: camí des Pou Bauçà (Binissalem), camí des Pou Comú (Selva), camí des Pou d'en Torrens (Binissalem), camí des Pou Ferrer (Selva), camí des Pou Poal (Binissalem)...; a altres construccions hidràuliques, com les sínies: camí de sa Sinieta (Selva); i fins i tot a surgències i cursos naturals: camí des Albellons, camí de sa Torrentera (Selva); o sense especificar: camí de s'Aigua (Selva).

Les referències a la vegetació no són abundoses: camí de s'Alzinar (Binissalem), camí des Canyars (Selva), i en són protagonistes algunes espècies típiques d'alineacions de camins: camí des Polls (Binissalem), camí des Oms (Selva), camí des Àlbers (Binissalem). A vegades apareixen espècies cultivades: camí de ses Pereres (Selva).

La zootoponímia és sempre escassa, i en el cas dels determinants viaris potser encara més: camí de sa Bresca (Binissalem) i camí de Vedella (Inca) són els escassos topònims que aquí es poden citar.

En relació amb les activitats humanes, hi trobam determinants relatius a la mineria i a les activitats extractives: camí de sa Mina (Selva), camí de ses Mines (Selva), camí de ses Cimenteres (Inca), camí de sa Cimentera (Selva), camí de ses Pedreres (Binissalem), camí de ses Guixerries (Selva), camí des Clot de s'Argila (Lloseta). Tot i no ser abundants, aquest

camp semàntic apareix distribuït a tots els municipis de l'àrea d'estudi, la qual cosa confirma la importància en el passat i fins no fa massa temps de l'activitat minera i extractiva en aquest sector de la comarca del Raiguer.

Una altra activitat important i tradicional és l'agrària que queda reflectida en els determinants relatius al conradís, les seves divisions i cultius: camí de sa Tanca (Mancor), camí de ses Quarterades Noves (Mancor), camí de sa Vinyassa (Selva), camí de sa Vinya de Comte (Lloseta), camí de ses Pereres (Selva), camí des Sementer (Selva), camí des Horts (Selva)...

Un altre camp d'activitats que hem detectat és el lleure i diversos actes socials. Així, el camí des Diumenges rep aquest nom per ser itinerari de passeig els dies festius; el camí des Cós (Selva) ens mostra la funció lúdica i competitiva d'aquest tipus d'indrets dins la societat pre-turística de Mallorca, i finalment, el camí de ses Forques (Selva), ens assenyala el lloc on es duïen a terme els ajusticiaments i on històricament quedaven exposades les restes dels malfactors, per escarní i advertiment de la resta de la població.

Les construccions i infraestructures de qualsevol mena són un altre referent a l'hora de donar nom a molts de camins: camí des Mirador —belleza del paisatge— (Selva), camí des Polvorí —magatzem militar— (Inca), camí des Velar —resta prehistòrica— (Binissalem), camí des Forn des Jai Andreu (Selva), camí des Cabanyal (Selva), camí de sa Cabaneta (Binissalem), camí de ses Casetes (Selva), camí des Botadors (Binissalem)...

Entre les construccions destaquen les funeràries: camí des Cementeri (Selva), i les relatives a elements odonímics: camí des Quatre Cantons (Binissalem), camí des Pont Trencat (Binissalem), camí des Pont d'en Blai (Selva), camí de s'Empalme (Inca)... o a les seves característiques: camí des Carreró (Selva), camí Llarg (Selva), sa Costa Llarga (Selva), sa Dreuera (Selva)...

Un capítol a part mereixen les construccions de caràcter religiós (hagiotoponímia) que apareixen en els determinants de camins per ser els llocs de destinació: camí de Santa Llúcia (Mancor), camí de Crist Rei (Selva), camí de Santa Magdalena (Inca), camí de s'Ermita (Inca, Selva), camí de sa Creueta (Selva)...

La presència d'antropònims a la toponímia és un fet abundant i constatat. Però en el recull realitzat aquesta presència antroponímica no ha estat tan alta com cabria esperar. No obstant hi trobam noms de personatges històrics, com el camí de na Pontons (Selva), la qual segons una antiga tradició seria el llinatge d'una senyora noble que vivia ja en el segle XIII a Sant Llorenç des Cardassar, antic terme de Manacor, i que es desplaçava sovint a Lluc, pel seu gran fervor cap a la Mare de Déu, de forma que hauria sufragat les despeses d'alguns trams de camí i pous on abeurar les bèsties. També hi trobam personatges anònims: carreró d'en Jeroni (Selva), camí de Cabrero (Inca), col·lectius dels usuaris: camí de Vesins (Selva), camí d'Establidors (Inca), i dels seus oficis: camí des Caçadors (Selva), camí des Ollers (Binissalem), camí des Moliners (Binissalem), camí des Balladors (Lloseta).

Finalment, en algun cas com al camí d'Enmig (Selva) el determinant fa referència a la situació o posició relativa de la via, generalment dins el context de la propietat on s'hi troba.

També hem detectat determinants de significat desconegut, els quals sovint corresponen a partides de terra identificades mitjançant un antic topònim opac: camí des Rasquell (Inca), camí d'Escorques (Mancor), camí de Pedaç (Binissalem)...

Odònims del terme de Lloseta

Camí d'Almadrà

Camí de Binissalem

Camí de Borneta

Camí de Son Bonifai

Camí de Son Coll

Camí de Son Marimon

Camí de Ca n'Alcovera	Camí de Son Pelai
Camí de Can Antic	Camí de Son Ramon
Camí de Can Groc	Camí de Son Togores
Camí de Can Llarg	Camí des Balladors
Camí de Can Pau	Camí des Clot de s'Argila
Camí de Cas Bisso	Camí des Horts
Camí de Morneta	Camí des Puig
Camí de s'Estorell	Camí des Rafal Encès.
Camí de sa Clota	Camí des Rafal Garcès
Camí de sa Font Seca	Camí Vell d'Inca
Camí de sa Vinya des Comte	Camí Vell de Biniamar
Camí de ses Comes	Camí Vell de Selva
Camí de Son Batle	

Odònims del terme de Mancor de la Vall

Camí d'Escorques	Camí des Putxos
Camí de Biniamar	Camí des Rafals
Camí de Biniarroí	Camí de Santa Llúcia
Camí de Biniatzent	Camí de ses Cases Noves
Camí de Caimari	Camí de ses Costetes
Camí de Can Bajoca	Camí de ses Mines
Camí de Can Gallina	Camí de ses Quarterades
Camí de Can Massip	Camí de ses Quarterades Noves
Camí de Conia	Camí de ses Quaterades Velles
Camí de Massanella	Camí de ses Rotes
Camí de Montaura	Camí de Son Bonafè
Camí de s'Arreplegada	Camí de Son Maga
Camí de sa Coma	Camí de Son Penya
Camí de sa Font Garrover	Camí de Turixant
Camí de sa Tanca	Camí des Clot de Massanella
Camí des Puig de Son Picó	Camí des Pedregaret

Odònims del terme de Selva

Camí d'Auxella	Camí de ses Planes
Camí d'Enmig	Camí de ses Tanques
Camí d'Escorca	Camí de Son Bonet
Camí d'Inca	Camí de Son Estaràs
Camí d'Inca	Camí de Son Macià
Camí de Biniamar	Camí de Son Mavet
Camí de Binibona	Camí de Son Odre
Camí de Binixiri	Camí de Son Penya
Camí de Caimari a Binibona	Camí de Son Perelló
Camí de Campanet	Camí de Son Riera a sa Bisbal
Camí de Can Guillem Búger	Camí de Son Sastre
Camí de Can Jordió	Camí des Albellons
Camí de Can Pelat	Camí des Cabanyal
Camí de Can Pelluc	Camí des Caçadors

Camí de Can Ringo	Camí des Camp d'en Caldès
Camí de Can Ripoll	Camí des Canyars
Camí de Can Tomasset	Camí des Carreró
Camí de Can Xulla	Camí des Castell
Camí de Cantabou	Camí des Castell Gran
Camí de Cas Mestre	Camí des Castell Petit
Camí de Crist Rei	Camí des Cementeri
Camí de Lloseta	Camí des Cementeri de Biniamar
Camí de Lluc	Camí des Comellar de Can Pipa
Camí de Mancor	Camí des Comellar de s'Homo
Camí de Mandrava	Camí des Comellar de sa Coveta Negra
Camí de Massanella	Camí des Comellar de Son Riera
Camí de Moscarí a Binibona	Camí des Comellar de Son Sastre
Camí de Moscarí a Inca	Camí des Comellar des Albellons
Camí de Muro	Camí des Cós
Camí de na Pontons	Camí des Diumenges
Camí de s'Aigua	Camí des Forn des Jai Andreu
Camí de s'Alqueria	Camí des Horts
Camí de s'Ermita	Camí des Horts a ses Rotes
Camí de s'Ermita de Biniamar	Camí des Mirador
Camí de s'Espedregar	Camí des Oms
Camí de s'Hort d'en Barona	Camí des Penyal Alt
Camí de s'Hort d'en Boira	Camí des Pont d'en Blai
Camí de s'Hort d'en Vallori	Camí des Pont d'en Blai as Pont de Fust
Camí de s'Hort de Cas Misser	Camí des Portell des Vent
Camí de sa Bisbal	Camí des Pou
Camí de sa Cimentera	Camí des Pou Comú
Camí de sa Coma	Camí des Pou Ferrer
Camí de sa Coma Llarga	Camí des Pou Major
Camí de sa Comuna	Camí des Puig
Camí de sa Creueta	Camí des Puig de n'Escuder
Camí de sa Fontassa	Camí des Puig de sa Creu
Camí de sa Mina	Camí des Pujols
Camí de sa Rota de Ca ses Mariaines	Camí des Sementer
Camí de sa Rota de n'Esteve	Camí des Vesins
Camí de sa Rota de Son Canta	Camí Llarg
Camí de sa Sinieta	Camí Vell d'Inca
Camí de sa Torrentera	Camí Vell d'Inca
Camí de sa Vedelleta	Camí Vell de Biniamar
Camí de sa Vinyassa	Camí Vell de Campanet
Camí de ses Casetes	Camí Vell de Lloseta
Camí de ses Deveres	Camí Vell de Lluc
Camí de ses Figueroles	Camí Vell de Pollença
Camí de ses Forques	Camí Vell de Selva
Camí de ses Guixerries	Carreró d'en Jeroni
Camí de ses Mines	Costa d'en Barral
Camí de ses Pereres	Drecera des Cementeri
Camí de ses Planes	sa Costa Llarga

Odònims del terme de Binissalem

Camada de Can Garriga	Camí de sa Socorrada
Camí d'Alaró	Camí de Selva
Camí d'Inca a Biniagual	Camí de Selva
Camí de Biniagual	Camí de ses Albes
Camí de Biniagual a Sencelles	Camí de ses Pedreres
Camí de Borneta	Camí de Sineu
Camí de Can Amengual	Camí de Son Nadal
Camí de Can Arabí	Camí de Son Nadal
Camí de Can Bascai	Camí de Son Roig
Camí de Can Boc	Camí des Albers
Camí de Can Boqueta	Camí des Blanquer
Camí de Can Cabrit	Camí des Botadors
Camí de Can Canyeret	Camí des Coll d'en Simonet
Camí de Can Mendosa	Camí des Mitjans
Camí de Can Pere Antoni	Camí des Moliners
Camí de Can Tous	Camí des Ollers
Camí de Can Vallès	Camí des Polls
Camí de Cas Frare	Camí des Pont Trencat
Camí de Lloseta	Camí des Pou Bauçà
Camí de Muntanya	Camí des Pou d'en Torrens
Camí de Muro	Camí des Pou Poal
Camí de Pedaç/Pedàs	Camí des Pou Salat/Celat
Camí de s'Alzinar	Camí des Quatre Cantons
Camí de sa Bresca	Camí des Raiguer/Reguer
Camí de sa Cabaneta	Camí des Velar
Camí de sa Font	Camí Vell d'Alaró
Camí de sa Font Ufana	Camí Vell d'Inca

Odònims recollits del terme d'Inca

Camí d'Alijare	Camí de Son Bosc
Camí d'Artà a Lluc	Camí de Son Gual
Camí d'Establidors	Camí de Tirasset
Camí de Biniagual	Camí de Vedella
Camí de Cabrero	Camí des Establits
Camí de Can Caponet	Camí des Polvorí
Camí de Can Gisca	Camí des Rasquell
Camí de Can Pastora	Camí Vell d'Alcúdia
Camí de Can Pototxo	Camí Vell d'Inca
Camí de Cas Jutge	Camí Vell de Biniamar
Camí de Davant Son Ramis	Camí Vell de Costitx
Camí de Palma	Camí Vell de Lloseta
Camí de s'Empalme	Camí Vell de Llubí
Camí de s'Ermita	Camí Vell de Moscardi
Camí de s'Ermita (de Llubí)	Camí Vell de Muro
Camí de Santa Magdalena	Camí Vell de Pollença
Camí de ses Cimenteres	Camí Vell de Santa Magdalena

Camí de Son Barrina
Camí de Son Bennàsser
Camí de Son Blai

Camí Vell de Sineu
Carreró de sa Bata

BIBLIOGRAFIA I FONTS

- ALCOVER Antoni M.; MOLL, Francesc de B. (1930-62): *Diccionari Català-Valencià-Balear*. (10 vol.). Palma: Ed. Moll.
- BENÍTEZ, Josep; VIVES, Francesca (1994): «El recull toponímic d'Inca per a la nova cartografia de Balears». A AUTORS DIVERSOS *Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca. 275-286.
- CONSELLERIA D'OBRES PÚBLIQUES I ORDENACIÓ DEL TERRITORI (1995): *Mapa Topogràfic Balear. Escala 1:5.000*.
- COROMINES, Joan (1980-91): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Ed. Curial, 9 vol., Barcelona.
- ORDINAS, Antoni (1989): *Els noms de lloc del terme de Selva*. Inca: Ajuntament de Selva. Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear.
- ORDINAS, Antoni (2001): *Geografia i Toponímia a les Illes Balears. La terminologia geogràfica en els noms de lloc*, Editorial Moll. Col·lecció Els treballs i els dies, núm. 48. 361 pàg.

LA NEOTOPONÍMIA DE LES CASES DE SON MACIÀ I S'ESPINAGAR

Joan Caldentey Brunet

XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Margalida, 2004

INTRODUCCIÓ: DEFINICIÓ DE L'ÀREA D'ESTUDI, OBJECTIUS I METODOLOGIA

Durant les dues darreres dècades del segle passat l'espai rural de Mallorca experimentà tot un conjunt de profundes transformacions. Aquestes transformacions, s'atribueixen en primera instància, a la decadència de l'agricultura com activitat econòmica i a la construcció massiva d'edificacions residencials al món rural, donant lloc al procés conegut com a rururbanització.¹ Aquest darrer procés, ha tingut com a conseqüència la proliferació de nous topònims dins l'espai rural. Amb aquesta comunicació es pretén estudiar aquest fenomen anteriorment descrit, és a dir, analitzar l'impacte del procés de rururbanització sobre la toponímia al sector meridional del terme municipal de Manacor. Dins d'aquest context cal advertir que tan sols comptam amb un treball elaborat per Antoni Ordines i Jaume Binimelis (2004) sobre la proliferació d'aquests neotopònims a l'espai rural mallorquí. Es tracta de l'àrea compresa entre el nucli costaner de Cales de Mallorca, sense considerar els topònims de l'àrea estrictament litoral i el de Son Macià. La localització de l'àrea d'estudi, la podem observar en la següent representació cartogràfica (Fig. 1):

La metodologia utilitzada ha estat la recollida al camp d'un total de 61 topònims a partir de les retolacions existents als habitatges i parcel·les. Els topònims resultants d'aquesta recollida, han estat comparats amb els topònims de l'àrea que trobam al Mapa General de Mallorca escala 1:31250, al mapa 1:25000 de l'Institut Geogràfic Espanyol i al Mapa Topogràfic Balear a escala 1:5000. A partir de l'anterior, hem analitzat de manera qualitativa aquests topònims, sempre circumscriuint aquesta anàlisi dins del context del canvi rural a Mallorca.

Respecte a l'àrea d'estudi, s'han de fer algunes consideracions prèvies a l'anàlisi toponímica pròpiament dita.

És una àrea on tradicionalment no ha predominat la propietat agrària de grans dimensions, sinó que en general podem dir que l'estructura agrària predominant és la petita i mit-

¹ Procés estudiat per Jaume Binimelis a la seva tesi doctoral (1966).

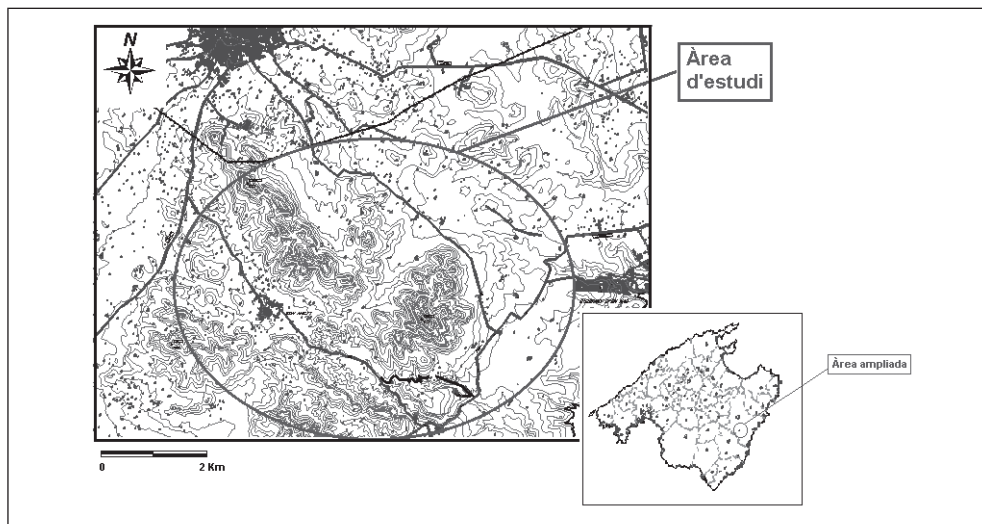

Fig. 1

jana propietat. Des d'aquesta òptica, podem dir que aquesta atomització de la propietat agrària ha fet que l'àrea sigui especialment rica en topònims.

Per les seves condicions naturals de gran bellesa paisatgística i proximitat al litoral, a aquest sector del terme manacorí la rururbanització i la implantació d'activitats econòmiques dins del medi rural, ha estat especialment incident. Com és sabut aquesta tipologia de processos, són generadors de nous topònims i és l'objectiu bàsic del present treball estudiar-los.

Un nombre perceptible de propietats agrícoles de l'àrea foren adquirides durant la dècada dels 90 per propietaris d'origen centreeuropeu. Aquest fenomen ha tingut tal com veurem uns efectes peculiars sobre la toponímia de l'àrea.

¹ Procés estudiat per Jaume Binimelis a la seva tesi doctoral (1996)

A mode introductori, igualment hem d'indicar que en primera instància realitzarem una caracterització genèrica dels topònims recollits, per després passar a comentar més exhaustivament els topònims sorgits intrínsecament relacionats amb el canvi rural. Per acabar citarem a mode de conclusions tota una sèrie de consideracions finals.

CARACTERITZACIÓ DELS TOPÒNIMS RECOLLITS I DELS PROCESSOS QUE INTERVENEN EN LA FORMACIÓ DE NOUS TOPÒNIMS

De la recollida toponímica realitzada a partir de les retolacions de les propietats rurals existents a l'àrea, s'han obtingut un total de 61 topònims. En aquest apartat es realitzarà una caracterització qualitativa d'aquests i una descripció dels processos esdevinguts dins del món rural com a factor explicatiu de l'aparició de nous topònims o canvi dels tradicionals. En primera instància, analitzarem la tipologia d'aquests topònims. En aquest sentit, podem dir que els hem classificat segons si són el topònim tradicional de la propietat agrícola, topònims referents a la implantació d'activitats econòmiques dins de l'espai rural, antropònims i finalment tot un conjunt de noms de lloc que no es poden assignar a cap de les tres categories anteriorment descrites. La distribució quantitativa d'aquests topònims a l'àrea d'estudi la podem observar a la següent representació gràfica.

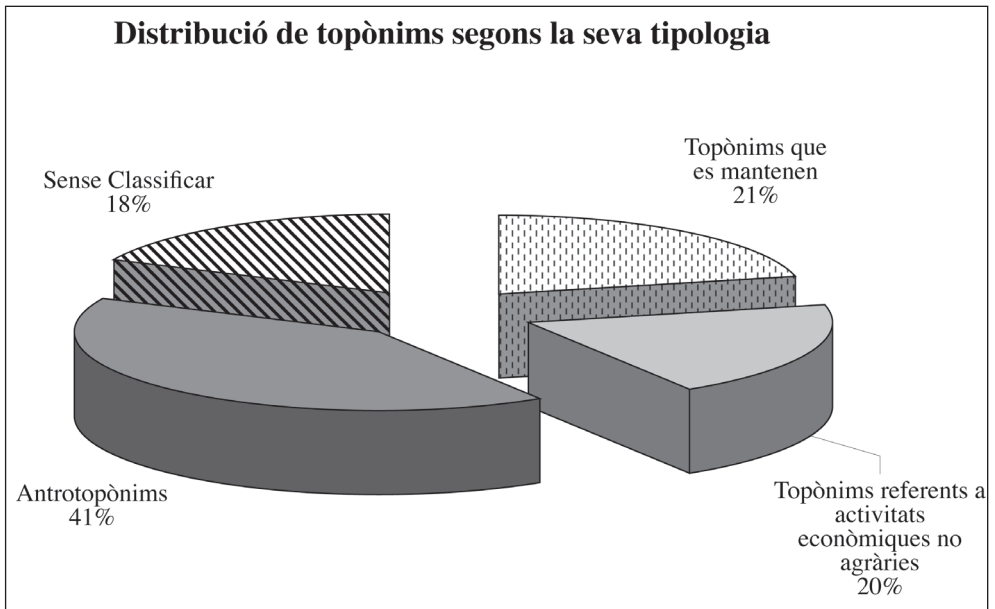

Fig. 2

Topònims que es mantenen	13
Topònims referents a activitats econòmiques no agràries	12
Antrotopònims	25
Sense Classificar	11

Des del punt de vista quantitatiu, podem dir que la majoria dels topònims recollits a l'àrea d'estudi corresponen a antrotopònims, tot i que els topònims originals i els relatius a activitats econòmiques no agràries destaquen per la seva presència amb valors menors que la primera tipologia. Finalment, hem de destacar que la tipologia sense assignar a cap grup és la menys nombrosa a l'àrea. És interessant de cara a caracteritzar els processos que influeixen sobre els canvis toponímics d'aquesta àrea, analitzar la llengua en què estan escrits els topònims recollits. La meitat d'aquests, és a dir un 50% estan escrits en llengua catalana. La segona llengua pel que fa a nombre de topònims recollits és el castellà, seguit per ordre d'importància de l'alemany i l'anglès. Finalment, a mode quasi testimonial trobam tot un conjunt de topònims que estan escrits en diverses llengües o combinant-les. En aquests darrers els hem definit com a mixtes.

Català	30
Castellà	18
Anglès	4
Alemanys	6
En diverses llengües	2
Mixtes	1

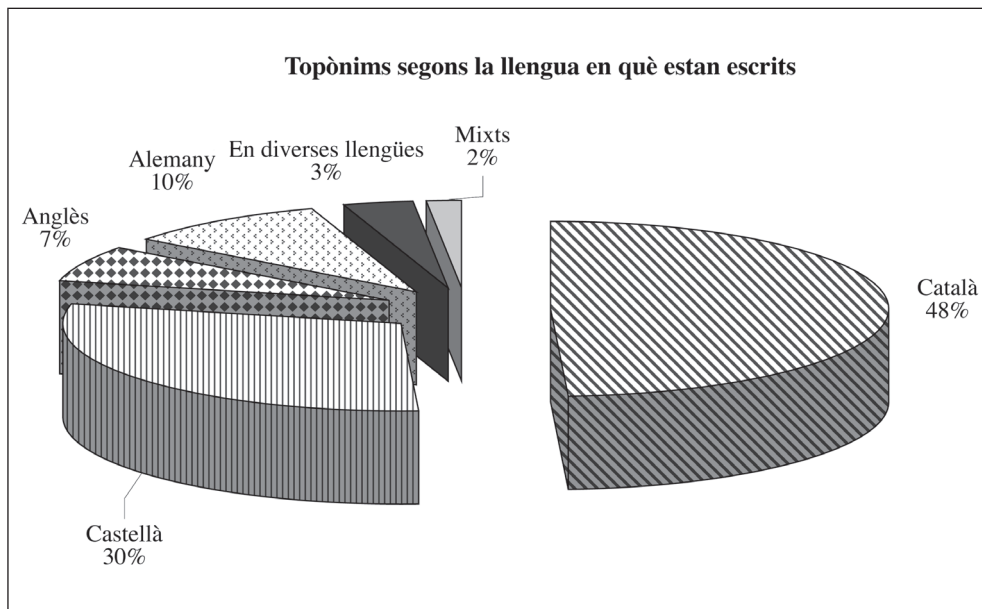

Fig. 3

Com podem veure a la representació gràfica anterior, és especialment destacada la presència de propietats rurals conegudes amb el nom d'un antropònim, des d'aquesta perspectiva és important caracteritzar els antropònim ja que aquesta anàlisi té una estricta relació amb els fenòmens territorials que trobam a aquest espai rural. Un indicador que ens

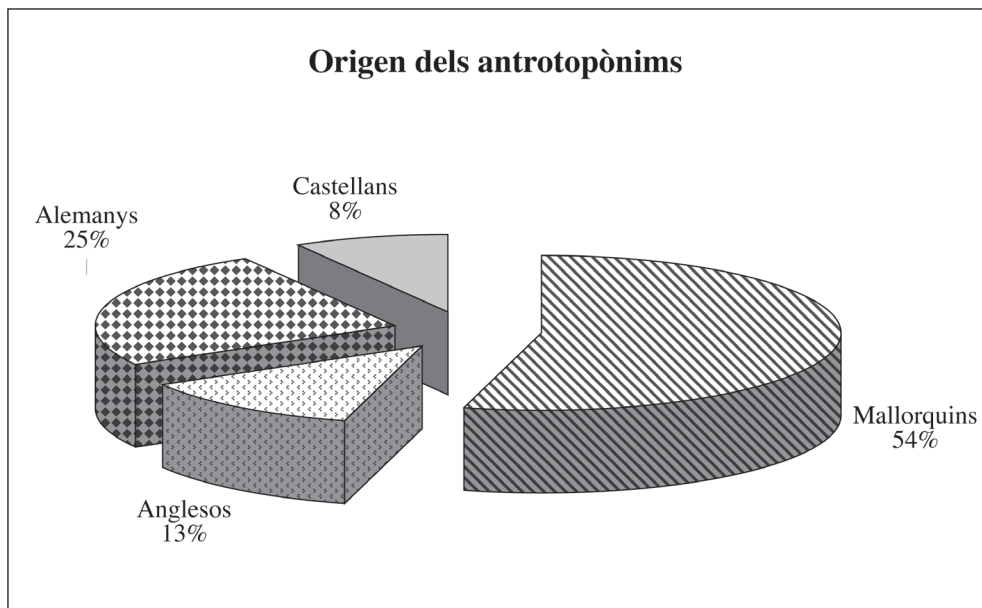

Fig. 4

ajuda a caracteritzar aquests noms, és igualment la llengua en què es troben escrits, és a dir l'origen del seu propietari. Per explicar aquest origen s'adjunta la següent representació gràfica que expressa en termes quantitius la llengua en què es troben retolats els topònims a les cases del sector en al·lusió al seu propietari.

Mallorquins	13
Anglesos	3
Alemanys	6
Castellans	2
Italians	1

Els antropònims d'origen mallorquí, no tots escrits en llengua catalana, són els més nombrosos a l'àrea d'estudi, amb un total de tretze finques retolades amb un antropònim, generalment un llinatge de l'abans esmentat origen. Aquesta tipologia, correspon principalment a finques de mitjana extensió que des de finals del segle XIX i durant tot el segle XX proliferaren a mesura que la propietat agrària latifundista es parcel·là. Són propietats que tradicionalment han estat destinades a l'agricultura de secà i a la ramaderia ovina tot i que freqüentment, aquestes activitats durant els dos primers terços del segle passat es combinaven amb el contrabandisme. L'anterior, té una estricta relació amb la proximitat d'aquests llogarets amb el litoral, lloc d'arribada de mercaderies de forma clandestina. En segona instància, podem dir que un total de nou antropònims els trobam escrits en llengües germàniques. Aquests darrers, escrits en anglès i alemany són el resultat de l'adquisició de propietats rurals per part de ciutadans centreeuropeus. En darrera instància, trobam un conjunt de topònims relatius a noms o llinatges escrits en llengua castellana. Aquesta tipologia de topònims respon a dos fenòmens esdevinguts a l'espai rural. El primer d'ells, és l'adquisició de finques i la posterior urbanització d'aquestes per part de ciutadans peninsulars. En segon lloc, alguns d'aquests topònims són resultat de la castellanització del topònim originàriament mallorquí, d'aquí que com ja hem dit no tots els antropònims d'origen mallorquí els trobam escrits en català. De la mateixa manera, s'ha de comentar que els topònims d'aquesta tipologia escrits en llengua catalana, en la majoria dels casos estan introduïts per la contracció *Can*, seguit del nom, cognom o malnom del propietari. Els topònims escrits en llengua castellana s'introdueixen amb el mot *casa* o *Sr*. Finalment, la pràctica totalitat dels topònims escrits en llengües germàniques no s'introdueixen per cap mot sinó que tan sols reproduïxen el nom del propietari citant el seu nom i llinatges.

Una altra tipologia de neotopònims que s'han descrit a l'àrea d'estudi són aquells relatius a la implantació d'activitats econòmiques no agràries al medi rural. Per tal d'il·lustrar aquest procés hem diferenciat entre diverses tipologies d'aquestes activitats. En primer lloc, hem diferenciat tot un conjunt d'establiments dedicats a l'hoteleria. En aquest sentit, cal diferenciar entre hotels rurals, que són establiments on única i exclusivament es desenvolupa l'activitat terciària descrita i agroturismes, que són establiments que combinen l'activitat hotelera amb l'agricultura o la ramaderia. En segon lloc, diferenciam tot un conjunt d'establiments destinats a la restauració i en tercer i darrer lloc, distingim entre tot un conjunt d'activitats econòmiques que hem diferenciat com activitats d'oci amb animals. La distribució quantitativa d'aquesta tipologia de neotopònims la podem observar a la següent representació gràfica (figura 5).

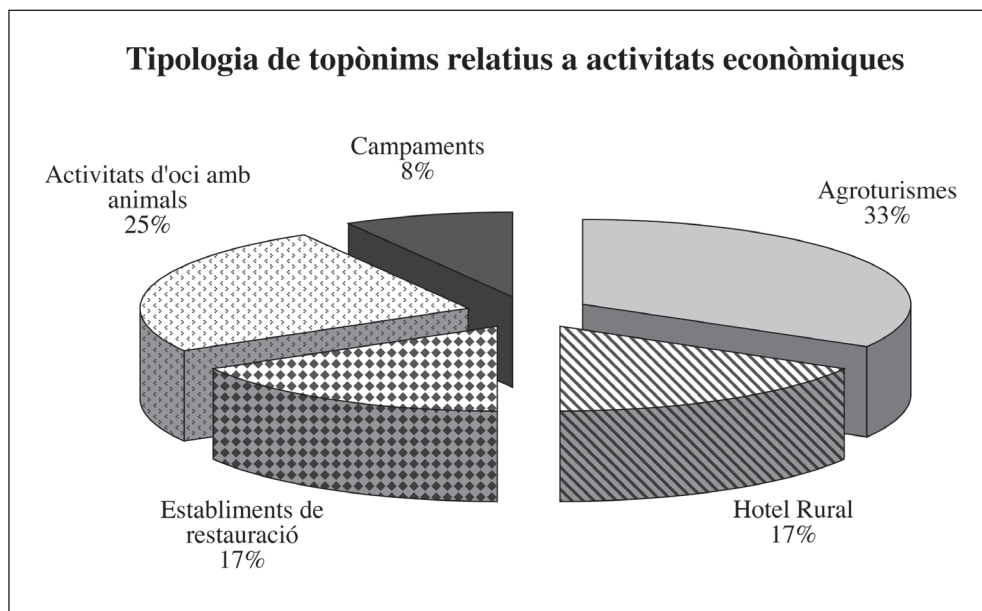

Fig. 5

Agroturismes	4
Hotel Rural	2
Establiments de restauració	2
Activitats d'oci amb animals	3
Campaments	1

Igual que la tipologia anterior hem analitzat la llengua en què estan escrits els topònims recollits. En aquest cas, la llengua predominant en les retolacions és la castellana amb un total de cinc topònims retolats, en segon lloc trobam tres topònims escrits en llengua catalana i dos escrits en diverses llengües. S'ha de dir també, que pel que fa als establiments hotelers la morfologia del topònim és la del genèric hotel rural o agroturisme més el topònim original de l'espai on s'ubiquen introduït per la contracció *Son* o *So na*. En referència a la caracterització dels neotopònims referents a activitats econòmiques d'oci amb animals destaquen dues tipologies de topònims, per una banda aquells que volen transmetre exotisme amb adjectius com *tropical* incorporats i aquells que introdueixen el mot «*Rancho*» més el topònim original de l'àrea. És tracta, de la plasmació a l'àrea d'estudi del present treball del que s'ha anomenat la influència en la toponímia del cosmopolitisme turístic. (*Ordines. A. 1996*).

Des del punt de vista lingüístic, tal com es pot observar a la representació gràfica adjunta (figura 6), la majoria d'aquests topònims relatius a activitats econòmiques es troben escrits en llengua castellana. De fet, noms de lloc escrits única i exclusivament en llengua catalana en trobam tres. Els dos que hem caracteritzat com a escrits en diverses llengües es troben retolats en castellà, anglès i alemany.

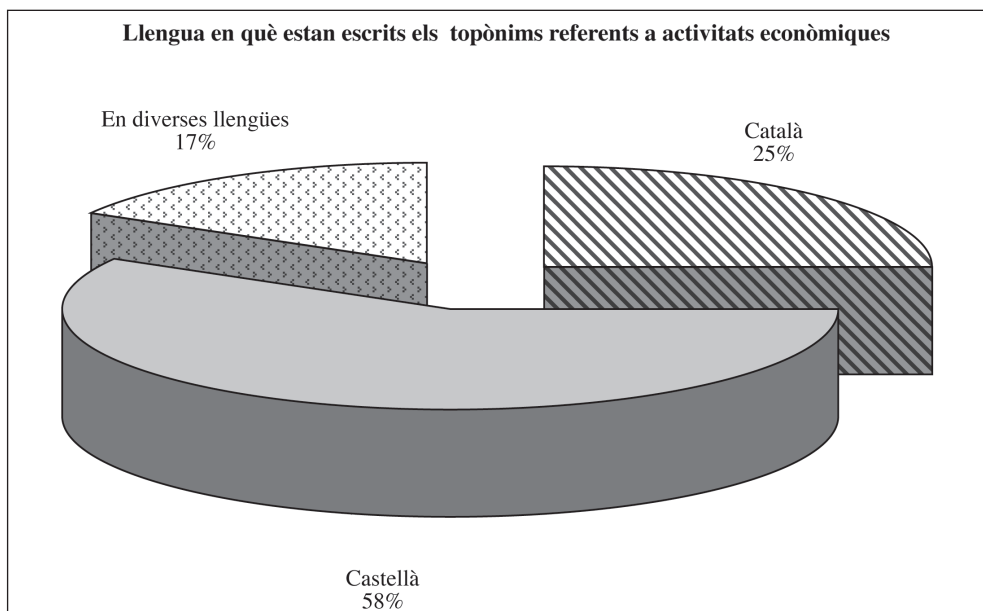

Fig. 6

Català	3
Castellà	7
Diverses llengües	2

La darrera de les tipologies de topònims que hem diferenciat són aquells sense assignar cap grup en concret (figura 7). D'aquesta manera, podem dir que aquests topònims fan al·lusió en la majoria dels casos a elements del medi natural o medi físic. Altrament, aquests topònims fan referència a elements arquitectònics i entitats geogràfiques foranes a Mallorca.

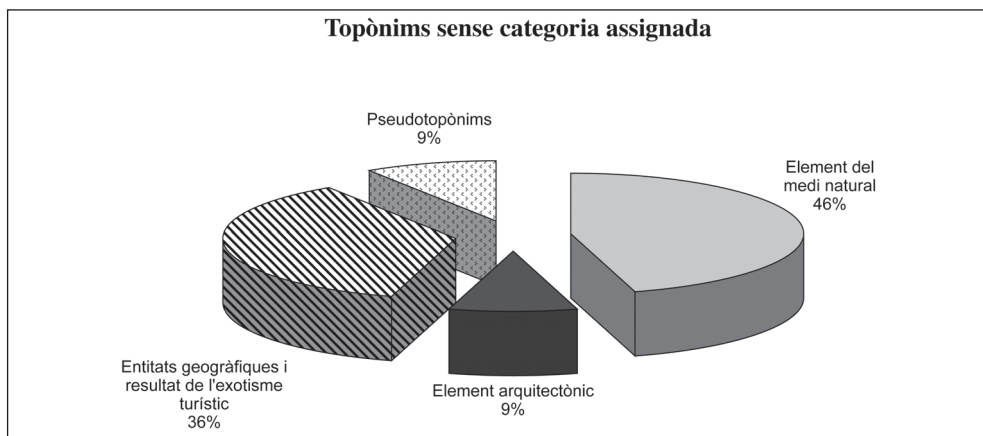

Fig. 7

Finalment, trobam un topònim que consideram com a mixt ja que combina un element del medi natural amb una entitat geogràfica.

Element del medi natural	5
Element arquitectònic	1
Entitats geogràfiques i resultat de l'exotisme turístic	4
Pseudotopònims	1

Hem de tornar a destacar, en aquest apartat la incidència del cosmopolitisme, altrament anomenat cursilisme autòcton (Ordines A. 1996). És el clar reflex del poc interès per part del propietari de l'habitatge o la parcel·la pel manteniment de la toponímia original. En la següent fotografia, tenim un exemple clar de la presència d'aquest tipus de topònims a l'àrea d'estudi. A la part superior de la retolació observam el neotòponim «*Finca Caracas*», és a dir un topònim que es refereix a una entitat geogràfica forana a l'àmbit dels Països Catalans. Per contra, a la part inferior (Fig. 8) observam el topònim original de l'àrea com és «es Puig de l'Anar».

Fig. 8

Els neotopònims referents a elements del medi natural tenen un tarannà clarament rururbanitzador. La majoria d'ells són fitotopònims amb noms com «*Los Limoneros*», en referència a una parcel·la sembrada d'aquest cítric. Pel que fa a la modalitat de pseudotopònims tradicionals, la podem caracteritzar com aquell topònim que aparentment sembla un topònim preturístic però que en realitat per la investigació realitzada el poden caracteritzar

com a un neotopònim. L'exemple que trobam a la nostra àrea d'estudi és el de *Son Primavera*.

IMPACTE DEL CANVI RURAL A LA TOPONÍMIA DE L'ÀREA D'ESTUDI

A l'apartat anterior ja s'han introduït quins són els processos que conformen el que s'anomena canvi rural i el seu impacte sobre la toponímia. En aquest, analitzarem de manera més detallada d'aquests processos i l'impacte directe sobre la toponímia. D'aquesta manera, intentarem diferenciar entre aquells topònims que són resultat directe del canvi rural i aquells que conserven el topònim original. Per a distingir entre les dues tipologies de topònims anteriorment descrites s'ha utilitzat com a referència els mapes citats a la introducció, és a dir el mapa 1: 25.000 de l'IGN, el *Mapa General de Mallorca* a escala 1:31.250 i el *Mapa Topogràfic Balear* a escala 1: 5.000. El fet que un topònim aparegui especialment a una de les dues representacions cartogràfiques esmentades en primera instància ens indica que no es tracta d'un topònim sorgit com a conseqüència de la nova concepció d'espai rural. Aquest fet, s'explica pel fet que la recollida toponímica d'ambdós mapes és dels anys 60 i 70 respectivament. Per contra, la recollida toponímica del mapa citat en darrera instància data dels anys 90, per tant ja duu citats alguns topònims producte de les transformacions de l'espai rural durant les darreres dècades. A partir de l'anàlisi cartogràfica, s'ha considerat que un total de 41 dels 61 topònims recollits són resultat d'algun dels processos que podem dir que conformen el canvi rural (veure figura 9).

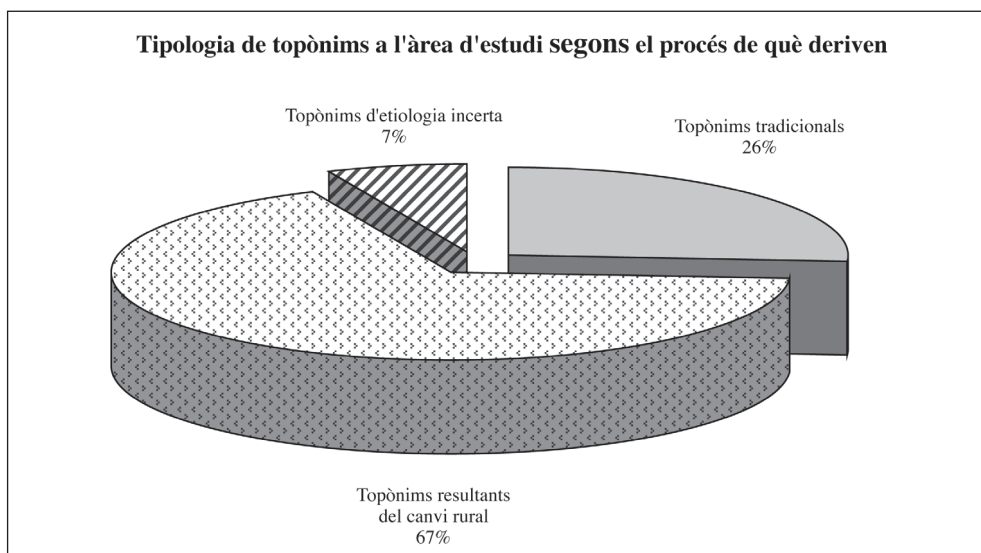

Fig. 9

Topònims tradicionals	16
Topònims resultants del canvi rural	41
Topònims d'etimologia incerta	4

Resulta interessant analitzar a quina de les activitats de nova implantació dins del medi rural es deuen aquests neotopònims (Fig. 9). A grans trets, diferenciam entre aquells que corresponen a la implantació d'activitats econòmiques no agrícoles dins del medi rural i aquells que són conseqüència directa del procés de rururbanització. Igualment, també ens hem trobat davant de tot un conjunt de topònims dels quals no hem pogut identificar la seva etiologia. En concret, poden dir que d'aquests 41 neotopònims, 16 són conseqüència del primer dels dos processos esmentats, mentre que la resta és a dir un total de 25, són resultat de l'establiment d'edificacions residencials al medi rural.

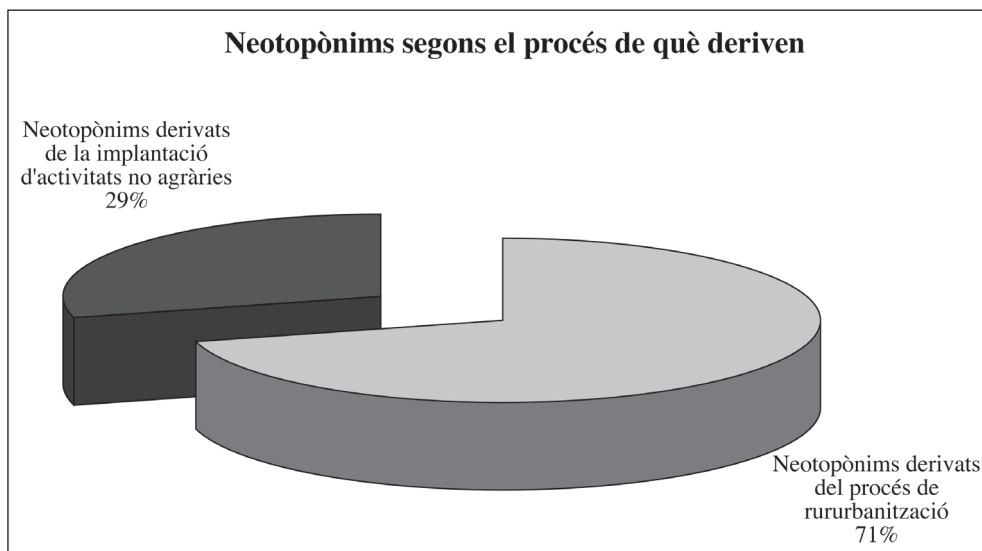

Fig. 10

Neotopònims derivats del procés de rururbanització	29
Neotopònims derivats de la implantació d'activitats no agràries	12

Anteriorment s'ha analitzat la llengua en què estaven escrits els antropònims que anomenen propietats rurals a l'àrea d'estudi. Dins d'aquest grup, s'hi engloba la pràctica totalitat dels neotopònims derivats del procés d'urbanització de l'espai rural (vegeu figura 10). En aquest sentit, amb l'objectiu d'analitzar l'origen dels rururbanitzadors diferenciem aquests topònims segons la llengua en què estan escrits.

Català	9
Castellà	9
Anglès	3
Alemanys	6
Mixtes	2

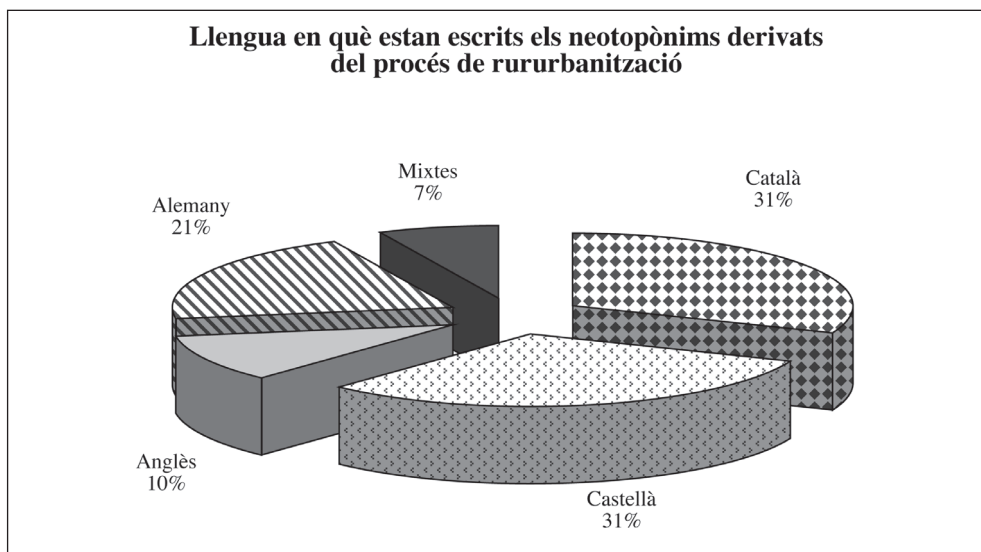

Fig. 11

Com podem veure a la figura 11, tan sols dos neotopònims estan escrits en llengua catalana. De fet, la meitat d'aquests estan escrits en llengües germàniques indicant-nos que la majoria dels rururbanitzadors són d'origen centreeuropeu. Aquest procés d'adquisició de propietats rurals i l'edificació a aquestes d'edificacions residencials, correspon a un procés molt comú des de principis dels anys 90 a determinades àrees de l'illa de Mallorca com la que és objecte d'estudi. L'escassa presència de neotopònims d'origen mallorquí escrits amb llengua catalana, ens indica que els rururbanitzadors d'aquest origen són limitats. L'anterior, és un clar exemple de com l'anàlisi toponímica ens ajuda a caracteritzar una interacció entre l'home i el medi propi de la geografia com a ciència.

En referència als neotopònims corresponents a la implantació d'activitats econòmiques no agràries dins del medi rural, s'ha de dir que coincideixen amb els caracteritzats a l'apartat anterior. La implantació d'aquest tipus d'activitats econòmiques no agràries, especialment les d'allotjament turístic, és un dels trets definidors del procés de canvi rural a Mallorca. L'àrea d'estudi, presenta la peculiaritat que a més de trobar-hi nous topònims derivats de la implantació d'activitats econòmiques destinades al turisme de masses per la seva proximitat geogràfica amb els nuclis litorals del llevant de Mallorca. Són, com ja hem dit, establiments de restauració i activitats d'oci amb animals.

CONCLUSIONS

Amb el present treball s'ha arribat a una sèrie de conclusions sobre la relació existent entre la neotoponímia i les activitats que caracteritzen el canvi rural. Aquestes conclusions són les següents:

Hi ha una clara relació entre la proliferació de nous topònims i la implantació d'usos residencials i activitats econòmiques no agràries al medi rural.

La llengua en què es troben escrits els nous topònims, és un clar indicador de les característiques del procés de rururbanització. D'aquesta manera, podem dir que en el cas de la nostra àrea d'estudi, gràcies a aquest indicador, que l'origen predominant del rururbanitzadors és centreeuropea,² mentre que els mallorquins són una minoria.

Tot i el procés anomenat de canvi rural, hi ha topònims retolats que corresponen als originals. Alhora, la totalitat dels establiments d'allotjament turístic de l'àrea incorporen el nom del topònim original, antecedent pel nom de l'activitat econòmica que desenvolupen.

BIBLIOGRAFIA

- Binimelis Sebastián, J. (1998): *Mètodes qualitius per a l'anàlisi de les àrees rururbanes. El cas de l'illa de Mallorca*. Treballs de la Societat Catalana de Geografia 46. Barcelona. Pàg. 37-65.
- Binimelis Sebastián, J.; Ordines Garau A. (2004): «La neotoponímia com a indicador dels canvis a la ruralia de Mallorca. El cas d'Inca i Selva» a *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*. Ed. Universitat de les Illes Balears. Palma de Mallorca. Pàg. 349-359.
- Mascaró Passarius, J. (1967): *Corpus de Toponímia de Mallorca*. Palma de Mallorca.
- Ordines Garau, A. (2001): *Geografia i Toponímia a les Illes Balears. Col·lecció Els treballs i el dies*. Ed. Moll. Palma de Mallorca.
- Fonts cartogràfiques consultades:
- Mapa General de Mallorca* a escala 1: 31.250. Full núm. 37.
- Mapa Topogràfic Nacional de España* a escala 1:2.500. Fulls 725- I (Felanitx) i 700-III (Manacor).
- Mapa Topogràfic Balear* a escala 1: 5.000. Fulls núm. 721, 726, 727, 728, 731, 732, 736, 737, 738.

ANNEX: RELACIÓ DE TOPÒNIMS RECOLLITS

Los Limoneros.
Sa Cabana Vella.
Hotel Rural Son Amoixa Vell.
Son Manxo.
Agroturismo Es Rafal Pudent.
Son Mas Hotel Rural.
Es Cabasses Son Ganxo.
Sa Torre Nova
Agroturisme, Langut, Country Home San Josep de Baix.
Cas Pastor de Sant Josep.
Los Almendros.
Villa Manuela.
Can Gustí.
Tropical Park Jumaica.
S'Espinagar Nou.
S'Espinagar Vell.
Halsen.
Palmasol.
Ramon.
Can Jordi.
Bachmann – Windsheimen.
W. F. Lewis.
W.A. Barnarp.
Siegfried Fehren Bach.
F. A. Moran.
Dw. Dutterworth.
Norman.

² Jaume Binimelis (1998) relaciona aquesta tipologia amb el que autors com Champion han definit com a contraurbanització.

H. Scheleicher.
Los Pájaros.
Can Rafeló
S'Hospitalet Vell.
Finca Cafeteria Peter.
La Torre.
Casa Pere Casañ.
Can Negret Nou.
Finca Loussiana S'Espinagar.
Cas Sitger.
Casa Catalina.
Casa Adrover.
Finca Caracas Puig de l'Anar.
S'Espinagar nou 2001.
Son Primavera.
Sa Bassa Seca des Puig de l'Anar.
Ca na Bel.
Es Morer.
Finca Agro oci s'Aigo.
S'Espinagar de Son Bono.
Campament Hipocamp.
Finca Es Pinyar.
Sa Font.
Sr Rostilla.
Agroturisme, Landgut, Country Home Es Picot.
Sa Vall
Rancho Son Cladera.
Can Duran Es Triangle.
Es Rafal Nou.
Can Jordi.
Can Andreu.
S'Algar Vell.
La Reserva Son Molla Vell.
Son Oliva.
Es Pinaret.

LA TOPONÍMIA ARÀBIGA DE LA PARTIÓ D'EMPÚRIES

Guillem Rosselló Bordoy

XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Margalida, 2004

Hug d'Empúries fou un més entre els porcioners que participaren a la conquesta que no pogué fruir del botí. L'any 1231 a Mallorca estant, afectat per la pesta generada a conseqüència de la mortaldat en què acabà la presa de *Madinat Mayurqa*, testà a favor del seu fill Ponç Hug, tercer del seu nom entre els titulars del comtat, el qual cuidà del repartiment de la seva partió entre els seus mainaders, puix el decés del pare fou ràpid, molt poc després del testament. No existeix cap tipus de registre senyorial de les propietats atorgades pel rei. Les exploracions realitzades per Plàcid Pérez i Ramon Rosselló Vaquer a *l'Archivo Ducal de Medinaceli* resultaren gairebé infructuoses i les notícies sobre els béns adscrits a la casa d'Empúries tan sols es coneixen de manera indirecta a través de la documentació feudal posterior a la conquesta.

Gràcies a estudis d'història local realitzats pels autors esmentats i darrerament per nous investigadors joves sortits de les aules de la Universitat de les Illes Balears és possible reconstruir, amb òbvies dificultats, el mapa toponímic de les propietats dels Empúries, malgrat sia, en molts de casos, prescindint dels noms originals.

El districte de Murulh es disgregà en tres municipis: Muro,¹ Llubí² i Santa Margalida, Maria, que va pertànyer a *Y[iy]naw* i *Bit>ra*, és a dir a la part reial, determinats territoris entraren dins l'empriu indirecte dels emporitans. Ocupen una ampla zona plana, rica en cereals i recorreguda per quatre vies d'aigua: torrent de Muro o des Rafal Garcés, Síquia Reial, torrent de Banderola i torrent de na Borges, aquest darrer encara avui ric en aigua. Dins la comarca quasi bé no hi ha elevacions d'importància, malgrat el terreny presenti sinuositats que donen una certa mobilitat al paisatge.

La sèrie de noms recollida en la *Història de Muro*³ i en la *Història de Llubí* és de molt poca utilitat a l'hora d'intentar esbrinar llurs etimologies i pretendre determinar quins

¹ Gabriel ALOMAR ESTEVE: *Història de Muro*, Muro, 1993

² J. ALBERTÍ, J. CARDELL; R. ROSSELLÓ VAQUER: *Història de Llubí*, Mallorca, 2001.

³ Gabriel ALOMAR ESTEVE et alii: *Història de Muro, volum I (De la prehistòria al 1229)*, Muro, 1993, 131.208.

foren els mecanismes de formació no deixa de ser una tasca intranscendent. Malgrat això la nòmina és important i la localització de la major part d'aquests noms si és possible, sempre dins uns límits de dubte raonables.

En línies generals el comte d'Empúries i els seus mainaders principals: bisbe de Girona i abat de Sant Feliu de Guíxols es repartiren el territori de *Muruh* que els pertocà en el repartiment de la manera següent: abat de Sant Feliu la zona de Castell Llubí al sud del districte, que posteriorment es convertiria en el municipi de Llubí. Guillem de Cabanelles, bisbe de Girona i el seu nebot Guillem de Torrella ocuparen el territori del que avui és el terme municipal de Muro, mentre que Ponç Hug, successor d'Hug d'Empúries, va mantenir el feu a l'actual terme municipal de Santa Margalida.

No sabem quines foren les partides o *termes* del *yfuz'* islàmic, fins i tot l'exemple de la *Remenbrança de Nunó Sanç* i la manera de distribuir el territori entre el comte i la seva gent fa pensar que en aquell moment el *yfuz'*, aproximadament ja estava dividit en partions semblants. A mida que les estructures municipals es formaren i es procedí a la segregació dels diferents municipis. Aquesta divisió quedà consolidada, integrant-se en els nous municipis alguns dels territoris limítrofes que, en sentit estricte corresponien a partides diferents o a districtes veïnats.

Més difícil és poder obtenir una informació coherent a partir de la toponímia. En el cas de *Murulh* les anotacions documentals presenten una degradació quasi absoluta dels noms originals. Al contrari, deixant de banda uns pocs casos de noms de lloc que apareixen a la documentació d'època tardana, un petit número d'ells s'han pogut ubicar amb certa precisió. Ubicació facilitada, precisament, gràcies a conèixer els respectius porcioners que ordenaren el repartiment de propietats.

Les alqueries que consten en aquesta documentació tardana són: ALEIG (la primera referència és de 1354) i no s'ha pogut localitzar a l'igual que AUMARELL (1338) i SAVERTES (de 1346), la cavalleria dels Sant Martí, situada al nord del terme municipal de Muro estaria dins del territori controlat pel bisbe de Girona i la menció més antiga és de 1369. Les dues primeres podrien tenir alguna relació amb la llengua àrab i amb tota seguretat *Aumarell* no és sinó una grafia corrupta de Morell que el bisbe de Girona va cedir al seu nebot.

Aquelles propietats atribuïdes a l'abat de Sant Feliu foren: ALATERNA (1231)⁴ que no s'ha identificat on es trobava; ALDONEYA (1247), entre Sa Cleda i Son Prim de Llubí. Amb tota seguretat la grafia ALDOVIYA (1283) ha de ser una variant gràfica de l'anterior que, a la vegada, podria ser la plena deformació d'*unad* > *d* > *u'aiyya*, diminutiu de *d* > *a'iya* = 'aldea', que ja en ple segle XIV apareix com Valdoneya.

ALBOREYA, ALBORONS, ALBOREDA (1289) de *al-bury* [= 'la torre', baix la forma de diminutiu, es localitza en el lloc de Son Perot Alomar, on l'any 2001 encara es podien veure restes d'una construcció talaiòtica en molt mal estat de conservació.

BENAHÉL, BENIFEL (1247) que es considera estava al nord del terme municipal de Llubí a les immediacions de Son Mulet. Es tracta d'un nom clànic no identificat, possiblement a causa de la imprecisió de la grafia.

LUCHMARRAYCH (1235) tal volta situat en el centre del terme de Llubí entre Son Suau i Sa Verdera. Nom compost de Lluch i un component secundari sense identificar. Quelcom semblant ocorre amb LLUC ROIG (1247) que figura en un concanvi entre el paborde del monestir de Sant Feliu de Guíxols i Bernat de Torrella.

⁴ La data entre parèntesi referencia la primera notícia documentada.

PEROLA, PAROLA (1345) encara que sia una referència tardana tenim un antecedent en el *Repartiment* ... en el districte de *Muntuy* entre les propietats que pertocaren als templers. És nom sense identificar i la podem situar a l'oest del terme de Llubí entre Vinagrella i Son Figuerola.

CASTELL LLUBÍ (1241). Es desconeix el nom de la alqueria en època islàmica. Alomar suggereix un possible Qastil Lup sense base documental alguna.⁵

Altres topònims coneguts a través de la documentació del segle XIV són BENINEI (1364), SCALDABECH (1369) i BENIADUIX (1348). Il·localitzables a l'actualitat excepte Beniadiux que Alomar situa al sud del terme entre Son Gil i Son Llompart.

Els empuritans comptaren a la seva mainada amb un personatge important Guillem de Cabanelles, bisbe de Girona, que va tenir en el seu nebot Guillem de Torrella un dels col·laboradors més eficaços i que, a la llarga, fou el beneficiari de les propietats mallorquines del bisbe. Guillem de Torrella fou l'origen d'una noble família mallorquina d'importància capital al llarg de tota la història de Mallorca. L'arxiu familiar dipositat a l'*Arxiu del Regne de Mallorca* és una font important per a la coneixença de les propietats obtingudes arrel de la conquesta.

En la documentació cristiana que recull la toponímia anterior les interpretacions donades als noms de lloc confirmen la idea que els escriptors adulteraren de manera molt dura les denominacions originals, fins i tot gosaria afirmar que el que ens ha arribat no és més que una trista caricatura de la realitat i no sempre les interpretacions donades pel seus editors són profitables.

En primer lloc és aventurat adscriure els noms desapareguts sense deixar rastre a un terme municipal o a un altre, perquè el *yfuz'* de *Murulh* va rebre a l'edat mitjana cristiana el nom genèric de terme de Muro, sens destriar si es tractava de Santa Margalida, Llubí o el propi Muro. La segregació municipal entre aquests dos darrers és moderna, mentre que Muro i Santa Margalida, malgrat llurs parròquies des de 1248 i gràcies a la butlla d'Innocenci IV ja gaudien d'una plena independència eclesiàstica, seguien conegudes com *Sanctus Iohannes et Sancta Margarete de Muro*. No és d'estranyar que la rivalitat entre una i altra població, veïnes es mantengui encara latent.

En època feudal crec que els principals porcioners tingueren una més gran importància en l'organització social del terme que les pròpies municipalitats. Així dins la documentació emanada de la Cúria episcopal de Girona podem observar com els Torrella, almenys fins avançat el segle XIV mantingueren una preponderància clara en el territori que avui coneixem com Muro. Posteriorment foren els Sant Martí els successors, mentre que l'abat de Sant Feliu de Guíxols com s'ha vist imposà també la seva plena autoritat damunt les propietats sota llur control.

Les referències més antigues que tenim de les propietats del bisbe de Girona són ALBURECH o ALBORNIS (1232) cedida als frares mercedaris del convent de Palma. És altre derivat de *al-bury*[= 'la torre' i es troba situada al sud-est de l'abans citada ALBOREYA a l'extrem sud del terme de Llubí. Avui rep el nom de Son Fluxà o Son Gili.

BARCHINONI (1232) cedida a Guillem de Sant Martí no s'ha localitzat, encara que cal pensar que pel nom del primer emfiteuta molt bé podia estar dins el territori de la cavalleria familiar que coneixem a través de documentació més moderna.

Guillem de Torrella, nebot i administrador del bisbe el 1232 rebé dues propietats en el districte de Muro: TANCHAR de 7 jovades i MUREL de sis, més una altra en el pla de Catí

⁵ Gabriel ALOMAR ESTEVE et alii: *Història de Muro*, I, 186.

en el districte de *ah>walz al-madilna* que rebia el nom de GUARRADA. Morell no s'ha pogut localitzar i el nom s'ha perdut, conservant-se tan sols el nom de camí de Morell a l'est de la vila de Muro. Tanchar es situa al sud del terme de Muro entre Son Blai i ses Abadenques.

MANONA, ALCAUS i COTA (1240) són alqueries conegudes documentalment però sens possibilitat d'esbrinar ni l'exacta localització ni l'etimologia dels seus noms. ALCAUS pot derivar de l'àrab *al-qaws* = 'els arcs'. HABIBA BENIMADAR (1240) en canvi es trobava a l'extrem sud del terme municipal de Muro fent llinda amb ses Abadenques. Es tracta d'un nom de persona, en femení, *h>abilba* = 'estimada', acompanyat d'una referència clànica.

CARRUTXAFALCH (1241) és un dels topònims considerats d'arrel aràbiga malgrat no sia possible determinar el seu significat. Hi ha semblances amb noms de lloc de *Y[iy]naw* i *Muntuy*. S'ha identificat amb Son Blai a l'oest del terme de Muro, a la vora de Biniaco.

ROQUETA (1244) o Peniscola, al nord del terme en la partió amb Santa Margalida, en època medieval estava en contacte amb l'Albufera, avui reduïda a la mínima extensió a causa de la progressiva desertització.

ABRAFIM ADDUB (1245); BENIYAZET (1245); LLUCHALCANAT (1245); MALAZEM (1245); tots ells sense poder localitzar la situació topogràfica. És interessant observar la presència d'un antropònim *Ibralhilm*, juntament amb un, pensam, hipocorístic *ad-dulbb* = 'l'onso'; d'un nom clànic *Banul Yazild* i del sempitern *lucus/luy[y]* aquesta vegada acompanyat d'un complement relatiu a una *qanal* que no hem pogut localitzar, entre les moltes que existeixen en el terme de Muro. MALAZEM resta sense definir, encara que podria semblar-nos un deteriorat antropònim.

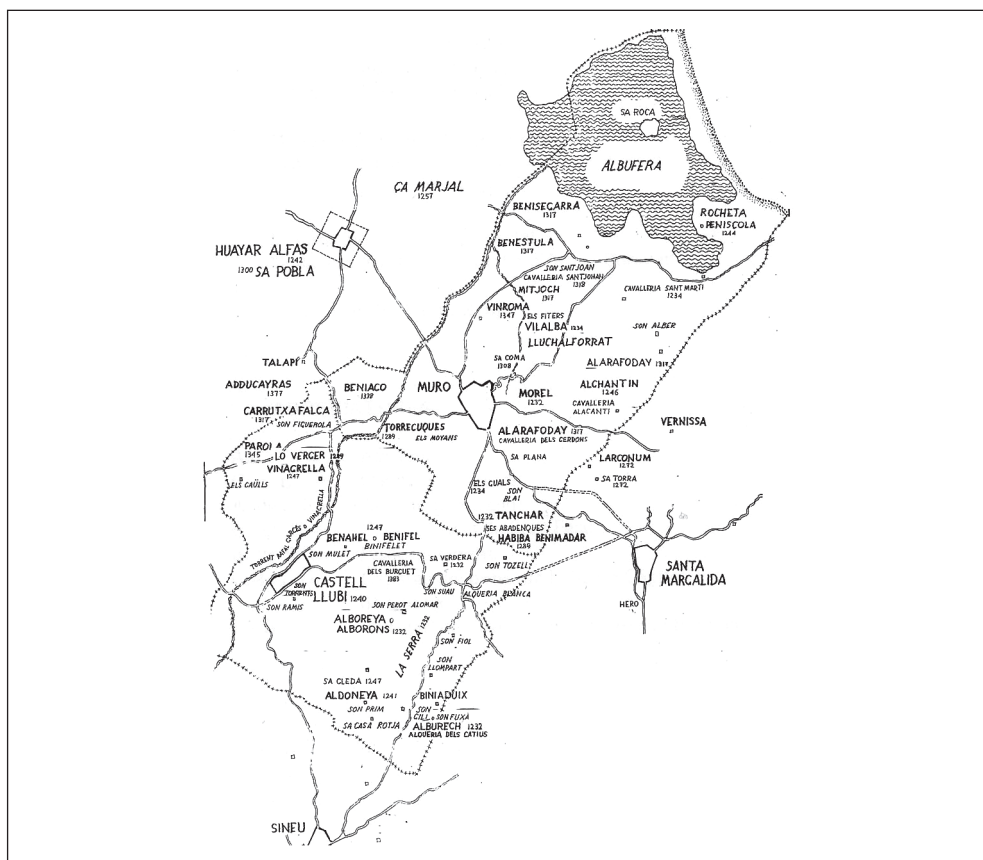
ALCHANTIN (1246) és un gentilici que conserva el seu nom sota la forma Alacantí a l'est del terme llindant amb Santa Margalida. Seria un simple gentilici que ja s'ha documentat a altres indrets de l'illa.

VINAGRELLA (1247) era i és la possessió més important de Llubí. Desconeixem el nom que la definia en època islàmica. Podria, molt bé, ser el mateix, recordança d'una molt hipotètica denominació llatina o una deformació d'un antropònim Ibn Nagrilla, recordem els Banul Nagrilla jueus granadins que assoliren una especial rellevància en el segle XII. La primera presència d'aquest topònim impedeix pensar en una intrusió del català, encara que en aquest cas i en tants d'altres tot sia possible. Quelcom semblant passa amb sa Verdera que ja a 1241 era coneguda amb el nom de Ramon Saverdera, el seu propietari, i no tenim constància de quin era el nom original de l'alqueria que va rebre de mans del bisbe Cabanelles.

DAYAT AL-MARJAL (1257), també sense localitzar. És la transcripció alterada per un afix d'índole catalana de *d>ay'at al-mary* = 'el llogaret de la plana' i cal cercar-lo a la zona al nord entre la vila de Muro i el mar que encara és coneguda amb el nom de sa Marjal.

ESCARRETXINA (1256); ROQUET (1289) i TERRACUQUES (1289) no pareixen noms d'arrel aràbiga. Terracuques s'identifica amb el lloc des Moyans al sud del terme, zona de vergers i jardins que fa partió amb Llubí. No està de més ressaltar el significat de tan estrany nom que en castellà seria equivalent a 'tierra de orugas' o 'gusanos'. Tot fa que el record del RAFAL AZOROMETI de Manacor,⁶ no es pugui obviar.

⁶ A. MUT CALAFELL; G. ROSSELLÓ Bordoy: *La Remenbrança de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*, Palma, 1993, 75, 122-123, 200.

Alqueries i rafals islàmics en els termes de Muro i Llubi. Segons Gabriel Alomar Esteve (1991)

La irrupció tardana de noms de possible origen àrab que s'observa a la documentació generada en el segle XIV, malgrat sia un rar fenomen, no pot deixar-se de banda. Es tracta, endemés, de llocs que si bé han perdut la denominació original ha sigut possible localitzar la seva ubicació. Sens dubte la coneixença que posseïa Gabriel Alomar de la seva terra nadiua féu possible aquesta aportació sense comparança a altres llocs de l'illa.

Aquests són: BENESTULA (1317); BENISEGARRA (1317); MIGLOCH (1317); ARALOHODAY (1356), aparentment dos nom clànics i un hipotètic *rah>l al-judái* = 'rafal del jueu'. La localització al nord del terme en contacte amb l'Albufera, territori molt parcel·lat ha propiciat la seva desaparició. VILALBA (1347) i LLUCHALFORRAT (1339) estarien a les immediacions d'aquest grup, lleugerament desplaçades cap al sud, almenys el nom de pou de LLUCAFERRAT ens dóna una situació aproximada.⁷

Fet que no ha passat amb BENIACO (1338) i VINROMÀ (1347), ambdues foren propietats del comte d'Empúries, que encara mantenen pràcticament intactes llurs denominacions originals.

⁷ Gabriel ALOMAR ESTEVE *et alii*: *Història de Muro*, I, 182-202. la informació documental pot veure's a R. ROSSELLÓ VAQUER: «Els anys del regne independent» (1230-1349), *Història de Muro*, II, 161-285.

Per conèixer el panorama toponímic de la resta del *yfuz'* de *Murulh*, en especial el territori avui dins dels límits municipals de Santa Margalida, un treball recent facilita de manera extraordinària aquesta tasca de recerca de noms de lloc i les possibles interpretacions que es puguin donar als corresponents ètims.⁸ Es tracta d'una minuciosa recollida de dades arxivístiques des de les més antigues referències documentals, l'evolució històrica, moment de desaparició, en els casos oportuns, conservació actual o substitució toponímica per una nova denominació.⁹

ALCUDIOLA		topònim conservat	Alcudiola
ALMARATXTZ	1273	desaparegut en el segle XIV	
BACHAT	1273	substituint en el segle XIV	Montblanc
BENICALVEL	1273	conservat	Binicaubell
BENIEZ ALCHERIA	1273	desaparegut en el segle XIV	
BENIADUZ	1273	substituint en el segle XIV	Vallobera
BENILACHAM	1273	substituint en el segle XIV	Montblanc
BENAHITIR	1247	substituint en 1313 per	Reboster
BOXAQUERIA	1247	a partir de 1359 deixa d'aparèixer	
COLUMBARS	1273	desaparegut en el segle XVI	Rafal Roig <i>olim</i> Colombars
FAMANIA	1242	topònim conservat	Femenia
LARCONU	1272	possiblement en el s. XIV fora Loro	conservat fins el s. XIX
OYRO, HERO, EURO	1247, 1279, 1296	en documentació medieval Ero i Hero	Hero
HIACHAT, YACHAT	1247	desaparegut en el segle XIII i substituint per topònim conservat	Santa Margalid Maria de la Salut
MARIA			
NEPTA	1275	desaparegut en el segle XV	Son Bacs (?)
ROBARIA	1273	conservat documentalment fins el s. XVI	Son Serra, Son Marí, Son Pont
SARRACIL	1273	desaparegut a inicis del s. XIV, substituint per	honor de Pere Fornari
SENTODER	1273	substituint en el segle XIV per	Castellet
SENTANJA	1273	desaparegut en el segle XIV	
VERNISSA	1272	topònim conservat	Vernissa

La llista anterior suposa per a Mas Forners la nòmina de noms d'arrel plenament àrab, considerant més dubtosos els següents:

SA BOLEDA	1343		Sa Boleda
LLUC ROIG	1247	la meitat era propietat de l'Abat de Sant Feliu	
SENCERES	1275	<i>qui alias vocatur lo rafal dels Deulosals</i>	Deulosal
VILELA	1272	propietat de Pere Sa Torre	

Dins les propietats del comte d'Empúries, no recollides per Mas Forners consten les següents ROCHOR (1242); BENICREXEN (1247); OLOBAR (1247), ABINXERI (1249) i BADALUCH (1273).

⁸ ANTONI MAS FORNERS: «Colonització feudal i canvi toponímic a la Mallorca rural (1230-1350). El cas de la parròquia de Santa Margalida», *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*, València, 2002, 321-339.

ANTONI MAS FORNERS: *Mapa de la vila de Santa margalida en el segle XVII, Santa Margalida, 1997, 16 pp.*

⁹ ANTONI MAS FORNERS: *Colonització feudal i canvi toponímic, 325-326.*

Menys afortunats som pel que es refereix a les propietats que pertocaren al comte d'Empúries en el *yfuz'* de *Sjulyar*, puix tan sols consten els noms de ABDIANET que va correspondre a l'abat de Sant Feliu i BINIARAIX del bisbe de Girona.

Respecte a l'origen semàntic de les alqueries i rafals situats a l'actual terme de Santa Margalida que s'han recollit abans, la immensa majoria poden relacionar-se amb clares arrels aràbigues. Així veiem antropònims com ABINXERI, ben documentat en els textos repartimentals i tal volta BENIEZ ALCHERIA i menys probable com a tal seria BOXAQUERIA per reducció d'un *Abul* convertit en Bo.

Noms clàssics són BENAHTIR, avui Reboster; BENIADUZ, avui Son Morro; BENILACHAM, incert dins el latifundi de Montblanc a Maria i finalment BENICALVEL que és l'únic que s'ha mantingut sota la grafia de Benicaubell.

Els noms d'extracció geogràfica identificables pel seu significat en àrab estan representats per ALCUDIOLA de al-kudya més un afix >-ola< de diminutiu romanç que molt bé podria ser una intrusió catalana, en aquest cas tendríem un petit pujol. BADALUCH és topònim que trobam entre les propietats del bisbe de Barcelona a terres d'Andratx. També es troba a Menorca, concretament al castell de Santa Àgueda. I en molts d'altres indrets de les illes Balears segueix vigent. Les accepcions del DCVB descriuen clarament que és un badaluc, és a dir: 'lloc elevat d'on veuen molt lluny, fondal, obertura vertical de la terra'. Mentre que l'etimologia proposada pel mateix diccionari: derivat de badar és impròpia d'un estudi seriós com és el Diccionari. Consider que una hipòtesi més adient seria cercar el seu origen en la frase àrab ba'da luy[y] = 'després del penya-segat', 'part del penya-segat', expressió que defineix amb tota justesa les característiques topogràfiques dels badalucs encara vigents a la parla habitual de la nostra terra. LLUC ROIG, híbrid àraboromanç seria un altre exemple d'espadat definit per un color

MARIA nom que compareix en el *Repartiment* com part integrant de *Bit>ra* no és més que un nom de lloc de l'arrel √ R ' Y = 'veure, mirar', que podem traduir com 'lloc des d'on es mira'.

Noms de clara pervivència anterior són VILELA, FAMANIA i COLUMBARS, tots ells documentats en punts dispersos de la geografia illenca a altres indrets de l'illa, mentre que sa Boleda és l'estricta catalanització d'un diminutiu àrab de *balad* = 'ciutat' o sia *al-bulayda* que tenim documentada ja en el segle XI, puix fou el lloc de naixement de *Al-H>umaydí* segons testimonien *al-Maqqari* i altres biògrafs del polígraf mallorquí.¹⁰

En aquest sentit tant l'opinió de Miguel Asín com les prospeccions i registres de camp realitzats recentment a la zona donen suport a aquesta identificació que formulà anys enrere F. Pons Bohigas. A l'organització actual del lloc la presència d'indícis d'ocupació en època islàmica són evidents: una necròpolis, dos *qanawalt*. La pròpia estructura de les edificacions del lloc i les diferents zones de cultiu poden, molt bé, identificar-se amb el que seria una alqueria d'època islàmica.

De moment, sense una investigació més curiosa queden sense definir els següents noms els quals presenten serioses dificultats d'interpretació malgrat la relació amb ètims àrabs sia relativament plausible. Així ALMARATXTZ avui terreny prop dels Gassons a Maria, podria tenir relació amb l'ètim que ha donat origen a Muro, que mai va designar un rafal o alqueria en concret, en realitat deriva de muruly[, plural de maryf = 'plana, planura, planí-

¹⁰ G. ROSSELLÓ BORDOY: «Al-H>umaydil», *Enciclopedia de al-Andalus. Diccionario de autores i obras andalusíes*, Granada, 2002, 266-268.

pels escrivans feudals. El problema rau en la presència de la primera síl·laba que, ara per ara, no té explicació clara.

LARCONUM, prescindint de la desinència -um, es transforma en LORO o LLOORO en els documents medievals cristians i ara Son Flor i Son Fava. Podria derivar d'un hipotètic al-rukn = 'el racó' que ha donat lloc, a la mateixa Mallorca, a l'andritxol s'Arracó.

OLOBAR, a vegades escrit Colombar, podria ser una pervivència llatina, encara que prescindint de les dues primeres lletres, possible deformació de l'article àrab, caldria relacionar-lo amb el possible ètim de OYRO, HERO, EURO que podria derivar de wa'r = 'costerut, de difícil accés, terreny difícil', característica que almenys pel que fa al pou d'Hero, reminiscència actual del topònim, no és gaire congruent.

ROBARIA i les moltes variants de l'antic nom de Son Serra podria tenir relació amb un diminutiu derivat de *rubâwa* que significa 'pujol, lloc elevat'. No gosaria defensar aquesta etimologia malgrat Son Serra referida al llit del torrent està situat cap amunt.

SARRACIL O SARAHIL, avui s'alqueria, podria derivar d'un mot àrab saralh>ily[= 'roca o roquissar clivellat que conserva l'aigua'. Una vegada més si les condicions naturals són coincidents podríem donar per bona la hipòtesi. En aquest cas també cap la possibilitat de cercar una semblança a partir de sjaral'is que designa una de les moltes plantes espinoses que creixen arreu el món.

SARAIX, de situació ignota, podria ser una deformació de h>aral'iz que significa 'camps llaurats'. A la península el topònim Jaraíz és prou conegut. En el cas que ens ocupa hi ha constància d'una família de Muro que al segle XIV portava el nom d'Araix. Cal demanar-se si tal família donà el seu nom al territori o si, a la inversa, fou el territori el que identificà als nous propietaris. La contesta és prou difícil.

SENCERES, avui Deulosal a terres de Maria, que podria venir de la Centelles tarraconina com l'altre Sencelles mallorquina que en realitat ha de derivar del gentilici de Pere de Centelles, sagristà de Barcelona, el qual actuà d'administrador dels béns mallorquins que pertocaren a la família de Bearn, en nom de Gastonet i de la seva mare Garsendis.

SENTANJA i SENTODER podrien desplaçar al terme de Santa Margalida el problema de l'hagionímia, motiu d'aferrissades discussions si aquest SENT reflecteix l'existència d'un nom de sant o és simplement una deformació de l'àrab *sanad* = 'costa o pujada'. És qüestió conflictiva perquè els partidaris d'una pervivència tardo antiga, d'un mossarabisme illenc que deixà una important petjada toponímica són molts.

En el primer cas SENTANJA, del qual no sabem on es trobava, possiblement tenguí a veure amb l'alqueria Tanca de l'actual terme de Muro, derivada amb prou possibilitats d'un topònim nord-africà *Tanya* o sia l'actual ciutat de Tànger. A Sant Llorenç des Cardassar existeix encara un topònim Tenja, documentat entre les propietats de Nunó Sanç. Nom que endemés conserva la pronúncia exacta del topònim africà.

SENTODER seria el d'etimologia més complexa, que concorda amb un possible *sanad ad-dalr* = 'costa de la casa' o la seva forma de plural *sanad ad-duwalr*. En rebre molt prest el nom de Castellet, dóna suport a l'existència d'una edificació en la part més alta d'una costa. D'altra banda també cal pensar en una deformació de *udwa* que significa 'lloc elevat' i podríem interpretar com la pujada del lloc elevat. Una i altra circumstàncies donen suport a la formació del nom actual de Castellet.

En canvi Santa Eulària, a causa del seu emplaçament consider que no té res a veure amb costes, pujades ni llocs elevats. Tampoc, a dir veritat, amb noms de sants paleocristians, sinó més bé amb una intrusió, molt primerenca, això sí, relacionada amb un nom de família, un índex de procedència o una relació de propietat amb els senyors de la Santa Eulària

que es conserva a les rodalies de Ciutat. En aquest cas la propietat està encamellada als costers del Coll de la Creu, consta al *Repartiment* reial i a la *Remenbrança* de Nunó Sanç i el possible ètim àrab seria un compost de *sanad* i *al-'ulîya* que en àrab significa la 'costa elevada', la 'pujada empinada', en bon mallorquí un 'cap amunt o cap amunta', paraula que quan era jove coneixíem perfectament el seu significat

He deixat pel final el topònim sa Boleda. És un cas especial perquè les alqueries BULAYDA i QAT>ILN (avui Sant Jordi, de Ciutat) són les úniques propietats musulmanes que han quedat reflectides a textos àrabs. Bulayda és el diminutiu de balad = 'vila o ciutat', sinònim de madîna, malgrat aquesta darrera denominació pugui tenir un sentit administratiu molt específic. Seria per tant una ciutat petita. A l'alqueria Bulayda de l'illa de Mallorca va néixer un dels personatges més importants de la intel·lectualitat islàmica que donà llustre a les illes Orientals d'al-Andalus. Fins i tot afirmaria que fou el més important dins la copiosa nòmina de persones que enriqueixen la cultura nostrada en època musulmana.

No és més que Al-Humaydí, el personatge originari de Bulayda. Un dels homes oblidats perquè parlava una llengua estranya i practicava una religió considerada com a nefanda. Fugisser de ca seva va viure exiliat a Orient. A Bagdad li reteren el reconeixement a la seva vàlua i fou considerat com un dels savis del seu temps.

Una mostra del seu caràcter independent i escèptic, de la natural desvinculació produïda pel seu interminable exili la podem observar a partir dels versos que ens han arribat a través de la recreació romàntica que Juan Valera va fer de la traducció de Schahk:

Viure de la pàtria absent
és costum inveterat.
Uns gaudeixen del repòs,
A mi em plau el moviment.
Amics incomptables
a totes les terres tenc.
He desplegat el meu jaç
a mil ciutats i pobles
des de Llevant a Ponent.
Trescar món és el que vull:
mai faltarà sepulcre
on reposi el meu cos.

Hora és de retreure la seva importància i el que significà la seva figura i el seu pensament a partir del segle XI. Això sí, fora de Mallorca, lluny de la terra nadiua. No ens ha de venir de nou un cas semblant, sol ser el pa nostre de cada dia.

Que la meva recordança pronunciada a la vora de Saboleda (=sa Boleda), mil cinc anys després del seu traspàs sia el merescut homenatge a Abû 'Abd Allâh Muhammad al-Humaydí, *vilero* insigne, un més dels molts oblidats de la nostra terra. Si parafrasejam les paraules d'aquell poeta andalusí quan recordava que *poc importa el menyspreu del món; de bon de veres les notes importants dels llibres sempre s'han escrit als marges*. Marginat o no, al-Humaydí és mereixedor de respecte i de recordança.

TOPONÍMIA SOBRE LES ERES DELS VOLTANTS DEL NUCLI URBÀ DE LLUCMAJOR

Celso Calviño Andreu i Joan Clar Montserrat

XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Margalida, 2004

Aquests anys passats, mentre dúiem a terme el treball de camp pel terme llucmajorer investigant i catalogant les barraques de pedra en sec, aprofitàvem les xerrades per recollir els topònims que els entrevistats, la majoria d'ells pagesos, ens anaven anomenant. Quan ens parlaven de barraquetes apropades al poble de Llucmajor normalment les relacionàvem amb basses, cisternes i eres. Així, de tota la recollida toponímica, com ens indica el títol de la present comunicació, ens van cridar l'atenció els que feien referència a les eres que envoltaven el nucli urbà de Llucmajor.

Les entrevistes orals creiem que són una bona font per recollir molts de topònims que d'altra forma quedarien oblidats i enterrats pel pas inexorable del temps. En aquest cas, la recollida toponímica ha estat duta a terme de forma indirecta ja que no era la nostra primera intenció centrar-nos en aquesta recerca. Però quan ens implicàrem en aquesta tasca tractàrem que el treball fos el més complet, exacte i rigorós possible. Com que la majoria de topònims feien referència als propietaris, els hem comparat amb els noms i llinatges corresponents, així com amb la parcel·la del polígon del que era titular i propietari. En els casos que no coincidien el nom de propietari amb el topònim, hem cercat el parentiu que podia tenir amb ell o si la finca havia estat venuda.

Per remarcar la importància que donam a la informació oral per a la recollida toponímica, voldríem esmentar una cita de Ramon Amigó, segons ell: «*Per on s'ha de començar? Per l'enquesta oral o per la lectura de papers? La resposta no planteja dubtes. Cal començar per l'enquesta oral. Hi ha una bona colla de noms que designen coses, si es vol petites, físicament, que es van perdent a mesura que la gent vella desapareix. La societat està en un procés accelerat de canvis. Un factor que pot contribuir a la desaparició de noms és la rapidesa amb què la gent circula, actualment. Convé, doncs, d'emprendre les enquestes orals sense pèrdua de temps...*».¹

En aquest sentit ens hem preocupat per localitzar-los i situar-los en un mapa, a més de relacionar-los amb l'ús de l'espai a l'actualitat i en el passat. Fa temps que sabíem que a un

¹ Amigó, R. (1999): *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

determinat lloc el coneixien com «*s'era d'en...*» però ho teníem com un cas particular i el no conèixer-ne d'altres no ho relacionàvem amb el fet que ara descriurem. Fou quan vàrem començar a trobar-ne d'altres que deduírem que no era un cas aïllat sinó que en temps passat l'existència d'eres era un fet comú dins el paisatge dels voltants de la vila llucmajorera.

Com diu A. Ordines: «*I no podem oblidar que l'autèntica toponímia és la que estudia els noms de lloc en relació a la seva ubicació geogràfica, perquè els noms de lloc no sorgeixen de forma aleatòria, sinó que són producte d'alguna de les característiques, físiques o humanes, del territori que designen*».² El cas de les eres n'és una bona mostra.

Però abans de parlar pròpiament de la toponímia de les eres dels voltants del casc urbà de Lluçmajor ho volem fer primerament en un sentit genèric de les que trobam per les possessions d'aquest terme, que igualment com les de la resta de Mallorca, per tenir la terra de conreu concentrada al voltants de les cases, disposaven de la seva pròpia era. Aquesta, com tots sabem, és un cercle de pedres on es duia a terme la feina del batre, tasca que consisteix en separar la palla del gra. En el cas de Lluçmajor es batia blat, civada, ordi, faves, ciurons i xítxeros.

A quasi totes les possessions llucmajoreres el topònim es presenta com a *Tanca de s'Era* ja que aquesta estava situada a dins un lloc tancat de paret seca per evitar l'entrada del ramat. En algunes ocasions el topònim apareix solament com *s'Era*, és el cas de les possessions del Cap Blanc, Son Garcies de sa Cabana, Son Garcies de sa Mel, Son Cortera d'en Cardell, es Pujol, Son Garau i Son Font. Un cas especial és el de la possessió de Son Reinés on n'hi ha dues, *s'Era de ses Cases* i *s'Era des Roters*, en aquesta darrera hi batien tots els roters de la finca. Això no passa a cap altra possessió ja que els roters batien a les seves pròpies eres que, segons les nostres investigacions eren comunals i estaven devora una de les barraques principals o conjunt de barraques, com passa per exemple a s'Àguila des Borrassos. Un altre topònim diferent és el de *s'Era de Son Cortera*, on al genèric «era» s'uneix amb el determinant que fa referència al nom de la possessió. *S'Era de Gomereta* per distingir-la de *s'Era* de la possessió de Gomera que està a veïnat i molt apropada a ella. També trobam *sa Tanca Llarga de s'Era* a Païssa, el genèric ens indica la forma llarguera del lloc on està ubicada. *S'Era Vella* per distingir-la d'una altra més moderna a la possessió des Rafal Nou. A Son Garcies de sa Mel hi trobam un topònim relacionat amb les eres: *ses Tanquetes de s'Era* i a Can Garraseca *s'Hortal de s'Era*.³

Durant aquests segles passats, trobàvem a Lluçmajor, a més dels propietaris de grans finques, uns altres pagesos que també disposaven d'una certa posició social i d'un benestar econòmic, indubtablement no tan alt com aquests primers que eren grans latifundistes. La diferència més accentuada respecte dels primers a més del capital immoble era que no tenien les seves terres concentrades al voltants de la casa de possessió sinó dispersades per tot el terme municipal. Aquests eren coneguts com «pagesos de mitja mà». Les finques que tenien podien oscil·lar entre tres o quatre quartons i una o dues quarterades repartides per diferents establits. Aquesta circumstància feia que haguessin de disposar d'un tros de terra apropat a la vila on després de la segada hi duïen les garbes de totes les seves finques. Allà hi tenien una era amb una bassa o petita cisterna necessària per a la feina del batre i en certes ocasions una petita barraca.

D'eres als voltants del nucli urbà de Lluçmajor en trobam a:

La punta i als voltants que hi ha entre la carretera de Campos i la de Porreres, es

² Ordines, A. (2001): *Geografia i toponímia a les Illes Balears*. Editorial Moll. Palma. Pàg. 30.

³ Revista *Lluçmajor de Pinte en Ample*, anys 1993 / 2000.

coneix actualment amb el topònim de *ses Eres*, la qual cosa ens demostra que n'hi havia. Segons la nostra investigació hem pogut localitzar en aquest redol: *s'Era des Pagès des Gomeles (1)*, *s'Era de Cas Pubil Genovoi (2)*, *s'Era de Can Serra (3)*, *s'Era de Cas Roig Espardenyer (4)*, *s'Era de Ca na Llúcia Robeta (5)*, *s'Era de Can Ripoll (6)*, *s'Era de Ca na Bel Cifre (7)*, *s'Era de Son Fullaneta (8)*, *s'Era de Can Telm Roig (9)*, i *s'Era de Can Monserrat Pastor(10)*.

Seguint per la carretera de Campos podem citar, *s'Era d'en Toni Mostaxet (11)*, *s'Era d'en Llorenç Verdigo(12)*, *s'Era de Ca na Jaumeta Magrana (13)*, *s'Era de Can Lluc Barca (14)*, *s'Era d'en Miquel Fullaneta (15)*, *s'Era de Can Güells (16)*, *s'Era de Can Batlet (17)*, *s'Era de Ca n'Eixut (18)* i *s'Era de Can Serra*.

Al final del carrer d'Orient quasi arribant a l'avinguda de Ramon de Sant Martí hi havia *s'Era de Can Pintor (19)* i *s'Era des Molí d'en Dragonet (20)*.

En el camí de Porreres hi havia, *s'Era de Cas Roig Rubert (21)*, *s'Era des Porrerenc (22)*, *s'Era de Cas Potecari Set (23)*, *s'Era d'en Francesc Rubert «Melet» (24)*, *s'Era d'en Macià Diego (25)*, *s'Era de Son Garcia (26)*, *s'Era des Roget Pizà* i *s'Era d'en Taverner*.

En el camí comprès entre el camí Vell de Gràcia i l'avinguda de Ramon de Sant Martí, així com anant cap a dins es Vinyet d'en Canals hi havia *s'Era de l'Amo en Pere Tortugueta (27)*, *s'Era de Can Toni Furia (28)*, *s'Era d'en Damià Bessó (29)*, *s'Era des Sabater Reus (30)*, *s'Era d'en Pomeret (32)*, *s'Era d'en Nyacles (33)*, *s'Era de Can Gaspar o de Can Ribero (34)*, *s'Era de Can Carro*, *s'Era de Son Verd*, *s'Era des Puntarró*, *s'Era de Can Fogó*.

Al final del carrer del Sol hi havia *s'Era d'en Senegà (31)*.

En el camí Vell de Gràcia s'hi trobava *s'Era de Can Barbarà (35)*, *s'Era de ses Bonjesuses (36)*, *s'Era de sa Caeta (37)*, *s'Era de ses Cotes (38)*, *s'Era de Son Verd (39)*, *s'Era de Can Cota (40)*, *s'Era d'en Soler Ric (41)*, *s'Era d'en Tomeu Butxeca*, *s'Era d'en Pedro Caranyo*, *s'Era de sa Beata de Païssa*, *s'Era de na Bel de ses Camies* i *s'Era de Cas Maritano*.

Pujant pel carrer Major s'arriba al Mig Delme, durant aquestes investigacions hem sabut que en segles passats aquest lloc es coneixia com *na Muntanera* on hi trobàvem *s'Era de Ca n'Eixut (42)*, *s'Era de Can Seguí (43)*, *s'Era des Tast o s'Era de Son Cortera (44)*, *s'Era d'en Benet Tamborer (45)*, *s'Era de Can Aulet* i *s'Era d'en Toni Cuera*.

A dins el carrer Major a l'enfront del carrer de Jaume II hi havia *s'Era de Can Carro (46)*. A la *Fàbrica des Gel* hi havia *s'Era des Molí d'en Set (52)*.

A la ronda de Carles V hi havia *s'Era de l'Amo en Guillem de Son Catany (65)*, *s'Era des Molí d'en Garrova (67)*, *s'Era des Molí d'en Cañellas (64)* —aquest molí va desaparèixer dia 8 de setembre de 1911 per causa d'un fibló— i *s'Era de Ca l'Amo en Toni Majoral (66)*.

A la punta compresa entre el camí de Son Marrano i la carretera de s'Estanyol hi hem localitzat *s'Era des Molí de ses Basses (61)* que també es coneixia com *s'Era de Ca l'Amo en Jeroni* i *s'Era de Can Remendon (60)* també anomenada *s'Era des Masdeu*, en aquesta hi havia una barraqueta per guardar les eines i altres ormeigs.

En el creuer del carrer del Cardenal Rossell amb el carrer de la Villa de Madrid hi havia *s'Era des Molí des Tamborer (69)*.

En el camí de Son Marrano hi trobàvem *s'Era de Can Bernat Carro (63)*. I, a dins es primer caminó de *Son Torre* estava situada *s'Era de Ca na Sagaieta (62)*.

En el camí de Torratxí hi havia *s'Era d'en Miquel Robeta*.

Al carrer de Mateu Monserrat, anant cap el nou camp de Futbol hi havia *s'Era d'en Toni Eixut (68)*.

A la ronda de Migjorn hi ha un lloc conegut com *sa Batedora (70)*, aquest topònim ens indica que també s'hi batia però no a l'antiga sobre s'era sinó amb maquinària. Entre els

carrers d'Antoni Garcies i la *Via des Tren* hi trobàvem *s'Era d'en Sebastià de s'Àguila* o *s'Era d'en Sebastià Ramis* (71).

En el carrer de Weyler que dona amb la *Rotonda* fent cantó hi havia *s'Era d'en Toni Saco* (57); anant cap es *Velòdrom* passat *s'Avenc de Son Genovoi* a l'esquerra del creuer del camí de Cas Busso amb el de s'Àguila hi trobàvem *s'Era d'en Puigderrós* (56). I en el *Camí des Cap Blanc* a mà dreta podíem veure *s'Era de Son Gall* (55).

A la zona de la carretera de s'Arenal hi trobàvem a la finca on està actualment la floristeria, *s'Era de Ca ses Ventures* (53) on hi havia una caseta; davant el concessionari de la Seat o a *Can Conill* hi havia *s'Era de Ca s'Hereu* (54).

En el Passeig de Jaume III antigament també hi havia eres com *s'Era des Molí d'en Mostaxet* (58) o de *Cas Peguet* i *s'Era des Molí d'en Rotget* (59).

En el camí de Son Pieres també anomenat *camí de ses Corregudes* —ja que antigament per les festes de Sant Miquel i per ses Fires hi feien ses corregudes— devora el torrent que el travessa hi havia *s'Era de Cas Mercader Barraca*, *s'Era de Ca ses Raconeres*, *s'Era d'en Bernadí* i *s'Era de Can Gamundinet*.

En el camí de Ciutat hi havia *s'Era de Son Pere Negre* (47), *s'Era Can Prim* (48), *s'Era de Can Molinou* (49), *s'Era de Can Llepasseta* (50) i *s'Era de Can Aulet* (51).

Pel camí de Galdent a devora *ses Puntes de Galdent* hi trobàvem *s'Era d'en Niuetó* i abans d'arribar a la vila *s'Era de Son Monjo*.

Pel camí d'Algaida abans d'arribar a la caseta del Coix Carro *s'Era d'en Miquel Aulet* (72).

I davant es cementiri *s'Era de Buniferri*⁴ (73).

A més de la recollida toponímica de ses antigues eres hem arribat a dues conclusions més, una que molts de molins disposaven de la seva pròpia era i segona que pràcticament n'hi havia per tots els voltants del nucli urbà, però que podem assegurar que n'hi havia un bon grapat per la part de llevant del casc urbà de Lluçmajor.

Hi ha alguna era que en el present escrit no li adjudicam número això és per la dificultat que hem tingut per situar-la de forma exacta en el mapa, tenim la seguretat que està en el redol que nosaltres li adjudicam però dubtam entre una finca o la del veïnat per això davant el dubte ho deixam per una altra ocasió ja que la investigació sobre les eres està obrta i mai tancada.

En total hem recollit 93 topònims sobre eres dels voltants del poble de Lluçmajor, i d'elles n'hi ha 73 de situades cartogràficament mentre que 23 estan per situar.

Un altre punt que pot cridar l'atenció al lector és que hi ha topònims repetits com és el cas dels *Eixuts*, el motiu és que eren bastants de germans, cosins i parents que tenien el mateix malnom.

Creiem que és la primera vegada que es fa un recull toponímic sobre eres, però tenim la seguretat que altres investigadors d'altres municipis seguiran amb aquesta tasca empresa per nosaltres, doncs creiem que la feina a l'era i el batre, antigament era un fenomen normal a la Mallorca rural que va perdurar fins els canvis socioeconòmics ocorreguts durant la dècada dels anys seixanta del segle XX.

⁴ Entrevistes orals: Llorenç Oliver Sbert *Marroig* (Lluçmajor, 1929), Antoni Julià Salvà *Ventura* (Lluçmajor, 1917), Apol·lònia Noguera Clar *Seguina* (Lluçmajor, 1923), Antoni Monserrat Tomàs *Gaspar* (Lluçmajor, 1923), Margalida Salvà Puig *Raconera* (Lluçmajor, 1908).

